DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

GUSTAVE FLAUBERT

AŞK EĞİTİMİ

İthaki

KLASİK

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gustave Flaubert

Fransız yazarı Gustave Flaubert 1821'de Rouen'da doğdu. 1834-35'te *Arts et Progrès* adlı bir edebiyat dergisi çıkararak ilk yazılarını burada yayımladı. 1844'te geçirdiği ilk sinir kriziyle hukuk öğrenimini yarım bıraktı. 1849-51 yıllarında Filistin, Mısır, Türkiye, Yunanistan ve İtalya'yı kapsayan uzun bir yolculuğa çıktı. İlk kez 1856'da yayımlanan romanı *Madam Bovary* yüzünden 1857'de kovuşturmaya uğradı ve beraat etti. *Ermiş Antonius* (ikinci versiyon, 1856), *Salammbô* (1862), *Aşk Eğitimi* (1869) adlı yapıtları art arda yayımlanan Flaubert Kartaca, Cezayir, Tunus (1858) ve İngiltere'ye (1851, 1866) gitti, yemekli edebiyat toplantılarına katıldı (1862), Turgenyev'le dostluk kurdu (1863). Maupassant'ın deyişiyle uzun boylu, mavi gözlü, yiyip içmeyi, şatafatı, gösterişi seven ama sade mi sade bir yaşam sürdüren bu büyük Fransız yazarı, insanoğlunun budalalığını dile getirdiği ve yazılması neredeyse bütün yaşamını alan *Bilirbilmezler* adlı yapıtını bitmemiş (ve belki de bitirilemeyecek) bir halde bırakarak, Croisset'de 8 Mayıs 1880'de beyin kanamasından öldü.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İthaki Yayınları - 277
Edebiyat - 224
ISBN 975-273-036-1

Gustave Flaubert / *Aşk Eğitimi*

Kitabın özgün adı:
L'Éducation sentimentale

Fransızcadan çeviren: Mükerrem Akdeniz

İthaki, İstanbul, 2004

© İthaki, 2004

Çevirmenin notları Ç.N. ile gösterilmiştir, diğer tüm notlar S. de Sacy'ye aittir.

Yayın Koordinatörü: Füsun Taş
Yayına Hazırlayan: Elif Gökteke
Kapak Tasarımı: Murat Özgül
Düzelti: Esin Coşkun
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak ve İç Baskı: Kitap Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol Sanayi Sitesi 81/21
Topkapı-İstanbul Tel: (0 212) 501 46 36 Faks: (0 212) 501 50 78

İthaki Yayınları
Mühürdar Cad. İlter Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
www.ithaki.com.tr
ithaki@ithaki.com.tr

Dağıtım:
Çatalçeşme Sok. Yavuz Han No: 26 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 512 76 00 Faks: (0212) 519 56 56

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aşk Eğitimi

Gustave Flaubert

Çeviren:
Mükerrem Akdeniz

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Birinci Bölüm

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1

15 Eylül 1840 günü sabah altıya doğru, Saint-Bernard iskelesinden kalkmaya hazırlanan La Ville-de-Montereau vapuru, bacasından burula burula yükselen kocaman dumanlar püskürtüyordu.

Yolcular soluk soluğa yetişiyorlardı iskeleye; fıçılar, palamarlar, çamaşır sepetleri gelip geçmeyi güçleştiriyordu; kimse sorusuna yanıt alamıyordu tayfalardan; bir itiş kakıştır gidiyordu; bagajlar her iki davlumbazın aralığına sokuluyordu ve tüm bu gürültü patırtı, sac levhalardan fışkırıp her şeyi akçıl bir bulutla sarmış bulunan buharların uğultusunda eriyip giderken, baş taraftaki kampana kesintisiz çalıyordu.

Sonunda kalktı vapur; iki yanda mağazaların, şantiyelerin ve fabrikaların yer aldığı kıyılar, birdenbire çözülen iki geniş kurdele gibi, aktı gitti.

On sekizinde, uzun saçlı ve koltuğunun altına bir resim klasörü sıkıştırmış olan delikanlı, dümenin yakınında kımıldamadan durmaktaydı. Sisin içinde dikilmiş, adını bilmediği yapıları ve çan kulelerini seyrediyordu; son kez bir göz gezdirişle Saint-Louis Adası'nı, Cite'yi, Notre-Dame'ı kucakladı ve biraz sonra Paris uzaklarda yiterken uzunca bir göğüs geçirdi.

Liseyi yeni bitirmiş olan B. Frederic Moreau[1], Nogent-sur-Se-

1) Flaubert, Nogent'ta gerçekten Moreau adını taşıyan kişilerin yaşadığını öğrenince, kahramanının adını değiştirmek istememiş. "Özel ad bir romanda son derece önemlidir, insanın derisi gibi adı da değiştirilemez, bir zenciyi beyazlatmaya kalkışmak gibi olur bu iş," demiş.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ine'e geri dönüyordu ve hukuk öğrenimine başlayana dek iki ay boyunca orada pinekleyecekti. Annesi gerekli miktarda parayı kendisine gönderdikten sonra onu Le Havre'da oturan amcasını görmeye yollamıştı; bu amcanın mirasının Frederic'e kalacağını umuyordu çünkü. Frederic oradan daha bir gün evvel dönmüştü; şimdi de taşradaki evine dönerken, başkentte oturamamanın acısını çıkartmak için kendine en uzun dönüş yolunu seçmiş bulunuyordu.

Kargaşa yavaş yavaş yatışıyordu, herkes yerine oturmuştu, oturmayan birkaç kişi de makine dairesinin çevresine dizilmiş, ısınıyorlardı; vapurun bacası, ağır ve tempolu hırıltıları arasında sorguca benzer kara dumanlar tükürüp duruyordu; çiy damlacıkları bakır boruların üstünden kayıp gidiyordu; güverte belli belirsiz bir içsel titremeye tutulmuş giderken, hızla dönmekte olan bir çift çark suları dövmekteydi.

Nehrin her iki yakası kumsaldı. Ara sıra karşılaşılan odun ve kereste salları dalgaların anaforuna tutulup yalpalanmaya başlıyordu, kimi zaman da bir yelkensiz geminin içine oturmuş balık tutan birileri görülüyordu; gezer sisler sonradan dağıldı ve güneş ortaya çıktı, sağ yanda Seine Nehri'nin akışını izlemekte olan tepe gitgide alçaldı ve karşı kıyıda, daha beride bir başka tepe belirdi.

İtalyan stili alçak damlı evlerin arasından görünen bu tepenin üstü ağaçlarla taçlanmıştı. Bu binaların bayır aşağı uzanan bahçeleri yeni örülmüş duvarlarla, demir parmaklıklarla, çimlerle, sıcak seralarla, ya da oturup dirsek keyfi yapmaya elverişli taraçalar üzerine eşit aralıklarla dizilmiş sardunya saksılarıyla birbirinden ayrılmıştı. Süsünden püsünden geçilmeyen bu özel konutlara bakıp da, yolculardan hangisi istemezdi bunlardan birinin sahibi olmayı ve böyle sessiz sakin bir yerde ömrünün sonu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

na dek yaşamayı, hele bir de yanında güzel bir bilardo masası, bir tekne, bir kadın olursa, ya da daha başka harika bir şey. Nehir gezintisinden duyulan bu yepyeni zevki tadarken insan duygularını daha kolay açığa vurabiliyordu. İşi gücü şaklabanlık olanlar şakalara başlamıştı bile. Çoğu şarkı söylüyordu. Herkes neşeliydi. Küçük bardaklara içki dolup dolup boşalıyordu.

Frederic oralarda oturacağı odayı, yazacağı bir dramanın planını, yapacağı tabloların konularını ve gelecekteki yaşamının tutkularını düşünüyordu. Güzel ruhunun hak ettiği mutluluğa hâlâ ve bir türlü kavuşamadığı kanısındaydı o. İçinden hüzünlü dizeler geçti; güvertede hızlı adımlarla dolaşıyordu; en uca, kampananın olduğu yere değin gitti, orada halka olmuş yolcularla tayfaların ortasında, bir beyefendinin bir köylü kızına çapkınca laflar ettiğini, bir yandan da kızın göğsüne düşen altın haçlı kolyesiyle oynadığını gördü. Kırk yaşlarında, kıvır kıvır saçlı, kanlı canlı, şen şakrak bir adamdı bu. Siyah kadife ceketi gürbüz bedenine tam olarak oturmuştu ve patiska gömleğinin üstünde iki zümrüt parçası ışıldıyordu. Beyaz bol pantolonu, Rus derisi kırmızı renkli ve üstü mavi desenlerle süslenmiş acayip botlarının üstüne dökülüyordu.

Adam, Frederic'in varlığından rahatsız olmadı. Yalnızca birkaç kez ona dönüp göz kırparak kendine çekmeye çalıştı; daha sonra orada bulunan herkese birer yaprak sigara ikram etti. Ama sonra, bu birliktelikten sıkılmış olacaktı ki kalkıp daha uzağa gitti. Frederic de onun gittiği yere gitti.

İlk önce tütün çeşitlerinden söz açıldı, daha sonra ve haliyle kadınları konuştular. Kırmızı botlu beyefendi, delikanlıya öğütler verdi; ortaya attığı taktikleri vardı, fıkralar anlatıyor, kendinden örnekler veriyordu ve tüm bunları eğlenceli bir baştan çıkarmanın saflığı içinde ve babaca pozlar takınarak yapıyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kendisi cumhuriyetçiydi, gezip tozmuş biriydi, tiyatro kulislerini, restoranların, gazetelerin iç yaşamını biliyordu, ünlü sanatçıların tümünü tanıyor ve onlardan senli benli, küçük adlarını kullanarak söz ediyordu; Frederic ona kendi projelerini anlatmakta gecikmedi, o da bunların tümü konusunda delikanlıyı yüreklendirdi.

Ne var ki adam, vapur bacasının iç mekanizmasını gözlemlemek için konuşmasını yarıda kesti, sonra hızlı hızlı mırıldanarak sonuca varmak amacıyla uzun uzun hesap yaptı: "Acaba pistonun her iniş kalkışında ne kadar ve dakikada kaç kez vurarak?... vb." Ve aradığı rakamı bulduktan sonra da manzarayı seyredip hayran kaldı. İş yaşamından uzaklaşmış olmanın mutluluğu içinde olduğunu söylüyordu.

Frederic ona saygı duyuyordu ve adını öğrenme isteğine karşı koyamadı. Bir solukta yanıt verdi yabancı adam:

"Jacques Arnoux, *L'Art industriel*'in sahibi, Bulvar Montmartre."

O sırada, kasketinde yaldızlı şerit bulunan bir uşak gelip ona şöyle dedi:

"Beyefendi lütfedip aşağı inerler mi acaba? Matmazel ağlıyor da..."

Ve adam kalkıp gitti.

L'Art industriel, resim üzerine bir dergiyle bir tablo satış mağazasının birleşik adını taşıyan bir kuruluştu. Frederic memleketindeki kitapçı dükkanının vitrininde, Jacques Arnoux adının tüm azametiyle yayıldığı kocaman ilanların üzerinde kaç kez görmüştü bu derginin adını.

Diklemesine inen güneş, direklere geçirilmiş demir gabya halkalarını, küpeşte levhalarını ve suyun yüzünü ışıldatıyordu; sular pruvada yarılarak iki oluk halini alıyor ve nehrin kıyısın-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

daki çayırların başladığı yere değin aynı oluklar uzayıp gidiyordu. Nehrin çizdiği her büklümde, pastel renkli kavaklardan bir tül perde beliriyordu. Ipıssızdı kırlar. Gökyüzünde, dondurulmuş gibi duran küçük beyaz bulutlar vardı ve vapurun her yerine dağılmış belli belirsiz bir iç sıkıntısı vapura daha yavaş gidiyormuş gibi bir hava verirken, yolcuların görünümünü daha da anlamsızlaştırıyordu.

Birinci mevkide bulunan birkaç burjuvanın dışında yolcular genellikle işçilerdi, bir de karılarıyla ve çocuklarıyla birlikte yolculuk yapmakta olan esnaf vardı. Hani yolculukta giyim kuşamda cimri davranmak âdettir ya, bu nedenle hemen hemen herkes kafasına yıpranmış Grek süslemeli takkesini ya da rengi solmuş şapkasını geçirmişti, yazı masasına sürtünmekten havı dökülmüş basit siyah giysiler ya da mağazada giyile giyile ilikleri bollaşmış redingotlar[2] giymişlerdi; şurda burda, altından kahve lekesi olmuş pamuklu bluzun göründüğü birkaç şal yaka yelek göze çarpıyordu; tiridi çıkmış kravatların üstüne altın taklidi iğneler saplanmıştı; ayaklarına ise, elde dikilmiş taban altı kayışlarının tuttuğu, şoson tipi yumuşak pabuçlar giymişlerdi; ellerinde sapı meşin kordonlu hezaran sopalarıyla bir-iki külhanbeyi, yan yan ve kötücül bakışlarıyla, aile babalarının sorgulayıcı gözlerini belertmelerine neden oluyordu. Yolcular ayakta ya da bagajlarının üstüne büzülüp oturarak hoşbeş ediyorlardı; kimileri ise bir köşede yatmış uyuyordu; çoğunluk yemek içmekle vakit geçiriyordu. Güverte ceviz kabukları, sigara izmaritleri, soyulmuş armutların süprüntüsü ve kağıtlara sarılı getirilmiş şarküteri artıklarıyla pislik içinde kalmıştı; üç marangoz, sırtlarında iş gömlekleri, büfenin önünde eğleşiyorlardı; yırtık pırtık giysileri içinde harp çalan adam şimdi dirseğini enstrümana dayamış

2) O devirde giyilen uzun ceketlere denirdi. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dinleniyordu; ara ara ocaktan taşkömürü gürültüleri geliyor, birden yükselen bir ses ya da gülmeler duyuluyordu; ve tepedeki kulesinde kaptan, iki fren tamburu arasında durmaksızın mekik dokuyordu. Frederic yerine dönebilmek için birinci mevki parmaklığını itti, geçmek için iki avcıyı ve köpeklerini rahatsız etti.

Tahta kanapenin tam ortasında tek başına oturuyordu kadın; ya da, en azından delikanlının gözleri onun gözlerine bakar bakmaz kamaştığı için yanında başka kimse göremedi. Tam Frederic geçerken kadın başını kaldırıp bakmıştı çünkü; geçerken haliyle omuzlarını eğmişti Frederic ve kadınla aynı çizgide, az uzaklaşır uzaklaşmaz, hemen dönüp bir daha baktı.

Başındaki hasır şapkanın enlice kenarını çevreleyen pembe kurdeleleri, rüzgarda, başının ardında titreşmekteydi. Ortadan iki yana ayrılmış siyah saçları, uzun uzun kaşlarının ucunu çevreleyerek aşağı düşüyor ve oval biçimli yüzünü sanki aşkla sarıyordu. Açık renk muslinden minik puanlı entarisi sayısız plilerle genişliyordu. Nakış işlemekteydi kadın. Burnunun dümdüz çizgisi, çenesi ve tüm varlığı, atmosferin mavi fonu üzerinde iyice belirginleşerek ortaya çıkıyordu.

Kadın hep aynı pozda kaldığından Frederic taktiğini gizlemek için önce sağa sola birkaç tur attı, en sonunda gidip kadının banka dayalı duran güneş şemsiyesinin dibinde durdu, nehrin üzerindeki bir kayığa bakıyormuş gibi yapıyordu.

Frederic yaşamı boyunca bu kadının esmer teni gibi parlak bir ten, onun endamı kadar çekici bir endam ve de böyle arasından ışığın geçtiği incecik parmaklar görmüş değildi. Kadının elişi sepetine olağandışı bir nesneymiş gibi, şaşalamış halde bakıyordu. Adı neydi acaba? Nerede oturuyordu? Nasıl bir yaşamı ve geçmişi vardı? Frederic onun odasındaki eşyaları görmek, giymiş olduğu entarilerin her birini bilmek, konuştuğu tüm insan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ları tanımak isterdi; öyle ki ona bedeniyle sahip olma isteği bile, daha derin bir istek olan, o sınır çekilemez ve acı veren tanımak isteği karşısında silinip gidiyordu.

Başına eşarp bağlamış bir zenci kadın, şimdiden boyluca görünen küçük bir kızı elinden tutmuş çıkageldi. Gözlerinden yaşlar yuvarlanan çocuk uykudan yeni kalkmıştı. Kadın onu dizlerine oturttu. "Küçük hanım yakında yedi yaşına girecek ama hâlâ yaramazlık yapıyormuş; böyle giderse anne onu artık sevmeyecek; küçük hanımın kaprislerine biraz fazla göz yumuluyor çünkü." Frederic ise bu şeyleri duymaktan, keşif yapmış gibi mutlu oluyordu ve mal bulmuş gibi sevinmekteydi.

Bu kadının Endülüslü olduğu kanısındaydı, sömürgelerde doğmuş bir Avrupalı olabilirdi; bu zenci kadını da Antil Adaları'ndan getirmişti herhalde?

Kadının sırtını dayadığı bakır gemi bordajının üzerinde, uzun ve yol yol morlu bir şal vardı. Açık denizlerin nemli akşamlarında kim bilir kaç kez bedenine bu şalı sarmış, ayaklarına örtmüş ve ona bürünüp uyumuştur! Ne var ki püsküllerin aşağı çektiği şal ufak ufak kayıyordu ve suya düşmesine ramak kalmıştı ki, Frederic hemen sıçrayıp onu yakaladı.

"Teşekkür ederim, beyefendi," dedi kadın.

Ve gözleri karşılaştı.

B. Arnoux da tam o sırada merdiven brandasının altında belirip:

"Karıcığım, hazır mısın?" diye seslendi.

Matmazel Marthe adama doğru koştu ve boynuna sarıldı, babasının bıyıklarını çekiştiriyordu. Harp sesleri ortalığı çınlattı, çocuk müzik çalanı merak etti; az sonra zenci kadının bulup getirdiği harpçı birinci mevkiye alındı. Arnoux onu hemen tanıdı, eskiden model olarak çalışmıştı çünkü; adamla senli benli konu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şunca, orada bulunanlar şaşırdı. Ve harpçı saçlarını arkaya attı, kollarını öne uzattı, başladı çalmaya.

Doğu'nun hançerlerini, çiçeklerini ve yıldızlarını anlatan bir romans çalıyordu. Giysileri yırtık pırtık harpçı dokunaklı bir sesle söylüyordu şarkısını; makinenin vuruşları ise ezgiyi bozuk bir ritimle kesintilere uğratıyordu; bunun üzerine harpçı telleri daha sıkı çimdiklemeye başladı: Titreşiyordu teller ve metalin çıkardığı bu seslerden hıçkırıklar dökülür gibiydi, gururlu ve yenik bir aşkın sızlanışıydı bu sanki. Nehrin iki yakasından suya değecek gibi sarkıyordu ağaçlar; serin bir hava akımı vardı; Bn. Arnoux dalgın dalgın uzaklara bakıyordu. Müzik sustuğunda, bir düşten uyanır gibi gözkapaklarını birkaç kez kırpıştırdı.

Harp çalan adam mütevazı bir tavırla yanlarına yaklaştı. Arnoux bozuk para aranırken, Frederic yumduğu avcunu kaskete doğru uzattı ve açıp içine sıkılganca bir Louis altını[3] bıraktı. Kadının önünde gösteriş hevesiyle verilmiş bir sadaka değildi bu; yürekten kopup gelmiş, adeta dinsel bir jestle Tanrı'ya şükretme düşüncesinden kaynaklanmıştı bu atılımı.

Arnoux delikanlıya dostça yol verince aşağı inmek zorunda kaldı, ama Arnoux'lara öğle yemeğini yemiş bulunduğunu söyledi; oysa açlıktan ölüyordu; cüzdanında tek meteliği bile yoktu artık.

Sonra, herkes gibi yemek salonunda oturmaya pekala hakkı olduğunu düşündü.

Yuvarlak masalarda burjuvalar yemeklerini yiyorlardı ve bir garson ortada dolanıyordu; Arnoux'lar sağda, dip tarafta oturuyorlardı; Frederic de orada bulduğu bir gazeteyi eline alıp uzun, kadife kanapeye oturdu.

Anlaşılan onlar Montereau'dan Châlons'a giden posta araba-

3) O zamanlar Fransa'da, 20 frank değerinde altın para. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sına bineceklerdi. İsviçre gezileri bir ay sürecekti. Bn. Arnoux, çocuğuna karşı zayıf davrandığından ötürü kocasını eleştirdi. O da karısının kulağına herhalde gönül okşayıcı birşeyler fısıldadı ki kadın gülümsedi. Ve sonra B. Arnoux üşenmeyip kalktı, karısının ensesine gelen pencere perdesini çekti.

Alçak ve çok beyaz tavandan çiy bir ışık dökülüyordu. Ve tam karşıda oturan Frederic kadının kirpiklerinin yanağına düşen gölgesini görebiliyordu. Kadın bardağını dudaklarına değdiriyor, parmaklarıyla ekmek kabuğundan lokmalar koparıyordu; incecik bir zincirle bileğine takılmış lacivert lapis taşından madalyonu ara sıra tabağa değdiğinde ses çıkarıyordu. Ama orada olanlar kadını fark etmemiş görünüyorlardı.

Zaman zaman lombozlardan yolcu alıp vermek için vapura yanaşmış bir kayığın gövdesi görünüyordu. Masadakiler pencereden aşağı eğilip bakarak sahil beldelerinin adlarını söylüyorlardı.

Arnoux yemeklerden hoşnut kalmadı, hesabı getirdiklerinde epeyce bağırıp çağırdı ve rakamı düşürttü. Daha sonra delikanlıyı alıp, vapurun baş tarafına *grog*[4] içmeye götürdü. Ancak Frederic az sonra, Bn. Arnoux'nun geri dönüp oturduğu tentenin altına geldi. Kadın gri ciltli ince bir kitap okuyordu. Zaman zaman ağzının iki köşesi yukarı kalkıyor ve alnı bir zevk ışımasıyla aydınlanıveriyordu. Kadının böyle ilgisini çeken şeyler bulup yazmış olan yazarı kıskandı. Frederic ona hayranlıkla baktıkça, kendisiyle kadının arasında uçurumlar açıldığını görüyordu. Ve biraz sonra ondan ayrılacağını düşünüyordu, ondan tek söz koparamadan, ona bir anı bile veremeden ayrılacaklardı ve bunu değiştirmek olanaksızdı!

Sağ yanda bir ova uzanıyordu; sol yanda otluk bir alan yavaş

4) Rom ya da şarap karıştırılmış şekerli sıcak içki. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yavaş üzüm bağlarının, ceviz ağaçlarının ve yeşillikler arasında bir değirmenin ortaya çıktığı tepeye ulaşıyordu, daha uzaklarda ise ince ince yollar, göğün kıyı çizgisine değecek gibi yükselen ak kayalıklarda zikzaklar çiziyordu. Kolunu onun beline dolayıp, gözlerinin ışıltısı altında sesini duya duya ve entarisinin etekleri sararmış yaprakları süpürürken onunla yan yana yukarılara doğru tırmanmak ne büyük bir mutluluktur! Vapur durabilirdi, onlar da inip giderlerdi; işte bu kadar basit bir olay güneşi yerinden oynatmak kadar zordu!

Az daha ilerlediklerinde karşılarına sivri çatılı ve küçük dört köşe kuleleri olan bir şato çıktı. Önünde bir çiçeklik vardı uzanıp giden; karanlık kemerleri andıran iki yanı ağaçlı yollar, yüksek ıhlamur ağaçlarının altına gömülüyordu. Frederic hayalinde kadını gürgenli yolların kıyısından yürürken gördü. O anda basamaklı sekide, portakal ağaçlarının tahta saksılarının arasında genç bir kadınla genç bir adam belirdi. Ve sonra her şey silinip gitti.

Küçük kız yanı başında oynuyordu. Frederic onu öpmek istedi. Küçük kız dadısının arkasına saklandı; annesi onu, şalını suya düşmekten kurtarmış olan beyefendiye nazik davranmadığı için azarladı. Bu üstü kapalı bir yoklama mıydı acaba?

"Benimle konuşacak mı?" sorusu geçiyordu Frederic'in içinden.

Zaman çok daralmıştı. Arnoux'ların evine bir davet koparabilmek için ne yapmalıydı acaba? Frederic'in aklına, B. Arnoux'nun dikkatini sonbaharın renklerine çekerek şöyle demekten başka bir şey gelmedi:

"Kışın eli kulağında, baloların ve akşam şölenlerinin mevsimi!"

Ne var ki şimdi Arnoux'nun aklı bagajlardaydı. Surville sahi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

li göründü, iki köprü birbirine yaklaşıyordu. Bir halat fabrikasının, daha sonra da sahile dizilmiş alçak evlerin yanından geçtiler; bunların alt başında katran kazanları, odun kıymıkları vardı; küçük oğlanlar kumların üstünde koştururken takla atıyorlardı. Frederic kollu yelek giymiş adamı tanıdı ve ona bağırdı:

"Hadi çabuk olsana!"

Nerdeyse gelmişlerdi. Yolcu kalabalığı arasında bin zorlukla bulabildiği Arnoux, delikanlının elini sıkarken ona:

"Umarım yine görüşürüz, sevgili bayım!" deyiverdi.

İskeleye ayak bastığında Frédéric arkasına dönüp arandı. Kadın dümenin yanında dikiliyordu. Delikanlı ona, tüm ruhunu katmak istediği bir bakışla baktı; kadın ise hiçbir şey olmamış gibi kıpırdamadan durdu. Frederic hizmetkarının selamına falan aldırış etmeden:

"Niye arabayı buraya yanaştırmadın?" diye sordu.

Adamcağız özürler diliyordu.

"Ne beceriksiz adamsın sen! Bana para versene!"

Ve bir hana karnını doyurmaya gitti Frederic.

Çeyrek saat sonra, yolcu arabalarının durduğu avluya rastlantı havası vererek girmek isteğine kapıldı. Kadını belki orada görüverir umuduyla.

"Görsem neye yarar?" dedi içinden.

Ve Amerikan araba[5] alıp gitti Frédéric'i. Bu iki attan biri annesinin değildi. Annesi, kendi atıyla birlikte çift koşum yapmak üzere tahsildar B. Chambrion'dan atını ödünç almıştı. Isidore yola bir gün önce çıkıp akşama dek Bray'de dinlenmiş ve geceyi Montereau'da geçirmişti. Öyle ki, çok iyi dinlenmiş olan atlar dörtnala gidiyorlardı.

Hasat kaldırılmış tarlalar uzayıp gidiyor, bitmek bilmiyordu.

5) Dört tekerlekli ve çift koşumlu hafif fayton. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yolun her iki kıyısına ağaçlar dizilmişti ve çakıl yığınları birbirini izliyordu: Villeneuve-Saint-Georges, Ablon, Châtillon, Corbeil ve öbür beldeler... Yolculuğu tümüyle yeniden gözlerinin önüne geldi; her şeyi öyle net anımsıyordu ki, o âna değin yeni ayrıntıları ve kadına özgü kimi özellikleri seçebiliyordu: Entarisinin sonuncu volanının altından ayağı, kahverengi ince ipekli kumaştan potinin içinde görünüyordu; tepesindeki kalın branda bezi ise geniş bir sayvan gibi duruyordu ve bordürdeki kırmızı minik püsküller meltem estikçe titreşip duruyordu.

Romanlardaki kadınlara benziyordu o. Frédéric bu kadının kişiliğine ne bir şey eklemeyi isterdi, ne de ondan bir şey eksiltmeyi. Evren birdenbire genişlemişti. Ve bu kadın, var olan her şeyin birden yansılandığı aydınlık nokta oluvermişti; delikanlı, arabanın hareketleriyle beşikte gibi sallana sallana, gözkapakları hemen hemen düşerken gözlerini bulutlara dikmiş, kendini düşlerle dolu ve uçsuz bucaksız bir sevince kapıp koyuvermişti.

Bray'ye gelindiğinde, atlara yulaf verilmesi sırasında beklemek istemedi ve inip tek başına burnunun doğrultusunda yürümeye başladı. Arnoux kadına "Marie!" diye seslenmişti. Frédéric olanca sesiyle haykırdı: "Marie!" Sesi havada eridi gitti.

Batı yakasına adamakıllı yayılmış lal rengi, alev alev tutuşturmuştu gökyüzünü. Anız tarlalarının ortasında yükselen harman yığınlarının devasa gölgeleri iniyordu. Bir çiftlikte bir köpek havlamaya başladı uzaklarda. Frédéric nedensiz bir huzursuzluğa kapılarak ürperdi.

Isidore ona yetiştiğinde, Frédéric, arabayı sürmek için çıkıp sürücü yerine oturdu. Güçsüzlük ânını aşmıştı artık. Bir yolunu bulup Arnoux'ların evine kabul edilmeye ve onlarla dostluk kurmaya kesin kararlıydı. Kim bilir ne eğlenceliydi evleri, Arnoux'dan hoşlanıyordu zaten; hem sonra, kim bilir? O anda kan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hücum etti yüzüne: Şakakları zonkluyordu, kırbacı şaklattı, atların böğürlerini sarstı, arabayı öyle bir sürüş sürüyordu ki emektar arabacı durmadan:

"Yavaş olun! Yavaş olsanıza!" diyordu. "Böyle giderse atları soluğan edeceksiniz."

Neden sonra, Frederic yavaş yavaş duruldu ve hizmetkarının anlattıklarını dinlemeye başladı:

Beyefendiyi herkes dört gözle bekliyordu. Hatta Matmazel Louise, ille ben de arabaya binip gideceğim diye ağlamıştı.

"Matmazel Louise de kim?"

"Hani, B. Roque'un minik kızı var ya..."

"Ha! Unutmuşum!" dedi delikanlı, pek üstünde durmadan.

Bu arada, atların ikisi de adım atamaz hale gelmişti. İkisi de topallıyordu; Armes Meydanı'na, annesinin evinin önüne geldiklerinde, Saint-Laurent Kilisesi'nin çanı dokuzu çalıyordu. Bu ev, kırlara bakan bahçesi sayesinde öbür evlerle iç içe olmadığından, zaten buranın en saygın kişisi olan Bn. Moreau'nun itibarını daha da artırırdı.

Kendisi, şimdi artık sönükleşmiş, eski ve soylu bir aileden geliyordu. Büyükleri onu halktan biriyle evlendirmişlerdi ve kendisi hamileyken, kocası bir kılıç darbesiyle öldürülerek ardında itilaflı bir malvarlığı bırakmıştı. Bn. Moreau haftada üç gün resepsiyon verir, arada sırada güzel bir akşam yemeği düzenlerdi. Ne var ki, yemekte kaç mum kullanılacağının hesabını bile önceden tutmak zorundaydı ve çiftliklerden gelecek kiraları sabırsızlıkla beklerdi. Bir utanç gibi gizlediği bu para sıkıntısı onu harcamalarında hesaplı bir insan yapmıştı. Bununla birlikte, erdemli davranışlarında yapmacıktan uzak kalırdı ve yaptığı şeyler insana batıcı gelmezdi. Onun yaptığı en ufak yardımlar büyük hayır işleri gibi algılanırdı. Hizmetçi seçmede, genç kız-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ları yetiştirmede ve reçel yapma sanatında hep ona danışılırdı, hatta Monsenyör Piskopos da yöreyi denetlemeye çıktığı zamanlar Bn. Moreau'nun evine inerdi.

Bn. Moreau oğlu konusunda yüksek umutlar besliyordu. Sanki önceden sakınımlı davranmak istercesine, Hükümet'i eleştirenleri dinlemekten hoşlanmazdı. Frédéric'in her şeyden önce bir destek bulması gerekiyordu; bunun ardından kendi olanaklarını kullanarak Devlet Şurası üyesi, büyükelçi, bakan olurdu. Oğlunun Collège de Sens'ta okurken kazandığı üstün başarılar Bn. Moreau'nun böyle gurur duymasını haklı gösteriyordu, Frédéric onur ödülü almıştı çünkü.

Frédéric salona girer girmez herkes gürültülü biçimde ayağa kalkarak onu kucakladı; daha sonra koltuk ve sandalyeler şöminenin çevresine geniş bir yarım daire biçiminde dizildi. Oturulur oturulmaz B. Gamblin delikanlıya, Bn. Lafarge[6] konusunda ne düşündüğünü sordu. Devrin büyük öfkesi halini almış olan bu dava, o anda kıyasıya bir tartışma başlatmış oldu; Bn. Moreau, B. Gamblin'in üzülmesine karşın (çünkü B. Gamblin, geleceğin hukukçusu olarak, bu tartışmanın Frédéric'e yararlı olabileceği görüşündeydi) tartışmayı durdurdu; o da gücenip salonu terk etti.

Zaten Roque Baba'nın dostu olan bir kimseden şaşırtıcı olmayan hiçbir şey beklenemezdi ki! Roque Baba'nın adı geçince, kısa bir süre önce Fortelle arazisini satın almış bulunan B. Dambreuse'den de söz edildi. Ancak tahsildar Frédéric'i bir kenara çekip ona B. Guizot'nun son kitabı[7] üzerine düşüncesini sordu. Bu arada, herkes Frédéric'in işlerinin nasıl gittiğini merak ediyordu;

6) Flaubert olayın 1840 yılında meydana geldiğini yazar. Bn. Lafarge'ın kocasını zehirlemiş olabileceği kuşkusu üzerine açılan dava, kesin kanıt olmadığı halde sanığın ömür boyu ağır ceza hükmü giymesine neden olmuş ve çok konuşulmuştu.

7) Guizot, merkez sağın başkanı olarak, 6 ciltlik yapıtı *Washington*'la, burjuvalar arasında büyük ilgi uyandırıyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bn. Benoît ise, ona amcasının sağlık durumunun nasıl olduğunu sormakla taşı tam gediğine koymayı başardı. Ne alemdeydi bu sevgili akraba? Kendisinden haber almaz olmuşlardı? Onun Amerika'da bir kuzen-oğlu olacaktı, değil mi?

Ahçıbaşı, beyefendinin çorbasının hazır olduğunu bildirdi. Bunun üzerine oradakiler saygılı davranıp kalkıp gittiler. Ve salonda baş başa kaldıklarında annesi sesini alçaltarak hemen sordu:

"Nasıl geçti?"

İhtiyar ona çok dostça davranmıştı ama niyetini hiç belli etmemişti.

Bn. Moreau göğüs geçirdi.

Frederic ise onu düşünüyordu: "Şu anda nerelerde acaba?"

Posta arabası gitmektedir, o ise şu anda, herhalde şalına bürünmüş, uykulu güzel başını kupa arabasının döşemesine dayamıştır.

Tam yatmaya odalarına çıkacakları sırada, Cygne de la Croix'daki garsonlardan biri bir not getirip verdi.

"Neymiş o?"

"Deslauriers'nin bana gereksinimi varmış," dedi Frederic.

"Ha! Senin şu arkadaş!" deyiverdi Bn. Moreau, alaylı bir küçümseme gülüşüyle. "Gerçekten, tam zamanını bulmuş!"

Frederic karar veremiyordu. Ama dostluk ağır bastı. Şapkasını eline aldı.

"Çok sürmese bari!" dedi annesi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

2

Charles Deslauriers'nin eski muvazzaf yüzbaşı olan babası, 1818'de istifa etmiş, evlenmek üzere Nogent'a dönmüş ve drahoma parasıyla onu ucu ucuna geçindirecek bir mübaşirlik işi satın almıştı. Yaşamış olduğu sayısız haksızlıklar sonucu katılaşmış, eski yaraları hâlâ sızlayan ve bir de İmparator'unun sürekli özlemini çeken bu adam, içinde boğulduğu bu öfkelerle ailesine kan kustururdu. Onun oğlu kadar dayak yemiş az çocuk vardı. Gelgelelim oğlan, bu dayaklara karşın asla yola gelmiyordu. Annesi araya girdiği zamanlar ise, kadıncağız da bir o kadar hırpalanıyordu. Sonunda yüzbaşı onu çalıştığı noterliğe yerleştirdi: Oğlan sabahtan akşama dek yazı masasında iki büklüm, boyuna belge kopyası çıkartıyordu, bu yüzden sağ omzu gözle görülür biçimde sol omzundan daha güçlendi.

1833'te Başkan'ın yaptığı duyuru üzerine, yüzbaşı yazıhanesini sattı. Karısı kanserden öldü. Kendisi de gidip Dijon'a yerleşti ve daha sonra da Troyes'da insan tacirliğine[8] girişti. Charles için de bir yarım burs elde ederek, oğlunu College de Sens'a yerleştirdi; işte Charles, Frederic'le bu lisede tanışmış oldu. Ancak biri on iki, öteki ise on beş yaşındaydı; aslında onları ayıran bir

8) 1832 tarihli askere almaya ilişkin yasaya göre, kura yoluyla askere çağrılmış olan bir kimse, parayla tuttuğu bir başkasına kendi adına askerlik yaptırabiliyordu. Bu nedenle bir tür insan ticareti doğmuştu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sürü fark vardı: Karakter farklarının yanı sıra, kökensel farklar.

Örneğin, Frédéric'e ait konsolun içinde çeşit çeşit yiyecekler, her yerde bulunmayan şeyler ve el-yüz bakımı gereçleri bulunurdu. Frédéric sabah geç kalkmayı, kırlangıçları seyretmeyi ve tiyatro piyesleri okumayı severdi; tatlı ev yaşamının özlemini çektiğinden, lise yaşamı ona çekilmez geliyordu.

Oysa bu yaşam mübaşir çocuğunun çok hoşuna gidiyordu. Öyle güzel çalışıyordu ki, daha ikinci yılın başında üçe geçti. Bununla birlikte, yoksul oluşu ya da kavgacılığı yüzünden çevresinde gizliden gizliye bir kötü niyet atmosferi oluşmuştu. Günün birinde hademelerden biri ona büyük sınıfların önünde baldırı çıplak çocuğu deyivermişti de, Charles onun boğazına sarılmıştı ve eğer üç etüt öğretmeni araya girmiş olmasalardı, adamı az daha öldürüyordu. Frédéric o sırada duyduğu hayranlıkla kendinden geçerek Charles'ı kucakladı. O gün bugündür tam anlamıyla içli dışlı dost oldular. Bir büyükten gelen sevgi küçüğün gururunu okşamıştı herhalde, öbürü de kendisine gösterilen bağlılığı mutlulukla benimsedi.

Babası Charles'ı yaz tatilinde de okulda bırakıyordu. Rastlantı sonucu açık kalmış bir Eflatun çevirisi onu kendinden geçirdi. Bunun üzerine, metafizik incelemelere kaptırdı kendini; gençliğin verdiği güçle ve kendini aşan bir zekayla hızlı yol alıyordu; Jouffroy, Cousin, Laromiguiere, Malebranche, İskoç yazarlar ve kitaplıkta ne var ne yoksa tümünü elden geçirdi. Hatta kitap bulabilmek için kitaplığın anahtarını çaldığı bile oldu.

Frédéric ise, vaktini daha hafif eğlencelerle geçiriyordu: Les Trois-Rois Sokağı'ndaki bir direğin üstüne kazılmış İsa'nın soyağacının resmini yaptı, daha sonra da Notre-Dame Katedrali'nin kapısının resmini. Ortaçağ dramalarının ardından tarihsel anılara el attı: Froissart'ı, Comines'i, Pierre de l'Estoile'i ve Brantô-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

me'u okudu.

Bunları okurken kafasında beliren görüntülere öylesine takılıp kalıyordu ki, onları yeniden yaratma gereğini duyuyordu. İleride Fransa'nın Walter Scott'ı olma hırsı vardı içinde. Deslauriers ise, çok uzak gelecekte bile uygulanabilecek kapsamlı bir felsefe sistemi kurmayı düşünüyordu.

Ders aralarında okul bahçesinde, duvar saatinin altındaki renkli yazıyla yazılmış eğitici bir özdeyişin karşısında hep bu şeyleri konuşurlardı; küçük kilisede bulundukları sırada, Aziz Louis'nin burnunun dibinde bunları fısıldaşırlardı; alt yanda baştan başa kabristanın göründüğü yatakhanede, bunları görürlerdi düşlerinde. Gezi yapılan günlerde sıranın en arkasında durup, başlarlardı sonu gelmez konuşmalarına.

İleride, liseyi bitirdikleri zaman yapacakları şeyleri konuşurlardı. İlk önce, Frédéric'in, reşit olur olmaz servetinden ayırıp bir kenara koymuş olacağı parayla uzun bir geziye çıkacaklardı. Sonra Paris'e dönüp birlikte iş tutacaklardı, birbirlerinden ayrılmak yoktu; çalışmaların yorgunluğunu atmak için saten kaplamalı özel odalarda prenseslerle aşklar yaşayacaklardı ya da ünlü kibar fahişelerle baş döndürücü eğlence alemleri. Böyle umutlarla uçmaların ardından kaygılar sökün ederdi. Şen şakrak konuşma nöbetlerinden sonra derin suskunluklara gömülürlerdi.

Yaz akşamlarında, üzüm bağlarının kıyısındaki taşlı yolda ya da kırların göbeğinden geçen anayolda epey zaman yürüdükten sonra ve güneşte buğdaylar dalgalanmaya, melekotu kokuları havaya yayılmaya başladığında, sersemlemiş, başları dönmüş halde sırt üstü uzanırlardı. Öbür çocuklar ise, ceketlerini çıkarıp gömlekle kaldıktan sonra, tutsak almaca oyunu oynarlar ya da uçurtmaları salıverirlerdi. Ve sonra yatılı gözcüsü öğrencileri çağırırdı. İçinden küçük su arıklarının geçtiği bahçelerin ardından,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yıpranmış duvarlarla gölgelenen bulvarları izleyerek geri dönerlerdi; bomboş sokaklar ayak sesleriyle öterdi; demir parmaklık açılırdı ve merdivenden çıkarlardı; o sırada büyük sefahat kaçamaklarından duyulan o hüzün kaplardı her birinin içini.

Okulun disiplin görevlisine bakılırsa, bu ikili birbirlerini biraz azdırıyordu. Oysa, eğer Frederic üst sınıflarda derslerini iyi çalıştıysa, bu Charles'ın ona güç vermesiyle olmuştu. 1837 yaz tatilinde Frederic dostunu annesine götürdü.

Bn. Moreau delikanlıdan hoşlanmadı. Çocuk inanılmaz derecede çok yedi, pazar günleri ayine katılmayı istemedi, üstüne üstlük cumhuriyetçi konuşmalar yapıyordu; işin sonunda kadın sandı ki, bu çocuk oğlunu uygunsuz yerlere götürüyor. Kimlerle düşüp kalktıkları denetim altında tutuldu. Bu onların birbirlerini daha çok sevmelerine neden oldu; ertesi yıl Charles Paris'te hukuk öğrenimi görmek üzere liseden ayrılırken, vedalaşmaları yürek burktu.

Frederic ona nasıl olsa kavuşacağından emindi. Ama iki yıldır birbirlerini görememişlerdi; kucaklaşmalar falan bittikten sonra, rahatça konuşabilmek için köprülere doğru yürüdüler.

Bu arada Villenauxe'ta bir bilardo salonu işletmekte olan yüzbaşı, oğlu kendisine vasilik paralarının hesabını sorunca öfkeden kıpkırmızı olmuştu ve çocuğun almakta olduğu nafakayı da birden kesivermişti. Ne var ki Charles, ileride kürsü sahibi olmak istediği okulunun[9] yarışma sınavlarına katılmayı planlıyordu ve bunun için gerekli parayı bulamayınca, Troyes'da bir davavekilinin çömezi olarak çalışmayı kabul etmiş bulunuyordu. Nafakasını alamadığına göre, dört bin frangı işte bu yolla biriktirecekti; zaten annesinin mirasından eline hiç para geçmese bi-

9) Fr. *Ecole*: "Hukuk Mektebi" anlamında kullanılmış. Bugün Hukuk Fakültesi dediğimiz kurumun o zamanki adıdır. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

le, üç yıl süreyle, iyi bir işe yerleşene değin serbest çalışabilirdi. Bu durumda, iki dostun Paris'te birlikte iş tutmak üzere eskiden yapmış oldukları plan, en azından şimdilik suya düşmüş oluyordu.

Frederic başını önüne eğdi. Bu onun yıkılan hayallerinin ilkiydi.

"Üzülme," dedi yüzbaşının oğlu. "Yaşam uzundur, biz daha genciz. Seninle birlikte olacağım ben! Şimdi, takma kafana bunu."

Frederic'i iki elinden tutmuş sarsıyordu ve düşüncesini başka yöne çevirmek için ona yolculuğunu sordu.

Frederic anlatacak pek bir şey bulamadı. Ama Bn. Arnoux aklına gelince üzüntüsü geçiverdi. Dostuna kadından hiç söz etmedi, utanmıştı sanki. Ama bunun acısını Arnoux'dan çıkardı ve onun konuşmalarını, halini tavrını, tanıdığı kimseleri anlatırken kendini öyle kapıp koyuverdi ki, sonunda Deslauriers, tanıştığı bu kimseyle dostluğu ilerletmesi için Frederic'i adamakıllı işledi.

Bu son zamanlarda Frederic pek bir şey yazmamıştı; edebiyat anlayışı değişmişti çünkü. Şimdi en çok önemsediği şey tutkuydu; Werther, Rene, Franck, Lara, Lelia ve daha başka sıradan adlar ona hemen hemen aynı derecede coşku verebiliyordu. Ara sıra, müziğin tek başına ruhundaki çalkantıyı anlatabileceğine inanır gibi oluyordu, işte o zamanlar senfoniler hayal ediyordu; ya da nesnelerin yüzeyi onda merak uyandırdığı için bunların resmini yapmayı istiyordu. Yine de yazılmış şiirleri vardı; Deslauriers onları çok beğendi, ama kendisine yazdığı daha başka bir şey var mı diye sormadı.

Deslauriers'ye gelince, metafizik konusunda pek bir şey ürettiği yoktu artık. Kafası şimdi toplumsal ekonomiyle ve Fransız

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Devrimi'yle doluydu. O şimdi yirmi iki yaşında, cılız bedeni, kocaman ağzı ve kararlı duruşuyla, upuzun bir sırık olup çıkmıştı. O akşam üzerinde ince yünlü kumaştan çirkin bir palto vardı. Pabuçları tozdan ak ak olmuştu. Villenauxe'tan buraya salt Frederic'i görebilmek için yürümüştü çünkü.

Isidore onlara yaklaştı. Bn. Moreau Frederic'ten artık eve dönmesini rica ediyordu, soğuk alır korkusuyla paltosunu da göndermişti.

"Gitme, kal!" dedi Deslauriers.

Ve, kanalla nehrin arasına sıkışmış minik adaya yaslanan iki köprünün bir başından öbür başına gidip gelip durdular.

Nogent'a doğru yürüdükleri sırada karşılarında öbek öbek ve hafifçe eğik duran evler görünüyordu; sağ yanda, bent vanaları kapatılmış yel değirmenlerinin ardından kilise boy gösteriyordu; sol yanda ise, kıyı boyunca çalıların oluşturduğu çitlerden başlayarak göz alabildiğine uzanan ve giderek hayal meyal seçilebilen bahçeler vardı. Paris yönündeki geniş anayol dikey bir çizgi halinde iniyordu ve çayırlıklar gecenin buğularında eriyip gidiyordu. Sessiz sakindi gece, beyazsı bir aydınlık içinde. Islak yapraklardan yükselen kokuyu duyabiliyorlardı; yüz adım ötedeki su bendine yüksekten düşen sular, dalgaların karanlıklarda duyulan o dolu dolu ama yumuşak uğultusu gibi çağlıyordu.

Deslauriers durdu ve şöyle dedi:

"Ne tuhaf! Şu insancıklar rahat rahat uyuyorlar. Ama, sabır! İkinci bir 89 Devrimi'nin eli kulağında! Gına geldi çünkü o anayasalardan, o yasalardan, o ince hesaplardan, o yalanlardan! Ah! Ah! Bir gazete çıkarabilseydim ya da halka seslenebileceğim bir kürsü bulsaydım, bunların topunu birden ne biçim sallardım! Ama her şeyin başı para! Benimkisi de ne kader yani, meyhaneci oğlu olarak dünyaya geleceksin ve ekmeğini çıkarmak uğruna

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tüm gençliğini tüketeceksin!"

Başını önüne eğdi, dudaklarını ısırdı, incecik giysileri içinde titriyordu.

Frédéric paltosunun yarısını onun omuzlarına attı. Birlikte büründüler paltoya ve birbirlerinin beline sarılıp yan yana yürüdüler.

"Söyler misin, sensiz ne yaparım ben oralarda?" dedi Frédéric. Dostunun sözlerindeki acıyla derdi depreşmişti. "Beni sevecek bir kadınla birşeyler yapabilmeyi isterdim... Ne gülüyorsun? Aşk dehanın besinidir ve soluduğu hava gibidir. Olağanüstü heyecanlar üstün yapıtlar doğurur. Hayatımın kadınını aramaya gelince, işte bunda yokum! Zaten onu bulsam bile, o beni istemeyecektir. Çünkü, hiçbir şeyden nasibini almadan dünyaya gelmiş insan soyundan biriyim ben. Ve, bilmem Beyoğlu taşından mı, yoksa elmastan mı oluşmuş hazinemle birlikte sönüp gideceğim."

Yola bir adamın gölgesi düştü ve o anda şu sözleri duydular:

"Hizmetkarınız, beyler!"

Bu sözler, kahverengi bol bir redingot giymiş, kasketinin siperliğinin altından sipsivri burnu görünen, bodurca bir adama aitti.

"B. Roque?" dedi Frédéric.

"Ta kendisi!" yanıtını verdi öteki.

Nogent'lı olan B. Roque orada bulunuşunu açıklamak için, nehrin kıyısındaki bahçesine kurt kapanlarını yoklamaya geldiğini söyledi.

"Demek memlekete döndünüz? Ne iyi! Haberi küçük kızımdan aldım. Umarım sağlığınız yerindedir? Hemen Paris'e dönmüyorsunuz, değil mi?"

Ve, herhalde Frédéric'in kendisini karşılama tarzı hoşuna git-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

memişti ki, hemen çekip gitti.

Gerçekte Bn. Moreau onunla pek görüşmezdi. Roque hizmetçisiyle nikahsız yaşıyordu ve seçimlerde görev almasına, ayrıca B. Dambreuse'ün taşınmaz mallarının yönetici vekili olmasına karşın pek az saygı gören bir adamdı.

"Anjou Sokağı'nda oturan banker Dambreuse mü?" diye sordu Deslauriers. "Biliyor musun yapacağın şey nedir, aslanım?

Yine Isidore gelip konuşmayı böldü. Emir almıştı: Frederic'i kesin olarak götürecekti. Hanımefendi onun gelmemesinden kaygı duyuyordu.

"Tamam, tamam! Gidiyoruz işte," dedi Deslauriers; "Frederic burda yatacak değil ya."

Ve hizmetkar yanlarından ayrılır ayrılmaz:

"Şu ihtiyardan, seni Dambreuse'lerle tanıştırmasını rica et," dedi. "Zengin evlerine girip çıkmak kadar yararlı bir şey olamaz! Madem ki siyah takım giyip beyaz eldiven takmaya hakkın var, o halde bundan yararlan! Senin bu topluluğa girmen gerek! Arkadan beni de sokarsın! Ne servet onunkisi, düşünsene! Ne yap yap, bu adama kendini sevdir, karısına da sevdir kendini. Onun âşığı ol!"

Frederic bağırıp çağırıyordu.

"Sana söylediklerim, yanılmıyorsam, klasik şeyler," diye karşılık verdi öteki. "*İnsanlık Komedyası*'ndaki Rastignac'ı bir anımsa! Başaracaksın, bundan eminim."

Frederic, dostu Deslauriers'nin görüşlerine öyle çok güven duyuyordu ki sarsıldığını hissetti ve Bn. Arnoux'yu unutarak ya da gelecek için öne sürülen başka bir kadının hayalini Bn. Arnoux'ymuş gibi algılayarak gülümsemekten kendini alamadı.

Avukat çömezi sözlerini şöyle sürdürdü:

"Sana son bir öğüt: Sınavlarını ver! Etiket her zaman işe ya-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rar; bir de senin şu Katolik ve şeytansı şairlerin var ya –XII. yüzyıl felsefe düzeyini bile aşamamış kişiler bunlar– terk et gitsin onları. Senin böyle umutsuzluğa kapılman aptalca bir şey. Mirabeau'dan başlayarak, toplumda sivrilmiş özel kimselerin ilk yılları da hep böyle güçlüklerle doludur. Zaten fazla uzun sürmeyecek ayrılığımız. Babam olacak o dolandırıcıya kusturacağım paralarımı. Artık gitmeliyim, elveda! Akşam yemeği için bana yüz para verebilir misin?"

Frédéric ona, sabahleyin Isidore'un verdiği paranın kalanını verdi: On frank.

O sırada, köprülerden yirmi kulaç kadar ötede, nehrin sol yakasında tek katlı bir evin çatı penceresinde ışık parlıyordu.

Deslauriers onu gördü. Ve şapkasını çıkarıp, tumturaklı bir dille şöyle dedi:

"Venüs, ey gökler kraliçesi, hizmetinizdeyim! Ne var ki Açlık, Bilgeliğin anasıdır. Tanrım!... Bizlere az mı çamur atmışlardır bu yüzden!"

Birlikte yaşamış oldukları bir serüvene yapılan bu anıştırmayla neşelerini buldular. Sokaklarda sesli sesli gülüyorlardı.

Deslauriers handa yapmış olduğu harcamanın hesabını kapattıktan sonra, dostunu Düşkünlerevi Kavşağı'na dek geçirdi; uzun bir kucaklaşmadan sonra ayrıldılar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3

Frederic iki ay sonra bir sabah, Paris'in Coq-Heron Sokağı'nda arabadan indi ve büyük ziyaretini hemen gerçekleştirmeyi düşündü.

Aslında işi de yolunda gitmişti: Roque Baba Frederic'e bir tomar kağıt getirip vermiş ve bunları Dambreuse'lere götürüp kendi eliyle teslim etmesini rica etmişti; bir de genç hemşehrisini Dambreuse'lere tanıtan bir mektup yazıp, zarfı kapatmadan eline vermişti.

Bn. Moreau oğlunun bu girişimine şaşmış gibiydi. Frederic ona bu işten zevk duyduğunu belli etmedi.

B. Dambreuse, kendi gerçek adıyla, Kont d'Ambreuse olarak anılırdı; ancak 1825'ten sonra soyluluğunu ve ait olduğu partiyi yavaş yavaş terk ederek yönünü sanayiye çevirmişti; bir yandan devlet dairelerini gözden kaçırmadan, hem de "her tarakta bezi olacak" tarzda şirketlere el atarak ve de kaçırılmaz fırsatları kollayarak, bir Rum kadar ince hesaplara yatkın, bir Auvergne'li gibi çalışkan biri olan Dambreuse'ün inanılmaz bir servet yaptığı söyleniyordu; üstüne üstlük, kendisi lejyondonör[10] nişanı ofisiye rütbesine sahip bir kimse olduğu gibi, L'Aube departmanı Müzakere Kurulu'nda da departman temsilcisiy-

10) Fr. *Legion d'Honneur*: 1802'de N. Bonaparte tarafından başlatılan, ülkeye yararlı olmuş asker ya da sivillere verilen üstün onur nişanıdır. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

di ve ayrıca milletvekiliydi, pek yakında Fransa Yüksek Meclisi üyesi olacaktı. Bununla birlikte hatırsayar bir insandı ve istek yağmuruna tuttuğu bakanı, başkaları için yardımlar, rütbeler, açılacak tekel büroları gibi istekleriyle bunaltırdı; öte yandan iktidara karşı hoşnutsuz görünüp merkez sola eğilim gösterirdi. Moda dergilerinde kendisinden söz edilen güzel karısı Bn. Dambreuse ise, hayır kurumlarının toplantılarına başkanlık ederdi. Düşesleri pehpehleyerek soylular mahallesinin kin ve garazlarını yatıştırır ve bu çevreyi, B. Dambreuse'ün pişmanlık duyarak yeniden hizmetler verebileceğine inandırma çabası içinde görülürdü.

Frederic bu ailenin evine giderken tedirgindi.

"Siyah takımı yanıma alsaydım iyi olurdu. Haftaya, kuşkusuz, baloya davet edilirim. Herkesin içine böyle nasıl çıkarım?"

Ama B. Dambreuse'ün sonuçta yalnızca bir burjuva olduğunu düşününce kendine güveni geldi ve Anjou Sokağı'na vardığında, tek atlı *kabriyole* arabasından neşeyle atladı kaldırıma.

Çift kanatlı giriş kapısının bir kanadını itip girdi, avludan geçti, taşlığın basamaklarını tırmandı ve renkli mermer döşenmiş hole daldı.

Üstüne bakır çubuklarla tutturulmuş kırmızı halı yayılmış dik ve çift merdiven, sağdan ve soldan, mermer taklidi, parlak, yüksek duvarlara dayandırılmıştı. Basamakların başlangıcına yerleştirilmiş bir muz ağacının enli yaprakları tırabzanın kadifesine sarkıyordu. İki bronz şamdan incecik zincirlere tutturulmuş iki porselen karpuzu taşıyordu; kaloriferin açık duran hava deliklerinden boğucu bir hava gelmekteydi. Koridorun öbür başına, duvara asılı silah armasının altına oturtulmuş kocaman bir saatin tiktaklarından başka ses duyulmuyordu.

Bir zil çaldı; bir uşak belirdi ve Frédéric'i, içinde iki para

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kasası ve kartonlarla dolu rafların bulunduğu küçük bir odaya aldı. B. Dambreuse odanın orta yerine konmuş çift kanatlı bir masada yazı yazmaktaydı.

Roque Baba'nın mektubunu gözden geçirdikten sonra, çakısıyla evrak paketinin bezini yırttı ve kağıtları inceledi.

İnce yapılı olduğu için, uzaktan bakıldığında hâlâ genç sanılabilirdi. Ancak iyiden iyiye seyrelmiş beyaz saçları, güçsüz eli-kolu ve özellikle son derece soluk benzi yıpranmış bir bedeni vurguluyordu. Camgöz gibi soğuk bakışlı limon küfü rengi gözlerinde acımasız bir enerji saklıydı. Elmacık kemikleri çıkıntılı ve ellerinin eklemleri düğüm düğümdü.

Sonunda yerinden kalktı, delikanlıya, ailece tanıdıkları kimselerle ilgili, Nogent üstüne ve gördüğü öğrenim konusunda birkaç soru sordu; daha sonra eğilerek onu uğurladı. Frédéric bir başka koridordan çıktı ve kendini avlunun alt yanında, taşıtların park edilmiş olduğu yerde buldu.

Taşlığın önünde, kara yağız bir at koşulu mavi kupa arabası beklemekteydi. Kapı açıldı, bir hanım bindi ve araba boğuk bir ses çıkararak kumların üstünden gitmeye başladı.

Frédéric, çıkış kapısının yakınına ters yönden ve kadınla aynı anda gelmişti. Yer dar olduğundan durup beklemek zorunda kaldı. Genç kadın vasistastan dışarı eğilmiş, kapı bekçisine alçak sesle birşeyler söylüyordu. Frédéric onun yalnızca menekşe rengi pelerinle örtülü sırtını görebiliyordu. Bununla birlikte, duvarları ipek saçaklar ve şeritlerle süslenmiş mavi kumaş kaplı arabanın içini rahatça görebiliyordu. Kadının giysisi arabayı kaplıyordu; bu küçük kapitone kutudan bir zambak parfümüyle birlikte kadınca şıklık ve kibarlığın gizemli kokusu yükseliyordu. Seyis gemini gevşetir gevşetmez, at köşe taşına hızla sürtünüp geçti ve ortalık boşalıverdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Frederic eve bulvarları izleyerek yaya döndü.

Bn. Dambreuse'ü doğru dürüst göremediğine üzülüyordu.

Montmartre Sokağı'nın az üstünde trafik sıkışınca başını çevirip baktı, karşısında, yolun öbür kıyısında, mermer levhanın üstünde şu yazıyı okudu:

JACQUES ARNOUX

Niye daha önce aklına gelmemişti o? Tabii ki Deslauriers'nin yüzünden... ve butiğe doğru yürüdü ama içeri girmedi, onun içeride görünmesini bekledi.

Yüksek saydam camların ardında, ustalıklı bir sergi düzeni içinde heykelcikler, resimler, gravürler, kataloglar ve çeşitli sayılarıyla *L'Art industriel* müşteriye sunuluyordu; kapının üzerinde derginin abone ücretleri yinelenirken, kapının tam ortasında yayınevinin baş harfleriyle yapılmış süslemeler yer alıyordu. Duvarlarda, verniği ışıldayan koca koca tablolar göze çarpıyordu; dip tarafta ise, porselenler, bronz eşyalar ve baştan çıkarıcı ilginç şeylerle dolu eski tipte iki büfe vardı; büfeleri birbirinden ayıran küçük bir merdivenin tepesine döşemelik kadifeden bir perde çekilmişti; eski Saksonya porseleninden avizesiyle, yerdeki yeşil halısıyla ve gömme süslemeleri olan masasıyla burası bir dükkandan çok bir salon havası taşıyordu.

Frederic resimlere bakar gibi yaparak oyalanıyordu. Epey uzun süren duraksamalardan sonra içeri girdi.

Bir komi kadife perdeyi aralayıp, beyefendinin saat beşten önce "mağaza"da olamayacağını bildirdi. Ama kendisine iletilecek bir notu varsa...

"Hayır! Ben yine uğrarım," dedi Frederic uysal uysal.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Daha sonraki günlerini kendine kalacak bir yer aramakla geçirdi; sonunda, Saint-Hyacinthe Sokağı'ndaki[11] dayalı döşeli bir otelin ikinci katında bir oda seçti.

Koltuğunun altında gıcır gıcır bir sumenle, derslere başlamak üzere açılış törenine gitti. Başı açık üç yüz genç bir amfiyi doldurmuştu ve kırmızı cüppeli bir ihtiyar, tekdüze bir sesle boyuna anlatıyordu; divit kalemler kağıdın üstünde cızırdıyordu. Delikanlı bu amfide, okul dersliklerinin o tozlu kokusunu, aynı biçim kürsüyü ve aynı türden can sıkıntısını yeniden bulmuş oluyordu! On beş gün boyunca hep gitti geldi. Ama hâlâ Medeni Kanun'un üçüncü maddesine gelememişlerdi ki, Frederic dersleri bıraktı; böylece *Institutes* denilen, *Summa divisio personarum*'unu[12] terk etmiş oldu.

Tatmayı umduğu sevinçleri bir türlü tadamıyordu; bir okuma salonundaki tüm kitapları okuyup bitirdikten, Louvre'daki koleksiyonları gözden geçirdikten ve birkaç kez üst üste tiyatroya gittikten sonra, aylaklığın gayya kuyusuna düştü.

Derdine dert ekleyen öyle çok şey vardı ki: Gömleklerinin sayısını aklında tutmak, hastabakıcı kılıklı ve köylünün teki olan kapıcıyı çekmek zorundaydı. Adam, sabahları ağzı içki kokarak ve homurdana homurdana gelip yatağını düzeltiyordu. Kaymaktaşından yapılmış rakkaslı bir saatin süslediği odası Frédéric'in hoşuna gitmiyordu. Duvarlar inceydi ve bitişikteki öğrencilerin aperitif aldıkları, güldükleri, şarkı söyledikleri olduğu gibi duyuluyordu.

Bu yalnızlıktan gına gelince eski arkadaşlarından Baptiste Martinon'u aradı. Onu Saint-Jacques Sokağı'ndaki bir burjuva

11) Flaubert genç bir hukuk öğrencisiyken, Paris'e ilk geldiğinde, bugün Paillet adını taşıyan bu sokakta oturmuştu.

12) *Institutes*: Bugünkü 5 Académie'yi içine alan Institut de France'ın Latince adıdır. *Summa divisio personarum*: Beşeri ilimlerin en yüce bölümü (Hukuk Fakültesi söz konusudur) anlamına gelen Latince söz. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

pansiyonunda, taşkömürü ateşinin karşısında, kendini Muhakeme Hukuku'na adamakıllı kaptırmış halde buldu.

Karşısına, alaca basma entarili bir kadın oturmuş, çorap yamıyordu.

Martinon, hani erkek güzeli derler ya, işte tam öyleydi: Boylu boslu, tombulca yanaklı, yüz hatları düzgündü, maviye çalan ve derine kaçmış olmayan gözleri vardı; şişko bir çiftçi olan babası onun savcı olmasını istiyordu. Martinon şimdiden o havaya girmiş görünmek için sakalını çember sakal kestirmişti.

Frederic'in sıkıntılarının akla yatkın bir nedeni olmadığından ve Martinon da onun bu sızlanışlarını hiçbir felakete yoramadığı için, arkadaşının yaşam üzerine yakınmalarından hiçbir şey anlayamadı. O her sabah okuluna gidiyordu, çıkışta Luxembourg Parkı'nda gezip dolaşıyor, akşamları yarım fincan kahve içiyordu; her öğretim yılı için kendisine verilen bin beş yüz frankla, bir de şu hizmetçi kadının aşkıyla, olabildiğince mutluydu.

"Allah versin!" diye haykırdı Frederic içinden.

Okulda bir başka çocuk da tanımıştı, ona B. de Cisy diyorlardı, tanınmış bir ailenin oğluydu, hareketleri öyle kibardı ki bir genç kız izlenimi bırakıyordu.

B. de Cisy resimle uğraşıyordu, gotik sanatı seviyordu. Frederic'le birlikte birkaç kez Notre-Dame ve Sainte-Chapelle'in güzelliğini seyretmeye gittiler. Gelgelelim, soylu gencin kibarlığının altında aşırı derecede bir zeka kıtlığı yatıyordu. Her şey onu şaşırtıyordu, en basit şakalara çok fazla gülüyordu ve öyle som bir saflığı vardı ki Frederic onu önceleri şaklabanlığa meraklı biri sandı, ama sonunda salak buldu.

Frederic kimselere açılamıyordu ama Dambreuse'lerden sü-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rekli davet beklemekteydi.

Yılbaşında kartvizitler gönderdiyse de, onlardan tek bir kart gelmemişti.

L'Art industriel'e bir daha gitti.

Ve ancak üçüncü gidişinde, beş-altı kişiyle tartışmakta olan Arnoux'yu görebildi, ama öteki, Frederic'in selamına zar zor karşılık verince delikanlının gururu incindi. Ancak bu olay onun ne yapıp edip Bn. Arnoux'ya ulaşma çabalarına engel olamadı.

İlk başta aklına gelen çözüm, oraya sık sık gitmek ve tablo pazarlığı yapmak oldu. Daha sonra düşündü ki, gazete kutusuna "çok çarpıcı" birkaç makale sokuşturmak ilişki kurmayı sağlayabilirdi. Belki de amaca dümdüz koşmak, yani aşkını ilan etmek daha iyi olurdu. Bunun üzerine, şiirsel atılımlarla ve seslenişlerle dolu on iki sayfalık bir mektup döşendi, ama yırtıp attı; –başarısız olma korkusuyla– hiçbir şey yapmadı, hiçbir girişimde bulunmadı.

Arnoux'nun dükkanının üst katında üç pencere vardı ve akşamları bunların ışığı yanardı. Arka kısımda gölgelerin gelip gittiği görülürdü, özellikle bir gölgenin; onun gölgesi – bu gölgeyi seyretmek için Frederic epey yol tepip gelirdi.

Bir gün Tuileries Parkı'nda, küçük bir kızın elinden tutmuş bir zenci kadın gördü. Bu Frederic'e Arnoux'ların zenci kadınını anımsattı. Öyle ya, öbür çocuk bakıcıları gibi o da bu parka geliyordu herhalde; Tuileries'den her geçtiğinde, ona rastlayıvermek umuduyla kalbi çarpardı. Güneşli günlerde Frederic Champs-Elysées'nin başına dek giderdi.

Rüzgarda perdeleri uçuşan *kaleş*[13] arabaların içinde mahmur mahmur oturan kadınlar, atların sıkı adımlarıyla cilalı me-

13) Fr. *caleche*: Dört tekerlekli, üstü açık gezinti arabası. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şinleri hışırdatan belli belirsiz bir sarsıntı içinde, Frederic'in önünden geçip giderlerdi. Rond-Point'ta, daha da çoğalmış ve yavaşlamış arabalar yolu tam olarak kaplamış bulunurdu. Yeleler yelelerin, fenerler fenerlerin dibinde olurdu; külot pantolonlar, beyaz eldivenler ve araba kapılarındaki armalara düşen kürkler arasında, çelik üzengiler, gemlerin gümüşten zincirleri ve kayışların bakır tokaları şurada burada ışılayan noktalar oluştururdu; Frederic kendini uzak bir alemde yitmiş hissederdi. Bakışları kadın başlarının arasında gezinir ve ufak tefek benzerlikler belleğini Bn. Arnoux'ya taşırdı. Ve başkalarının arasındayken onu, Bn. Dambreuse'un binmiş olduğu faytonun benzeri küçük bir faytonda oturmuş hayal ederdi. Ama güneş iner, buz gibi rüzgarda toz burgaçları kalkardı havaya. O sırada araba sürücüleri çenelerini kravatlarının içine gömerlerdi, tekerlekler hızlanır, taş yol çatır çatır öterdi; bu şık arabalar takımı upuzun caddeyi birbirlerine değerek, birbirlerini geçerek, birbirlerinden uzaklaşarak hızla iner, Concorde Meydanı'nda dağılırlardı. Tuileries'nin ardında gökyüzü arduvaz rengine bürünürdü o saatlerde. Parkın ağaçları, tepeleri morumsu renk almış iki koca öbek oluştururdu. Sokak fenerleri yanardı; Seine Nehri ise baştan başa yeşilimtırak rengiyle uzanırken, köprülerin ayaklarına vuran suları gümüş harelerle yırtılırdı.

Akşamları Harpe Sokağı'ndaki bir lokantaya gidip, porsiyon başına kırk üç metelik ödeyerek yerdi yemeğini.

Eski maun tezgaha, leke içindeki peçetelere, kir pas içinde kalmış gümüş sofra takımına ve yüksek duvara asılı şapkalara küçümseyerek bakardı. Çevresindekiler de onun gibi üniversite öğrencileriydi. Kendi aralarında sevgililerini ve profesörlerini konuşurlardı. Profesörler çok umrundaydı da! Frederic'in kadını mı vardı ki! Onların eğlencelerinden uzak kalmak için bura-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ya olabildiğince geç gelirdi. Masaların tümü yemek artıklarıyla dolu olurdu. İki garsonun ikisini de yorgunluktan bir köşede uyuyakalmış bulurdu ve bomboş salonu yemek kokularıyla birlikte sigara ve gaz lambası kokuları sarmış olurdu.

Sonra yine tırmanırdı aynı sokakları ağır ağır. Sokak fenerleri sağa sola sallanırken çamurların üstünde titreşen upuzun ve sarımsı yansılar yapardı. Kaldırımların kıyısından şemsiyeli gölgeler kayar giderdi. Sokağın döşemesi yağ gibi ışıldardı ve sis iner, sanki ıslak karanlıklar Frédéric'in bedenini sarar, sürekli yüreğine işlerdi.

Derken, delikanlı vicdan azabına kapıldı. Ve derslere geri döndü. Ne var ki, kitaptan işlenmiş maddelere kendisi hepten yabancı kaldığından en basit konular onu bunaltıyordu.

Balıkçının Oğlu Sylvio adlı bir roman yazmaya başladı. Olay Venedik'te geçiyordu. Romanın başkişisi kendisiydi; kadın kahraman ise Bn. Arnoux idi. Romandaki adı Antonia'ydı: Ona sahip olabilmek için genç adam birkaç soyluyu öldürüyor, kentin bir bölümünü ateşe veriyor ve kadının Montmartre Bulvarı'ndaki evinin balkonunun altında, kırmızı damasko perdeler meltemle titreşirken sevgilisine serenat yapıyordu. Ancak, romanda bulanık anıların çok fazla yer tuttuğunu görünce morali bozuldu, gerisini getirmedi ve ruhundaki boşluk kat kat büyümüş gibi oldu.

Bunun üzerine, gelip yanında kalması için Deslauriers'ye yalvardı. Frédéric'in aylık iki bin frank tutan parasıyla ikisi birlikte geçinip giderlerdi; zaten şu dayanılmaz yaşamından daha kötüsü olamazdı ki. Ama Deslauriers Troyes'dan henüz ayrılamıyordu. Frédéric'e oyalanmasını öğütlüyor ve Senecal'le düşüp kalkmasını öneriyordu.

Matematik belletmeni olan bu adam zeki biriydi, cumhu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

riyetçi görüşleri vardı, avukat yardımcısının deyişiyle, geleceğin Saint-Just'üydü.[14] Fréderic ona ulaşmak için beş kat merdiven çıkarak üç kez ona gittiyse de, kendisi bir kez olsun Fréderic'i görmeye gelmedi. Fréderic de bir daha semtine uğramadı.

Eğlenme yoluna gitti. Opera'da verilen balolara katıldı. Gelgelelim, daha kapıdan girerken o gürültülü patırtılı eğlenceler hevesini söndürüyordu. Zaten parasal bir onur yarası alma korkusu onu engelliyordu. Çünkü maskeli balo kıyafetine girip bir gece yemeği yemenin astronomik harcamalar gerektiren başlı başına bir serüven olduğunu düşünüyordu.

Yine de kendisini seven bir kadın olmalı görüşünü taşıyordu. Yüreği umut dolu uyandığı sabahlar olurdu ve kalkıp randevuya gidercesine özene bezene giyinirdi, sonra da Paris'e bir dalar, bitmez tükenmez gezintiler yapardı. Önden giden ya da karşıdan gelen her kadın için kendi kendine "İşte o kadın!" derdi, ama her keresinde hayal kırıklığı yaşardı. Bn. Arnoux'yu düşündükçe genç adam daha da isteklenirdi. Belki de yoluna çıkıverirdi o; Frederic ona yaklaşmasını sağlayacak bir sürü karmaşık rastlantı düşünür ve kadının imdadına koşacağı inanılmaz tehlikeler hayal ederdi.

Günler böylece aynı iç sıkıntısını duya duya ve edinilmiş alışkanlıkları sürdüre sürdüre geçip gidiyordu. Ara sıra Odéon'a gidip kemerlerin altında broşürleri karıştırır, bir kafeye oturup *Revue des deux mondes* dergisini okurdu, Collège de France'a giderek, dersliklerden birine girip bir saat boyunca Çince ya da Ekonomi Politik dinlerdi. Her hafta Deslauriers'ye uzun uzun yazardı, ara sıra Martinon'la akşam yemeği yer, arada bir de B. de Cisy'yi görürdü.

14) Saint-Just (1767-1794): Fransız Devrim Hükümeti'nin kurulmasında önemli rol oynamış, daha sonra Robespierre'le birlikte idam edilmiş ünlü siyaset adamı. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bir piyano kiralayarak Alman valsleri besteledi.

Palais-Royal Tiyatrosu'nda bir suarede Arnoux'yu, sahne önü localarından birinde, bir kadının yanı başında görüverdi. Kadın o muydu acaba? Locanın kıyısına gerilmiş yeşil tafta örtü, kadının yüzünü görmesine engel oluyordu. Sonunda perde açıldı, tafta örtü aşağı çekildi. Uzun boylu, otuz yaşlarında, tazeliğini yitirmiş biriydi bu kadın. Gülünce etli dudaklarının arasından görünen pırıl pırıl dişleri vardı. Arnoux'yla konuşurken kadın ona içli dışlı gibi davranıyor ve parmaklarını yelpazeliyordu. Daha sonra, gözkapakları sanki ağlamış gibi biraz kızarmış olan sarışın bir genç kız gelip ikisinin arasına oturdu. Bundan sonra Arnoux, genç kızla konuşurken vücudunu omzuna doğru eğik tutmaya başladı; genç kız ise yanıt vermeden dinliyordu. Frederic, koyu renk ve yakaları düz olarak dışa kıvrılan entarileriyle sade giyinmiş bu iki kadının konumunu öğrenmenin yolunu arıyordu.

Oyun biter bitmez delikanlı hemen koridorlara doğru koştu. Halk dolmaya başlıyordu oralara. İşte Arnoux önündeydi, bir kolunu kadınlardan birine öbür kolunu öbürüne vermiş, basamakları birer birer inmekteydi.

Birdenbire gaz lambasının ışığı üzerine vurdu. Frederic, Arnoux'nun şapkasında matem tülü gördü. O öldü mü yoksa? Bu düşünce delikanlıya öylesine azap çektirdi ki, sabah olur olmaz *L'Art industriel*'e fırladı gitti ve sergilenen gravürlerden birinin ücretini ivedice ödeyip, dükkandaki ofisboya B. Arnoux'nun nasıl olduğunu sordu.

Çocuk yanıt verdi:

"Gayet iyidir!"

Frederic, bet beniz gitmiş ekledi:

"Ya Bn. Arnoux?"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Hanımefendi de iyi!"

Frédéric satın aldığı gravürü orada unutarak çıktı gitti.

Kış bitti. Baharla birlikte genç adam üzerindeki hüznü biraz olsun attı ve sınava hazırlanmaya başladı, ucu ucuna geçer not aldıktan sonra kalkıp Nogent'a gitti.

Annesinin dostça azarlarından kaçınmak için Troyes'ya, dostunu görmeye bile gitmedi. Tatil dönüşünde, kaldığı yerden taşındı: Napoléon iskelesine bakan iki oda kiralamıştı, onları dayadı döşedi. Dambreuse'lerin kendisini davet edecekleri umudunu yitirmişti artık; Bn. Arnoux'ya olan büyük tutkusu da yavaş yavaş sönmeye başlıyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

4

Aralık ayının bir sabahında, Muhakeme Usulü dersine giderken, Frédéric'e, sanki Saint-Jacques Sokağı'nda alışılmışın dışında bir hareketlilik var gibi geldi. Üniversite öğrencileri kafelerden hızla çıkıyorlardı, ya da evlerin açık duran pencerelerinden birbirlerine sesleniyorlardı; dükkan sahipleri, kaldırımların ortasında durmuşlar tasalı tasalı bakıyorlardı; kepenkler iniyordu; Frédéric Soufflot Sokağı'na ulaştığında, Pantheon'un çevresinde birikmiş büyük bir kalabalık gördü.

Gençler, beş-on kişilik irili ufaklı gruplar halinde, kol kola girip dolaşıyorlardı ve şurda burda birikmiş daha büyük kalabalıklara yanaşıyorlardı; meydanın dip tarafındaki demir parmaklıkların karşısında işçi gömlekli adamlar söylev çekerken, zabıta memurları, kulak arkasına sıkıştırılmış üç köşeli bereleriyle, ellerini arkada bağlamış ve demir gibi botlarıyla bastıkları yeri titreterek duvar diplerinden volta atıyorlardı. Herkes birşeyler gizliyor gibi bir hava içinde ve şaşalamış haldeydi; besbelli herkes birşeylerin beklentisi içindeydi; herkesin dudaklarının ucunda bekleyen bir soru vardı.

Frédéric sarışın, bir o kadar da hoş yüzlü ve XIII. Louis devri kibarlarına özgü bıyıklı ve teke sakallı bir genç adamın yakınında bulunuyordu. Ona bu kargaşanın nedenini sordu:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Vallahi benim de haberim yok bir şeyden," dedi öteki. "Kendilerinin de bildiği yok ya, neyse! Zamanın modasına uyuyorlar işte. Ama ne komedi ya!"

Ve birden kahkahayla gülmeye başladı.

Reform için muhafız birliğine imza karşılığında verilen Reform dilekçeleriyle Humann sayımlarının[15] sonuçları bir araya gelmiş Paris'te daha başka birtakım olaylar sonucunda altı aydır bu anlaşılmaz toplu hareketler ortaya çıkmıştı; öyle sıklaşmıştı ki artık gazetelerde yer almıyordu bile.

Frederic'in yanında duran bir adam şöyle dedi:

"Bunlarda ne biçim var, ne de renk. Efendim, inanın ki, biz dejenere olduk! O güzel devirde, yani XI. Louis devrinde, hatta Benjamin Constant devrinde bile öğrencilerin daha bir kafa tuttuğu oluyordu. Ben bunları gevşek buluyorum, koyun bunlar koyun, hıyar herifler, bu akılla ancak bakkal çakkal olur bu lanet olasılar!... Güya Okumuş Gençlik bunlar!"[16]

Bunu söylerken kollarını iki yana iyice açtı, tıpkı Robert Macaire[17] rolündeki Frédérick Lemaître gibi.

"Ey, Okumuş Gençlik, seni kutsuyorum!"

Bunun ardından, şarapçının dükkanının dibinde istiridye kabuklarını oynatmakta olan paçavra toplayıcısına seslenerek:

"Hey, söylesene," dedi, "sen de bunlardan mısın, yani şu Okumuş Gençlikten, ha?"

İhtiyar başını kaldırınca, iğrenç yüzünde, kırlaşmış sakalının

15) 1840'tan beri Fransa çapında, seçim sisteminde reform talebinde bulunan dilekçeler dolaşıyordu. Oy hakkının demokratikleştirilmesi yönündeki farklı önerilerin yarattığı çalkantıya, Maliye Bakanı Humann'ın vergi mükelleflerini belirlemek amacıyla sayım yaptırmasının etkileri de eklenmişti. Humann sayımıyla alınan önlemlerin ek mali yük getireceği düşünüldü ve bu yüzden ciddi, yer yer kanlı olaylar çıktı.

16) Bu konuşmayı yapan kişi eski ve artık kimsenin kullanmadığı garip bir Fransızca konuşuyor. Ancak bunu olduğu gibi Türkçeye aktarmak olanaksızdır. (Ç.N.)

17) *L'Auberge des Adrets* adlı piyesin başkişisi, farfara bir haydut olan Robert Macaire söz konusudur. (Ç.N.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ortasında, kıpkırmızı burnu, sarhoş ve aptallaşmış gözleri belirdi.

"Yok hayır, sen daha çok, çeşitli topluluklarda görünen ve sarı liraları har vurup harman savuran o asılacak adam suratlı kişilere benziyorsun bence... oh! Saç babam saç, paraları! Albion'un[18] hazineleriyle yoldan çıkart beni! *Are you English*? Doğrusu, hiç hayır demem Artakserkses'in[19] armağanlarına! Biraz da gümrük birliğinden[20] söz açalım mı, ne dersin?"

Frederic birinin omzuna dokunduğunu hissetmişti; dönüp baktı. Martinon'du bu, inanılmaz derecede solgundu.

"Al işte!" dedi, derin bir göğüs geçirdikten sonra. "Yine karıştı ortalık!"

Kendisine herhangi bir zarar gelmesinden korktuğu için sızlanıyordu. Asıl korkusu, gizli örgüt militanları olarak bildiği gömleklilerdi.

Bıyıklı genç adam:

"Gizli örgütler mi var ki? Hükümetin, burjuvaları yıldırmak için sıktığı palavradan başka bir şey değil bu!"[21]

Martinon onu, polisten çekindiği için, daha alçak sesle konuşması konusunda uyardı.

"Siz hâlâ polisin varlığına inanıyorsunuz, öyle mi? Aslında, benim bir polis hafiyesi olmadığım nerden belli?"

Ve genç adam Martinon'a öyle bir baktı ki, ilk önce bunun bir şaka olduğunu anlamayan Martinon neye uğradığını bilemedi. Kalabalık üçünü birlikte itiyordu bunun üzerine, küçük bir dehlizden yeni amfiye çıkılan küçük merdivenin basamaklarına çıkmak zorunda kaldılar.

18) Fransızların İngiltere için kullandıkları ve bu ülkeyi romantik yönüyle gösteren sözcük. (Ç.N.)
19) Pers Kralı I. Artakserkses (M.Ö. 465-424) söz konusudur. (Ç.N.)
20) O dönemde, Fransa-İngiltere arasında imzalanan serbest değişim usulüyle ticarete yapılmış anıştırmadır. (Ç.N.)
21) Gerçekte, cumhuriyetçi ve sosyalist görüşleriyle '48 devriminde etkili olmuş gizli örgütler vardı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Az sonra kalabalık kendiliğinden yarıldı; şapkaların çıkarıldığı görüldü; bol redingotunu bürünmüş, gümüş çerçeveli gözlüklerini havaya dikerek ve astımı yüzünden soluya soluya, telaşsız adımlarla dersine giden ünlü Profesör Samuel Rondelot'yu selamlıyordu halk. XIX. yüzyılın hukuk yıldızlarından biri olan bu adam, Zachariae'lerin, Rudorff'ların rakibi oluyordu. Yakın bir zamandan beri kişiliğine eklenen Yüksek Meclis üyesi olmanın onuru profesörün halini tavrını zerre kadar değiştirmiş değildi. Onun mal mülk sahibi olmadığını herkes bilirdi ve kendisi çok saygı görürdü.

O sırada meydanın gerisinden birilerinin haykırdığı duyuldu:

"Kahrolsun Guizot!"[22]

"Kahrolsun Pritchard!"[23]

"Kahrolsun satılmışlar!"

"Kahrolsun Louis-Philippe!"

Kalabalık yalpaladı ve okulun avlu kapısının önüne sıkışmış oldu, böylece önü kapanan kapı profesörün geçip derse gitmesine engel oluyordu. Samuel Rondelot merdivenin dibinde durdu. Az sonra da, üçüncü ve sonuncu basamakta göründü. Konuşmaya başladı, ne var ki uğultu sesini bastırıyordu. Gerçi biraz önce sevilen kişiydi ama şimdi birdenbire ondan nefret ediliyordu: Otoriteyi simgeliyordu çünkü. Sesini duyurmaya çalıştıkça, bağrış çığrışlar yineleniyordu. Büyük bir çabayla öğrenci-

22) François Guizot (1787-1874) Fransız devlet adamı. Londra'da büyükelçi olduğu sırada Fransa-İngiltere arasındaki anlaşmazlığı gidermeye çalışıyordu ve solun gözünde şüpheli bir şahsiyetti.

23) Britanyalı misyoner Pritchard, konsül olarak görevlendirildiği Tahiti'de, Kraliçe Pomare'nin desteğini alarak, hem Protestanlığı yaymak hem de İngiliz protektorası kurmak istedi, ancak Fransız Katolik misyonerlerle, Amiral Dupetit-Thouars'la karşı karşıya geldi. Zaman zaman İngiltere'yle Fransa arasında büyük gerilimler yaşandıktan sonra olay Fransa'nın lehine çözüme kavuştu, ama Pritchard'a da tazminat ödendi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

leri yanına almaya çalıştıysa da, genel protesto sesleriyle yanıt verildi. O da küçümseyerek omuz silkti ve koridora daldı. O sırada Martinon da, kaçıp kurtulmak için profesörün açtığı yoldan yararlandı.

"Ne tabansız herif!" dedi Frédéric arkasından.

"Tedbirli çocuk!" dedi öbürü.

Halktan bir alkış koptu. Profesörün gerilemesi halkın zaferi oluyordu. Tüm pencerelerden bakan meraklılar vardı. Kimileri *La Marseillaise*'i[24] söylüyorlardı, kimileri ise kalkıp Béranger'nin[25] evine gidilmesini öneriyorlardı.

"Hadi Laffitte'e!"

"Chateaubriand'a!"

"Voltaire'e!" diye gürledi, sarışın bıyıklı genç adam.

Belediye zabıtası kalabalığın arasında dolaşma çabası içindeydi ve ellerinden geldiğince yumuşak bir sesle:

"Dağılın baylar, dağılın, çekilin gidin burdan!" diyorlardı.

Biri haykırdı:

"Kahrolsun copçular!"

Eylül ayında çıkan olaylardan beri bu aşağılama sözcüğü çok kullanılır hale gelmişti. Oradakiler hep bir ağızdan, "Kahrolsun copçular!" diye bağırdı. Kamu düzeninin bekçileri yuhalanıyor, ıslıklanıyordu. Görevlilerin nevri dönmeye başlamıştı. İçlerinden biri kendini tutamadı ve yanına fazlaca yaklaşmış bulunan ve suratına sırıtıp duran bir delikanlıyı uyararak onu öyle sertçe itti ki, delikanlı beş adım öteye, şarapçı dükkanının önüne sırt üstü uzanıp kaldı. Ve polisin çevresi hemen boşalıverdi; gelgelelim, kendisi de hemen hemen o dakikada, üstüpü demetine

24) Daha sonra (1879'da) Fransız ulusal marşı olan kahramanlık şarkısı. (Ç.N.)
25) Pierre Jean de Beranger (1780-1857), Fransız şarkıcı, vatan sevgisinden ve siyasetten esinlenmiş şarkılarıyla tanınmıştır. Beranger, Laffitte ve Chateaubriand demokratik muhalefetin destekçileri olarak görülüyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

benzer saçları muşamba başlıktan taşmış, Herkül'ümsü bir adam tarafından ânında yere yıkıldı ve yerlerde yuvarlandı.

Adam birkaç dakika evvel gelip durmak zorunda kaldığı Saint-Jacques Sokağı'nın köşesinde beklerken, zabıta memurunun üstüne atılmak için elindeki karton kutuyu yere bıraktığı gibi hemen fırlamıştı; memuru yere serip altına aldıktan sonra, adamın yüzünü müthiş yumruklarıyla yara bere içinde bırakmıştı. Öteki görevliler hemen yetiştiler. Ama korkunç delikanlı öyle güçlü kuvvetliydi ki, kendisini yola getirmek için en aşağı dört kişi gerekirdi. Görevlilerden ikisi onu yakasından tutup sarsıyor, öbür ikisi ise kollarından yakalamış çekiyorlardı. Bir beşincisi de diziyle adamın böğrüne vuruyordu ve tümü birden adama haydut, katil, isyancı diye bağırıyorlardı. Adam ise, göğsü bağrı açık, giysileri paramparça, boyuna suçsuz olduğunu haykırıyordu. O bir çocuğun dövülmesine bile soğukkanlı olarak bakamayan biriydi.

"Adım Dussardier! Valinçart Biraderler'in yanında çalışıyorum, Cléry Sokağı'nda, dantela işleriyle ve son moda yeniliklerle uğraşırız. Karton kutum nerde benim? Kutumu isterim!" Durmadan yineliyordu: "Dussardier! Cléry Sokağı! Karton kutum!"

Yine de sakinleşti ve çilekeş bir tavır alıp kendisini Descartes Sokağı'ndaki karakola götürmelerine karşı koymadı. Ardından ordu gibi bir kalabalık geliyordu. Frederic'le bıyıklı genç, Dussardier'nin hemen arkasında yürüyorlardı ve ona derin bir hayranlık duyarken, yetkili kişilerin şiddet kullanmalarını kesinlikle onaylamıyorlardı.

Karakola yaklaştıkça kalabalık fire verdi.

Zabıta görevlileri ara sıra arkalarına dönüp yabani yabani bakıyorlardı. Yaygaracılar yapacak şey kalmayınca, meraklılar da bakacak şey bulamayınca, yavaş yavaş dağılıyorlardı. Gelip ge-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çenler Dussardier'ye gözlerini dikip baktıktan sonra, yüksek sesle ve aşağılayıcı yorumlarda bulunuyorlardı. Hatta kapısının önünde duran bir ihtiyar kadın, bağıra çağıra onun ekmek çaldığını bile söylemişti; bu haksızlık Frederic'le arkadaşının kızgınlığını daha da arttırdı. Ve işte güvenlik görevlilerinin yanına gelmişlerdi. Kalabalık şimdi yirmi kişi kadar kalmıştı. Erlerin görünmesiyle onlar da hemen dağıldılar.

Frederic'le arkadaşı ise, tutuklanan kişinin serbest bırakılmasını yüreklice istediler. Nöbetçi er onları tehdit etti: İsteklerinde direnecek olurlarsa onları da içeri tıkacaktı. Bunun üzerine emniyet amirini görmek istediler ve kendi adlarını verirlerken, Hukuk'ta öğrenci olduklarını, tutuklu bulunan kişinin de sınıf arkadaşları olduğunu belirttiler.

Çıplak bir odaya alındılar, alçı sıvalı ve islenmiş duvarların dibine birer bank uzatılmıştı. Dipteki gişe açıldı ve Dussardier'nin gürbüz yüzü göründü, dağılmış saçları arasında minicik yalansız gözleri ve ucu kare biçiminde burnuyla hafiften iyi huylu bir köpeğin yüzünü anımsatıyordu.

"Bizi tanımadın mı?" dedi Hussonnet.

Bıyıklı gencin adı Hussonnet'ymiş.

"Ama..." diye birşeyler geveledi Dussardier.

"Hadi şimdi, işi aptallığa vurma," dedi Hussonnet; "kim olduğunu biliyoruz; sen de bizim gibi Hukuk öğrencisisin."

Göz kırpmalarına karşın, Dussardier bir türlü anlayamıyordu. Bir an düşünceli göründü ve sonra birden sordu:

"Karton kutum bulundu mu?"

Umutsuzluğa düşen Frederic gözlerini kaldırıp ona baktı. Hussonnet:

"Ha! İçine ders notlarını koyduğun şu kutu mu? Evet, evet! Sen merak etme!" dedi.

Pantomim oynamayı abartarak sürdürdüler. Sonunda Dussardier anladı ki, kendisine yardıma gelmişlerdi. Susuverdi. Onlara zarar vermekten korkuyordu çünkü. Öte yandan, kendini bir üniversite öğrencisinin sosyal düzeyine yükseltilmiş görmekten ve elleri pamuk gibi bu gençlerle bir tutulmaktan adeta utanıyordu.

Frederic ona sordu:

"Mesaj iletmemizi istediğin birileri var mı?"

"Yok, hayır, kimsem yok."

"Ya ailen?"

Yanıt vermeden başını eğdi; piçti zavallıcık. Suskunluğu iki dostu şaşırtmıştı.

Frederic yine sordu:

"Tütünün var mı bari?"

Ceplerinin üstünden eliyle yokladı ve sonra cebinin dibinden bir piponun kırıklarını çıkardı –lületaşından yapılmış, çubuğu kara ağaçtan, ucu kehribar ve lülesinin kapağı gümüşten, güzel bir pipo imiş bu.

Böyle eşsiz bir pipo yaratmak için üzerinde tam üç yıl çalışmış. Lülesini, özene bezene güderi kılıfına geçirip öyle saklarmış. Piposunu içerken elinden geldiğince yavaş yavaş çeker, onu asla mermerin üstüne koymazmış, akşamları ise yatağının başucuna asarmış. Şimdi onun kırıklarını, tırnakları kan içinde kalmış avcunda sallıyordu; başı göğsüne düşmüş, gözbebekleri açık ve kımıltısız, anlatılamaz bir acıyla dolu bakışlarla mutluluğunun yıkıntılarını seyrediyordu.

"Ona yaprak sigara verelim mi, ha?" dedi yavaşça Hussonnet, ceplerinde sigara aranırken. Frederic, dolu tabakayı çoktan gişenin kıyısına bırakmıştı.

"Alsana onu! Haydi hoşçakal! Yüreğini pek tut!"

Dussardier, kendisine uzanan iki ele sarıldı. Sesi hıçkırıklarla kesik kesik, kendinden geçercesine sıkıyordu bu elleri.

"Nasıl yani?... Bana ha!... Demek bana!..."

Onun minnet duyguları karşısında orada durmayı istemediler ve hemen sıvıştılar. Birlikte Luxembourg Parkı'nın karşısındaki Kafe Tabourey'ye yemek yemeye gittiler.

Hussonnet bifteğini keserken, moda dergilerinde çalıştığını ve *L'Art industriel*'in reklam görevlisi olduğunu söyledi.

"Jacques Arnoux'yla çalışıyorsun, öyle mi?" diye sordu Frédéric.

"Kendisini tanır mısınız?"

"Evet! Hayır!... Yani kendisini görmüşlüğüm var, bir yerde karşılaşmıştık."

Hussonnet'ye, Bn. Arnoux'yu da ara sıra görüyor mu diye, öylesine sordu.

"Ara sıra," dedi bohem genç.

Frédéric daha fazla soru sormaya çekindi; bu adam yaşamında olağanüstü bir yer almış oluyordu; hesabı ödedi, öteki hiç itiraz etmedi.

Aralarında sempati doğmuştu; birbirlerine adres verdiler ve Hussonnet Frédéric'e, Fleurus Sokağı'na dek birlikte yürümelerini önerdi dostça.

Parkın ortasına geldiklerinde Arnoux'ların reklamcısı, soluğunu tutup yüzünü korkunç biçimde çepeçevre buruşturarak başladı horoz gibi ötmeye. Ve çevrede bulunan horozların tümü birden, uzayıp giden bir kukuriku ile öttüler.

"Ben böyle işaret veririm," dedi Hussonnet.

Bobino Tiyatrosu yanındaki bir evin önünde durdular, eve iki yanı ağaçlık bir yoldan gidiliyordu. Bir çatıkatı penceresinde, latin çiçekleriyle kokulu burçakların arasında, iki koluyla yağ-

mur oluğunun kıyısına yaslanmış, başı açık ve korse giymiş bir kadın göründü.

"Selam, meleğim, selam canımın içi," dedi Hussonnet ona, öpücükler göndererek.

Bahçe kapısını bir tekme savurarak açtı ve gözden kayboldu.

Frederic onu hafta boyunca bekledi durdu. Evine gitmeye çekiniyordu, çünkü ona ısmarladığı öğle yemeğinin karşılığını almakta sabırsızlanıyor havasına girmeyi istemiyordu; yine de Hussonnet'yi bulmak için Quartier Latin'in altını üstüne getirdi. Sonunda bir akşam karşılaştılar, Frederic onu alıp Napoleon Iskelesi'ndeki evine götürdü.

Uzun uzun sohbet ettiler, birbirlerine açıldılar. Hussonnet şan şeref tutkunuydu ve tiyatro konusunda hırslı beklentileri vardı. Repertuvardışı vodvillerde rol alıyordu, "tasarı halinde yığınla çalışması" vardı ve nakaratla biten şarkılı parçaların yorumunu yapıyordu, hatta Frederic'e bundan örnekler okudu. Daha sonra etajerde bir Hugo, bir de Lamartine cildini görünce, romantik ekolü sarakaya alarak veryansın etti. Bu şairlerde ne sağduyu vardı, ne de Fransız dilinin kurallarına uygunluk, en önemlisi de Fransız değillerdi bunlar! Hussonnet, Fransızcayı iyi kullandığını söyleyerek övünüyordu ve en güzel tümceleri akademik zevkin ölçütüne vurup hırçın bir titizlikle didikliyordu; tıpkı delidolu tiplerin ağırbaşlı bir sanat yapıtı karşısında yaptıkları gibi.

Frederic'in en çok beğendiği şeyler konusunda böyle bir tavır alınması onun gururunu incitti ve içinden bu ilişkiyi bitirmek geldi. Ama, niye hemen o anda, mutluluğunun anahtarı olan sözü söylemeyi göze almasındı? Ve edebiyatçı gence, acaba kendisini Arnoux'ların evine götürür mü diye sordu.

Bundan kolay ne vardı... hemen ertesi gün için anlaştılar.

Ama Hussonnet randevusuna gelmedi; daha sonraki üç randevuyu da ıskaladı. Ve bir cumartesi günü, dört sularında çıkageldi. Ancak arabaya binmişken, önce Théâtre Français'de durdurup bir loca bileti aldı; sonra bir erkek terzisine ve bir kadın terziye uğradı; ayrıca kapıcı kulübelerinde inip birkaç not yazdı. Sonunda Montmartre Bulvarı'na vardılar. Frédéric dükkanın içinden geçip merdivenden yukarı çıktı. Arnoux, yazı masasının önüne yerleştirilmiş olan aynadan onu görüp tanıdı ve yazı yazmaya devam ederken, elini kaldırıp omzunun üstünden ona uzattı.

Ayakta durmuş beş-altı kişi, avluya bakan tek pencereli bu daracık daireyi dolduruyordu; dipteki yüklüğe, aynı kumaştan yapılmış iki kapı perdesi arasına, kahverengi yünlü damasko kumaştan yapılmış bir kanape yerleştirilmişti. Bir sürü kağıt-kürek dolu şöminenin üstünde bronz bir Venüs ve her iki yanında, pembe mumlarla süslenmiş birer şamdan duruyordu. Sağda, evrak dolabının dibinde, hâlâ başında duran şapkasıyla koltukta oturan bir adam gazete okuyordu; duvarlar oymabaskı ve tablolardan, değerli gravürlerden ya da çağdaş ustaların elinden çıkma ve Jacques Arnoux'ya yürekten sevgilerini yansıtan sunu yazılarıyla süslenmiş eskizlerden görünmez hale gelmişti.

Arnoux, Frédéric'e dönerek:

"İyisiniz ya?" dedi.

Ve onun yanıtını beklemeden Hussonnet'ye yavaşça sordu:

"Adı neydi dostunuzun?"

Ve sonra, normal sesiyle:

"Dolabın üstündeki kutudan sigara alsanıza," dedi.

Paris'in göbeğine kurulmuş *L'Art industriel* rahat bir buluşma noktası ve birbirine rakip kimselerin formalitesiz dirsek teması içinde bulunduğu nötr bir mekandı. Nitekim, aynı gün orada,

kralların portre ressamı Antenor Braive, resimleriyle Cezayir savaşlarını popüler hale sokmaya başlamış Jules Burrieu, karikatür çizeri Sombaz, yontu sanatçısı Vourdat görülüyordu... ve daha kimler yoktu ki, bu kimselerden hiçbiri, üniversitelinin önyargılarına uymuyordu: Davranışları sade, konuşmaları serbest insanlardı bunlar. O arada mistik Lovarias açık saçık bir kıssa anlattı. Doğu peyzajını keşfetmiş olan ünlü Dittmer, yeleğinin altına bolca bir triko gömlek giyip gelmişti ve dönerken omnibüse[26] binip gitti.

İlk önce Apollonie adlı ve bir zamanlar model olarak tanınmış bir kadından söz edildi; Burrieu onu bulvarda, bir *daumont*'un[27] içinde gördüğünü iddia ediyordu. Hussonnet kadındaki bu değişimi, bir dizi erkeğin metresi olmasına bağladı.

"Bu çapkın nasıl da bilir Paris'in aşiftelerini!" dedi Arnoux.

Bohem yanıtı yapıştırdı:

"Öncelik sizindir, efendim, ancak artarsa bize sıra gelir." Bunu söylerken de, Napoleon'a matarasını sunan humbaracı erin selamı gibi bir asker selamı çaktı.

Bundan sonra, Apollonie'nin başının model olarak kullanıldığı birkaç yağlıboya tablo üzerinde tartışıldı. Gelmeyen meslektaşlar eleştiriye uğradı. Her biri yapıtlarına biçilen fiyatlar karşısında şaşkınlığını dile getirdi; her biri yeterince kazanamamaktan yakınıyordu ki, orta boylu, ceketi tek düğmeyle kapatılmış, gözleri fıldır fıldır, delimsirek havalı bir adam girdi içeri.

"Vay burjuva yığını vay!" dedi. "N'olmuş yani... aman yarabbi! Eski devrin sanat adamları ne şaheserler yapmışlar da, yine de milyonlar kazanma derdine düşmemişler. Örneğin Correggio, Murillo..."

---

26) Dolmuş gibi çalışan ve her durakta duran büyük at arabası. (Ç.N.)
27) Dük d'Aumont sayesinde moda olmuş, dört atlı ve çift seyisli araba.

"Pellerin'i de ekleyin," dedi Sombaz.

Ama adam, bu iğneleyici söze yanıt bile vermeden öyle hararetle söylev çekmeye girişti ki, Arnoux ona tam iki kez şöyle demek zorunda kaldı:

"Unutmayın, ha, perşembe günü karım gelmenizi istiyor."

Bu söz Frédéric'in zihnini Bn. Arnoux'ya çevirmiş oldu. Herhalde onun odasına, şu kanapenin yanındaki tuvalet bölmesinden gidiliyordu. Arnoux mendil almak için az önce oranın kapısını açmıştı; Frédéric o sırada dipte bir lavabo görmüştü. Ama şöminenin köşesinden bir homurdanma duyuldu; koltuğunda gazete okuyan kişiden geliyordu bu ses. Boyu beş kadem dokuz parmak[28], gözkapakları hafif sarkık, kır saçlı ve haşmetli bir adamdı – adı Regimbart'dı.

"N'oldu Vatandaş?" dedi Arnoux.

"N'olacak, yine Hükümet'in alçaklığı!"

Bir ilkokul öğretmeni işten çıkarılmıştı da... Pellerin yeniden, Michelangelo ile Shakespeare arasındaki koşutluğu ele aldı. Dittmer kalkmış gidiyordu. Arnoux arkasından koşup ona yetişti ve eline iki adet banknot bırakıp döndü. O sırada Hussonnet, zamanın uygun olduğunu düşünerek:

"Sevgili patronum, bana avans verebilir misiniz?..." dedi.

Ne var ki Arnoux artık yerine oturmuştu ve mavi gözlük takmış, iğrenç görünüşlü bir ihtiyarı azarlamaya girişmişti.

"Oh, ne ala, Isaac Baba! İşte eleştiri yağmuruna tutulmuş ve mahvolmuş üç yapıt! Herkes benimle dalga geçiyor! Bu resimler mimlendi artık! Ben ne yapacağım şimdi onları? Kaliforniya'ya mı postalayayım dersin!... Cehennemin dibine! Susun, hiç konuşmayın!"

Bu adamcağızın marifeti, yaptığı tabloların altına eski ustala-

28) Kadem (Fr. *le pied*) yaklaşık 30-40 santimlik, parmak ise (Fr. *le pouce*) 27 milimetrelik eski ölçü. (Ç.N.)

rın imzasını koymaktı. Arnoux onun parasını vermek istemiyordu, kendisine kabaca kapıyı gösterdi. Ve hemen bambaşka bir tavır alarak, madalyalı-nişanlı, pek kurumlu, favorili ve beyaz kravatlı beyefendiyi selamladı.

Arnoux dirseğini pencere sürmesine dayadı, bu kişiyle epey zaman ve ağzından bal damlayarak konuştu. Sonunda patladı:

"Eh! Pazarlayıcılar mı dersin, elimi sallasam ellisi, kontum!"

Soylu kişi razı olunca, Arnoux ona yirmi beş Louis altını saydı ve adam dışarı çıkar çıkmaz:

"Nasıl da bayıyorlar insanı, bu yüksek soylular!"

"Bunların topu birden aşağılık!" diye mırıldandı Regimbart.

Saatler ilerledikçe Arnoux'nun işleri kat kat artıyordu: Çıkan makaleleri sıraya koyuyor, gelen mektupları açıyor, ödemeler yapıyordu; mağazanın içinden gelen bir çekiç sesi duyar duymaz, odadan çıkıp paketleme işini denetlemeye gidiyordu, sonra yine masa başına dönüyordu. Ve demir uçlu divit kalemi kağıdın üstünde koştururken, kendisi de yapılan şakaları karşılıksız bırakmıyordu. Akşam yemeğini avukatıyla birlikte yiyecek, ertesi sabah da Belçika'nın yolunu tutacakmış.

Öbürleri günün olaylarını konuşuyorlardı: Cherubini'nin portresi, Beaux-Arts'ın yarım daire amfisi[29] ve beklenmekte olan sergi. Pellerin boyuna Institut'yü çekiştiriyordu. Dedikodular ve tartışmalar kesişiyordu. Basık tavanlı dairede öyle sıkışık oturuluyordu ki insanlar kımıldayamıyorlardı; pembe mumların ışığı ise, sise karışan güneş ışığı gibi, sigara dumanlarına karışıyordu.

Kanapenin olduğu yerdeki kapı açıldı ve ince uzun bir kadın, saatinin zincirine takılı ıvır zıvırı siyah tafta entarisinin üzerinde şıngırdatan sert jestlerle içeri girdi.

29) Beaux-Arts için Ingres'in yaptığı Cherubini portresi ve Delaroche'un süslemesi çok tartışmaya yol açmıştı. Biri geri kalmış, öbürü fazlasıyla ilerici bulunmuştu.

Frederic geçen yaz bu kadını Palais-Royal'de şöyle bir görmüştü. Kimileri onu adıyla çağırarak tokalaştılar. Hussonnet sonunda elli frank kadar bir para koparmıştı; sarkaçlı saat yediyi vurdu ve herkes dağıldı.

Arnoux, Pellerin'e kalmasını söyledi ve Matmazel Vatnaz'ı küçük bölmeye götürdü.

Frederic konuşmaları duyamadı; fısıldaşıyorlardı. Bununla birlikte, kadının sesi yükseldi:

"Bu iş olalı, yani altı aydır, hep beklemekteyim!"

Uzun bir susma oldu. Sonra Matmazel Vatnaz göründü. Arnoux ona yine bir vaatte bulunmuştu.

"A! A! Zamanı gelince, bak göreceksin!"

"Haydi hoşçakal mutlu erkek," dedi kadın, çıkıp giderken.

Arnoux hızla tuvalet bölmesine döndü, bıyıklarının üstüne kozmetik bastırıp ezdi, sonra pantolon askılarını yukarı çekerek ayak altı kayışlarını gerginleştirdi, bir yandan ellerini yıkarken, Pellerin'e:

"Bana iki adet kapı üstü tablosu gerek, her biri iki yüz elliden, şöyle Boucher stili olacak, anlaştık mı?" dedi.

"Pekala," dedi sanatçı; suratı kıpkırmızı olmuştu.

"Güzel! Karımı da unutmayasınız!"

Frederic, Poissonniere denilen varoşa değin Pellerin'le birlikte yürüdü ve ara sıra gelip kendisini görebilmek için sanatçıdan izin istedi, bu lütuf zarafetle bahşedildi.

Pellerin, güzelliğin gerçek kuramını keşfetmek için estetik üzerine yazılmış ne varsa okurdu ve günün birinde o kuramı keşfederse başyapıtlar vereceğinden emindi. Çevresi, akla gelebilecek her türden malzeme ve araç-gereçle kuşatılmış olurdu, çizimler, alçılar, modeller, gravürler... ve hep araştırır, kendini yiyip bitirirdi; suçu zamana, sinirlerine, atölyeye yüklerdi ve so-

kağa çıkıp esinlenme arar, onu bulmuş gibi olup ürperirdi, ama sonra yapıtını yüzüstü bırakıp daha güzelini hayal etmeye başlardı. Böylece, şan şeref için yanıp tutuşarak ve zamanını tartışmalarla geçirip, sanat alanında binbir çeşit zırvaya, sisteme, eleştirilere, bir kuramlaşmanın ya da reformun vazgeçilmezliğine bel bağlayarak elli yılını ardında bırakmasına karşın, bir sürü taslaktan öte hiçbir şey ortaya koyamamıştı. Kaya gibi gururu sayesinde hiçbir zaman umudunu yitirmemiş olmasına karşın sürekli diken üstünde yaşardı ve güldürü oyuncularının özünü oluşturan o hem doğal hem yapay coşkunluk içinde görülürdü Pellerin.

Pellerin'in evinin girişinde göze çarpan kocaman iki tabloda, şuraya buraya serpiştirilmiş ilk renk tonları, beyaz tuval üzerinde kahverengi, kırmızı ve mavi lekeler oluşturuyordu. Bunların üzerinde, bir filenin ilmekleri gibi belki bin kez üzerinden geçilmiş ve tebeşirle çizilmiş çizgilerden olma bir ağ uzanıyordu, öyle ki hiçbir şey anlaşılır gibi değildi. Pellerin, eksik bölümleri başparmağıyla göstererek, bu iki tablonun içeriğini açıkladı: Biri *Nabukodonosor'un*[30] *Delirmesi*'ni, öbürü ise *Roma'nın Neron Tarafından Yakılışı*'nı anlatıyormuş. Frédéric de bunlara hayran kaldı.

Bir de Pellerin'in saçları uçuşan nülerini, gövdeleri fırtınayla eğilip bükülmüş ağaçlardan geçilmeyen peyzajlarını ve özellikle Callot'dan, Rembrant'tan ya da Goya'dan birer anı olan, modellerini kendisinin bilmediği, kuştüyü kalemle çizilmiş fantezilerini pek beğendi. Oysa sanatçı bu gençlik yapıtlarına değer vermiyordu artık, şimdi o *gran stil* resimden yanaydı; Phidias ve Winckelmann üzerine tumturaklı bir dille kesin kesin fikirler yürüt-

30) Nabukadnezzar: Birbirini izlemiş dört Babil kralının adı (MÖ 1127-MÖ 521 arasında yaşadılar). (Ç.N.)

tü. Çevresinde bulunan nesneler de sözlerini pekiştiriyordu: Bir rahle üzerine konmuş kurukafa, yatağanlar, bir rahip cüppesi; Frederic cüppeyi sırtına geçirdi.

Sabahları erkence geldiğinde Pellerin'i, önüne gerili bir halı parçasıyla gizlenmiş derme çatma, kötü karyolasında yakalıyordu. Tiyatroları hiç kaçırmayan Pellerin gece geç yatardı çünkü. Üstü başı dökülen ihtiyar bir kadın görüyordu işlerini; adam akşamları yemeğini pis bir lokantada yiyor, kadınsız yaşıyordu. Şurdan burdan edinilmiş karmakarışık bilgiler, zaten aykırı olan görüşlerini eğlenceli hale getiriyordu. Sıradan ve burjuva şeylere duyduğu nefret, görülmemiş bir lirizmle acı alaya dönüşerek coşardı ve Pellerin usta ressamlara öylesine tapardı ki bu onu adeta onların düzeyine yükseltirdi.

Peki ama neden Bn. Arnoux'dan hiç söz etmiyordu? Oysa kocası için ara sıra iyi çocuk derdi, kimi zaman da onun bir şarlatan olduğunu söylerdi. Frederic hep onun kendisine açılacağı günü beklemekteydi.

Günün birinde, Frederic bu tabloları karıştırırken, bir çingene kadın portresinde Matmazel Vatnaz'dan birşeyler buldu ve bu kişiyle ilgilendiği için onun konumunu öğrenmek istedi.

Pellerin'in bildiğine göre, bu kadın ilk önce taşrada ilkokul öğretmenliği yapmış, şimdi de ders veriyormuş ve küçük tirajlı gazetelere yazı yazma çabası içindeymiş.

Arnoux'ya karşı halinden tavrından, Frederic onun Arnoux'nun metresi olduğunu sanıyordu.

"Pöh! Bir tek o değil ki!"

Bunun üzerine genç adam, aklına gelen namussuzca düşünceden ötürü utançtan kızaran yüzünü öte yana çevirdi ve gözüpek bir tavırla ekledi:

"Peki karısı da buna karşılık veriyor mu dersin?"

"Asla! Namuslu kadındır o!"

Frédéric vicdan azabı duydu ve *L'Art industriel*'e daha sık gider oldu.

Dükkanın tepesine asılı mermer levhadaki Arnoux adının iri iri harfleri Frederic'e çok özel ve sanki kutsal bir yazıymış gibi anlam yüklü geliyordu. O geniş kaldırımdan şimdi daha bir rahat inip gidiyordu, kapı nerdeyse dokunur dokunmaz dönüveriyordu; dokunulması zevk veren kaygan kapı tokmağını tutarken ise, sanki avcunun içinde canlı bir el tutuyormuş gibi oluyordu. Frédéric oraya gidiş gelişlerinde farkında olmadan Regimbart kadar saati şaşmaz biri olmuştu.

Regimbart her allahın günü, şöminenin köşesindeki koltuğuna oturup eline *Le National*'i[31] bir aldı mıydı bir daha asla bırakmazdı ve düşüncelerini nida sesleriyle ya da gayet basit bir tarzda omuz silkerek anlatırdı. Sosis gibi kıvırıp göğsüne, yeşil redingotunun iki düğmesi arasına sıkıştırdığı mendiliyle ara sıra alnını silerdi. Plili pantolon ve bot biçiminde pabuçlar giyer, kravatını uzunca bırakırdı; kenarları yukarı kıvrık şapkasıyla onu kim olsa uzaktan ve bir sürü insanın arasından seçebilirdi.

Sabah sekiz sularında Montmartre'ın yukarılarından Notre-Dame-des-Victoires Sokağı'na iner gelir, beyaz şarabını orada içerdi. Öğle yemeği ve ardından birkaç el bilardo onu saat üçe değin götürürdü. Ve o saatlerde Panoramas Sokağı'ndaki pasaja girip absent içerdi. Arnoux'lar faslının ardından, vermut içmeye küçük Bordelais kahvehanesine uğrardı; daha sonra, karısının yanına gideceğine, akşam yemeğini çoğu kez tek başına yemeyi yeğlerdi ve Gaillon Meydanı'ndaki küçük bir kafeye girip "doğal şeyler, ev yemekleri" isterdi! Bunun ardından kalkıp bir başka

31) 1830'da yayına girmiş olan bu gazete X. Charles'ın düşmesinde önemli bir rol üstlenmiş, daha sonraki yıllarda demokrasi yanlısı kesimin yayın organı haline gelmişti.

bilardo salonuna gider, geceyarısına, sabahın birine değin, gaz lambası söndürülüp kepenkler kapatılırken ve artık gitmesi için patron yorgun argın yalvarıp yakarana dek orada kalırdı.

Ama Regimbart'ı bu mekanlara çeken içki değildi, yıllar öncesi edindiği, siyaset üzerine tartışma alışkanlığıydı; yaşlandıkça güzel ve etkili konuşması yok olmuş, şimdi onun yerini sessiz sedasız bir abusluk almıştı. Suratının ciddiliğini gören de, dünya onun kafasının içinde dönüyor sanırdı. Hiçbir şey çıkmıyordu artık bu kafadan ve her ne kadar kendini bir işyeri sahibi gibi gösterse de, hiç kimse, hatta bir tek dostu bile onun herhangi bir işi olduğunu söyleyemiyordu.

Arnoux'nun Regimbart'ı çok tuttuğu anlaşılıyordu. Günün birinde Frederic'e şöyle dedi:

"Bu adam var ya, görmüş geçirmiş biri o! İleri görüşlü bir kafa!"

Günlerden bir gün Regimbart, Arnoux'nun masasının üstüne, Brötanya'da bulunan kaolin[32] yataklarıyla ilgili belgeleri yaymıştı; Arnoux onun deneyimlerine güven duyardı.

Bu nedenle, Frederic Regimbart'a özel bir nezaket ve saygı göstermeye başladı; hatta ona ara sıra absent ısmarladığı bile oldu ve kendisi bu adamı aptal bulduğu halde, sırf Jacques Arnoux'nun dostu olduğu için onunla oturup koca bir saatini geçirmeyi göze alıyordu.

İlericilikten yana olup tablo ticareti yapan Jacques Arnoux, sanatçı tavırlarını her zaman koruyarak çağdaş büyük ressamlara ilk zamanlarında destek vermiş olmakla birlikte, kendi parasal çıkarlarını genişletmenin yollarını aramayı da unutmamıştı. Sanatta özgürleşmeyi arıyordu ve özgürleşerek yücelmiş sanatı

32) Saf kil de denilen kaolin, suyla birleştiğinde plastiğe dönüşür, ayrıca ateşe dayanıklı olup porselen, ince fayans yapımında kullanılır. (Ç.N.)

ucuza kapatmanın peşindeydi. Paris lüksünün bütün meslekleri Arnoux'dan etkilenmişti ve küçük şeylerde hoş olan bu etki, büyük şeylerde yıkım olmuştu. Toplumu hoş tutma hırsını taşıyan bu adam, usta sanatçıları yolundan saptırmış, güçlü olanları yozlaştırmış, zayıfları eritmiş ve sıradan olanlara ün kazandırmıştı. Gerek çevresi gerekse çıkardığı dergi sayesinde bu kimselerden yararlanıyordu. Resim öğrencileri yaptıkları tabloları onun vitrininde görme isteğiyle yanıp tutuşurken, döşemeciler onun dükkanında gördükleri modellerden esinlenirlerdi. Frederic onu hem servet sahibi ve sanat meraklısı bir kimse, hem de sözü geçer adam olarak görüyordu. Ama şaştığı öyle çok şey oluyordu ki: B. Arnoux ticarette cinlik yapıyordu.

Almanya'nın ya da Italya'nın uzak yörelerinden gelen bir tuvali Paris'te bin beş yüz frank karşılığında satın alıyordu, ama dört binlik bir fatura gösterip, alıcının hatırı için, üç bin beş yüz frank karşılığında satıyordu. Ressamlara oynadığı alışılmış oyunlardan biri de şuydu: Ressamdan, tablosunun bir kopyasını dergide yayımlayacağını söyleyerek, bahşiş niteliğinde, bu tablonun küçültülmüşünü isterdi; ama bu küçültülmüş tabloyu satardı ve dergide bu gravür asla çıkmazdı. Sömürüldüğünü söyleyerek yakınanların karnına, yanıt olarak bir şaplak vuruverirdi. Zaten dünya iyisi bu adam sigaralar ikram eder, tanımadığı kimselerle senli benli konuşur, bir yapıt ya da bir insan için coşup taşardı ve böyle özel zamanlarında insanın üzerine düşer, gözü hiçbir şey görmez, gelip gitmeleri sıklaştırır, yazıp çizmeleri arttırırdı, hazırladığı reklamlar gırla giderdi. Kendini çok dürüst sanırdı ve iç dökme gereği duyduğunda da, yaptığı kabalıkları saf saf anlatırdı.

Bir kezinde, resim konusunda başka bir dergi çıkarmaya hazırlanan ve açılışı büyük bir şölen vererek kutlamak isteyen mes-

lektaşının canını sıkmak amacıyla Frederic'ten, randevuya az bir zaman kala ve kendi gözünün önünde, bu şölenin iptal edildiğini bildiren pusulalar yazmasını rica etmişti.

"Biliyor musunuz, bu onun onurunu kıracak bir hareket değil ki," demişti.

Ve genç adam ona hayır deme gücünü kendinde bulamamıştı.

Ertesi gün Frederic, Hussonnet ile birlikte Arnoux'nun yazıhanesine çıkarken, kapının aralığından (merdivenin üstündeki kapı) bir entarinin etek ucunun geçiverdiğini görmüştü.

"Çok çok özür dilerim," dedi Husssonnet, "eğer kadınların olduğunu bilseydim..."

"Yok canım! Bizimkiydi o. Giderken beni görmek için uğramış da."

"Nasıl yani?" dedi Frederic.

"Elbette! Eve dönüyor ya."

Birdenbire çevresindeki her şeyin tadı kaçmıştı Frederic için. Az önce orada, havaya yayılmış belli belirsiz birşeyler varken, şimdi tümü yok olmuştu, ya da hiçbir zaman var olmamıştı gibi geldi ona. Kendini hazırlıksız yakalanmış gibi hissetti ve sanki bir ihanetin acısını duyuyordu yüreğinde.

Arnoux çekmecesini karıştırırken gülümsüyordu. Yoksa alay mı ediyordu onunla? Ofisboy bir tomar nemli kağıdı masanın üzerine bıraktı.

"A! Afişler!" diye haykırdı tablo tüccarı. "Bu akşam yemeği geç yiyeceğim."

Regimbart şapkasına uzanmıştı.

"Ne o? Yoksa beni bırakıp gidiyor musunuz?"

"Saat yedi," dedi Regimbart.

Frederic onun peşinden gitti.

Montmartre Sokağı'nın köşesinde, Frédéric arkasına dönüp birinci katın pencerelerine baktı. Ve kendi kendine acıyarak gülümsedi: Kaç kez bu pencerelere aşkla dolarak bakmış olduğunu anımsadı. Peki ama, o nerede yaşıyordu? Ona şu anda nasıl ulaşabilirdi? İçinde asla bu denli büyümemiş tutkusunun çevresinde, yalnızlığı yeniden açıyordu kapılarını!

"Onu almaya mı gidiyorsunuz?" dedi Regimbart.

"Kimi almaya mı?"

"Absent almaya mı!"

Ve kendini kafasındaki takıntılara kaptırarak Bordelais kahvehanesine değin gitmiş oldu Frédéric. Regimbart dirseğine dayanmış içki sürahisine bakarken, Frédéric de sağa sola bakınıyordu ki, kaldırımda Pellerin'in profilini görüverdi; cama hızlı hızlı vurdu ve ressam daha yerine oturmadan Regimbart ona, niye son zamanlarda *L'Art industriel*'de görünmez olduğunu sordu.

"Ölürüm de dönmem oraya! Hayvan herif, burjuvanın teki, bir tuhaf zavallı işte!"

Bu aşağılayıcı sözler Frédéric'in öfkesine iyi geliyordu. Ama aynı zamanda onu yaralıyordu da, çünkü ucu Bn. Arnoux'ya dokunuyormuş gibi geliyordu delikanlıya.

"Size ne yaptı ki?" dedi Regimbart.

Pellerin yanıt vereceği yerde, ayağını yere vurdu ve hızla bir soludu.

Kendisi gizli kapaklı işler yapmaktaydı; fazla bilgisi olmayan amatör müşteriler için bir başka ressamın çizdiği bir portreyi değiştirerek, ya da büyük ustalardan imitasyon tablolar yaparak satardı; bu yüzden başı eğik olduğundan genellikle susmayı yeğlerdi. Ne var ki "Arnoux çirkefi" onu çileden çıkarıyordu. Sonunda sakinleşti.

Frédéric'in de tanık olduğu bir sipariş gereğince, Pellerin Ar-

noux'ya iki tablo yapıp getirmişti. Tablo taciri kendinde bu tabloları eleştirme hakkını görmüştü! Kompozisyonu eleştirdi, renkleri ve çizimi eleştirdi, özellikle de çizimi... kısacası, bedava verse yine almazdı bu tabloları. Gelgelelim, Pellerin, süresi dolmuş bir bonoya karşılık onları Musevi Isaac'a vermeyi kabul etmişti. Aradan on beş gün geçti ve Arnoux bu tabloları bir İspanyola iki bin franga sattı.

"Tam iki bin frank. Bir metelik bile eksiği yok. Ne itlik ama! Inanın, tek olayı da değil bu! Yakında, bir sabah onu ağır ceza mahkemesinde görürüz."

"Amma da abartıyorsunuz," dedi Frederic, çekingen bir sesle.

Sanatçı yumruğunu masaya indirirken haykırdı:

"Yapmayın canım! Demek ben abartıyorum ha!"

Bu şiddet karşısında delikanlının kendine güveni arttı. Herhalde daha kibar olunabilirdi; ayrıca, eğer Arnoux'nun gözüyle bu iki tablo...

"Kötüyse!... Evet çıkarın baklayı ağzınızdan! Siz kendiniz gördünüz mü tabloları? Mesleğiniz ressamlık mı? Öyleyse, yavrum, ben böyle bir şeyi, yani amatörce şeyleri kabul etmem."

"Ee! Ben bu işin dışındayım!" dedi Frederic.

Pellerin soğuk soğuk:

"O halde, nasıl bir çıkar için savunuyorsunuz bu adamı?"

Genç adam kem küm etti:

"Ama... o benim dostumdur."

"Tarafımdan öpün dostunuzu. Hadi hoşçakalın."

Ve öfkeyle fırladı gitti ressam, tabii ki aldığı içki için tek laf etmeden.

Frederic Arnoux'yu korumakla yalnızca kendini inandırmış oldu. O güzel konuşmasının tam kızıştığı sırada, dostlarınca

suçlanan, terk edilmiş ve tek başına çalışan bu zeki ve iyi kalpli adama karşı yüreği sevgiyle doldu. Ve onu hemen görmek için garip bir isteğe kapıldı. On dakika sonra dükkanın kapısını itmekteydi.

Arnoux, yardımcısıyla birlikte bir sergi için devasa afişlerle uğraşmaktaydı.

"O! Sizi buraya geri döndüren nedir?"

Bu çok basit soru Frederic'i afallattı, ne diyeceğini bilemedi, sonunda şöyle dedi: Acaba buralarda küçük bir not defteri kalmış mıydı, mavi meşin kaplı, ufacık bir defter?

"Kadınlara mektup yazdığınız defter mi?" dedi Arnoux.

Bir bakire gibi kızaran Frederic, böyle bir varsayıma karşı kendini savundu.

"Öyleyse şiirleriniz vardır içinde!" yanıtını verdi tacir.

Arnoux masanın üstüne yayılmış numuneleri yerinden oynatıyor, her birinin rengini, biçimini, bordürünü soruyordu; o düşünceli haliyle Frederic'in giderek sinirine dokunuyordu, özellikle de afişlerin üstünde gezinen elleri, koca koca, biraz yumuşakça ve yassı tırnaklı elleri. Sonunda Arnoux ayağa kalktı ve "bu iş tamam" derken elini laubalice delikanlının çenesinin altından geçirdi. Frederic bu içli dışlı tavırdan hoşlanmadı ve geri çekildi; daha sonra, yazıhanenin eşiğini yaşamında son kez olmak üzere geçtiğini düşündü. Kocasının bayağılığı yüzünden Bn. Arnoux da küçülmüş oluyordu gözünde.

O hafta içinde Deslauriers'den, perşembeye Paris'e geleceğini bildiren bir mektup aldı. Dört elle sarıldı bu daha sağlam ve daha üstün sevgiye. Böyle bir adam, dünyanın tüm kadınlarına bedeldi. Bundan böyle ne Regimbart'a, ne Pellerin'e, ne de Hussonnet'ye gereksinimi vardı... Hiç kimseye! Dostunu rahat ettirmek için bir demir karyola, ikinci bir koltuk ve ikinci bir yatak

takımı satın aldı. Ve perşembe sabahı, Deslauriers'yi karşılamaya gitmek üzere giyiniyordu ki kapının zili öttü. İçeri Arnoux girdi.

"Bir tek şey söylemeye geldim," dedi. "Dün bize Cenevre'den nefis alabalık göndermişler; geleceğinizden eminiz, saat tam yedide... Choiseul Sokağı, 24 *bis*[33]. Unutmayın ha!"

Frederic oturmak zorunda kaldı. Dizleri titriyordu. İçinden, "Sonunda oldu! Sonunda oldu!" deyip duruyordu. Ve terzisine, şapkacısına, kunduracısına birer not yazdı; bu üç pusulayı üç ayrı ulakla gönderdi. Kilidin içinde anahtar döndü ve kapıcı omzunda yüküyle belirdi.

Frederic Deslauriers'yi görünce, zina yapmış bir kadının kocasının bakışı altında titrediği gibi titremeye başladı.

"Sana n'oluyor böyle?" dedi Deslauriers. "Gönderdiğim mektubu herhalde almışsındır?"

Yalan söylemeye gücü yetmedi Frederic'in.

Kollarını açtı ve dostunun kollarına atıldı.

Bundan sonra, avukat yardımcısı ona olayı anlattı: Babası kendisine vasilik parasını vermeye yanaşmıyormuş, çünkü bununla ilgili hesapların ancak onar yıllık aralarla istenilebileceğini sanıyormuş. Ne var ki Deslauriers bu konuları iyi bildiğinden, annesinden kalan tüm mirası eline geçirmeyi başarmış bile, net yedi bin frank; bu para şimdi üzerindeymiş, eski bir portföyün içinde.

"Kara gün için saklanacak bu para. Onu yatırmayı unutmamalıyım. Ve yarın sabahtan tezi yok, kendime bir iş bulmalıyım. Bugün dört başı mamur bir tatil yaparız, emrine amadeyim, dostum!"

"Oh, kendini sıkıntıya sokma!" dedi Frederic. "Eğer bu ak-

33) Latincede "ikinci, mükerrer" anlamına gelen bu sözcük aynı numarayı taşıyan binalarda kullanılır. (Ç.N.)

şam önemli bir işin varsa..."

"Hadi canım sen de! Bunu yapacak koca bir alçak mıyım ben..."

Deslauriers'nin rasgele söylemiş olduğu bu niteleme sözcükleri, sanki Frederic'e yönelik aşağılayıcı bir anıştırmaymış gibi delikanlının yüreğine oturdu.

Kapıcı masanın üstüne, şöminenin yanına, pirzola, soğuk et jölesi, ıstakoz, bir tatlı ve iki şişe Bordeaux şarabı bırakmıştı. Bu denli güzel karşılanmak Deslauriers'yi heyecanlandırdı.

"Vallahi beni krallar gibi karşılıyorsun!"

Geçmişten ve gelecekten söz ettiler; ara sıra da masanın üstünde, bir an elleri birleşmiş, duygulanarak bakışıyorlardı. Ama o sırada, bir görevli yepyeni bir şapka getirdi. Deslauriers şapka astarının nasıl da parlak olduğuna yüksek sesle dikkat çekti.

Daha sonra erkek terzisi çıkageldi ve ütülemiş olduğu takımı getirdi.

"Seni gören evleniyorsun sanır," dedi Deslauriers.

Bir saat sonra üçüncü adam çıkageldi ve kocaman siyah bir poşetten bir çift gıcır gıcır, cilalanmış çizme çıkardı. Frederic onu denerken, çizmeci, taşralı gencin pabuçlarını sinsi sinsi alay ederek inceliyordu.

"Sizin bir isteğiniz var mı bayım?"

Avukat yardımcısı, eski püskü bağcıklı pabuçlarını sandalyesinin altına çekerken:

"Hayır, teşekkür ederim," dedi.

Bu aşağılanma Frederic'in canını sıktı. Gizlediği randevuyu söylemeye de bir türlü dili varmıyordu. Sonunda aklına bir şey gelmiş gibi yaptı:

"A! Hay allah! Az daha unutuyordum!"

"Neyi?"

"Ben bu akşam dışarıda yemek yiyeceğim."

"Dambreuse'lerde mi? Niye mektuplarında bana bundan hiç söz etmedin?"

Dambreuse'lere değil, Arnoux'lara davet edilmişti.

"Keşke bana bildirseydin!" dedi Deslauriers. "Bir gün sonra gelirdim."

"Bildirmem olanaksızdı!" dedi hemen öteki. "Bu sabah davet edildim çünkü. Az önce."

Kendini bağışlatmak ve dostunu oyalamak için onun bavulunun karışmış iplerini çözdü, eşyasını konsola bir bir yerleştirip düzenledi, ona kendi yatağını verip kendisi ahşap bölmede yatmayı önerdi. Ve saat dörtte, giyinmeye başladı.

"Daha çok vaktin var," dedi öteki.

Sonunda giyinip çıktı Frédéric.

"Zenginler böyledir işte!" dedi içinden Deslauriers.

Ve kendisi de Saint-Jacques Sokağı'ndaki, bildik küçük bir restorana gitti.

Frédéric merdivende birkaç kez durdu, kalbi öyle hızlı çarpıyordu ki. Eline ucu ucuna uyan eldivenlerinden birinin dikişi attı ve sökülen yeri gömleğinin manşetinin altına gizlemeye çalışırken, arkadan gelen Arnoux onu yakaladığı gibi içeri soktu.

Çin usulü döşenmiş sofanın tavanında renkli bir fener asılıydı, köşelere ise birer bambu koltuk atılmıştı. Salondan geçerken ayağı bir kaplan postuna takılan Frédéric sendeledi. Şamdanlar yakılmamıştı, yalnızca en dipteki kadın odasında bulunan bir çift lamba yanıyordu.

Matmazel Marthe gelip annesinin giyinmekte olduğunu söyledi. Arnoux onu yukarı kaldırıp öptü; daha sonra, mahzende bulunan özel şarap şişeleri arasından kendi eliyle şarap seçip getirmek için gittiğinde, çocukla Frédéric yalnız kaldılar.

Küçük kız, Montereau yolculuğundan bu yana epey büyümüştü. Kestane rengi kıvır kıvır saçları iri uzun bukleler halinde çıplak kollarına düşüyordu. Bir dansözün eteğinden daha kabarık olan entarisinden pembecik baldırları görünüyordu ve tatlı varlığı tümüyle bir demet taze çiçek gibi kokuyordu. Beyefendinin iltifatlarını beğenilmeyi seven bir hanımefendi edasıyla dinledi, derin bakışlarını ona dikti, daha sonra bir kedi kıvraklığıyla mobilyaların arasından kaydı gitti.

Frédéric'in çarpıntısı marpıntısı kalmamıştı artık. Lambaların kağıt dantela sarılmış camlarından süzülen sütümsü bir ışık, mor saten kaplı yüksek duvarların rengini tatlılaştırıyordu. Şöminenin önünde, kocaman bir yelpazeyi andıran ateş siperinin levhaları arasından kömürler görünüyordu; rakkaslı saatin dibinde, gümüş tokalı küçük bir kutu duruyordu. Şurda burda kişisel eşyalar göze çarpıyordu: İkili fiskos koltuğunun üstünde kalmış bir bebek, bir sandalyenin arkalığına asılı bir fular, elişi masasının üstünde, bir yün örgüye saplanmış, başları aşağı sarkık, fildişinden yapılmış ve uçları kısacık sivriltilmiş iki tığ. Burası her şeyiyle düzgün, huzurlu ve canayakın bir mekandı.

Arnoux geri geldi ve kapı perdesinin ardından Bn. Arnoux göründü. Bulunduğu nokta loş olduğundan, Frédéric ilk önce başını seçebildi. Siyah kadife bir entari giymişti ve saçlarına taktığı tarağa sarılmış, kırmızı ipekten Cezayir filesi[34] sol omzuna sarkıyordu.

Arnoux Frédéric'i onunla tanıştırdı.

"Oh! Beyefendiyi gayet iyi anımsıyorum," dedi.

Konukların tümü hemen hemen aynı zamanda geldiler: Dittmer, Lovarias, Burrieu, bestekar Rosenwald, şair Théophile Lorris, Hussonnet'nin meslektaşları olan iki sanat eleştirmeni, bir

34) Bu tür fileler, Cezayirli kadınlarca para kesesi olarak kullanılırdı. (Ç.N.)

kağıt imalatçısı ve işte *gran stil* resmin son temsilcisi Pierre-Paul Meinsius, şanıyla şöhretiyle birlikte seksenlik yaşını ve koca göbeğini şen şakrak taşıyan ünlü ressam.

Yemek salonuna geçilirken Bn. Arnoux Meinsius'un koluna girdi. Pellerin için ayrılmış olan sandalye boş kalmıştı. Arnoux onu hem sömürür, hem de severdi. Zaten onun o müthiş sivri dilinden ödü kopardı – öyle ki, Pellerin'i yumuşatmak için yaptığı bir portreyi *L'Art industriel*'de yayımlamakla kalmamış, ona abartmalı övgüler de düzmüştü. Şan şöhrete, paraya olduğundan daha duyarlı olan Pellerin, saat sekize doğru soluk soluğa çıkageldi. Frederic de onların halinden tavrından, barışalı çok olduğunu sandı.

Çevresindeki kişiler, yemekler, her şey Frederic'in hoşuna gidiyordu. Yemek salonu takımı, bir ortaçağ konuşma odası gibi, oturula oturula greni dökülmüş maroken kaplıydı; tütün çubuklarının sıralandığı bir rafın önünde Hollanda tipi bir etajer bulunuyordu. Ve masanın çevresinde, Bohemya kristali rengarenk kadehler, meyvelerle çiçeklerin arasında, bir bahçedeki ışıklandırmayı andırıyordu.

Frederic belki on çeşit hardal arasından seçmek durumunda kaldı. Gaspaço[35], köri, zencefil, Korsika karatavuğu ve Roma lazanyası yedi. Nadide şaraplar, Ren şarabı[36] ve Macar şarabı içti. Arnoux verdiği davetlerle haklı olarak övünürdü. Yiyecekler konusunda, tanınmış büyük firmaların dostluk kurduğu ahçılarından çeşit çeşit soslar gelirdi ve kendisinin tüm posta arabalarının şoförlerine nazı geçerdi.

Ama Frederic'in asıl hoşlandığı şey, dinlediği konuşmalardı. Doğu'yu dile getiren Dittmer'in sözleri, içindeki gezi zevkini ok-

35) Fr. *gaspachio*: Ispanyolca sözcük, soğuk içilen bir tür çorbanın adı. (Ç.N.)
36) Bu şarabın Fransızcada *lipfraoli* olarak söylenen adı *liebfrauenmilch* sözcüğünün deforme olmuş halidir. (Ç.N)

şuyordu, operadan söz eden Rosenwald'ı dinlerken tiyatro konusunda merak ettiği şeylerin yanıtını bulmuş oldu ve Hussonnet, Hollanda peynirinden başka yiyecek bulamadan geçirdiği kışı renkli bir dille anlatırken, onun neşesinin gerisinde bohem takımının o çetin yaşamını gördü ve garipsedi. Daha sonra, Lovarias'la Burrieu arasında Floransa ekolü üzerine bir tartışma, Frédéric'in kimi başyapıtları keşfetmesini sağladı ve ufkunu genişletti; bir de Pellerin onlara:

"O iğrenç gerçekçiliğinizle sıkmayın şimdi canımı!" diye haykırdığında, öyle heyecanlandı ki, kendini zor tuttu. "Nedir gerçeklik dediğiniz? Kimi bakar kara görür, kimi mavi, çoğunluk ise aptalca görür baktığını. Michelangelo kadar doğallıktan uzak kim vardır? Ve hangi sanatçı ondan daha güçlüdür? Dış dünya gerçekliğine yöneliş, çağımızın yozlaştığını gösterir; zaten böyle giderse sanat, şiir yönünden, dinin gerisinde kalmış bilmem ne türden bir çeşniye dönecek, uyandıracağı ilgi yönünden ise siyasetin bile gerisinde kalacaktır. Amacına ulaşamayacaksınız onun, evet amacına! Sanatın amacı, kişiseli aşan bir coşku yaratmaktır. Onu ne tür hünerlerle ortaya koyarsanız koyun, küçük yapıtlarınızla bu amaca ulaşamayacaksınız. Örneğin, Bassolier'nin tablolarını ele alalım: Güzel, zarif, temizcecik ve ağırlığı yok! İnsan cebine kor, geziye çıkabilir! Noterler bunlara yirmi bin frank verip satın alır; iki paralık düşünce içerir bu tablolar; ama düşüncenin olmadığı yerde, yücelik de olmaz! Büyüklükten yoksunluk, güzellikten yoksunluktur! Olympos bir dağdır. Ama Piramitler her zaman en kurumlu anıt olarak bilinir. Taşkınlık zevk inceliğinden daha iyidir, çölün kaldırımdan daha iyi olması, ya da yabanıl adamın bir perukacıdan daha iyi olması gibi."

Frédéric bu şeyleri dinlerken Bn. Arnoux'ya bakıyordu. Bu düşünceler delikanlının zihnine, bir fırının harlı ateşine düşen

madenler gibi düşüyordu ve tutkusuna eklenerek aşka dönüşüyordu.

Kendisiyle Bn. Arnoux'nun oturduğu sandalye arasında üç kişi vardı ve ikisi de masanın aynı tarafında yer almışlardı. Bn. Arnoux, ara sıra küçük kızına bir şey söylemek için hafifçe eğiliyor ve başını çeviriyordu, o sırada gülümsediği için yanağında oluşan gamze daha kibar bir iyilik ifadesi veriyordu yüzüne.

Sıra içki servisine gelidiğinde Bn. Arnoux ortadan kayboldu. Ve konuşmalar çok serbest bir havaya girdi; B. Arnoux o alanda parladı ve Frederic bu adamların utanmazlığına şaştı kaldı. Yine de kadınlara duydukları ilgi nedeniyle kendisiyle öbürleri arasında bir tür eşitlik doğması, genç adamın kendine verdiği değeri pekiştirdi.

Salona döndüklerinde, rahat bir tavır almak için, Frederic masada duran imza defterlerinden birini alıp baktı. Zamanın usta sanatçıları süslemeler yapmışlar, düzyazı ya da şiirler bırakmışlar, kimileri de yalnızca imza atmışlardı; ünlü adların arasında tanınmamış kimseler de bulunuyordu ve ilgi çeken düşünceler aptalca bir düşünce taşkınlığı biçiminde beliriyordu. Tümü, Bn. Arnoux'ya hemen hemen açık bir saygı ifade ediyordu. Doğrusu Frederic, bu satırların yanı başına kendisi de bir satır eklemeye korkuyordu.

Bn. Arnoux gümüş tokalı mücevher kutusunu almaya odasına gitti; Frederic o kutuyu şöminenin üstünde görmüştü. Rönesans stili bu kutu kocasının armağanıydı. Dostları Arnoux'ya güzel sözler söylediler, karısı teşekkür ediyordu; Arnoux duygulandı ve kalkıp onu herkesin içinde öptü.

Daha sonra, grup grup, şurda burda herkes söyleşiye daldı. Saygıdeğer Meinsius, şöminenin yakınındaki bir berjere, Bn. Arnoux'nun yanı başına oturmuştu; Bn. Arnoux ara sıra onun ku-

lağına eğiliyordu ve başları birbirine değiyordu; Frederic böyle ak saçlı ünlü bir adam olmak, yani onunla böyle bir yakınlık kurmasına olanak verecek birşeylere sahip olmak uğruna sağır, sakat ve çirkin olmaya razı olabilirdi. Gençliğine karşı öfke dolu delikanlı, kendini yiyip bitiriyordu.

Ama salonun köşesine, Frederic'in bulunduğu yere geldi kadın ve ona, konuklar arasında tanıdığı kimseler var mı, resim sanatını seviyor mu, öğrenci olarak Paris'te ne zamandan beri bulunuyor gibi sorular sordu. Kadının ağzından çıkan her sözcük Frederic'e yepyeni bir şeymiş gibi geliyordu ve sanki onu başlı başına kendisine bağlıyordu. Saçlarının çıplak omzunu okşayan uçlarına dikkatle bakıyordu; gözünü ondan ayırmıyordu ve ruhunu bu beyaz kadın tenine gömüyordu; ne var ki yine de başını kaldırıp daha yükseğe bakamıyor, onunla göz göze gelemiyordu.

Rosenwald aralarına girdi ve Bn. Arnoux'dan birşeyler seslendirmesini rica etti. Önce kendisi bir ezgiyi söylemeye başladı, o sırada Bn. Arnoux bekliyordu; sonra birden dudakları aralandı ve dupduru, uzunca ve yavaş yavaş yükselen bir ses duyuldu.

Frederic parçanın İtalyanca sözlerinden hiçbir şey anlamadı.

Ağır bir ritimle, tıpkı bir kilise müziği gibi başladı, sonra kreşendo bir açılımla ve ses parlamalarıyla çınlak bir yükseliş oldu, ama birden yatıştı ve sonra ezgi şevkle ve yaygın titreşimlerle, gevşekçe geri geldi.

Bn. Arnoux, bakışları dalgın, kolları iki yana sarkık, klavyenin dibinde ayakta duruyordu. Ara sıra, müziği seslendirirken, alnını öne uzatarak gözkapaklarını kırpıştırıyordu. Kontralto olan sesi, alçak tellerde, buz gibi ve hüzünlü bir ton alıyordu ve o sırada, uzunca kaşlarıyla güzel başı omzuna doğru eğiliyordu; göğsü şişerken kolları daha ayrıklaşıyordu ve kıvrak ses geçme-

lerine olanak veren boynu, kendini hava öpücüklerine bırakmışçasına gevşekçe arkaya düşüyordu. Üç tiz nota çıktı, sonra ses yine alçaldı, daha da yüksek bir ses çıktı ve sonra bir susuşun ardından şarkı bitti.

Rosenwald piyanonun başından kalkmadı. Kendisi için çalmayı sürdürdü. Ara ara konuklardan biri ortadan kayboluyordu. Saat on birde sonuncular giderken, Arnoux da, Pellerin'i geçirmek bahanesiyle çıktı. Kendisi, akşam yemeğinden sonra çıkıp turunu atmayınca adeta hasta olduğunu söyleyenlerdendi.

Bn. Arnoux sofaya doğru ilerlemişti; Dittmer ve Hussonnet'yi geçirmekteydi, onlara elini uzattı. Haliyle Frederic'e de. Genç adam, onun derisinin tüm atomlarına dek girmiş gibi hissetti kendini.

Delikanlı dostlarından ayrıldı, yalnız kalmak istiyordu. Yüreği coşup taşıyordu. Niye elini vermişti ona? Öylesine bir jest miydi bu, yoksa Frédéric'i yüreklendirmek mi istemişti? "Hadi canım! Deliyim ben." Hem artık bunun ne önemi vardı ki? Bundan sonra onu rahatça görebilecek, onun yaşadığı yerin havasını soluyabilecekti ya...

Sokaklarda in cin top atıyordu. Ara sıra bir yük arabasının döşeme taşlarını sarsa sarsa geçtiği oluyordu. Evler, kurşuni alnaçları ve kapalı pencereleriyle birbirini izliyordu; Frédéric şu duvarların ardında, bu kadını görmeden yaşayan, onun yaşadığını aklının ucundan geçirmeyen bu insanlara küçümseyerek bakıyordu! Frédéric şimdi bulunduğu yerin farkında bile değildi, gözü hiçbir şey görmüyordu ve topuğunu yere vura vura, bastonunu dükkanların kepenklerine çarpa çarpa, burnunun doğrultusunda, rasgele, kendinden geçmiş ve sürüklenerek gidiyordu. Nemli hava onu sardı; kendini iskelelerde buldu.

Sokak lambaları dümdüz iki çizgi halinde, kesintisiz, parıldı-

yordu ve uzun kızıl alevler, suyun derinliğinde titreşiyordu. Arduvaz rengiydi su, buna karşılık daha aydınlık gökyüzü nehrin iki yakasından yükselen kocaman karanlık kütlelerle desteklenir gibiydi. Gözün seçemediği yapılarla karanlık bir kat daha artıyordu. Uzakta, çatıların üstünde, ışıltılı bir sis dalgalanmaktaydı; tüm sesler tek bir vızıltı halinde eriyip gidiyordu; hafif hafif bir rüzgar esiyordu. Pont-Neuf'ün ortasında, başı açık, göğüs bağır açık durmuştu, havayı içine çekiyordu. O sırada, benliğinin derinliklerinden bitimsiz birşeylerin kaynadığını hissetti. Gözlerinin önündeki dalgalar gibi, yüreğinden yükselen bu sevgi seli sinirlerini gevşetiyordu. Bir kilisenin saati ağır ağır biri vurdu tıpkı kendisini çağıran bir ses gibiydi bu.

İşte o anda, delikanlı öyle bir ruh ürperişi içindeydi ki, insanın yüce bir aleme taşınmış gibi olduğu andı bu. Benliğine birdenbire, konusu belirsiz, olağanüstü bir yetenek dolmuştu. Kendi kendine, acaba büyük bir ressam mı yoksa büyük bir şair mi olacağını ciddi olarak sordu ve resimde karar kıldı, çünkü bu uğraşın gerektirdiği şeyler sayesinde Bn. Arnoux'ya yakınlaşacaktı. Böylece, yolunu bulmuş oluyordu! Yaşamının amacı belliydi artık, değişmez geleceği de belliydi.

Odasının kapısını kapadığında, karanlık bölmede birinin horladığını duydu. Ötekiydi horlayan. Şu anda Frederic arkadaşını düşünmüyordu artık.

Aynada yüzü ona bakıyordu. Kendini yakışıklı buldu, bir dakika boyunca durup seyretti.

5

Ertesi günü öğleden önce Frederic bir kutu boya, çeşitli fırçalar ve bir resim sehpası satın aldı. Pellerin ona ders vermeyi kabul etmişti ve Frederic, resim gereçleri tamam olmuş mu göstermek için onu alıp evine götürdü.

Deslauriers eve dönmüştü. İkinci koltukta bir delikanlı oturuyordu. Avukat çömezi onu tanıttı:

"Bak, işte o! Geldi sonunda! Senecal!"

Frederic bu çocuktan hoşlanmadı. Saçları alabros kesilerek alnı iyice açılmıştı. Gri gözlerinde katı ve buz gibi bir şey vardı; bir de upuzun ve kara redingotuyla üzerindeki takım biraz öğretmen, biraz kilise adamı kokuyordu.

İlk önce güncel şeyler konuşuldu, bu arada Rossini'nin *Stabat*'ından[37] söz edildi; kendisine piyesi nasıl bulduğunu sormaları üzerine Senecal, tiyatroya asla ayak basmadığını belirtti. Pellerin de o sırada boya kutusunu açtı.

"Bunların tümünü kendine mi aldın?" diye sordu avukat çömezi.

37) Rossini 1831'de bir *Stabat Mater* yazmaya başlamış, ama ilk dört parçadan sonra vazgeçerek, son dört parçanın bestelenmesini Tadolini'ye bırakmıştı. Flaubert'in romanda Bn. Arnoux'nun ahlaksız kocası olarak canlandırdığı Parisli müzik yayıncısı Schlesinger, işte o versiyonu yayımlamaya girişti. Bunu öğrenen Rossini, durumu kabul etmeyerek partisyonunun sonunu yeniden elden geçirdi ve besteyi her zamanki yayıncısına teslim etti. 1842 Ocak ayında *Stabat* inanılmaz bir başarıyla sahnelendi, Schlesinger ise açtığı davayı kaybetti.

"Elbette!"

"Bak sen! Nereden esti aklına!"

Ve sonra masaya eğilip, matematik belletmeninin karıştırmaya başladığı Louis Blanc'ın[38] kitabına eğildi. Senecal bu kitabı gelirken getirmişti ve alçak sesle pasajlar okurken, Pellerin'le Frédéric paleti, bıçağı, boya tüplerini gözden geçiriyorlardı; daha sonra sıra Arnoux'ların yemek davetine geldi.

"Şu tablo taciri mi?" dedi Senecal. "İlginç kişi doğrusu!"

"Niye ki?" dedi Pellerin.

Senecal yanıtı yapıştırdı:

"Adam siyasi numaralarla para basıyor!"

Ve başladı ünlü bir taşbaskı yapıtı örnek olarak anlatmaya: Tabloda Kraliyet ailesi, tüm bireyleriyle eğitici uğraşlar içinde gösterilmiş: Louis-Philippe elinde bir yasa kitabı tutuyor, Kraliçe'nin elinde ise bir dua kitabı, prenseslere gelince, nakış işlemekteler, Dük de Nemours kılıç kuşanıyor B. de Joinville küçük kardeşlerine bir coğrafya haritası gösteriyor arka planda iki bölmeli bir yatak görülüyor. *Güzel Bir Aile* adlı bu tabloya bayılıyordu burjuva kesimi, vatanseverlere ise acı veren bir tabloydu bu. Pellerin, sanki yapıt kendisininmiş gibi üstüne alınmıştı; her düşünceye saygı duyulur, dedi. Ama Senecal karşı çıktı. Sanatın bir tek görevi, halk kitlelerini ahlak yönünden eğitmekti! Yalnızca erdemli eylemleri konu alan tablolar yapılmalıydı; gerisi zarar verirdi.

"Ama bu, tablonun nasıl yapıldığına bağlı!" diye haykırdı Pellerin. "Eğer ben bir şaheser yaratmışsam!"

"Kaderinize küsün! Kimse kendinde böyle bir hak görmesin..."

---

38) Louis Blanc 1840'ta *De l'Organisation du travail* adlı kitabını yayımladı, 1841'de *Histoire de dix ans*'ı yayımlamaya başladı.

"Bu da ne demek oluyor?"

"Hayır bayım, benim onaylamadığım şeyleri ilginç göstermeye hakkınız yok. Ne gerek var, onca emek verip hiçbir yarar sağ-'amayan saçma sapan şeyler yapmaya? Örneğin, şu Venüs'ler, şu ünlü peyzajlarınız! Halkın öğreneceği hiçbir şey göremiyorum ben bunlarda. Milletin sefaletini gösterseniz daha iyi edersiniz! Bize halkın özverilerinden ötürü bir coşku duyurun. Hay allah, konu kıtlığında kalmadık ya: Çiftlik var, atölye var..."

Pellerin sinirden kekeliyordu, sonunda bir kanıt bulduğunu sanarak:

"Ya Moliere? Onu kabul ediyor musunuz?"

"Bakın işte o olur!" dedi Senecal. "Fransız Devrimi'nin öncülerinden biri olarak ona hayranlık duyuyorum."

"Ha! Devrim! Ne marifet ya! Ondan daha sefil bir dönem yaşanmadı."

"Ondan daha yüce bir dönem yoktur, bayım!"

Pellerin kollarını kavuşturdu ve belletmenin tam karşısına dikilip:

"Size baktığımda, şu ünlü ulusal muhafızlardan birini görüyorum."

Tartışmaların ustası olmuş öteki, hemen yanıt verdi:

"Ulusal muhafız falan değilim ben, üstelik sizin kadar ben de nefret ederim onlardan... Ancak bu tür ilkelerle halk yozlaştırılıyor. Zaten bu da Hükümet'in ekmeğine yağ sürüyor! Şu tablo tüccarı gibi soytarıların desteği olmasa, Hükümet böyle güçlü olamazdı ya."

Ressam, tablo tüccarını savunmaya girişti, Senecal'in düşünceleri onu çileden çıkarıyordu çünkü. Hatta Jacques Arnoux'nun dost canlısı, altın kalpli bir insan, karısına karşı sevgi dolu bir kimse olduğunu bile söyleyebildi.

"Vay! vay! vay! Kendisine çokça bir para önerilse, karısını model olarak kullandırmaktan çekinmez o."

Frédéric'te bet beniz kalmadı.

"B. Arnoux size çok büyük bir zarar vermiş olmalı?"

"Bana mı? Yok canım! Kendisini yalnızca bir kez, bir dostumla uğradığımız bir kafede görmüşlüğüm var. O kadar."

Evet, Senécal doğru söylüyordu. Yalnızca *L'Art industriel*'in her allahın günü yapılan reklamları asabını bozuyordu. Arnoux onun gözünde, demokrasi için yıkıcı bildiği bir alemin temsilcisiydi. Sıkı bir cumhuriyetçi ve sarsılmaz derecede dürüst olan Senécal, kendisinin asla gereksinim duymadığı zariflik ve incelik gibi şeylerin halkın ahlakını bozabileceği düşüncesindeydi.

Konuşma hemen hemen bitmiş gibiydi. Ressamın aklına biraz sonraki randevusu geldi, belletmen de öğrencilerini anımsadı. Onlar çıktıktan sonra, uzunca bir sessizliğin ardından Deslauriers Arnoux'lar üzerine çeşitli sorular sordu.

"İlerde beni onların evine götürüp tanıştırırsın, değil mi dostum?"

"Elbette," dedi Frédéric.

Bundan sonra, Deslauriers'nin yerleşme işine giriştiler: Deslauriers pek fazla yorulmadan bir avukatın yanında ikinci yardımcı olarak iş buldu, Hukuk Mektebi'ne de kaydını yaptırıp önemli kitaplarını aldı. Böylece ne zamandır düşledikleri yaşam başlamış oldu.

Gençliğin tatlılığı sayesinde çok hoş bir yaşamları oldu. Deslauriers parasal konuda hiçbir anlaşmaya girişmediği için, Frédéric de bunun hiç lafını etmedi. Tüm harcamaları kendisi karşılıyordu, giysi dolabını kendisi düzeltiyor, evi tek başına çekip çeviriyordu; ancak kapıcının papara yemesi gerektiği hallerde bunu Deslauriers üstleniyordu ve böylece, tıpkı lisedeyken ol-

duğu gibi, koruyuculuk ve ağabeylik görevini sürdürüyordu.

Gün boyu ayrı kaldıktan sonra akşamları buluşurlardı. Her biri ateşin başındaki yerini alırdı ve her biri kendi işine girişirdi. Ancak bu düzen çabuk bozulurdu: Sonu gelmez iç dökmeler, durup dururken gülmeler, kimi zaman da tüten lamba fitili ya da yerinde bulunamayan bir kitap yüzünden ufak tefek çekişmeler, dakikalık öfkeler ve sonra birbirlerine gülüvermelerle ortalık süt liman.

Ahşap bölmenin kapısı sürekli açık durduğundan, geceleri bile yataktan yatağa çene çaldıkları olurdu.

Sabahları taraçaya çıkıp ceketsiz dolaşırlardı; güneş yükselip nehrin üzerinde tüy gibi sisler gezinirken, bitişikteki çiçek pazarından ciyak ciyak bir ses duyulurdu; henüz şiş gözlerine serin serin değen tertemiz havada, pipolarından burula burula dumanlar yükselirdi; bu havayı içlerine çekerlerken, yüreklerine uçsuz bucaksız bir umudun yayıldığını duyarlardı.

Pazar günleri, yağmur yağmadığı zamanlar birlikte çıkarlardı, kol kola girip sokaklarda yürürlerdi. Hemen hemen her zaman ikisi aynı anda aynı şeyi düşünüyor olurdu, ya da çevrelerindeki hiçbir şeyi fark etmeden söyleşip dururlardı. Deslauriers zengin olma hırsı besliyordu, çünkü parayı insanlar üzerinde güç sahibi olmanın bir aracı olarak görüyordu. Öyle ki, gücüyle yeri göğü sarsmak, kendinden söz ettirmek, buyruğunda üç sekreter birden çalıştırmak ve her haftanın bir akşamını, diplomasi gereği vereceği yemeğine ayırmak isterdi. Frédéric ise, yaşadığı sarayı Kuzey Afrika stili döşeyip, kaşmir örtülü divanlara uzanarak ve fıskıyenin mırıltısını dinleyerek yaşamak, bir de hizmetinde üç zenci *paj*[39] bulunsun isterdi; hayal ettikleri bu şeyler, so-

39) Fr. *page*: Eskiden Fransa'da, kralın ya da soyluların yanında, gerek askerlik mesleğini gerekse hizmet etmeyi öğrenmek amacıyla bulunan beyzadelere bu ad verilirdi. (Ç.N.)

nunda öyle netleşmiş görünürdü ki, sanki bunlara sahip olmuşken yitirmişler gibi acı çekerlerdi.

"Asla gerçekleşmeyecek olduktan sonra, ne diye bunların lafını etmeli!"

"Belli mi olur?" yanıtını veriyordu Deslauriers.

Ve demokratik görüşlü olmasına karşın, Frederic'i sürekli Dambreuse'lere yakınlaşmaya özendiriyordu. Öbürü ise, daha önce yapmış olduğu girişimleri öne sürerek sürekli karşı çıkıyordu.

"Boş ver! Sen bir kez daha git onlara! Bak göreceksin, sonunda seni davet edeceklerdir!"

Mart ayı başında, oldukça kabarık faturaların yanı sıra, eve akşam yemeklerini getiren kominin faturası geldi. Frederic'in bunu ödeyecek parası çıkışmadığından Deslauriers'den yüz *eku*[40] borç aldı; ancak on beş gün sonra yine borç isteyince, Deslauriers onu, Arnoux'larda fazla harcama yaptığı için azarladı.

Frederic bu harcamalarda gerçekten ölçüyü kaçırıyordu. Bir Venedik manzarası, ardından bir Napoli tablosu, derken bir de Istanbul tablosu; bunlar üç duvarı ortalarına dek kaplamıştı, şurda burda Alfred de Drieux'den atlı resimler, şöminenin üstünde Pradier'ler grubu vardı, *L'Art industriel*'in sayıları ise piyanonun üstüne yığılıyordu, ayrıca yerlerde ve köşe bucakta karton çalışmaları... tüm bunlar evi öyle doldurmuştu ki bir kitap koyacak yer bile zor bulunuyordu ve insan elini kolunu oynatamıyordu. Frederic ise, bunların tümünün resim çalışmaları için gerekli olduğunu söylüyordu.

Pellerin'in atölyesinde sürdürüyordu resim çalışmalarını. Ancak Pellerin, gazetelerin haber yapabileceği tüm olaylarda ve defin törenlerinde hazır bulunmayı âdet edindiğinden vaktinin ço-

40) Eski bir Fransız parası. (Ç.N.)

günü dışarda geçirirdi; böylece Frederic saatlerce atölyede tek başına otururdu. Sıçanların koşuşturmasından başka ses duyulmayan bu koca salonun dinginliği, tavandan vuran ışığı ve sobanın homurtularına dek her şey ilk önce onda zihinsel rahatlama gibi bir etki yapardı. Ama sonra sonra gözlerini yaptığı çalışmadan ayırır, duvardaki pul pul olmuş yere, etajerdeki biblolara ve yırtık kadife parçası gibi görünen toz içinde kalmış bir dizi kolsuz gövde heykeline bakardı ve sanki ormanda yitmiş de tüm yollardan hep aynı yere çıkan bir yolcu gibi, her düşüncenin derininde hep Bn. Arnoux'nun anısını bulurdu.

Ona gideceği günler belliydi; ikinci kata geldiğinde, kapının önünde ve tam zili çalacağı anda bir kararsızlık yaşardı. Ve işte adımlar yaklaşıyordu, kapı açılıyordu ve "Hanımefendi çıktı" sözünü duyması, Frederic'te bir kurtuluş etkisi yapıyor, sanki yüreğinden bir ağırlık eksilmiş gibi oluyordu.

Onunla karşılaştığı da oldu. Birincisinde, yanında üç hanım vardı; bir başka günün öğle sonrasında ise, Matmazel Marthe'ın yazı öğretmeni çıkageldi. Zaten, Bn. Arnoux'nun verdiği davete katılmış olan erkeklerden daha sonra onun ziyaretine giden olmazmış. Frederic de ayıp olur diye bir daha gitmedi.

Ne var ki, perşembe davetlerine katılabilmek için *L'Art industriel*'e her çarşamba hiç aksatmadan gidiyordu ve herkes çekildikten sonra, bir resme bakıyormuş ya da gazeteyi karıştırıyormuş gibi yaparak Regimbart'dan daha uzun zaman ve son dakikaya dek orada kalıyordu. Sonunda Arnoux ona, "Yarın akşama bir engeliniz yoksa..." derken, daha sözünü bitirmeden daveti kabul ediyordu. Arnoux, galiba, onu sevmeye başlamıştı. Frederic'e şarapları birbirinden ayırt etme usulünü öğretti, alazlanmış punç[41] hazırlamayı ve çulluk yahnisi yapmayı gösterdi;

41) Ing. *punch*: Rakı ya da rom bazında, içine beş ayrı madde karıştırılarak yapılan bir içki. (Ç.N.)

delikanlı onun öğütlerini uysal uysal dinliyordu, çünkü Bn. Arnoux'ya ait her şeyi, mobilyasını, hizmetçilerini, evini, sokağını seviyordu.

Bu davetlerde Frederic pek konuşmazdı; hep ona bakardı çünkü. Sağ yanında, şakağına doğru küçük bir beni vardı; saçlarının alnını ve şakaklarını örten bölümü, geri kalanından daha koyu oluyordu ve kıyıları hafifçe nemli gibiydi; Bn. Arnoux ara sıra onları sıvazlıyordu, ama yalnızca iki parmağıyla. Frederic onun her bir tırnağının biçimini biliyordu; kadın kapıların yakınından geçerken, Frederic ipekli entarisinin hışıltısını duymaya bayılıyordu, gizlice mendilinin kokusunu içine çekiyordu; tarağını, eldivenlerini, yüzüklerini çok özel şeyler gibi algılıyor, bunları sanat yapıtları kadar önemsiyordu ve her birini canlı birer insan gibi görüyordu; tüm bu şeyler kalbini tutsak ediyordu.

Aşkını Deslauriers'den gizlemeye gücü yetmedi.

Bn. Arnoux'dan döndüğü geceler, dostuyla Bn. Arnoux'yu konuşabilmek için, sanki yanlışlıkla olmuş gibi uyandırıyordu Deslauriers'yi.

Ahşap bölmede, lavabo çeşmesinin dibinde yatan Deslauriers, uzunca bir esniyordu. Frederic gelip onun yatağının ayakucuna oturuyordu. Önce ziyafetten söz ediyor, sonra, kendince küçümseme ya da sevgi belirtisi olarak gördüğü bir sürü anlamsız ayrıntı anlatıyordu. Örneğin, bir kezinde, Bn. Arnoux Frederic'in koluna girmeyi reddetmişti, çünkü Dittmer'in koluna girmek istiyordu, Frederic de buna çok üzülmüştü.

"Ama ne aptallık!"

Ya da, örneğin, Frederic'e "dostum" demişti.

"Öyleyse, rahat davran!"

"Ama, göze alamıyorum ki," diyordu Frederic.

"O zaman, unut gitsin! İyi geceler!"

Deslauriers yüzünü dar sokağın bulunduğu yana çevirip uykuya dalıyordu. O, hiçbir şey anlamadığı bu aşkı, yeniyetmeliğin son bir zayıf noktası olarak değerlendiriyordu; bir de dostunun yakınlığı kendisine artık yetmiyormuş gibi, haftada bir gün ortak dostlarını eve toplamaya karar vermişti.

Konuklar cumartesi günleri, dokuza doğru gelirlerdi. Cezayir bezinden[42] yapılmış perdelerin üçü de özenle örtülmüş olurdu; lambayla birlikte dört mum da yanardı; masanın ortasındaki pipo çubuklarıyla dolu tütün kutusu, bira şişeleri, çaydanlık, rom şişesi ve minik pastaların arasında uzanırdı. Ruhun ölmezliği üzerinde tartışılırdı, profesörler birbirleriyle kıyaslanarak benzer yanları ortaya çıkarılırdı.

Hussonnet bir akşam yanında, uzun boylu, kolları çok kısa gelen bir redingot giymiş, sıkıntılı tavırlı bir genci getirmişti. Geçtikleri yıl, karakolda serbest bıraktırmak istedikleri çocuktu bu.

Kavga sırasında ortadan kaybolmuş olan dantela dolu karton kutuyu patrona teslim edemeyince, hırsızlıkla suçlanmıştı ve mahkemeye verilmekle korkutulmuştu; şu anda taşıma işleri yapan bir şirkette komi olarak çalışıyormuş. Hussonnet delikanlıya o sabah bir sokağın dönemecinde rastlamıştı; onu alıp getirmesinin nedeni, Dussardier'nin, minnet duyduğu "öbür" kişiyi de görmek istemesiydi.

Dussardier, hâlâ dopdolu duran ve bir gün geri vermek umuduyla sevgi ve saygı duyarak saklamış olduğu sigara tabakasını Frederic'e uzattı. Gençler onu her zaman gelmesi için davet ettiler. O da gelmemezlik hiç etmedi.

Herkes birbirine sempati duyuyordu. Her şeyden önce, Hükümet'e duydukları kin, bir dogma gibi tartışılmaz boyuta gel-

42) Cezayir'in fethiyle moda olmuş, renk renk çizgili kumaş söz konusudur.

mişti. Louis-Philippe'i savunma çabası içinde olan bir tek Martinon'du. Gazetelerin şurasında burasında, beylik sözlerle ama ağır biçimde suçlanıyordu Louis-Philippe: Paris'i Bastille'leştirmesi, Eylül yasaları,[43] Pritchard ve Lord Guizot olayı. Öyle ki Martinon, birilerini gücendirir korkusuyla sesini fazla yükseltemiyordu. Yedi yıllık lise döneminde hiç yazı cezası almış değildi, Hukuk'ta da kendini hocalara sevdirmeyi bilirdi. Genel olarak, kocaman ve sakız rengi bir redingot giyerdi, ayağında ise kauçuk galoş tipi pabuçlar; ama bir akşam damat kıyafetiyle çıkageldi: Şallı kadife yelek, beyaz kravat, altın köstek.

Hele onun B. Dambreuse'ün evinden geldiği anlaşılınca, herkesin şaşkınlığı bir kat daha arttı. Gerçekte, banker olan Dambreuse, Martinon'un babasından hatırı sayılır büyüklükte bir orman arazisinin bir bölümünü satın almış bulunuyordu; adamcağız oğlunu onunla tanıştırınca, o da ikisini birlikte akşam yemeğine davet etmişti.

"Bolca domalan[44] var mıydı?" diye sordu Deslauriers. "Peki kimseye çaktırmadan karısının belini yokladın mı, *sicut decet*[45]?"

Söz kadınlardan açılmış oldu. Pellerin'e göre güzel kadın yoktu (o kaplanları güzel buluyordu); insan dişisinin estetik ölçütün altına düştüğünü söylüyordu:

"Sizi kadında çeken şey, fikir olarak, onu değerden düşüren şeyler: Memeleri, saçları..."

O anda Frederic atıldı:

---

43) Paris'in Bastille'leştirilmesi: 1840'taki savaş tehlikesi gerekçesiyle Thiers, Paris'in tahkim edilmesi tasarısının sonuca ulaştırılmasını sağladı. Muhalefet, Paris surlarının, aslında Paris halkını hapsetmek için kullanılacağından kuşkulanıyordu.
Eylül yasaları: Fieschi'nin Louis-Philippe'e suikastının ardından alınan baskıcı önlemler (1835).

44) Çok rağbette olan bir mantar türü. Bu Fransızca sözcük aynı zamanda "aptal adam" anlamına gelir. (Ç.N.)

45) *Sicut decet*: Latince deyim. "Hani derler ya!" gibi anlaşılabilir. (Ç.N.)

"Ama, upuzun siyah saçlar, bir de iri siyah gözlerle..."

Hussonnet haykırdı:

"Ha, evet! Şu mesele! Sürüsüne bereket Endülüs güzeli! Antik şeyler, yani? Köle durumu! Çünkü, bakın, şaka bir yana, bir yosma, Milo Venüsü'nden çok daha eğlenceli değil midir? Galyalı erkeklere dönüş yapalım, hay allah! Ve, dönebilirsek, çok eski zamanlara dönelim!

Aksın, güzel şaraplar; lütfedin, gülümseyin, kadınlar!

Yani artık esmerleri bırakıp sarışınlara geçmeliyiz! – Dussardier Baba, sen de böyle mi düşünüyorsun?"

Dussardier yanıt vermedi. Herkes onun zevkini merak ediyordu, sıkıştırdılar Dussardier'yi.

Kızararak dedi ki:

"Ben, hep aynı kadını, ve mezara dek sevmek isterim!"

Bu söz öyle bir tonda söylendi ki, bir anlık bir sessizlik oldu: Kimileri böylesine bir ruh saflığı karşısında şaşırıp kaldı, kimileri de bu yanıtta, herhalde, kendi ruhlarındaki gizli isteği keşfetmişti.

Senecal koca bira bardağını pencere sövesine koydu ve tartışma götürmez biçimde, fahişeliğin bir zorbalık, evliliğin ise bir ahlaksızlık olduğunu ve bundan kaçınmak gerektiğini söyledi. Deslauriers kadını yalnızca eğlence unsuru olarak görüyordu, o kadar. B. de Cisy ise, kadının bulunduğu yerde her tür korkuyu duyan biriydi.

Kendisi dindar bir büyükannenin gözü üzerinde yetiştirilmiş olduğundan, gençlerle bu birlikteliği baştan çıkarıcı bir durum olarak ve sanki uygunsuz bir yere gitmiş gibi görüyordu, hem de Sorbonne gibi öğretici bir yerdi burası. Dersler de ona sakınım-

sızca sunuluyordu. Buna karşılık, doğrusu B. de Cisy de sigara içmeyi isteyecek kadar gayretliydi, oysa her içişinde kaçınılmaz olarak başı dönüyor, sıkıntı çekiyordu. Ama Frédéric ona çok iyi bakıyordu. Kravatlarının açıklı koyulu rengine, paltosunun, özellikle de eldiven gibi incecik botlarının kürküne bayılıyordu, botları görülmemiş derecede temiz ve zarifti; arabası ise aşağıda, sokakta onu bekliyordu.

Bir akşam, B. de Cisy yeni gitmişti ve kar yağıyordu, Senecal onun seyisine acımaya başladı. Ve sonra sarı eldivenlilere[46] de, Jockey-Club'e[47] de verdi veriştirdi. Onun gözünde bir işçi, bu beylerden daha üstündü.

"Ben hiç değilse çalışıyorum! Ve yoksulum!"

"Belli oluyor," deyiverdi Frédéric, kendini tutamayıp.

Bu sözünden ötürü belletmen ona kin tuttu.

Ama Regimbart, Senecal'i biraz tanıdığını söyleyince, Frédéric Arnoux'nun bu dostuna nazik davranmak için, Regimbart'dan cumartesi toplantılarına katılmasını rica etti. Ve iki devrimcinin karşılaşmaları hoş oldu.

Ancak farklı kişilerdi onlar.

Senecal –sivri zeka– sistemlerden başka hiçbir şeyi önemsemiyordu. Regimbart, tam tersine, olayları yalnızca olaylar olarak değerlendiriyordu. Onu özellikle meraklandıran şey, Ren sınırı[48] idi. Kendisi topçuluktan anladığını söylüyordu ve Politeknik Okul'un terzisinden giyiniyordu.

İlk geldiği akşam, kendisine pasta ikram edildiğinde küçümsemeyle omuz silkmiş, bunun kadınlara uygun düşeceğini söy-

46) Nasıl gömlek ve kasket proletaryanın simgesi idiyse, sarı eldivenler de, demokratların gözünde, aylak zenginleri simgeliyordu.

47) Fransa'da, bu ad altında ilk Jokey Kulübü 1833'te kurulmuştu. (Ç.N.)

48) Prusya kendi içindeki karışıklıkların yön değiştirmesi ve Fransız Jakobenliğinin ezilmesi amacıyla yeni bir koalisyon kurulmasını tasarlarken, Fransa'nın dışarıdan maruz kaldığı aşağılamalara duyarlı olan Fransız solu da Devrim'de Ren Nehri'nin sol yakasının ilhak edildiğini unutmuyordu.

leyerek almamıştı; öbür gelişlerinde de bundan kibar davranmadı. Biraz büyük düşünüldüğünde hemen homurdanırdı: "Ütopyayı bırakın, hayal kurmayı bırakın!" Kendisinin sanat konusunda (gerçi ara sıra hatır için eskrim dersi verdiği resim atölyelerinden hiç eksik olmuyordu ama) düşünceleri belli bir düzeyde kalıyordu. Marrast'ın[49] üslubunu Voltaire'inkiyle kıyaslıyordu ve Polonya üzerine "duygu yüklü" kısa bir koşuk yazmış olan Matmazel Vatnaz'ı da Madam de Stael'le bir tutuyordu. Sonuçta, vatandaş Regimbart herkesi sıkıyordu, ama Arnoux'ya yakın biri olarak en çok Deslauriers'yi bunaltıyordu. Oysa avukat yardımcısı, Arnoux'ların evinde kendisi için yararlı olabilecek kişilerle tanışmak umuduyla oraya sık sık gitmeye can atıyordu. "Beni oraya ne zaman götüreceksin?" deyip duruyordu. Arnoux'nun işi başından aşkındı, ya da yolculuğa çıkması gerekiyordu; ayrıca Deslauriers'yi tanıştırmaya değmezdi: Yakında bu yemek davetlerine son verilecekti çünkü.

Frederic dostu için gerekirse canını verirdi. Ne var ki, kendisi Arnoux'lara en iyi haliyle görünmeyi fazlaca önemsediğinden, konuşmasına, davranışlarına ve giyimine son derece dikkatliydi, öyle ki *L'Art industriel*'in ofisine, elinde eldivenlerine dek kusursuz biçimde giyinip giderdi. Şimdi Deslauriers'nin, o yıpranmış kara giysisiyle, bir dava vekili görünümünde ve bir de o fazla böbürlenici konuşmalarıyla Bn. Arnoux'da hoşnutsuzluk yaratmasından korkuyordu, böyle bir şey Frederic'in itibarını sarsacağı gibi, onu Bn. Arnoux'nun gözünde küçük düşürebilirdi de. Başkaları için bir diyeceği yoktu, ama Deslauriers onun canını herkesten yüz kat fazla sıkardı. Avukat yardımcısı, Frederic'in verdiği sözü tutmak istemediğini seziyordu ve dostunun suskunluğu, hakareti daha da ağırlaştırıyordu.

49) Armand Marrast 1836'da *Le National*'in yazı işleri müdürü ve başyazarı oldu.

Deslauriers, ne olursa olsun, Frédéric'i gençlik ideallerine göre yönetmeyi istemekteydi; onun bir türlü içine sindiremediği aylaklığını söz dinlemezlik ve kendisine hakaret gibi algılıyordu; ayrıca Frederic, Bn. Arnoux kafasında bir takıntı halinde olduğundan, durmadan kocasından söz ediyordu. Bunun üzerine Deslauriers, Arnoux adını, çekilmez bir zırıltı gibi diline doladı: Günde yüz kez, her lafın ardından ve geri zekalı birinin tiki gibi bu adı yineliyordu. Kapısı vurulduğunda, "Giriniz, Arnoux!" diyordu. Restorana gittiklerinde, kendine tıpkı Arnoux gibi bir Brie[50] peyniri getirtiyordu. Ve geceleri kabus görmüş gibi avazı çıktığı kadar "Arnoux! Arnoux!" diye bağırarak, arkadaşını uykudan uyandırıyordu. Ve günün birinde Frederic, sabrı taşmış halde ve acınacak bir sesle:

"Yeter, Arnoux konusunda rahat bırak beni!" deyiverdi.

"Asla!" yanıtını verdi öteki.

Her zaman o! Her yerde o! İster sıcak ister buzlu,
Görüntü, hep Arnoux...

Frédéric, yumruğu havada, haykırdı:

"Susar mısın sen!"

Yeniden konuşmaya başladığında, yumuşamıştı:

"Bu konu bana acı veriyor, bunu biliyorsun."

"Ah! Bağışla beni, iyi çocuk," diye yanıtladı Deslauriers, yerlere dek eğilerek. "Bundan böyle matmazelin asabına saygılı davranacağız! Bir kez daha özür dilerim! Binlerce kez pardon!"

Bu şaka da böyle bitmiş oldu.

Ama üç hafta sonra, bir akşam, Frederic'e:

50) Paris'in doğusunda, Seine ve Marne vadileri arasında, peyniri ve çoban köpeğiyle tanınmış yöre. (Ç.N.)

"Hey, biraz önce onu gördüm, Bn. Arnoux'yu!" dedi.

"Peki nerede gördün?"

"Adliye'de. Avukat Balandard'la birlikte; esmer bir kadın, değil mi, orta boylu?"

Frederic evet hareketi yaptı. Ve Deslauriers'nin anlatmasını bekledi. En ufak bir beğeni sözcüğü duyuverse, doyasıya açılacaktı dostuna ve onu kucaklamaya çoktan hazırdı; öbürü ise suskunluğunu sürdürüyordu, sonunda Frederic dayanamadı ve ilgisiz bir tavırla, Bn. Arnoux'yu nasıl bulduğunu sordu. Deslauriers, "Fena değil, ama hiçbir fevkaladeliği yok," yanıtını verdi.

"Ya! Demek böyle düşünüyorsun?"

Ağustos ayı geldi çattı,[51] Frederic'in ikinci sınav dönemiydi bu. Genel kanıya göre, konuların tümünü toparlamak için on beş gün yeterliydi. Frederic gücüne güvenerek, Usul Yasaları'nın ilk dört kitabıyla birlikte, Ceza Yasası'nın ilk üç kitabını, Ceza Muhakemeleri Usulü'nün bir çok metnini ve Medeni Kanun'un (B. Poncelet'nin açıklama notlarıyla birlikte) bir bölümünü bir çırpıda yaladı yuttu. Sınavdan bir gün önce Deslauriers ona, sabaha dek uzayan bir özet yaptırdı ve son on beş dakikadan yararlanarak, kaldırımda yürüdükleri sırada sorular sormayı sürdürdü.

Aynı anda bir çok sınav yapıldığından avlu tıklım tıklım doluydu, aralarında Hussonnet'yle birlikte Cisy de vardı; işin içinde arkadaşları görmek olursa, bu sınavları kaçıran olmazdı. Frederic geleneksel siyah cüppeyi giydi; sonra, peşinden ilerleyen kalabalıkla ve yanında bulunan öbür üç öğrenciyle birlikte, perdesiz pencerelerden aydınlanan ve duvarlar boyunca kanapeler yerleştirilmiş geniş bir salona girdiler. Tam ortadaki meşin kaplı sandalyeler, yeşil çuhayla örtülmüş masanın çevresine dizil-

51) Flaubert bu bölümü düpedüz kendi anılarından yola çıkarak yazmıştır.

mişti ve bu masa, kırmızı cüppeli, her biri omzuna sansar kürkü bir şal atmış ve kıyısı yaldız şeritli takke giymiş mümeyyizlerle adayları birbirinden ayırıyordu.

Frederic sondan bir evvelki sıradaydı, kötü bir konumdu bu. Kendisine ilk soru olarak, kontrat ile konvansiyon arasındaki fark sorulduğunda, birinin yerine öbürünü tanımlayarak yanıt verdi; iyi yürekli profesör ona şöyle dedi: "Heyecanlanmayın bayım, sakinleşin!" Mümeyyiz, sorduğu öbür iki kolay soruya da net olmayan yanıtlar aldı ve dördüncü adaya geçti. Bu kötü başlangıç yüzünden Frederic'in morali bozulmuştu. Dinleyicilerin arasında oturan Deslauriers ona işaretlerle henüz her şeyin sonu olmadığını anlatıyordu; Frederic'e Ceza Muhakemeleri Usulü üzerine ikinci sorusu sorulduğunda, geçer not alacak durumda göründü, ancak, noter yoluyla vasiyet üzerine sorulan üçüncü sorudan sonra, mümeyyizin hiçbir şey belli etmeyen tavrı nedeniyle Frederic'in bunalımı daha da arttı: Hussonnet'nin alkışa hazır biçimde ellerini birleştirmesine karşılık, Deslauriers boyuna omuz silkiyordu. Ve sonunda, Usul Yasaları'yla ilgili soruyu yanıtlamaya sıra geldi! Üçüncü kişinin itirazı konusu sorulmuştu. Profesör, kendi kuramlarının tersine kuramlar anlatıldığını duyunca çok şaşırmış durumda, kaba bir tonda sordu:

"Ya siz, bayım, aynı görüşü paylaşıyor musunuz? Medeni Kanun'un 1351. maddesinin içerdiği ilkeyle, itirazda bu görülmemiş saldırı usulünü nasıl bağdaştırırsınız?"

Frederic gece hiç uyumadığı için başı müthiş ağrıyordu. Jaluzinin aralığından sızan güneş ışığı yüzüne geliyordu. Sandalyenin ardında dikilirken iki yana sallanıyor ve bıyığını çekiştiriyordu.

Takkesi sarı şeritli adam:

"Yanıt beklemekteyim!" dedi.

Ve herhalde Frederic'in jesti sinirine dokunuyordu ki:

"Yanıtı sakalınızın içinde bulacağınızı sanmam," deyiverdi.

Bu dokunaklı alay dinleyiciler arasında gülmelere neden oldu; gururu okşanan profesör bu kez yalandan iyi davrandı. Ona Genel Muhakemat ve Tecil üzerine iki soru daha sordu ve başını eğerek onayladığını gösterdi; halka açık fasıl sona ermişti. Frederic koridora döndü.

Mübaşir hemen ütüleyerek bir sonraki adaya giydirmek üzere cüppesini çıkartıp geri aldığı sırada, dostları Frederic'i aralarına aldılar ve sınav sonuçları üzerine çelişkili görüşleriyle onu çıldırtıp bıraktılar. Az sonra salon kapısı önünde, boğuk bir sesle üçüncü adayın... gelecek bir tarihte sınavı yineleyeceği duyuruldu!

"Kafan karıştı!" dedi Hussonnet. "Gidelim."

Kapıcı kulübesinin önünde Martinon'la karşılaştılar: Yüzü kıpkırmızı, heyecan içindeydi, gözlerinin içi gülüyordu ve alnında zafer halesi parlıyordu... Üçüncü sınavını da su gibi vermişti. Bir tek tez savunmasına girecekti. On beş güne kalmaz mezun olurdu. Ailesinin tanıdığı bir bakan varmış, "parlak bir kariyer" açılıyordu önünde.

"Baksana şuna, seni bayağı geçti," dedi Deslauriers.

Sizin başaramadığınız şeyleri aptal birinin başardığını görmek kadar gurur kırıcı bir şey olamaz. Buna bozulan Frederic, gülüp geçtiğini söyledi. Onun daha yüksek erekleri vardı; o sırada Hussonnet gitmeye hazırlanır gibi göründüğünden, Frederic onu kenara çekip uyardı:

"Arnoux'lara bu konuda bir tek söz etmeyeceksin, tamam mı!"

Sır saklamak hiç de zor olmayacaktı, çünkü ertesi gün Arnoux Almanya yolculuğuna çıkıyordu.

Ertesi akşam Deslauriers eve döndüğünde, arkadaşını acayip değişmiş buldu: Frederic ıslık çalıyor, olduğu yerde fır dönüyordu. Deslauriers bu ruhsal hal değişikliğine şaşıp kalırken, Frederic ona tatilde annesine gitmeyeceğini, yaz boyunca ders çalışacağını açıkladı.

Arnoux'nun yola çıktığını öğrenir öğrenmez Frederic'in içini bir sevinç sarmıştı. Onların evine istediği gibi ve gönül rahatlığıyla gidebilirdi artık, çünkü bu ziyaretlerini kesintiye uğratacak kimse olmadığını bilerek gidecekti. Kendini tam bir güvence içinde bilmekten, daha bir yüreklice davranabilecekti. Ondan uzak kalmak, ondan ayrı kalmak yoktu artık! Frederic'i demir prangadan daha güçlü bir şey Paris'e bağlıyordu ve içindeki ses burada kalmasını bağırıyordu.

Ama engeller çıkıyordu karşısına. Annesine bir mektup yazarak bunları aştı; ilk önce sınavlarını program değişikliği olduğu için veremediğini açıkça bildirdi, –bu bir aksilikti işte, haksızlıktı– zaten tüm büyük avukatlar (adlarını veriyordu) sınavlarda başarısız olmuş kimselerdi. Ama kasımda yeniden girmeye niyetliydi sınavlara. Bu durumda, yitirilecek bir dakikası bile yoktu, işte bu yüzden bu yıl eve hiç gelemeyecekti; bu nedenle de, gelecek sömestr için istediği paranın dışında, kendisine ayrıca çok yararlı olacak olan hukuk derslerini yinelemek üzere iki yüz elli franga gereksinimi vardı; yüreğini dolduran tüm oğul sevgisiyle, mektubu taçlandırmak üzere içten üzüntülerini, paylaşmacı duygularını yazdı, buna yaltaklanmalar ve verilmiş kimi inancalar eklendi.

Ertesi güne oğlunu beklemekte olan Bn. Moreau iki yönden acı çekti: Oğlunun başına gelen aksiliği herkesten gizlediği gibi, yanıtında ona "yine de gelmesini" yazdı. Frederic inat etti. Ve bunun sonu dargınlıkla bitti. Ama her şeye karşın hafta sonun-

da, sömestr harçlarını karşılayacak olan parayla birlikte, yineleyeceği dersler için istemiş olduğu para geldi. Frederic bu parayla inci grisi bir pantolonla beyaz bir fötr şapka ve altın topuzlu, eğilip bükülür bir baston satın aldı.

Tüm bunlara sahip olduktan sonra şöyle düşündü:

"Aklıma gelen kuaför fikri galiba iyi fikir."

Ve o anda büyük bir kararsızlık yaşadı.

Bn. Arnoux'ya gitsin mi, gitmesin mi? Buna karar verebilmek için tam yüz kez havaya para attı. Her kezinde fal mutlu işareti verdi. Demek ki yazgı böyle buyuruyordu. Faytona bindi ve Choiseul Sokağı'na gitti.

Merdiveni hızlı hızlı çıktı, zilin kordonunu çekti, ama zil çalmadı, düşüp bayılacak gibi oldu.

Ve kırmızı ipekten ağır püskülü hızla sarstı. Bir zil sesi çınladı, sonra derece derece hafifledi ve duyulmaz oldu. Frederic korktu.

Kulağını kapıya yapıştırdı; ne bir ses, ne bir nefes! Gözünü kapı deliğine uydurdu, sofada görebildiği tek şey duvarın üstünde, duvar kağıdının çiçekleri arasındaki iki saz tepesiydi. Sonunda çekip gitmeye hazırlanırken vazgeçip kordonu bu kez daha hafif çekti. Kapı açıldı; karışmış saçları, kızarmış suratı ve tatsız tavrıyla Arnoux'nun ta kendisi eşikte göründü.

"Vay! Hangi rüzgar attı sizi böyle? Girsenize!"

İçeri alıyordu ama ne kadın odasına, ne de kendi odasına: Yemek salonuna... Masada bir şampanya şişesi ve iki kadeh duruyordu. Ve paldır küldür sordu:

"Benden bir isteğiniz mi var, sevgili dostum?"

"Hayır, hiçbir şey! Hiçbir şey!" Delikanlı kem küm ediyor, gelişi için bir bahane bulmaya çalışıyordu.

Sonunda dedi ki, Hussonnet'den öğrendiğine göre, kendisini

Almanya'da biliyordu ve iyi haberlerini almaya gelmişti.

"Hiç ilgisi yok!" dedi Arnoux. "Ne kuş beyinli çocuk bu Hussonnet, her şeyi ters anlıyor!"

Heyecanını gizlemek için Frédéric odayı arşınlıyordu. Bir sandalyenin ayağına çarpınca, üstündeki bir kadın şemsiyesi yere düştü ve fildişi sapı kırıldı.

"Hay allah! Bn. Arnoux'nun şemsiyesini kırdığım için çok üzgünüm."

Bu sözleri duyunca tablo tüccarı kafasını kaldırdı ve tuhaf bir gülümsemesi oldu. Frédéric, ondan söz etmek için çıkan fırsatı kaçırmadı ve çekingence sordu:

"Kendisini göremez miyim?"

Memleketine, hastalanan annesini görmeye gitmişti.

Ne zaman döneceğini sormaya çekindi. Bn. Arnoux'nun nereli olduğunu sordu yalnızca.

"Chartres'li!" dedi. "Bu sizi şaşırttı mı?"

"Beni mi? Yo! Neden şaşayım? Hiç de şaşmadım!"

Bunun ardından, ikisi de sahiden konuşacak bir şey bulamadılar. Arnoux kendine bir sigara sardıktan sonra, soluyarak masanın çevresinde dolanıp durdu. Frédéric ise sobanın karşısına dikilmiş, yüksek duvarlara, etajere, parkeye bakıyordu: O sırada belleğinden, daha doğrusu gözlerinin önünden, çok tatlı görüntüler geçmekteydi. Sonunda çıktı gitti.

Sofada, yerde, bükülmüş bir gazete parçası duruyordu; Arnoux onu aldı ve ayak parmakları ucunda yükselerek zile sıkıştırdı, kendi deyimiyle, yarım kalan şekerlemesini sürdürmek niyetindeydi. Sonra Frédéric'in elini sıkarken:

"Lütfen kapıcıya benim evde olmadığımı söyleyin!" dedi.

Ve arkasından kapıyı hırsla kapattı.

Frédéric merdiveni basamak basamak indi.

Bu ilk girişimin fiyaskoyla sonuçlanması, bundan sonrakiler konusunda moralini bozuyordu. O günden sonra, can sıkıntısı dolu üç ay geçirdi. Yapacak hiçbir işi olmayınca, aylaklık yürek sızısını daha da arttırıyordu.

Yüksek balkonunda saatlerce eğleşip nehri seyrederdi; kurşuniye çalan, kanalizasyon borularının kaçaklarından yer yer kararmış iskelelerin arasından ve çamaşırcı kadınların yararlandığı, kıyıya bağlı dubalı köprünün altından akıp giden sulara dalıp gittiği sırada, kimi zaman küçük oğlanlar kıyının çamurlu sularında kaniş cinsi bir köpeği yıkayarak eğlenirlerdi. Bakışlarını soldaki Notre-Dame taş köprüsünden ayırıp, üç asma köprüyü de geçtikten sonra, Frederic'in gözleri hep Quai aux ormes adlı iskeleye ve Montereau Limanı'ndaki ıhlamurlara çok benzeyen görmüş geçirmiş ağaçlar kümesine takılıp kalırdı. Karşıda, birbirine girmiş gibi duran çatıların arasından Saint-Jacques Kulesi, Belediye Sarayı, Saint-Gervais, Saint-Louis ve Saint-Paul yükselirdi; doğuda Temmuz Sütunu'nun[52] ruhu kocaman bir altın yıldız gibi parlarken, öbür başta Tuileries Sarayı'nın kubbesi, ağır ve mavi kütlesini tostoparlak bükmüş, gökyüzünde dururdu. İşte Bn. Arnoux'nun evi, kubbenin arkalarında, tam oralarda bir yerde olmalıydı.

Sonra odasına döner ve kanapenin üstüne uzanıp, kopuk sapık düşünceler alemine dalardı: Kitap taslakları, davranış tarzıyla ilgili planlar, geleceğe yönelik iç atılımları. Ve sonunda, kendi kendinden kurtulmak için dışarı atardı kendini.

Quartier Latin'den rasgele yukarı çıkardı, genelde gürültülü patırtılı olan bu semt, üniversite öğrencileri ailelerinin yanına gittikleri için bu mevsimde ıpıssız olurdu. Sessizlikten uzamış

52) Bastille Meydanı'nda, 30 m. yüksekliğindeki bronz sütun, Temmuz-1830 Devrimi anısına dikilmiş bir anıttır. (Ç.N.)

gibi görünen liselerin yüksek duvarları daha da kasvetli bir görünüme bürünürdü. Ve en dingin sesler bile duyulabilirdi; bir kafesteki kanat çırpmalar, bir çıkrığın hırıltısı, bir ayakkabı tamircisinin çekiç vuruşları. Sokaklarda dolaşan elden düşme giysi satıcıları her pencereyi gözlerinde bir soruyla yoklasalar da, nafile idi. Müşterisiz kafelerde konsomatris, dolu duran içki sürahilerinin arasında esnemekte olurdu; kıraathanelerde, konulduğu gibi kalmış gazeteler masaların üstünde öylece beklerdi; ütücü dükkanlarında çamaşırlar ılık ılık esintide titreşirdi. Frédéric ara sıra bir sahaf sergisi önünde duraklardı; kaldırımı yalayıp geçen bir posta arabasına başını çevirip bir bakardı; Luxembourg Parkı'nın önüne gelince de durur, daha ileri gitmezdi.

Ara sıra bir oyalanma umuduyla bulvarlara doğru itildiği olurdu. Nemli bir serinlik yayan daracık loş sokaklardan geçerek, ışıkları göz kamaştıran, ama in cin top oynayan geniş bulvarlara ulaşırdı, burada anıtların kaldırım kıyılarına düşen koyu gölgeleri diş diş dantelalar örerdi. Ne var ki yük arabalarıyla dükkanlar boy göstermeye başlayınca, bir de Bastille Meydanı'ndan Madeleine Kilisesi'ne dek –hele pazar günleri– yolun tozu toprağı içinde ve kesintisiz bir mırıltıyla dalgalanarak ilerleyen o sonu gelmez insan seli akarken, Frédéric'in kafası kazan gibi olurdu; gördüğü suratların bayağılığı, o budalaca konuşmalar ve ter halinde alınlarında beliren o aptalca hoşnutluk midesini bulandırıyordu! Ancak kendisinin onlardan üstün olduğunu bilmesi, kalabalığa bakarken duyduğu bezginliği biraz olsun gideriyordu.

Her allahın günü *L'Art industriel*'in yolunu tutuyordu ve Bn. Arnoux'nun ne zaman döneceğini anlamak için annesinin sağlığıyla ilgili her şeyi öğrenmeye çalışıyordu. Ama Arnoux'nun ya-

nıtı pek değişmiyordu: "Her gün biraz daha iyileşiyor!" Karısı ve küçük kızı haftaya döneceklerdi. O geciktikçe Frederic daha da kaygılanmış görünüyordu, öyle ki bu derece sevgiden duygulanan Arnoux, delikanlıyı alıp birkaç kez bir restorana akşam yemeğine götürdü.

Böyle uzun süre baş başa kalmalarının sonucunda Frederic kabul etti ki, bu tablo tüccarı pek öyle ince fikirli biri değildi. Ama Arnoux, genç adamda bu yüzden beliren uzaklaşmayı sezebilirdi; ayrıca onun nazik davranışlarına karşılık verme sırası şimdi Frederic'e gelmiş bulunuyordu. Yapacağı şeyin kusursuz olmasını isterdi Frederic, bu nedenle, en yeni giysilerini bir eskiciye seksen frank karşılığında sattı; elinde kalmış olan yüz frangı da buna ekleyerek parasını çoğalttıktan sonra, akşam yemeği için Arnoux'yu almaya gitti. Regimbart da oradaydı. Üçü birlikte Provence'lı Üç Kardeşler lokantasına gittiler.

Vatandaş Regimbart'ın ilk işi redingotunu çıkarıp atmak oldu ve sonra, seçeceği mönüyü öbür ikisinin nasıl olsa beğeneceğinden emin, yiyecekleri şeylerin listesini yazıp verdi. Gelgelelim, ahçıbaşıyla yüz yüze konuşmak için ta mutfaklara taşınması, köşe bucak ezbere bildiği mahzene inmesi ve lokantanın sahibini yukarı kata çıkartıp ona "fırça atması" bir işe yaramadı: Vatandaş ne yemeklerden hoşnuttu, ne şaraplardan, ne de servisten! Her değişik yemeği, her farklı şarabı tattıkça, ya ilk lokmada çatalını masaya atıveriyordu, ya da ilk yudumda bardağını hemen uzağa itiyordu. Ve sonra kollarını boylu boyunca uzatıp dirseklerini masa örtüsüne dayayarak, "İnsan Paris'te ağız tadıyla bir akşam yemeği yiyemez oldu yahu!" diye bağırıyordu. Aklından ağzına atacak birşeyler geçirirken, sonunda "sadece" zeytinyağlı taze fasulye istedi, bu da ahım şahım değildi ama Regimbart'ı biraz olsun yatıştırdı. Daha sonra bir garsonla, eskiden

bu restoranda çalışmış olan garsonlar üzerine bir sohbete girişti: "Antoine şimdi nerelerde acaba? Bir de Eugène diye biri vardı, değil mi? Ya Theodore, hani şu ufaklık, sürekli aşağıda servis yapan? O zamanlar, yemenin içmenin bambaşka bir kibarlığı vardı; o Burgonya şarabıyla kafayı bulduğunuz anlar, ne eşsiz zamanlardı onlar!"

Bundan sonra, banliyödeki arsa değerleri konuşuldu, Arnoux yaptığı spekülasyonu şaşmaz buluyordu. Oysa kendisinin beklediği sürece boyuna kâr kaybı vardı, çünkü fiyat kaça çıkarsa çıksın mülkünü satmaya razı olmuyordu. Regimbart bunun için birini bulup getirecekti ona. Ve Arnoux'yla Regimbart ellerine kalemi alıp, tatlı faslı bitene değin hesaplar yaptılar.

Kahve içmeye Saumon pasajındaki ara katta bulunan küçük bir kıraathaneye gittiler. Frédéric ayakta dikilip sonu gelmez bilardo oyunları seyrederken, bilmem kaç bardak bira içti ve nedenini bilmeden geceyarısına değin orada kaldı, gevşeklikten, aptallıktan, belki de aşkı için hayırlı bir olayın belirsiz beklentisi içinde.

Onu bir daha ne zaman görecekti acaba? Kasım sonuna doğru bir akşam, Frédéric tam umutsuzluğa düşecekken, Arnoux:

"Biliyor musunuz," dedi, "karım dün döndü!"

Ertesi gün saat tam beşte, delikanlı Arnoux'ların kapısını çalmaktaydı.

İlk önce, annesi ağır bir hastalıktan kalkabildi diye, "gözünüz aydın" gibi laflar etti.

"Yok canım! Kim söyledi bunu?"

"Arnoux!"

"Ha," dedi usulca ve hemen ekledi: Başlangıçta çok korkmuştu, ama şimdi annesinin durumu iyiydi.

Bn. Arnoux ateşin başında, duvar halısı kaplı berjer koltukta

oturuyordu, Frédéric ise kanapeye oturmuştu, şapkasını dizleri arasında tutuyordu; ama rahat bir görüşme olmamıştı bu, dakikada bir kadın kalkıp gidiyordu ve bir kopukluk oluştuğu için Frédéric duygularını açma olanağı bulamıyordu. Ancak delikanlı, Hukukta Uyuşmazlık konusunu incelemenin verdiği sıkıntıları anlatırken, Bn. Arnoux ona hemen yanıt verdi: "Evet... anlıyorum... şu hukuk işleri..." Ve birden başını öne eğerek, düşüncelere daldı.

Frédéric yanıp tutuşuyordu bu düşünceleri öğrenmek için; dahası, bundan başka bir şey düşünemez olmuştu. Günbatımı gölgelerle sarmaya başlamıştı çevrelerini.

Kadın kalktı ve dışarı çıkması gerektiğinden, az sonra üzerinde kapüşonlu, siyah kadifeden ve sincap kürkü bordür geçirilmiş bir pelerinle geri geldi. Frédéric yürekli davranıp kendisine eşlik etmeyi önerdi.

Dışarıda göz gözü görmez olmuştu; hava soğumuştu ve bunaltıcı bir sis binaların alnaçlarını gölgeleyerek havaya pis kokular yayıyordu. Ne var ki Frédéric bu havayı derin zevkler alarak içine çekiyordu: onun kolunun biçimini, giysisinin kapitone astarı arasından seçebiliyordu ve çift düğmeli güderi eldiveni içindeki –öpücüklere boğmak istediği– o küçücük el, ceketinin koluna dayanıyordu. Yol kaygan olduğundan hafifçe sarsılarak yürüyorlardı; Frédéric'e öyle geliyordu ki, sanki göklerde bir buluta bürünmüşler, rüzgarın kollarında sallanıyorlardı.

Bulvarın birden parlayan ışıkları onları gerçeğe döndürdü. Bu güzel bir fırsattı, çünkü zaman hızlı gidiyordu. Aşkını ona söylemek için Richelieu Sokağı'na dek kendine zaman tanıdı. Ama hemen hemen tam o anda, bir porselen eşya mağazasının önünde Bn. Arnoux birden durdu ve ona:

"İşte geldik, teşekkürler!" deyiverdi. "Her zamanki gibi, per-

şembeye görüşürüz, değil mi?"

Yemek davetleri yeniden başlamıştı; Bn. Arnoux'yu ne kadar sık görürse, içsel çöküntüsü o kadar artıyordu.

Bu kadını seyretmek, tıpkı çok keskin bir parfümü koklamak gibi sinirlerini uyarıyordu. Ve bu etkilenme cinselliğinin derinliklerine dek iniyor, adeta yeni bir duyuş tarzına dönüşüyor ve delikanlıda yeni bir varolma biçimi yaratıyordu.

Sokakta gaz lambalarının ışığında karşılaştığı fahişeler, kıvrak ve çok sesli bir pasajı okuyan opera sanatçısı kadınlar, at koşturan kadın biniciler, yaya giden burjuva kadınlar pencerelerden ayrılmayan işçi yosmalar, tüm kadınlar, ya benzerlikleriyle ya da çok sivri farklarıyla Frederic'e onu anımsatıyorlardı. Dükkanlar boyunca kaşmir kumaşlara, dantelalar ve taşlarla süslenmiş salkım küpelere bakarken, bunları hep onun beline dolanmış, onun bluzuna dikilmiş ve onun simsiyah saçları arasında ışıldar hayal ediyordu. Çiçekçi kadınların sepetlerindeki çiçekler, o geçerken alsın diye açıyordu sanki; kunduracıların sergilerindeki kenarı kuğu tüylü minik saten terlikler onun ayağını bekler gibiydi; tüm sokaklar onun evine götürürdü: Meydanlarda bekleyen tüm arabalar yalnızca onun evine daha çabuk ulaşmak içindi ve Paris onun varlığıyla uyum halindeydi, koskoca kent tüm hayhuyuyla, tüm gürültü patırtısıyla, dev bir orkestra gibi onun çevresinde ses veriyordu.

Frederic Botanik Bahçesi'ne gittiği zamanlar, bir palmiye görür görmez hemen kendini uzak ülkelere taşınmış bulurdu. Hecin develerinin sırtında, onunla birlikte fillerin tentesinin altında, mavi takımadaların arasında bir yat kamarasında, ya da otların içindeki devrilmiş sütun parçalarına çarparak sendeleyen, boynuna çıngırak asılı katırların sırtında yan yana yolculuk yaparlardı. Kimi zaman Frederic Louvre'da, eski zamanlara ait tab-

loların önünde eğleşirdi ve aşkı onu ta geçmiş yüzyıllara dek sarmış halde, resimdeki kişilerin yerine sevdiği kadını koyardı: Bn. Arnoux, başında Ortaçağ kadınlarının yüksek ve sivri başlığı, diz çökmüş, kurşun camekanlı bir bölmede dua etmekte olurdu. Kastilya ya da Flandr Derebeyi'nin karısı olur, kolalanmış kırmalı yakalığı içinde ve kasnaklı eteğinin olanca kabarıklığıyla oturmuş olarak görünürdü Frederic'e. Daha sonra, brokar bir rob giymiş, devekuşu tüylerinden bir gölgeliğin altında, büyük bir somaki[53] merdivenden senato üyelerinin arasına inerdi. Kimi zaman da onu bir haremde, kırlentler arasında, sarı ipek şalvarıyla hayal ederdi; güzel olan her şey, yıldızların yanıp sönüşü, kimi ezgiler, bir sözün oluşumu, bir çevrim çizgisi, aniden ve kendisi farkına varmadan Frederic'ın aklına onu getirirdi.

Peki onu metresi olmaya razı etmeye çalışsa mıydı? Frederic emindi ki, bu yolda ne yapsa boşunaydı:

Bir akşam Dittmer, içeri girer girmez Bn. Arnoux'yu alnından öpmüştü; Lovarias da aynı şeyi yaptı ve:

"İzin verirsiniz değil mi, dostlara tanınan bir ayrıcalık olarak?" dedi.

Frederic'in de dili dolaşarak, "Burda hepimiz dostuz, herhalde?" demesine kalmadan:

"Yalnızca eski dostlar!" deyiverdi Bn. Arnoux.

Bu yanıtıyla Frederic'i, dolaylı olarak, daha en baştan itmiş oluyordu.

Başka ne yapabilirdi ki? Gidip sana âşığım mı deseydi yani? Hiç kuşkusuz onu reddederdi, ya da sinirlenip evinden kovardı. Oysa Frederic dünyanın tüm acılarını çekmeye razıydı da, onu bir daha görmemek gibi korkunç bir kadere, asla!

Yetenekli piyanistlere, yüzünde kılıç yarası bulunan gazilere

53) Kızıl ya da yeşil, çok sert bir tür mermer. (Ç.N.)

özeniyordu. İçinden, tehlikeli bir hastalığa yakalanmayı diliyordu, bu yolla onun ilgisini çekmeyi umuyordu çünkü.

Frédéric'in şaştığı bir şey vardı: Nedense B. Arnoux'yu kıskanmıyordu ve Bn. Arnoux'yu –onun o pek doğal iffetinden ötürü olsa gerek– asla çıplak düşünemiyor ve cinsel duygularını hep gizemli bir karanlığa itiyordu.

Buna karşın, onunla yaşamanın, ona "sen" diyebilmenin, elini saç bağında uzun uzun gezdirebilmenin, ya da yerde diz çöküp kollarını onun beline dolayabilmenin ve gözlerinden ruhunu yudum yudum içmenin mutluluğunu hayal ediyordu! Bunun gerçek olması için kaderi tersine çevirmek gerekirdi; Frederic ise eyleme geçemeyip, Tanrı'ya lanet okuyarak ve kendini yüreksizlikle suçlayarak, tıpkı hücresinde bir mahpus gibi, tutkusunun içinde dönüp duruyordu. Sürekli bir bunalma içinde, boğulur gibiydi. Saatlerce, olduğu yere çakılmış gibi duruyor, ya da birden hüngür hüngür ağlamaya başlıyordu; bir gün yine böyle kendini tutamayınca, Deslauriers ona:

"Vay canına yandığım! N'oldu sana böyle?" dedi.

Frédéric sinirlerinin bozulduğunu söyledi. Deslauriers yutmadı. Ve arkadaşının bu derece acı çektiğini görünce sevgisi kabardı, ona moral verdi. Onun gibi birinin kendini böyle bırakması ne aptallıktı! Hadi gençlikte neyse, ama gelecekte vaktini böyle harcayacak olursa...

"Sevgili Frédéric, kafam bozuluyor ama! Ben eski Frédéric'imi istiyorum. Nerde o, sağa sola sapmaz oğlan! Bayılırdım ben ona! Hadi bakalım, çek şu pipodan, hayvanoğlu hayvan! Kendine gel, hah şöyle, kahroluyorum seni böyle gördükçe!"

"Doğru," dedi Frédéric, "deliyim ben!"

Avukat yardımcısı konuşmasını şöyle sürdürdü:

"A benim Ortaçağ'dan kalma ozanım! Bilmez miyim derdini?

Gönülcüğün, değil mi? Hadi gizleme benden! Adam sen de! Bir kadın gider beş kadın gelir! Pek namuslu kadınların yaktığı yüreği ferahlatacak başka kadınlar vardır. Böyle kadınlarla tanıştırayım seni, ister misin? Gel benimle o zaman Elhamra'ya. (Champs-Elysees'nin yukarısında bir süre önce ve halka açık işletilen bu dans kulübü, bu tür bir kurum için erken sayılan aşırı lüksü yüzünden ertesi sezon iflas etmişti.) Hani gittiğine değiyormuş. Biz de gidelim. İstersen arkadaşlarını da getir; Regimbart'a bile bir şey demem!"

Frederic Vatandaş'ı davet etmedi. Deslauriers de Senecal'ciğini getiremedi. Yalnızca Hussonnet'yle Cisy'yi, bir de Dussardier'yi çağırdılar; beşi birlikte aynı faytona binip Elhamra'nın önünde indiler.

Sağda ve solda, Kuzey Afrika mimarisi tarzında iki galeri, birbirine koşut uzanıyordu. Dip taraf karşı evin duvarıyla kapanmıştı ve dördüncü (yani lokantanın bulunduğu) tarafta ise, renkli vitrayları olan gotik tarzı bir manastır bulunuyordu. Müzisyenler, bir tür Çin tarzı çatıyla örtülmüş kerevetin üstünde çalıyorlardı; yerler tümüyle asfalt kaplıydı ve direklerin üstüne asılı kağıt fenerler kontrdans yapan grupların tepesinde rengarenk ışıklardan bir taç çiziyordu. Şuraya buraya konmuş desteklerin üzerindeki taş kurnalardan incecik bir su fışkırıyordu. Yeşilliğin arasında göze çarpan alçıdan Hebe ve Cupido[54] heykellerinin üstleri yapış yapış yağlıboyaydı; koyu sarı kum dökülmüş ve üzeri özenle tırmıklanmış çok sayıda ağaçlı yol, bahçeyi olduğundan daha geniş gösteriyordu.

Üniversite öğrencileri yanlarında sevgilileriyle birlikte geziniyorlardı; komiler son moda kumaştan giysileri içinde, parmakları arasında bir baston, şişiniyorlardı; liseliler en kral tütünden

54) Hebe gençlik tanrıçası, Cupido aşk tanrısıdır. (Ç.N.)

içiyorlardı; kart bekarlar boyalı sakallarını tarakla sıvazlıyorlardı; İngilizler, Ruslar, Güney Amerikalılar ve fes giymiş üç Doğulu vardı. Şuh yosmalar, işçi kızlar ve fahişeler buraya bir koruyucu, bir âşık, bir Louis altını bulmak ya da salt dans zevki için gelmişlerdi; geniş etekli ve camgöbeği, mavi, kiraz rengi ya da menekşe moru korsajlı giysileri içinde, abanoz ağaçlarının ve leylakların arasından geçiyorlar, oralarda dolaşıyorlardı. Hemen hemen erkeklerin tümü kareli kumaş giymişlerdi, birkaçı da akşam serinliğine aldırmayıp beyaz pantolonla gelmişlerdi. Sokak lambaları yanıyordu.

Hussonnet'nin, moda dergileri ve küçük tiyatrolarla olan ilişkileri sayesinde tanıdığı bir sürü kız vardı; her birine parmaklarının ucuyla öpücükler gönderiyordu ve ara sıra arkadaş grubundan ayrılıp kadınlarla hoşbeş etmeye gidiyordu.

Bu tavırlar Deslauriers'yı kıskandırdı. O da kalkıp, yol yordam gözetmeksizin, pamuklu entari giymiş, boylu boslu bir sarışının yanına gitti. Kadın suratını ekşiterek onu şöyle bir süzdükten sonra: "Yok anam!" dedi. "Sana pek güven uyanmadı bende!" Ve çekip gitti.

Bu kez tombul bir esmere yanaştı, gelgelelim daha ağzını açar açmaz kadın fırlayıp kalktı –şimdi de deliye mi çatmıştı ne!– ve üstüne gelmeye devam ederse, polisleri çağıracağını söyleyerek gözdağı verdi. Deslauriers zoraki bir güldü; sonra, sokak fenerinin altında tek başına oturmakta olan ufak tefek bir kadını fark etti ve onu kontrdansa kaldırdı.

Müzisyenler maymun gibi oturuşlarıyla kerevetin üstüne tünemişler, kötü kötü gıcırdatıyorlar ve gırtlaklarını patlatırcasına üflüyorlardı. Orkestra şefi robot gibi dikilmiş, habire tempo tutuyordu. Sinirler yatışmıştı, eğlence kıvamındaydı; şapkaların bağcıkları kravatlara değiyordu, çizmeler jüponların altına gö-

mülüyordu; herkes tempoya uyarak sıçrıyordu; Deslauriers ufak tefek kadını göğsüne bastırmış sıkıyordu ve kankan dansının coşkusuna kapılmış, kontrdans kavalyeleri arasında kocaman bir kukla gibi sıçrayıp duruyordu. Cisy ve Dussardier hâlâ geziniyorlardı; aristokrat delikanlı gözucuyla kızlara baksa da, Dussardier'nin onca yüreklendirmesine karşın gidip onlarla konuşmaya çekiniyordu: sanıyordu ki, bu kızların ardında her zaman "gardıroba saklanmış eli tabancalı bir adam bulunur ve çıkar çıkmaz sizi poliçeler imzalamaya zorlar."

Frederic'in yanına dönüp geldiler. Deslauriers dansı bırakmıştı artık; şimdi herkes bu eğlence gecesini nasıl sonlandırmalı diye düşünüyordu ki, Hussonnet birden seslendi:

"Baksanıza! Markiz d'Amaegui!

Soluk benizli, kalkık burunlu bir kadındı bu, dirseklerine dek gelen tek parmaklı eldivenler giymişti ve köpek kulağına benzeyen iri siyah küpeleri yanaklarının üstüne sarkıyordu. Hussonnet ona şöyle dedi:

"Senin eve gidip hafif tertif bir eğlence düzenlesek diyorum, ne dersin? Hani pek moda olan, bir 'Şark Gecesi'? Bu Fransız şövalyeleri için de senin arkadaş muhitinden birer kız bulmaya bak. Peki ama, niye öyle canın sıkkın gibisin? Yoksa beklediğin kişi bir İspanyol asilzadesi miydi?"

Kız başını öne eğdi; dostunun lükse bayağı meraklı alışkanlıkları olduğunu bildiği için, içeceklerin tümünü ödemek kendisinin başına kalır diye korkuyordu. Bu düşünceyle de para lafı edince, Cisy ona beş Napoleon'u[55], yani cüzdanındaki paranın tümünü vermeyi önerdi; böylece bu iş tamamdı. Ama Frederic ortalıkta görünmüyordu.

55) O dönemde kullanılan ve aşağı yukarı Louis altını değerinde olan bir para. (Ç.N.)

Çünkü Arnoux'nun sesini duyar gibi olmuştu; bir kadın şapkası ilişmişti gözüne ve hemen yanı başında bulunan ağaç kümesine sokuluvermişti.

Matmazel Vatnaz ve Arnoux tek başlarına gelmişlerdi.

"Özür dilerim! Rahatsız etmedim ya?"

"Kesinlikle hayır!" dedi tacirimiz.

Frédéric konuşmalarının kulağına gelen son sözcüklerinden anlamıştı ki, Arnoux Matmazel Vatnaz'ı acil bir işi konuşmak için buraya getirmişti ve herhalde kendisi tam olarak inanmış değildi ki, tedirgin, kadına sordu:

"Bundan emin misiniz?"

"En ufak kuşkum yok! Sevilen erkeksiniz! Ya! Ne adam be!"

Kadın aşırı rujdan kanlı gibi görünen dolgun dudaklarını öpücük gibi yaparak yüzünü buruşturdu. Ama çok güzel gözleri vardı: İnce zeka, aşk ve şehvet dolu bu gözlerin bebekleri altın rengi noktalarla ışıl ışıldı. Cılızca yüzünün soluk sarımsı tenini birer lamba gibi aydınlatıyordu gözleri. Arnoux onun yüz vermeyen konuşmalarından zevkleniyordu sanki. Kadına doğru eğildi:

"Öpün beni, öyle tatlısınız ki!" dedi.

Kadın onu iki kulağından tutup alnından öptü.

O sırada dans kesilmişti. Orkestra şefinin yerinde, hoş yüzlü, vücudu adeta yağ tulumu, benzi ise balmumu sarısı bir delikanlı belirdi. Uzun siyah saçları İsa'nın saçları gibi taranmıştı; gök mavisi yeleğinin üstüne, sırmayla, koca koca hurma dalları işlenmişti; kaz gibi salak herif, tavuskuşu gibi kabarıyordu. Ve topluluğu selamladıktan sonra kısa bir türkü söyledi. Kendisi köylü olan bu çocuk, köyden kente nasıl geldiğini anlatıyordu; sanatçımız aşağı Normandiya şivesi konuşuyordu ve kafayı bulmuş adam taklidi yapıyordu; nakarat olarak:

Ah! Ne eğlendim ben, ne güldüm orada,
O Paris alçağının bağrında!

der demez, kalabalık başlıyordu çılgınca tepinmeye. Ve "ekspresif şan" ustası Delmas, hazır ısınmış bu havadan yararlanma fırsatını kaçırmayacak kadar cin adamdı. Ona hemen bir gitar uzattılar ve *Arnavut Kızının Biraderi* adlı romansı söyledi.

Şarkının sözleri Frederic'e, vapurun davlumbazları arasında, üstü başı yırtık pırtık adamın söylediği şarkının sözlerini anımsattı. Gözleri istemeyerek önünde yayılmış duran eteğin ucuna takılıyordu. Şarkıdaki her dörtlüğün ardından uzunca bir susma geliyordu; ağaçların arasında esen rüzgarın soluğu, dalgaların sesini andırıyordu.

Matmazel Vatnaz orkestrayı görmesine engel olan kurtbağrı bitkisinin dallarını tek eliyle ayırarak ve burun delikleri açılmış, kirpikleri birbirine değercesine yaklaşmış halde, sanki gerçek bir sevince dalıp gitmiş gibi gözlerini ayırmadan şarkıcıya bakıyordu.

"Harika!" dedi Arnoux. "Bu akşam niye Elhamra'ya geldiğinizi şimdi anlıyorum! Çünkü siz Delmas'tan hoşlanıyorsunuz, canım."

Kadın hiçbir açıklama yapmak istemedi.

"O! Nasıl da utanıverir!"

Frederic'i göstererek:

"Ondan mı çekiniyorsunuz yoksa? Ama gereksiz. Sır saklamakta bu çocuğun üstüne yoktur!"

Dostlarını aramaya çıkanlar yeşilliklerle dolu salona daldılar. Hussonnet tanıştırmayı üstlendi. Arnoux herkese yaprak sigara dağıttı ve bir şurup şöleni çekti.

Matmazel Vatnaz Dussardier'yle karşılaşınca kızardı.

Ve hemen sonra ayağa kalkıp elini ona uzattı:

"Beni anımsamadınız galiba, B. Auguste?"

"Vay, siz evvelden tanışıyor muydunuz?" dedi Frederic.

"Aynı yerde çalışmıştık," dedi Dussardier.

Cisy onu yeninden çekiyordu, dışarı çıktılar; Dussardier oradan ayrılır ayrılmaz Matmazel Vatnaz başladı onun karakterini övmeye. "O üstün bir yürektir," bile dedi.

Ardından Delmas üzerine söyleştiler ve tiyatroya girse, pantomim dalında başarılı olur, denildi; derken bir tartışma çıktı ki buna girmeyen kalmadı: Shakespeare mi dersiniz, Sansür mü dersiniz, Üslup mu, Halk mı, La Porte-Saint-Martin Tiyatrosu'nun yıllık geliri mi dersiniz, Alexandre Dumas mı, Victor Hugo mu, Dumersan[56] mı? Arnoux pek çok ünlü kadın artisti tanıyordu; onu dinlerken gençler başlarını uzatıyorlardı. Ne var ki müziğin patırtısı Arnoux'nun sözlerini bastırıyordu; kontrdans ya da polka biter bitmez, dans edenler kendilerini hemen bir masaya atıyorlardı ve garsonu çağırıyorlardı, gülüşülüyordu; yeşilliğin içinden patlatılan bira ya da limonlu gazoz şişelerinin sesi duyuluyordu, kadınlar tavuklar gibi gıdaklıyorlardı; arada bir, iki erkeğin dövüşmeye niyetlendiği oluyordu; o arada bir de hırsız yakalanıp tutuklandı.

Orkestra *galop*[57] çalmaya başlayınca, ağaçlı yollar dans edenlerle doldu. Soluk soluğa, gülümseyerek, yüzler kıpkırmızı, adeta bir kasırgaya tutulmuş gibi döne döne birbiri ardından geçerlerken entariler havalanıyor, giysilerin etekleri uçuşuyordu; trombonlar daha şiddetli böğürüyordu ve tempo daha hızlanıyordu; Ortaçağ'dan kalma manastırın ardından çıtır çıtır sesler

56) Dumersan: Çok sayıda eğlenceli tiyatro yapıtı bırakmış bir yazar.

57) Genel olarak baloyu sonlandıran, çok hızlı, polkayı anımsatan, dönüşlü bir dans olup Macar kökenlidir. (Ç.N.)

duyuldu, kestane fişekleri patlatılıyordu; havada çarkıfelekler dönmeye başladı; bir an için, havai fişeklerin zümrüt yeşili ışıkları bahçeyi gündüz gibi apaydınlık etti ve sonuncu fişek fırlatılınca, kalabalıktan derin bir iç çekme yükseldi.

Füze yavaşça kaydı gitti. Havada bir barut bulutu dalgalanmaktaydı. Frederic'le Deslauriers kalabalığın arasında adım adım ilerlerken, gördükleri manzara karşısında durakladılar: Martinon, şemsiye emanet bölmesinin önünde para üstü almaktaydı; yanında elli yaşlarında, çirkin ama harika giyimli, sosyal sınıfı anlaşılmayan bir kadın vardı.

Deslauriers şöyle dedi:

"Bu çocuk hiç de göründüğü kadar düz biri değil. Peki Cisy nereye kayboldu?"

Dussardier onlara kahvehaneyi işaret etti; baktıklarında, Eski Zaman Cesur Yürekleri'nin oğlu Cisy'yi, bir pembe şemsiyeliyle birlikte punç kasesinin önünde gördüler.

Beş dakika önce görünmez olmuş Hussonnet de aynı anda ortaya çıktı.

Bir genç kız koluna yaslanmış, yüksek sesle, "Kediciğim" diyordu ona.

"Olmaz!" diyordu Hussonnet kıza. "Kesinlikle olmaz! Herkesin içinde olur mu bu! Bana öyle diyeceğine, vikont[58] falan demelisin! İnsana hiç değilse bir XIII. Louis süvari havası veriyor bu, yumuşak çizmeler falan, hem hoşuma gidiyor böyle şeyler! Evet, sevgili dostlarım, bu benim ilk kadınlarımdandır! Ne tatlı kız, değil mi?" Kızın çenesini tutuyordu o sırada. "Selamlasana beyleri! Bunların her biri Yüce Meclis üyelerinden birinin oğludur! Kendimi büyükelçi yaptırtmak için arkadaşlık ediyorum bunlarla!"

58) Kont unvanından bir derece geride olan unvan. (Ç.N.)

Matmazel Vatnaz göğüs geçirerek: "Ne delisiniz ya siz!" dedi.

Sonra Dussardier'den, kendisiyle evinin kapısına dek gelmesini rica etti.

Arnoux, onlar iyice uzaklaşana dek arkalarından baktı ve sonra Frederic'e:

"Bu Vatnaz'la birlikte olmak hoşunuza gider miydi? Aslında bu konularda duygularınızı hiç belli etmiyorsunuz ki? Galiba aşklarınızı gizliyorsunuz siz?"

Frederic'in yüzü bembeyaz oldu ve hiçbir gizlisi kapaklısı olmadığını yeminle söyledi.

Arnoux üsteledi:

"Bilinen bir sevgiliniz yok da."

Frederic ortaya öylesine bir ad atmayı düşündü. Ancak birileri gidip ona bunu fısıldayabilirdi. Ve gerçekten hiçbir sevgilisi olmadığını söyledi.

Tacir ona bu nedenle çıkıştı:

"Ama bu gece tam fırsat çıkmışken! Gördünüz ya, öbürlerini... her biri nasıl da koluna bir kadın taktı gitti!"

Arnoux'nun bu derece üstelemesinden sabrı taşan Frederic:

"Ya siz, niye öyle yapmadınız?"

"Ha! Ben mi! Ama, yavrucuğum, aynı şey değil ki! Ben eve dönüyorum, benimkinin yanına."

Bir fayton çağırdı, hemen bindi gitti.

İki dost yaya döndüler. Doğudan bir rüzgar esiyordu. İkisi de susuyordu. Deslauriers, niye bir dergi yöneticisinin gözüne girecek kadar parlayamadığına yanıyordu, Frederic ise kendi acısına gömülmüştü. Sonunda, bu meyhane balosunu pek yavan bulduğunu söyledi.

"Kimin yüzünden? Arnoux'cuğunun uğruna bizleri ekmeseydin..."

"Adam sen de! Zaten ne yapsam boşunaydı!"

Ama avukat çömezinin kendine göre kuramları vardı: Eğer bir isteğimizin gerçekleşmesini istiyorsak, onu çok, ama çok fazla istemek yeterlidir.

"Ama bu akşam, sen kendin..."

Deslauriers yapılan anıştırmayı hemen kapattırdı:

"Benim umursadığım yoktu ki! Başıma bir de kadın mı dolayacağım, yani!"

Kadınların o yapmacıklı halleri ve aptallıkları konusunda üstüne basa basa konuştu, kısacası, hoşlanmıyordu kadınlardan.

"Hadi canım, pozlara girmesene öyle!"

Deslauriers sustu. Sonra birden:

"Var mısın yüz franga bahse girmeye: İlk geçen kadınla işi pişiriyorum?"

"Evet! Varım!"

İlk geçen, gudubet bir dilenci kadındı; tam kaderden umut keser gibi olmuşlardı ki, Rivoli Sokağı'nın ortasında elinde küçük bir karton kutuyla giden iri yapılı bir yosma gördüler.

Deslauriers bayana, kemerlerin altına vardığında yaklaştı. Ama onun birden Tuileries'ye yöneldiği görüldü ve az sonra Carrousel Meydanı'na çıkmıştı kadın, yürürken habire sağa sola bakınıyordu. Bir faytona doğru koştu; Deslauriers ona yetişmişti ve artık birtakım anlamlı el-kol hareketleri yaparak ve kızla konuşarak onun yanı başında yürüyordu. Sonunda kadın onun koluna girmeye razı oldu, iskeleleri izleyerek yürüdüler. Ve sonra, Châtelet'nin yakınında, nöbete girmiş iki tayfa gibi belki yirmi dakika boyunca kaldırımda volta attıktan sonra, birden Pont au Change'a yönelip Çiçek Pazarı'ndan ve sonra Napoleon İskelesi'nden geçip, ikisi birlikte eve girdiler. Frederic de arkalarından. Ancak, Deslauriers ona dönüp, burada bulunmasının onla-

rı sıkıntıya sokacağını belli etti ve gidip kendisinin de, bunu örnek alarak, aynı şeyi yapmasını öğütledi.

"Ne kadar paran kaldı?"

"İki tane yüzlüğüm var."

"Yeter, yeter! Hadi iyi akşamlar."

Frederic bir şaka olayının nasıl böyle gerçeğe dönüştüğünü görmenin şaşkınlığını yaşamaktaydı: "Benimle dalgasını geçti," dedi içinden. "Acaba geri dönüp yukarı çıksam mı?" Ama o zaman Deslauriers, Frederic'in kendisine özendiğini sanabilirdi. "Sanki ben aşktan yoksun biriyim de... bin kere daha soylu, daha az bulunur ve daha güçlü bir aşk değil mi benim aşkım!" Bir öfkenin etkisine girmişti delikanlı. Ve kendini Bn. Arnoux'nun kapısının önünde buldu.

Dış pencerelerin hiçbirinden Bn. Arnoux'nun dairesi görünmediği halde, Frederic gözlerini binanın ön yüzüne dikmiş, sanki bakışları duvarları yarabilecekmiş gibi bakıyordu. Kuşkusuz o anda, güzel siyah saçları yastığın dantelalarına dökülmüş, dudakları hafif aralık, başını koluna dayamış ve uyuyan bir çiçek gibi dingindi O... dinleniyordu.

Arnoux'nun kafası gözünün önüne geldi ve bu görüntüden kurtulmak için oradan uzaklaştı.

Deslauriers'nin öğüdü aklına gelince dehşete düştü Frederic. Bu durumda, başladı sokakları arşınlamaya.

Karşılaştığı her yayanın yüzünü seçmeye çalışıyordu. Ara sıra, bacaklarının arasından geçiveren bir parıltı kaldırımın yüzeyine kocaman bir çeyrek daire çiziyordu. Karanlığın arasından, elinde fener, çizmeli biri beliriyordu. Rüzgar şurda burda bir bacanın sac borusunu sarsıyordu; uzaklardan yükselen sesler genç adamın kafasının içindeki uğultuya karışıyor ve sanki havada kontrdans nakaratlarını belli belirsiz duyar gibi oluyordu. Yürü-

dükçe sarhoşsu hali daha da artıyordu. Baktı ki Concorde Köprüsü'ne gelmiş bile.

Durup, geçen kış yaşadığı bir akşamı anımsadı: Onun evine ilk olarak gitmiş, geri dönüyordu. Umutların çemberinde sıkışan kalbi öyle hızlı çarpıyordu ki, Frédéric durmak zorunda kalmıştı. Ya şimdi, hani nerdeydi o umutlar, hani!

Ayın yüzünde koyu koyu bulutlar dolanıyordu. Ona bakarken Frédéric uzayın sonsuzluğunu, yaşamın sefaletini ve her şeyin boş olduğunu düşünüyor, dalıp gidiyordu. Ve gün ışıdı; Frédéric'in dişleri birbirine çarpıyordu; yarı uykulu, sisten üstü başı ıpıslak ve gözleri yaşlarla dolmuş, "Niye bu yaşama son vermiyorum ki?" sorusu geçti içinden. Yapacağı bir tek hareket yeterdi buna! Başının ağırlığıyla sürüklenip gidiyordu bedeni, suyun üstünde dalgalanan cesedini görüyordu; Frederic eğilip aşağı baktı. Korkuluk yüksekçeydi ve eğer o anda kendini buradan atmaya kalkışmıyorsa, hiç hali yoktu da ondan.

Frédéric birden dehşete kapıldı. Ve hemen bulvarlara geri döndü, bir bankın üstüne çöküverdi. Polisler onun, hiç kuşkusuz gününü gün etmiş bir "akşamdan kalma" olduğunu düşünerek, uyandırıverdiler.

Frédéric yeniden yola koyuldu. Ancak karnı zil çalıyordu. Tek açık restoran bulamayınca, gidip Halles'deki bir meyhanede gece yemeği yedi. Vaktin henüz erken olduğunu düşünerek, Belediye Sarayı'nın oralarda saat sekizi çeyrek geçene değin dolandı durdu.

Deslauriers'ye gelince, çoktan savmıştı yosmasını; odanın orta yerindeki masaya geçmiş yazı yazıyordu ki, B. de Cisy çıkageldi.

Geçen gece Dussardier'nin sayesinde bir bayanla tanışmış, hatta onu kocasıyla birlikte arabasına alıp, evinin önüne dek gö-

türüp bırakmıştı; işte tam orada, kadın ona bir randevu vermişti. Şimdi ordan geliyordu işte. Kadın adı sanı bilinen biri değildi.

"Peki, ne yapmamı istiyorsun?" dedi Frederic.

Bunun üzerine beyzademiz ipe sapa gelmez konuşmalara girişti, Matmazel Vatnaz'dan, Endülüslü kızdan, daha başka bir çok bildik kadından söz etti. Ve sonunda, bir sürü dolambaçlı ve dolaylı laf ettikten sonra ziyaretinin nedenini ortaya koydu: Dostunun sır saklar olduğuna duyduğu güvenle, yapacağı bir girişimde Frederic'in de gelip kendisine destek vermesini istiyordu, çünkü ancak bu deneyimden sonra kendini tam bir erkek olarak görebilecekti. Frederic buna hayır demedi ve olayı Deslauriers'ye, kendiyle ilgili bölümünü gizleyerek anlattı.

Bunu, "sonunda Frederic'in şifa bulduğu" biçiminde algılayan avukat çömezi, verdiği öğütlerin işe yaradığını görmekten bir kat daha keyiflendi.

Zaten ilk görüşte Matmazel Clemence Daviou'yu, o şen şakrak haliyle kendine âşık etmişti; askeri donanım adına sırma işlemecisi olarak çalışan, fidan gibi ince uzun, dünya tatlısı bu kızın iri mavi gözlerine aşkının bitimsiz şaşkınlığı sinmişti. Avukat çömezi onu saflığından yararlanarak sömürüyordu, öyle ki, kızcağızı lejyondonör nişanı almış olduğuna bile inandırmıştı; baş başa oldukları zaman redingotuna taktığı kırmızı kurdeleyi başkalarının yanında çıkarıyor ve patronunu küçük düşürmemek için böyle davrandığını söylüyordu. Zaten kıza karşı hep mesafeli duruyor, onun kendisine bey-paşa gibi davranmasından zevk alıyordu ve şakaya getirip "halk kızı" diyordu ona. Her buluşmalarında kız kendisine küçük bir demet menekşe getiriyordu. Bu tür bir aşk hiç de Frederic'e göre değildi.

Ama yine de, ikisi kol kola girip Pinson'un ya da Barillot'nun

yerindeki küçük salona giderlerken Frédéric'in yüreğini tuhaf bir hüzün kaplıyordu. Oysa Deslauriers, bir yıldır her perşembe günü Frédéric'i Choiseul Sokağı'na gitmeden önce tırnaklarını fırçalarken gördükçe, ne acılar çekmişti! İşte Frédéric'in bundan haberi yoktu.

Yine bir akşamüstü, beşinci kattaki balkonundan onların kol kola gidişini biraz önce seyretmişti; uzaklara baktığında, Hussonnet'nin, Arcole Köprüsü'nün üzerinde kendisine birtakım işaretler ederek seslendiğini gördü ve aşağı indi.

Bohem ona şöyle dedi:

"Bak şunun için: Önümüzdeki cumartesi günü, ayın 24'ünde, Bn. Arnoux'nun isim günü kutlanacak."

"Ama nasıl olur? Onun adı Marie değil mi?"

"Bir adı da Angele, n'olmuş yani. Kutlama Saint-Cloud'daki kır evinde yapılacak. Size bunu haber vermemi istediler... beni görevlendirdiler de. Saat üçte, derginin oradan sizi alacak olan bir arabaya atlar gelirsiniz. Yani, böyle kararlaştırıldı. Rahatsız ettiğim için bağışlayın. Benim de öyle çok işim var ki!"

Frédéric daha arkasını dönmemişti ki, kapıcı bir mektup getirip verdi:

"B. ve Bn. Dambreuse, Sayın F. Moreau'nun, ayın 24'ünde, evlerinde verecekleri akşam yemeği için kendilerini onurlandırmasını rica ederler. –Lütfen yanıtınızı bildiriniz."

"Geçmiş ola!" dedi içinden.

Yine de mektubu Deslauriers'ye gösterdiğinde, öbürü:

"Oh! Sonunda oldu! Ama hiç de sevinmiş görünmüyorsun. Niye?" diye sordu.

Frédéric, biraz duraksadıktan sonra, aynı gün bir başka eve davetli olduğunu söyledi.

"Choiseul Sokağı'nın davetini atlat gitsin, bu zevki benden

esirgeme. Sakın ola, bir aptallık edeyim deme! Eğer olumsuz yanıt yazmak zoruna gidiyorsa, bu işi bana bırak!"

Ve avukat yardımcısı, üçüncü kişinin ağzından, olumlu yanıt yazdı.

Kendisi kibarlar alemine yalnızca tutkulu beklentileriyle yanıp tutuşarak baktığı için, onu matematik kurallarıyla hareket eden yapay bir dünya olarak görüyordu. Böyle bir yere akşam yemeğine gitmek, belli bir mevkie gelmiş bir adamla karşılaşmak, güzel bir kadının size gülümsemesi, birbirine bağlı zincirleme olaylar sonunda dev gibi sonuçlar doğurabilirdi. Paris'te öyle salonlar vardı ki, hammaddeyi alıp işleyerek onu bin kat daha değerli hale getiren fabrikalardan farksızdı. Deslauriers, kimi diplomatların iplerini ellerinde tutan kibar fahişelerin bulunduğuna, entrika yoluyla zengin evliliklerin gerçekleşebileceğine, zindanlarda çürüyenlerin deha sahibi kimseler olabileceğine ve kaderi biçimlendiren güçlü ellerin varlığına inanırdı. Kısacası, Dambreuse'lerle yakın dostluk kurmanın yararlı olacağına öylesine inanıyordu ve bu inancını öyle etkili bir dille anlattı ki, Frederic neye karar vereceğini bilemez oldu.

Ama neye karar verirse versin, şimdi söz konusu olan Bn. Arnoux'nun ad bayramı olduğuna göre, bunu armağan vermeden geçiştirmek olmazdı; elbette ilk aklına gelen, ona bir şemsiye alarak yaptığı sakarlığı bağışlatmak oldu. Ve de markiz türü bir şemsiye buldu: Çin malı, fildişinden ve oyma süslemeli küçük bir sapı olan, kumaşı güvercin gerdanı gibi ışıltılı Çin ipeğinden... Gelgelelim, bu şemsiyenin fiyatı tam yüz yetmiş beş frankı, oysa Frederic beş parasızdı, hatta gelecek sömestr alacağı harçlığa karşılık kredi avansıyla yaşıyordu. Ama ille de almak istiyordu bu şemsiyeyi, onda gözü kalmıştı. Hiç içine sinmese de, gitti Deslauriers'den borç para istedi.

Dostu ona parası olmadığını söyledi.

"Bu parayı bulmak gerek, çok gerekli çünkü!"

Ve öteki yine özür dilemeye kalkınca, Frederic kızdı köpürdü.

Ama kendi canın istediğinde, pekala...

"Ne dedin sen?"

"Hiç!"

Avukat çömezi anlamıştı. Yedekteki parasından gereken miktarı Frederic'in eline kuruş kuruş saydıktan sonra:

"Senden imzalı kağıt alacak falan değilim, ne de olsa senin sırtından geçiniyoruz!" dedi.

Frederic onu binlerce sevgi sözcüğüyle susturup, boynuna atıldı. Deslauriers ise buz gibi durdu. Ve ertesi günü piyanonun üstünde bir kadın şemsiyesi gördüğünde:

"Ha! Demek bunun içinmiş!" dedi.

Frederic, ölük bir sesle:

"Herhalde biriyle gönderirim," dedi.

Ama işi denk geldi; çünkü akşamüzeri Bn. Dambreuse'den, kara bordürlü kağıda yazılmış bir pusula geldi: Frederic'e amcasının ölümünü haber veriyor ve bu nedenle kendisiyle tanışmak zevkini ertelemiş bulunduğu için özür diliyordu.

Frederic saat iki olur olmaz gitti dergi bürosuna. Ama Arnoux onu arabasına alıp götüreceği yerde, açık havaya bir an önce kavuşmak isteğine karşı duramayıp bir gün evvelden çekip gitmişti.

Her yıl ağaçlar yeni yeni yeşerirken, Arnoux günlerce, sabah erkenden kendini kırlara atar, uzun uzun gezip dolaşır, çiftliklerde durup süt içer ve köylü kadınlarla şakalaşır, o yılın ürünleri üzerine sorular sorar ve mendiline sarıp marul fideleri getirirdi. En sonunda bir kır evi satın alarak, yıllanmış bir düşü ger-

çekleştirmişti.

Frédéric dükkanda komiyle konuşurken Matmazel Vatnaz çıkageldi ve Arnoux'yu bulamayınca bayağı keyfi kaçtı. Belki de Arnoux orada iki gün daha kalırdı. Komi Matmazel Vatnaz'a kalkıp "oraya gitmesini" salık verdiyse de, Vatnaz o eve gidemezmiş. Bir mektup gönderse, ama eline geçmeyebilirdi. Frédéric ona, mektubu eliyle götürüp Arnoux'ya verebileceğini söyledi. Kadın da hemen birkaç satır çırpıştırıp mektubu ona emanet ederken, Arnoux'ya onu kimse görmeden vermesi için önemle ricada bulundu.

Kırk dakika sonra, Frédéric Saint-Cloud'da idi.

Ev köprüden yüz adım ötedeki tepenin tam yarı yüksekliğinde, yamaca kurulmuştu. Çift sıra halinde dizilmiş ıhlamur ağaçları bahçe duvarlarını kapatıyordu ve genişçe bir çimenlik nehrin kıyısına dek iniyordu. Frédéric demir parmaklığın açık duran kapısından içeri girdi.

Arnoux otlara uzanmış, yeni doğmuş bir sürü kedi yavrusuyla oynuyordu ve kendini buna adamakıllı kaptırmıştı. Matmazel Vatnaz'ın mektubuyla kendine geldi.

"Hay allah, hay allah! İşte bu olmadı! Kız haklı; hemen gitmeliyim."

Sonra mektubu cebine tıkıp, Frédéric'e malikanesini göstermenin keyfini çıkardı. Ve her yeri gösterdi: ahırı, ambarı, mutfağı. Salon sağ yanda, Paris'e doğru yer alıyordu ve önünde filbaharlarla sarılmış kafesli bir gergi bulunan verandaya bakıyordu. Tam o sırada başlarının üstünden bir ezgi yükseldi; Bn. Arnoux, kimse yok sandığı için müzik yaparak eğleniyordu. Üst üste yaptığı gamlar, ses titreşmeleri, arpejler duyuluyordu. Kimi zaman asılı kalmış hissini veren uzunca ses durakları, kimi zaman da bir şelaleden dökülen damlacıkları anımsatan ve üst üs-

te akan notalar... ve bu ses jaluzilerin arasından geçerek büyük sessizliği deliyor ve mavi göğe yükseliyordu.

Komşuları B. ve Bn. Oudry belirir belirmez, Bn. Arnoux'nun sesi birden kesildi.

Ve sonra kendisi merdivenlerin tepesindeki beton taşlıkta göründü; basamakları inmeye başladığında ise, Frederic ayağını görebildi: Altın rengi ışıltılı deriden, minicik, üstü açık pabuç giymişti, pabuçların önünde bulunan enlemesine üç ilik atkısının gölgesi, altın telkari bir ağ biçiminde ipek çoraplarının üstüne düşüyordu.

Konuklar tamamdı. Avukat Üstat Lefaucheux'nün dışında, gelenlerin tümü perşembe akşamlarının alışılmış konuklarıydı. Her biri bir armağan verdi: Dittmer Suriye malı bir eşarp, Rosenwald bir romanslar albümü, Burrieu bir suluboya tablo, Sombaz kendi karikatürünü verdi; Pellerin ise, karakalemle yapılmış, sıradan bir sanat ürünü, ürkünç bir fantezi yapıtı olan ölüm dansına benzer bir şey... Hussonnet armağan konusunu es geçmişti.

Frederic armağanını herkesten sonra verdi.

Bn. Arnoux çok çok teşekkür etti. Bunun üzerine Frederic şöyle dedi:

"Ama... Bir yerde size borçluydum bunu! Olaya öyle üzülmüştüm ki!"

"O niye?" dedi Bn. Arnoux. "Bunu anlamış değilim!"

Arnoux delikanlıyı kolundan tutup:

"Masaya buyurun!" dedi. Ve sonra Frederic'in kulağına eğildi: "Hiç de zekice değildi kalkıp o açıklamayı yapmanız!"

Duvarlarının su yeşili boyasıyla bu yemek odası kadar iç açıcı bir yer olamazdı. Odanın bir ucunda taştan bir su perisi heykeli, ayağının başparmağını, midye kabuğu biçimli bir havuza

batırıyordu. Açık duran pencerelerden alabildiğine uzanan çimenlikle birlikte, onun sol yanında, dörtte üçü çıplanmış bir İskoçya çamı ve tüm bahçe gözler önüne seriliyordu; çimlerin üstünde birbirine uymayan kabartılarıyla çiçek kümeleri göze çarpıyordu ve nehrin ötesinde kocaman bir yarım daire çizen Boulogne Ormanı, Neuilly, Sèvres ve Meudon yer alıyordu. Karşı demir parmaklığın önünde bir yelkenli sandal karaya kaçamaklar yapmaktaydı.

İlk önce gözlerinin önündeki bu manzaradan söz ettiler, sonra peyzajlar konuşuldu ve saat dokuz buçuğa doğru, tam tartışmalar başlarken, Arnoux uşağına Amerikan arabayı koşuma hazırlamalarını söyledi. Kasa memurundan aldığı bir mektup Paris'e dönmesini gerektiriyormuş da.

"Benim de gelmemi ister misin?" diye sordu Bn. Arnoux.

"İstemez olur muyum!" diye yanıtlarken, Bn. Arnoux'ya güzel bir selam verdi ve: "Bilirsiniz ki hanımefendi, sizsiz yaşanmıyor!" dedi.

Herkes birden onu, böyle bir kocası olduğu için kutladı.

O da, tatlı bir jestle küçük kızını göstererek:

"Ne yapayım, tek başıma değilim ki!" dedi.

Konuşma yeniden başladığında resimden söz açıldı ve Arnoux'nun çok iyi para getireceğini umduğu bir Ruysdael tablosu konuşuldu. Pellerin ona, Londra'dan ünlü Saül Mathias'ın gelip tabloya yirmi üç bin frank önerdiği doğru mu diye sordu.

Arnoux, "Çok doğru!" derken Frédéric'e dönüp baktı ve: "Geçen gece Elhamra'da, Saül Mathias'la birlikteydim işte, kendim pek istekli olmasam da, inanın, onun hatırına dolaşıyordum. Çünkü bu İngilizler hiç de iç açıcı kimseler değillerdir!" dedi.

Frederic, Matmazel Vatnaz'ın mektubunda bir kadın işi oldu-

günu sezdiğinden, B. Arnoux'nun buradan sıvışmanın uygun yolunu nasıl da kolay bulduğunu görüp ona hayran olmuştu. Gelgelelim, hiç gerek yokken yeni bir yalan söylemesi Frederic'in gözlerinin faltaşı gibi açılmasına neden oldu.

Tablo taciri sade bir tavırla sürdürdü konuşmasını:

"Hani o gece yanınızda uzun boylu bir arkadaşınız vardı ya, adı neydi onun?"

"Deslauriers," dedi heyecanla Frédéric.

Ve dostuna karşı kimi haksızlıklar yaptığı kanısında olduğundan, bunu onarmak isteğiyle onu üstün zekasından ötürü Arnoux'ya övdü.

"Ya! Öyle mi? Ama öbür oğlan daha mert birine benziyordu, hani şu taşıma işlerinde çalışan."

Frédéric lanet etti Dussardier'ye: Bn. Arnoux onun basit kimselerle düşüp kalktığını sanacaktı.

Daha sonra başkentin güzelleştirilmesi, yeni semtler konuşuldu ve Oudry safça, B. Dambreuse'ü, bu işte büyük spekülatörlerden biri olarak saydı.

Frédéric de kendini değerlendirme fırsatını yakalamışken, B. Dambreuse'ü tanıdığını söyledi. Ne var ki Pellerin o sırada baharatçıları sert bir dille yermeye başlamıştı; satıcı deyince, mum satanı da gümüş şamdan satanı da aynı kefeye koyuyordu. Ve Rosewald'la Burrieu porselen çeşitlerini konuştular; Arnoux Bn. Oudry'yle bahçıvanlık sohbeti ediyordu; nükte erbabından olan Sombaz ise, kadının kocasını ti'ye alarak dalgasını geçiyordu: Odry[59] diyordu ona ve bu aktör kendini (alnında bulunan ve belirgin biçimde hayvanlarınkine benzeyen tümsek nedeniyle) köpek ressamı Oudry'nin soyundan gelme diye tanıttığı için, Sombaz da şakayı B. Oudry'nin kafasını yoklamaya dek vardırmıştı,

59) O dönemde yaklaşık altmış yaşlarındaki bu aktör, aptal ve gülünç kişileri canlandırmasıyla ün kazanmıştı, Dumersan'ın gözde oyuncularından biriydi.

adamcağız kendini perukasıyla koruyordu; böylece tatlı servisi yapıldığında kahkahadan kırılıyorlardı ve yemek bu hava içinde sona erdi.

Ihlamurların altında sigaralar tüttürülürken içilen kahvenin ardından bahçede birkaç tur atıldı, daha sonra nehir kıyısında gezintiye çıkıldı.

Topluluk bir balıkçı dükkanında, yılanbalığı temizlemekte olan balıkçının önünde eğleşti. Matmazel Marthe yılanbalıklarına bakmak istemişti. Balıkçı kutuyu otların üstüne döktü. Küçük kız diz üstü gelip balıkları tutmaya çalışıyor, zevkten kahkahalar atıyor, duyduğu ürpertiyle çığlık çığlığa kalıyordu. Balıklar dağılıp gitti. Arnoux tümünün parasını ödedi.

Daha sonra Arnoux'nun aklına hep birlikte sandal gezintisi yapmak geldi.

Ufkun bir başı solmaya yüz tutmuştu, öbür başında ise, gökyüzünü alabildiğine kaplayan portakal rengi, iyiden iyiye kararmış tepelerin üstünde daha bir lal rengine dönüşüyordu. Bn. Arnoux, ufkun bu yangın ışığını arkasına almış, irice bir kayanın ardında oturuyordu, öbürleri sağda solda gezinmekteydiler; Hussonnet yamacın eteğine inmiş, suya taş atarak sektiriyordu.

Arnoux, arkasında kocaman bir şalupayı sürükleyip geri geldi. Ve akıllı uslu kişilerin onca uyarılarına aldırış etmeksizin konukları şalupaya balık istifi doldurdu. Nerdeyse batıyorlardı; hemen inmek zorunda kaldılar.

Güzel bir Hint kumaşıyla kaplanmış salonun mumlarıyla birlikte duvarlardaki kristal aplikler de yakılmıştı. Oudry Ana bir koltuğa gömülmüş şekerleme yapmaktaydı, öbürleri ise, Baro'nun şanı şerefi üzerine söylev çekmekte olan B. Lefaucheux'yü dinlemekteydiler. Bn. Arnoux, pencerenin yanında tek başınaydı, Frederic yanına gitti.

Beylik şeyler konuştular. Bn. Arnoux, topluluk karşısında güzel konuşanlara hayranlık duyuyordu. Frederic ise, anlı şanlı yazarları yeğliyordu. Ama, dedi Bn. Arnoux, kitleleri doğrudan doğruya harekete geçirmenin ve insanın, tek başına, kendi duygularını başkalarının ruhuna aktarabilmesinin verdiği çok daha güçlü bir erinç vardır herhalde. Ama hiç de hırslı olmayan Frédéric'i bu tür zaferler pek çekmiyordu.

"A! Niye?" dedi kadın. "İnsanın birazcık hırslı olması iyidir!"

Pencere aralığında yan yana dikilmiş konuşuyorlardı. Gecenin karanlığı, gümüşten noktalarla bezenmiş uçsuz bucaksız bir örtü gibi gözlerinin önünde alabildiğine uzanıyordu. Bu kez ilk olarak havadan sudan konuşmuyorlardı. Hatta Frederic onun neleri sevdiğini, neleri sevmediğini öğrenmiş oldu: Kimi kokular ona dokunuyormuş, tarihsel kitaplara ilgi duyarmış, rüyaya inanırmış.

Frédéric duygusal yaşantılar konusunu açtı. Bn. Arnoux yıkımlara yol açan tutkular için acıma duyuyordu. Ancak, içtenlikten uzak alçaklıklar karşısında da isyan ediyordu. Ve ruhundaki bu dürüstlük yüzünün düzgün güzelliğiyle öylesine örtüşüyordu ki, ruhunun güzelliği yüzüne yansıyordu sanki.

Ara sıra Frédéric'e gülümserken, gözleri bir an için onun üzerinde eğleşiyordu. Ve o anda genç adam bu bakışların, tıpkı suyun ta diplerine inen güçlü güneş ışınları gibi yüreğine aktığını duyumsuyordu. Seviyordu onu Frédéric, hiçbir art düşüncesi olmaksızın ve kesinlikle hiçbir karşılık umudu beslemeden... Ve minnet atılımlarına benzer bu gizli içsel taşmalar sırasında, onun alnını öpücük yağmuruna tutmak geliyordu içinden. O andaki bir iç esintisiyle adeta kendinden geçiyordu; kendini ona adama isteğiydi bu, birdenbire duyduğu ve doyuma ulaşamayınca daha da güçlenmiş bir bağlanma gereksinimi.

Herkes kalkıp giderken Frederic gitmedi, Hussonnet de kaldı. Onlar Arnoux'yla birlikte, arabayla döneceklerdi ve Amerikan model araba beton sekinin aşağısında beklerken, Arnoux bahçeye gül koparmaya inmişti. Güllerin sapları uzunlu kısalı olduğundan, onları önce bir iple bağladı, ardından cebinden çıkardığı kağıtlardan biriyle sardıktan sonra, demet açılmasın diye bir topluiğneyle kağıdı tutturup, gülleri heyecan içinde karısına verdi.

"Al canım, senin de geleceğini unuttuğum için bağışla!"

Ne var ki, Bn. Arnoux gülleri alır almaz hafif bir çığlık attı; bukete düşüncesizce takılan topluiğne onu yaralamıştı, hemen odasına çıktı. Çeyrek saat kadar beklediler. Sonunda geldi ve Marthe'ı kucaklayıp atladı arabaya.

"Peki buketin?" dedi Arnoux.

"Yok! Yok! Gerekmez!"

Frederic koşup gülleri almaya giderken, Bn. Arnoux arkasından seslendi:

"İstemiyorum, getirmeyin!"

Ama Frederic az sonra getirdi buketi; güllerin tümünü yerde bulduğu için, toplayıp zarfa koyması gerektiğinden geciktiğini söyledi. Bn. Arnoux onları alıp, karşı banketin arkasındaki deri filenin içine sokuşturdu. Ve yola çıkıldı.

Bn. Arnoux'nun yanı başına oturmuş bulunan Frederic onun tir tir titrediğini fark etti.

Daha sonra köprüyü geçer geçmez, Arnoux sola saparken:

"Olmadı," dedi, "yolu şaşırdın. Şurdan! Sağdan gideceksin."

Sinirleri bozuk görünüyordu. En ufak şeyden canı sıkılıyordu. Sonunda Marthe gözlerini kapar kapamaz, buketi olduğu yerden çekip kapıdan dışarı fırlatıverdi. Ve Frederic'in koluna dokunarak, öbür eliyle, bundan asla kimseye söz etmemesi ge-

rektiğini işaret etti.

Ve sonra mendilini dudaklarına bastırıp, öylece kaldı.

Öbür ikisi, sürücü yerinde, basım ve abone işlerini görüşüyorlardı. Arnoux arabayı dikkatsizce sürüyordu, Boulogne Ormanı'nın ortasında yollarını şaşırdılar. Ve dar yollara sokuldular, at iyice yavaşlamıştı, ağaçların dalları arabanın körüğünü süpürüyordu. Frederic karanlıkta Bn. Arnoux'nun yalnızca gözlerini görebiliyordu. Marthe boylu boyunca annesinin kucağına uzanmıştı, Frederic de çocuğun başını tutuyordu.

"Ama sizi yoruyor!" dedi Bn. Arnoux.

"Yok yok, hiç yormuyor!"

Ağır burgaçlar halinde toz kalkıyordu, tam Auteuil'ü geçmekteydiler, tüm evler kapılarını kapamıştı, şurda burda bir sokak lambası bir duvar köşesini aydınlatıyordu, sonra yine karanlıklara gömülüyorlardı; bir kezinde, Frederic onun ağladığını fark etti.

Pişmanlıktan mı ağlıyordu? Yoksa istekten mi? Neydi bu gözyaşlarının nedeni? Frederic'in nedenini bilemediği bu acı, kendi acısıymış gibi ilgilendiriyordu onu; artık yeni bir bağ oluşmuştu ikisinin arasında, bir sırrın paylaşımı gibiydi bu; Frederic ona sesinin en okşayıcı tonuyla sordu:

"Rahatsız mısınız?"

"Evet, biraz."

Araba hep gidiyordu, bahçe çitlerinden taşan hanımelleriyle yabanıl yaseminler gevşetici kokularını tutam tutam saçıyordu geceye. Bn. Arnoux'nun entarisinin kıvrımları ayaklarını örtüyordu. Ama Frederic'e öyle geliyordu ki, ikisinin arasına uzanmış bu çocuk bedeniyle, kadının tüm varlığına ulaşabiliyordu. Eğilip küçük kızın esmer buklelerini ayırarak onu usulca alnından öptü.

"Siz iyi bir insansınız," dedi Bn. Arnoux.

"Niye?"

"Çünkü çocukları seviyorsunuz."

"Her çocuğu değil."

Frédéric başka bir şey demedi, ama sol elini iyice açıp Bn. Arnoux'ya doğru uzattı, onun da belki aynı şeyi yapacağını ve böylece ellerinin buluşabileceğini umarak bekledi. Sonra utanarak çekti elini.

Çok geçmeden, Arnavut kaldırımı döşenmiş yollara ulaşıldı. Şimdi araba hızlanmıştı artık, sokak fenerleri sıklaşmıştı, Paris'e gelmişlerdi çünkü. Hussonnet, Garde-Meuble'ün önünde indi. Frédéric ise, avluya girene dek inmedi ve iner inmez Choiseul Sokağı'nın köşesine gizlendi; az sonra Arnoux'nun bulvarlara doğru geri gittiğini gördü.

Frédéric ertesi günden başlayarak, derslerine canla başla çalışır oldu.

Kendini bir kış günü akşamına doğru, bir ağır ceza mahkemesinde konuşur görüyordu; savunmalar yapılmış, jüri üyelerinin beti benzi uçmuş, sabrı tükenen kalabalık nerdeyse mahkeme salonunun duvarlarını çökertecek hale gelmiş ve kendisi tam dört saattir konuşuyordu, tüm delilleri toparladıktan sonra buna yeni bulduklarını da ekleyerek söylediği her tümcede, her sözcükte ve yaptığı her harekette, sanki arkasında asılı duran giyotinin bıçağı yukarı kalkar gibi oluyordu; kimi zaman da Meclis kürsüsünde konuşurken görüyordu kendini, koca bir ulusun esenliği onun iki dudağının arasındaydı, cansız varlıkları dillendiren bir üslupla hasımlarını boğuyor ve kah şimşekler çaktıran kah müzik gibi kulağı okşayan, alaycı, dokunaklı, taşkın, soylu sesiyle tam yerine oturtulmuş bir yanıtıyla karşısında duranları ezip geçiyordu; o sırada o, orada, kalabalığın arasında bir yerler-

de ve tülünün ardında gizlediği coşku gözyaşları içinde olacaktı; az sonra buluşacaklardı zaten; tüy gibi hafif elleriyle Frédéric'in alnını sıvazlarken, "Oh! Ne güzel şey bunlar!" deyivermesiyle, o atılım kırıcı şeyler, tüm iftiralar ve hakaretler kılına bile dokunamazdı artık Frédéric'in.

Bu düşsel görüntüler, birer deniz feneri gibi aydınlatıyordu yaşamının ufkunu. Ve böylece uyarılan zekası açıldı ve kıvraklaşarak güçlendi. Ağustos ayına dek eve kapandı ve sınavlarının sonuncusunu da vermiş oldu.

Deslauriers ona aralık ayının sonunda ikinci sınavını, şubatta da üçüncüyü verdirtebilmek için akla karayı seçmişti de, şimdi Frederic'in bu şevkine şaşıp kalıyordu. Böylece çocukluk düşleri geri geldi. Frédéric on yıl içinde Meclis'e girmeliydi; on beş yıl sonra da bakan olurdu; olamaz mıydı yani? Yakında eline geçecek baba mirasıyla, ilk önce bir dergi çıkarırdı; bu, işin başlangıcı demekti, daha sonrasını o vakit düşünürlerdi. Deslauriers'nin kendisine gelince, Hukuk Mektebi'nde kürsü sahibi olma hırsı zaten hep vardı; nitekim doktora tezini savunurken öyle başarılı oldu ki hocaları kendisini kutladılar.

Üç gün sonra da Frédéric tez savunmasına girdi. Ve tatile çıkmadan önce salı toplantılarını bir piknikle noktalamak geldi aklına.

Piknik sırasında neşesi yerindeydi. Bn. Arnoux o sırada Chartres'da, annesinin yanındaydı. Yakında kavuşacaktı ona ve sonunda onun âşığı olacaktı işte.

O gün Deslauriers Orsay'deki genç avukatlar lokaline kabul edilmişti ve yaptığı konuşma uzun uzun alkışlanmıştı. Kendisi çok ölçülü biri olduğu halde piknikte çakırkeyif olan Deslauriers, tatlı yenildiği sırada Dussardier'ye şöyle dedi:

"Sen dürüst adamsın! Zengin olduğum zaman, servetimin

yöneticisi yapacağım seni."

Herkes mutluydu; Cisy'nin Hukuk'tan mezun olmaya niyeti yoktu; Martinon stajını taşrada, savcı yardımcısı olarak yapacaktı; Pellerin *Devrim'in Ruhu*'nu anlatan önemli bir tabloya hazırlanıyordu; Hussonnet ise, gelecek hafta Eğlenceler Dairesi Müdürü'ne bir piyesinin planını sunacaktı, başarılı olacağından hiç kuşkusu yoktu:

"Çünkü," diyordu, "dramın iskeleti çantada keklik! Tutkulardan nasibimi alma yolunda az mı fırtınalardan geçtim ben; nükte işine gelince, bu zaten benim işim!"

Ve hemen sıçrayıp amuda kalktı, bir süre ayakları havada, masanın çevresinde gezindi.

Ne var ki bu çocukça şaklabanlık Senecal'i güldürmeye yetmedi: Bir aristokrat çocuğunu dövdüğü için kaldığı yurttan atılmıştı da. Sefil yaşamına tuz biber eken bu olaydan ötürü toplum düzenine atıp tutuyor, zengin takımına lanet okuyordu; Regimbart'a döktü derdini. Giderek hayal kırıklığı derinleşmiş bulunan Vatandaş, tiksinti içinde ve pek üzgün biri olup çıkmıştı; o sıralar bütçe sorunlarıyla ilgileniyor, Camarilla'yı Cezayir'de[60] milyonları batırmakla suçluyordu.

Alexandre'ın meyhanesine uğramadan Vatandaş'ı uyku tutmazdı ya, saat on bir deyince ortadan kayboldu. Ötekiler daha geç gittiler; Frederic de Hussonnet'yle vedalaşırken, Bn. Arnoux'nun bir gün evvel gelmiş olması gerektiğini öğrenmiş oldu.

Bu durumda, ertesi gün için ayırttığı yeri bir gün daha erteletmek üzere Ulaşım Bürosu'na uğradı ve saat altı sularında Bn. Arnoux'ya gitti. Ne var ki, kapıcıdan aldığı bilgiye göre Bn. Arnoux dönüşünü bir hafta sonraya ertelemişti. O akşam yemeği-

60) O yıllarda düzenlenen ve tazminatı alınamayan Fas seferi (1848), Camarilla (entrikacı kötü politikacılar grubu) yüzünden Fransa'ya çok büyük mali zarara neden olmuştu.

ni tek başına yedikten sonra caddelerde dolaşarak vakit geçirdi.

Eşarp biçimini almış pembe bulutların uzantıları çatıların ötelerine dek gidiyordu. Mağazaların tenteleri birer ikişer yukarı kalkmaya başlıyordu; sulama işçilerinin arabaları, tozların üstüne yağmur serpintisi gibi su fışkırtıyordu ve birden oluşan bir serinlik kafelerin açık duran kapılarından yükselen buğulara karışırken, altın kaplama ve gümüş takımların arasında, boy aynalarına yansımış çiçek demetleri göze çarpıyordu. İnsanlar ağır yürüyorlardı. Kaldırımın ortasında toplaşmış konuşmakta olan adamlar görülüyordu; kadınlar ise, bakışlarında bir bıkkınlık ve aşırı sıcakların verdiği yorgunlukla kadın teninin aldığı o kamelyamsı görünümle geçip gidiyorlardı. O anda açılmakta olan ulu bir şey vardı ve tüm evleri sarıyordu. Frederic Paris'i hiç bu kadar güzel görmemişti. Yaşamının ufkunda, aşkla dolup taşan, sayısız ve dizi dizi yıllar görüyordu.

La Porte-Saint-Martin Tiyatrosu'nun önünde durup afişe baktı ve hiçbir işi olmadığından bir bilet aldı.

Eski tip peri masallarını anımsatan bir piyes oynanıyordu. Şurda burda tek tük seyirci görülüyordu. Tepede, çatı pencerelerinde gün ışığı küçük mavi karelere bölünmüş görülürken, aşağıda sahnenin kıyısına dizili gaz lambalarının sarı ışıkları tek bir yol çiziyordu. Sahnede, Pekin'de bir esir pazarı canlandırılıyordu: Çıngıraklar, tamtamlar, sultan hanımlar, sivri sivri külahlar, türlü ses ve kelime oyunları. Perde arasında sigara salonuna çıkıp yalnız yalnız gezinirken, aşağıda caddenin üzerinde, kaldırımın alt başında beklemekte olan, külot pantolonlu seyisin yönettiği bir çift beyaz at koşulu kocaman yeşil *lando*'ya hayran kaldı.

Yerine geri döndüğünde, balkon ön localarından birine girmekte olan bir çift ilişti gözüne. Adam soluk benizli, yüzünü

kırlaşmış bir sakalın çerçevelediği, yüksek rütbe rozeti taşıyan ve diplomatlara yakıştırılan o soğuk tiplerden biriydi.

Karısı ise kendinden en azından yirmi yaş daha gençti, ne iri ne ufak tefek, ne çirkin ne güzel, üzerinde düz korsajlı bir entari, sarı saçları İngiliz tarzı burgu-lüleli, elinde siyah dantela yelpaze... Bu tabakadan bir karı-kocanın kalkıp bu mevsimde tiyatroya gelmesi ya salt rastlantı işidir, ya da gece baş başa kalmaktan sıkılmışlardır gibi yorumlanabilirdi. Nitekim kadın ikide bir yelpazesini dişleri arasına alıp tutuyor, kocası ise esneyip duruyordu. Frederic acaba bu simayı nerede görmüştü, bir türlü bulamıyordu.

Bir sonraki arada, Frederic bir koridorda bu ikiliyle yeniden karşılaştı, adamı hafifçe selamladığında B. Dambreuse onu tanıyıverdi ve yaklaşıp Frederic'ten bağışlanamaz savsaklamaları için hemen özür diledi; avukat yardımcısının öğütlerini dinleyip gönderdiği kartvizitlerden söz ediyordu, ne var ki bunların geldiği dönemleri karıştırdığından, Frederic'i Hukuk 2'de sanıyordu. Daha sonra, onun memlekete gideceğini öğrenip gıpta etti. Paris'ten uzaklaşıp kafa dinlemeye çok gereksinim duymasına karşın, iş güç yüzünden buradan ayrılamıyordu.

Bn. Dambreuse, kocasının kolunda, hafifçe başını eğiyordu; yüzünün biraz önceki o üzgün ifadesi gitmiş, tam tersine cana yakın ve zekice bir görünüm almıştı.

Kocasının son sözlerine: "Ama Paris'te de pekala hoşça vakit geçirtecek şeyler vardır!" diyerek yanıt verdi. "Sahneledikleri ne aptalca bir şey! Öyle değil mi beyefendi?" Ve üçü birlikte dikilerek, tiyatrolardan ve sahneye konan yeni oyunlardan söz ettiler.

Taşralı burjuva kadınların ağız-yüz mimiklerini çok iyi bilen Frederic, hiçbir kadının davranışlarında bu derece rahatlık, ne de kibarlığın ta kendisi olan böylesine bir yalınlık görmüş değil-

di: Sade insanlar bu yalınlıkta, hemen o anda doğuvermiş bir yakınlığı kolayca sezebilirler.

Paris'e döner dönmez Frédéric'in kendilerini arayacağından emin olduklarını belirttiler; B. Dambreuse, Roque Baba'ya selamlarını gönderdi.

Frédéric taşraya döner dönmez, bu sıcak karşılanmayı Deslauriers'ye anlatmayı unutmadı.

"İnanılmaz!" diyordu avukat çömezi. "Sakın ola annenin dolduruşuna gelme! Ve hemen Paris'e dön!"

Eve dönüşünün ertesi günü, öğle yemeğinden hemen sonra, Bn. Moreau oğlunu alıp bahçeye çıktı.

Frédéric'in bir meslek sahibi olmasına çok seviniyordu, çünkü sanıldığı kadar varlıklı değillerdi; toprak az getiriyordu; çiftliği kiralayanlar borçlarını düzenli ödemiyorlardı; hatta arabasını satmak zorunda bile kalmıştı. Kısacası, durumlarını oğluna açıklamış oldu.

Dul kalışının ilk sıkıntılı yıllarında Bn. Moreau'ya borç para vermiş olan işini bilir Roque, kendisi istekte bulunmadığı halde borçlarını yenilemiş ve sürelerini uzatmıştı. Ve sonra günün birinde birden gelip parasını isteyiverdi, öyle ki Bn. Moreau, B. Roque'un koyduğu koşullara uymak ve Presles çiftliğini ona yok pahasına satmak zorunda kalmıştı. On yıl sonra da, Melun'da bir bankacının iflas etmesiyle anaparayı yitirmişti. Kendisi ipoteklerden nefret ettiği ve oğlu adına, durumlarının gelecekteki görünümünü güvence altına almak istediği için, yeniden ortaya çıkan B. Roque'a bir kez daha bel bağlamıştı. Ama artık borcu falan kalmamıştı şu anda. Kısacası, yıllık gelirleri yalnızca on bin frank kadardı. Ve bunun iki bin üç yüz frangı Frédéric'e aitti, yani sahip olduğu baba mirasının hepsi bu kadardı işte!

"Olamaz!" diye haykırdı Frédéric.

Annesi bir baş hareketiyle, pekala olabileceğini anlattı ona.

Peki ama, amcası ona hiçbir şey bırakmayacak mıydı yani?

Hiç de emin olunamazdı bundan.

Ve hiç ağızlarını açmadan dolaştılar bahçeyi. Sonunda Bn. Moreau oğlunu göğsüne bastırıp, gözyaşlarının boğuklaştırdığı bir sesle:

"Ah benim zavallı oğlum! Ben de kurduğum bir sürü hayalden vazgeçmek zorunda kaldım!" dedi.

Frederic, koca akasyanın gölgesindeki banka oturdu.

Annesi ona, avukat Üstat Prouharam'ın yanına yardımcı olarak girmeyi öneriyordu. Üstat Prouharam bürosunu ona bırakmayı düşünüyordu: eğer Frederic burayı iyi çalıştırmayı başarırsa, o da başkasına satabilir ve bu sayede iyi bir evlilik yapabilirdi.

Frederic gerisini duymadan dinliyordu artık. Robot gibi, çitin üstünden karşıya, öbür bahçeye bakıyordu.

Orada, on iki yaşlarında, kızıl saçlı küçük bir kız tek başına duruyordu. Kulaklarına birer üvez küpe takmıştı. Kurşuni renk bez mintanı güneşten hafifçe yanmış omuzlarını açıkta bırakıyordu; beyaz eteği reçel akıntılarından lekelenmişti; bu kızın güçlü olduğu kadar dal gibi narin bedeninde yabanıl bir hayvan yavrusunun hoşluğu vardı. Buralarda tanımadığı birini görmek onu şaşırtmış olacaktı ki, elindeki sulama kovasıyla birden duruverdi ve billursu mavi-yeşil gözbebekleri Frederic'e takılıp kaldı.

"B. Roque'un kızı," dedi Bn. Moreau. "Bir süre önce hizmetçisiyle evlendi, bu kadından olma kızını da kendi nüfusuna geçirtti."

6

Yıkıma uğramış, nesi var nesi yoksa yitirmiş, mahvolmuştu!

Frederic, bir şoka uğramış gibi uyuşmuş ve yapışıp kalmıştı banka! Kadere lanet ediyordu, öyle ki o anda birini bulup dövmek geliyordu içinden ve duyduğu üzüntü yetmezmiş gibi bir de aşağılanmış, sanki onuru yaralanmış gibi bir duygunun baskısı altında eziliyordu: Öyle ya, Frederic, baba mirasının ileride ona yılda on beş bin frank düzeyinde bir gelir sağlayacağına inanmıştı hep. Ve bunu laf arasında Arnoux'lara da duyurmuştu. Şimdi ona ne gözle bakacaklardı? Kendilerinden yararlanmak niyetiyle içlerine girmiş sahtekar bir övüngen, gülünç bir kişilik ve ne idüğü belirsiz bir hovarda, öyle mi?! Ya onun, yani Bn. Arnoux'nun yüzüne nasıl bakacaktı şimdi?

Zaten üç bin frank gelirle yaşamayı sürdürmesi olacak şey değildi! Ömür boyu dördüncü katta ve kapıcıdan başka hizmetkarı olmadan yaşayamazdı ki... ve koca bir yıl boyunca, parmak uçları morlaşmış şu zavallı siyah eldivenlerle, yağlanmış bir şapkayla ve hep aynı redingotla dolaşamazdı ki. Yok! Yok! Hiç olmazdı bu! Hem insan belli bir serveti olmadan doğru dürüst bir yaşam süremezdi. Oysa, onca insan vardı servet sahibi olmadan pekala yaşayabilen, örneğin Deslauriers. Frederic böyle basit şeyleri fazla önemsediği için kendini yılgın buldu. Hem kim bi-

lir, belki de yoksulluk yeteneklerini yüz kat arttırırdı. Tavan aralarında çalışan büyük adamları düşünüp coşku duydu. Bn. Arnoux'nun taşıdığı ruhta birisi böyle bir durum karşısında heyecan duyardı. Aslında bu felaket sevinilecek bir şeydi işte; tıpkı hazineleri ortaya çıkaran depremler gibi, uğradığı felaket de, ruhunda saklı zenginlikleri keşfettirmişti ona. Ne var ki, dünyada bunları değerlendirebileceği bir tek yer vardı: Paris! Sanat, bilim ve aşk (Pellerin'in dediği gibi, Tanrı'nın bu üç yüzü) yalnızca Paris'e özgü şeylerdi.

O akşam annesine Paris'e döneceğini bildirdi. Bn. Moreau buna hem şaştı, hem de kızdı. Çılgınlıktı bu, saçmalıktı. Frédéric onun verdiği öğütleri dinlese daha iyi ederdi, yani burada kalıp bir hukuk bürosunda çalışsa. Frédéric'e bu hakaret gibi geldi ve omuz silkip, "Hadi canım!" deyiverdi.

Bunun üzerine, kadıncağız başka bir yolu denedi: Küçük hıçkırıklarla kesilen pek sevecen bir sesle yalnızlığından, ihtiyarlığından ve şimdiye dek göstermiş olduğu onca özveriden dem vurur oldu. Ne var ki, en mutsuz yıllarında oğlu onu bırakıp gidiyordu. Hem şurda kaç yıl daha ömrü vardı ki!

"Tanrı aşkına, sabret biraz! Çok yakında istediğini yapmakta özgür olacaksın!"

Bu yalvarıp yakarmalar üç ay boyunca günde belki yirmi kez yinelenirken, aile ocağının tatlılığı da Frédéric'i yozlaştırmaktaydı; daha yumuşak bir yatakta yatmak, tiftiklenmiş havlulardan kurtulmuş olmak bayağı hoşuna gitmeye başlamıştı; öyle ki sonunda bıkmış usanmış ve sinirleri gerilmiş halde, hem de yılanı deliğinden çıkaran tatlılığın o müthiş gücüne yenik düşerek, annesinin ardına düştü ve Üstat Prouharam'a gittiler.

Çalışmalarında ne bilgisini, ne de yeteneklerini gösterebildi. O vakte dek herkes Frédéric'i, sahip olduğu maddi olanaklarına

da bakarak, Nogent'ın büyük övünç kaynağı olarak görmüştü. Halk düş kırıklığına uğradı.

İlk başta, kendi kendine, "Bn. Arnoux'ya bir haber vermeliyim" kararını vermişti ve bir hafta boyunca kafasından, coşturucu lirik mektup taslakları ya da kısa, öz ve soylu notlar geçirdi. Gelgelelim, durumunu açıklamak zorunda kalacağından ötürü duyduğu korku elini kolunu bağlıyordu. Sonra, kocasına mektup yazmanın daha iyi olacağını düşündü. Arnoux görmüş geçirmiş bir adamdı ve Frederic'i anlayabilirdi. İki hafta boyunca bocaladıktan sonra, sonunda:

"Boş versene! En iyisi onları bir daha hiç görmemek. Unutup gitsinler beni! Hiç değilse, onun anılarında, düşmüş biri olmayacağım! Beni öldü sanıp özler... belki!" dedi.

Bol keseden ve zorlu kararlar almak bedava olduğundan, Paris'e asla geri dönmemeye ve hatta, hiçbir zaman Bn. Arnoux'dan haber sormamaya yemin etmişti.

Oysa Paris'i gaz kokularına ve posta arabalarının gürültü patırtısına varana değin, her şeyiyle özlüyordu. Bn. Arnoux'nun kendisine söylediği sözleri aklına getiriyor, ses tonunu, gözlerinin parıltısını hayal ediyordu, ama kendini ölmüş biri olarak gördüğünden en ufak bir girişimde bulunmuyor, kesinlikle parmağını bile oynatmıyordu.

Çok geç kalkar ve geçip giden yük arabalarının atlarına bakardı penceresinden. Özellikle ilk altı ay berbat geçti.

Kendi kendinden nefret ettiği günler de olurdu. O vakitler, hemen fırlayıp çıkardı. Kışın Seine Nehri'nin taşmasıyla yarı yarıya sular altında kalmış çayırlıklara giderdi. Sıra sıra kavaklarla bölünmüş olur bu arazi. Ve şurda burda tümselen küçük bir köprü görülür. Akşamlara dek, yerlerdeki sararmış yaprakları ayağıyla yuvarlayarak, sisi içine çeke çeke ve hendekleri atlaya-

rak, avarece dolaşırdı. Ancak, atardamarlarında kan hızlandığında delice birşeyler yapma isteğine kapılırdı; o zamanlar, Amerika'ya gidip tuzak avcısı ya da Doğu'ya gidip bir paşanın yaveri olmak, kimi zaman da tayfa olarak bir gemiye binip gitmek isterdi. Ve ruhundaki hüzün Deslauriers'ye yazdığı uzun mektuplara akardı.

Deslauriers'ye gelince, o, toplumda sivrilmek için çırpınıyordu. Ve arkadaşının ölük tavrı, o bitmez tükenmez yakınmaları ona aptalca geliyordu. Zaten çok geçmeden mektuplaşma hemen hemen kesildi. Frédéric eşyalarını tümüyle şimdi aynı evde oturmakta olan Deslauriers'ye bırakmıştı. Annesi ikide birde bu konuyu gündeme getiriyordu; en sonunda Frédéric ona eşyaları dostuna armağan ettiğini açıkladı. Tam Bn. Moreau oğluna bu yüzden çıkışıyordu ki, Frédéric'e bir mektup geldi.

"Neyin nesi bu mektup? Baksana titriyorsun?"

"Yok bir şey!" dedi Frédéric.

Deslauriers mektubunda, Sénécal'i yanına almış bulunduğunu bildiriyordu, on beş gündür birlikte oturur olmuşlardı. Demek ki Sénécal şimdi, Arnoux'lardan gelen bir sürü şeyin arasında kaykılıp oturuyordu. İsterse bunları satabilirdi, üstlerine notlar yazabilir, alaya alabilirdi onları. Can evinden vurulmuş gibi oldu Frédéric. Odasına çıkıp kapandı. Ölmek istiyordu.

Annesi aşağıdan seslendi. Bahçeye dikilecek bir şey konusunda Frédéric'in görüşünü almak istemişti.

İngiliz stili düzenlenmiş bu bahçe, tam ortasına dikilmiş çubuklardan örülü bir çitle ikiye bölünmüş olup, öbür yarısı, Seine Nehri'nin kıyısında ayrıca bir de sebzeliği bulunan B. Roque'a aitti ve şimdi dargın bulunan iki komşu, aynı anda bahçede bulunmamaya özen gösterirlerdi; bununla birlikte, Frédéric'in dönüşünden bu yana adamcağız bahçesinde daha sıkça

görülür olmuştu ve Bn. Moreau'nun oğluna her fırsatta nazik davranışlarda bulunuyordu. Onun gelip böyle küçük bir yerde oturması, kendisini duygulandırıyordu çünkü. Bir gün Frederic'e, B. Dambreuse'ün kendisini sorduğunu ve haberlerini almak istediğini söyledi. Bir başka gün de sözü Champagne yöresi geleneklerine getirerek, Frederic'e, bu geleneklere göre ana tarafından soylu sınıftan sayılabileceğini söyledi.

"Anneniz De Fouvens adıyla anıldığına göre, eskiden siz de senyör sayılıyordunuz. Kim ne derse desin, unvan unvandır!" Ve genç adama şeytan şeytan bakarak, "Bunu sonuca bağlamak Adalet Bakanı için işten bile değil!" diye ekledi.

Bu soyluluk muhabbeti Roque Baba'nın kişiliğiyle tuhaf biçimde ters düşüyordu. Boyunun kısa oluşu yüzünden, upuzun kahverengi redingotu içinde gövdesi daha uzun görünüyordu. Kasketini çıkardığında ise, sipsivri burnuyla, yüzü hemen hemen bir kadın yüzüydü ve sarı saçlarının rengi perukayı andırıyordu; insanları pek alçaktan selamlardı, duvarları yalaya yalaya.

Elli yaşına gelene dek, her işini gören, kendisiyle aynı yaşta ve yüzü adamakıllı çiçek bozuğu olan Lorraine'li Catherine'in verdiği hizmetle yetinmişti. Ne var ki, 1834 yılına doğru Paris'ten, koyun suratlı ve "kraliçe havalarında" sarışın bir güzelle döndü. Çok geçmeden kadının, kulaklarında iri iri küpeler sallandırarak kasıla kasıla dolaştığı görüldü; dünyaya gelen kız çocuğa Elisabeth-Olympe-Louise Roque adı verilince durum anlaşılmış oldu.

Catherine, kıskançlıktan, küçük kızdan nefret edeceğini sanmıştı. Ama, tam tersine, onu sevdi. Ona özen gösterdi, onunla ilgilendi, sevip okşadı çocuğu; bu yolla annesinin yerini almayı ve küçük kızı kendi annesinden tiksindirmeyi amaçlıyordu ki,

başarıya ulaşması işten bile değildi: Bn. Eleonore küçük kızıyla hiç ilgilenmiyor, tüm vaktini alışveriş ettiği kimselerin yanında çene çalarak geçirmeyi yeğliyordu. Evlendiğinin ertesi günü gidip kasabayı gezip dolaştı, hizmetçi kadınlarla senli benli konuşmayı hemen kesti ve kibar sınıftan olmanın bir gereği olarak gördüğünden küçük kıza katı davranma yoluna gitti. Küçüğün derslerinde kendisi de başında duruyordu; emekli belediye memurlarından olan öğretmen ne yapacağını bilemez olmuştu. Çocuk isyan ettikçe annesi şamarı yapıştırıyordu ve küçük kız, durum ne olursa olsun onu haklı gören Catherine'in dizlerine kapanıp ağlıyordu. Bunun üzerine iki kadın arasında çıngar çıkıyordu; ikisinin arasına girip onları susturmak da B. Roque'a düşüyordu. Bu kadınla evlendiyse kızına olan sevgisinden evlenmişti ve de küçüğün ezilmesine gönlü razı olmuyordu.

Küçük Louise çokluk yırtık pırtık bir beyaz entari ve sutaşlarıyla süslenmiş bir pantolonla görülürdü; ancak önemli kutlama günlerinde, evlilikdışı doğmuş olmasından ötürü çocuklarını onunla oynatmayan burjuvalara hadlerini bildirmek için prensesler gibi giydirirlerdi onu.

Kendi bahçesinden çıkmadan tek başına yaşar, urgan atılarak kurulmuş salıncağında sallanır, kelebeklerin peşinden koşar ve sonra birden durup, gülağaçlarına üşüşen ziba böceklerini seyrederdi. Herhalde yüzünün hem atak hem de hayalci ifadesi bu yaşantısından kaynaklanıyordu. Tam Marthe'ın boyundaydı bu küçük kız, öyle ki daha ikinci karşılaşmalarında Frederic ona:

"Matmazel, sizi öpmeme izin verir misiniz?" dedi.

Küçük kız başını kaldırıp yanıt verdi:

"Elbette."

Ne var ki aralarına çubuklu çit giriyordu:

"Çitin üstüne tırmanmam gerekecek."

"Hayır, beni yukarı kaldır!"

Frederic çitin üstünden eğilip küçük kızı kollarının altından tutarak kaldırdı ve iki yanağından öptü, sonra onu yine oraya bıraktı ve aynı yöntemle daha sonra da bu olay hep yinelendi.

Küçük kız dostunun geldiğini görür görmez, ancak dört yaşında bir çocuğun göstereceği bir sakınımla, fırlayıp onu karşılamaya giderdi, ya da korkutmak için, saklandığı bir ağacın ardından köpek gibi havlardı.

Bir gün, Bn. Moreau dışarı çıktığında, Frederic Louise'i odasına çıkardı. Küçük kız tüm koku şişelerini açtı, saçlarına bolca krem sürdü; daha sonra, en ufak bir çekingenlik göstermeden yatağın üstüne uzandı, orada gözleri açık, boylu boyunca uzanmış yatıyordu.

"Senin karın olduğumu düşünüyorum," diyordu.

Ertesi gün Frederic onu gözleri yaşlı gördü. Kız "günahlarından ötürü ağladığını" gizlemedi, Frederic ona ne gibi günahları olduğunu sorduğunda ise, gözlerini indirerek yanıt verdi:

"Bana daha fazlasını sorma!"

Louise komünyon yaşına gelmişti; o sabah onu günah çıkartmaya götürmüşlerdi.

Dinsel tören de geldi geçti, ama kız pek durulmadı. Ara sıra gerçek öfke nöbetleri tutardı ve yatıştırmak için B. Frederic'i çağırırlardı.

Delikanlı dolaşmaya çıktığı zamanlar çoğu kez kızı da götürürdü. Frederic hayaller içinde yitip gittiği sırada, Louise de ekinlerin kıyısından gelincikler toplardı ve delikanlıyı her zamankinden daha üzgün gördüğü zamanlar, tatlı sözlerle avutmaya çalışırdı onu. Frederic'in aşktan yoksun kalbi, bu çocuk dostluğuna kenetlendi; küçük kıza insan resimleri çizer oldu, ona öyküler anlatıyordu, daha sonra kitap okumaya başladı.

Bir düzyazı-şiir derlemesi olan ve o zamanlar çok konuşulan *Yılın Romantik Olayları*'ndan[61] başlamıştı işe. Kızın zekasından etkilenip yaşını unutarak *Atala*'yı okudu ona; ardından *Cinq-Mars* ve *Les Feuilles-d'automne* geldi.[62] Ancak bir gece Louise (o akşam, Letourneur'ün sade bir dille çevirdiği *Macbeth*'i dinlemişti) uykusundan, "Leke! Leke!" diye bağırarak uyandı; dişleri birbirine çarpıyordu, titriyordu kızcağız, ve dehşet içindeki gözlerini sağ elinin üstüne dikiyor, gördüğü lekeyi öbür eliyle ovuşturarak bağırıyordu: "Çıkmıyor, çıkmıyor leke!" Sonunda eve çağırdıkları doktor, küçük kızın heyecanlardan uzak tutulmasını önerdi.

Burjuvalar, doktorun teşhisini kızın yaşantısına aykırı buldular. Herkes, "Moreau oğlu" bu kızı aktris yapmaya niyetli diyordu.

Çok geçmeden bir başka olay konuşulmaya başladı: Barthelemy Amca'nın gelmesi. Bn. Moreau ona kendi yatak odasını verdi ve et yemenin günah olduğu günlerde bile sofrada et yemeği bulunduracak kadar hatırsayar davrandı.

İhtiyar ise yeterince kibar davranmadı. Sürekli Le Havre ile kıyasladığı Nogent'ın havasını ağır, ekmeğini kötü, sokaklarını çakır çukur, yiyeceklerini orta hallice, insanlarını ise tembel buluyordu. "Ticaret mi denir bunların yaptığına!" Rahmetli olmuş kardeşinin kimi çılgınlıklarını ayıpladı, oysa kendisi tam yirmi yedi bin franklık gelir yapmıştı! Ve amca, bir hafta kalıp giderken, bir ayağı araba merdiveni basamağında, hiç de rahatlatıcı olmayan şu lafı etmişti:

"Her zaman olduğu gibi, durumunuzu iyi gördüm, ferahladım."

---

61) Özgün adı: *Les Annales romantiques*. (Ç.N.)
62) *Atala*: Chateaubriand'ın bir romanı. *Cinq-Mars*: Tarihi roman (Alfred de Vigny). *Les Feuilles d'Automne* (Güz Yaprakları): Victor Hugo'dan şiir derlemesi. (Ç.N.)

Bn. Moreau salona döndüğünde, Frederic'e:

"Hava alacaksın!" dedi.

B. Barthelemy'nin kalkıp gelmesi, Bn. Moreau'nun çok fazla üstelemesi sonucu olmuştu; sekiz gün boyunca amcanın kendiliğinden bir açıklama yapmasını beklerken, bunu çok fazla belli etmiş olacaktı. Bu konuda kendisinin açıktan açığa harekete geçmiş olmasına hayıflanıyordu ve koltuğunda, başı önüne düşmüş, dudakları sımsıkı kapalı, oturup kalıyordu. Frederic de karşısına oturup onu inceliyordu; ikisi de susuyordu, tıpkı beş yıl öncesi, Frederic'in Montereau vapuruyla döndüğünde olduğu gibi. Kendiliğinden aklına gelen bu iki sahnenin örtüşmesi ona Bn. Arnoux'yu anımsattı.

O sırada pencerenin altında kırbaç şaklamaları ve kendisini çağıran bir ses duydu.

Yük arabasının içinde tek başına duran Roque Baba'ydı bu: Sabahtan akşama, Fortelle'de, B. Dambreuse'ün yanında olacakmış da, Frederic'i de oraya götürmeyi dostça öneriyordu.

"Benimle olduktan sonra, davet edilmenize hiç gerek yok; çekinmeyin, gelin!"

Frederic gitmeye heveslendi. Ne var ki, bundan böyle Nogent'da oturacağını onlara nasıl açıklayacaktı? Uygun bir yazlık takımı da yoktu; hem de annesi ne derdi? Öneriyi geri çevirdi.

O günden sonra komşusu ona biraz soğuk davrandı. Louise büyüyordu; Bn. Eleonore ağır bir hastalığa yakalanmıştı; böylece ilişkilerinin kopması Bn. Moreau'yu pek sevindirdi, çünkü bu tür insanlarla düşüp kalkmasının oğlunun yaşamının düzene girmesini olumsuz yönde etkilemesinden korkmaktaydı.

Bn. Moreau'nun en büyük hayali, oğlu için bir mahkeme kalemi satın almaktı. Frederic bu fikre sıcak bakıyordu. Artık annesiyle birlikte ayine gidiyor, akşamları onunla emperyal iskam-

bili oynuyor, giderek taşraya ayak uyduruyor, taşra havasına gömülüyordu; aşkı bile, bir ölüm dinginliği, uyuşturan bir hoşluk halini almıştı. Acısını mektuplara döke döke, okuduğu kitaplara karıştıra karıştıra, kırda bayırda gezdire gezdire ve her yere savura savura sonunda hemen hemen kurutmuştu bu acıyı, öyle ki Bn. Arnoux onun için, ölmüş ve mezarının nerede olduğunu bilmediğine şaştığı bir kadındı artık; işte aşkı böylesine dinginleşmiş ve boyun eğmişti.

Bir gün, 12 Aralık 1845 tarihinde, sabah saat dokuz sularında, ahçı kadın Frederic'in odasına bir mektup çıkardı. Adres iri iri harflerle yazılmıştı, yazı bildik bir yazı değildi; Frederic uykulu uykulu, zarfı açmayı savsaklıyordu. Sonunda açtı ve okudu:

"Le Havre, Sulh Hukuk Hakimliği, III. Arondisman.
Sn. Frederic Moreau,
Amcanız B. B. Moreau'nun *ab intestat*[63] vefatı üzerine..."

Mirasa konmuştu!

Sanki duvarın ardında yangın çıkmış gibi yataktan yalınayak ve yarı çıplak atladı; gözlerine inanamayıp hâlâ düş gördüğünü sanarak elini suratında gezdirdi, daha sonra, bunun gerçek olduğundan emin olmak için pencereyi ardına dek açtı.

Kar yağmıştı; damlar beyazlaşmıştı; hatta geçen akşam avluda ayağına takılıp kendisini nerdeyse tökezleten çamaşır gerdelini bile görüp tanıdı.

Mektubu yeniden ve art arda üç kez okudu; evet, her şeyden kuşku duyulurdu da, bundan duyulmazdı! Amcasının tüm serveti, ha! Yirmi yedi bin frank yıllık gelir! – Sevinçten deliye dön-

63) "Vasiyet bırakmadan" anlamına gelen Latince deyiş. (Ç.N.)

müş halde, Bn. Arnoux'ya kavuşacağını düşündü. Bir halüsinasyon kadar açık seçik biçimde, kendini onun yanında, onun evinde ve ona ipek kağıda sarılı bir armağan verirken görebiliyordu, o sırada kapının önünde faytonu –yok canım kupa arabası deyin şuna!– beklemekteydi, siyah bir kupa ve yanında kahverengi giysili uşağı; hatta Frédéric atının eşindiğini bile duyuyordu ve gemucu zincirinin şıkırtısı öpüşlerinin mırıltılarına karışıyordu. Ve her allahın günü bu sahneleri yineleyerek, sonsuza dek böyle yaşayıp gideceklerdi. Arnoux'ları karşılayıp evine buyur edecekti; yemek odası takımları kırmızı deri kaplı olacaktı, kadın odası ise sarı ipekten ve de her yerde sedirler! Ama ne etajerler olacaktı ya! Çin porseleninden ne vazolar! Ne halılar! Bu görüntüler öyle hızlı üşüşüyordu ki, başının döndüğünü hissediyordu. İşte bunlara dalmışken, birden annesi geldi aklına, mektubu elinden bırakmadan aşağı indi.

Bn. Moreau heyecanlanmamaya çalıştıysa da, baygınlık geçirdi. Frédéric onu kucakladı ve alnından öptü.

"Benim güzel annem, sattığın arabana yeniden kavuşabilirsin artık; hadi gülsene, ağlama artık, mutlu ol!"

On dakika sonra haber dış mahallelere dek herkesin ağzındaydı. Bunu duyar duymaz B. Benoist, B. Gamblin, B. Chambion, tüm dostlar koşup geldi. Frédéric bir an ortadan kayboldu ve Deslauriers'ye mektup yazdı. Daha başka eş dost da sökün etti. Öğle sonrasını kutlamalarla geçirdiler. O sırada durumu "iyice kötüleyen" Bn. Roque unutulmuştu.

Akşam baş başa kaldıklarında Bn. Moreau oğluna, Troyes'ya gidip yerleşerek orada avukatlık yapmasını öğütledi. Kendi memleketinde ne de olsa bir başka yerden daha çok tanınıyordu ve orada daha avantajlı evlilik olanakları bulabilirdi.

"Bu kadarı fazla ama!" diye bağırdı Frédéric.

Mutluluğu tam yakalamak üzereyken, çekip elinden almak istiyorlardı. Kesin kararını bildirdi: Paris'te oturacaktı.

"Orda ne yapacaksın ki?"

"Hiiç!"

Oğlunun halinden tavrından şaşkına dönen Bn. Moreau, ona ne olmak istediğini sordu. "Bakan!" dedi Frederic.

Ve hiç de şaka etmediğini belirtti: Diplomatlığa atılmak niyetindeydi, gerek gördüğü eğitim, gerekse kendi eğilimleri onu bu yola itiyordu. B. Dambreuse'ün aracılığıyla Devlet Şurası'na girmekle başlayacaktı işe.

"Demek onu tanıyorsun?"

"Elbette! B. Roque tanıştırdı!"

"Tuhaf bir şey," dedi Bn. Moreau.

Bu sözleriyle Frederic, onun gönlünde yatan eski hırsının hayallerini ayaklandırmıştı. Kendini bu hayallere bıraktı ve artık başka şeyleri hiç gündeme getirmedi.

Frederic sabırsızlanıyordu, ona kalsa hemen yola çıkardı. Ne var ki, ertesi gün için hiçbir arabada boş yer bulamadı; ve o gün beklerken akşam yediye dek içi içine sığmadı.

Tam sofraya oturacaklardı ki, kilisenin çanı üç kez uzunca çaldı ve o sırada içeri giren hizmetçiden Bn. Eleonore'un öldüğünü öğrendiler.

İşin sonunda bu ölüm hiç kimse için, hatta kendi çocuğu için bile bir felaket sayılmazdı. Genç kızın durumu, onun ölümünden sonra daha iyileşecekti.

İki ev bitişik olduğundan, pek çok gelip gitmeler ve konuşma sesleri duyuluyordu. Bir adım ötede bir ölünün bulunması, ana-oğul ayrılığına daha bir hüzün katar gibiydi. Bn. Moreau iki-üç kez gözlerini sildi. Frederic'in de yüreği daralıyordu.

Yemekten kalktıklarında Catherine Frederic'e, matmazelin

kendisini mutlaka görmek istediğini, ayaküstü ve çabucak fısıldamıştı. Onu bahçede bekliyordu. Genç adam dışarı çıktı, çiti atlayıp geçti ve hafifçe ağaçlara çarpa çarpa Roque'ların evine doğru ilerledi. İkinci katın ışıkları yanıyordu; o sırada karanlıkta bir siluet belirdi ve bir ses:

"Burdayım," dedi.

Frederic'e, herhalde siyah entarisinden ötürü her zamankinden daha uzun boylu göründü Louise. Delikanlı, söze nereden başlayacağını bilemediğinden, kızın ellerini tuttu ve göğüs geçirerek:

"Ah, zavallı Louise'ciğim!" dedi.

Kız hiçbir şey demedi. Frédéric'e uzun süre derin derin baktı. Genç adam posta arabasını kaçıracağından korkuyordu; uzaktan uzağa tekerlek sesi duyar gibi olmuştu çünkü, bir an önce gitmek için:

"Catherine bana bir şey söylemek..."

"Evet, doğru! Size diyecektim ki..."

Size demesi Frédéric'i şaşırttı; kız yine susunca:

"Peki neydi söyleyeceğin?" diye sordu.

"Bilmem. Unuttum! Gidiyormuşsunuz, doğru mu?"

"Evet, az sonra."

Louise yineledi:

"Ah, az sonra?... Temelli mi?... Birbirimizi göremeyecek miyiz artık?"

Louise hıçkırıklara boğulmuştu.

"Güle güle! Hadi öpsene beni!"

Ve kız heyecanla sarıldı Frédéric'e.[64]

64) Flaubert'in bu bölümde, 1835'te Trouville'de Gertrude Collier'yle yaşadığı gençlik aşkından esinlendiği sanılmaktadır. Yazar, Bn. Schlesinger'le bir yıl sonraki yaz tatilinde (1836) karşılaşacaktır.

İkinci Bölüm

1

Frederic kupa arabasının dip tarafına geçip oturduktan sonra, tümü birden harekete geçen beş atlı posta arabası sarsıldığında, delikanlı bir esrikliğe gömülür gibi oldu. Bir saray krokisi çizen mimar gibi, gelecekteki yaşamını önceden planladı. İnce ve şaşaalı şeylerle doldurdu onu. Başının göğe ereceği bir yaşam olacaktı bu, bir eli yağda, bir eli balda ve bolluk içinde yüzeceği... Frederic bu yaşamı seyretmeye öyle dalmıştı ki, dış dünya silinip gitmişti.

Ancak Sourdun yamacının eteklerinde fark etti nerede bulunduklarını. Bir arpa boyu yol gitmişler, olsa olsa beş kilometre! Canı sıkıldı. Yolu görebilmek için vasistasları indirdi. Ve birkaç kez arabacıya, tam olarak ne zaman varmış olacaklarını sordu. Yine de sakin sakin oturdu köşeciğinde, gözleri açık.

Sürücünün bulunduğu yere asılı fenerin ışığı atların sağrılarına vuruyordu. Bunun ötesinde, yalnızca öbür atların dalgaların ak köpükleri gibi oynayan yelelerini görebiliyordu; koşumun iki yanından atların solukları sis gibi yükseliyordu; demir zincirler şıkırdıyor, çerçeveleri içinde camlar titreşiyordu ve ağır araba asfaltın üstünde, değişmeyen temposu içinde boyuna gidiyordu. Şurda burda, ya bir ambar duvarı ya da tek başına bir han fark ediliyordu. Kimi zaman, köylerin içinden geçerlerken, bir

ekmek fırınının ağzından, yangın alevi parlaması gibi bir ışık saçılıyordu ve koşturan atların canavarsı silueti karşı evin alnacına taşınıyordu. Yedek değiştirme yerlerinde atlar koşumdan çözülür çözülmez, bir an kocaman bir sessizlik oluyordu. Bir kapı eşiğinde bir kadın, elini muma siper etmiş dikilirken, tepede brandanın altında biri gezinip duruyordu. Ve sonra arabacı basamağa atlıyordu ve araba yeniden yola koyuluyordu.

Mormans'a varıldığında, saatin biri çeyrek geçeyi çaldığını duydular.

"Bu durumda bugün," diye geçirdi içinden Frédéric. "Yani, yarından daha tez. Yaklaşıyorum!"

Ama giderek umutlar ve anılar, Nogent, Choiseul Sokağı, Bn. Arnoux, annesi, kafasında her şey birbirine karışmaya başladı.

Sert bir tahta sesi uyandırdı Frédéric'i. Araba Charenton Köprüsü'nden geçiyordu. Paris'telerdi artık. İki yol arkadaşından biri kasketini, öbürü boyunbağını çıkardı, şapkalarını giydiler ve hoşbeş edildi. Biri şişko ve kırmızı suratlıydı, üzerinde kadife bir redingot vardı, kendisi tüccarmış; öbürü ise, başkente bir doktora görünmeye gidiyordu; Frédéric, gece adamı belki de rahatsız etmiştir düşüncesiyle ondan öyle içtenlikle özürler diledi ki... mutluluk onu adamakıllı sevecen yapmıştı.

Gara paralel geçit herhalde su baskını altında kalmıştı ki yola dümdüz devam edildi ve ovalık alan yeniden belirdi. Uzaklarda, yüksek yüksek fabrika bacaları tütmekteydi. Az sonra Ivry'ye sapıldı. Yokuş bir yolu tırmandılar ve Panthéon'un kubbesi beliriverdi.

Hallaç pamuğu gibi altüst edilmiş ova, ne olduğu anlaşılmayan yıkıntıları andırıyordu. Surların oluşturduğu çember, düzlüğün ortasında yatay bir kabartı halinde yükseliyordu; yolun iki kıyısındaki toprak kaldırıma dizili, henüz dalsız budaksız fidan-

ları korumak için köklerinin çevresine, demir çubuklar batırılmış enli tahtalardan birer kafes çakılmıştı. Kimyasal madde üretilen binalarla odun satış depoları yan yana, birbirini izleyerek sürüp gidiyordu. Çiftlik kapılarını anımsatan yüksek, çift kanatlı kapıların aralık duran kanatlarının arasından, su birikintileriyle çirkef içinde kalmış avlularının içi görünüyordu. Kahvemsi kırmızıya boyanmış uzun yapılı meyhanelerin birinci katında, pencerelerin arasında, boyanmış çiçeklerden örülü bir taçla çerçevelenmiş, çaprazlama bir çift bilardo istekası bulunuyordu; şurda burda alçı boyalı ve inşaatı yarım kalmış, terk edilmiş kulübeler göze çarpıyordu. Çift sıra dizilmiş evler kesintisiz olarak sürüp gidiyordu şimdi; bunların çıplak alnaçları üzerinden, uzaktan uzağa beliren, tenekeden yapılmış devasa bir sigara, orada tekel bayii bulunduğunu gösteriyordu. Ebe tabelalarında, dantelalar içindeki örtüsüne sarılmış bir kundak bebeğini kucağında sallayan, başı boneli bir ebeanne görülüyordu. Duvar köşelerini kaplayan dörtte üçü yırtık afişler, tiftiklenmiş paçavralar gibi sallanıyordu rüzgarda. İş gömlekleriyle geçip gidiyorlardı işçiler... ve bira fıçıları yüklü kenarlıksız arabalarla çamaşırhanelere ait yük arabaları, bir de kasaplara et taşıyan yaysız arabalar... yağmur ince ince çiseliyordu, soğuk vardı, gökyüzü soluktu, ne var ki Frédéric için güneş kadar değerli bir çift göz vardı sislerin ardından ışıldayan.

Paris giriş kapısında uzun zaman beklemek zorunda kaldılar: Yumurta-tavuk toptancıları, nakliye arabaları ve bir koyun sürüsü yolu tıkamıştı. Nöbetçi er, kaputun başlığını kulaklarına indirmiş, üşümemek için kulübesinin önünde mekik dokuyordu. Giriş vergisi kesen memur arabanın üstüne zıpladı ve sonra birden pistonlu borudan bir askeri hava duyuldu. Bulvarı inerken atlar tam tırısa geçti, araba falakaları sarsılıyor, koşum kayışları

titreşiyordu. Upuzun kırbacın ucu, nemli havada şaklıyordu. Sürücü boğuk sesiyle bağırıyordu: "Hey! Savulun! Savulun!" Süpürgeciler kenara çekiliyorlar, yayalar geriye sıçrıyorlardı, vasistaslara dek çamur sıçrıyordu, yük arabalarıyla, gezinti arabalarıyla, posta arabalarıyla karşılaşıyorlardı. Ve sonra Botanik Parkı'nın parmaklıkları seriliverdi önlerine.

Seine Nehri'nin sarımsı suları hemen hemen köprülerin döşemelerine değin yükselmişti. Sulardan bir serinlik geliyordu. Frederic, içine aşk dolu kokular ve entelektüel birşeyler sinmişe benzer o güzelim Paris havasının tadına varırken, sulardan yükselen serinliği doyasıya ciğerlerine çekiyordu. İlk faytonu görünce yüreği hop etti. Şarapçı dükkanlarının samanla süslenmiş girişlerine, boya sandıklarıyla dolaşan boyacı çocuklara ve ellerinde kahve kavurma tavalarını sallayıp duran bakkal çıraklarına varana dek, her şeyini seviyordu Paris'in. Kadınlar şemsiyelerinin altında, kısa va hızlı adımlarla yürüyorlardı; Frederic eğilip yüzlerini görmeye çalışıyordu. Bakarsınız, rastlantı bu ya, Bn. Arnoux dışarı çıkmıştır.

Mağazalar gözünün önünden art arda geçiyordu, gittikçe kalabalık artıyordu, sesler daha yükseliyordu. Saint-Bernard İskelesi, ardından Tournelle ve işte Montebello İskelesi, derken Napoleon Rıhtımı'na girilmişti; Frederic O'nun pencerelerini görmek istiyordu, ama uzak düşüyordu buraya. Ve Pont-Neuf üzerinden Seine'i ikinci kez geçtiler, Louvre'a dek indiler; Saint-Honoré, Croix-des-Petits-Champs ve Du Bouloi Sokakları geçildikten sonra Coq-Héron'a ulaştılar ve otelin avlusuna girdiler.

Tam zevkini çıkarmak için Frederic olabildiğince ağır ağır giyindi ve hatta Montmartre Bulvarı'na değin yürüyerek gitti; az sonra mermer levhanın üzerinde o sevgili adı yeniden göreceğini düşünerek gülümsüyordu; gözlerini kaldırıp baktı. Ama ne

vitrinler vardı ne de tablolar, hiçbir şey!

Hemen Choiseul Sokağı'na koştu. B. ve Bn. Arnoux taşınmışlardı.

Kapıcı kulübesinde bir komşu kadın oturuyordu. Frederic kapıcının gelmesini bekledi, sonunda adam göründü, ama kapıcı aynı adam değildi. Arnoux'ların yeni adresini de hiç bilmiyordu.

Frederic bir kafeye girdi, birşeyler atıştırırken *Ticaret Yıllığı*'na baktı. Belki üç yüz Arnoux vardı da, bir tek Jacques Arnoux yoktu yıllıkta! Peki nerede oturuyorlardı? Bunu Pellerin bilirdi herhalde.

Kalkıp ta tepeye, Pellerin'in Poissonniere Mahallesi'ndeki atölyesine gitti. Kapıda ne zil vardı, ne de tıklamak için tokmak. Var gücüyle yumrukladı kapıyı, seslendi, bağırdı. Boşluktan başka yanıt alamadı.

Sonra aklına Hussonnet geldi. Ama böyle bir adama şimdi nasıl ulaşabilirdi? Bir kezinde Hussonnet'yle birlikte, onun Fleurus Sokağı'nda oturan metresinin evine değin yürümüştü. Fleurus Sokağı'na gitmesine gitti, ama oraya varınca genç kadının adını bilmediğini fark etti.

Emniyet amirliğine başvurdu. O merdiven bu merdiven, o oda bu oda dolaşıp durdu. Tam bilgi alabileceği odayı bulmuştu ki, büro kapanmak üzereydi, ertesi gün gelmesini söylediler.

Bulabildiği tüm tablo satıcılarının dükkanına girip, Arnoux'yu tanıyan var mı diye sordu. Ve onun tablo ticaretini bıraktığını öğrendi.

Sonunda, umutsuz, bitkin ve hasta, otele döndü, yatağa girdi. Tam çarşafların arasına uzanıverirken, aklına gelen ad onu sevinçten zıplattı:

"Regimbart! Ne aptalım ben, bunu şimdiye dek nasıl düşüne-

medim!"

Ertesi sabah saat yedi olur olmaz, Notre-Dame-des-Victoires Sokağı'nı boyladı ve orada Regimbart'ın beyaz şarap içmeyi âdet edindiği meyhanenin önüne vardı. Henüz açılmamıştı burası; çevrede bir tur atıp gezindi ve yarım saat sonra aynı yere geldi. Regimbart tam o anda çıkıp gitmiş. Frederic hemen sokağa daldı. Hatta uzaktan Regimbart'ın şapkasını görür gibi oldu; ama bir cenaze arabasıyla birlikte öbür yas arabaları araya girdi. Yol açıldığında ise, Regimbart'ın yerinde yeller esiyordu.

Neyse ki, allahtan, Vatandaş'ın her gün tam saat on birde öğle yemeğini yediği, Gaillon Meydanı'ndaki küçük lokanta aklına geldi. Sabır gerekirdi: Borsa'dan Madeleine Kilisesi'ne, Madeleine Kilisesi'nden Gymnase'a[65] dolaşıp durduktan sonra, Frederic saat tam on birde Gaillon Meydanı'ndaki lokantaya girdi, orada Regimbart'ı bulacağından emindi.

Burnu havada ahçı müsveddesi:

"Tanımam!" deyiverdi.

Frederic üsteleyince:

"Dedik ya bayım, onu artık tanımıyorum ben!" dedi, kaşlarını çalımla kaldırıp çok şey gizler gibi kafa sallaya sallaya.

Ha sahi, en son görüşmelerinde Vatandaş ona Alexandre kahvehanesinden söz etmişti. Frederic hemen bir *brioche*[66] satın alıp ağzına attıktan sonra, bir faytona atlayıp arabacıya, acaba Sainte-Genevieve'in yukarılarında Alexandre adında bir kahvehane biliyor mu diye sorunca, adam onu Francs-Bourgeois-Saint-Michel Sokağı'nda bulunan Alexandre adlı kafeye götürdü. Frederic'in içeri girip, "Pardon, B. Regimbart'ı görmek istiyordum!" demesi üzerine kahveci, tezgahın önünde oturan karısıy-

65) Paris'te bir komedi tiyatrosu. (Ç.N.)
66) Yağ ve yumurtayla yapılan bir tür tatlı çörek. (Ç.N.)

la bakışarak anlaştıktan sonra, son derece kibarca:

"Kendilerini henüz görmüş değiliz, beyefendi," diye yanıt vermişti.

Hemen duvar saatine dönüp baktı:

"Ama, umarım, on-on beş dakikaya kalmaz, burada olur. Celestin, hadi çabuk ol, gazeteler! – Beyefendi ne içmek isterler?"

Frederic hiçbir şey içeceği yokken, bir kadeh rom, ardından bir kadeh *kirş*[67] içti ve sonra bir kadeh de *küraso*[68] likörünün ardından kah soğuk kah sıcak içecekler istedi. O günkü *Le Siecle*'i baştan sona bir okudu, bir daha okudu; *Le Charivari*'deki[69] karikatürü, kağıdın pütürlerine dek hiçbir şeyi gözden kaçırmadan inceledi. Sonunda ilanları ezbere bilir oldu. Zaman zaman kaldırımdan gelen çizme sesini duyar duymaz, "Odur!" diyordu içinden ve camlarda her an birinin profili yansıyordu; ama hep geçip gidiyordu!

Beklerken sıkılmamak için Frederic durmadan yer değiştiriyordu; önce gidip en dibe oturdu, sonra sağa geçti, daha sonra sola; en sonunda kanapenin tam ortasına oturmuş, iki kolunu yana açmıştı. Ama kanapenin arkalığının kadifesine ufak ufak vuran bir kedi, tepsideki şurup lekelerini yalamak için beklenmedik anda yaptığı sıçramalarıyla Frédéric'i korkutuyordu; bir de aileden olan dört yaşında bir çocuk, çekilmez bir ufaklık, Amerikan barın basamaklarına çıkıp elindeki kaynana zırıltısıyla oynuyordu. Soluk tenli, çürük dişli annesi de aptal aptal gülümsüyordu. Şu Regimbart'ın ne işi vardı da hâlâ gelmiyordu? Frederic onu bekleyip dururken, sonsuz bir kedere gömülmüş durumdaydı.

Yağmur arabanın körüğüne dolu sesi çıkararak iniyordu.

67) Fr. *kirsch*: Kiraz ya da vişe rakısı. (Ç.N.)
68) Fr. *curaçao*: Narenciye ile yapılmış likör. (Ç.N.)
69) 1836'da kurulan *Le Siecle* gazetesi, az çok liberal görüş sergilemekle birlikte meşrutiyetçiydi; 1832'de kurulan *Le Charivari* ise, hükümet karşıtı bir hiciv gazetesiydi, yirmiden fazla kovuşturmaya uğradı.

Frederic muslin perdeyi araladığında, sokaktaki zavallı atı görebiliyordu: Hayvan, bir tahta attan daha hareketsiz duruyordu. Iyice yükselmiş sel suları tekerlek parmaklıkları arasından akıyordu, örtünün altına sığınmış olan arabacı uyukluyordu, ama burjuva müşterisi çeker gider korkusuyla, sular üzerinden dere gibi aka aka, ara sıra kahvehanenin kapısını aralayıp bakıyordu. Eğer insan bakışı nesneleri yıpratabilseydi, Frederic gözlerini dike dike şu duvar saatini eritmiş olurdu. Ama saat ilerliyordu. B. Alexandre, "Gelecektir, üzülmeyin! Gelecektir!" diyerek salonu arşınlıyordu; Frederic'i oyalamak için onunla uzun uzun konuşuyor, siyasetten laf açıyordu. Hatta ona domino oynamayı önerecek kadar ileri götürdü hatırsayarlığı.

Saat dört buçuğa geldiğinde, öğlenden beri orada bulunan Frederic fırladı kalktı ve artık beklemeyeceğini bildirdi.

Kahveci saf bir tavırla şöyle dedi:

"Ben de anlamadım gitti, B. Ledoux'nun uğramadığı ilk kez oluyor!"

"Ne diyorsunuz siz? Ne Ledoux'su?"

"Elbette, bayım! B. Ledoux, diyorum."

Frederic, çileden çıkmış, bağırdı:

"Ben size Regimbart dedimdi!"

"A! Çok özür dilerim! Yanılıyorsunuz! – Bn. Alexandre, bakar mısın: Beyefendi bize B. Ledoux dememiş miydi?"

Adam garsonu çağırıp:

"Sen de benim duyduğum adı duydun, değil mi?" diye sordu.

Herhalde patrona hıncı vardı ki, oğlan gülümsemekle yetindi.

Frederic arabacıya bulvarlara geri dönmesini söyledi, yitirdiği zamandan ötürü Vatandaş'a ateş püskürüyor, onu görebilmek

için, bir tanrı görecekmiş gibi dualar ediyordu; şu Regimbart'ı en uzak içki mahzenlerinin birinden de olsa çekip çıkarmaya kesin kararlıydı. Ama bekleyen arabanın varlığından sıkılmaya başlamıştı, onu başından savdı; kafası karışıyordu; o aptal heriften duyduğu bir sürü kafe adı, tümü birden belleğine sökün etti: Kafe Gascard, Kafe Grimbert, Kafe Halbout, Bordelais kahvehanesi, Havanais, Havrais, Boeuf-à-la Mode, Alman Birahanesi, Morel Ana'nın yeri; bunların tümünü sırayla yokladı. Biri Regimbart'ın az önce gittiğini, bir başkası az sonra uğrayabileceğini söylüyordu; bir üçüncüsü de altı aydır uğramadığını belirtirken, daha başka bir yerde ise, kendisinin dün uğrayıp cumartesi için kuzu budu siparişi verdiğini anlatıyorlardı. Sonunda, Kafe Vautier'nin kapısını açarken çarpıştığı garsona:

"B. Regimbart'ı tanır mısınız?" diye sordu.

"Nasıl tanımam, bayım? Kendisine servis yapmak onuru bana aittir. Şu anda yukarıda, akşam yemeğini bitirmek üzere!"

Patron, kolunda peçeteyle Frederic'e yaklaştı:

"B. Regimbart'ı mı sormuştunuz, efendim? Bir dakika önce burdaydı."

Frederic küfrü bastı, ama patron ona Regimbart'ı, kesinkes, Bouttevilain'in yerinde bulacağını söyledi.

"Size şerefim üzerine söylüyorum ki, onu orada bulacaksınız! Bugün her zamankinden daha erken kalktı ve iş görüşeceği beylerle randevusu olduğunu söyledi. Ama dediğim gibi, onu Bouttevilain'in orda bulacaksınız: Saint-Martin Sokağı, 92 numara, soldan ikinci kaldırım, avlunun en sonunda, ara kata çıkıyorsunuz, sağdaki kapı!"

Sonunda Frederic Regimbart'ı, pipo dumanları arasında, tek başına, bilardo masasının ardındaki iç odada, en dipteki masada buldu, önünde kocaman bira bardağı, başı eğik ve düşüncelere

dalmış bir halde.

"Ah, bilseniz, ben sizi ne aradım, ne aradım!"

Regimbart en ufak bir heyecan göstermeden, sanki daha dün ayrılmışlar gibi, Frederic'e yalnızca iki parmağını uzattı ve sonra açılışlar döneminin başlamasıyla ilgili anlamsız laflar etti.

Frederic onun sözünü keserek ve elinden geldiğince doğal bir tonda:

"Arnoux nasıl, iyi mi?" dedi.

Yanıt epey bekletti, Regimbart birasının tadını çıkarıyordu.

"Evet, iyi sayılır!"

"Peki şimdi nerede oturuyor?"

Vatandaş şaşırmıştı, yanıt verdi:

"Nerede olacak... Paradis-Poissonniere'de işte."

"Kaç numara?"

"Otuz yedi, tuhaf adamsınız vallahi."

Frederic kalktı:

"Ne o, gidiyor musunuz?"

"Evet, evet, bir yere gitmem gerekiyor, yapılacak bir işim vardı, unutmuşum da! Haydi hoşçakalın!"

Frederic buradan çıkıp Arnoux'lara giderken, sanki ılık bir rüzgarda ayakları yerden kesilmiş gibiydi ve içinde, ancak düş görürken yaşanılan o olanaksız rahatlığı duyuyordu.

Kendini bir binanın ikinci katında, bir kapının önünde buluverdi, zilin sesi birden çınladı gitti; bir hizmetçi belirdi; ikinci bir kapı aralandı, Bn. Arnoux ateşin başında oturuyordu. Arnoux fırladı geldi ve Frederic'e sarıldı. Bn. Arnoux'nun dizleri üstünde üç yaşında, yani aşağı yukarı o kadar, küçük bir oğlan vardı; şimdi kendi boyuna gelmiş bulunan kızı, şöminenin öbür yanında ayakta dikiliyordu.

Arnoux oğlunu koltuk altından tutup kaldırarak:

"Şimdi, izninizle bu bayı sizinle tanıştırayım," dedi.

Ve oğlanı havaya yüksekçe fırlatıp, kollarının ucuyla tutarak birkaç dakika eğlendi.

"Düşüreceksin çocuğu! Aman Tanrım! Keser misin şunu?" diye bas bas bağırıyordu Bn. Arnoux.

Ama öteki, korkulacak bir şey olmadığına yemin ederek oyunu sürdürüyordu ve aynı zamanda, memleketi olan Marsilya şivesiyle kimi harflere değişik bir çınlam katarak oğlanı okşuyordu. "Ah benim aslan yavrum, minik bülbülüm!" Sonra Frédéric'e, niye uzun süre onlara mektup yazmadığını, memlekette neler yaptığını ve hangi nedenle Paris'e geri döndüğünü sordu.

"Sevgili dostum, ben şimdi fayans ticareti yapmaktayım. Ama, sizi konuşalım!"

Frederic, uzun süren sessizliğinin nedeni olarak, bitmek bilmeyen bir davayı, bir de annesinin hastalığını gösterdi; ilginç görünmek için annesinin durumunu uzun uzadıya anlattı. Kısacası, Paris'e yerleşiyordu ve artık temelli Paris'te yaşayacaktı; miras konusunu –eski yaşamına gölge düşürmemek için– hiç açmadı.

Perdeler de koltuk takımına uygun olarak, kahverengi yünlü damasko dokumadan yapılmıştı. Karyolada, başyastığına dayalı, uç uca konmuş iki yastık vardı; kömürlerin arasında bir yatak tandırı ısınıyordu ve komodinin kıyısında duran lambanın abajuru evin içine loşluk vermekteydi. Bn. Arnoux'nun üzerinde, merinos yünü kumaştan koyu mavi bir sabahlık vardı. Gözlerini ocağın küllerine dikmiş, bir eli küçük oğlanın omzunda, öbür eliyle önlüğünün kordonunu çözüyordu; şimdi gömlekle kalmış yavrucak başını kaşıya kaşıya ağlarken, B. Alexandre fils'e[70] benziyordu.

Frederic, o anda sevinçten titremelere ve kasılmalara tutula-

70) Alexandre Dumas'nın evlilikdışı oğlu olan yazar Alexandre Dumas fils söz konusudur. (Ç.N.)

cağını sanmıştı –ne var ki büyük aşklar yerlerinden sökülüp başka yere götürüldüklerinde solarlar; Frédéric de Bn. Arnoux'yu eskiden yaşadığı yerde bulamayınca, sanki onun birşeylerini artık yitirmiş olduğu ve bir gerilemeye uğradığı, ne olursa olsun onun artık aynı kadın olmadığı düşüncesine kapıldı. Yüreğinin bu denli sakin olmasına çok şaşıyordu. Frédéric eski dostları ve o arada Pellerin'i sordu.

"Onu pek sık gördüğüm yok," dedi Arnoux.

Karısı da sonunu getirdi:

"Eskisi gibi kabul günlerimiz olmuyor artık."

Acaba bundan böyle Frédéric'i çağırmayacaklardı da, ondan mı böyle söylüyorlardı? Ama Arnoux, içten dostluğunun sürdüğünü göstermek için, niye bir akşam randevusuz falan çıkıp bize yemeğe gelmediniz diye çıkıştı Frédéric'e. Aynı zamanda, niye kendisinin iş değiştirdiğini de açıkladı:

"Böylesine bir yozlaşma devrinde elinizden ne gelir ki? Klasik resmin modası geçti. Hem insan isteyince, sanatı her yere taşıyabilir. Biliyor musunuz, ben Güzel'e gönül vermiş biriyim. Bir gün çıkın gelin de, sizi fabrikama götüreyim."

Ve, ara kattaki mağazasında bulunan ürünlerinden birkaçını hemen o anda göstermek istedi.

Döşemenin üstü tepsiler, çorba kaseleri, tabaklar ve leğenlerle dolmuştu. Banyoya ve tuvalete döşenmek üzere, Rönesans stilinde ve üzerine mitoloji konuları işlenmiş geniş karolar duvara dayalıydı. Salonun tam orta yerinde duran ve tavana değin yükselen çift yüzlü bir etajerin raflarında ise buzluklar, çiçek saksıları, şamdanlar, küçük seyyar çiçeklikler, bir zenciyi ya da Pompadour[71] stili bir çoban kızını canlandıran, rengarenk boyanmış büyük boy heykelcikler bulunuyordu. Arnoux bunları gösterir-

71) Pompadour Markizi ve XV. Louis'nin gözdesi J. Antoinette (1721-1764) söz konusudur. (Ç.N.)

ken, acıkmış ve üşümüş olan Frédéric bunalıyordu.

Hemen Kafe Anglais'ye koşup dört başı mamur bir gece yemeği yedi. Yemeğini yerken içinden:

"Memlekette, acılarımla baş başa ne iyiydim ben! Kadın beni zor tanıdı! Ne geri kafalı kadınmış!" diyordu.

Ve birden yerine gelen sağlığın verdiği coşkuyla, bencilce kararlar aldı. O sırada kalbini, dirseklerini dayamış olduğu masa gibi katı buluyordu. Demek ki bundan böyle, korkmadan çekinmeden dalabilirdi kibarlar alemine. Aklına birden Dambreuse'ler geldi; onları kullanacaktı; sonra Delauriers'yi anımsadı. "Tüh be! Vallahi kusura bakmasın!" Yine de ona, bir ulak aracılığıyla gönderdiği notta, ertesi gün Palais-Royal'de öğle yemeğini birlikte yemeyi öneriyordu.

Deslauriers'nin şansı pek gülmemişti.

Konu olarak "vasiyet bırakma hakkı"nı seçerek agregasyon[72] sınavına girmişti: Kendisi bu hakkın olabildiğince daraltılması görüşündeydi; ancak karşı taraf onu şaşırtıp aptalca şeyler söylemeye itince, Deslauriers bunun dozunu kaçırmıştı, ancak mümeyyizler oralı olmadılar. Daha sonra, ders vermek üzere bir konu çektiğinde, şansına "zaman aşımı" çıkmıştı. İşte o vakit Deslauriers olmayacak kuramlar ortaya atmaya başlamıştı; eskiden yapılan itirazlar yenileri gibi işlem görmeliydi; niye mülk sahibi kimse, mülkünün senetlerini ancak otuz bir yıl sonra elde edebildi diye malından olsundu? Bu demekti ki, namuslu kişinin güvencesi, zenginleşmiş hırsızın vârisine teslim edilmiş oluyor. Bir zorbalık ve gücünü kötüye kullanmak demek olan bu hakkın genişletilmesiyle tüm haksızlıklara geçit verilmiş oluyordu! Hatta şöyle bile haykırmıştı Deslauriers:

"Yıkalım bunu – böylece Franklar Galyalılara, İngilizler İrlan-

72) Fransa'da, üniversite mezunlarının girdiği ve kazananlara önemli mevkilerin kapısını açan zorlu bir yarışma sınavıdır. (Ç.N.)

dalılara, Yankee'ler Kızılderililere, Türkler Araplara ve beyazlar zencilere baskı yapamaz olurlar, böylece Polonya..."

Komisyon başkanı Deslauriers'yi susturmuştu:

"Tamam! Tamam bayım, siyasal görüşlerinizi kendinize saklayın, sınavı daha sonra yinelersiniz!"

Deslauriers yeniden girmeyi hiç istemiyordu, ama önünde Medeni Kanun'un III. kitabının o uğursuz XX. bölümü dağ gibi bir engel oluşturuyordu: Çünkü kendisi şimdi *Medeni Hukuk'a ve Doğal Hukuk'a Temel Olarak Zaman Aşımı* adlı dev bir kitap yazıyordu. Dunod, Rogerius, Balbus, Merlin, Vazeille, Savigny, Troplong gibi yazarların yanı sıra, önemli daha başka yazarların kitapları arasında pusulayı iyice şaşırmış durumdaydı. Kendini bu çalışmaya tam olarak verebilmek için avukat yardımcılığını da bırakmıştı. Şimdi artık öğrenci çalıştırarak, tez hazırlayanlara yardımcı olarak ayakta durabiliyordu. Genç avukatlar lokalinin toplantılarında yaptığı çarpıcı konuşmalarla tutucu toplumu ve Guizot'nun yolunda ilerleyen tüm genç kuramcıları korkutuyordu. Öyle ki belli bir kesimde, kişiliğinden ötürü biraz güvensizlik yaratmış olmasına karşın, yine de kendini tanıtmış olduğu söylenebilirdi.

Deslauriers randevusuna, kırmızı flanel astarlı, eskiden Senecal'in giydiği türden kaba saba bir paltoyla geldi.

Gelip geçen insanların gözü önünde öyle fazla sarılıp kucaklaşmaya utandılar, Vefour'un yerine dek kol kola, zevkten güle oynaya ve gözbebeklerinde tomuran bir damla yaşla gittiler. Ve baş başa kalır kalmaz Deslauriers haykırdı:

"Oh be! Gelsin şimdi tatlı hayat!"

Frederic servetine böyle hemencecik ortak çıkılmasından pek hoşlanmadı. Dostu ikisi adına çok fazla seviniyordu da, tek başına Frederic adına pek o kadar sevinmiyordu.

Bundan sonra, Deslauriers sınavdaki başarısızlığını ve yavaş yavaş yapmakta olduğu çalışmaları, yaşamını anlattı, kendinden söz ederken acılara katlanır feylesof edasıyla, başkalarından ise hırçın ve sert bir tavırla konuşuyordu. Hiçbir şeyden hoşnut olmuyordu. Belli bir yere gelmiş olanlar arasında tek bir adam yoktu ki salak ya da aşağılık olmasın. İyi yıkanmamış bir bardağı bahane ederek garsona ateş püskürdü ve Frédéric'in yatıştırıcı çıkışması üzerine:

"Ne yani, bu züppeler için mi canımı sıkacağım! Yılda altı-yedi bin frangı ceplerler bunlar, seçmendirler, hatta belki de seçilirler! Yok! Yok!"

Ama hemen şen şakrak bir edayla:

"Ama unutuyorum ki şu anda konuştuğum kişi bir kapitalist! Bir Mondor[73], sen artık bir Mondor'sun!"

Söz yeniden mirastan açılınca, Deslauriers şöyle bir sav ileri sürdü: Bu ikinci derece akrabalıktan doğan miraslar (dostu için sevinmiş olsa bile, aslında haksızlıktı) yakında, Devrim'den sonra kaldırılacaktı.

"Sence kalkar mı?" dedi Frédéric.

"Bundan emin ol!" yanıtını verdi öteki. "Bu böyle sürüp gidemez! Çok acı çekiliyor! Senecal gibilerini sefalet içinde yaşar görüyorum da..."

"Senecal der başka demez!" diye düşündü Frédéric.

"Peki daha ne var ne yok? Hâlâ Bn. Arnoux'ya âşık mısın? Yoksa geçti mi, ha?"

Frédéric ne diyeceğini bilemedi ve gözlerini kapayıp başını öne eğdi.

Arnoux'lar konusunda, Deslauriers'den öğrendiğine göre, dergi şimdi Hussonnet'nin eline geçmişti ve yeni sahibi onu baş-

73) XVII. yy'da yaşamış ve müthiş servet edinmiş bir şarlatan.

tan sona değiştirmişti: Yeni adı *L'Art* idi; bir yazarlar derneğince çıkarılıyordu, her biri yüz franklık hisselerle oluşturulmuş bir şirket, sermayesi kırk bin frank. Hisse sahiplerinden her biri kendi elyazması yapıtını dergide yayımlama yetkisine sahipti. "Şirketin amacı, yeni yetişenlerin yapıtlarını yayımlayarak, yetenek, belki de deha sahibi kimselerin içinde boğuldukları acı bunalımlardan onları esirgemek, falan fişman... görüyor musun palavrayı!" Ama yine de yapılacak bir şey vardı: Söz konusu derginin sesini güçlendirmek ve sonra, aynı kadroyu kullanarak ve "arkası yarın" diyerek, abonelere birdenbire bir siyasal gazete sunmak. Bu iş için pek fazla bir yatırıma da gerek yok.

"Ne dersin, ha! Var mısın bu işe girişmeye?"

Frédéric öneriye hayır demedi. Ama önce, işlerinin düzene girmesini beklemek zorundaydı.

"Hemen söyle, senin şu anda bir şeye gereksinimin varsa..."

"Teşekkür ederim, küçüğüm," dedi Deslauriers.

Daha sonra, pencere kıyısındaki kadife kaplı tahtaya dirseklerini dayayıp puro içtiler. Güneş pırıl pırıldı, hoş bir hava vardı, kuş sürüleri uçuşa uçuşa gelip bahçeye iniyordu; yağmurla yıkanmış mermer ve bronz heykeller güneşte balkıyordu; önlüklü dadılar sandalyelere oturmuş çene çalıyorlardı ve çocuk cıvıltıları, demet demet su fışkırtan fıskıyenin kesintisiz şırıltısına karışıyordu.

Frédéric ilk önce Deslauriers'nin acı konuşmalarından tedirginlik duymuştu; ama yarı uykulu, uyuşmuş haliyle damarlarına yayılan şarabın etkisi altında ve de güneş tam suratına vurunca, içinde bitimsiz bir hoşluk duydu, tıpkı sıcağa ve neme doymuş bitkilere dönmüş haliyle, hazdan aptallaşmış gibi oldu. O sırada Deslauriers, kısılmış gözkapaklarıyla uzaklara bakıyordu, belirsizce. Göğsü kabara kabara şöyle diyordu:

"Ah! Nerde o Camille Desmoulins'in bir masaya çıkıp halka Bastille'i gösterdiği günler! İnsan o devirde kendini ortaya koyabiliyordu, gücünü kanıtlıyordu! Sıradan avukatlar generallere buyruk veriyordu, baldırı çıplaklar kralları dize getiriyordu, oysa günümüzde öyle mi ya!..."

Sustu, sonra birden:

"Adam sen de! Gelecek günler çok şeye gebe!" dedi.

Ve parmaklarıyla camların üstünde hücum marşını çalarken, Barthelemy'nin[74] şu dizelerini okudu:

Yine dikilecek karşınıza o korkunç Halk Meclisi,
Bulanık kafanızda, kırk yıl sonra, hâlâ onun izi.
Bir dev adam o, yiğitçe yürüyen güçlü adımlarla.

"Gerisini çıkartamadım! Vakit de geç, gidelim mi?"

Yolda da kuramlar ortaya atmayı sürdürdü.

Frederic onu dinlemiyordu artık ve kumaş dükkanlarının vitrininde, yerleşeceği eve uyacak döşemeliklere, mobilyalara bakıyordu. Herhalde aklına Bn. Arnoux gelmişti ki, ordaki ikinci el dükkanının sergisinin önünde durup üç adet fayans tabağa baktı: Her biri yüz *ekü* değerindeki bu tabaklar metalik ışıltı veren arabesk yaldızla süslenmişti. Frederic bu tabakları ayırttı.

"Yerinde olsam gümüş tabak alırdım," dedi Deslauriers ve zenginliğe pek meraklı oluşuyla, kökensel açlığını ortaya koymuş oldu.

Frederic tek başına kalır kalmaz, ünlü Pomadere'e uğrayıp üç pantolon, iki çift takım, bir kürklü ceket ve beş yelek siparişi verdi; daha sonra ayakkabıcıya, gömlekçiye ve şapkacıya da uğ-

74) Bu hiciv şairi, bir yıl boyunca çıkardığı haftalık *La Nemesis*'te yayımladığı vurucu şiirleriyle tanınmıştır.

rayarak yine siparişlerde bulundu ve bunların en kısa zamanda teslim edilmesini istedi.

Üç gün sonra, Le Havre'dan döndüğü akşam, evinde gardırobunu tamamlanmış buldu. Bunları bir an önce giymek hevesiyle akşam akşam Dambreuse'lere gitmeye karar verdi. Ama henüz çok erkendi, daha saat sekizdi.

"Ötekilere gideyim bari..." dedi içinden.

Arnoux tek başına aynanın karşısında tıraş olmaktaydı. Frédéric'e, onu eğlenebileceği bir yere götürmeyi önerdi ve B. Dambreuse'ün adını duyar duymaz:

"Oh! Tam yerine gidiyoruz! Orada Dambreuse'ün dostlarıyla karşılaşırsınız, hadi gidelim! Doğrusu eğlenceli olacak!" dedi.

Frédéric özür dileyerek gitmek istemediğini söylüyordu ki, Bn. Arnoux sesini tanıyıp Frédéric'e, duvarın ardından iyi akşamlar dedi, çünkü kızının hafif kırıklığı vardı, kendisi de hastaydı. O sırada bir çay kaşığının bardağın içinde çıkan sesiyle birlikte bir hasta odasında usulca kımıldatılan şeylerin çıkardığı ürpertili sesler duyuldu. Daha sonra Arnoux, karısına hoşçakal demeye gitti. Gitmesinin bir sürü nedenini sayıp döküyordu:

"Biliyorsun, bu iş ciddi! Gitmem gerekiyor. Buna gereksinim duyuyorum, beni bekliyorlar."

"Git canım git. İyi eğlenceler!"

Arnoux bir faytona seslendi.

"Palais-Royal! Montpensier Galerisi, 7 numara."

Ve kendini şiltelerin üstüne atarken:

"Ah! Öyle yorgunum ki, azizim. Geberiyorum. Aslında size bunu anlatabilirim, başkasına anlatmam da..."

Ve gizemli bir tarzda Frédéric'in kulağına eğildi:

"Çinlilerce kullanılmış bakır kızılını bulmaya çalışıyorum."

Frédéric'e, mine denilen şey ve hafif fırınlama üzerine açıkla-

malar yaptı.

Chevet'nin yerine geldiklerinde, Arnoux'ya kocaman bir sepet getirip verdiler, Arnoux onu faytona koydurttu. Sonra "karıcığı için" üzüm, ananas, çeşitli ilginç yiyecekler aldı ve bunların ertesi sabah erkenden evine gönderilmesi için talimat verdi.

Daha sonra, kiralık kostüm bulunan bir dükkana gittiler; baloya gidilecekti çünkü. Arnoux kendisi için mavi kadifeden külot pantalon ve asorti ceket, bir de kırmızı peruka istedi; Frederic ise kukuletalı bir balo giysisi. Ve Laval Sokağı'ndan aşağı, ikinci katı rengarenk fenerlerle ışıklandırılmış bir binanın önüne indiler.

Merdivenin daha alt başından keman sesleri duyulmaya başlıyordu.

"Ne musibet bir yere götürüyorsunuz beni?" dedi Frederic.

"Korkmayın, iyi kızdır!"

Kapıyı üniformalı bir uşak açtı ve onları sofaya aldı; burada paltolar, manto ve şallar sandalyelerin üstüne yığılmıştı. O sırada oradan, XV. Louis devri dragon süvarisi kılığına girmiş bir kadın geçmekteydi: Ev sahibesi Matmazel Rose-Annette Bron.

"E? Nasıl oldu?" dedi Arnoux.

"Tamam!" dedi kadın.

"O! Teşekkürler meleğim!"

Ve kadını öpmek istedi.

"Dikkatli ol, salak! Makyajımı berbat edeceksin!"

Arnoux Frederic'i tanıştırdı.

"Hoşgeldiniz, beyefendi! Buyurun şöyle!"

Kadın ardındaki kapı perdesini aralarken, tantanalı bir tonla bağırdı:

"B. Arnoux, ahçı yamağı... bir de dostlarından bir prens!"

Işıklardan Frederic'in gözleri kamaştı; gördüğü salt ipekti,

kadifeydi, çıplak omuzlardı ve sarı ipekli kumaşla kaplanmış ve üzerine, şuraya buraya pastel renkli portreler asılı yüksek duvarlar ve XVI. Louis stili kristal şamdanlar arasında, yeşilliklerin ardına gizlenmiş orkestranın müziğine uyarak biteviye yalpalanmakta olan bir renk kütlesiydi. Ayaklı lambaların birer kartopunu andıran donuklaşmış karpuzlarından süzülen ışık, konsolların üzerine ve köşelere konmuş çiçek sepetlerine vuruyordu; tam karşıda ise, daha küçük olan ikinci bir odadan sonraki üçüncü odada, başucuna Venedik aynası konmuş, burma sütunlu bir karyola göze çarpıyordu.

Arnoux tepesinde sepetle –ve sepetin ortasında tümselen yiyeceklerle– görününce dans durdu ve neşeli bir şamata içinde bir alkış yükseldi. "Aman avizeye dikkat!" Frederic başını kaldırıp baktı: *L'Art industriel*'i süsleyen Saksonya işi antika avizeyi tanıdı ve belleğinde eski günlerin anıları ayaklandı; ama o anda biri, acemi erlerin gelenekleşmiş o hödük tavrıyla ve şaşkınlığını belirtmek için kollarını iki yana açarak dikiliverdi önüne: Yalın üniforması içinde bir ateş hattı piyade eriydi bu; yüzünü tanınmaz hale sokmuş ve uçları iyice sivriltilmiş o kapkara ve ürkünç bıyıklarına karşın Frederic onu, eski dostu Hussonnet'yi tanıyıverdi. Yarı Alsace yarı zenci şivesiyle, anlaşılmaz bir dilde konuşan bohem arkadaşı, ona sürekli "Albayım!" diyerek Frederic'i hararetle kutluyordu. Tüm bu insanların arasında afallamış bulunan Frederic ise, ona ne yanıt vereceğini bilemiyordu. Bir keman yayının nota sehpasına dokunmasıyla, bay-bayan dansçılar yerlerini aldılar.

Dans edenler şöyle bir altmış kişiyi buluyordu, bayanların çoğu köylü kadın ya da markiz kılığına girmişlerdi, hemen hemen olgun yaşta olan erkeklerin çoğu ise ya araba sürücüsü, ya iskele hamalı, ya da tayfa olmuşlardı.

Frederic duvarın dibine yanaşarak, önünde kontrdans oynayanları seyretti.

Eski Venedik *doj*'ları[75] gibi lal rengi ve yerlere dek uzun cüppe giymiş kart horozun teki, yeşil bir giysinin altına triko külot pantalon giymiş, ayağında yumuşacık deriden altın mahmuzlu çizmeler bulunan Bn. Rosanette'le dans ediyordu. Karşı çift ise, kılıçlar kuşanmış Arnavut kılığındaki erkek ile mavi gözlü, süt gibi beyaz tenli, pelte gibi tombul ve uzun kollu gömlek üstüne kırmızı sıkma-yelek giymiş İsviçreli bir kadındı. Operada figüranlık yapan uzun boylu bir sarışın, dizlerine dek uzanan saçlarını ortaya çıkarabilmek için vahşi kadın kılığına girmişti ve giysi olarak yalnızca önüne bir deri peştamal bağlamış, kollarına sırçadan incik boncuk takmış, başına da ışıl ışıl ışıldayan ve tepesinde bir demet tavuskuşu tüyü dikelen bir taç giymişti. Onun önünde duran bir Pritchard, gülünç derecede bol kapkara takımı içinde, dirseğiyle enfiye kutusunun üstünde tempo tutuyordu. Watteau, küçük bir çoban kılığında, salt gök mavisi ve gümüş rengi giysileri içinde ay ışığına dönmüş, elindeki üvendireyi, bedeninin sol yanı leopar derisiyle örtülmüş, başında üzüm salkımlarından örülü tacı ve ayaklarında yaldızlı kurdelelerle bağlanmış sandaletleri olan bir Baküs rahibesinin kozalak başlı asasına değdiriyordu. Öte yanda, al kadifeden korsaj giymiş bir Polonyalı kadın, konçları pembe tüylerle çevrelenmiş potinlerin içine giydiği inci grisi ipek çoraplarının üstünde tülden jüponunu savurtup duruyordu. Ve bir yandan da, göbek bağlamış olmasına karşın kilise korosu oğlanı kılığına girmiş, dans ederken bir eliyle kırmızı fesini tutup öbür eliyle beyaz kilise önlüğünün eteğini kaldırarak havalara sıçrayan kırklık adama bakıp gülümsüyordu. Ama kim ne derse desin gecenin kaliçesi, yıldızı, dans

75) Fr. *doge*: Eski Venedik ya da Ceneviz'de hükümet başkanlarına verilen unvan. (Ç.N.)

salonlarının ünlü dansözü Matmazel Loulou'ydu. Şimdi artık hali vakti yerinde olduğundan, düz siyah kadifeden bir ceket giymiş ve boynuna danteladan genişçe bir yakalık geçirmişti; kalçalara tam oturmuş, gelincik rengi ipekten bol paçalı pantolonunun beli bir kaşmir şalla sıkılmıştı ve iki yandaki dikişe, boylu boyunca, doğal biçimleriyle minik kamelyalar dizilmişti. Matmazel Loulou'nun soluk benizli, hafif şiş ve kalkık burunlu yüzü, bir vuruşta yana, sol kulak üstüne yatırılmış gri renk fötr erkek şapkasının altından taşan darmadağın saçlı perukasından daha külhanice görünüyordu; ve her sıçrayışında, pabuçlarının elmas tokaları, yanı başındaki demir zırha gömülmüş koca Ortaçağ Baronu'nun nerdeyse burnuna değiyordu. Bir de sırtında kuğu kanatları, elinde altın kılıcıyla bir Melek vardı ki, hop orada hop burada, habire kavalyesi XIV. Louis'yi yitirip aranıyordu ve figürleri hiç beceremediği için kontrdansı berbat ediyordu.

Frederic bu insanlara bakarken, yüreğinde bir terk edilmişlik duygusu, bir rahatsızlık vardı. Aklı yine Bn. Arnoux'daydı ve sanki ona karşı oynanmakta olan bir oyuna kendisi katılmış bulunuyordu.

Kontrdans bittiğinde Bn. Rosanette Frederic'e yaklaştı. Hızlı hızlı solur gibiydi ve boynundaki ayna gibi parlak yakalık, çenesinin altında hafifçe kalkıp iniyordu.

"Siz dans etmiyor musunuz, beyefendi?"

Frederic özür dileyerek, dans etmeyi bilmediğini söyledi.

"Sahi mi! Benimle de dans etmez misiniz? Emin misiniz bundan?"

Kadın tüm ağırlığını tek kalçası üstüne vermiş, öbür dizi az geride, sol eliyle kılıcının sedef topuzunu okşarken, yarı yalvarıcı yarı alaylı bir edayla Frederic'i şöyle bir an süzdü. Sonra "iyi akşamlar" deyip, tek ayağı üstünde tersyüz döndü ve uzaklaştı.

Frederic kendi kendinden hiç de hoşnut değildi; ne yapacağını bilemeden salonda gezinmeye başladı.

Duvarları uçuk mavi atlas üzerine kır çiçekleri desenli kapitone kadın odasına girdi; tavanda, yaldızlı ahşap çember içine alınmış mavi gökyüzü zeminindeki minik aşk tanrıları, kuştüyü bir örtüyü andıran bulutların üzerinde oynaşıyorlardı. Rosanette gibilerine sıradan gelebilecek bu kibar şeyler Frederic'in gözlerini kamaştırdı; delikanlı gördüğü her şeye hayran kaldı: Aynanın çerçevesine sarılmış yapma boru çiçekleriyle dallarına, şöminenin önündeki perdelere, Türk usulü sedire ve duvarların girinti oluşturduğu yerdeki, pembe ipekle kaplanıp üstüne beyaz muslin düşürülmüş çadırımsı şeye... Yatak odası, kakma bakır süslemeli koyu renk mobilyayla döşenmişti ve üzerine kuğu tüyünden bir örtü örtülmüş kerevetin üstünde kocaman bir tavanlıklı karyola ve devekuşu tüyleri vardı. Üç ince zincirle asılı donuk Bohemya camı avizeden dökülen loş ışığın altında, iğneyastığına batırılmış, başı değerli taştan topluiğneler, tepsilerin üstüne bırakılmış yüzükler, altın çerçeveli madalyonlar ve gümüş çekmeceler göze çarpıyordu. Aralık kalmış küçük bir kapıdan görülen ve taraçayı tümüyle kaplayan sıcak seranın bitiminde, taraçanın öbür başında bir kuşhane yer alıyordu.

Tam Frederic'in hoşlanacağı bir ortamdı burası. Serde gençlik vardı ne de olsa, buraların tadını çıkaracağına söz verdi kendi kendine, yüreklendi; ve salonun girişine dönüp geldiğinde, kalabalığın daha da artmış olduğunu gördü (her şey bir ışık tozu içinde kaynaşmaktaydı), dikilip kontrdansları seyrederken daha iyi görmek için gözlerini kırpıştırıyor ve kösnül bir gevşekliğe dönüşmüş, bitimsiz bir öpüş gibi havaya yayılmış kadın kokularını içine çekiyordu.

Ama işe bakın! Pellerin yanı başında, kapının öbür ucunda

duruyordu; giyinip kuşanmıştı, sol eli göğsünde, sağ elinde şapkası; beyaz eldiveninin teki sökülmüştü.

"O! Çoktan beri görünmüyordunuz! Nerelerdeydiniz allah aşkına? Geziye falan mı çıkmıştınız? İtalya'ya falan? Ama İtalya da pek basmakalıp değil mi? Yoksa sanıldığı kadar katı değil mi, ne dersiniz? Boş verin! Siz bana bir gün yaptığınız eskizleri getirin."

Ve yanıtı beklemeden, sanatçı başladı kendinden söz etmeye.

Çizgi'den sapmadan çalışmanın aptallık olduğunu kesinkes anladıktan sonra resimde büyük ilerleme kaydetmişti. Bir sanat yapıtında Bütünlük ve Güzellik arayışından öte, o nesnenin yapısı ve farklılığı temel alınmalıydı.

"Çünkü bakın, her şey Doğa'da var, demek ki hiçbir şey yasaklanmış değil ve her şey biçimlendirilebilir. Aslolan doğru notayı yakalayabilmek. O kadar. İşin sırrına erdim ben!" Frederic'i dirseğiyle dürterek, birkaç kez yineledi bunu ona: "Bakın, ben bu işin sırrına erdim! Saç biçimiyle bir sfenks havasına girmiş ve Rus arabacıyla dans eden şu ufak tefek kadını ele alalım... gördüğümüz her şey net, yalın ve nokta konmuş durumda, her şey ham veriler halinde, henüz törpülenmemiş. Göz altlarına çivit mavisi, yanağına bir tabaka ateş kırmızısı, şakakların üstüne zifir karası; ve pat küt!" Böyle derken, havaya fırçayla vuruşlar yapar gibi oynatıyordu başparmağını. "Buna karşılık, ötedeki şu tombul kadın," diyordu ressam, kiraz kırmızısı entarisi içinde, boynunda altın haçıyla ve sırtında düğümlenmiş keten bezinden atkısıyla, Balıkçı Karısı kılığına girmiş kadını gösteriyordu, "onun her şeyi salt yuvarlak çizgiler halinde; burun delikleri bonesinin kenarları gibi açılıyor, ağız kenarları yukarı çekik, çene ise aşağı düşük, salt yağ, renkler yumuşak, her şey dolu dolu, dingin ve günlük güneşlik, tam bir Rubens tablosu! Yine de ka-

dınlar tümüyle bir tamlık içinde, eksiksiz. Peki bu durumda, ölçü olarak hangisini alacağız?" Pellerin coşuyordu: "Güzel diyeceğimiz kadın nasıl olur? Neye güzel diyeceğiz? Bana şöyle diyeceksiniz... Oh! Güzel mi?!"

Frederic onun sözünü kesti ve şu profili tekeye benzeyen, *pasturel*'in[76] ortasında tüm dans edenleri kutsamakta olan Palyaço tipi de kimin nesidir, öğrenmek istedi.

"N'olacak, hiçin hiçi biri işte! Üç oğlan babası bir dul. Çocuklarının kıçında donu yok, kendisi barlardan çıkmaz ve hizmetçisiyle yatar."

"Ya şu yargıç kılığına girmiş, pencere aralığında Madam de Pompadour stili markizle konuşmakta olan adam?"

"Markiz kılığındaki kadın Bn. Vandael'dir, Gymnase'ın eski aktrislerinden ve Doj'un, yani Kont de Palazot'nun metresi. Yirmi yıldır birlikte yaşıyorlar; nedenini allah bilir. Ama eskiden bu kadının gözleri çok güzelmiş! Markizin yanındaki vatandaşa gelince, ona Yüzbaşı d'Herbigny derler, fi tarihinden kalma asker, tek serveti onur madalyası ve kendisine bağlanmış bulunan aylıktır, önemli günlerde şuh işçi kızlara kol kanat gerer, düello olaylarını o ayarlar ve kibarlar aleminin akşam yemeklerine çağrılır."

"Desenize, namussuzun teki!" dedi Frederic.

"Yok canım! Efendi adamdır!"

"Ya!"

Ressam daha başka adlar da saydı Frederic'e; o sırada gözüne çarpan, Moliere'in yarattığı hekimler tarzında upuzun siyah şayak bir cüppe giymiş, ancak içine taktığı cici bici şeylerini göstermek için önünü boylu boyunca açmış adamı görünce:

"Bu doktor Des Rogis'tir, bir türlü ünlü olamamak onu ku-

76) Fr. *pastourelle*: Kadril denilen kontrdansın dördüncü figürü. (Ç.N.)

durtuyor; kalkıp bir de bir tıbbi porno kitabı yazdı, gerekirse yüksek sosyetenin pabucunu yalar o, ser verir sır vermez biridir; kadınlar ona bayılır. Kendisi ve hanımı (gri entarili, şatonun sahibi şu sıska kadın), özel yerlere olsun genel yerlere olsun, her yere birlikte sürüklenip giderler. Ve bu ikili, geçim sıkıntıları olmasına karşın, bir de *gün yaparlar* ve bu *entel çaylar*'da şiirler okunur. –Aman, yavaş konuşun!"

Nitekim Doktor gelip yanlarına sokuldu; çok geçmeden, salonun önünde üçü bir olup bir sohbet grubu oluşturdular; Hussonnet de gelip katıldı ve onun ardından Vahşi Kadın'ın sevgilisi genç şair, I. François stili kısa paltosunun altından insan anatomisinin en zavallı görünümünü sergileye sergileye geldi. Gruba son olarak, Türk seyyar satıcı kılığına girmiş, zehir gibi zeki bir delikanlı katıldı. Sırtındaki sarı şeritli ceketi gezici dişçilerin sırtında dolana dolana öyle eskimiş, kırmalı bol pantolonunun kırmızı rengi öyle solmuş ve Tatar tarzı yılanbalığı gibi dolanmış sarığının görünümü öyle içler acısı bir hal almıştı ki, (ama o haliyle kılık kıyafeti tepeden tırnağa çok başarılı olduğundan) kadınlar delikanlıya açıktan açığa iğrenerek bakıyorlardı. Hatta doktor delikanlının gönlünü almak için, yanı başındaki İskele Hamalı kılığına girmiş sevgilisine bolca övgülü sözler söyledi. Türk kılığına girmiş bu çocuk bir banker oğluydu.

İki kontrdans arasında Rosanette şöminenin yanına doğru gitti, oradaki koltukta ihtiyar, ufak tefek, şişman bir adam oturuyordu, üzerinde altın düğmeli kahverengi bir giysi vardı. Dimdik duran beyaz kravatının üzerine sarkmış pörsük yanaklarına karşın, kaniş tüyü gibi kendinden kıvırcık ve hâlâ sarı görünen saçlarıyla gönlü genç bir ihtiyar havası vardı.

Rosanette onun yüzüne doğru eğilip söylediklerini dinledi. Sonra ona bir bardak şurup hazırlayıp getirdi; hiçbir şey, Rosa-

nette'in, kollarına dantela geçirilmiş işlemeli yeşil giysisinin içindeki elleri kadar tatlı olamazdı. Adamcağız şurubunu içtikten sonra öptü bu elleri.

"Ama bakar mısınız! Bu B. Oudry değil mi? Arnoux'nun komşusu?" dedi Frédéric.

Pellerin gülerek:

"Ama yitirdi komşusunu," dedi.

"Nasıl yani?"

Longjumeau'lu arabacı kılığına girmiş biri Rosanette'in beline sarıldı, vals çalmaya başlamıştı. Ve salonun çevresine dizili kanapelerde oturmakta olan kadınların tümü birbiri ardından çabuk çabuk kalktılar; etekleri, eşarpları, saçları uçuşmaya başladı.

Dans edenler Frédéric'e o derece yakındılar ki, delikanlı, alınlarında tomuran ter tanelerini görebiliyordu; giderek daha canlı ve ritimli hale gelen bu yelkovana benzer baş döndürücü hareket, Frédéric'in zihninde esrime gibi bir şey yaptı ve her kadını aynı göz kamaşması içinde görmesi ve her kadının kendi güzelliğine göre başka başka uyarıcı etki yapması delikanlının kafasında daha başka görüntülerin doğmasına neden oldu: Kendini baygınca salıveren Polonyalı kadın Frédéric'te, karla kaplı bir ovada ikisi birlikte hızla giden bir kızağın üstündelermiş gibi bir duygu ve kadını göğsüne bastırmak isteği uyandırıyordu. Dimdik gövdesi ve inik gözkapaklarıyla vals yapmakta olan İsviçreli kızın adımları altından, sanki bir göl çevresindeki ahşap bir dağ evinde, dingin bir kösnüllük beldesinin ufukları kayıp gidiyordu. Frédéric sonra, esmer başını arkaya atmış Baküs rahibesine bakarken, zakkumağacı koruluklarında fırtınalar koptuğu sırada, dümbeleklerin birbirine karışan sesinde, kadının tenini paralarcasına okşayışlar hayal etti. Valsin aşırı hızlı tempo-

sundan soluğu kesilmiş Balıkçı Karısı kesik kesik gülme sesleri çıkardığı sırada, Frédéric onunla Porcherons'da içkisini yudumlarken, kadının atkısını avuçlarına alıp, çok eski çağlarda yapıldığı gibi bumburuşuk etmeyi isterdi. Buna karşılık, tüy gibi hafif ayaklarıyla parkeye kelebek gibi dokunurken, gerek vücudunun kıvraklığıyla gerekse yüzündeki gerçek ifadeyle, bilim kadar şaşırtmasız, kuşlar gibi kıpır kıpır olan modern aşkın tüm inceliklerini kendinde toplamış gibiydi. Rosanette eli belinde, boyuna dönüyordu; yakalığının üstünde uzun bukleleri zıp zıp oynayan peruğundan çevreye süsen kökü tozları saçılıyordu; her dönüşte, altın mahmuzlarının uçları Frédéric'e değecek gibi oluyordu.

Valsin son ezgilerinde, Matmazel Vatnaz belirdi. Başına Cezayir usulü çevre bağlamıştı, alnında bir dizi gümüş para sallanıyordu, gözlerinin kenarına rastıkla sürme çekmişti; açık renk gümüş lamesi etekliğinin üzerine mantoya benzer, siyah kaşmirden bir üstlük geçirmişti ve elinde Bask yöresine özgü bir tef vardı.

Hemen ardından, uzun boylu, Dante stili klasik kostüm giymiş bir genç geliyordu ki, Elhamra'nın eski şarkıcısı olan (bunu Matmazel Vatnaz da saklamıyordu artık) bu çocuğun adı Auguste Delamare iken, önce Antenor Dellamarre olmuş, sonra Delmas'a çevrilmiş, ardından Belmar olmuş ve sonunda Delmar'a dönüştürülmüştü. Böylece ünü arttıkça buna koşut olarak adını da geliştirmiş oluyordu: Kendisi başlangıçta meyhane şarkıcısı iken, daha sonra tiyatro oyuncusu olmuş ve hatta *Balıkçı Gaspard*'daki[77] rolüyle Ambigu Tiyatrosu'nda, oldukça gürültü koparak başlamıştı oyunculuk kariyerine.

Onu görür görmez Hussonnet'nin suratı asıldı. Yazdığı oyun

77) Fr. *Gaspard le Pêcheur*: Bouchardy'nin o zamanlar pek moda olan melodramı.

geri çevrilince, tüm komedi sanatçılarından tiksinir olmuştu. Bilseniz nasıl da kendini beğenmiş kişilerdi bu baylar, özellikle de şu çocuk! – "Baksanıza şuna, ne hava atıyor!"

Rosanette'i hafifçe selamladıktan sonra, Delmar sırtını şömineye dayayıp dikildi; bir eli kalbinin üstünde, sol ayağı önde, gözlerini göğe dikerek, kapüşonunun üstüne geçirdiği yaldızlı defne yapraklarından örülü tacıyla, kımıldamadan öyle duruyor ve kadınları büyülemek için gözlerine olabildiğince şiir yüklemeye çalışıyordu. İnsanlar kendisine yaklaşmadan, çevresinde geniş bir halka oluşturuyorlardı.

Öte yandan Vatnaz, Rosanette'e uzun uzun sarıldıktan sonra, Hussonnet'nin yanına gelip ondan bir ricada bulundu: Yayımlamak niyetinde olduğu bir eğitim kitabını üslup yönünden gözden geçirmesini istiyordu: *La Guirlande des jeunes personnes*[78] adlı bir etik ve edebiyat derlemesiydi bu. Edebiyatçı ona yardımcı olma sözü verdi. Bunun üzerine Vatnaz Hussonnet'ye, girip çıktığı yayınevlerinde sevgilisi Delmar için onu öne çıkarıcı övgüler yazdıramaz mıydı acaba, hatta ileride ona bir rol verilmesini sağlayabilir miydi? sorusunu sordu. Hussonnet bir kadeh punç içecekti, ama bu konuşmalara fazlaca daldığından, unuttu gitti.

Puncu hazırlayan Arnoux'ydu; ardında kontun uşağı elinde boş tepsiyle gelirken, Arnoux önde yürüyor ve herkese içki vermekten zevk duyuyordu.

Tam B. Oudry'nin önünden geçerken, Rosanette onu durdurdu:

"N'oldu o mesele?"

Arnoux hafifçe kızarıp bozardı; sonra Oudry'ye dönüp, adamcağıza şöyle dedi:

"Dostumuz Rosanette der ki, bir lütufta bulunup..."

78) "Gençler için bir çelenk" diye çevrilebilir. (Ç.N.)

"O da ne demek komşum! Emriniz olur!"

B. Dambreuse'ün adı geçti; ama alçak sesle konuştukları için Frederic ne dediklerini doğru dürüst duyamıyordu; şöminenin öbür başına gittiğinde ise, orada Rosanette'le Delmar sohbete dalmışlardı.

Aktör müsveddesi herifin, yalnızca uzaktan seyredilmeye elverişli yapılmış tiyatro dekorları gibi kaba bir yüzü vardı; tokaç gibi eller, koca koca ayaklar ve hantal bir çene yapısı... gelgelelim, çektiği söylevde en gözde aktörleri çekiştiriyor, şairlere tepeden bakıyor ve sürekli "benim sesim, benim fiziğim, benim olanaklarım" deyip duruyordu; öte yandan konuşmalarını, kendinin bile pek anlamadığı ve yalnızca hoşlandığı için kullandığı "fazla yepelek, andırışma, homojenlik" gibi laflarla allayıp pulluyordu.

Rosanette ise, Delmar'ın anlattıklarını usul usul baş hareketleriyle onaylayarak dinliyordu. Duyduğu hayranlığın allık sürülmüş yanaklarında belirip büyüdüğü ve anlatılamaz renkteki pırıl pırıl gözlerinin önünden tülümsü ve nemli, buğu gibi bir şeyin geçtiği görülebiliyordu. Böyle bir adam, onda nasıl bu tür bir hayranlık uyandırabiliyordu? Frederic bu adama herhalde biraz özeniyordu ki, bu duygudan kurtulmak için aktörü içinden yerin dibine batırıyordu.

Şimdi Matmazel Vatnaz Arnoux'nun yanındaydı artık. Ara sıra yüksek sesle kahkahalar atmakla birlikte, B. Oudry'nin gözünden hiç ayırmadığı dostu Rosanette'e gözucuyla bakıyordu.

Az sonra, Arnoux'yla Vatnaz ortadan kayboldular; ihtiyar adamcağız kalkıp gelerek Rosanette'e usulca birşeyler söyledi.

"Peki, peki. Tamam. Rahat bırakın şimdi beni."

Kadın sonra Frédéric'ten, mutfağa gidip, acaba B. Arnoux orada mı, değil mi bakmasını rica etti.

Yarısına dek dolu bir sürü bardak mutfağın tabanına yığılmıştı; ayrıca tavalar, tencereler fokurduyor, geniş balık tenceresi ve kızartma tavası cızır cızır ötüyordu. Arnoux hizmetçilere senli benli konuşarak buyruklar veriyor, sarımsaklı terbiye çırpıyor ve sosların tadına bakarken hizmetçi kadınla gönül eğlendiriyordu.

"Tamam," dedi, "hanımefendiye haber verin! Servise başlıyorum."

Dans durmuştu, kadınlar gelip yerlerine oturuyorlar, beyler bahçede geziniyorlardı. Salon penceresine gerilmiş perdelerden biri rüzgardan kabarıp içeri doğru tümseliyordu; Sfenks başlı kadın, uyarılara aldırmayarak, ter içinde kalmış çıplak kollarıyla cereyanda duruyordu. Peki nerelerdeydi bu Rosanette? Frederic onu aramaya ta yatak odasına ve kadın odasına dek gitti. Yalnız kalmayı ya da baş başa olmayı yeğleyen birkaç kişi ya da çift oralara sığınmışlardı. Loşluk içinde fısıldaşmalar birbirine karışıyordu. Ağza kapatılmış mendillerin altından gelen ufacık gülüşmeler duyuluyordu ve korsajların kıyısında ağır ağır ve usul usul titreşen yelpazeler yaralı kuşların kanat çırpmalarını andırıyordu.

Frederic seraya girerken, bir kaladyumun enli yaprakları altında, fıskıyenin yanında, Delmar'ı muşamba kanapeye yüzükoyun uzanmış buldu; Rosanette onun yanı başına oturmuş, eli Delmar'ın saçları arasındaydı; bakışıyorlardı. Tam o sırada Arnoux öbür kapıdan, kuşhane tarafından içeri giriverdi. Delmar fırlayıp kalktı ve sakin sakin yürüyerek, arkasına dönüp bakmadan çıktı gitti; hatta kapının yanında durup bir hatmi çiçeği kopardı ve ceketinin yakasına taktı. Rosanette başını eğince, Frederic onu profilden gördü, kadının ağladığını fark etti.

"A! N'oldu ki?" dedi Arnoux.

Yanıt vermeden omuz silkti Rosanette.

"Onun yüzünden mi?" diyerek bir kez daha sordu Arnoux.

Rosanette kollarını Arnoux'ya uzatıp boynuna dolarken, onu usulca alnından öptü:

"Biliyorsun, yavrucuğum, seni hep seveceğim," dedi. "Unutalım gitsin bunu. Hadi yemeğe gidelim."

Salonu kırk mumluk bakır bir avize aydınlatıyordu; yüksek duvarlar, oraya buraya asılmış antika seramik süslerden görünmez olmuştu; diklemesine inen bu çiğ ışık altında, çerezlerle meyvelerin arasında, örtünün tam ortasına yerleştirilmiş ve çevresine et ezmeli çorbayla doldurulmuş tabakların dizildiği dev gibi kalkan balığı daha da beyaz görünüyordu. Kadınlar bir kumaş hışıltısı çıkartarak eteklerini, yenlerini ve eşarplarını toplayıp dip dibe oturdular; ayakta bekleyen erkekler ise köşebaşlarına yerleştiler. Pellerin'le B. Oudry, Rosanette'in yanına oturdu, Arnoux da karşılarına. Palazot ile sevgilisi az önce gitmişlerdi.

"İyi yolculuklar," dedi Rosanette, "hadi girişelim!"

Bunun üzerine, muzip Koro Çocuğu, tantanalı bir haç çıkarmadan sonra başladı *Benedicite* duasını okumaya.

Bayanlar bunu hiç de hoş karşılamadı, özellikle de Balıkçı Karısı; çünkü dört başı mamur yetiştirmek istediği bir kız çocuk anasıydı kendisi. Arnoux da hoşlanmadı bundan, çünkü dine saygı gösterilmesinden yana olduğundan, böyle şeylerden "hazzetmezdi o."

Alman malı, horozlu bir duvar saati ahenklice ikiyi duyururken, horozun ötüşü bir sürü şakalaşmalara neden oldu. Olmadık konuşmalara yol açtı: Taş atmalar, fıkralar, böbürlenmeler, iddialaşmalar, gerçek sanılan yalanlar, olanaksız savlar, yani topluluğu sarmış bir laf kalabalığı, derken bunlar özel grup sohbetlerine dönüştü. O arada şaraplar elden ele dolaşıyor, yemeklerin

biri geliyor biri gidiyordu, doktor boyuna et kesiyordu. Birbirlerine uzaktan portakal, şişe tapası atıyorlardı; kimi yerinden kalkıp konuşmak istediği kişinin yanına oturuyordu. Rosanette ikide birde, arkasında heykel gibi duran Delmar'a dönüp bakıyordu; Pellerin çene çalarken, B. Ourdy gülümseyip duruyordu. Matmazel Vatnaz ise, piramit biçiminde yığılmış bir tabak dolusu ıstakozu, o çapa dişleriyle nerdeyse tek başına çatırdata çatırdata yedi. Piyanonun taburesine oturmuş Melek (kanatları yüzünden başka yere oturamıyordu ki...) sürekli ve sakin sakin oynatıp duruyordu çenesini. Koro Çocuğu da ona bakıp, şaşkınlık içinde:

"Ne iştah yahu! Ne iştah!" deyip duruyordu.

Sfenks kadın rakı içiyor, avaz avaz bağırıyor ve kendini paralarcasına çırpınıyordu. Bir anda yanakları şişiverdi ve ağzını dolduran kan onu boğacak gibi olunca, peçetesini hemen ağzına götürdü, sonra masanın altına fırlatıverdi.

Frederic her şeyi görmüştü.

"Yok bir şey!"

Frederic'in, hemen gidip tedavi olması için onca üstelemesi üzerine, ağır ağır verdiği yanıt şu oldu:

"Adam sen de! Tedavi olsam ne yazar! Bu dert gitse başka dert gelir! Yaşam o kadar eğlenceli değildir!"

Frederic bunu duyunca, yüreğini buz gibi bir hüzün sardı, ürperdi, acıya ve umutsuzluğa batmış dünyalar görmüş gibi oldu, sanki bir kömür mangalının yanı başında derme çatma bir yatak, sanki morgda üzerine meşin örtüler çekilmiş ve saçlarına musluktan soğuk suların akmakta olduğu cenazeler...

O sırada Hussonnet, Vahşi Kadın'ın ayaklarının dibine çömelmiş, aktör Grassot'ya benzemek için sesini boğuklaştırarak bağırmaktaydı:

"Ey Celuta![79] Zalim olma! Bak bu ne şirin bir aile şöleni! Ey aşklarım, beni hazlarla sarhoş edin. Gülelim, eğlenelim!"

Ve kadınları omuzlarından öpmeye başladı. Bıyıkları battığından, ürperiyordu kadınlar; daha sonra bir tabağı alıp hafifçe kendi kafasına vurunca, aklına, kafasıyla tabak kırmanın nasıl bir şey olacağı sorusu takıldı. Öbür erkekler de aynını yaptı; fayans parçaları fırtınaya tutulmuş arduvazlar gibi havada uçuşuyordu, o sırada İskele Hamalı kadın şöyle bağırdı:

"Kırın kırın! Çekinmeyin! Parası cebinizden çıkacak değil ya! Nasıl olsa fayans üreticisi burjuva bize bu zevki bağışlar!"

Bakışlar Arnoux'ya odaklandı. Arnoux ise:

"O! İzninizle, kırın ama faturasını kesmem koşuluyla!" Bu yanıtıyla Arnoux, herhalde Rosanette'in âşığı olmadığının, ya da "bundan böyle" olmadığının bilinmesini istiyordu.

Ancak o sırada, iki kişiden birdenbire yükselen öfkeli sesler duyuldu:

"Salak!"

"Serseri!"

"Buyurun düelloya!"

"Buyurun düelloya!"

Bu tartışma Ortaçağ Şövalyesi'yle Rus Arabacı arasında geçiyordu: Arabacı Şövalye'ye, zırh kuşanıldı mertlik bozuldu deyince, öbürü bunu kendisine hakaret saymıştı ve dövüşmek istiyordu. Buna herkes karşı çıkıyordu ve Yüzbaşı kalabalığın arasından sesini duyurmaya çalışıyordu:

"Baylar, beni dinleyin! Yalnızca şunu söyleyeceğim: Ben bu işlerde deneyimliyim, baylar!"

Rosanette bıçağıyla bardağa vurunca herkes susuverdi; kadın, başında hâlâ miğfer bulunan Şövalye'yle uzun uzun tüylü

79) Chateaubriand'ın *Natchez* adlı yapıtında başkahramanın adı.

başlık giymiş Arabacı'ya şöyle bağırdı:

"Hey siz! Ilk önce başınızdaki şu tencereyi çıkarın hele! Kafamı kızdırıyor çünkü! –Ve siz, orada duran Kurt Kafa! Beni dinler misiniz, allahın belaları! Epoletlerime baksanıza! Ben sizin mareşaliniz oluyorum!"

Yola geldiler ve herkes birden bağırarak alkışladı:

"Yaşasın Mareşal! Yaşasın Mareşal!"

Bunun üzerine Rosanette, sobanın üstünden bir şampanya şişesi aldı ve uzatılan kadehlere tepeden akıtmaya başladı. Ve masa çok geniş olduğundan konuklar, özellikle kadınlar, Rosanette'in bulunduğu yana geçerek ve sandalyelerin ayakları arasındaki çubuklara basıp yükselerek, kafaları, çıplak omuzları, uzanan kolları ve eğilmiş gövdeleriyle bir an için piramit biçiminde bir topluluk oluşturdular; şampanya, bunların arasında, upuzun fıskıyeler halinde ışıldıyordu, çünkü her biri salonun bir başında durmuş olan Arnoux'yla Palyaço sürekli şampanya şişesi patlatırken, konukların yüzlerine de fışkırtıyorlardı. Kapısı açık kalmış olan kuşhanenin minik kuşları, ürkmüş halde salona doluştu, kimi avizenin çevresinde uçuşuyor, kimileri camlara ve mobilyaya çarpıyor, birkaçı da insanların tepesine konmuş, saçların arasında açmış kocaman çiçekleri andırıyorlardu.

Orkestra gitmişti. Piyanoyu sofadan salona çektiler. Matmazel Vatnaz piyanonun başına geçip, Bask tipi tefiyle kendisine eşlik eden Koro Çocuğu'yla birlikte müthiş bir kontrdans çalmaya başladı: Eşinen bir at gibi basıyordu tuşlara ve tempoyu vurgulamak için vücudunu iki yana sallıyordu. Bn. Mareşal Frédéric'i de oyuna katmayı başardı, Hussonnet şişinme halindeydi, Iskele Hamalı kadın palyaçolar gibi ellerini ayaklarını gevşeterek oynatıyordu, Palyaço'nun hali ise orangutanlardan farksızdı, o sırada Vahşi Kadın kollarını iki yana açmış, kayık gibi sallanı-

yordu. Sonunda tümü birden, yorgun ve bitkin, duruverdiler ve pencerelerden birini açtılar.

Bir de baktılar ki çoktan sabah olmuş. İçeri bir serinlik doldu. İlk önce bir şaşkınlık sesi yükseldi, ardından sessizlik oldu. Mumların sarı sarı alevleri zaman zaman çanaklıklarını ışıldatarak titreşiyordu; kurdeleler, inciler yerlerde sürünüyordu; konsolların üstü punç ve şarap döküntülerinden yapış yapıştı; döşeme kumaşları kirlenmiş, giysiler tozlanmış, buruş buruş olmuştu; örgülü saçlar çözülmüş, omuzlara sarkmıştı; terden akmış olan makyajın altından soluk yüzler ortaya çıkıyor, kırmızı, kıpışık gözkapakları görünüyordu.

Oysa Bn. Mareşal hamamdan yeni çıkmış gibi taptazeydi, yanakları pembecik, gözleri ışıl ışıldı. Perukasını fırlatıp attı; saçları açılan bir yumak gibi düşerek bedenini çepeçevre sardı, öyle ki açıkta kalan yalnızca pantolonuydu, bu da komik olduğu kadar şirin bir şeydi.

Bn. Sfenks'in ateşi yükselmiş olduğundan, dişleri birbirine çarpmaya başlayınca bir şala gereksinim duydu.

Rosanette şalı almaya odasına koşturdu, öbür kadın da da peşinden, ama Rosanette kapıyı kadının yüzüne çattadak kapayıverdi.

Türk kılığına girmiş kişi, B. Oudry'nin kimse fark etmeden çekip gitmiş olduğunu söyledi yüksek sesle. Ama kimsede bu fitneliği değerlendirecek hal yoktu.

Daha sonra herkes, arabasını beklerken mantosuna ya da kapüşonlu üstlüğüne büründü. Saat yediyi vurdu. Melek salondan hiç çıkmamıştı ve hâlâ masanın başındaydı; önünde tereyağlı sardalye yahnisi vardı; onun yanı başında Balıkçı Karısı bir yandan sigarasını tüttürürken, bir yandan da yaşam üzerine öğütler veriyordu ona.

Sonunda arabalar çıkageldi ve davetliler çekilip gittiler. Bir taşra ulaşım firmasında çalışan Hussonnet'nin, kahvaltısını etmeden önce tam elli üç gazeteyi okuması gerekiyordu; Vahşi Kadın'ın tiyatroda provası vardı, Pellerin'i bir model bekliyordu, Koro Çocuğu'nun ise üç randevusu vardı. Ama Melek, mide fesadının öncü belirtilerine yakalanınca yerinden kalkamadı. Onu faytona değin Ortaçağ Baronu taşıdı.

İskele Hamalı kadın ona pencereden bağırdı:

"Kanatlarına dikkat et!"

Taş seki üzerine geldiklerinde, Matmazel Vatnaz Rosanette'e:

"Hoşçakal, şekerim! Çok güzeldi gecen," dedi.

Sonra kulağına eğilip:

"Onu elinden kaçırma, ha!" diye tembih etti.

"Kötü günler geçene dek!" dedi Mareşal usulca, arkasını dönerken.

Sonra Arnoux'yla Frederic, birlikte gittikleri gibi birlikte döndüler. Fayans tüccarının öyle üzüntülü bir hali vardı ki, Frederic onu hastalandı sandı.

"Ben mi? Yok canım!"

Arnoux bıyığını ısırıyor, kaşlarını çatıyordu. Frederic ona, işleri iyi gitmediği için mi sıkıntılı olduğunu sorduğunda:

"Hiç ilgisi yok!" diye karşılık verdi.

Ve damdan düşercesine:

"Onu tanıyorsunuz değil mi, Oudry Baba'yı?" diye sordu.

Sonra, kindar bir ifadeyle, şöyle deyiverdi:

"O itoğlu it, moruk, çok zengin!"

Daha sonra Arnoux, bugün fabrikada bitirilmesi gereken önemli bir seramik fırınlama işi olduğunu söyledi. Gidip onu görecekti. Trenin kalkmasına daha bir saat vardı. "Yine de gidip karımı bir öpmem gerekir," dedi.

"Ah! Karısı!" düşüncesi geçti Frederic'in içinden.

Ensesinde dayanılmaz bir ağrıyla girdi yatağa; içindeki yangını söndürmek için bir sürahi suyu içti.

Bir başka susuzluk duymaya başlamıştı şimdi: Kadın susuzluğu, lüks şeyler susuzluğu ve Paris yaşamının taşıdığı her şeyin susuzluğu. Bir gemiden yeni inmiş gibi bir sersemleme içinde hissediyordu kendini; ve uykuya ilk dalışın halüsinasyonuyla, Balıkçı Karısı'nın omuzlarının, İskele Hamalı kadının böğürlerinin, Polonyalı kadının baldırlarının, Vahşi Kadın'ın saçlarının defalarca gözünün önünden geçtiğini görüyordu. Bunun ardından, baloda olmayan bir çift iri ve siyah göz belirdi; kelebekler gibi uçucu, meşaleler gibi alev alev... gözler yaklaşıyor, uzaklaşıyordu, titreşiyor, yükseliyor, kornişin içine çıkıyor, sonra ağzına dek iniyordu. Frederic bu gözleri tanımak için boşuna çırpınıyordu. Çünkü rüyaya dalmış bulunuyordu: Arnoux'yla birlikte bir faytona koşulu idiler ve Mareşal, Frederic'in sırtına binmiş, altın mahmuzlarıyla karnını deşiyordu.

2

Frederic, Rumfort Sokağı'nın başında küçük bir köşk buldu ve satın aldı; aynı zamanda bir kupa arabası, bir at, mobilyalar ve salon girişinin iki yanına koymak üzere, Arnoux'nun mağazasından bir çift de çiçeklik aldı. Bu binanın arkasında, bir yatak odasıyla küçük bir bölme bulunuyordu. Oraya Deslauriers'yi yerleştirmeyi düşündü. Ama onu, yani gelecekteki sevgilisini nasıl alacaktı buraya? Erkek arkadaşının varlığı sıkıntı yaratabilirdi. Bu nedenle, iç duvarı yıktırıp salonu genişletti ve küçük bölmeyi de sigara salonu haline getirdi.

Daha sonra, sevdiği şairlerin kitaplarını satın aldı, atlaslar, gezi rehberleri, sözlükler edindi, çünkü kafasında çeşit çeşit çalışma projesi vardı; işçileri çabuk bitirmeye zorluyor, mağaza mağaza dolaşıyor, bulduğu her şeyi, bir an önce tadını çıkarmak için pazarlık bile etmeden hemen alıp getiriyordu.

Alışveriş ettiği tüccarların bıraktıkları faturalardan anladı ki, yakın bir zamanda kırk bin frank gibi bir ödeme yapması gerekecekti ve otuz yedi bin frank tutan veraset vergisi ve harçları bunun dışındaydı. Frederic'in malvarlığı araziden oluştuğu için, Le Havre'daki vekiline bu arazinin bir kısmını satmasını yazdı; böylece hem borçlarını ödemiş olurdu, hem de elinde bir miktar para kalırdı. Ve sonra, sosyete dedikleri o göz kamaştıran, o

tanımlanamaz ve akıl sır ermez şeyi keşfetmek isteğiyle Dambreuse'lere kısa bir not yazarak, kendilerini ziyaret etmek için randevu istedi. Bn. Dambreuse de bu ziyareti hemen ertesi günü için umut ettiklerini bildirdi.

O gün kabul günleriydi. Arabalar avluya çekiliyordu. İki uşak kapı saçaklığının altına koşturdular, bir üçüncüsü de Frédéric'i merdivenin üstünde karşıladı ve önünden gidip yol gösterdi.

Bir sofayı ve ikinci bir odayı geçtiler; yüksek yüksek pencereli kocaman salonda, devasa bir şöminenin üstünde küre biçiminde bir duvar saati ve iki yanında ürkünç görünümlü kocaman birer porselen vazo duruyordu: Her birinin içinde, altından, çalı demeti gibi diken diken ve küçük toplardan oluşmuş bir demet bulunuyordu. Duvarlara İspanyol ressamının[80] tarzında tablolar asılıydı; duvar döşemeliğinden yapılmış ağır kapı perdeleri muhteşem bir dökümle iniyordu; koltuk takımıyla, konsol ve masalarıyla mobilyanın tümü ampir stiliydi ve hem ağır basan, hem de diplomatvari bir havası vardı. Frédéric zevkten gülümsemekten kendini alamıyordu.

Sonunda, gülağacı lambrili ve bir bahçeye açılan tek penceresi bulunan oval biçimli bir odaya getirildi, burası ufacık ve şirin mobilyalarla döşenmişti. Bn. Dambreuse ateşin başında, on-on iki kişinin ortasında oturuyordu. Frédéric'e hoş bir jestle yer gösterdi, bununla birlikte, onca zamandır ortada görünmemesine hiç de şaşmış bir hali yoktu.

Frédéric içeri girdiğinde, rahip Cœur'ün güzel konuşmaları övülüyordu. Daha sonra, bir oda hizmetçisinin yaptığı hırsızlık vesilesiyle, hizmetkarların ahlak düşüklüğü yerildi ve böylece dedikodular sürüp gitti. İhtiyar Bn. de Sommery nezle olmuş,

80) O yıllarda moda olan gerçekçi akımın temsilcisi İspanyol ressam Ribera söz konusudur.

Matmazel de Turvisot evleniyormuş, Montcharron'lar ocak ayı başından önce Paris'e dönmeyeceklermiş, Bretancourt'lar da öyle, millet yazlıkta uzun kalır olmuş; bu incir çekirdeğini doldurmayan konuşmaların sefaleti, konuşanların çevresindeki lüksle daha da vurgulanmış oluyordu; zaten, bu amaçsız, tutarsız ve ruhsuz konuşma tarzı, konuşulan şeylerden daha da aptalcaydı. Oysa, görmüş geçirmiş insanlar vardı aralarında: Eski bir bakan, büyük bir dinsel çevrenin papazı, Hükümet'in üst düzey memurlarından birkaçı; bunlar söylene söylene gına gelmiş beylik laflardan öteye geçemiyorlardı. İçlerinden kimileri emekli maaşı bağlanmış yorgun dullara benziyorlardı, kimilerinin hali tavrı ise üçkağıtçı komisyoncuları anımsatıyordu; çok yaşlılar da vardı, torunu yaşında karılarıyla gelmişlerdi.

Bn. Dambreuse her birini kibarca karşılıyordu. Hasta olan birinden söz edildiğinde, canı sıkılarak kaşlarını çatıyordu, eğer bir balo ya da suare söz konusu ise, hemen neşeli bir havaya giriyordu. Ama yakında kendini bunlardan yoksun bırakmak zorunda kalacaktı, çünkü kocasının yeğeni olan yetim bir kız çocuğunu yatılı okuldan alacaklardı. Bu özverisi göklere çıkarılarak övüldü; tam bir aile anası gibi davranıyordu çünkü.

Frederic ona inceleyerek bakıyordu. Yüzünün mat olan derisi gergin görünüyordu ve durmuş bir meyvenin kabuğu gibi donuktu. Buna karşılık, İngiliz usulü helezon biçiminde kıvrılmış lüle lüle saçları ipekten daha yumuşak, gök mavisi gözleri ışıl ışıldı ve her hareketi kibardı. Dip taraftaki ikili kanapeye oturmuş, herhalde ellerinin güzelliğini değerlendirmek için, bir Japon yelpazesinin kırmızı küçük püsküllleriyle oynuyordu: Küçük, ince-uzun ve zayıfça elleri vardı, parmak uçları hafifçe kalkıktı. Gri, hareli kumaştan, püriten[81] kadınlar gibi yüksek kor-

81) Püriten, ahlak ilkelerine aşırı derecede bağlı, ya da koyu Protestan İngiliz kadını anlamına gelir. (Ç.N.)

sajlı bir entari giymişti.

Frédéric ona, bu yıl Fortelle'e gelmiyor mu diye sordu. Bn. Dambreuse'ün bu konuda hiç fikri yoktu. Frédéric bunu anlayabiliyordu: Nogent'da sıkılırdı herhalde. Konuklar kalabalıklaşmaya başlamışlardı. Halıların üstünde sürekli bir entari hışıltısı duyuluyordu; iskemlelerin kıyısına ilişmiş kadınlar, ufak ufak bıyık altından gülerek eğleniyorlardı; birkaç söz söyleyip, beş dakika sonra yanlarında genç kızlarıyla birlikte kalkıp gidiyorlardı. Bir süre sonra konuşulanları izlemek olanaksız hale geldi. Tam Frédéric gitmek üzereyken Bn. Dambreuse ona:

"Çarşambaları değil mi B. Moreau?" diyerek, tek bir sözüyle, daha önce gösterdiği ilgisizliği bağışlatmış oldu.

Hoşnuttu Frédéric. Yine de dışarı çıkar çıkmaz sokakta derin bir soluk aldı; daha az yapmacıklı bir yere gereksinim duyduğundan, Mareşal'e bir ziyaret sözü vermiş olduğunu anımsadı.

Sofanın kapısı açık duruyordu. İki Havana fino köpeği koşturup geldi. Birinin bağırdığı duyuldu:

"Delphine! Delphine! – Felix, siz misiniz?"

Frédéric durmuş, bekliyordu; iki fino havlayıp duruyordu. Sonunda Rosanette beyaz muslinden, dantela süslemeli sabahlık gibi bir şeye bürünmüş, çıplak ayaklarında şıpıdık terlikleriyle göründü.

"A! Affedersiniz beyefendi! Kuaförüm sanmıştım sizi. Bir dakika! Hemen geliyorum!"

Böylece Frédéric yemek salonunda tek başına kaldı.

Panjurlar kapalıydı. Frédéric salonda göz gezdirirken geçen geceki şamata geliyordu aklına, o sırada masanın ortasında bir erkek şapkası gördü, eski ve eğri büğrü, yağ içinde berbat bir fötr. Kimin şapkası ki bu? Tepesindeki söküğüyle oraya utanmazca kurulmuş olan şapka şöyle der gibiydi: "Vız gelir gerisi!

Evin efendisi benim ya!"

Mareşal geri geldi. Şapkayı alıp sera kapısını açtı ve içeri fırlattı, sonra kapıyı kapattı (tam o anda başka kapılar da açılıp kapanıyordu), Frederic'i mutfaktan geçirip kendi odasına aldı.

Daha ilk bakışta buranın evin en işlek mekanı, aynı zamanda tam bir moral merkezi olduğu anlaşılıyordu. Duvarlar, koltuklar ve geniş kauçuk divan dallı budaklı bir Hint kumaşıyla kaplanmıştı. Beyaz mermer masanın üzerine mavi fayanstan iki kocaman leğen aralıklı olarak yerleştirilmiş ve bunların üstündeki billur cam rafların üstü minik şişeler, fırçalar, taraklar, kozmetik tüpleri ve pudra kutularıyla doldurulmuştu; şöminedeki ateş yüksek ve ayaklı boy aynasına yansıyordu, banyo küvetinin önüne bir örtü asılmıştı, bademyağı ve vanilyalı balsam kokuları duyuluyordu.

"Dağınıklığı hoş görürsünüz artık! Bu akşam yemeğe davetliyim de."

Kadın tam topukları üzerinde dönerken küçük köpeklerden birini nerdeyse eziyordu. Frederic finoların çok şeker şeyler olduğunu söyledi. Mareşal de ikisini birden tutup kaldırdı ve siyah burunlarını Frederic'e iyice yaklaştırarak:

"Hadi bir gülücük yapın bakalım, öpücük versenize beyefendiye," dedi.

Üzerinde kürk yakalı kirli bir redingot bulunan bir adam, paldır küldür daldı içeri:

"Felix, yiğidim," dedi Mareşal, "sizin işiniz bu pazara tamamdır. Kesinkes."

Adam başladı kadının saçını yapmaya. O sırada Rosanette'e, dostlarından haberler de veriyordu: Tıpkı Dambreuse malikanesinde olduğu gibi her biri soylu sınıftan kadınlardı bunlar: Bn. de Rochegune, Bn. de Saint-Florentin, Bn. Lombard. Ardından

tiyatrodan söz etti adam; Ambigu'de müthiş bir oyun sergileniyordu.

"Gidecek misiniz?"

"İnanın, gidemiyorum! Evdeyim."

Delphine göründü. Rosanette onu izin almadan dışarı çıktığı için azarladı. Öteki, "çarşıya gittiğine" yeminler etti.

"Pekala, getirin bana hesap defterinizi! – İzin verirsiniz, değil mi?"

Alçak sesle defteri okurken, her kalem üzerine söyleyecek birşeyleri oldu. Ayrıca, hesaplar da tutmuyordu.

"Verin bana o dört meteliği bakalım!"

Delphine parayı verdi; Rosanette onu yolladıktan sonra:

"Aman allahım! Nedir bu insanlardan çektiğimiz!" dedi.

Frederic onun böyle acı acı söylenmesine şaşakaldı. Rosanette genç adamın aklına öbür kadınları getiriyordu ve bu tarzda iki ev arasında eşitlik kurmak delikanlının canını sıkıyordu.

Delphine yine gelip Mareşal'e yaklaştı ve kulağına bir şey fısıldadı.

"Olmaz! İstemiyorum onu!"

Delphine yeniden:

"Ama, vazgeçmiyor," dedi.

"Of! Ne sıkıntı! Defet gitsin!"

Tam o anda kara giysili ihtiyar bir kadın kapıyı itti; ama Frederic ne bir şey gördü, ne bir şey duydu. Rosanette birden atılmıştı çünkü kadının önüne.

Dönüp geldiğinde şakakları al al olmuştu, hiçbir şey demeden bir koltuğa geçip oturdu. Yanağına bir damla gözyaşı indi; sonra genç adama dönüp, tatlı bir sesle:

"Küçük adınız neydi sizin?" diye sordu.

"Frederic."

"Oh! Federico! Size Federico diyebilir miyim?"

Kadın ona okşar gibi, nerdeyse âşıkmış gibi bakıyordu. Birden, Matmazel Vatnaz'ı görünce, sevinçle haykırdı.

Sanatçı hanımın kaybedecek bir dakikası bile yoktu, çünkü tam altıda, yöneticiliğini yaptığı tabldotta başkan olarak bulunması gerekiyordu; ve soluk soluğa konuşuyordu. İlk önce çantasından bir saat zinciri ve bir kağıt çıkardı, ardından çeşit çeşit şeyler, neler satın almışsa...

"Biliyorsundur, Joubert Sokağı'nda otuz altı meteliğe süet eldivenler satılıyor, nefis şeyler! Senin şu kuru temizleyici bir hafta daha süre istiyor. Gipür dantela için tekrar uğrayacağımızı söyledim. Bugneaux'ya borçtan düşmesi koşuluyla parayı verdim. Sanırım hepsi buydu, herhalde? Bana borcun yüz seksen beş frank tutuyor."

Rosanette gidip bir çekmeceden on Napoléon altını alıp geldi. İki kadının da bozukluğu çıkışmadı, Frederic veriverdi.

Vatnaz on beş frangı çantasına sokarken:

"Size sonra öderim borcumu," dedi. "Ama siz kötü çocuksunuz, siz. Sizi artık sevmiyorum ben, geçen gece benimle bir kez olsun dans etmediniz! – Ah! Şekerim, Voltaire Rıhtımı'nda bir dükkan keşfettim, içine saman doldurulmuş bir sürü sinekkuşu, ama öyle şeker şeyler ki. Yerinde olsam, hiç durmam alırım. Baksana şuna! Nasıl buldun?"

Temple'da bulup satın aldığı pembe ipekliden, beklemiş bir kupon-kumaşı gösteriyordu: Delmar'a Ortaçağ stili bir ceket yaptıracaktı bununla.

"Sana bugün geldi, değil mi?"

"Gelmedi!"

"Tuhaf doğrusu!"

Ve bir dakika sessiz kaldılar, sonra Vatnaz sordu:

"Bu akşam nereye gidiyorsun?"

"Alphonsine'e," dedi Rosanette; akşam nereye gideceği konusunda üçüncü farklı açıklamasıydı bu.

Matmazel Vatnaz yine sordu:

"Peki. İhtiyar Dağlı'dan[82] ne haber?"

Mareşal göz kırparak onu susturdu; sonra Frederic'i sofaya geçirip, birazdan Arnoux'yu görüp görmeyeceğini sordu.

"Gelmesini rica edin kendisinden; eşinin önünde değil tabii ki!"

Merdivenlerin bitiminde, duvara dayalı bir şemsiye ve yanı başında bir çift kauçuk bot duruyordu.

"Vatnaz'ın şosonları" dedi Rosanette. "Ne ayak var ya! Benim sevgili dostum yere sağlam basar."

Acıklı bir ses tonuyla ve son harfin üzerine basa basa:

"Ama ona güvenilmezzz!" diye ekledi.

Frederic böyle bir açılmadan yüreklenerek onu boynundan öpmek istedi. Rosanette ise, soğukça:

"A! Öpersen öp! Parayla değil ya!" dedi.

Frederic oradan çıkarken kuş gibi hafiflemişti, Mareşal'in pek yakında metresi olacağını adı gibi biliyordu çünkü. Duyduğu istek bir başka isteği uyandırdı; içindeki kine benzer duyguya karşın, Bn. Arnoux'yu görmeye can atıyordu.

Rosanette'in mesajı için zaten gidecekti oraya.

"Ama bu saatte (saat altıyı çalıyordu) Arnoux kuşkusuz evde olur," diye düşündü.

Ve oraya ertesi gün gitmeye karar verdi.

Genç adam Bn. Arnoux'yu tıpkı ilk gördüğü günkü duruşuy-

82) Michaud'nun o yıllarda yayımladığı *Histoires des croisades*'ın (Haçlılar Tarihi) bir bölümünde, İhtiyar Dağlı takma adıyla, Doğu romantizmine meraklı kişiler arasında popüler hale gelmiş bir kişilik (Haşhaşilerin şeyhi), zamanla gençlerin dilinden düşmez olmuştu.

la buldu, bir çocuk gömleği dikmekteydi. Küçük oğlan, annesinin ayaklarının dibinde tahtadan hayvanlarıyla oynuyordu. Marthe da, az ötede yazı yazıyordu.

Frederic çocuklarını överek başladı konuşmaya. Bn. Arnoux, "kuzguna yavrusu hoş geldiği" için annelerin düştüğü anlamsız abartılara düşmeden yanıt verdi.

Dingin bir hava vardı odada. Camlardan hoş bir gün ışığı süzülürken, mobilyaların köşeleri ışıldıyordu ve Bn. Arnoux pencere yakınına oturmuş olduğundan, ensesine düşen buklelere çarpan kocaman bir ışın, kehribar rengi tenine altın suyu gibi işliyordu. O sırada Frederic:

"Şu genç kıza baksanıza, üç yılda nasıl da büyümüş! –Anımsıyor musunuz matmazel, arabada, dizimde uyuduğunuzu?" Marthe anımsamıyordu. "Hani bir akşam, Saint-Cloud'dan dönerken?"

Bn. Arnoux'nun bakışı öylesine tuhaf bir hüzne büründü ki, bunun anlamı, ikisine değin herhangi bir ortak anıya anıştırma yapmayı Frederic'e yasaklaması demek mi oluyordu?

Güzel siyah gözleri ağırca gözkapaklarının altında usul usul kımıldıyor ve gözlerinin akı ışıldıyordu, o anda gözbebeklerinin derinliklerinde sınırsız bir iyilik vardı. Frederic ona her zaman duyduğu aşktan daha büyük bir aşkla ve yeniden bağlandı, sonsuz bir aşktı bu: Ona bakarken yitiyor, yok oluyordu Frederic; ama benliğini o halden kopardı: Kendini ona nasıl kabul ettirebilirdi acaba? Neydi bunun yolları? Ve iyice düşünüp taşındıktan sonra, paranın en iyi yol olduğunda karar kıldı. Havadan söz ederek girdi konuşmaya, Le Havre Paris'ten daha soğuktu doğrusu.

"Orada hiç bulundunuz mu?"

"Evet bulundum, bir... aile meselesi... miras için."

"Ha! İşte buna çok sevindim," dedi Bn. Arnoux. Bunu söylerken hoşnutluğu öylesine gerçekti ki, Frederic kendisine büyük bir iyilik yapılmış gibi duygulandı.

Bunun ardından, hayatta ne yapmak istediğini sordu Frédéric'e; öyle ya, her erkeğin tuttuğu bir iş olmalıydı. Genç adam, daha önce söylediği bir yalanı anımsadı ve milletvekili B. Dambreuse'ün desteğiyle Devlet Şurası'na girmeyi umut ettiğini söyledi.

"Herhalde tanıyorsunuz kendisini?"

"Yalnızca ismen."

Bn. Arnoux sesini alçaltarak:

"Geçen gün sizi baloya o götürmüş, öyle mi?"

Frederic yanıt vermiyordu.

"Ben öğrenmek istediğim şeyi öğrenmiş oldum. Mersi."

Bundan sonra, genç adamın ailesi ve memleketi üzerine, ölçüyü elden bırakmadan birkaç soru sordu. Memlekette kaldığı onca uzun süre içinde kendilerini unutmamış olması çok nazik bir tutumdu.

"Ama... nasıl unutabilirdim?" dedi Frédéric. "Bunu nasıl düşünebildiniz?"

Bn. Arnoux kalktı.

"Bize karşı güçlü ve sarsılmaz bir sevgi beslediğinize inanıyorum. Hoşçakalın... görüşmek üzere!"

Elini genç adama içtenlikle ve mertçe uzattı. Bu bir bağlanma, bir söz veriş değil miydi? Frédéric yaşama sevinciyle dolup taşıyordu; kendini tutmasa bağıra çağıra şarkı söyleyecekti, sevincini dışa vurmaya gereksinim duyuyordu çünkü, sadakalar vermek, cömertçe davranışlarda bulunmak istiyordu. Çevresinde yardım edilebilecek birilerini aradı, ama öyle biri yoktu gelip geçenler arasında; içindeki özveri isteği söndü gitti, çünkü Fré-

dèric fırsatları uzakta arayacak tipte biri değildi.

Daha sonra dostları geldi aklına. İlk önce Hussonnet'yi düşündü, sonra da Pellerin'i. Dussardier'nin pek uygun olmayan durumu, elbette kimi şeylere dikkat edilmesini gerektiriyordu; Cisy'ye gelince, ona servetini birazcık gösterebileceğine seviniyordu. Bu durumda, dördüne de not yazdı: Yeni eve taşındığı için vereceği şölene, gelecek pazar günü saat tam on birde gelmelerini istedi ve Deslauriers'ye, Senécal'i de getirmesini söyledi.

Belletmen üçüncü kez kovulmuştu yatılı okuldan: Eşitliğe zarar verici bulduğu için ödül törenine karşı çıkıyordu çünkü. Şimdi bir makine yapımcısının yanında iş bulmuş, altı aydır Deslauriers'yle birlikte kalmıyormuş artık.

Birbirlerinden ayrılmaları hiç de güç olmamıştı. Çünkü son günlerde Senécal eve işçi gömlekli kimseler alıyordu; tamam, bu insanlar vatanseverdi, alınlarının teriyle yaşıyorlardı, iyi insanlardı, ama avukat onlarla birlikte olmaktan sıkılıyordu. Zaten dostu Senécal'in kimi görüşleri, bunları kuşanıp savaşmak için harika fikirler olsa da, avukatın hoşuna gitmiyordu. Ne var ki kendisi hırslı biri olarak bunları sineye çekiyor ve Senécal'i idare etmeyi yeğliyor ve böylece onu elinde tutmuş oluyordu. Yakın bir zamanda meydana gelecek büyük çalkantıyı sabırsızlıkla beklemekteydi; o çalkantı arasında kendisi de bir yere kapağı atacaktı, böylece yerini bulmuş olacaktı.

Oysa Senécal'in inandığı şeyler çıkarcılıktan uzaktı. Akşamları işi bittiğinde, yaşadığı tavan arasını boyluyordu ve kitaplar arasında, hayallerini haklı çıkaracak dayanaklar arıyordu. *Contrat Social*'in[83] tüm sayfalarına notlar düşmüştü. *La Revue indépendante* adlı dergiyi yutar gibi okurdu. Mably'yi, Morelly'yi, Fouri-

83) Jean-Jacques Rousseau'nun ünlü yapıtı *Toplumsal Sözleşme* söz konusudur. (Ç.N.)

er'yi, Saint-Simon'u, Comte'u, Cabet'yi, Louis Blanc'ı tanıyordu ve insanlığı kışla düzeyine indirmek, eğlenmeye geneleve yollamak, ya da onu bir tezgahın üstünde iki büklüm görmek isteyen bir araba dolusu toplumcu yazarı okumuştu; sonunda bunlardan edindiği ilkeleri harmanlayarak kendine erdemli ve demokratik bir toplum modeli yaratmıştı, ki bu hem küçük bir çiftlik hem de bir fabrika görünümünde, daha çok Amerikan Sparta'sı[84] türünde, bireyin yalnızca topluma hizmet için var olduğu bir tür demokrasiydi, böyle bir toplum ise, Büyük Lama'lardan[85] da, Nabukadnezzar'lardan da daha kudretli, daha mutlak, daha yanılmaz ve kutsal bir toplumdu. Bu kavramın gelecekte yaşama geçirilebileceği konusunda Senecal'in en ufak bir kuşkusu yoktu; tasarısını baltalayıcı gördüğü her şeye bir geometrici mantığıyla ve bir engizisyon yargıcının iyi niyetiyle saldırıyordu. Soyluluk unvanları, nişanlar, debdebe, özellikle uşak üniformaları, hatta fazla bağırgan şöhretler onu rahatsız eden şeylerdi; öğrenimi de acıları gibi, her tür ayrımcılığa ve başkalarına üstünlüğe karşı duyduğu köklü kini körüklüyordu çünkü.

"Benim bu baya diyet borcum mu var ki kendisine nazik davranayım? Beni görmek isteyen, kalkar gelir!"

Deslauriers onu sürükleyerek götürdü.

Geldiklerinde, dostları Frédéric yatak odasındaydı. Storlar, çift kat perdeler, Venedik camından boy aynası, tek eksik yoktu; Frédéric kadife ceketi içinde ve bir berjer koltuğa kaykılıp oturmuş, Türk sigarasını tüttürüyordu.

Senecal'ın yüzü, sefahat alemine sokulmuş yobaz suratı gibi karardı. Deslauriers ise bir bakışta her şeyi kavradı; yerlere dek

84) Yunanistan'da, MÖ IX. yy'da kurulmuş Lakedaimon (ya da Sparta) adıyla bilinen ve demokrasiyle yönetilmiş kent-devlet. (Ç.N.)

85) Buddha rahibi Lama'ların ölümsüz, hatasız ve kusursuz olduklarına inanılırdı. (Ç.N.)

eğilerek Frédéric'i selamladı:

"Efendimiz! Saygılarımı sunuyorum!"

Dussardier dostunun boynuna atıldı:

"Demek zenginsiniz artık? Oh be! Yaşasın, anasını satayım! Yaşasın vallahi!"

Cisy, şapkasında yas tülüyle çıkageldi. Anneannesinin ölümünden bu yana hatırı sayılır bir servetin tadını çıkarıyordu, ama eğlenmekten çok fark edilmek sevdasındaydı, herkes gibi olmak istemiyordu, kısacası "marka" olmaktı derdi. Aynen bu sözcüğü kullanıyordu.

Şöyle böyle öğle saati olmuştu bile, esneyen esneyene idi; Frédéric'in beklediği biri vardı: Arnoux'nun adı geçince, Pellerin yüzünü buruşturdu. Sanatla ilgisini keseli beri, Arnoux onun gözünde bir dönme olup çıkmıştı.

"Onu silsek mi? Ne dersiniz?"

Herkes onayladı.

Ayağına upuzun tozluklar giymiş bir uşak kapıyı açtı ve yemek odası göründü: Meşeden yapılmış, yaldızla süslenmiş bir altlık ve iki başında yükselen, rafları mutfak eşyalarıyla dolu iki açık büfe. Şarap şişeleri sobanın üstünde ısınıyordu; istiridyelerin yanına konmuş yepyeni bıçakların ağızları harelenerek ışıldıyordu; muslini anımsatan kendinden desenli ve incecik bardakların süt beyazı tonunda, çekici bir tatlılık vardı; masa ise, av etlerinden, meyvelerden ve az bulunur tatlardan görünmez olmuştu. Tüm bu incelikleri Senecal fark etmedi bile.

O ilk önce ev ekmeği (en sertinden) istedi, bu vesileyle de Buzançais katliamından ve yiyecek kıtlığından söz etti.[86]

Eğer tarım daha çok desteklenmiş olsaydı, her şey serbest re-

86) Fransa'nın belli bir yöresinde, 1845-46 yıllarında, yetersiz ürün alındığından kıtlık yaşanmıştı. Buzançais'de yoksul halk zengin toprak sahiplerine saldırmış ve öldürülenler olmuştu; bu nedenle beş köylü idam edilmişti.

kabete, anarşiye ve o lanet olası *bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler* formülüne teslim edilmiş olmasaydı, bunların hiçbiri olmayacaktı! İşte Ortaçağ derebeyliğinden daha da beter sermaye derebeyliği böyle oluşuyordu! Kollasınlardı kendilerini, ha! Sonunda halk, yeter diyecekti sermaye sahiplerine, ve çektiği acıları ya kan dökerek ödetecekti onlara, ya da malikanelerini talan ederek.

Frédéric tam o anda ve birdenbire, sürüyle baldırı çıplak adamın Bn. Dambreuse'un salonuna dolarak, mızraklarla vura vura camları indirdiklerini görür gibi oldu.

Senecal konuşmasını sürdürüyordu: Ücretlerin yetersizliğine bakılırsa, bugün Fransız işçisi, hele çoluk çocuk sahibiyse, eski Sparta kölesinden de, zenciden de, paryadan da daha kötü durumdaydı.

"Malthus'un[87] çizgisindeki bilmem hangi İngiliz bilginin öğütlediği gibi, işçi kendini zehirleyip kurtulsun mu yani?"

Ve sonra Cisy'ye dönerek:

"Malthus namussuzunun öğütlerine boyun mu eğeceğiz yani?" dedi.

Ne Malthus'un namussuzluğundan, ne de onun varlığından haberi olan Cisy dedi ki, yine de yoksulların çoğu yardım görüyordu ve yüksek sınıftan olanlar...

"Haaa! Yüksek sınıflar...!" dedi sosyalist, alay ederek... "Her şeyden önce, yüksek sınıf diye bir şey olamaz. Çünkü bir insan yalnızca yüreğiyle yükselebilir! Hem biz sadaka istemiyoruz, elde edilen ürünlerin eşit ve hakkaniyetle bölüşülmesini istiyoruz."

Onun istediği, işçinin sermaye sahibi olması, yani erin albay durumuna gelmesiydi. Esnaf loncası, bir yere değin, acemilerin

87) İngiliz iktisatçı Malthus (1766-1834) nüfusun artışını bir tehlike olarak görüp doğumların azaltılmasını öğütler. (Ç.N.)

sayısını sınırlı tutarak işçi sayısındaki patlamayı önleyebiliyor ve kardeşlik duygusu, yapılan bayramlarla ve bayraklarla ayakta tutuluyordu.

Hussonnet'nin şairliği tutunca, eski lonca bayraklarına özlem duyar olmuştu; Pellerin de, Kafe Dagneaux'da Fourier'cileri dinledikten sonra seçimini yapmıştı. Fourier büyük adam, diyordu.

"Hadi canım!" dedi Deslauriers. "Eski kafanın teki! İmparatorlukların çökmesini ilahi bir öç alma gibi görür o! Fransız Devrimi'ne duyduğu kinle, Saint-Simon Efendi'ye ve onun kilisesine benziyor: Önümüze yeni-Katolik dinini sürmeye kalkan bir maskara sürüsü!"

B. de Cisy de, fikir edinmek için olacak, ya da oradakiler üzerinde iyi bir etki bırakmayı umarak, usulca şöyle dedi:

"Bu iki allame dostumuz, demek ki Voltaire gibi düşünmüyorlar? Öyle mi?"

"Voltaire mi? Al senin olsun!" dedi Senecal.

"Nasıl olur? Ben sanıyordum ki..."

"Sen öyle san! Halk sevgisi yoktu ki Voltaire'de!"

Konuşma gele gele daha yakın tarihe indi: Son İspanyol-İtalyan evlilikleri, Rochefort'daki hortumculuk olayları, Saint-Denis'nin yeni rahipler meclisi (bu sonuncusu vergileri katlayacaktı). "Zaten az mı vergi veriyorduk!" dedi Senecal.

"Tanrım! Hem niye vergi ödüyoruz ki? Muséum'un[88] maymunlarına saraylar yaptıralım diye mi? Meydanlarda kurmaylar tören yapsınlar diye mi? Ya da Şato'nun; uşakları arasında, ta Gotlar devrinden kalma protokolü sürdürüp gitmesi için mi?"

"*La Mode*'da okudum," dedi Cisy, "Tuileries Şatosu'nda verilen Saint-Ferdinand balosunda herkes şık kıyafetler giymeyi yeğlemiş."

Sosyalist, iğrenme duygusuyla omuz silkti:

88) Muséum National d'Histoire Naturelle de Paris (Paris Doğa Bilimleri Müzesi) söz konusudur. (Ç.N.)

"Aman ne bayağılık!"

"Ya Versailles Müzesi'ne ne buyrulur!" diye haykırdı Pellerin. "Versailles'ı konuşalım! Bu salaklar bir Delacroix tablosunu kesip kuşa döndürmüşler, buna karşılık Gros'nun tablosunu uzatmışlar! Louvre Müzesi'nde, tuvallerin tümü bir güzel restore edilmiş ki, tertemiz kazınmış ve orası burası değişikliğe uğramış, bir on yıl sonra bu tabloların hiçbiri yerinde olmayacak belki de. Ya katalog yanlışları. Bir Alman da kalkmış bu konuda koskoca bir kitap yazmış. Yabancılar bize gülüyorlar, vallahi!"

"Evet, öyle, Avrupa'ya maskara olduk," dedi Senecal.

"Öyle, çünkü Sanat, Taç'a feda edilmiştir."

"Genel seçimler yapılmadıkça..."

"İzninizle! Yirmi yıldır, hiçbir salona giremeyen sanatçı, ne de olsa İktidar'a ateş püskürüyordu: E! Bizi hiç değilse rahat bıraksınlar. Ben şahsen hiçbir şey istemiyorum, ama sanatın çıkarlarını korumak için Meclis gereken düzenlemeleri yapmalı. Bir Estetik Kürsüsü kurulsa ve bu kürsünün başına geçirilecek profesör, hem uygulamacı hem de kuramcı biri olarak, çeşitli sanat dallarını, sanırım, bir araya getirebilir."

"Hussonnet, derginizde bunu bir çıtlatsanız iyi olacak."

"Dergiler bağımsız mı sanıyorsunuz? Bizler bağımsız mıyız?" dedi Deslauriers, coşarak. "Bir nehre küçük bir kayık indirmenin tam yirmi sekiz formalitesi bulunduğunu düşündükçe, gidip yamyamların arasında yaşayasım geliyor! Hükümet canımıza okuyor. Her şey ona ait: Felsefe, hukuk, sanatlar, hatta göğün havası bile. Ve Fransa, jandarmanın çizmesiyle papazın cüppesi altında, umutsuzca hırıldamakta."

Geleceğin Mirabeau'su, işte böyle kusuyordu zehrini, doyasıya. Sonunda kadehini aldı, ayağa kalktı ve yumruğu kalçasında, gözleri alev alev:

"Bugün kurulu düzenin ne varsa, yani Ayrıcalık, Tekelcilik, Yönetim, Sınıf Farkı, Otorite, Devlet, tüm bunların tepetaklak edilmesine içiyorum!" dedi ve sesini daha da yükselterek: "Aynı zamanda, şu kadeh gibi, tümünü paramparça etmek istiyorum!" derken, güzelim ayaklı kadehi masaya fırlattı; kadeh tuzbuz oldu.

Tümü birden alkışladılar, en başta Dussardier.

Sergilenen haksızlıklar onun yüreğini oynatıyordu. Barbes[89] için tasalanıyordu; Dussardier, vurulup düşen atlara yardım etmek için kendini arabaların altına atanlardandı. Bilgilerinin tümü şu iki kitaptan öğrendikleriydi: *Kralların Cinayetleri* ile *Vatikan'ın Sırları*. Avukatı ağzı açık dinlemiş ve çok zevk almıştı. Sonunda kendini tutamayıp şöyle dedi:

"Ben Louis-Philippe'e kızıyorum, çünkü Polonya'yı ortada bıraktı."[90]

"Bir dakika!" dedi Hussonnet. "Birincisi, Polonya diye bir ulus yoktur; La Fayette'in uydurmasıdır o. Genel olarak Polonyalılar, Saint-Marceau adlı varoştan gelen kimselerdir. Çünkü gerçek Polonyalılar, Poniatowski'yle birlikte nehirde boğulmuşlardır." Sözün özü, "Hussonnet bu işlerin içinde değildi artık, elini etiğini çekmiş bulunuyordu." Bu iş de tıpkı, yılan hikayesine dönmüş Nantes Fermanı'nın yürürlükten kaldırılması gibiydi, hani şu "tarihte yerini almış Saint-Barthelemy palavrası" gibi.[91]

Senecal, Polonyalıları savunmamakla birlikte, edebiyatçı gencin son tümcesini ele aldı: Sonuçta halkın isteklerini savunmuş olan papalar boşuna suçlanmıştı ve kendisi Katolik Birliği olayı-

89) Armand Barbès (1809-1870); Fransız siyaset adamı, halkın temsilcisi. 1848'de isyancıların başına geçince tutuklandı; serbest kaldığında ülkeyi terk etti. (Ç.N.)

90) 1830-31'de Polonya Rusya'ya karşı başkaldırdığında, Fransa işin dışında kalmayı yeğlemişti. (Ç.N.)

91) 1572'de dinsel inanç farkından ötürü Fransa'da yaşanmış olan büyük katliamın ardından, Nantes Fermanı yla, 1598'de tanınan inanç özgürlüğü 1685'te geri alınmış oluyordu. (Ç.N.)

nı, "demokrasinin şafağı, Protestan bireyciliğine karşı yaygın bir eşitlik hareketi olarak" görüyordu.

Frédéric bu fikirleri yadırgadı. Herhalde Cisy de rahatsız olmuştu ki, o sıralar Gymnase'da pek çok seyirci kalabalığı çeken canlı tablolara getirdi sözü.

Senecal bundan üzüntü duydu. Bu tür gösteriler proletarya kızlarının ahlakını bozuyordu; ayrıca küstahça bir lüks sergilenmiş oluyordu. Zaten bu nedenle, Lola Montes'e hakaret etmiş olan Bavyeralı üniversite öğrencilerini alkışlıyordu. Kendisi de, Rousseau gibi, bir kömürcünün karısını bir kralın metresinden daha çok önemseyen biriydi.

Hussonnet okkalı bir yanıt verdi:

"Buldun da yemiyorsun, öyle mi?" Ve Rosanette gibi kadınları savunarak, başladı onları övmeye. Daha sonra, Rosanette'in verdiği balodan söz etti, Arnoux'nun kıyafetini anlatırken Pellerin söze girdi:

"Anlaşılan, Arnoux'nun işleri kötüye gidiyormuş?"

Tablo taciri, Belleville'deki arazisi yüzünden davalarla uğraşıyormuş. Bu ara, Güney Brötanya'daki bir kaolin şirketinde, kendine benzeyen zevzek heriflerle birlikte çalışmaktaymış.

Bu konuda Dussardier daha çok bilgi sahibiymiş; çünkü patronu B. Moussinot, banker Oscar Lefebvre'in yanında, Arnoux ile ilgili bilgi toplamakla görevlendirilmiş olduğundan, banker kendisine demişti ki, senetlerinden bazılarına vade yenilenmesi uygulandığına göre, Arnoux'nun durumunu sağlam görmüyordu.

Yemeğin üstüne yenilen tatlıdan sonra masadan kalkıldı; tıpkı Mareşal'inki gibi mobilyası XVI. Louis stili, döşemesi ise sarı damasko dokuma olan salona geçtiler.

Pellerin Frédéric'i, niye neo-Yunan mobilya seçmedi diye

ayıpladı; Senecal de damasko kaplamaların dibinde kibrit çaktı. Deslauriers hiç yorum yapmadı. Onu konuşturan yer kitaplık oldu: Buraya "minik kız kitaplığı" adını taktı. Çağdaş yazarlardan çoğu vardı. Ne var ki bunların kitaplarından söz etmek olanaksızdı; çünkü Hussonnet hemen başlıyordu yaşamları üstüne fıkralar anlatmaya, hal ve davranışlarını, özel eğilimlerini, giyim kuşamlarını eleştirmeye, birinci dereceden zekaları yerden yere vururken, on beşinci sıradan olanları göklere çıkarmaya ve tabii ki çağdaş yozlaşma konusunda duyduğu acıyı belirtmeye. XIX. yüzyılın tüm lirik yapıtları bir araya gelse, falanca halk türküsündeki şiirselliğe denk gelemezdi. Balzac fazla abartılmıştı, Byron yıkılmıştı artık, Hugo ise tiyatrodan hiç mi hiç anlamıyordu, vb.

"Niye bizim şair işçilerimizin kitapları yer almıyor kitaplığınızda?" dedi Senecal.

Edebiyatla uğraşan B. de Cisy ise, Frederic'in masasının üstünde, şu yeni fizyoloji kitaplarından bulunmamasına şaştı: Sigara tiryakisi fizyolojisi, olta balıkçısı fizyolojisi ve kentin surlarında bekleyen bekçi fizyolojisi gibi.

Frederic'in canını öyle sıkmışlardı ki, her birini omuzlarından tutup dışarı atıvermek geldi içinden. "Ama aptallaşıyorum ben!" Ve Dussardier'yi bir kenara çekip, herhangi bir biçimde kendisine yardımı dokunup dokunamayacağını sordu.

Mert çocuk bayağı duygulandı. Kasa görevlisi olarak çalıştığını, hiçbir şeyinin eksik olmadığını söyledi Frederic'e.

Daha sonra, Frederic odaya Deslauriers'yi götürdü. Yazı masasından iki bin frank çıkarıp ona verdi:

"Al şunu, sevgili dostum, at cebine!" dedi. "Senden aldığım borçların kalıntısına say..."

"İyi ama... şu gazete işi?" dedi avukat. "Hussonnet'ye konuyu

açtımdı da. Sen de biliyorsun ya..."

Frederic, "şu sıralar elim biraz dar" yanıtını verince, Deslauriers kötü kötü gülümsedi.

Likörlerin ardından bira içildi, biranın ardından sıcak içecekler; ve yeniden pipolar ateşlendi. Sonunda, akşam saat beşte hepsi kalkıp gittiler; yan yana ama konuşmadan yürüyorlardı; Dussardier o sırada, Frederic'in konuklarını çok güzel ağırladığını söyledi. Herkes aynı fikirdeydi.

Hussonnet, öğle yemeği olarak yenilenlerin fazla ağır olduğunu söyledi. Senecal de evin boş şeylerle doldurulmuş olduğunu belirtti. Cisy de aynı görüşü paylaşıyordu. "Marka" diye bir şey yoktu çünkü.

"Bence, pekala bana bir tablo siparişi verebilirdi," dedi Pellerin.

Deslauriers, pantolon cebinde banknotlar, susuyordu.

Frederic tek başına kalmıştı. Dostlarını düşünüyordu da, aralarında derin bir uçurum olduğunu seziyordu. Ama buna karşın onlara elini uzatmıştı, onlarsa açık yürekle uzanmış bu ele karşılık vermemişlerdi.

Pellerin'le Dussardier'nin Arnoux'yla ilgili sözleri geldi aklına. Uydurulmuş bir şey miydi bu, iftira mıydı? Sonra Bn. Arnoux geldi gözlerinin önüne: Her şeyini yitirmiş, ağlaya ağlaya eşyalarını satıyordu. Gece boyunca bu düşünce onu bunalttı. Ve kalkar kalkmaz Arnoux'ların evinin yolunu tuttu.

Öğrenmiş olduğu şeyi Bn. Arnoux'ya nasıl söyleyeceğini kestiremeyince, laf arasında, Arnoux'nun Belleville'deki arazisinin durup durmadığını sordu Bn. Arnoux'ya.

"Evet, ama niye sordunuz?"

Şu anda kendisi İngiltere'de, bir kaolin şirketinde çalışıyormuş galiba.

"Evet, öyle."

"Fabrika çok iyi çalışıyor, değil mi?"

"Yani... Çalışıyor diye biliyorum ben."

Frederic duraksayınca, Bn. Arnoux:

"Kuzum neyiniz var sizin? Beni korkutuyorsunuz!" dedi.

Frederic bunun üzerine, "borç senetleri yenilenmiş" diye duyurdu. Bn. Arnoux başını önüne eğdi:

"Bunu bekliyordum," dedi.

Aslında Arnoux, büyük bir vurgun hayal ederek topraklarını satmaktan kaçınmış ve mülkünü teminat göstererek bol keseden kredi alıp kullanmıştı; daha sonra da araziye alıcı bulunmayınca, küçük bir fabrika kurarak borçlarını kapatacağını ummuştu. Ne var ki fabrikanın kurulması için öngörülenden çok daha fazla harcama yapılmıştı. Bn. Arnoux bundan ötesini hiç bilemiyordu; kocası, sorduğu her soruyu kaçamak bir yanıtla geçiştiriyor ve sürekli, "işler çok iyi gidiyor," diyordu.

Frederic onu rahatlatmaya çalıştı. Bunlar gelip geçici sıkıntılardı herhalde. Zaten, bundan sonra, kulağına gelen bir şey olursa gelip kendisine haber verecekti.

Kadının, "Oh! Evet, bunu yaparsınız, değil mi?" derken, iki avcunu yalvarır gibi birleştirişi öyle sevimliydi ki.

Demek artık ona yardım edebilecekti. Ve işte giriyordu onun yaşamına, hem de kalbine!

Arnoux çıkageldi.

"Aman ne incelik," dedi, "beni akşam yemeği için almaya gelmiş olmanız!"

Frederic sustu kaldı.

Arnoux birbiriyle ilintisiz şeyler anlattı; sonra karısına, gece çok geç döneceğini, çünkü B. Oudry'yle randevusu olduğunu söyledi.

"Evine mi gideceksin?"

"Elbette, evine gideceğim."

Merdivenden inerken Frederic'e gerçeği söyledi: Mareşal serbestmiş, birlikte Moulin-Rouge'a gidip felekten gün çalacaklarmış; içini dökmek için Arnoux'nun hep birine gereksinimi olduğundan, Frederic'i, Mareşal'in kapısının önüne dek sürüklemişti.

Ama içeri gireceğine gözünü ikinci katın pencerelerine dikmiş, kaldırımı arşınlıyordu. Birdenbire perdeler aralandı.

"Oh be! Harika! Oudry Baba pılıyı pırtıyı toplayıp gitmiş. Hadi, hoşçakal!"

Demek Mareşal'e bakan Oudry Baba'ymış? Frederic'in kafası iyice karışmıştı.

O günden sonra, Arnoux Frederic'e daha yakın davranır oldu. Genç adamı metresinin evine, akşam yemeklerine davet ediyordu; işin sonunda Frederic iki eve birden girip çıkar olmuştu.

Rosanette'in evinde eğleniyordu. Oraya akşamları, kulüp çıkışında ya da tiyatrodan dönerken gidiliyordu; bir fincan çay içtikten sonra bir el loto oynuyorlardı; pazar günleri ise sözcükbulmaca oyunu oynanırdı; grubun yaramaz çocuğu Rosanette komik buluşlarıyla dikkat çekiyordu, örneğin dörtayak üstünde koşmak ya da başına pamuklu kumaştan bir bone geçirip oturmak gibi. Başına sertleşmiş öküz derisinden, rengi bozuk bir şapka geçirip sokaktan geçenleri pencereden dikizlerken çubuğunu tüttürür, Tirol[92] türküleri söylerdi. Öğle sonraları yapacak işi olmadığından, bir Hint kumaşından kestiği çiçekleri kendi eliyle camlara yapıştırırdı, ya da iki minik köpeğinin yüzünü farlarla boyar, kimi zaman günlük yaktırır ya da fal açardı. Hiçbir isteğine karşı duramaz yapıda olduğundan, gördüğü bir bibloya

92) Avusturya İmparatorluğu'nun eski bir ili. (Ç.N.)

gönlünü kaptırır, gözüne uyku girmez olur, koşar onu satın alırdı; ve sonra bir başka şeyle onu değiştirir, kumaşlarını ziyan eder, takılarını yitirir, parasını çarçur ederdi, öyle ki bir parter locası uğruna sırtındaki gömleği bile satardı o. Çoğu zaman Frederic'e, bir yerde okuduğu bir sözcüğün anlamını sorar, ama yanıtı dinlemezdi; zihni ordan oraya sıçrardı çünkü ve soru üstüne soru sorardı. Neşe krizlerinin ardından çocuksu öfkelere kapılırdı; ya da ateşin başında yere oturup başı, öne düşmüş, bir dizi iki eli arasında, uyuşmuş bir engerek yılanı gibi kımıldamadan durup hayallere dalardı. Frederic'in önünde uluorta giyinmeye başlar, ipek çoraplarını ağır ağır çeker, sonra ürpertili bir su perisi tavrıyla birden bükülerek yüzünü bol suyla yıkardı; bembeyaz dişleriyle gülüşü, ışıl ışıl gözleri, güzelliği ve neşesi Frederic'in gözlerini kamaştırır, sinirlerini kamçılardı.

Genç adam Bn. Arnoux'ya ne zaman uğrasa, onu ya ufaklığa alfabeyi söktürürken, ya da piyanosuyla gamları çalışmakta olan Marthe'ın sandalyesinin ardına geçmiş bulurdu; eğer dikiş dikerken bulmuşsa, ara sıra yerden makasını alıvermek Frederic için büyük mutluluk olurdu. Bu kadının her hareketinde şahane bir huzur vardı; küçücük elleri sanki çevresine hayır saçmak ve gözyaşlarını silmek için yaratılmış gibiydi: Doğuştan hafif buğulu sesinde öyle okşayıcı tonlar oluyor ve bunlar öyle uçucu meltem dokunuşları halini alıyordu ki...

Edebiyat konusunda büyük coşkulara düşmüyordu, ama zekasıyla, sade ve içe işleyen sözcükleriyle insanı adeta büyülüyordu. Yolculuklardan hoşlanıyor, ormanda esen rüzgarın uğuldayışını seviyor ve başı açık yağmurda dolaşmaktan zevk alıyordu. Frederic bunları dinlerken, sonunda kadının kendini bırakmaya başlaması biçiminde algılayarak, müthiş bir zevk duyuyordu.

Bu iki kadınla aynı zamanda yakınlığı, yaşamında iki ayrı ez-

gi gibiydi: Biri delişmen, taşkın ve eğlendirici, öteki ise ağır ve hemen hemen dinsel müzik gibi; ikisi birlikte ses verdiğinden, giderek ses büyüyor ve ikisi birbirine karışıyordu; şöyle ki, Bn. Arnoux Frederic'e şöyle parmağının ucuyla dokunuverse, hemen öteki kadının görüntüsü belirip kendini genç adamın isteğine sunuyordu, çünkü Frederic'in beklentisi o yakada daha tez elden yanıt bulabilirdi; ama Rosanette'le birlikteyken de, kalbi ne zaman bir coşkuyla çarpsa, hemen büyük aşkı geliyordu aklına Frederic'in.

Bu iki ezginin birbirine karışması, iki ev arasındaki benzerliklerdendi: Bir zamanlar Montmartre Bulvarı'ndaki iki büfeden biri, şu anda Rosanette'in yemek odasını, öbürü ise Bn. Arnoux'nun salonunu süslemekteydi. Her iki evdeki sofra takımları ve hatta berjer koltukların üstüne atılmış kadife tepe kılıfları bile birbirinin aynıydı. Ayrıca ufak tefek bir sürü armağan da, perdeler, kutular, yelpazeler, metresle evin hanımı arasında gidip geliyordu; çünkü Arnoux çoğu zaman, birine verdiği şeyi hiç çekinmeden geri alıp ötekine sunardı.

Mareşal onun bu uygunsuz davranışlarına Frederic'le bir olup gülerdi. Bir pazar günü akşam yemeğinin ardından Mareşal Frederic'i kapının ardına çekip, Arnoux'nun masalardan aşırarak bir kesekağıdına doldurduğu ve paltosunun arasına gizlediği pastaları gösterdi: Herhalde sevgili ailesine ziyafet çekecekti bunlarla. B. Arnoux ayıp kaçan kurnazlıklara girişirmiş. Hileye başvurarak hiçbir yere giriş ücreti vermemeyi görev sayarmış; tiyatroya asla para vererek girmek istemezmiş, hem de ucuz yerden bilet alıp en önlere geçip oturabilmekle övünürmüş; sıkça anlattığı harika komikliği de şuymuş: Termale gittiğinde, oradaki çocuğun para kutusuna on metelik atacağına, bir adet külot düğmesi atıvermeyi alışkanlık edinmiş; tüm bunlara karşın, Ma-

reşal yine de severmiş Arnoux'yu.

Ne var ki günün birinde, Rosanette, Arnoux için şöyle demişti:

"A! Sıktı artık! Bıktım usandım! İnceldiği yerden kopsun, bir başkasını bulacağım vallahi!"

Frederic, o "başkası"nın zaten bulunduğunu, adının ise B. Oudry olduğunu sanmıştı.

"Olsa n'olacak ki?" dedi Rosanette.

Ve sonra, gözleri dolarak sözlerini sürdürdü:

"Kendisinden çok şey istediğim yok ki. Vermek istemiyor hayvan herif! İstemiyor işte! İş söz vermeye gelince! Sorma gitsin."

Arnoux ona şu kaolin yataklarından elde edeceği kârın dörtte birini bile vaat etmişti; ama ortada kâr mar olmadığı gibi, altı aydır kaşmir şal sözüyle kandırıyormuş Rosanette'i.

Frédéric o anda Rosanette'e bir kaşmir şal armağan etmeyi düşündüyse de, Arnoux bunu kendisine akıl öğretilmesi gibi algılayıp genç adama kızabilirdi.

Oysa iyi adamdı Arnoux: Bunu söyleyen de karısıydı. Ama ne deli adamdı o! Haftanın her günü akşam yemeğine konuklar getirmekten vazgeçmişti artık, ama şimdi de eşini dostunu restoranlarda ağırlamaya başlamıştı. Hem sonra, hiç gereksiz şeyler satın alıp duruyordu: Altın zincirler, duvar saatleri, çeşit çeşit ev eşyası. Bn. Arnoux delikanlıya, satın alınıp koridora yığılmış bir sürü sıcak su torbası, sofra tandırları ve semaverler bile gösterdi. Ve günün birinde kaygılarını açıkça dile getirdi: Arnoux kendisine, altında B. Dambreuse'ün ödeme emri bulunan bir borç senedi imzalatmıştı.

O sıralarda Frederic'in edebiyat alanında yapmayı planladığı, ancak kişisel onur saydığı için kimseye açmadığı şeyler vardı:

Pellerin'le yaptığı sohbetlerin birikimi olan bir estetik tarihi yazmak, ayrıca Fransız Devrimi'nin çeşitli dönemlerini tiyatro oyunu haline getirmek istiyordu, bir de Deslauriers ile Hussonnet'nin dolaylı etkileriyle beslenmiş olacak, kapsamlı bir güldürü yazmayı tasarlıyordu. Bu çalışmalarının arasında, kadınlardan birinin ya da ötekinin yüzü sık sık gözlerinin önüne geliyordu; ancak gidip görme isteğine karşı direniyor, ne var ki eninde sonunda dayanamayıp gidiyordu; Bn. Arnoux'dan dönüşleri daha hüzünlü olurdu hep.

Yine bir sabah ateşin başında yüreğindeki hüznü evirip çevirirken, Deslauriers çıkageldi. Senecal'in o ateşli konuşmaları yüzünden patronu pirelenmişti ve Senecal, bir kez daha, parasız pulsuz sokağa bırakılmıştı.

"Ne yapmamı istiyorsun ki?" dedi Frederic.

"Hiiç! Paran olmadığını bilmiyor değilim. Ama gerek B. Dambreuse, gerekse Arnoux yoluyla, ona pekala bir iş yaratabilirsin."

Arnoux o sıralarda, fabrikası için mühendisler aramaktaydı. Frederic'e birden ilham geldi: Senecal, Arnoux'nun kaçamaklarını kendisine haber verebilirdi; mektup getirip götürmede kullanılabilir, ortaya çıkacak daha başka fırsatlarda Frederic'e yardımcı olurdu. Erkek erkeğe bu yardımlaşmalar olağandı. Zaten Frederic onu, kendisi işin farkına varmadan kullanmanın yolunu arayacaktı; işte böylece şans ona bir yardımcı sunuyordu, bunu hayra yormalı ve çıkan fırsatı yakalamalıydı; Frederic ilgilenmiyormuş gibi yaparak, "olabilir" dedi, konuyu ele alacağını söyledi.

Ve hemen ele aldı konuyu: Arnoux fabrikasında bunalmış durumdaydı: Çinlilerin bildiği bakır kızılını elde etmeye çalışıyordu, ama fırınlama sırasında renkler uçup gidiyordu. Bir de

fayansta çatlamaları önlemek için kile kireç karıştırıyordu, ama ürünlerin çoğu kırılıyordu; ayrıca fırınlama öncesi boyanmış hamurun sırı, fırınlama sırasında akıyor, birbirine karışıyor ve tabaka tabaka kabarmalar oluyordu. Arnoux tüm bu terslikleri aletlerin kötülüğüne bağladığından, yeni öğütücüler, yeni kurutucular edinmeye yöneliyordu. Frederic bu şeylerin birkaçını aklında tuttu ve Arnoux'ya, aradığı bakır kızılına ulaşabilecek çok yaman bir kişi bulduğunu duyurdu. Arnoux önce havalara uçtu, ama Frederic'i şöyle bir dinledikten sonra, elemana gereksinimi olmadığını söyledi.

Ancak Frederic Senecal'in, hem mühendis, hem kimyacı hem de muhasebeci olarak bilgisini göklere çıkarmakla kalmayıp, onun en güçlü matematikçilerden olduğunu söyledi.

Fayansçı sonunda Senecal'i bir görmeye razı oldu.

İki adam, kavga gürültü, ücret konusunu tartıştılar. Frederic araya girdi ve hafta sonunda iş bağlandı.

Ne var ki, fabrika Creil'de olduğundan Senecal'in kendisine pek yararı olmuyordu. Bu çok basit düşünce bile, çok büyük bir aksilik yaşamış gibi umutsuzluğa düşürdü delikanlıyı.

Düşünüyordu da, Arnoux karısından ne kadar uzaklaşırsa, Bn. Arnoux'nun kendisine yakınlaşma şansı o kadar artmış olacaktı. İşte bu yüzden, Rosanette'i sürekli Arnoux'ya karşı savunur oldu; Arnoux'ya haksız olduğu yanlarını gösterdi, geçen gün Rosanette'in konuşmasındaki hafiften tehditlerini anlattı, hatta kaşmir şalı söyledi ve kadının Arnoux'yu biraz cimri bulduğunu bile gizlemedi.

Cimri sözcüğünden onuru yaralanan Arnoux (zaten bu konuda içi hiç rahat değildi), Rosanette'e bu kaşmir şalı alıp getirmekle birlikte, Frederic'e dert yandığı için kadını azarladı; kadın Arnoux'ya, verdiği sözü belki yüz kez anımsatmış olduğunu söy-

leyince de, işleri başından aşkın olduğundan unutup gittiğini söyledi.

Ertesi gün Frederic Rosanette'in evine gitti. Saat ikiye geldiği halde Mareşal hâlâ yataktaydı; ve onun başucunda Delmar, bir sehpanın önünde, kaz ciğeri ezmesi sürülmüş dilimini bitirmek üzereydi. Kadın, Frédéric'e uzaktan bağırdı: "Kaşmir şalıma kavuştum! Kavuştum!" Daha sonra delikanlıyı iki kulağından tuttu ve alnından öptükten sonra ona çok çok teşekkür etti, senli benli konuştu, hatta yatağına bile oturtmaya kalktı. Güzel ve körpe gözleri kıvıl kıvıldı, nemli dudakları gülümsüyordu, iki yuvarlacık çıplak kol geceliğinin yanlarından çıkıyordu; ara sıra Frederic, patiskanın altında vücudunun diri çizgilerini duyumsayabiliyordu. O sırada Delmar'ın gözbebekleri fıldır fıldır dönüyordu.

"Ama öyle, Rosanette'ciğim, gerçekten öyle, şekerim!"

Bundan sonra da, bu hep böyle oldu. Frédéric içeri girer girmez, Rosanette onu daha rahat öpebilmek için şiltenin üzerine basıp dikiliyordu ve ona "Tatlı şey!", "Canım benim!" diyor, ceketinin yakasına çiçek takıyor, kravatını düzeltiyordu; Delmar'ın orada olduğu zamanlar, Frédéric'e daha da çok iltifat ediliyordu.

Bunlar genç adama pas vermek mi oluyordu? Frédéric bunu böyle algıladı. Arnoux'ya böyle davranılsa, o bir dosta ihanet etmekten hiç çekinmezdi! Ayrıca, Frédéric onun karısına karşı her zaman erdemli davrandığına göre, metresine karşı öyle davranmama hakkı doğmuş oluyordu. Evet, delikanlı, Arnoux'nun karısına hep namusluca davrandığı kanısındaydı; daha doğrusu, görülmemiş yüreksizliğini haklı göstermek için buna kendini inandırabilmeyi isterdi. Ama aptal buluyordu kendini ve kararını verdi: Mareşal konusunda elinden geleni ardına komayacaktı, hem de alenen yapacaktı.

Nitekim, bir öğle sonrası, Rosanette komodinin önünde eğildiğinde, delikanlı ona yaklaştı ve anlamı en ufak bir kuşkuya yer vermeyen öyle bir harekette bulundu ki, kadın hemen dikildi, yüzü kıpkırmızı olmuştu. Delikanlı yaptığı hareketin gerisini getirince, kadın başladı ağlamaya ve çok mutsuz olduğunu, ama onu bu yüzden hor görmemek gerektiğini söyledi.

Frederic girişimlerini yineledi. Kadın bir başka havada karşılık verdi, sürekli gülüyordu... Frederic, kendisinin daha da abartarak aynı şeyi yapmasının akıllıca bir yol olacağını düşündü, ama öyle şen şakrak görünüyordu ki, kadın onun içtenliğine inanmayabilirdi; üstelik ikisinin arasında o tür bir arkadaşlık vardı ki, oturup birbirlerine ciddi duygularını açıklamaları olanaksızdı. Sonunda bir gün Rosanette genç adama, bir başka kadının artığını istemediğini söyledi.

"Kimmiş o başka kadın?"

"Kim olacak! Bn. Arnoux'ya git sen!"

Gerçekten Frederic ondan çok söz ederdi; Arnoux da kendi çapında bir saplantı içindeydi; aynı kadına övgüler dinleyip durmaktan sonunda Rosanette'e gına gelmişti; onun varlığını öne sürerek, bir yerde öcünü alıyordu.

Frederic bu yüzden kadına kin besledi.

Zaten bu kadın adamakıllı canını sıkmaya başlamıştı. Durup durup işin kurdu olmuş biri pozlarına girer ve o kuşkucu gülüşüyle aşkı yererken, genç adam kalkıp bir tokat aşketmemek için kendini zor tutardı. Ama üzerinden çeyrek saat geçmeden, dünyanın biricik değeri oluverirdi aşk; yarı aralık gözkapaklarıyla ve aşk sarhoşluğu içinde kendinden geçmiş bir halde, sanki sevdiğini göğsünde sıkmak ister gibi kollarını kavuşturup, "Ah! Evet, aşk tatlı şey! Çok tatlı!" diye mırıldanırdı. Onu anlamak olanaksızdı; örneğin Arnoux'yu sevip sevmediği belli değildi, çünkü

bakarsınız adamla dalga geçerdi, bakarsınız adamı kıskanırdı. Matmazel Vatnaz'a da bazen sefilin teki derdi ama, bazen de Vatnaz'ı en yakın dostu ilan ederdi. Kısacası, bu kadının tüm kişiliğinde, saçındaki topuzun dikilişine değin, meydan okumaya benzer, anlatılamaz bir şeyi vardı; delikanlı, aslında, onu yenmek ve ona egemen olmak zevkini tadabilmek için istiyordu Rosanette'i.

Ne yapsındı acaba? Çünkü kadın, bir dakikalığına, gizlice kapıya çıkıp, selamsız sabahsız, fısıldayarak geri çeviriyordu onu: "Doluyum; akşama görüşürüz!" Frederic bir başka gidişinde onu bir düzine insanın arasında buluyordu; baş başa kaldıklarında ise, üst üste öyle çok engel çıkıyordu ki insan bu işin asla gerçekleşmeyeceğine yemin edebilirdi. Kadını akşam yemeğine davet ettiğinde, kesinlikle kabul etmiyordu; yalnızca bir kez "peki" dedi, ama gelmedi.

İşte o zaman, Frederic'in aklına kurnazca bir fikir geldi.

Pellerin'in kendisini acı acı eleştirdiğini, Dussardier'den öğrenmişti, bu durumda ressama Mareşal'in resmini yaptırabilirdi; hem de kendi boyunda bir resim istemekle, bir çok seans çalışmalarını sağlamış olurdu; kendisi de bu seansların hiçbirini kaçırmayacaktı; ressam asla dakik biri olmadığına göre, Rosanette'le sık sık baş başa kalmış olurlardı. Böylece, sevgili Arnoux'suna simasını armağan edeceği düşüncesiyle, Rosanette'i poz vermeye çağırdı. Kadın bunu kabul etti, çünkü kendini Büyük Salon'un ortasında, onur yerine oturmuş görüyordu, çevresinde kalabalık olacaktı, gazeteler kendisinden söz edeceklerdi ve birden "ünlü" oluverecekti.

Pellerin'e gelince, hırsla atladı önerinin üstüne. Bu tablo onu büyük adam durumuna getirmeliydi, bu resim bir başyapıt olmalıydı.

Tanıdığı usta ressamların portrelerini bir bir aklından geçirdi ve bir Tiziano tablosunu seçti: Yapacağı portreyi Veronese tarzı süslemelerle daha göze çarpar hale getirirdi. Demek ki tasarımında yapay gölge bulunmayacaktı ve ışık tenin her yerine bolca düşerek yalın tonda aydınlatırken, aksesuarlar ışıltı içinde verilecekti.

"Acaba ona pembe ipekli bir entari giydirip, üstüne Doğu tarzı bir maşlah mı geçirsem?" diye düşündü. "Yok, hayır! Maşlah adi gösterir! Yoksa, canlı bir gri fon üzerinde mavi kadife daha mı iyi olur ki? Beyaz gipür danteladan yüksek bir yaka, siyah yelpaze ve arka planda lal rengi bir perde?"

Pellerin böyle düşüne taşına, projesini her geçen gün daha gelişmiş olarak algılıyor ve zevkten bitiyordu.

Rosanette Frederic'le birlikte ilk seans için evine geldiğinde, Pellerin'in kalbi küt küt attı. Kadını salonun ortasına, seki gibi bir şeyin üstüne dikeltti; ışıktan yana dertlendi, eski atölyesini çok arıyordu ilk önce Rosanette'in dirseğini bir altlığa dayattı, daha sonra onu bir koltuğa oturttu ve her kezinde, modelden uzaklaşarak ya da ona yaklaşarak entarisinin kıvrımlarına birer fiske vura vura düzeltiyor, modele gözlerini kısarak bakıyor, Frederic'in de kısa kısa görüşlerini alıyordu.

"Yok, olmadı! En baştaki görüşüme geri dönüyorum: Resminizi Venedikli Kadın kılığında yapacağım!"

Rosanette, gelincik kırmızısı kadife bir entari giyecek, beline altın ya da gümüş işlemeli bir kemer takacaktı, entarinin ermin kürk manşetli geniş yeninin içinden, kadının arka planda yükselen merdivenin parmaklığına dayanmış çıplak kolu görünecekti. Soldaki sütun, tuvalin en üstünde kemer biçimini alan mimari alana dek yükselecekti. Bu kemerin altından, rengi siyaha dönük öbek öbek portakal ağaçlarının belli belirsiz göründüğü

alanda, beyaz bulutlarla çizik çizik olmuş mavi gökyüzü belirecekti. Üzerine halı örtülmüş bir parmaklık çıtası üzerine bırakılmış gümüş tepside, bir demet çiçek, kehribar bir tesbih, bir kama ve krem rengi fildişinden, içinden altın sikkeler taşmış eski bir oymalı çekmece bulunacaktı; hatta birkaç altın da yerlere saçılmış olursa, şurda burda oluşacak bir dizi ışıklı leke, gözün dikkatini, Rosanette'in rahat bir pozda ve şıkır şıkır ışığın altında, merdivenin ikinci basamağına basmış ayağının burnuna dek sürükleyebilirdi.

Pellerin merdiven basamağını hayal edebilmek için gidip bir kasa getirdi ve sekinin üzerine koydu; sonra aksesuarları koymak için, çıta yerini tutacak olan tabureye kendi gömleğini örtüp, üzerine bir kalkan, bir demet kuştüyü, bir sardalye kutusu koydu, Rosanette'in önüne iri meteliklerden bir düzine attıktan sonra, ona poz verdirtti.

"Şimdi bu şeylerin birer servet, her birinin size verilmiş parlak bir armağan olduğunu hayal edin. Başınız azıcık sağa! Çok güzel! Artık kımıldamayın! Bu şahane duruşunuz güzelliğinizin türüne çok uygun düşüyor."

Rosanette'in üstünde, kocaman manşonlu ekose bir entari vardı; kadın gülmemek için kendini zor tutuyordu.

"Saçlarınıza gelince, arasına inci dizileri koyacağız: İnci, kızıl saça her zaman çok yakışır."

Mareşal, saçlarının kızıl olmadığını haykırdı.

"Ama karışmayınız! Ressamların kızılı burjuvaların kızılına benzemez!"

Ve başladı kütlesel pozisyonların eskizlerini çizmeye; o sırada kafasına Rönesans dönemi büyük ustalarını öylesine takmıştı ki, başka bir şey konuşmadı. Tam bir saat boyunca, deha, şan şeref dolu muhteşem yaşamlarını hayal ederek anlattı ve kentten

kente o utkulu geliş gidişlerini, meşale ışıkları altında, yarı çıplak ve her biri birer tanrıça kadar güzel kadınlar arasında yapılan gala gecelerini sayıkladı.

"Siz o devirler için yaratılmış bir kadınsınız. Sizin ayarınızda bir varlık, soylu büyük adamlara layıktır!"

Rosanette ressamın övgülerini çok kibar buluyordu. Bir sonraki çalışmanın gününü kararlaştırdılar; Frederic gerekli aksesuarları getirmeyi üstlendi.

Sobanın sıcaklığından kadın hafifçe sersemlemişti, Frederic'le birlikte Bac Sokağı'ndan yürüyerek geri döndüler ve Royal Köprüsü'ne geldiler.

Hoş bir hava vardı, sertçe ve pırıl pırıl. Gün batmaktaydı; Cite'nin kimi evlerinin camları uzakta birer altın varak gibi parlarken, arkalarında, sağda ve uzaklarda, Notre-Dame'ın kuleleri, ufukta, kurşuni sise rehavetle batmış göğün mavi fonunda, kara kara beliriyordu. Bir esinti geldi; Rosanette acıktığını söyleyince, İngiliz pastanesine daldılar.

Genç kadınlar yanlarında çocuklarıyla birlikte dikilmiş, üzerine çan biçiminde cam kapaklar kapatılmış tatlıların küçük tabaklarla dizildiği mermer rafın önüne sıkışarak tatlı yiyorlardı. Rosanette kremalı iki adet tartı yalayıp yuttu. Pudra şekeri ağzının kenarlarına bıyık çizmişti. Ara sıra manşonunun içinden çıkardığı mendiliyle siliyordu dudaklarını; yeşil ipekli şapkasının altında yüzü, yaprakları arasında açmış bir güle benziyordu.

Yeniden yürümeye koyuldular; kadın, Paix Sokağı'nda, bir kuyumcunun önünde durup bir bileziğe baktı; Frederic bileziği ona armağan etmek istedi.

"Hayır olmaz," dedi kadın, "sok paranı cebine."

Bu sözler delikanlıyı incitmişti.

"Nonoşun nesi varmış bakalım? Üzgün müyüz?"

Yeniden konuşmaya başlayan delikanlı, Rosanette'e inandırıcı aşk sözleri söylemeye başladı.

"Bunun olamayacağını sen de biliyorsun!"

"Nedenmiş o?"

"Ah! Çünkü..."

Yan yana yürümekteydiler, kadın onun koluna yaslanmıştı ve entarisinin eteğindeki volanlar genç adamın bacaklarına çarpıp duruyordu. Frederic o anda bir kış günbatımını anımsadı: O gün aynı kaldırımda, yanı başında yürüyen Bn. Arnoux idi; delikanlı bu anıya öylesine gömüldü ki, Rosanette'i göremez, düşünemez oldu.

Rosanette, yanı başında, önünü görmeden bakan tembel bir çocuk gibi kendini bırakmış, öylece sürüklenip gidiyordu. Gezmelerden dönülen saatti ve takır takır döşeme taşları üzerinde atlılar, arabalar dörtnala geçip geçip gidiyorlardı. Rosanette herhalde Pellerin'in iltifatlarını anımsamış olacaktı ki iç çekti ve:

"Ah! Ah! Şu dünyada mutlu kadınlar da var! Benim zengin bir adam için yaratıldığım besbelli."

Frederic kaba bir tonda yanıt verdi:

"Zaten öyle biri var ya!" Çünkü B. Oudry'nin mültimilyoner olduğu bilinirdi.

Ondan ayrılmak meğerse Rosanette'in canına minnetmiş.

"Size engel olan mı var?"

Genç adam, bu ilişkinin yakışıksız bir ilişki olduğunu ve bunu bitirmek gerektiğini kadına gösterebilmek için, bu perukalı burjuva morukla ilgili yenilir yutulur olmayan şakalar yaptı!

Mareşal, kendi kendine konuşur gibi yanıt verdi:

"Evet öyle. Eninde sonunda yapacağım bu işi, herhalde."

Rosanette'in bu konuda ilgisizliği Frederic'i deli gibi sevindirdi. Kadın yavaşlıyordu, delikanlı onun yorulduğunu sandı. Ama

Rosanette arabaya binmemekte direndi ve kapısının önüne gelince de, parmaklarının ucuyla delikanlıya bir öpücük vererek onu gönderdi.

"Ah! Ne yazık! Beni de zengin bulan salaklara ne demeli!"

Delikanlı evine karamsar döndü.

Hussonnet'yle Deslauriers kendisini beklemekteydiler.

Bohem, bir masanın önüne oturmuş, fesli adamlar çizmekteydi, avukat ise, çamurlu çizmeleriyle kanapede şekerleme yapıyordu.

"Oh! Sonunda gelebildi! Ne yabani bir halin var senin öyle! Söyleyeceklerimi dinler misin?"

Deslauriers belletmen olarak gitgide revaçtan düşüyordu, çünkü öğrencilerinin kafasını sınavlar için zararlı olan kuramlarla dolduruyormuş. Birkaç kez savunma almış, ama davalarının hiçbirini kazanamamıştı. Ancak her hayal kırıklığı, gönlünde yatan aslanı daha bir hırsla yakınlaştırıyordu: Enine boyuna kullanabileceği, birikmiş öçlerini alabileceği ve kafasını dolduran fikirlerle birlikte içindeki zehri kusabileceği bir gazeteye sahip olmak. Zaten, servet de orun da, nasıl olsa ardından gelirdi. İşte bu umutlarla bohemin damarına girmişti, Hussonnet bugüne bugün dergi çıkaran adamdı.

Hem şimdi dergisini pembe kağıda basıyordu artık; asılsız haberler uyduruyor, bulmacalar hazırlıyor, zorlamalı polemikler başlatmaya çalışıyor, hatta (yer darlığına bakmadan) halk konserlerine hevesleniyordu! Dergiye abone olan her kişiye, Paris'in önde gelen tiyatrolarından birinde, ön sıralarda yer hakkı tanınıyordu; ayrıca dergi yönetimi, ülkeye gelmiş yabancılara, sanat dünyasında olsun, öbür alanlarda olsun, istedikleri her tür bilgiyi sağlama görevini üstleniyordu. Ne var ki, matbaacı tehditler savuruyordu, yerin sahibine üç aydır kira ödenememişti ve çeşit

çeşit sıkıntı yaşanıyordu; öyle ki Hussonnet, her gün kendisine moral veren avukatın yönlendirmeleri olmasa, *L'Art*'ı bırakacakmış batsın. Yaptığı girişimin daha ağır basması için, yanına Hussonnet'yi alıp gelmişti.

"Biz şu gazete işi için geldik," dedi Deslauriers.

"Bak sen! Aklın hâlâ onda!" dedi Frederic, dalgın dalgın.

"Elbette onda!"

Ve avukat, bir kez daha açıkladı planını. Borsanın cimrice hesaplarına karşı maliyecilerle temasa geçerek, gereken yüz bin franklık teminat akçesini[93] elde edebilirlerdi. Ancak, derginin siyasi gazeteye dönüştürülmesi için önceden geniş bir okuyucu kitlesi bulmak gerekiyordu, bunun için de, kesenin ağzını açmanın zamanıydı: Kırtasiye, baskı, büro giderleri falan işte, on beş bin frank kadar bir para.

"Sermaye sahibi değilim ben," dedi Frederic.

Deslauriers kollarını kavuşturup: "Desene, havamızı alacağız!" dedi.

Onun bu hareketinden incinen Frederic, hemen yanıtı verdi: "Benim suçum mu?..."

"Aman ne güzel! Kimilerinin odunu ocağı tamam, masasında balı böreği, altında yumuşacık yatak, ayrıca kitaplığı bir yanda, arabası kapıda ve de keyfi gıcır! Ama öbürü buz gibi damın altında takırdasın, yirmi meteliğe yemek yiyip yatsın, kürek mahkumu gibi çalışmasına karşılık sefalet içinde yüzsün! Peki onun suçu ne?"

Ve adliye kokan, Çiçeronvari bir alayla üsteliyordu: "Onların suçu mu bu?" Frederic birşeyler söylemeye çalışıyordu:

"Zaten, insanın gereksinimleri olur, bilirim... soylularınki gibi gereksinimler; çünkü, herhalde... bir kadın..."

93) Eylül Yasaları'na göre ödenmesi zorunlu olan teminat akçeleri söz konusudur.

"Peki bu ne zaman olacaktı yani? Hem ben özgür değil miyim?..."

"Oo! Özgürsün! Hem de nasıl özgürsün!"

Ve bir dakika sustuktan sonra:

"Tabii, söz vermekten kolay ne var!" dedi.

"Tanrım! Sözlerimi inkar etmiyorum ki!" dedi Frederic.

Avukat susmak bilmiyordu:

"Lise yıllarında, yeminler edilir, Balzac'ın *On Üçler*'i gibi birlik kurulacaktır! Ama yıllar sonra buluşulduğunda: Haydi dostum, sen yoluna, ben yoluma! Bu böyledir işte, çünkü öbürüne yardım edecek durumda olan, nesi varsa üstüne oturur, her şey bir tek kendisi içindir."

"Nasıl söylersin bunu?"

"Söylerim elbette, sen bizi daha Dambreuse'lere götürmüş bile değilsin!"

Frederic ona şöyle bir baktı; acınacak haldeki redingotu, camları donuklaşmış gözlüğü ve soluk yüzüyle avukat ona öyle gülünç bir ukala tip göründü ki, dudaklarındaki o küçümseyici gülümsemeyi gizleyemedi. Deslauriers bunu fark etti ve kızardı.

Çekip gitmek üzere şapkasını almıştı bile. Kaygılanan Hussonnet yalvaran bakışlarıyla onu yatıştırmaya çalışıyordu. Frederic'in arkası dönük olduğundan, ona:

"Göreyim seni, yavrum! Hadi mesen'im[94] ol benim! Sanatları korumalısın!"

Frederic birden razı oldu ve eline bir sayfa kağıt alıp üstüne birkaç satır çiziktirerek Hussonnet'ye uzattı. Bohemin yüzü aydınlanıverdi. Notu Deslauriers'ye göstererek:

"Hadi şimdi özür dile, bayım!" dedi.

Dostu, vekiline yazdığı notta, kendisine acilen on beş bin

94) Bilim ve sanat koruyucusu varlıklı kimse. (Ç.N.)

frank göndermesini rica ediyordu.

"Ah! Arkadaşımı bilmez miyim ben!" dedi Deslauriers.

"Şerefim üzerine!" diye ekledi bohem. "Delikanlı adamsınız, adınız, sanat topluluğunda, yararlı insanlar arasına yazılacaktır!"

Avukat yeniden konuştu:

"Hiçbir şey kaybetmiş olmayacaksın, harika bir yatırım yaptın."

"İnan olsun ki," diye haykırdı Hussonnet, "bu uğurda başımı giyotinden sakınmayacağım!"

Ve öyle aptalca laflar edip öyle olmayacak vaatlerde bulundu ki (belki kendisi inanıyordu söylediklerine), acaba bunları söylerken kendi kendisiyle mi, yoksa başkalarıyla mı alay ettiğini Frédéric kestiremiyordu.

O akşam annesinden bir mektup aldı.

Hafif şaka yollu, oğlunu hâlâ bakanlık koltuğunda göremediğine şaşıyordu. Sonra kendi sağlığından söz ediyor ve B. Roque'un eve gelip gittiğini bildiriyordu. "Dul kaldığından bu yana, evimize girip çıkmasında bir sakınca görmedim ben. Louise'de de çok olumlu gelişmeler var." Bn. Moreau mektubun altına düştüğü notta da şöyle diyordu: "B. Dambreuse gibi biriyle tanıştığın halde bana kendisinden hiç söz etmiyorsun; yerinde olsam, ondan yararlanırdım."

Neden olmasındı? Yazmak alanındaki hırsları gelip geçtiğine göre, servetinin de yetersiz olduğu (bunun farkındaydı) dikkate alınırsa... öyle ya, ödenecek borçlarını kapattıktan sonra, bir de başkalarına verdiği meblağ düşülürse, yıllık gelirinde dört bin franklık bir azalma oluyordu, en azından dört bin frank. İşin aslına bakılırsa, bu yaşamdan sıyrılmak ve birşeylere tutunmak gereksinimi duymaktaydı. Bundan ötürü, ertesi gün Bn. Arnoux'ya akşam yemeğine gittiğinde, annesinin bir meslek edinmesi için

kendisini sıkıştırdığını söyleyince, kadın:

"Sanırım, B. Dambreuse sizi Devlet Şurası'na sokacaktı? Bu size çok yaraşan bir şey olur," dedi.

Demek onun istediği de buydu. Frederic buna uydu.

Banker, ilk karşılaşmalarında olduğu gibi yine masasının başındaydı. Frederic'e eliyle birkaç dakika beklemesini işaret etti, çünkü arkası kapıya dönük bir adamla önemli bir şeyi konuşuyorlardı: Konu taşkömürüydü ve bu bağlamda farklı birkaç şirketin birleştirilmesi.

Duvar aynasının bir yanında General Foy'nın, öbür yanında ise Louis-Philippe'in portreleri asılıydı; lambri duvarlara dayalı dosyalar tavana dek yükseliyordu ve B. Dambreuse, işleri yürütmek için bundan daha güzel bir daireye gereksinim duymadığından, buraya altı hasır koltuk yerleştirmekle yetinmişti; bu oda, büyük şölenlerin hazırlandığı loş mutfakları andırıyordu. Frederic özellikle, iki köşeye yerleştirilmiş, canavar gibi duran kasalara dikkat etti. Her biri kaç milyon alabiliyordu acaba? Banker kasalardan birini açtı ve içindeki demir levha döndüğünde, yalnızca mavi yapraklı kayıt defterleri göründü.

Konuşan adam Frederic'in önünden geçti gitti. Oudry Baba'ydı bu. Selamlaşırlarken ikisi de kızardı ve B. Dambreuse olaya şaştı kaldı. Aslında B. Dambreuse delikanlıya çok nazik davrandı. Onu Adalet Bakanı'na önermesi kolay işti. Kendisiyle çalışmaktan büyük mutluluk duyulacaktı; ve bu nazik davranışını noktalamak için Frederic'i, birkaç gün sonra vereceği suareye davet etti.

Frederic bu davete katılmak üzere kupa arabasına binerken, Mareşal'in mektubu geldi. Delikanlı, sokak fenerlerinin ışığında okudu:

"Sevgilim, dediğini yaptım. *Osaj*'ıma[95] yol verdim. Yarın akşamdan başlayarak, gelsin özgürlük! Yiğit kadın demezsin de ne dersin bana."

Hepsi bu kadardı! Ancak bu pusula, boşalmış yere davetiye demekti. Frederic sevinçle haykırdı ve cebine yerleştirdiği mektubu avcunda sıktı. Sonra yola çıktı.

Sokağın içinde iki atlı zabıta eri bekliyordu. Çift avlu kapısının her birinin üstünde Venedik kandilleri yakılmıştı; hizmetçiler avluda bağrış çığrış gelen arabaları sundurmanın altındaki taş sekinin dibine yanaştırıyorlardı ve sonra holde sessizlik başlamış oluyordu.

Merdiven boşluğuna koca koca ağaçlar yerleştirilmişti; lambaların porselen karpuzlarından dökülen ışık, yüksek duvarlarda beyaz satenimsi harelerle titriyordu. Frederic neşeyle çıktı basamakları. Kapıya bakan uşak, adını bağırarak duyurdu: B. Dambreuse ona elini uzattı; hemen hemen aynı anda Bn. Dambreuse de göründü.

Dantelalarla süslenmiş mor bir entari giymişti, saçının bukleleri her zamankinden daha göz doldurucu görünüyordu ve bir tek takı yoktu üzerinde.

Frederic'e, ziyaretlerinin pek seyrek olmasından yakındı ve ona uygun birşeyler bulup söyledi. Konuklar gelmekteydi; kimileri gövdelerini yana atarak selamlıyor, kimileri yerlere dek eğiliyor, kimileri de yalnızca başlarını eğiyorlardı; sonra evli bir çift, ardından bir aile geçiyordu ve tümü, şimdiden dolmuş bulunan salona dağılıyordu.

Salonun göbeğine, avizenin tam altına konmuş kocaman bir

95) Fr. *Osage*: Flaubert'in gençliğinde, Fransa'ya gelmiş olan bir Kızılderili aşiretin adından yola çıkarak Mareşal şaka yapıyor.

pufun üzerine yerleştirilmiş ahşap çiçeklikteki, başları birer sorguç gibi eğilmiş çiçekler, pufun çevresinde halka oluşturarak oturmuş bulunan kadınların kafalarının üstünden görünüyordu, öbür kadınlar ise, çift sıra halinde dizilmiş, pencerelerdeki upuzun parlak kırmızı kadife perdelerle ya da yaldızlı *lento*'lu[96] yüksek kapıların boşluğuyla simetrik biçimde kesilmiş berjer koltuklarda oturuyorlardı.

Ellerinde şapkalarıyla parkenin üstünde dikilen erkekler topluluğu siyah bir kütle oluştururken, ceketlerin yaka iliklerindeki kurdeleler oraya buraya serpiştirilmiş kırmızı noktalar halinde, kravatların tekdüze beyazlığını koyultmuş oluyordu. Sakalları yeni bitmiş tıfılların dışında, tüm erkekler sıkılıyordu. Suratları sıkkın görünümlü birkaç züppe, topuklu iskarpinleri üstünde sallanıp geziyorlardı. Kır saçlılar, perukalılar çokçaydı; şurda burda dazlak kafalar ışılıyordu; ya kıpkızıl ya da adamakıllı soluk, işi bitik yüzler müthiş yorgunlukların izlerini taşıyordu, burda zaten ya politikacılar ya da iş adamları vardı. Ama B. Dambreuse bir çok bilgini, kimi yüksek düzey memurlarını ve birkaç ünlü hekimi de davet etmişti; gerek düzenlediği suare, gerekse sahip olduğu servet üzerine yapılan övgüleri alçakgönüllü tavırlarıyla geri çeviriyordu.

Bir sürü uşak, kalın sırma şeritli kıyafetleri içinde, ortalıkta dolanıp duruyorlardı. Duvar kaplamaları üzerindeki koca koca aplik-şamdanlar alev demetleri gibi açılıyor ve aynalarda yansıyarak çoğalıyordu; bir yasemin çitiyle sarılmış yemek salonunun dip tarafında yükselen büfe bir katedralin ana mihrabını andırıyor, ya da bir kuyumcu dükkanı vitrinini anımsatıyordu, çünkü tabaklar, cam kapaklar, gümüş ya da altın kaplama kaşık-çatalların arasında, façetayla yontulmuş kristallerden etlerin üstüne,

96) Fr. *linteau*: Kapı üstü ahşap ya da metal destek, bir tür atma ya da kuşak anlamına gelir. (Ç.N.)

karşılıklı yansıyan ebemkuşağı renginde ve kafes biçiminde ışıltılar düşüyordu. Öbür üç salon ise, sanat yapıtlarıyla dolup taşıyordu: Duvarlara asılı usta ressamların peyzajları, masaların kıyısına dizilmiş fildişi ve porselen parçalar, konsolların üstünde Çin işleri, pencerelerin önünde cila sürülmüş paravanlar uzanıyordu. Kamelya demetleri şöminenin içinde dikiliyordu; uzaktan uzağa, hafif, arı vızıltısı gibi bir müzik duyuluyordu.

Kontrdans yapan azdı, zaten dansa kalkanlar gevşek gevşek ve iskarpinlerini sürükleye sürükleye, görev yapar gibi dans ediyorlardı. Frederic'in kulağına şöyle sözler geliyordu:

"Lambert malikanesinde, yoksullar yararına verilen şölende bulundunuz mu matmazel?"

"Hayır, gidemedim, beyefendi!"

"Biraz sonra burası dayanılmaz derecede sıcak olacak."

"Evet, öyle. Boğucu bir sıcak."

"Bu polka kimin yapıtı acaba?"

"Hay allah! Bilemeyeceğim hanımefendi."

Frederic'in arkasında, üç kart horoz, kapı aralığına geçmiş, birbirlerine açık saçık şeyler fısıldıyorlardı; bir başka grupta demiryolları ve serbest mübadele görüşülüyordu; bir sporsever av öyküsü anlatmaktaydı; bir Orleans'cıyla bir Bourbon yanlısı da tartışmakta idiler.

Frederic gruplar arasında gezinirken, oyun salonuna geldiğinde, kelli felli adamlar arasında Martinon'u tanıyıverdi. O şimdi "Başkent Savcılığında" görev yapmaktaydı.

Balmumu rengi ablak yüzü, siyah kılları harika bir kesimle eşit biçimde düzlenmiş çember sakalını tam bir uyumla doldduruyordu; öyle ki bu kesim, yaşı gereği bir şıklıkla mesleği gereği bir ağırbaşlılık arasında orta noktayı bulmuş bir kısalıktaydı ve Martinon zamanın modasına uyarak başparmağını koltukaltına

sokmakla birlikte, gerektiği zaman liberaller gibi kolunu yeleğinin altına sokmayı da biliyordu. Cilası fazla parlak çizme giymekle birlikte, tıraş olurken, alnı bir düşünürün alnı gibi geniş görünsün diye şakaklarını açtırıyordu.

Soğuk soğuk birkaç anlamsız laf ettikten sonra Martinon, gizli tartışmasına yeniden döndü. Bir mülk sahibi şöyle diyordu:

"Toplum düzenini altüst edeceklerini hayal eden insanlar bunlar!"

"İşçilerin örgütlenmesini istiyorlar!" dedi bir başkası. "Akıl mantık alır mı bunu?"

Üçüncü kişi de şöyle dedi:

"Ne olacak! Bakıyorlar ki B. de Genoude, *Le Siecle*'le el sıkışmaya hazırlanıyor!"[97]

"Tutucular da kendilerine ilerici derlerse!... Peki bu bize ne getirir? Cumhuriyeti. Akıllarınca Fransa'da cumhuriyeti kurabilecekler!"

Tümü birden Fransa'da cumhuriyetin olanaksız olduğunu söyledi. Bir beyefendi yüksek sesle:

"Ne yazar!" diyerek dikkati çekti. "Devrim'den başka laf konuşulmuyor; bu konuda bir sürü şey yazılıp çiziliyor, ayrıca sürüyle kitap yayımlanıyor."

"Oysa," dedi Martinon, "inceleme konusu olmaya değer daha önemli yığınla konu var Fransa'da!"

Bir Hükümet yanlısı da tiyatro skandallarına ateş püskürüyordu:

"Örneğin, sahneye konan şu yeni dram *Kraliçe Margot*[98] sahi-

97) L'Abbe de Genoude, Aydınlanma'dan yana olanlarla (liberaller), hatta cumhuriyetçilerle birleşerek her yurttaşa oy hakkı sağlanmasını umuyor, bu durumda partisinin başarı kazanacağını bekliyordu; liberallerin gazetesi olan *Le Siecle*'de bu bağlamda çıkan görüşlere sıcak bakıyordu.

98) A. Dumas'nın romanından sahneye uyarlanan bu dram ilk kez 1847'de oynanmıştı.

den çizmeyi aşıyor. Kalkıp Valois'lardan söz etmeye ne gerek vardı? Böyle şeyler krallığın itibarını zedeliyor! Şu sizin basının yaptığı da bu işte! Eylül yasaları için fazla gevşek dedik de, dinletemedik! Bana kalsa, gazetecileri susturmak için Divan-ı Harp gerekir! En ufak bir küstahlık görüldü müydü, dosdoğru Harp Şurası'na! O zaman görürüz onu!"

"Aman dikkat, beyefendi! Dikkat!" dedi bir profesör. "1830'da kazandığımız değerli haklara saldırmayınız! Özgürlüklerimize saygılı olalım!"

Yapılması gereken şey, merkezcilikten vazgeçmek, nüfus kabarması halinde, fazla nüfusu büyük kentlerden kırsal kesime kaydırmaktı.

"Kırsal alan kangren olmadı mı sanki!" diye haykırdı bir Katolik. "En iyisi dini yeniden güçlendirmek!"

Martinon hemen atıldı:

"Gerçekten, din frenleyici oluyor!"

Kötülüğün anası, insanların ait oldukları sınıfın üstüne çıkmak ve lükse kavuşmak için duydukları şu çağcıl hevesti.

Ama bir sanayici buna karşı çıktı:

"Ama lüks isteği ticareti geliştiriyor. Ben bu nedenle, Dük de Nemours'un gece kıyafetlerine külot pantolonu sokmuş olmasını onaylıyorum."

"B. Thierry de düz pantolonla gitmiş. Ve biliyor musunuz ne söylemiş?"

"Biliyorum, çok sevimli! Ama hemen hemen demagojiye kaçıyor, ayrıca birbirine uymaz çoğul görevler yüklenme konusunda verdiği söylevin 12 Mayıs suikastı[99] üzerinde etkisi olmadığı

99) Gizli bir cemiyetin düzenlediği ayaklanmada, 12 Mayıs 1839'da Emniyet Amirliğine ve Belediye Sarayı'na saldırılmıştı. Hareketin lideri Barbes, tutuklanıp ölüme mahkum edilmişti. Cezası ömür boyu hapse çevrilen Barbes, 48 devriminde serbest bırakıldı.

da söylenemez..."

"Yok yahu?"

"Ya! Ya!"

O sırada elinde tepsiyle oyun salonuna geçmeye çalışan hizmetkara yol açmak için grup çözülmek zorunda kaldı.

Mumların üstünü örten yeşil abajurun ışığında, masanın üstü altın paralar ve dizi dizi oyun kağıtlarıyla doluydu. Frederic masalardan birinin önünde durdu ve cebindeki on beş Napoleon altınından oldu; daha sonra olduğu yerde dönüş yaptı ve yürüdü gitti ve kendini kadın odasının önünde buldu; o sırada Bn. Dambreuse içerideydi.

Bu odaya kadınlar doluşmuştu, arkalıksız iskemlelere dip dibe oturmuşlardı. Dalgaları andıran upuzun ve kabarık etekleri içinden gövdeleri yükseliyor ve korsajlarının hilal biçimi dekoltesinden, bakışlara sunulmuş memeler beliriyordu. Hemen hemen tümünün elinde bir demet menekşe vardı. Eldivenlerin mat tonu, çıplak kolların insansı aklığını vurguluyordu; omuzlara, tarazlanmış, saçak saçak, otumsu lifler düşüyordu; ara sıra kadınların kimi ürperişlerinde, sanki entarileri düşüverecekmiş gibi geliyordu insana. Ancak yüzlerindeki edeplilik kıyafetin baştan çıkarıcılığını hafifletiyordu; hatta kimilerinde hayvansı denebilecek bir durgunluk bile vardı; ve bu yarı çıplak kadınlar topluluğu bir haremin içini düşündürüyordu insana; delikanlının aklına daha kaba bir kıyaslama geldi. Gerçekte, her türden güzel kadın vardı burada: Kartpostal albümlerindeki profiliyle İngiliz kadınlar, simsiyah gözleri Vezüv volkanı gibi ışıltılar saçan bir İtalyan kadın, maviler giymiş, nisan ayındaki elma fidanları gibi körpe üç Normandiyalı kız kardeş, ametist kolye ve küpeler takmış boylu boslu, kızıl saçlı bir güzel; saçların arasında sorguç biçiminde titreşen elmasların beyaz pırıltılarıyla, kadınların

göğüslerine serpiştirilmiş değerli taşların benek benek ışıltıları ve yüzlere eşlik eden incilerin tatlı parlaklığı, altın halkaların yansımalarında, dantelalarla, pudrayla, kuştüyleriyle, küçücük ağızların al rengiyle ve tırnakların sedefiyle buluşuyordu. Kadın odası, kubbe biçimi yuvarlak tavanıyla bir bahçe çiçekliğini andırıyordu ve sallanan yelpazelerin altında, parfüm kokan bir hava akımı oluşuyordu.

Frédéric gözünde kelebek gözlüğü, kadınların arkasına durmuş, omuzların tümü için kusursuz diyemiyor, Mareşal'i düşünüyordu; böylece baştan çıktığı o anlar frenlenmiş ya da yatışmış bulunuyordu.

Bn. Dambreuse'e bakmaktan da kendini alamıyordu. Ağzını biraz büyük, burun deliklerini biraz fazla geniş bulsa da, onun çok sevimli olduğunu düşünüyordu. Bu kadının özel bir çekiciliği vardı. Saçının bukleleri tutkulu bir mahmurluk içindeydi ve akik rengi alnının gerisinde çok şey bulunduğu seziliyordu, ayrıca bir üstünlük vardı bu alında.

Yanı başına oturttuğu, kocasının yeğeni bayağı çirkin kızdı. Bn. Dambreuse, yeni gelenleri karşılamak için ikide birde yerinden kalkıyordu; kadın seslerinin mırıltıları arttıkça, kuşların cakcaklarına dönüşüyordu.

Tunus elçileri ve giyim kuşamları konuşuluyordu. Kadınlardan biri, Akademi'nin son resepsiyonunda bulunmuştu; bir başka kadın Molière'in, Théâtre aux Français'de oynanmaya başlayan *Don Juan*'ından söz ettiği sırada, Bn. Dambreuse parmağını dudağına bastırarak sus işareti yaptıysa da kaçamak bir gülümsemesi onun aşırı sıkı biri olmadığını gösteriyordu.

Tam o sırada karşıda, öbür kapının girintisinde Martinon belirdi. Bn. Dambreuse hemen kalktı gitti. Martinon ona kolunu uzattı. Frédéric, Martinon'un çapkınlıklarının nereye değin vara-

cağını gözlemlemek için oyun masalarının yanından geçerek büyük salona girdi; Bn. Dambreuse kavalyesinden hemen ayrılıp, Frédéric'le yakın bir konuşma havasına girdi.

Onun ne danstan ne de oyundan zevk almamasını anlayabiliyordu:

"Gençlikte hüzünlü olunuyor!" dedi. Ve sonra, balonun havasını tek bir bakışıyla kavrayarak:

"Aslında, şurada insanı neşelendirecek pek bir şey de yok! En azından kimi insanların yapısına göre değil!" diye ekledi.

Bn. Dambreuse dizilmiş koltukların önünde eğleşiyor, ona buna nazik sözler dağıtıyordu. Çift saplı kelebek gözlük takmış ihtiyar beyler gelip kendisine kur yapıyorlardı. Onlardan kimileriyle Frédéric'i tanıştırdı. B. Dambreuse ise, ona dirseğiyle usulca dokunarak kendisini taraçaya çağırdı.

Bakanla görüşmüştü. İş pek de kolay değildi. Devlet Şurası'na müdahil olarak alınmak için bir sınavı geçmesi gerekiyordu; Frédéric anlatılamaz bir güven duyarak konuları iyi bildiğini söyledi.

Maliyeci buna hiç şaşmamıştı: B. Roque Frédéric'i kendisine öyle övmüştü ki...

Roque'un adını duyunca, delikanlı küçük Louise'i, evlerini ve kendi odasını görür gibi oldu; ve penceresine oturup yük arabalarının gelip geçişlerine baktığı birbirinin benzeri o geceler geldi aklına. Yaşadığı o hüzünlü günlerin anısı ona Bn. Arnoux'nun özlemini de getirmişti; terasta tek söz etmeden geziniyordu. Karanlıkların bağrında pencereler upuzun ve kırmızı levhalar gibi dikiliyordu; balodaki uğultu giderek sönüyordu; arabalar birer ikişer kalkmaya başlamıştı.

B. Dambreuse yeniden konuşmaya başladı:

"Peki ama niye bu kadar istiyorsunuz Devlet Şurası'na girmeyi?"

Ve bir liberal kişi tonuyla sözlerini sürdürdü: İnsan devlet işinde ne uzar ne kısalırdı, kendisi bu yollardan geçmişti çünkü, serbest ticaret bundan çok daha iyiydi. Frédéric ise, serbest çalışmanın hiç de kolay öğrenilmeyeceğini ileri sürerek B. Dambreuse'ün görüşüne karşı çıktı.

"Yok canım! Ben size kısa sürede öğretirim!"

Yoksa B. Dambreuse onu kendi şirketlerine ortak etmeyi mi düşünüyordu?

Genç adam kafasında birden çakan bir şimşekle, kendisini uçsuz bucaksız bir servetin beklediğini fark etti.

"İçeri girelim," dedi banker. "Gece yemeğini birlikte yiyoruz, değil mi?"

Saat üçü bulmuştu, herkes gidiyordu. Yemek odasında, aileye çok yakın kimseler için kurulmuş bir sofra onları bekliyordu.

B. Dambreuse Martinon'u görmüştü, karısına yaklaşıp alçak sesle sordu:

"Onu siz mi davet ettiniz?"

Bn. Dambreuse sertçe yanıtladı:

"Elbette!"

Yeğen ortalıkta görünmüyordu. Çok güzel içildi, kahkahalar atıldı ve rasgele yapılan şakalar kimseye batmadı, çünkü herkes, biraz fazla uzayıp gitmiş o zoraki davranışların ardından gelen bir rahatlamanın içindeydi. Bir tek Martinon'un yüzü gevşemiş değildi; kibarlık olsun diye şampanyayı geri çevirdi, zaten çok nazik ve pek uyumlu davranıyordu; nefes darlığı olan ve göğsünün sıkışmasından yakınan B. Dambreuse'e birkaç kez sağlığını sordu; daha sonra, mavimsi gözlerini Bn. Dambreuse'e çevirdi.

Bn. Dambreuse o sırada Frédéric'e dönüp, genç bayanlardan hangilerinden hoşlandığını sordu. Frédéric ona, hiçbirini fark etmediğini, esasen otuz yaşındaki kadınlardan hoşlandığını söyledi.

"Belki de bu daha akıllıca," diye karşılık verdi Bn. Dambreuse.

Ve herkes paltosunu ya da kürklü ceketini giymeye başlamıştı ki, B. Dambreuse Frederic'e:

"Bugünlerde bir sabah uğrayın bana, sohbet ederiz!" dedi.

Martinon, merdivenin başında bir puro yaktı; ve onu içine çekerken profili öyle ağırbaşlı görünüyordu ki, arkadaşı şöyle demekten kendini alamadı:

"Doğrusu insana güven veren bir görünümün var!"

Genç adam buna hem inanmıştı, hem de bu sözler gururuna dokunmuştu.

"O görünüm ne başlar döndürmüştür!" yanıtını verdi genç yargıç.

Frederic yatağa girer girmez, o gecenin baştan sona bir değerlendirmesini yaptı. İlk önce giyimi kuşamı (aynalarda kaç kez bakmıştı kendine), frakın dikişinden iskarpinlerin bağcığına değin, bundan iyisi can sağlığı dedirtiyordu; kendisi büyük adamlarla konuşmuştu ve zengin kadınları yakından görmüştü; B. Dambreuse'ün yakınlığına diyecek yoktu doğrusu, Bn. Dambreuse ise nerdeyse sokulgan bir tutum içindeydi. Frederic onun en önemsiz sözcüklerini, her bakışını, binlerce çözümlenemez (ama anlamlı) şeyini bir bir tarttı. İnsanın böyle bir sevgilisi olması kesinlikle çok güzel şeydi ve gurur vericiydi doğrusu! Olamaz mıydı yani? Başka bir erkekten nesi eksikti! Belki de o kadar zor bir kadın değildi! Ve sonra Martinon geldi aklına; güldü geçti bu zavallı ve iyi çocuğa.

Uyanır uyanmaz Mareşal geldi aklına; kadının gönderdiği nottaki "Yarın akşamdan başlayarak" sözleri, işte o gün için verilmiş bir randevu sayılırdı. Saat dokuzu zor etti ve hemen Rosanette'in evinin yolunu tuttu.

Frederic'in önü sıra merdivenlerden çıkan bir adam içeri girip kapıyı örttü. Frederic zilin ipini çekti; Delphine gelip kapıyı açtı ve hanımefendinin evde olmadığını söyledi.

Genç adam üsteledi, yalvardı yakardı. Hanımefendiye söylemek istediği çok önemli bir şeyi olduğunu söyledi, yalnızca bir sözcük. Sonunda yüz meteliklik bir bahşiş işe yaradı ve hizmetçi delikanlıyı sofaya alıp gitti.

Rosanette göründü. Saçları açılmış, sırtında kombinezonuyla ve iki kolunu kaldırarak uzaktan yaptığı abartılı bir hareketle, Frederic'i içeri alamayacağını anlattı.

Frederic merdiveni ağır ağır indi. Rosanette'in bu kez yaptığı kapris daha öncekileri aşmıştı. Bu işten hiçbir şey anlamış da değildi.

Kapıcı kulübesinin önünde, Matmazel Vatnaz onu durdurup sordu:

"Sizi kabul etti mi?"

"Etmedi!"

"Kovuldunuz yani?"

"Siz nerden biliyorsunuz?"

"Görünen köy... Hadi gelin! Çıkalım gidelim! Boğuluyorum!"

Matmazel Vatnaz onu sokağa sürükledi. Hızlı hızlı soluyordu kadın. Frederic onun, kolunun üstüne bıraktığı cılız sol kolunun tir tir titrediğini duyumsuyordu. Birden patladı:

"Hay alçak! Hay!"

"Kimmiş alçak olan?"

"Kim olacak? O işte! Odur! Delmar!"

Bu açıklama Frederic'in gururunu incitti.

"O olduğundan emin misiniz?" diye sordu.

Vatnaz haykırdı:

"Size diyorum ya, Delmar'ı izledim! İçeri girdiğini gördüm!

Durumu şimdi anladınız, değil mi? Zaten ben biliyordum bunun böyle olacağını. Ben getirmiştim Delmar'ı buraya, aptallığıma doymayayım! Tanrım, bir bilseniz! Onu bir zamanlar sefaletin içinden çekip aldımdı! Yedirdim içirdim, giydirdim kuşattım; uğruna yaptığım onca girişimle dergilerin kapılarını aşındırdım! Oğlum gibi severdim ben onu!" Sonra alaylı bir ton alarak: "A! Meğer beyefendi nefesi koksa da süsü püsü yerinde kadınları yeğlermiş! Birtakım hesapları varmış meğerse, aklınız alıyor mu bunu? Ya ötekine ne demeli! Onu tanıdığım zamanlar iç çamaşırı konfeksiyoncusu idi! Ben olmasam, belki yirmi kez batağa saplanmıştı o. Ama, bırakacağım saplansın! Kendi ellerimle batıracağım onu! Evet, yaparım bunu! Hastane köşelerinde gebersin! Ve nerelerden nereye gelmiş olduğunu bilmeyen kalmasın!"

Bulaşık suları sellendiğinde onca pisliği nasıl yüklenip götürürse, Vatnaz'ın gazabı da rakibi olan kadının tüm utançlarını, Frédéric'in altından, aynı gürültü patırtıyla akıtarak geçti.

"Bu kadın Jumillac'la mı yatmadı, Flacourt'la mı, bodur Allard'la mı, Bertinaux'yla mı, sıska Saint-Valery'yle mi? Yok! O değil, öbürü! Onlar iki erkek kardeştir, hem ne fark eder! İşleri ters gittiğinde, her şeyi yoluna koyan yine ben olurdum. Elime geçen neydi? Öyle cimri kadındır ki o! Ayrıca, siz de kabul edersiniz ki, onunla görüşmem bile kendisi için bir lütuf sayılırdı, çünkü biz ikimiz ayrı dünyaların insanıyız! Ben bir fahişe değilim ki! Kendimi satmıyorum ya. Ayrıca, öyle beyinsiz kadındır ki o! "*Categorie*" sözcüğünü "*cathegorie*" yazar. Zaten, Delmar'la birbirlerine yakıştılar, tencere yuvarlanıp kapağını buldu, oysa Delmar sanatçı geçinir ve kendini dâhi sanır! Oh! Tanrım, bir nebze aklı olsaydı bu namussuzluğu eder miydi! Pespaye bir kadın uğruna, klas bir kadın terk edilemez! Sonuçta, umrumdaydı sanki! Gittikçe çirkinleşiyor zaten! İğreniyorum ondan! Yani

sokakta rastlasam, işte şöyle, tükürecegim yüzüne." Tükürdü. "Evet, işte ona verdiğim değer bu kadar artık! Ee! Arnoux?! Iğrenç değil mi? Arnoux o kadını kaç kez bağışlamıştır! Akla hayale sığmaz özverilerde bulundu çünkü! Arnoux'nun ayaklarının altını öpsün o! Ne cömerttir Arnoux, ne iyi adamdır!"

Frederic'in hoşuna giden Delmar'ın gözden düşürülmesiydi. Arnoux için bir diyeceği yoktu. Rosanette'in bu hainliğini anormal bir şey gibi görüyordu, haksızlıktı bu; ihtiyar kızdan kendisine geçmiş olan heyecanla, nerdeyse acımaya başlıyordu Arnoux'ya. Birden kendini Arnoux'nun kapısının önünde buldu; demek Matmazel Vatnaz, delikanlı farkına varmadan, ta Poissonniere Mahallesi'ne degin sürüklemişti Frederic'i.

"Işte geldik," dedi Vatnaz. "Ben yukarı çıkamam. Ama sizin için hiçbir engel yok, değil mi?"

"Ne yapmak için?"

"Hay allah! Arnoux'ya her şeyi anlatmak için."

Frederic birden sıçrayarak uyandı ve kendisinin nasıl bir hainliğe doğru itildiğini anladı.

"Daha ne duruyorsunuz?" dedi bu kez Vatnaz.

Genç adam başını kaldırıp ikinci kata baktı. Bn. Arnoux'nun odasında ışık yanıyordu. Gerçekte, yukarı çıkmasına engel olacak hiçbir şey yoktu.

"Ben sizi burada bekleyeceğim. Hadisenize!"

Bu buyurucu tavır Frederic'i buz gibi etti, kadına dönüp:

"Ben yukarıda uzun zaman kalacağım. En iyisi siz gidin. Yarın ben size uğrarım," dedi.

"Yok, yok!" dedi Vatnaz, ayağını yere vurarak. "Arnoux'yu sakın bırakmayın! Alıp oraya götürün! Onları birlikte yakalamasını sağlayın!"

"Peki ama, Delmar orada durup bekleyecek değil ya!"

Vatnaz başını öne eğdi.

"Evet, galiba haklısınız."

Ve bir süre sokağın ortasında, arabaların arasında, hiçbir şey demeden durdu; sonra vahşi kedi gözlerini Frederic'e dikerek:

"Size güvenebilirim, değil mi? Bu konu, kutsal bir şey olarak, yalnızca ikimizin arasında kalmalı. Hadi çıkın yukarı. Yarın görüşürüz!" dedi.

Frederic koridordan geçtiği sırada, iki kişi arasındaki konuşmayı duydu. Bn. Arnoux şöyle diyordu:

"Yalan söyleme! Yalan söyleme!"

Genç adam içeri girdiğinde susmuşlardı.

Arnoux salonu arşınlıyordu, Bn. Arnoux ise ateşin başındaki küçük sandalyede, gözü bir noktaya dikilmiş, oturmaktaydı, benzi kül gibiydi. Frederic gitmek ister gibi geri çekilirken, Arnoux, bir yardakçı bulduğu için mutlu, onu kolundan yakaladı.

"Ama, korkarım ki..." dedi Frederic.

"Gitmeyin allah aşkına," diye fısıldadı Arnoux kulağına.

Bn. Arnoux da:

"Hoşgörülü olmak gerekiyor, B. Moreau! Eşler arasında ara sıra oluyor böyle şeyler," dedi.

"Çünkü bunlara davetiye çıkartılıyor," dedi Arnoux, şen şakrak. "Kadınların delice zevkleri oluyor! İşte karım da, bunun bir örneği. Hiç de kötü değildir kendisi. Yok canım, tam tersine! Ama işte bakın ki, bir saattir, olmayacak şeyler çıkarıp bana takılmaktan zevk alıyor."

Bn. Arnoux kendini tutamayıp:

"Ama benim söylediğim şeyler gerçek!" diye yanıt verdi. "Çünkü senin onu satın aldığın bir gerçek."

"Ben?"

"Evet, bizzat kendin! İranlı mağazasından."

"Kaşmir şal!" dedi Frederic içinden.

Ve kendini suçlu hissetti, hem de korkuyordu.

Bn. Arnoux ekledi:

"Geçen ay, bir cumartesi günü, ayın 14'ü idi."

"Ha! İşte tam o gün ben Creil'e gitmiştim! Bak, gördün mü işte."

"Hiç de değil! O gün Bertin'lere akşam yemeğine gittik, ayın 14'ünde."

"14'ünde mi?..." dedi Arnoux, bir şeyin tarihini arar gibi gözlerini tavana dikerek.

"Hatta, sana onu satan tezgahtar sarışın bir adamdı!"

"Şimdi nerden hatırlayacağım tezgahtarı!"

"Ama ona adresi de yazdırdın: Laval Sokağı, no: 18."

"Nerden biliyorsun bunları?" dedi Arnoux şaşkınlık içinde.

Bn. Arnoux omuz silkti.

"Oh! Çok basit: Kaşmir şalımı tamir ettirmek için o mağazaya gitmiştim, tezgahtarlardan biri bana, bu şalın aynısının Bn. Arnoux'ya gönderildiğini söyleyiverdi."

"Aynı sokakta ikinci bir Bn. Arnoux varsa, benim ne suçum var?"

"Tamam da, onun kocasının adı Jacques Arnoux değil," yanıtını verdi kadın.

Bunun üzerine Arnoux saçmalamaya ve suçsuz olduğu konusunda direnmeye başladı. Bu bir yanılgıydı, bir rastlantıydı, insanların başına gelen açıklanamaz olaylardan biriydi. İnsanları basit kuşkular ve belli belirsiz kanıtlarla suçlamak yanlıştı; bu vesileyle talihsiz Lesurques[100] örneğini verdi.

"Ben diyorum ki, yanılıyorsun! Sana bir de yemin edeyim mi?"

"Hiç zahmet etme!"

---

100) 1796'da idam edildikten sonra suçsuzluğu ortaya çıkmış olan kişi.

"Neden?"

Bn. Arnoux, bir şey söylemeden kocasının yüzüne baktı, sonra kolunu uzatıp şöminenin üstünde duran gümüş çekmeyi aldı ve bir faturayı çarşaf gibi açıp kocasına uzattı.

Arnoux kulaklarına dek kızardı, allak bullak olmuş yüz çizgileri şişti.

"Buna ne diyorsun?"

"Ama..." dedi usul usul, "bu neyi kanıtlar ki?"

"Ah!" dedi kadın, acı ve alay karışımı garip bir ses tonuyla. "Ah!"

Arnoux faturayı elinde tutuyor, evirip çeviriyor ve sanki orada büyük bir problemin çözümünü görüyormuş gibi, gözlerini ayırmadan bakıyordu ona.

"Oh! Tamam, tamam, anımsadım bile," dedi sonunda. "Bana o şalı biri aldırtmıştı. –Frédéric, siz biliyorsunuz herhalde, değil mi Frederic?" Frédéric susuyordu. "Biri benden onu alıvermemi rica etmişti de... şu... şu Oudry Baba."

"Peki kimin için aldırtmıştı onu?"

"Metresi için!"

"Kendi metresiniz için!" diye haykırdı Bn. Arnoux, dimdik dikilerek.

"Yemin ederim ki..."

"Yine başlamayın! Ben her şeyi biliyorum!"

"Oh! Ne güzel! Demek hafiyelik ediliyor."

Bn. Arnoux soğukça:

"Ne o? Kibarlığınıza mı dokundu yoksa!"

Arnoux şapkasını alarak şöyle dedi:

"Eğer öfkeye teslim olunmuşsa ve doğru dürüst düşünemez hale gelinmişse!..."

Derinden bir iç çekerek:

"Sakın evleneyim demeyin, sevgili dostum, sakın ha! İnanın bana!" diye ekledi.

Ve hava almaya gereksinim duyarak, çekti gitti.

O anda uzunca bir sessizlik oldu, sanki evin içindeki her şey daha da durgunlaştı. *Carcel* gaz lambasının[101] ışıklı çemberi tavanı ağartırken, köşelerin loşluğunda üst üste yığılmış kara tüllerden birikimler oluşuyordu sanki, saatin tiktaklarıyla ateşin çıtırtıları birbirine karışıyordu.

Bn. Arnoux şöminenin öbür köşesindeki koltuğa oturmuştu, bedeni tir tir titrerken, dudaklarını ısırıyordu; iki elinin kalkmasıyla kopan bir hıçkırığı tutamadı, ağlıyordu.

Frederic küçük sandalyeye ilişti, bir hastayla konuşur gibi okşayıcı bir sesle:

"Hiç kuşkunuz olmasın ki ben bunları paylaşm..."

Bn. Arnoux buna yanıt vermemekle birlikte, yüksek sesle düşünerek dedi ki:

"Ama ben kendisini serbest bırakıyorum! Ne gerek vardı bana yalan söylemesine!"

"Çok doğru," dedi Frederic.

Kuşkusuz alışkanlıklarının bir sonucuydu bu, gerisini düşünmeden girişmişti ve belki de daha önemli hallerde...

"Bundan daha önemli gördüğünüz haller ne olabilir ki?"

"Oh! Hiç!"

Frederic boyun eğercesine gülümseyerek eğildi. Arnoux, ne de olsa nitelikleri olan bir kimseydi, çocuklarına düşkündü.

"Ne demezsin! Ama onları sefalete düşürecek her şeyi yapmakta!"

Yumuşak başlı biri oluşundan; hem yani, iyi adamdır o. Bn. Arnoux haykırdı:

---

101) Carcel tarafından yapılmış pistonlu ve çarklı bir tür gaz lambası. (Ç.N.)

"Ne demek 'iyi adam'?"

Genç adam Arnoux'yu elinden geldiğince üstünkörü savunuyor, bir yandan kadına acırken, bir yandan da ruhunun derinliklerinde zevkten deliriyordu. Eninde sonunda kadın, gerek öç almak için, gerekse sevgi arayışı içinde kendisine sığınacaktı. Umudu serpilip kökleştikçe, aşkı daha da derinleşiyordu.

Frederic onu hiç bu kadar çekici, hiç bu kadar güzel bulmamıştı. Zaman zaman soluk alırken göğsü şişiyordu, gözleri sanki içinde gördüğü birşeylerden ötürü büyüyordu ve ağzı, ruhunu vermek istercesine aralık duruyordu. Mendili ikide birde ve sımsıkı bastırıyordu gözlerine; Frederic gözyaşlarına batmış bu bez parçasının yerinde olmayı isterdi. Elinde olmadan odanın girintisinde bulunan yatağa bakıyor ve onun başını yastığa konmuş haliyle hayal ediyordu; bu hayal öylesine canlıydı ki, delikanlı onu kolları arasına alıverecek gibi oluyor, kendini zor tutuyordu. Bn. Arnoux gözkapakları inik, yatışmış, kendinden geçmiş gibi duruyordu. O sırada genç adam ona daha da yaklaştı ve üzerine eğilip tutkuyla seyretmeye başladı yüzünü. Koridorda bir çizme sesi duyuldu o sırada, öbürünün ayak sesiydi bu. Odasına girip kapısını örttüğünü duydular. Frederic kadına, gitsin mi kalsın mı diye işaretle sordu.

O da "git" işaretiyle ona yanıtını verdi; böylece aralarında geçen bu sessiz konuşma, aldatmayı kabullenme ve ona atılmış ilk adım gibi oldu.

Arnoux yatmak üzere redingotunun düğmelerini çözüyordu.

"Şimdi nasıl?"

"Daha iyi, daha iyi!" dedi Frederic. "Atlatacak!"

Ancak Arnoux üzüntü içindeydi.

"Siz onu bilmezsiniz! Şu anda asabı bozuk da ondan!... Aptal tezgahtar! İşte insanlara fazla iyilik yapmanın bedeli! O lanet

olası şalı Rosanette'e almasaydım keşke."

"Pişmanlık duymayın! O size öyle minnet duydu ki bu şal için!"

"Sizce gerçekten öyle mi?"

Delikanlı, bunun su götürmez bir gerçek olduğunu söyledi. Kanıt olarak da, Oudry Baba'nın sepetlenmiş olmasını gösterdi.

"Ah! Sevgili yavrucuğum benim!"

Arnoux çok fazla heyecanlanıp hemen Rosanette'e koşmak istedi.

"Hiç zahmet etme! Şimdi yanından geliyorum. Kendisi hasta!"

"İyi ya! Gitmem için bundan iyi neden mi olur!"

Arnoux redingotunu hırsla yeniden giydi ve eline bir şamdan aldı. Frederic yaptığı salaklıktan ötürü kendine lanet etti ve Arnoux'ya, bu gece nezaketen karısının yanında olmasının gerektiğini söyledi. Onu bu halde bırakıp gidemezdi, yoksa çok kötü olurdu bu.

"Açıkça söylüyorum ki yanlış yapmış olursunuz. Ne acelesi var oraya gitmenin! Yarın gidersiniz! Hadi, beni kırmayın, kalın."

Arnoux elindeki şamdanı yerine koydu ve genç adamı kucakladı:

"Siz iyi bir insansınız!"

3

İşte böylece Frederic'in sefil yaşamı başlamış oldu. Delikanlı, Arnoux'ların evinin asalağı haline geldi.

Aileden biri birazcık rahatsızlandı mıydı, delikanlı günde üç posta sağlık haberlerini almaya geliyordu, piyano akort mu ettirilecek, adam bulmaya o gidiyor, her birini hoş tutmak için binbir şey yaratıyordu; Matmazel Marthe'ın asık suratına gönül hoşluğuyla katlandığı gibi, küçük Eugène'in bulaşık elleriyle yüzünü okşamasına da izin veriyordu. Karşılıklı oturup tek söz etmeden yemeklerini yiyen karı-kocayla akşam yemeğini paylaşıyordu; bu yemeklerde Arnoux'nun, karısını sinir eden tuhaf düşünceler ortaya attığı da oluyordu. Yemekten sonra Arnoux küçük oğluyla odada oyunlar oynamaya başlıyor, mobilyaların ardına saklanıyor ya da çocuğu sırtına bindirip IV. Henri'nin yaptığı gibi dörtayak üstünde gezdiriyordu onu. Sonunda da çekip gidiyordu; Bn. Arnoux ise, hemen o bitmez tükenmez sızlanışlarının konusunu açıyordu: Arnoux.

Asıl gücüne giden şey kocasının yoldan çıkmış olması değildi. Galiba kendi gurur yarasından duyduğu acıydı bu; kadın, incelikten yoksun, onursuz ve özsaygısı olmayan bu adama duyduğu nefreti açığa vuruyordu.

"Daha doğrusu, deli bu adam!" diyordu.

Frederic de onu konuşturmayı iyi biliyordu. Kısa zamanda kadının tüm yaşamını öğrenmiş oldu.

Bn. Arnoux Chartres'da yaşayan, küçük burjuva sınıfından bir ailede doğmuştu. Arnoux bir gün nehir kıyısında resim yaparken (o zamanlar kendini ressam sanırmış), genç kızı kiliseden çıkarken görmüş ve evlenmek istemişti. Servet sahibi bir kimse olduğu için, anne-babası kolay razı olmuşlardı. Zaten Arnoux kendisine deli gibi âşıkmış. Bn. Arnoux ekledi:

"Tanrım, beni hâlâ seviyor! Ama kendi tarzında!"

İlk ayları İtalya'yı gezip dolaşarak geçirmişlerdi.

Arnoux o zamanlar peyzajlarla başyapıtların karşısında coşku duysa da, onun asıl içini titreten şey şaraptı; İngilizlerle birlikte eğlenmek için piknikler düzenlerdi. Tablo alıp satmakla iyi para kazanıldığını görünce, sanat yapıtları ticaretine yönelmişti. Sonradan fayans üretmeye merak sardı. Şu sıralarda ise, daha başka borsa oyunları onu çeker olmuştu; ancak gittikçe bayağılaşıyor, kaba ve müsrif alışkanlıklar ediniyordu. Bn. Arnoux onun kimi kusurlarından çok yaptığı şeylere kızıyordu. Durumun düzeleceği de yoktu, bu yüzden kadın çaresiz bir derde düşmüş bulunuyordu.

Frederic ona, kendi yaşamının da aynı biçimde onulmaz bir yara almış olduğunu söylüyordu.

Oysa henüz çok gençti. Niye böyle umutsuzluğa düşüyordu ki? Bn. Arnoux ona güzel öğütler veriyordu: "Çalışın! Evlenin!" Frederic, yanıt yerine acı acı gülümsüyordu. Çünkü ona gerçek derdini söyleyeceğine, sanki daha başka ve yüce bir neden varmış gibi davranıyordu ve biraz, şu lanetli Antony[102] havalarına giriyordu, –ah şu dil, düşünceyi tam olarak gizleyemiyordu ki!

102) A. Dumas'nın 1831'de yayımlanan dramının başkişisi Antony, içine kapanık, uğursuz ve tutkusunun kurbanı biri oluşuyla, romantizmin tipik kahramanı haline gelmişti.

Kimi insanlar istedikleri şeyi öyle çok isterler ki, bu yüzden eyleme geçemez hale gelirler; kendilerine güvensizlik ellerini kollarını bağlar, öbür insan üzerinde kötü etki yapmaktan ödleri kopar; zaten büyük aşklar bir yerde iffetli kadınlar gibidir: Ortaya çıkmaya korkarlar ve başları eğik göçüp giderler bu dünyadan.

Frederic Bn. Arnoux'yu tanıdıkça (belki de bu yüzden) daha da ürkekleşmişti. Her sabah, daha yürekli davranacağına yemin ediyordu. Ne var ki karşı konulmaz bir ar duygusu elini kolunu bağlıyordu; herhangi bir durumu örnek alamıyordu, çünkü Bn. Arnoux öbür kadınların hiçbirine benzemiyordu. Hayallerinin gücüyle, Bn. Arnoux'yu insanlık koşullarının dışına yerleştirmiş bulunuyordu. Delikanlı bu kadının yanında kendini onun elindeki makastan uçuşan ipek tellerinin kırıntıları kadar bile önemli görmüyordu.

Akıl almaz ürkünç şeyler getiriyordu aklına: Gece vakti üzerinde uyuşturucuyla ya da sahte anahtarlarla yakalanmak – ama bunların hiçbiri ona, hayatta, Bn. Arnoux tarafından hor görülmek kadar ağır gelemezdi.

Çocukların varlığı, iki hizmetçi kadının orada bulunması ve odaların konumu aşılmaz engeller yaratıyordu. Bu durumda Frederic kadını alıp uzaklara, ıpıssız bir yere gitmeye ve ona orada tek başına sahip olmaya karar verdi; hatta bunun için hangi göl yeterince mavi ve hangi plajın kıyıları daha ılıman olur, acaba İspanya mı olsa İsviçre mi, yoksa Doğu mu diye düşündüğü bile oluyordu; özellikle kadının asabının adamakıllı bozulmuş göründüğü anları seçerek, bu duruma bir çıkış aramak gerek, bir çözüm bulunmalı gibi laflar ederek, Arnoux'dan boşanmaktan başka çare görmediğini söylüyordu. Ne var ki Bn. Arnoux, çocuklarına olan sevgisi yüzünden, asla böyle bir uç noktaya yanaşmaz-

dı. Bunca erdem Frédéric'in ona olan saygısını daha da arttırdı.

Delikanlı öğle sonralarını bir gün evvelki görüşmeyi anımsayarak ya da o akşamki ziyaret saatini iple çekerek geçiriyordu. Yemeği saat dokuza doğru Arnoux'larda yemediği akşamlar, köşe başında beklemeye başlardı; Arnoux koca kapıyı çekip gider gitmez, Frédéric hızla iki kat merdiveni çıkıp, hizmetçi kadına masum masum sorardı:

"Beyefendi evde mi acaba?"

Ve sonra da aradığı kişiyi bulamayınca şaşırmış gibi yapardı.

Arnoux çoğu zaman aniden eve geri dönerdi. O zamanlar Frédéric onunla birlikte, Sainte-Anne Sokağı'nda bulunan ve son günlerde Regimbart'ın uğrak yeri haline gelmiş küçük kahveye gitmek zorunda kalırdı.

Vatandaş, Krallık karşıtı yeni birtakım sızlanmalar içinde görülürdü. Ardından, Arnoux'yla karşılıklı dostça küfürleşerek konuşurlardı biraz; çünkü fabrikatör, Regimbart'ı üstün nitelikli bir düşünür olarak görmekteydi ve onun boşa harcanmış onca olanakları için üzüldüğünden, tembelliğini öne sürüp Regimbart'a verip veriştirirdi. Vatandaş ise Arnoux'yu duygusal ve hayal gücü zengin olmakla birlikte, son derece ahlaksız bir adam olarak gördüğünden, tacirin evinde verdiği akşam yemeklerine bile katılmazdı, zaten "protokolden sıkıldığını" söylerdi.

Kimi zaman tam vedalaşırlarken Arnoux'nun karnı birden zil çalardı. Canı omlet ya da fırında patates isterdi. Kahvehanede bu tür yiyecekler bulunmadığından, onları aldırmaya biri gönderilirdi. Ve başlarlardı beklemeye. Regimbart kalkıp gitmezdi. Ve homurdana homurdana yerdi sonunda ikram edileni.

Regimbart'ın üzerine daha sonra bir kasvet çökerdi, yarıya dek dolu bir bardağın önünde saatlerce otururdu. Ulu Tanrı şu dünyayı hiç de onun istediği gibi yönetmiyordu ki... Vatandaş

artık gazete bile okumaz olur, hastalık hastası olup çıkardı; daha İngiltere sözünü duyar duymaz başlardı böğürmeye.[103] Bir kezinde, servisini beğenmediği garsona şöyle bağırmıştı:

"Sanki yabancılardan gördüğümüz küstahlıklar yetmiyormuş gibi!"

Bu tür öfke krizleri tutmadığı zamanlar ise, ağzını bıçak açmadan oturur, "Acaba şu dükkan, şaşmaz bir darbeyle, nasıl havaya uçurulur?" diye düşünürdü.

O böyle düşüncelere dalıp gittiğinde, Arnoux tekdüze bir sesle ve çakırkeyif bir bakışla, başından geçen hoş ve inanılmaz olaylar anlatırdı ki, bunların tümünde kendine güvenli ve uygun davranışıyla işin içinden zaferle çıkıyordu; Frederic de bunları (herhalde ikisi arasındaki köklü benzerliklerden ötürü) kendisi için birer alıştırma gibi görüyordu. Ne var ki, aslında iğrenmesi gereken bu adama karşı duyduğu yakınlıktan ötürü kendine kızıyordu.

Arnoux Frederic'in önünde, karısının huylarından, inatlaşmasından ve haksız önyargılarından yakınıyordu. Eskiden böyle değilmiş Bn. Arnoux.

"Yerinizde olsam," diyordu Frederic, "onun yaşamını güvence altına alır, kendim özgür yaşardım."

Arnoux hiç yanıt vermiyordu; hemen ardından başlıyordu karısına övgüler düzmeye. İyi kadındı, özverili insandı, zeki ve erdemliydi; ve sonra bedensel niteliklerine geçerek, onda keşfetmiş bulunduğu kadınca güzellikleri sayıp dökerek, sahip oldukları hazineleri hanlarda ortalara döken kişilerin densizliğini gösteriyordu.

Bir felaket gelip Arnoux'nun yaşamını altüst etti.

Denetim konseyi üyesi olarak bir kaolin şirketine girmişti.

103) Serbest takas ticareti konusu başta olmak üzere, o yıllarda İngiltere ile Fransa arasında çeşitli gerginlikler yaşanıyordu.

Ne var ki her söylenene inanan biri olduğundan, gerçekdışı raporları ve müdür tarafından hileli düzenlenmiş yıllık envanterleri araştırmadan imzalamış ve onaylamıştı. Şirket batınca hukuken sorumlu duruma düşen Arnoux, öbürleriyle birlikte zarar ziyanı ödemeye mahkum olmuştu, ki bu, mahkemenin ağırlaştırıcı bulduğu nedenlerle hükmettiği otuz bin franklık bir para kaybı demekti.

Frederic bunu bir gazeteden öğrenir öğrenmez Paradis Sokağı'nın yolunu tuttu.

Kendisini Bn. Arnoux'nun odasına aldılar. Kahvaltı saatiydi. Sehpanın üstü sütlü kahve fincanlarıyla doluydu. Halının üstüne bırakılmış terlikler, koltukların üstüne atılmış giysiler göze çarpıyordu. Arnoux içdonunun üstüne bir triko hırka geçirmiş, kıpkırmızı olmuş gözleri ve birbirine karışmış saçlarıyla oradaydı; minik Eugène kabakulak olmuş, ekmek dilimini kemirirken ağlayıp duruyordu; ablası sessiz sakin kahvaltısını ediyordu; Bn. Arnoux her zamankinden daha solgun, üçüne de servis yapıyordu.

"İşte böyle," dedi Arnoux, derinden bir iç çekerek, "durumu biliyorsunuz!" Frederic üzüntüyü paylaştığını gösteren bir jest yapınca: "Ben insanlara güvenmemin kurbanı oldum!" dedi.

Sustu, öyle bir yıkım içindeydi ki boğazından lokmalar geçmedi. Bn. Arnoux başını kaldırıp kocasına bakarak omuz silkti. Adam alnını sıvazladı.

"Sonuçta, suçlu değilim ben. Kendime diyecek tek sitemim yok. Bu bir felakettir. Altından kalkacağız! Ah! Ölecek değiliz ya!"

Daha sonra, karısının sözünü dinledi ve onun üstelemesiyle eline bir *brioche* alıp yemeye başladı.

Akşam yemeğini, Maison d'Or'un küçük bölmelerinden birinde, karısıyla baş başa yemek istedi. Bn. Arnoux bu duygusal

davranışı pek anlayamadı, hatta kendisine bir yosma gibi davranılmasından alındı bile; oysa kocasının bir sevgi kanıtıydı bu. Ama daha sonra sıkılmaya başlayınca, biraz açılmak için kalkıp Mareşal'in evine gitti.

Şimdiye değin, Arnoux iyi adamdır düşüncesiyle yaptığı tüm yanlışlar bağışlanmıştı. Ne var ki, hakkında açılmış bu dava onu kusurlu insanlar safına sokmuştu. Ve evinin çevresi boşalıverdi.

Frédéric, aileyi eskisinden daha sık ziyaret etmesinin onlar için bir onur sorunu olduğunu düşündüğü için, Arnoux'lara daha sık gider olmuştu. Aux Italiens'de onlar adına bir parter locası kiralayarak her hafta tiyatroya gitmelerini sağladı. Ne olursa olsun, Arnoux'lar için bir uyumsuz birliktelik dönemi başlamış oluyordu; bu öyle bir dönemdir ki, her birinin verdiği ödünler karşı durulmaz bir bezginlikle göze batar hale gelir ve yaşam çekilmez olur. Bn. Arnoux patlama noktasına gelmiş, kendini zor tutuyordu, Arnoux gittikçe karamsar oluyordu; ve bu iki mutsuz insanı göre göre Frédéric de neşesini yitiriyordu.

Bn. Arnoux delikanlıya güven duyduğu için, Arnoux'nun işlerinin durumunu öğrenip kendisine bildirmesini istemişti. Ne var ki Frédéric kendi durumundan utanç duyuyordu: Arnoux'nun akşam sofralarına oturan biri olarak, onun karısına tutkuyla bağlanmış olmaktan ızdırap çekiyordu. Ancak, sevdiği kadını korumak gibi bir dayanağı bulunduğunu ve günün birinde ona faydalı olabileceği herhangi bir fırsat doğabilir diye düşünerek bu konumda olmayı sürdürüyordu.

Balodan sekiz gün sonra, Frédéric B. Dambreuse'ü ziyaret etmişti. Maliyeci ona, sahibi bulunduğu taşkömürü şirketinden yirmi kadar hisse vermişti. Ne var ki bunun ardından, delikanlı, B. Dambreuse'ü görmeye bir daha hiç gitmemişti. Deslauriers'nin kendisine gönderdiği mektuplara da yanıt vermiyordu.

Pellerin gelip portreyi görmesini istemişti; ama onu sürekli başından savdı. Yalnızca Cisy'nin pek üsteleyici bir ricasını yerine getirmeden edemedi: Onu Rosanette'le tanıştırdı.

Kadın Frédéric'i son derece kibar karşıladı, ama eskiden yaptığı gibi boynuna atılmadı. Cisy ise, bir fahişe evine kabul edilmekten, özellikle de bir aktörle sohbet etmekten pek mutluydu; Delmar da oradaydı çünkü.

Delmar oynadığı bir dramda, XIV. Louis'ye 89 Devrimi'ni önceden bildiren ve Kral'a ders veren köylü rolünde öylesine parlamış ve ön plana çıkmıştı ki, ona hep böyle roller yaratılıyordu artık. Şu andaki rolü ise, tüm ülkelerin hükümdarlarını alaya almaktı: Her tarakta bezi olan bir İngiliz esnaf olarak I. Charles'a demediğini komuyor, Salamanca'lı bir üniversiteli olarak II. Felipe'ye lanet okuyor, ya da duygulu bir baba olarak Pompadour'a[104] ateş püskürüyordu ki, en gözde rolü buydu zaten! Küçük çocuklar onu görebilmek için kulis kapılarında beklerdi; perde aralarında satılan yaşam öyküsünde, ihtiyar anacığına bakan oğul, Kutsal Kitap'ı okuyan aktör, fakir fukara dostu ve Brutus'la Mirabeau karışık bir Saint Vincent de Paul'ün niteliklerine bürünmüş kişi olarak tanıtılırdı. "Bizim Delmar" diyorlardı ona. Bir misyonu vardı onun, nerdeyse İsa'laşıyordu aktör.

Tüm bunlar Rosanette'in aklını başından almıştı; kendisi paragöz biri olmadığından Oudry Baba'yı başından attı ve gerisini düşünmedi bile.

Arnoux onu iyi tanıdığından, uzunca bir süre, kadının geçimini ucuza getirerek kendisinden yararlandı. Günün birinde öbür adamcağız çıkageldi, ama oluşan üçlü, aralarında açık seçik bir açıklama yapmadan sürdürdüler durumu. Daha sonra Arnoux, Rosanette'in yalnızca kendisiyle olmak istediği için ada-

104) XV. Louis'nin gözdesi ve daha sonra metresi olan Antoinette Poisson söz konusudur. (Ç.N.)

mı uzaklaştırdığını sanarak kadının nafakasını arttırmıştı. Ama Rosanette'in para istekleri akıl almaz sıklıkta yineleniyordu. Aslında kadın daha sade bir yaşam sürmekteydi. Kaşmir şalı bile satmıştı ve parasıyla eski borçları ödemek istediğini söylüyordu. Ve Arnoux durmadan veriyordu, Rosanette onu büyülüyor ve insafsızca yoluyordu. Bu yüzden evin içi faturadan, mühürlü kağıtlardan geçilmez olmuştu. Frédéric yakın zamanda bir krizin patlak vereceğini biliyordu.

Günün birinde, Bn Arnoux'yla görüşmeye gitti. Ama evde bulamadı. Beyefendi aşağıda, mağazada çalışıyordu.

Gerçekten Arnoux, Çin stili vazoların arasında, taşradan yeni gelmiş çiçeği burnunda burjuva evlileri çökertmeye çabalıyordu: Tornalama, ince porseleni biçimlendirme yöntemlerinden söz ediyor, kendinden çizikli ürünle yüzeyi cilalı olanı gösteriyordu; öbürleri ise hiçbir şey anlamadıkları belli olmasın diye, işaretle onaylayarak ürünü hemen satın alıyorlardı.

Müşteriler çıktıktan sonra Arnoux delikanlıya, o sabah karısıyla biraz atıştıklarını anlattı ve harcamalar üzerine gelebilecek serzenişleri önlemek için, Mareşal'in artık metresi olmadığını karısına açıklamış olduğunu söyledi.

"Hatta ona dedim ki, Mareşal şimdi sizin metresinizdir."

Frédéric kızdı, ama kendini ele verir korkusuyla fazla ileri gitmedi; şöyle bir kekeledi:

"Ah! Yanlış yaptınız, hem de çok yanlış!"

"N'olmuş yani? Mareşal'in âşığı bilinmek onur zedeleyici bir şey midir ki? Ben kendim bu kadının âşığıyım ya! Bunun onuruyla gururunuz okşansın istemez miydiniz?"

Arnoux hemen öğrenmek istedi: Yoksa Rosanette bu konuda bir şey mi söylemişti? Bir anıştırma falan? Frédéric hemen yanıtladı:

"Yok! Kesinlikle olmadı! Tam tersine."

"Peki, o halde?"

"Evet, sahi! Önemi yok bunun."

Arnoux bu kez:

"Peki ama, niye hiç gitmez oldunuz Mareşal'e?"

Frederic gideceğine söz verdi.

"Ha! Unutmadan söyleyeyim: Karımla konuşurken, ona Rosanette'le ilgili... laf arasında ağzınızdan kaçırmışsınız gibi bir söz ediverseniz... ne bileyim ben, siz bulun bir şey işte... yani Rosanette'in metresiniz olduğuna inansın. Bana bu iyiliği yapın, tamam mı?"

Genç adam yanıt yerine yüzünü anlamı belirsiz biçimde buruşturdu. Uğradığı iftira onu mahvedebilirdi. Akşamüzeri dosdoğru Bn. Arnoux'ya gitti ve ona, Arnoux'nun söylediği şeyin gerçekdışı olduğunu söyledi.

"Sahi mi?"

Frederic'in içtenliği inandırıcıydı; Bn. Arnoux derin bir soluk aldıktan sonra, o güzel gülümsemesiyle, "Size inanıyorum," dedi; sonra başını eğip Frederic'in yüzüne bakmadan:

"Ama sizin üzerinizde kimsenin hakkı olamaz!"

Demek ki, Bn. Arnoux olup biten şeyleri fark etmiş değildi, delikanlının kendisini ona sadık kalacak kadar sevebileceğini düşünemediğinden, Frederic'i önemsemiyordu! Genç adam Rosanette'i kazanmak için yaptığı girişimleri o anda unutup, kendisinin bu tarzda serbest bırakılmasını hakaret gibi gördü.

Daha sonra Bn. Arnoux ona, ara sıra "bu kadının evine" gidip neler oluyor anlamasını rica etti.

Arnoux konuşmanın üstüne geldi ve beş dakika durup, Frédéric'i Rosanette'in evine sürüklemeye kalkıştı.

Durum hoşgörülemez hale gelmekteydi.

Noterden aldığı mektup sayesinde, Frederic bunun sıkıntısını üzerinden attı; mektupta on beş bin frangın ertesi gün ellerine geçeceği bildiriliyordu. Bir süredir mektuplarını yanıtsız bıraktığı Deslauriers'nin gönlünü almak için, ona bu müjdeyi hemen vermek üzere yola çıktı.

Avukat Trois-Maries Sokağı'nda, beşinci kattaki avluya bakan bölümde oturuyordu. Burası tabanı tuğla döşeme, duvarları grimsi kağıtla kaplı, buz gibi küçük bir büro idi ve en önemli süsü avukatın doktora ödülü altın madalyası olup, abanoz bir çerçeveyle aynanın yanı başına asılmıştı. Camlı maun kitaplıkta aşağı yukarı yüz kitap diziliydi. Üstü sahtiyan kaplı yazı masası odanın tam ortasına yerleştirilmiş, her köşesine, yeşil kadife kaplı eski birer koltuk konulmuştu; şöminenin içinde hazır duran ve kapının zili çalar çalmaz yakılan çalı demetinin üstündeki yongalar yanmaya başlamıştı. Müşteri alma saati olduğundan, avukat beyaz kravat takmıştı.

On beş bin frank müjdesini alınca (herhalde umudunu çoktan kesmişti) Deslauriers zevkten dörtköşe, başladı sırıtmaya.

"Yaşa be, aslanım, bu iyi oldu işte, hem de çok iyi oldu!"

Ateşe odun attı, geçip yeniden oturdu ve hemen gazete konusuna girdi. Her şeyden önce, Hussonnet'yi başından atmalıydı.

"Bu mımıntı herif canımı sıkıyor! Fikirlere gelince, bir fikri çürütmenin en hakça ve bence en güçlü yolu, hangi fikir olursa olsun, kafayı bunlardan uzak tutmaktır."

Frederic'in şaşkınlığı yüzünden okunuyordu.

"Hiç kuşkun olmasın!" dedi Deslauriers. "Siyaseti bilimselleştirmenin zamanı gelmiştir. Eski XVIII. yüzyıl düşünürleri bunu başlattıklarında, Rousseau ve öbür edebiyatçılar işin içine insancıllığı, şiirselliği ve Katolikleri pek mutlu eden daha ne martaval-

ları katarak girişimi sulandırmışlardır; aslında bu alaşım doğal bir sonuç, çünkü çağdaş reformcuların tümü (evet bunu kanıtlayabilirim) Tanrısal esine inanmaktalar. İyi ama, eğer Polonya için siz kalkar ayinler düzenlerseniz ve Dominikenlerin can alıcı Tanrısının yerine romantiklerin dekoratör Tanrısını korsanız; eğer Mutlak kavramınız atalarınızınkinden daha kapsamlı değilse, cumhuriyetçi biçimlerinizin altından elbette monarşi boy gösterecektir ve giydiğiniz kırmızı başlığın papaz takkesinden hiçbir farkı olmayacaktır! Bir tek şu farkla: İşkencenin yerine hücre rejimi geçecek, kutsal şeylere saygısızlığın yerini dine saldırı alacak ve Kutsal İttifak yerine Avrupa Birliği oluşturulacaktır. Ve XIV. Louis artıklarıyla Voltaire yıkıntıları üzerine bir kraliyet badanası çekilerek, İngiliz Anayasası'ndan bölük pörçük alıntılarla kurulacak hayranlık uyandıran bu pek güzel düzende, belediye meclisi belediye başkanını, il genel meclisi valiyi, meclisler kralı, basın iktidarı, hükümet ise herkesi ezmeye çalışacaktır! Bununla birlikte, her ne kadar basit ve zorba bir anlayışla hazırlandığı söylense de, iyi insanlar üzerinde hayranlık uyandıran bir Medeni Kanun var. Çünkü bu yasayı hazırlayan kişi, toplumun alışılmış halini göz önünde tutarak, onu düzene sokmak olan görevini daha da ileriye götürerek, Lykurgos'un[105] yaptığı gibi, toplumu biçimlendirmeye kalkışmıştır! Bu yasa, vasiyetname konusunda niye aile babasını zorlar? Taşınmaz malların zorunlu satışını neden engeller? Aslında yasadışı bir davranış bile sayılmaması gereken avareliği, nasıl oluyor da suç bağlamında görüp cezalandırır? Saymakla bitmez ki! Ben acısını çektim de biliyorum bunları! Zaten bu yüzden, *Hakkaniyet Fikrinin Tarihsel Gelişmesi* adında bir kitap yazmak istiyorum, ama ne kitap olacak ya! –Seni bilmem de, susuzluktan benim dilim damağım

105) Sparta sitesinin efsane kimliğine bürünmüş yasa koyucusu. (Ç.N.)

kurudu! Ne dersin?"

Pencereden sarkarak kapıcıya, meyhaneden içecek birşeyler alıp getirsin diye bağırdı.

"Özetlersek, bence üç parti... yok, parti değil, üç grup vardır ki, bunlardan hiçbiri beni ilgilendirmiyor: Her şeye sahip olanlar, malını mülkünü yitirmiş bulunanlar ve zengin olmaya çabalayanlar. Ne var ki, her üç grup da aptalcasına Otorite'ye tapar durumdalar! Mably örneğine bakarsak, düşünürlerin doktrinlerinin yayımlanmasına engel olunsun, der; geometri bilgini B. Wronski[106] sansüre, kendi deyimiyle, 'düşünsel sezgiye eleştirel engelleme' der. Enfantin Baba ise, 'Alpler'in üstünden güçlü kolunu aşırarak İtalya'yı avcuna alıveren' Habsburg sülalesine alkış tutmuştur; Pierre Leroux insanların ille de bir söylevciye kulak vermelerini ister; Louis Blanc'a gelince, bir devlet dininden yanadır, demek oluyor ki kul köle olmaya meraklı halkımızda çılgınca bir 'yönetime düşkünlük' var! Gerçi, hükümetlerden her biri, asla değişmez ilkelerin ürünüdür, ama yine de hiçbiri yasal değildir. Ancak, *ilke* sözcüğünün kökeninde, *ilk-kaynak-başlangıç* anlamı bulunduğundan, her hükümet bizi bir devrime, bir şiddet olayına, bir geçiş olgusuna taşır. Böylece, bizim Hükümet'in dayalı olduğu ilke de, parlamento biçiminde halkın egemenliği ilkesidir de, parlamento bunu böyle görmemektedir! Peki, hangi bağlamda halkın egemenliği kutsal hakkın üstündedir? Aslında bunların ikisi de hayali kavramlar! Bıktık usandık metafizikten, hayalet görmeye de karnımız tok! Sokakları süpürtmek için dogmalara hiç gerek yok! Toplumu altüst ettiğimi söyleyenler olacaktır! Tamam, var mı başka diyeceğiniz? Hem kötülük bunun neresinde? Sahiden senin toplumun da, sütten çıkmış ak kaşıkmış!"

106) Fransa'ya yerleşmiş Polonyalı Hoene Wronski (1771-1853), matematik, gök mekaniği, Kant ve Kabala felsefesi ile uğraşıyordu. (Ç.N.)

Frederic'in ona yanıt olarak diyeceği çok şey vardı, ama Deslauriers'yi Senecal'in kuramlarından uzaklaşmış görünce, yüreği hoşgörüyle doluverdi. Bir tek karşı çıkması şöyle oldu: Deslauriers'nin önerdiği gibi bir sistem, herkesin birden nefretini çekerdi.

"Tam tersine, her grubu kesin olarak öbüründen nefret eder duruma getireceğimizden, üç grup da yalnızca bize güven duyacaktır. Sen bile işin içine gireceksin ve bize üstün nitelikli eleştiriler döşeneceksin!"

Yerleşik fikirlerin tümüne, Akademi'ye, Yüksek Öğretmen Okulu'na, Konservatuvar'a, Comedie-Française'e ve kurum havası taşıyan her şeye saldırmak gerekirdi. Çıkaracakları dergiye ancak bu yolla derli toplu bir doktrin kazandırabilirlerdi. Dergi iyice oturduktan sonra da, gazete birden her gün çıkmaya başlayacaktı; bunun ardından kişilere saldırıya başlayacaklardı.

"Göreceksin, bize ne biçim saygı duyulacak, bundan emin ol!"

Deslauriers yıllanmış hayaline kavuşmuş oluyordu: Yazı işleri müdürü olmak, yani başkalarını yönetmenin tanımlanamaz mutluluğu içinde, başkalarının yazdığı makaleleri enine boyuna ve tümüyle kesip biçmek, yenilerini yazdırtmak, aralarından kimilerini geri çevirmek. Gözleri gözlük camının ardında kıpır kıpır ediyor, kendisi coşup taşıyor, içki dolu küçük bardakları art arda, robot gibi yuvarlıyordu.

"Sen haftada bir akşam yemeği vermelisin. Gelirinin yarısını götürse bile, bunu yapman gerek! Herkes bu gecelere katılmayı isteyecektir ve burası öbürleri için bir buluşma yeri, senin içinse bir kumanda merkezi olacaktır; kamunun görüşünü edebiyat-siyaset olarak iki yönlü oynatarak, bak görürsün, altı aya kalmaz Paris'te zirveye otururuz."

Frederic bir gençleşme duygusu içinde dinlemekteydi avukatı, tıpkı uzun süre kapalı yerde kalmış bir adamı açık havaya çıkarmışlar gibi. Deslauriers'nin coşkusu onu da sarmaya başlıyordu.

"Evet, haklısın, tembelin teki olup çıktım ben, avanağın teki!"

Deslauriers sevinçle haykırdı:

"Şükürler olsun! Benim eski Frederic'im geri geldi sonunda!"

Ve yumruğunu dostunun çenesinin altına dayayıp şöyle dedi:

"Ah, ah! Bana ne acılar çektirdin. Olsun varsın! Ne yapsan, seviyorum seni."

Ikisi de ayakta, duygulanmış ve kucaklaşıverecekmiş gibi bakıyorlardı birbirlerine.

Bekleme odasının eşiğinde bir kadın hotozu göründü.

"Niye geldin buraya?" dedi Deslauriers.

Sevgilisi Clemence'tı gelen.

Kız ona şöyle yanıt verdi: Rastlantısal olarak evinin yanından geçerken, Deslauriers'yi görme isteğine karşı koyamamış ve belki birlikte birşeyler atıştırırlar düşüncesiyle ona kuru pasta getirmişti (masaya koydu).

Avukat yine o aksi sesiyle:

"Kağıtlarıma dikkat et!" dedi. "Görüşme yaptığım sırada gelme diye sana tam üçüncü kez söylemiş oluyorum."

Kız onu öpmek istedi.

"Tamam! Defol git burdan! Hadi durma, yallah!"

Onu itiyordu da. Kız hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"Öf! Sıktın ama!"

"Seni seviyorum çünkü!"

"Beni sevmeni değil, işimi kolaylaştırmanı istiyorum."

Bu derece katı bir söz Clémence'ın gözyaşlarını kesti. Gidip pencerenin önüne dikildi ve alnını cama dayayıp kımıldamadan durdu.

Kızın tavrı ve susması Deslauriers'nin canını sıkıyordu.

"Kendini toparlar toparlamaz bir araba çağırıp binip gidersin, tamam mı?"

Birden sıçradı ve tersyüz döndü kız.

"Yani beni kovuyorsun ha?"

"Iyi bildin!"

İri mavi gözlerini avukata dikti, herhalde son bir rica jestiydi bu, daha sonra ekose şalının iki ucunu kavuşturdu, bir dakika daha bekledi ve çıktı gitti.

"Ardından seslenmelisin onun," dedi Frédéric.

"Hadi canım sen de!"

Sonra Deslauriers, dışarı çıkmak gereği duyduğundan, aynı zamanda mutfak olarak kullanılan tuvalete geçti. Yerde döşemenin üstünde, bir çift botun dibinde, hafif bir kahvaltının kırıntıları duruyordu ve bir köşede rulo halinde kıvrılmış bir şilteyle battaniye göze çarpıyordu.

"Gördüğün manzara," dedi avukat, "gösteriyor ki, buraya pek markiz getirdiğimiz yok. Olmasa da oluyor hani! Öbür tür kadınlardan da kolay vazgeçiyor insan. Para almadan yatanlar da insanın vaktini alıyorlar. Vakit nakittir, bir başka biçim altında; oysa ben zengin değilim! Hem de kadınlar topu birden öyle aptal şeyler ki, aman ne aptallar! Sen bir kadınla oturup sohbet edebilir misin?"

Pont-Neuf'ün başında birbirlerinden ayrıldılar.

"Tamam mı? O şeyi, yarın eline geçer geçmez bana getirirsin."

"Tamam!" dedi Frédéric.

Ertesi sabah uyandığında, postayla gönderilmiş on beş bin frangın banka havale kağıdı geldi.

Bu kağıt parçası Frederic için, dolu dolu on beş torba para demekti; delikanlı bu parayla neler yapabileceğini düşünmeye başladı: Her şeyden önce, yakında satmak zorunda kalacağı arabasını üç yıl boyunca satmayabilirdi; ya da Voltaire İskelesi'nde görmüş olduğu, altın ve gümüş telkari işli iki güzel zırh takımını satın alabileceği gibi, daha bir sürü şey alacak parası artardı: Tablolar, kitaplar ve Bn. Arnoux için sayısız çiçek buketi ve armağanlar... ve daha neler neler, yani bu paradan böyle bir gazete uğruna yoksun kalmaktansa onunla kumar oynamak daha iyiydi! Deslauriers'nin bir gün önce sergilemiş olduğu o duygusuzluk Frederic'i ondan soğuttuğu için, Deslauriers'yi kendini beğenmiş biri olarak görüyordu; kendini böyle hayıflanmalara kaptırdığı sırada, içeri birden Arnoux'nun dalışı genç adamı şaşırttı. Arnoux, iyice bunalmış bir kimsenin külçeleşmiş ağırlığıyla bırakıverdi kendini yatağın kıyısına.

"Bir şey mi oldu?"

"Mahvoldum ben!"

Arnoux, aynı gün içinde, Sainte-Anne Sokağı'ndaki noter Üstat Beauminet'ye, Vanneroy adında birinden ödünç almış olduğu on sekiz bin frangı teslim etmek zorundaymış.

"Başımda bir felaket var ki açıklanamaz! Oysa ben bu Vanneroy'yı rahatlatmak için kendisine bir ipotek de verdimdi. Ama herif kalkmış beni tehdit ediyor, eğer hemen bu öğleden sonra parayı ödemezsem, mahkeme bildirisi göndertecekmiş!"

"Yani?"

"Yani, olacak şey belli! Mülkümü istimlak ettirecek. Daha birinci ilan asılır asılmaz, ben iflas ederim. Olacağı bu! Ah! Biri bana bu lanet olası parayı veriverse, Vanneroy'nın alacaklı durumu

ortadan kalkar ve ben kurtulmuş olurum! Acaba sizde bulunur mu bu miktar para?"

Havale kağıdı başucu sehpasının üstünde, kitabın yanında duruyordu. Frédéric kitabı kaldırıp havale kağıdının üstüne koyarken yanıt verdi:

"Tanrım, keşke olsaydı, sevgili dostum!"

Ne var ki, Arnoux'nun isteğini geri çevirmek Frédéric'in gücüne gidiyordu.

"Nasıl olur, size ödünç verecek birini de bulamaz mısınız?"

"Hayır. Kimseden alamam. Düşünsenize, alacaklarım var, sekiz gün içinde ödenecek. Ay sonuna dek borçlulardan bana gelecek para elli bin frangı buluyor."

"Peki, bu kimselere borçlarını erken ödemeleri için rica edemez misiniz?"

"Ah ah! Koydunsa bul öylesini!"

"Elinizde gelir senetleri, hazine bonoları falan da mı yok?"

"Yok ya!"

"Ne yapsak ki?" dedi Frédéric.

"Ben de bilemiyorum, işte," dedi Arnoux.

Ve sustu, başladı odayı arşınlamaya.

"Yemin ederim, kendimi düşündüğüm yok! Ama çocuklarım için, zavallı karım için!"

Ve sonra, her sözcüğü ayıra ayıra şöyle dedi:

"Sonuçta... Kendimi toparlayacağım... Ve tası tarağı toplayıp... çekip gideceğim, para kazanmaya... artık nerelere giderim, allah bilir!"

"Olamaz!" diye haykırdı Frédéric.

Arnoux sakin sakin yanıt verdi:

"Ama, söyler misiniz, Paris'te nasıl yaşarım şu durumda?"

Uzunca bir süre sustular.

Frédéric başladı konuşmaya:

"Bu parayı ne zaman vermeniz gerekiyor?"

Bu soruyu sorması, elinde parası olduğundan falan değildi! Ama, gidip eşi dostu görmekle ve girişimlerde bulunmakla ne kaybederdi ki? Ve giyinmek için zili çekip uşağı çağırdı. Arnoux ona teşekkürler etmekteydi.

"Size tamı tamına on sekiz bin mi gerek?"

"Oh! On altı bin yetebilir. Çünkü Vanneroy bana yarına dek zaman tanırsa, gümüş takımları satarak iki bin beş yüz ya da üç bin frank çıkartabilirim. Ve bir kez daha söyleyeyim, bu parayı ödünç veren kimseye yeminle söyleyebilirsiniz ki parası sekiz gün, belki de beş-altı gün içinde geri ödenecektir. Zaten ortada bir ipotek var bunu garantileyen. Yani hiçbir rizikosu yok bu işin, anlıyorsunuz değil mi?"

Frédéric kesinlikle anladığını ve hemen çıkması gerektiğini belirtti.

Ancak delikanlı çıkmadı, bir yandan Deslauriers'ye verdiği sözü tutması gerektiği için ona lanet ediyor, öte yandan Arnoux'ya yardım etmek istiyordu.

"Acaba Dambreuse'e uğrasam mı? Peki ama, neyi bahane ederek para isteyebilirim? Zaten, tam tersine, bana verdiği taşkömürü hisseleri için benim ona para götürmem gerek. Aman alsın başına çalsın hisselerini! İstemem. Bu yüzden borcum falan yok ona."

Frédéric bağımsız oluşundan ötürü kendi kendini alkışladı, sanki B. Dambreuse ondan bir şey istemiş de kendisi bu isteğini geri çevirmişti.

"Pekala," dedi daha sonra kendi kendine, "madem ki bir yönden kayıplı çıkıyorum ben... çünkü bu on beş bin frankla, yüz bin kazanabilirdim! Borsada oluyor böyle şeyler... O halde, bi-

rinci kişiye verdiğim sözü tutmayabilirim, elimde değil mi yani bunu yapmak?... Deslauriers bekler durur! – Yok, yok, hiç hoş değil bu, gidip parasını vereyim."

Rakkaslı saate baktı.

"Ne acelesi var ki! Banka beşe değin açık."

Saat dört buçukta gidip parasını aldıktan sonra:

"Artık onu nasıl olsa yerinde bulamam, boşuna gitmeyeyim; akşam giderim," dedi. Frédéric bu yolla kendine kararından dönme olanağı tanımış oluyordu; çünkü laf cambazlığı yapılmış konuşmalar insanın içinde bir şey bırakır, tıpkı kötü bir içkinin ağızda bıraktığı tat gibi.

Bulvarlarda dolaştı, sonra tek başına restoranda yemek yedi. Eğlenmek için Vaudeville'e[107] uğrayıp perde inene değin seyretti. Gelgelelim, cebindeki banknotlar hırsızlık yapmış gibi rahatsız ediyordu onu. Bu parayı yitirse, acımazdı.

Eve döndüğü zaman, şöyle bir mektup buldu:

Ne var ne yok?
Karımın umudu da, benim gibi, sizde, dostum. vb.
Selamlar

Ve mektup parafe edilmişti.

"Karısı! Benden rica ediyormuş!"

Aynı anda Arnoux göründü, genç adam bu parayı bulabildi mi, öğrenmeye gelmişti.

"İşte, buyurun parayı," dedi Frédéric.

Ve yirmi dört saat geçtikten sonra Deslauriers'ye, para falan

107) O yıllarda moda olan eğlenceli ve taşlamalı şarkılar içeren hafif komedilerin oynandığı bir tiyatrodur. (Ç.N.)

gelmedi deyiverdi.

Avukat üst üste üç gün geldi gitti. Vekiline hemen talimat yazması için Frederic'i sıkıştırıyordu. Hatta Le Havre'a kendisi gitmeye bile kalktı.

"Gerek yok. Ben gideceğim," dedi Frederic.

Hafta sonu olunca delikanlı Arnoux'dan, on beş bin frangını utana sıkıla istedi.

Arnoux önce "yarın" dedi, daha sonra "yarından sonra"ya attı.

Frederic artık, Deslauriers'ye yakalanmamak için zifiri karanlıkta çıkıyordu evden.

Bir akşam, Madeleine Kilisesi'nin köşesinde biri ona çarptı. Deslauriers'ydi bu.

"Parayı almaya gidiyorum."

Deslauriers ona Poissonniere Mahallesi'ndeki bir evin kapısına dek eşlik etti.

"Burda bekle beni!"

Avukat bekledi. Tam kırk üç dakika sonra Frederic Arnoux'yla birlikte çıktı ve Deslauriers'ye, "az daha sabret" işaretini verdi. Fayans tüccarıyla dostu, kol kola Hauteville Sokağı'nı tırmandılar, sonra Chabrol Sokağı'na saptılar.

Karanlık bir geceydi, ılık ılık esen rüzgar hızlanıyor ve şiddetleniyordu. Arnoux usul usul yürürken, ticaret galerilerinden söz ediyordu: Saint-Denis Bulvarı'ndan Châtelet'ye dek ulaşan pasajlar dizisi... burayı harika bir yatırım olarak görüyor ve katılmaya can atıyordu; dükkanların önünden geçerken, çalışan kızların başlarını camlardan görmek için durup bakıyor, daha sonra konuşmasını sürdürüyordu.

Frederic ardından gelen Deslauriers'nin ayak seslerini birer takaza gibi duyuyor, avukatın attığı her adım bir darbe gibi yü-

reğine iniyordu. Ne var ki, çok fazla utangaçlığından ve nasıl olsa sonuç alamayacağı korkusuyla Arnoux'dan alacağını bir türlü isteyemiyordu. Arkadaki daha da yakınlaşmıştı. Frederic sonunda kararını verdi.

Ancak Arnoux son derece umursamaz bir tonda, alacaklılardan henüz para toplayamadığını ve şu anda on beş bin frangı veremeyeceğini söyledi.

"Sanırım şu anda bu paraya gereksinim duymuyorsunuz."

O anda Deslauriers Frédéric'e yanaştı ve onu kenara çekip:

"Benimle açık konuş," dedi, "bu para var mı, yok mu?"

"Pekala, söyleyeyim," dedi Frédéric, "bu para yok! Yitirdim parayı!"

"A! Ne yaptın da yitirdin?"

"Kumar oynadım!"

Deslauriers tek söz söylemedi, iyice eğilerek selam verdi ve çekip gitti. Bu arada Arnoux fırsattan yararlanıp bir tekel bürosuna uğramış, bir puro yakmıştı. Geri gelip Frédéric'e bu gencin kim olduğunu sordu.

"Önemli değil! Bir dostum."

Üç dakika sonra, Rosanette'in kapısının önünde, Arnoux şöyle diyordu:

"Yukarı gelsenize, Mareşal çok sevinir sizi görünce. Nasıl da yabanileştiniz bu günlerde!"

Karşıdaki bir sokak lambası yüzünü aydınlatıyordu; bembeyaz dişleri arasında puro, eh keyfine diyecek yoktu doğrusu, adamın şu halinde hoşgörülemez bir şey vardı.

"Ha! Aklıma gelmişken, bu sabah benim vekilharcım şu ipotek işi için sizinkiyle görüşmeye gitti. Bunu da aklıma getiren karım oldu."

"Aklı başında kadın!" deyiverdi genç adam, bir robot hareketiyle.

"Evet, evet!"

Arnoux karısını övmeyi sürdürdü. Zekası ve duygularıyla, aynı zamanda tutumlu oluşuyla eşsiz bir kadınmış; tacir sesini alçaltarak ve gözlerini döndüre döndüre:

"Hele bir vücudu vardır ki!" dedi.

"Hoşçakalın!" dedi Frederic.

Arnoux bir hareket yaptı.

"Hayret! Ama n'oldu ki?"

Eli Frederic'e doğru yarı uzanmış, delikanlının yüzünü inceliyor ve gördüğü öfkeye şaşıp kalıyordu.

Frédéric sertçe yanıt verdi:

"Hoşçakalın!"

Genç adam Bréda Sokağı'nı, yuvarlanıp giden bir kaya gibi indi, Arnoux'ya ateş püskürüyor, onu bir daha asla görmeyeceğine yemin ediyordu, karısını da görmeyecekti, elbette üzgündü, çok üzgündü. Zaten Frédéric onların ayrılacağını umarken, beriki tam tersine, karısını eskisinden daha çok sever olmuştu, saçının telinden ruhunun derinliğine dek, tüm varlığıyla. Bu adamın bayağılığı delikanlıyı çileden çıkarıyordu. Demek o, her şeyiyle bu herifindi, öyle mi? Arnoux'yu bir de öbür şuh kadının eşiğinde hayal ediyordu; bir de onunla bozuşmaktan duyduğu onur yarası, tüm bunlara karşı elinin kolunun bağlı olmasından duyduğu öfkeyi büsbütün kabartıyordu. Aslında Arnoux'nun, borcunu ödeyeceğine dair güvenceler vererek dürüst davranır görünmesi de Frederic'i aşağılayan bir durumdu; delikanlının boğuvereceği geliyordu taciri; bunca üzüntüsünün üstüne, bir de dostuna karşı kalleşlik ettiği duygusu vicdanına çökmüş, sisler gibi dalgalanıyordu içinde. Gözyaşlarına boğuluyordu Frédéric.

Deslauriers, Martyrs Sokağı'ndan aşağı inerken öfkeden avaz avaz küfrediyordu; yıkılmış bulunan hayali şimdi onun gözün-

de olağanüstü boyutlara bürünmüştü. Kendisini soymuşlar da çok büyük zarara uğramıştı sanki. Frederic'e duyduğu dostluk ölmüştü ve buna seviniyordu; öcünü almış oluyordu işte! Yüreğini zenginlere karşı bir kin sardı. Kendini Senecal'in fikirlerine daha yakınlaşmış hissetti ve bundan böyle bu fikirlere hizmet etmeye söz verdi içinden.

O sırada Arnoux şöminenin karşısına, berjer bir koltuğa rahatça kurulmuş, Mareşal'i dizlerine oturtmuş, mis gibi kokusunu içine çeke çeke çayını içiyordu.

Frederic Arnoux'ların evine bir daha hiç gitmedi; bela gibi aşkını kafasından uzaklaştırmak için de aklına ilk gelen konuyu benimseyerek bir kitap yazmaya karar verdi: *Rönesans Tarihi*. Masanın üstüne tüm hümanist yazarları, düşünürleri ve şairleri karmakarışık yığdı; Marcus Antonius'un[108] gravürlerini görmeye estamp koleksiyonu bulunan müzeye gidiyor, Machiavelli'nin sesine kulak veriyordu. Çalışmanın insana verdiği huzurla yavaş yavaş yatıştı. Başka kişiliklere dalarak kendi kendinden uzaklaşmış oldu ki, insanı acı çekmekten kurtaran tek yol budur zaten.

Günün birinde, sakin sakin notlar almaktayken kapı açıldı ve uşak Bn. Arnoux'nun adını duyurdu.

Evet ta kendisiydi! Yalnız mı? Yok canım! Küçük Eugene'in elinden tutuyordu, arkadan da beyaz önlüğüyle hizmetçi kadın geliyordu. Bn. Arnoux oturdu; bir kez öksürdükten sonra:

"Çoktandır bize gelmiyorsunuz da," dedi.

Frederic nasıl özür dileyeceğini bilemeyince, Bn. Arnoux:

"Tarafınızdan gösterilen bir incelik bu," dedi.

Frederic sordu:

"Ne inceliği?"

"Arnoux için yaptığınız iyilik."

108) MÖ 83-30 arasında yaşamış ünlü Romalı general. (Ç.N.)

Frederic anlamsız bir jest yaptı. "Arnoux umrumda değil! Ben bunu sizin için yaptım!"

Bn. Arnoux oğlanı, hizmetçiyle birlikte salonda oynamaya gönderdi. Birbirlerine, "Nasılsınız? İyi misiniz?" gibi birkaç söz söyledikten sonra, konuşma kesildi.

Üzerinde kahvemsi, İspanya şarabı renginde ipekli bir entari, siyah kadifeden, kenarına samur kürk geçirilmiş bir manto vardı; bu kürk insana dokunma isteği veriyordu, ortadan ayrılmış, düz ve parlak uzun saçlar dudakları kendine çekiyordu. Ama kadın heyecanlı ve tedirgin görünüyordu, nitekim kapıya doğru bakıp:

"İçerisi biraz sıcak!" dedi.

Frederic bakışındaki, sakınım gerektiği anlamını görebildi.

"Pardon! İki kanadı birden kapanmış da."

"Ha, doğru!"

Ve, "kimseden korkum yok" der gibi gülümsedi.

Frederic ona hemen gelişinin nedenini sordu.

"Kocam," dedi kadın bir çaba göstererek, "size gelmemi o istedi, çünkü kendisi gelmeye çekiniyordu."

"Peki neden?"

"Siz B. Dambreuse'ü tanıyorsunuz, değil mi?"

"Evet, biraz!"

"Ha! Demek az tanıyorsunuz."

Susmuştu kadın.

"Fark etmez! Devam edin."

Bunun üzerine anlattı: Evvelki gün Arnoux, banker lehine düzenlenmiş ve kendisine imzalattırdığı her biri bin franklık dört senedi ödeyememiş. Bn. Arnoux vaktiyle bunları imzalamış olmakla çocuklarının geleceğini tehlikeye düşürdüğü için ölesiye hayıflanıyordu. Ama hiçbir şey insanın onuru kadar önemli

değilmiş; eğer B. Dambreuse işlemi durdurursa, kendisi bu parayı yakında ve kesinlikle ödeyecekmiş: Chartres'da küçük bir evi varmış, onu satmaya gidecekmiş.

"Zavallı kadın!" diye mırıldandı Frédéric. "Gidip konuşurum. Bana güvenin."

"Teşekkür ederim."

Bn. Arnoux kalkıp gitmeye hazırlandı.

"Oh! Gitmekte acele etmenize gerek yok!"

Kadın ayakta durup tavana asılı silah armasındaki Moğol oklarını seyretti, kitaplığa, kitaplara ve tüm yazı gereçlerine baktı; içinde kaz telekleri[109] bulunan bronz kabı tutup kaldırdı,[110] halının orasına burasına topuklarıyla izler bıraktı. Bn. Arnoux daha önce de birkaç kez Frederic'in evine gelmişti, ama hep Arnoux'yla birlikte. Şu anda işte baş başa idiler –delikanlının evinde ve yalnızca ikisi– mucize gibi bir olaydı bu, talih Frederic'in yüzüne gülmüştü sanki.

Bn. Arnoux Frédéric'in küçük bahçesini de görmek istemişti; genç adam ona kolunu verdi ve arazisini gösterdi: otuz kadem uzunluğunda, evlerle çevrilmiş, ortasında bir çiçeklikle ve köşelerindeki bodur ağaçlarla süslenmiş toprak parçası.

Nisan ayının ilk günleriydi. Leylakların yaprakları yeşermeye başlamıştı bile, saf bir esinti dolaşıyordu havada, kuşların şakımaları durduğunda, uzaklardaki bir araba fabrikasının dökümhanesinden gelen gürültü duyuluyor, sonra yine şakıyordu kuşlar.

Frederic gidip bir ateş küreği buldu getirdi; onlar yan yana gezinirken, çocuk da yolun ortasına kum yığınları yapıyordu.

109) Ucunu sivriltip divit kalemi yapmak için konulmuş teleklerdir. (Ç.N.)
110) Flaubert'in burada betimlediği mekan, Croisset'deki çalışma odasıdır. Flaubert demir uçlarla yazmaya dayanamaz, bronz bir kabın içinde önceden yontulmuş kaz telekleri bulundururmuş.

Bn. Arnoux, oğlanın büyüyünce müthiş bir hayal gücü olacağını sanmıyordu, buna karşılık yumuşak huylu bir çocuktu. Ablası ise, tam tersine, sert yaradılışlıydı, anne kimi zaman bu yüzden acı duyuyordu.

"Değişir," dedi Frederic. "Asla umutsuzluğa kapılmamak gerek."

Bn. Arnoux da:

"Asla umutsuzluğa kapılmamalı!" diye tekrarladı.

Onun bu sözü otomatik olarak ve aynen yinelemesinden yüreklenen genç adam, bir gül kopardı, bahçenin tek gülüydü bu, kadına verirken şöyle dedi:

"Anımsadınız mı... bir akşam arabadaydık ve bir gül demeti vardı?"

Kadın hafifçe kızardı; kendi kendine karşı alaylı bir anlayış içinde:

"Ah! Çok gençtim!" dedi.

"Peki," dedi Frederic fısıldayarak, "bu gülün kaderi de o günkü güllerinki gibi mi olacak?"

Bn. Arnoux gülün sapını parmaklarının arasında iğ ipi gibi yuvarlayarak yanıt verdi:

"Hayır, bunu hep saklayacağım!"

Ve hizmetçiyi işaret ederek çağırdı, o da oğlanı kucağına aldı; dışarı çıktığında, sokakta, henüz kapının eşiğindeyken, Bn. Arnoux başını sol omzuna doğru eğerek gülü kokladı; bir öpüş gibi tatlıydı bakışı.

Genç adam çalışma odasına döndüğünde, onun az önce oturmuş olduğu koltuğa ve elinin değdiği şeylere baktı. Okşayıcı varlığı hâlâ duruyordu odada.

"Demek gerçekten geldi buraya, ha!"

Frederic bitimsiz bir aşk deryasına gömülmekteydi.

Ertesi gün saat on birde B. Dambreuse'ün evine gitti. Yemek salonuna alındı. Bankerle karısı masaya karşı karşıya oturmuşlar, kahvaltı ediyorlardı. Bankerin yeğeni Bn. Dambreuse'ün yanı başına, suratı pek fazla çiçekbozuğu olan İngiliz öğretmen öbür yanına oturmuştu.

B. Dambreuse genç dostunu kendileriyle birlikte kahvaltı etmesi için masaya buyur etti, delikanlı bu daveti geri çevirince de:

"Size nasıl yararlı olabilirim? Sizi dinliyorum," dedi.

Frédéric ilgisiz görünmeye çalışarak, Arnoux adında biri için ricada bulunmaya geldiğini açıkça söyledi.

"Ha! Ha! Eskiden tablo tüccarlığı yapardı," dedi banker, dişetlerini gösteren sessiz bir gülüşle. "Oudry onun için hep kefil olurdu, şimdi de bozuşmuşlar."

Ve sonra, tabağının yanına bırakılmış mektuplarla günlük gazetelere göz gezdirmeye başladı.

İki uşak, parkenin üstünde sessizce gidip gelerek servis yapıyorlardı; Frédéric bakıyordu da, içinde bembeyaz mermerden iki çeşmesi ve döşemelikten yapılmış üç kapı perdesi bulunan bu salonun yüksekliği, yemek ısıtıcıların pırıl pırıl görünümü, kahvaltılık yiyeceklerin sunuluş tarzı, hatta peçetelerin gergin kat yerleri ve tüm bu lüks içindeki rahat yaşamla Arnoux'lardaki kahvaltı karşılaştırıldığında, ikisi arasındaki büyük uçurum ortaya çıkmış oluyordu. Frédéric, B. Dambreuse'ün dikkatini bölmekten çekindiği için konuşmuyordu.

Bn. Dambreuse onun sıkıntısını anladı ve:

"Ara sıra dostumuz Martinon'u görüyor musunuz?" diye sordu.

"Bu akşam bize geliyor," dedi genç kız atakça.

Yengesi ona soğuk bir bakışla:

"Ya! Geleceğini iyi biliyor musun ki?" dedi.

Sonra, uşaklardan biri kadının kulağına eğildiğinde:

"Yavrucuğum, terzin gelmiş," dedi. "...Miss Johnson!" diye ekledi.

Ve öğretmen, saygılı davranıp öğrencisiyle birlikte çıktı gitti.

B. Dambreuse sandalyelerin oynamasından tedirgin olarak, "N'oluyor?" diye sordu.

"Bn. Regimbart gelmiş de."

"Ha! Regimbart! Bu ad bana yabancı gelmedi. İmzasını görmüşlüğüm var."

İşte o sırada Frederic konuyu açtı: B. Arnoux ilgiye layık biriydi, hatta verdiği sözü tutabilmek uğruna, karısına ait bir evi satmaya karar vermişti.

"Çok güzel bir kadın olduğunu duydum," dedi Bn. Dambreuse.

Banker, iyi insan tavrıyla sordu:

"Onlarla dostluğunuz var mı?... Yani yakın dost musunuz?"

Delikanlı açık seçik bir yanıt vermeden, eğer B. Dambreuse Frederic'in söylediklerini dikkate alırsa, bundan son derece hoşnut kalacağını söyledi.

"Pekala, madem ki bu sizi hoşnut edecek, kabul! Beklemeye geçeriz! Biraz daha zamanım var. Büroma inelim ister misiniz?"

Kahvaltı sona ermişti; Bn. Dambreuse hafifçe eğildi, yüzünde garip bir gülümseme vardı, nazik olduğu kadar istihza dolu bir gülümseme. Frederic'in bunun üzerinde düşünmeye vakti olmadı; çünkü ikisi yalnız kalır kalmaz, B. Dambreuse Frederic'e sordu:

"Hisse senetlerini almaya niye gelmediniz?"

Ve delikanlının özür dilemesine olanak vermeden ekledi:

"Tamam! Tamam! Bu konuda daha fazla bilgilendirilmeniz

iyi olur."

Ona bir sigara ikram ettikten sonra bilgi verdi:

Fransız Taşkömürleri Genel Birliği kurulmuş bulunuyordu; bir tek resmi kararı çıkartma işi kalmıştı. Bu tarzda birleşerek çalışmak, gerek gözetim-denetim ücretlerini gerekse işçilik giderlerini azaltırken, kârı yükseltmiş oluyordu. Öte yandan, şirket bir ilke de imza atıyordu ve şirketin yapacağı bu girişime işçiler büyük ilgi duyacaklardı: işçi konutları, sağlığa uygun lojmanlar yapılacaktı; kısacası şirket, çalışanlarının gereksinimlerini karşılayıcı durumuna geçiyordu ve onlara, istedikleri her şey maliyet fiyatına satılacaktı.

"Efendim, çalışanlar da kazanacak, gerçek ilerleme budur işte; ayrıca, cumhuriyetçilerin yaygaralarına da en güzel yanıt verilmiş olacak. Danışma Meclisi'nde (tanıtma ilanlarını çıkarıp gösterdi), Yüce Meclis'ten bir üye, Institut de France'tan bir bilim adamı ve üst düzeyden emekli istihkam subayları ve tanınmış kimseler var! Böyle elemanların olması ürkek sermaye sahibine güven verecek, akıllı yatırımcıları da çekecektir! –Şirket devletten de siparişler alacaktır: Demiryolları, buharlı gemicilik, metalurji kuruluşları, gaz idaresi, burjuva sınıfının mutfakları. –Böylece, ısıtmak, aydınlatmak için en mütevazı evlerin ocaklarına dek girmiş olacağız. Şimdi bana soracaksınız: 'Peki, satışları nasıl güvenceye alabiliriz?' Ülke içi üretimi koruma hakları sayesinde, efendim! Ve biz bu hakları elde edeceğiz; bu bizim işimiz! Ben şahsen ve açıkça gümrük yasaklarından yanayım. Ülke çıkarları her şeyden önce gelir çünkü!"

Dambreuse'ü şirketin başına müdür yapmışlardı; ancak kimi ayrıntılarla uğraşmaya, özellikle de yazışmalar için hiç vakti olmuyordu. "Eski yazarlarla arama zaman girdi, Yunancamı da unuttum! Yanıma, düşüncelerimi başka dillere çevirecek birini

almam gerek." Ve birden şöyle dedi: "Genel sekreter olarak bu işi siz ister miydiniz?"

Frédéric ne diyeceğini bilemedi.

"Engel ne olabilir ki?"

Yapacağı iş, her yılın sonunda hissedarlara bir rapor hazırlayıp göndermekti. Paris'in en saygın kişileriyle günlük ilişkiler içinde olacaktı. İşçi topluluğuna şirketi temsil edeceğinden, herkesin sevgisini kazanmış olacaktı. İleride, elbette genel kurula girebilir, milletvekili seçilebilirdi.

Frédéric'in kulakları uğulduyordu. Bu derece iyiliğin açıklaması ne olabilirdi acaba? Nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu.

"Teşekküre gerek yok," dedi banker. Ve kimseye bağlı olması gerekmiyordu. Bunun en iyi yolu da hisse satın almaktı. "Aslında harika bir yatırım olurdu bu, çünkü sermayeniz bulunduğunuz mevkiin güvencesi olur, bulunduğunuz mevki ise sermayenizin."

Frédéric, kaç hisseye kadar almak zorunda olduğunu sordu.

"Vallahi, orası size kalmış; galiba, hisseler kırkla altmış bin frank arasında."

Bu para B. Dambreuse için öyle ufacık bir meblağ ve kendisi de öyle otoriter bir adamdı ki, delikanlı çiftliklerinden birini hemen satmaya karar verdi. Böylece öneriyi kabul etmiş oluyordu. İşi bitirmek için B. Dambreuse bugünlerde bir randevu ayarlayacaktı.

"Böylece Jacques Arnoux'ya o haberi verebilirim, değil mi...?

"Ona ne isterseniz söyleyebilirsiniz. Zavallı çocuk. Ne isterseniz."

Frédéric Arnoux'ya, yüreğini ferah tutmasını yazdı ve uşağıyla gönderdiği mektuba:

"Çok güzel," yanıtını aldı.

Aslında delikanlının yapmış olduğu girişim bu kadarla geçiştirilecek türden değildi. Genç adam bir ziyaret umuyordu, ya da en azından bir mektup. Ziyaretine gelen olmadı, mektup falan da göndermediler.

Acaba bunu yapmayı unuttular mıydı, yoksa düşündükleri bir şey mi vardı? Bn. Arnoux kendisini görmeye bir kez geldikten sonra, ikinci kez gelmesine engel olan neydi? Frederic'e yapmış olduğu o üstü kapalı anıştırmayı, o aşk itirafı gibi şeyi, çıkar uğruna yapılmış bir manevra olarak mı algılamak gerekirdi? "Yoksa benimle oynadılar mı?" Yoksa Bn. Arnoux kocasının suç ortağı mıydı? Kalkıp Arnoux'lara gitmeye can atıyor olmasına karşın, bir tür ar duygusu buna engel oluyordu.

Bir sabah (Bn. Arnoux'nun ziyaretinden üç hafta sonra), B. Dambreuse Frederic'e bir not gönderip, kendisini aynı gün, bir saat içinde görmek istediğini bildirmişti.

Yola düşmüş giderken Frederic'in yüreğini yine Arnoux'lar sarmıştı, kendisine karşı tutumlarını açıklayacak bir neden bulamayınca bunaldı ve bir felaket sezgisi gibi bir şey duydu içinde. Bundan kurtulmak umuduyla hemen bir araba çağırdı ve "Paradis Sokağı'na çek," dedi.

Arnoux bir geziye çıkmıştı.

"Ya Bn. Arnoux?"

"Taşraya, fabrikaya gitti."

"B. Arnoux ne zaman döner?"

"Yarın, kesin dönecek."

Onu orada tek başına bulmuş olurdu; kaçırılmayacak fırsattı işte. Benliğinde güçlü bir şeyin karşı durulmaz buyruğuydu bu. "Hadisene, ne duruyorsun!"

Ya B. Dambreuse? "Ne yapalım yani, hastaydım derim ona." Delikanlı hemen gara koştu; daha sonra kompartımanda: "Belki

de iyi etmedim? Adam sen de! Boş ver!" dedi kendi kendine.

Yolun sağında ve solunda yeşil ovalar uzanıyordu; katar yol almaktaydı; istasyonlardaki küçük küçük lojmanlar sanki birer dekormuş gibi kayıp gidiyordu, lokomotifin dumanları hep aynı yöne iri iri yumaklar halinde dökülüyor, otların üstünde biraz oynaştıktan sonra dağılıp gidiyordu.

Frederic kanapede tek başına otururken, sıkıntıdan ve fazla sabırsızlanmanın verdiği uyuşukluk içinde bu şeyleri seyrediyordu. Vinçler, binalar görünmeye başladı. Creil'e gelinmişti.

İki alçak tepenin (birisi çıplak, öbürünün tepesi ormanlık) yamacına kurulmuş olan kasaba, kilise kulesiyle, irili ufaklı evleriyle ve taş köprüsüyle delikanlıya iyi ve neşeli, oturaklı bir yer gibi görünüyordu. Rüzgarın dövdüğü çalkantılı suların akışına uymuş kocaman ve altı düz bir gemi görünüyordu; tavuklar dikili haçın altında, samanların arasında çöpleniyordu. Tepesinde ıslak çamaşır taşıyan bir kadın geçti gitti.

Frederic taş köprüyü geçtikten sonra karşısına, sağ yanda eski bir manastırın yıkıntıları bulunan bir ada çıktı. L'Oise'ın öbür kolunu enlemesine kesmiş bulunan bir değirmen dönmekteydi. İşte fayans fabrikası bu değirmenin üstüne doğru sarkıyordu. Bu binanın heybeti delikanlıyı çok şaşırttı. Arnoux'ya olan saygısı arttı. Birkaç adım ilerledikten sonra karşısına çıkan dar sokağa saptı, sokağın bitiminde demir parmaklıklı bir kapı görünüyordu.

Frederic içeri girmiş bulunuyordu. Kapıcı kadın ona bağırarak duyurdu:

"İzin kağıdınız var mı?"

"Ne için?"

"Fabrikayı gezmek için!"

Frederic sert bir ses tonuyla, B. Arnoux'yu görmeye geldiğini

söyledi.

"Kimmiş bu B. Arnoux?"

"Buranın müdürü, sahibi, yani patron!"

"Hayır bayım, bu fabrikanın sahibi B. Lebœuf ve B. Milliet'dir!"

Kadıncağız kuşkusuz şaka yapıyor olmalıydı. İşçiler gelmeye başlamışlardı. Frédéric birkaçına yanaşıp sorduğunda, yanıt aynıydı.

Frédéric avludan çıktı, sarhoş gibi sarsak sarsak yürüyordu; öyle sersemlemiş bir hali vardı ki, Boucherie Köprüsü üzerinde, piposunu içmekte olan bir adam ona, bir şey mi arıyor diye sordu. Bu adam Arnoux'nun fabrikasını biliyormuş, o fabrika Montataire'deymiş.

Frédéric araba çağırmak istedi, arabalar garda bulunurmuş. Gara geri döndü. Bagaj bürosunun önünde tek başına bekleyen, kocamış bir beygir koşulu, her yeri dökülen ve sökük koşum takımı okların altına sarkmış bir *kaleş* gördü.

Bir oğlancık "Pilon Baba"yı bulup gelmeyi üstlendi. On dakika sonra döndü: Pilon Baba yemek yiyormuş. Frédéric'in sabrı tükenmişti, yola düzüldü. Geçitte bariyeri kapalı buldu ve iki katarın birden geçmesini bekledi. Sonunda kendini kırlara attı.

Tekdüze sürüp giden yeşillik, dümdüz devasa bir halı izlenimi bırakıyordu. Yolun her iki kıyısında maden cürufları metrelerce çakıl gibi uzanıyordu. Az ötede fabrika bacaları birbiri dibinde tütüyordu. Frédéric'in tam karşısında, tostoparlak bir tepenin üstünde, kulecikleriyle birlikte küçük bir şato ve yanı başında bir kilisenin dört köşe kulesi yükseliyordu. Aşağılarda uzun duvarlar, ağaçların arasında girintili çıkıntılı çizgiler çiziyordu; çok daha altta, köyün evleri yer alıyordu.

Bunlar tek katlı, üç basamak merdivenli ve çimentosuz taş

yığma evlerdi. Ara sıra bir bakkalın çıngırağı duyuluyordu. Ağır pabuçlar kara çamura gömülüyor, yağmur soluk gökyüzüne binlerce çizik çizerek ince ince çiseliyordu.

Frédéric kaldırımın ortasından yürüdü; az sonra soldaki bir yol girişinde, kocaman ahşap bir kemer üzerine yaldızlı harflerle yazılmış adı gördü: FAYANSLAR.

Jacques Arnoux'nun gelip fabrikasını Creil'in yakın çevresine ve (yıllar yılı ürünleriyle nam salmış) öbür fabrikanın olabildiğince yakınına kurmasının elbet bir nedeni vardı: Yer kargaşasının müşteri topluluğu üzerindeki etkilerini kendi lehine kullanmış oluyordu.

Fabrikanın ana binası, çayırlığın üstünden akan bir ırmağın tam kıyısında yer alıyordu. Fabrika sahibinin evi bir bahçenin ortasında olup, taşlığa yerleştirilmiş dört kaktüs saksısıyla dikkat çekiyordu. Hangarların altında ak toprak yığınları kurumaya bırakılmıştı; bir bölüğü de açıkta duruyordu ve Senecal, kırmızı astarlı ünlü lacivert paltosuyla avlunun ortasında dikiliyordu.

Eski belletmen, buz gibi elini Frédéric'e uzattı.

"Patronu görmeye geldiniz, herhalde? Ama kendisi burda değil."

Frédéric, bozularak, aptalca bir laf etti:

"Bunu biliyorum," dedi ve kendini hemen toparlayarak:

"Bn. Arnoux'yla ilgili bir iş için geldim. Beni kabul edebilir mi acaba?" diye ekledi.

"Ha! Kendisini üç gündür görmüş değilim," dedi Senecal.

Ve başladı sonu gelmez sızlanmalarına. Fabrikatörle koşullarını görüştükleri sırada, o sanmıştı ki yine Paris'te oturacaktı, gelip buraya, gazeteden yoksun ve dostlarından uzak bu kır yerine saplanıp kalacağını hiç düşünmemişti. Neyse! Bunlardan

çoktan geçmişti o! Gelgelelim şu Arnoux onun değerini hiç de fark etmemiş görünüyordu. Zaten dar kafalı ve de gericiydi, görülmemiş derecede de cahil. Burada sanatsal gelişmelerle uğraşacağına, acaba kalorifer kömürle mi çalışsın yoksa gazla mı, en büyük derdiydi. Bu burjuva herif gittikçe de batıyordu ha! Senecal sözcüğün üstüne basa basa söyledi. Uzun sözün kısası, hoşnut değildi işinden. Ve patrona kendisini övsün de maaşı artsın diye, Frederic'i adeta sıkıştırdı.

"Siz hiç merak etmeyin!" dedi öteki.

Merdivenden çıkarken genç adam kimseyle karşılaşmadı. Birinci katta, başını uzatıp bir kapıdan baktı: Burası bomboş bir salondu. Bağırarak seslendi. Yanıt alamadı; herhalde ahçı dışarı çıkmıştı, hizmetçi kadın da; sonunda ikinci kata çıktı ve bir kapıyı itti. Aynalı bir giysi dolabının önünde Bn. Arnoux tek başına duruyordu. Aralık duran robdöşambrının kuşağı kalçalarından aşağı sarkıyordu. Saçlarının bir bölüğü sağ omzunun üstüne siyah bir dalga gibi dökülmüştü; iki kolu birden kalkık, bir eliyle topuzunu tutuyor, öbürüyle ona firkete sokuyordu. Bir çığlık atarak kaçtı.

Az sonra uygun biçimde giyinmiş olarak geri geldi. Endamı, gözleri, entarisinin hışıltısı, her şeyi delikanlıyı kendinden geçirdi. Frederic kendini tutmasa onu öpücüklere boğardı.

"Sizden özür dilerim," dedi Bn. Arnoux, "ama ben öyle nasıl..."

Genç adam sözünü kesmeye cüret etti:

"Oysa... çok iyiydiniz... deminki halinizle."

Kadın herhalde bu komplimanı biraz kaba bulmuştu ki, şakakları kızarıverdi. Frederic ise o anda, söylediği şeyin kadını kızdırmış olabileceği korkusunu yaşadı. Bn. Arnoux sordu:

"Nasıl oldu da yolunuz düştü buralara?"

Delikanlı ne yanıt vereceğini bilemedi. Ve sonra küçük bir gülüşü sırasında düşünme fırsatı buldu:

"Söylesem acaba inanır mıydınız?"

"Niye inanmayayım?"

Frederic ona geçen gece korkunç bir düş gördüğünü söyledi:

"Düşümde siz ağır hastaydınız, ölüm döşeğinde..."

"A! Ne kocamın, ne benim hasta falan olduğumuz yok!"

"Ben yalnızca sizi gördüm düşümde," dedi Frederic.

Kadın genç adama sakin sakin baktı.

"Düşler her zaman gerçek olmaz."

Frederic kekeledi, ne diyeceğini bilemedi ve sonra ruhlar arasındaki yakınlık üzerine uzunca bir süre konuştu: Birbirinden uzak kalmış iki ruh arasında bir güç vardı ki, iletişim sağlıyor, duygularını birbirlerine aktarıyor, onları birleştiriyordu.

Kadın, başı eğik, yüzünde o güzel gülümsemesiyle delikanlıyı dinliyordu. Frederic sevinç içinde, gözucuyla ona bakıyor ve beylik şeyler söylemenin kolaylığı içinde, aşkını açıklayabiliyordu. Bn. Arnoux ona fabrikayı göstermek istedi; çok üsteleyince de Frederic bunu kabul etti.

Kadın ona ilk önce eğlenceli bir şey göstermek istedi: Merdivenin dekorunu oluşturan bir tür müzeydi burası. Duvara asılmış ya da küçük tahta levhalara oturtulmuş örnekler, Arnoux'nun birbirini izleyen çabalarının ve beğenilerinin birer tanığıydı. Kendisi Çin bakır kızılının peşine düştükten kısa bir süre sonra, majolikalar[111], faenzalar[112], Etrüsk ve Doğu fayansları yapmış ve son yılların en gelişmiş türlerinden birkaçını da denemişti. Böylece bu fayans dizisi içinde, üstüne Çin kodamanlarının oturtulmuş bulunduğu koca koca vazolar, üzerine altın yaldız

111) Endülüs çinisi. (Ç.N.)
112) Avrupa'da XIV., XV. ve XVI. yy'da ün yapmış İtalyan fayansı olup, adını bir İtalyan kentinten almıştır. (Ç.N.)

çekilmiş esmer topraktan ışıl ışıl kaseler, Arap sülüsüyle işlenmiş seramik kaplar, Rönesans zevkine göre yapılmış mey sürahileri ve de her birinin üstünde kankalemiyle[113] çizilmiş izlenimi veren, hoş ve uçucu görünümlü bir çiftin yer aldığı koca koca servis kaseleri... Arnoux şu son günlerde tabela harfleri ve şarap etiketleri üretiyormuş; ne var ki kafa yapısı onu sanat düzeyine yükseltecek ölçüde olmadığı gibi, yalnızca çıkar amacını güdecek tarzda burjuva da kalamadığından, kimseye yaranamayıp batıyordu. Matmazel Marthe oradan geçtiği sırada, ikisi birlikte bu tür şeyler düşünüyorlardı işte.

Annesi ona seslendi:

"Beyefendiyi hâlâ tanımadın mı?"

"Tanıdım, elbette!" dedi kız, Frederic'i dupduru ve kuşku dolu bakışlarıyla selamlarken, o bakire bakışları şöyle fısıldar gibiydi: "Senin işin ne burda?" Ve merdivenleri çıktığı sırada gözü arkadaydı, başı omzunun üstünde, hafif geri çevrik.

Bn. Arnoux Frederic'i avluya götürdü ve ona ağırbaşlı bir tonla, toprak keseklerinin nasıl kırıldığını, toprağın nasıl temizlendiğini ve nasıl elendiğini açıkladı.

"En önemli iş," dedi, "hamurun karılmasıdır."

Sonra delikanlıyı teknelerin bulunduğu geniş bir odaya aldı, burada iki yatay kolu bulunan ve kendi üzerinde dönmekte olan dikey bir eksen vardı.

"Bunlar hamur karıştırıcılar," dedi.

Frederic az önce, Bn. Arnoux'nun buralara gelme önerisini kesin biçimde geri çevirmediği için kendine kızıyordu.

Karıştırıcı sözcüğü ona kaba geldi ve bu tür sözleri onun gibi bir kadının ağzına yakıştıramadı.

Geniş kayışlar tavanda bir baştan öbür başa kayıyordu ve

113) "Sangin" de denilen ve kiremit rengi veren bir tür resim kalemi. (Ç.N.)

kasnakların üstüne dolanıyordu; her şey birden, matematiksel biçimde, kesintisiz ve sinir bozucu şekilde hareket ediyordu.

Oradan çıkıp, yıkıntı halini almış bir kulübenin yanı başına gittiler. Eskiden buraya bahçe gereçlerini koyarlarmış.

Bn. Arnoux:

"Şimdi artık hiçbir işe yaramıyor," dedi.

Delikanlı titrek bir sesle:

"Ama burada mutluluk filizlenebilir," dedi.

Bu sözler üfleme körüğünün homurtuları arasında eridi gitti. Ve taslak atölyesine geçtiler.

Dar bir masanın çevresine dizilmiş insanlar, önlerinde birer döner disk, diskin üstüne atılmış bir hamur kütlesi, sol elle kütlenin içini boşaltırken, sağ elle hamurun yüzeyini sıvazlıyorlardı ve açılan çiçekler gibi ortaya çıkıyordu biçimlenen vazolar.

Bn. Arnoux daha güç modellerin kalıplarını gösterdi.

Bir başka odada burmalar, boğazlar ve çıkıntılı çizgiler yapılıyordu. Üst katta dikişler kaldırılıyor, bir önceki işlemden kalmış minik delikler alçıyla dolduruluyordu.

Parmaklıkların tepesinde, köşe bucakta, koridorların ortasında, her yerde toprak kaplar vardı.

Frederic sıkılmaya başlamıştı.

"Bunlar sizi yordu galiba?"

Delikanlı ziyareti oracıkta öylece sona eriverir korkusuyla, aşırı bir heyecan göstermeye kalkıştı. Keşke kendisi bu sanayi dalını meslek olarak seçmiş olsaydı!

Bn. Arnoux buna şaşmış göründü.

"Gerçekten! Çünkü o zaman, sizin yanınızda yaşardım!"

Frederic onun bakışını yakalamaya çalışırken, Bn. Arnoux gözlerini kaçırmak için konsolun üstünden, düzeltmeler sırasındaki kopuntulardan bir hamur topağı aldı ve onu incecik bir ga-

leta haline getirip üstüne elini bastırdı.

"Bunu eve götürmeme izin verir misiniz?" dedi Frédéric.

"Tanrım, ne kadar da çocuksunuz!"

Delikanlı tam yanıt verecekken, içeri Senécal girdi.

Müdür yardımcısı, daha eşikten adımını atarken, yönetmeliğe aykırı bir durum gördü: Atölyeleri her hafta süpürmek gerekiyordu; oysa cumartesi gelmişti ama hiçbir şey yapılmamış olduğundan, Senecal işçilere bir saat fazladan tutulmaları gerektiğini duyurdu.

"Kendi düşen ağlamaz!"

Her biri, tek söz etmeden, kendi işine eğildi. Öfkeleri boğuk boğuk solumalarından anlaşılıyordu. Zaten, bunlar yönetime karşı pek uysal kişiler değillerdi, tümü, büyük fabrikadan atılmışlardı da gelmişlerdi buraya. Cumhuriyetçi ikinci müdür sert davranıyordu onlara. Bir kuram insanı olarak, onu ilgilendiren işçi kitleleriydi. Birey olarak tek başına her işçiye karşı acımasızdı.

Frédéric Senécal'in varlığından rahatsız oldu ve Bn. Arnoux'ya fısıldayarak, acaba fırınları görebilme olanağı var mı diye sordu. Böylece zemin kata inildi; Bn. Arnoux bu değerli hazinelerin nasıl kullanıldığını açıklamaya giriştiği sırada, Senécal arkalarından gelip ikisinin arasına girdi.

Ve başladı kendiliğinden açıklamaları yapmaya, iki ayrı yakıt türü üstüne uzun bir konuşmaya girişti ve fırınlamayı, piroskopları, dip fırınağzı işlemlerini, çanak sırlamayı, perdahlamayı ve cilalamayı, metal cevherlerini anlatırken karbonat, klorür, sülfür, boraks, karbonat gibi kimya terimlerini bolca kullandı, Frédéric bunlardan hiçbir şey anlamıyordu ve dakikada bir Bn. Arnoux'ya dönüyordu.

"Dinlemiyorsunuz ki," dedi Bn. Arnoux Frederic'e. "Oysa B. Senecal'in açıklaması çok açık seçik. Bu şeyleri o benden çok da-

ha iyi bilir çünkü."

Bu övgüden gururu okşanmış olan matematikçi, renklendirme işlemini açıklama önerisinde bulundu. Frédéric, bunalmış bakışını Bn. Arnoux'ya çevirip onu sorguladı. Bn. Arnoux ise hiç renk vermedi: Herhalde tek başına Frédéric'le olmayı da istemiyordu, onu yalnız bırakıp gitmeyi de. Genç adam ona kolunu verdi.

"Hayır! Teşekkür ederim! Daracık bir merdivendir!"

Yukarı çıktıklarında Sénécal, kadınlarla dolu bir atölyenin kapısını açtı.

İçeridekiler ellerinde resim fırçaları, minik şişeler, deniz kabukları, cam levhalar, çalışıp duruyorlardı. Korniş boyunca, üzerine resim oyulmuş tahta levhalar duvarın önünde sallanıyor, ince kağıt kıymıkları uçuşuyordu ve demirdöküm soba mide bulandıran bir sıcaklık yayarken, buna terebentin kokusu ekleniyordu.

İşçi kadınların kılık kıyafeti dökülüyordu, ancak bir kadın vardı ki başına Madras ipeklisi bir poşu bağlamıştı ve uzun uzun sallantılı küpeler takmıştı. Dal gibi endamlı, ama balık etinde, iri iri kara gözlü, zenciler gibi etli dudaklı bir güzeldi bu. Tombul tombul memeleri, eteğinin bağcıklarıyla beline bağlanmış gömleğinin altından kabarıyordu; bir dirseği tezgahın üstünde, öbürü dışına taşmış, uzaklara, kırlarda belirsiz bir noktaya dalgın dalgın bakıyordu. Yanı başında bir şişe şarapla biraz şarküteri ürünü yiyecek duruyordu.

Yönetmeliğe göre atölyede yemek yemek yasaktı, bunun nedeni, iş yönünden temizlik, çalışanlar yönünden hijyen sorunuydu.

Sénécal görev duygusuyla olacak, ya da despotluk etme gereksinimi duymuş olduğundan, duvarda çerçeveli bir ilanı göstererek uzaktan bağırdı:

"Hey! Oradaki kız, Bordeaux'lu! Bana 9. maddeyi baştan sona yüksek sesle okur musun?"

"Tamam, sonra n'olacak?"

"Sonrası, matmazel, üç frank ceza ödeyeceksiniz!"

Kız Senecal'in gözlerinin içine baka baka ve edepsizce şöyle dedi:

"Bana sökmez! Patron döndüğünde, sizin verdiğiniz cezayı nasıl olsa kaldırır! Sizi taktığım yok, tamam mı bön çocuk?"

Bir etüt odasındaki belletmen gibi elleri arkasında dolaşmakta olan Senecal, gülümsedi ve:

"13. Madde: Serkeşlik; cezası, on frank," dedi.

Bordeaux'lu kız işine eğildi. Bn. Arnoux nezaketen susmuştu. Frederic mırıldanarak:

"Bir demokrat olarak amma da sert davranıyorsunuz ha!" dedi Senecal'e.

Öbürünün yanıtı ise harikaydı:

"Demokrasi, bireyciliğin edepsizleşmiş hali demek değildir. Yasada herkese eşit uzaklıkta bir noktadır bu. İş dağıtımında olsun, toplumsal düzende olsun!"

"Ama insanlığı unutmuş oluyorsunuz," dedi Frederic.

Bn. Arnoux onun koluna girdi, Senecal ise hanımefendinin bu hareketini sessiz bir onama gibi değerlendirip, oradan çekilip gitti.

Senecal'in gitmesiyle genç adam derin bir soluk aldı. Sabahtan beri Bn. Arnoux'ya aşkını ilan etmek için fırsat kolluyordu. İşte o fırsat eline geçmişti. Bn. Arnoux'nun içinden geldiği gibi davranmış olması, Frederic'te, onun bu hareketinin kimi vaatler içerdiği izlenimini bırakmıştı; bu nedenle, ayaklarını ısıtmak bahanesiyle odasına çıkmalarını istedi. Ama kadının yanı başına oturur oturmaz sıkıntı yine başladı: Nereden başlayacağını bir

türlü kestiremiyordu. Allahtan aklına Senecal'in cezası gelmişti.

"Şu cezadan daha aptalca bir şey olamaz!" dedi.

"Ama öyle durumlar vardır ki, sert davranmaktan kaçınılamaz."

"Bunu siz söylüyor olamazsınız, siz ki melek gibi bir insansınız. Oh! Yoksa yanılıyor muyum? Çünkü kimi zaman acı çektirmekten hoşlanıyorsunuz siz!"

"Ben bilmece gibi şeylerden anlamam, dostum."

Ve o anda, söylediği şeyden daha da sert bakışıyla Frederic'i durdurdu. Oysa Frederic devam etmeye kararlıydı. Komodinin üzerinde, öylesine bırakılmış bir Musset cildi bulunuyordu. Delikanlı kitabın birkaç sayfasını çevirdikten sonra, başladı aşktan, acılarından ve karşı durulmaz coşkularından söz etmeye.

Bn. Arnoux'ya göre suçtu bunlar, ya da yapmacık şeylerdi.

Genç adam aşkın yadsınması karşısında yüreğinin yaralandığını duyumsadı; bu görüşü çürütmek için gazetelerde yer alan onca intihar olaylarını kanıt gösterdi, ayrıca Phedre, Didon, Romeo, Des Grieux gibi büyük edebiyat kahramanlarını saydı döktü. Bu sözleriyle kendi kendini bağlamış oluyordu.

Şöminenin ateşi sönmüştü, yağmur camları dövmekteydi. Bn. Arnoux, iki eli koltuğun iki yanında, kımıltısız oturmaktaydı; başlığının iki yana sarkmış uçları, bir sfenksin ortadan ayrık iki saç bölüğünü andırıyordu. Temiz yüzünün solukluğu kararan atmosferde iyice belirginleşiyordu.

Frederic kendini Bn. Arnoux'nun ayaklarının dibine atmak ve dizlerine kapanmak istiyordu. Koridorda bir takırtı oldu, delikanlının cesareti kırıldı.

Aslına bakılırsa, dinsel bir korkuydu sanki onu engelleyen. Karanlıklarla bütünleşen şu entarinin eteği sınırsız, sonsuzluğa uzanan ve kaldırılamaz görünüyordu Frederic'e, işte bunun için

kat kat artıyordu bu kadına duyduğu aşk. Ne var ki, yeterince yüreklilik gösterememek kadar, aşırılığa kaçmak korkusu da doğru ölçü yeteneğini baltalıyordu.

"Eğer benden hoşlanmıyorsa," diyordu içinden, "kovsun beni! Eğer beni istiyorsa, yüreklendirsin!"

Iç çekerek sordu:

"Sizce insan sevemez mi yani... bir kadını?"

Bn. Arnoux yanıtladı:

"Eğer kadın evlenebilecek durumdaysa, onunla evlenilir; eğer başkasına aitse, uzaklaşılır."

"Yani mutluluk haram?"

"Değil, ama yalan dolanla birlikte, kaygılarla ve vicdan azabı içinde asla mutluluk olmaz."

"Ne önemi var! Karşılığında yüce hazlar tatmak varsa!"

"Denemesi çok pahalıya oturur!"

Genç adam ona alay ederek saldırmaya yeltendi:

"Erdem denen şey, korkaklığa boyun eğmek öyle mi?"

"Buna korkaklık demeyin de, öngörü keskinliği deyin. Görevlerini ve dinlerini unutan kadınlar için bile, bir tek sağduyu yeterli olabilir. Bencillik bilgeliğe sağlam bir temel oluşturur."

"Vay! Sizde de ne burjuva özdeyişleri varmış meğer!"

"Yüksek hanımefendilerden biri olduğumu söyleyip övünmüyorum ki."

O sırada küçük oğlan koşup geldi.

"Anneciğim akşam yemeğini sen de bizimle birlikte yiyecek misin?"

"Az sonra gelirim."

O anda Frederic kalktı; Marthe da ortaya çıktı.

Delikanlı bir türlü gidemiyordu; yalvarış dolu bir bakışla:

"Söz ettiğiniz bu kadınlar demek böyle duyarsız varlıklar?"

"Duyarsız değiller, ama gerektiğinde sağırmış gibi davranabilirler."

Odasının eşiğinde iki yanında iki çocuğu, dikiliyordu. Frederic tek söz söylemeden eğildi, selamladı. Bn. Arnoux sessizce karşılık verdi.

Genç adam ilk önce duyduğu çok büyük şaşkınlıktan serseme döndü. Taşıdığı umudun boşluğunun kendisine bu tarzda anlatılmış olması benliğinde eziklik yaratıyordu. Uçurumun dibine düşmüş, kimsenin yardım etmeyeceğini ve orada ölüp gideceğini bilen çaresiz bir insan gibi, kendini bitmiş görüyordu.

Her şeye karşın yürüyebiliyordu, ama hiçbir şey görmeden, kendini akıntıya bırakmış halde, vücudu taşlara çarpa çarpa; ve yolunu şaşırdı. Kulağının dibinde çarık sesleri yankılandı; bunlar dökümhaneden boşalan işçilerdi. Bunun üzerine anımsadı kendi varlığını.

Ufukta demiryollarının fenerleri bir ışık hattı çiziyordu. Bir katar harekete geçerken, Frederic içeri dalıp vagonlardan birinin dip tarafına doğru ilerledi ve kendini bir kanapeye bırakıp uyudu.

Bir saat sonra bulvarları geçerken, Paris gecelerinin o şen şakraklığı, delikanlının kafasında bu yolculuğu çoktan uzaklara itmişti. Güçlü olmaya karar verdi ve Bn. Arnoux'yu hakaretlerle dolu sıfatlarla yerin dibine batırarak içini ferahlattı:

"Salağın teki, kaz kafalı kadın, incelikten nasibini almamış, bir daha adını anmayalım onun!"

Evine döndüğünde, çalışma odasında, parlak mavi kağıda yazılmış tam sekiz sayfalık bir mektup buldu. İmza yerinde R. A. başharfleri.

Mektuba, dostça sitemlerle giriliyordu:

"Nasılsınız canım? Beni sorarsanız, sıkıntıdan patlıyorum."

Öyle berbat bir yazıyla yazılmıştı ki, Frederic mektubu tümüyle çöpe atacağı sırada, en sonundaki "not"u görüverdi:

"Yarın beni at yarışlarına götürürsünüz diye, size güvenmekteyim."

Neydi bu davetin aslı astarı? Yoksa Mareşal'in yeni bir oyunu mu? Ama durup dururken, bir adamla iki kez matrak geçilmezdi ya? Merak edip mektubu baştan sona bir daha ve dikkatle okudu.

Şu sözler dikkatini çekti: "Yanılgıya düşmek... yolunu şaşırmış olmak... hayal kırıklıkları... Ne zavallı çocuklarız bizler!... Birbirine kavuşan iki ırmak gibiyiz! vb."

Bu üslup yosmanın alışılmış üslubuna hiç uymuyordu. N'olmuştu acaba?

Mektubu uzun süre parmaklarının arasında tuttu. Süsen kokusu geliyordu burnuna; harflerin biçiminde ve satır aralarındaki eşitsizlikte yarım yamalak bir makyaj izlenimi sezmiş olan genç adam, bundan tedirginlik duydu.

Ama ne diye kalkıp gitmeyecekti ki? Bunu kendi kendine sordu. "Peki ya Bn. Arnoux duyarsa? Aman duysun varsın! Daha da iyi olur duyması! Ve de kıskansın! Öcümü almış olurum!"

4

Mareşal hazırlanmış, Frederic'i beklemekteydi.

"Ne güzel!" dedi, sevecen ve neşe dolu o güzel gözlerini delikanlıya dikerek.

Kukuletasının kurdelesini düğümledikten sonra divanın üstüne oturdu ve sessiz kaldı.

"Dışarı mı çıkıyoruz?" dedi Frederic.

Kadın duvar saatine baktı.

"Oh! Hayır! Saat bir buçuktan önce olmaz." Sanki karar veremediği için kendi kendine böyle bir zaman sınırı koymuş gibiydi.

Ve saat sonunda çaldığında:

"Tamam! *Andiamo, caro mio*!"[114]

Böyle dedikten sonra saçlarını bir kez daha düzeltti ve Delphine'e birkaç tembihte bulundu.

"Hanımefendi akşam yemeğine dönecek mi?"

"Niye dönsün ki? Bir yerde birlikte yeriz akşam yemeğini, Kafe Anglais olur, başka bir yer olur, nereyi isterseniz!"

"Tamam!"

İki küçük köpeği çevresinde havlayıp duruyordu.

"Bunları da alabilir miyiz?"

---

114) İtalyanca "gidelim, sevgilim". (Ç.N.)

Frédéric köpekleri kendi eliyle götürdü arabaya. Çifte at koşulu, seyisiyle birlikte kiralanmış bir tür *berlin*'di[115] bu; Frédéric kendi uşağını da en arkaya oturtmuştu. Mareşal bu inceliklerden hoşnut görünüyordu, yerine oturur oturmaz, son zamanlarda Arnoux'lara gidip gitmediğini sordu.

"Bir ay oldu gitmeyeli," dedi Frédéric.

"Arnoux'ya evvelki gün rastladım, hatta bugün bana gelecekti de. Ama başında çok iş var zavallının, yine bir dava, bilmem ne. Ne tuhaf adam!"

"Evet, çok tuhaf!" Frédéric kayıtsız bir tavırla sözlerini sürdürdü:

"Ha, yeri gelmişken... onunla hâlâ görüşüyor musunuz?... Nasıldı adı yahu?... Hani şu eski şantör... Delmar?"

Rosanette sertçe yanıtladı:

"Görüşmüyoruz artık! Bitti."

Demek ki kesin olarak bozuşmuşlardı. Bu yüzden Frédéric umutlandı.

Breda Mahallesi'ni yavaş yavaş indiler. Günlerden pazar olduğu için sokaklarda incin top atıyordu, burjuva yüzleri camların ardından görünüyordu. Araba daha hızlandı; yoldan gelip geçenler tekerlek seslerine dönüp bakıyordu. Arabanın deri körüğü ışıldıyordu. Uşak belini eğdiğinde, iki kırlent üstünde yan yana duran iki Havana köpeği, yastıklar üstünde ermin kürkünden bir çift manşon gibi görünüyordu. Genç adam kendini askı takımının sarsılışlarına bırakmıştı, Mareşal gülümseyerek sağa sola bakıyordu.

Rosanette'in sedef gibi parlayan hasır şapkasına siyah bir dantela kurdele takılmıştı. Maşlahının kapüşonu rüzgarda sağa sola dalgalanıyordu. Güneşten korunmak için, leylak rengi sa-

115) Bir tür *lando* arabası. (Ç.N.)

tenden ve tepesi pagoda biçiminde yüksek parasolün altına sokuluyordu.

"Ne güzel parmaklar bunlar böyle, ince ince!" dedi Frederic, kadının halkalı altın bilezikli sol elini usulca tutarken. "Aman ne cici şey; nerden bu?"

"Çok eskiden beri takarım," dedi Mareşal.

Delikanlı kadının bu ikiyüzlü yanıtına hiç de karşı çıkmadı. "Durumdan yararlanmak" daha işine geliyordu. Bilek hâlâ avucunun içindeyken, dudaklarını eldivenle manşetin arasında kalan çıplak tene bastırdı.

"Aman kısa kesin, bir gören olur!"

"Boş verin! N'olurmuş gören olursa!"

Concorde Meydanı'nı geçtikten sonra, Conférence İskelesi yönüne ve daha sonra Billy İskelesi'ne kıvrıldılar, burada, bir bahçenin ortasında bir Lübnan selvisi göze çarpar. Rosanette Lübnan'ı Çin'de sanırmış; bilgisizliğine kendi de güldü ve Frédéric'e, kendisine coğrafya dersleri vermesi için ricada bulundu. Sonra Trocadero'yu sağ yanda bırakarak İena Köprüsü'nden geçtiler, gidip Champ-de-Mars'ın[116] orta yerinde, Hippodrome'da önceden sıraya dizilmiş öbür arabaların yanı başında durdular.

Çayır çimen kaplı tepecikleri mütevazı halk doldurmuştu. Harp Okulu'nun balkonunda meraklılar göze çarpıyordu. Jokey tartı yerinin dışındaki iki pavyonla, kapalı alanları dahil olmak üzere her iki tribünü ve Kral tribünü karşısındaki bir üçüncü tribünü tıklım tıklım doldurmuş bulunan halk, kılık kıyafetine gösterdiği özen ve genel tutumuyla, bu yeni eğlenceye verdiği önemi göstermiş oluyordu. Bu devirde at yarışları seyircisi daha bir özeldi ve sıradan halk görünümünü aşıyordu; bu devir, ta-

116) Burada ilk at yarışları 1780'de yapıldı.

ban altı kayışları, kadife yakalıklar ve beyaz eldivenler devriydi çünkü. Kadınlar göz alıcı renkler ve uzun etekleri içinde, yüksek bir yere kurulmuş amfide sırayla yerlerine oturduklarında, koyu renk erkek kostümleriyle siyah benekler serpiştirilmiş kocaman çiçek tarhlarına benziyorlardı. Ancak tüm bakışlar, özel tribünlerin birinde, iki kurmay subayın arasında heykel gibi dimdik duran Cezayirli ünlü Ebu Ma'za'ya[117] çevrilmiş bulunuyordu. Jockey-Club tribününde hep ağırbaşlı beyler görülüyordu.

En heyecanlı seyirciler aşağıda, pistin önünde yer almışlardı. Üstlerine ip gerili iki sıra kazık çakılarak oluşturulmuş iki hatla, piste giriş engellenmiş oluyordu. Ve bu iki yanı ağaçlık yolla biçimlenen oval alanda, hindistancevizi satıcıları ellerindeki kaynana zırıltısını sallayıp duruyorlardı, kimileri yaprak sigara diye bağırıyor, kimileri de yarış programı satıyordu; alabildiğine bir uğultu yükseliyordu; belediye zabıtası dolanıp duruyordu; bir sürü rakamın bulunduğu bir sırığa asılmış çan çaldı ve beş at ortaya çıktı, herkes tribünlere döndü.

O sırada kocaman bulutlar sarmal kıvrımlarıyla karşıdaki karaağaçların tepesine dokunuyorlardı. Rosanette yağmur geliyor diye tasalanıyordu.

Ama Frederic şemsiyelerinin olduğunu söyledi, ayrıca eğlencelik hiçbir şeylerinin eksik olmadığını da ekledi. Bunu göstermek için kasayı yukarı doğru çekti, bir sepet dolusu yiyecek olduğu anlaşıldı.

"Bravo! Birbirimizi anlıyoruz!"

"Daha da iyi anlayacağız, değil mi?"

"Olabilir," dedi kadın, kızararak.

117) 1847'de Cezayir'de Fransız albaya teslim olan Arap lider Ebu Ma'za'ya aylık bağlanmıştı ve Paris sosyetesine katılmasına izin veriliyordu. 1854'te Ebu Ma'za Osmanlı birliklerine katılmıştır. (Ç.N.)

Parlak ipek ceketler giymiş jokeyler atlarını hizaya getirmeye çalışırken, iki elle birden tutuyorlardı onları. Bir görevli elindeki kırmızı bayrağı aşağı indirdi. Bunun üzerine, beşi birden yelelere doğru eğilerek hareket etti. İlk önce beşi bir arada durup tek bir kütle oluşturdular. Hemen sonra kütle uzadı, bölündü; sarı ceketli jokey, birinci turun yarısında düşeyazdı; uzun bir süre Filly ile Tibi adlı atlar arasında kararsızlık yaşandı, daha sonra Tom Pouce'un başa geçtiği görüldü, ne var ki başlangıçta arkalarda kalan Clubstick öndekilere yetişti ve Sör Charles'ı iki atboyu geçerek birinci oldu; bu beklenmedik bir sonuçtu, herkes çığlık çığlığa bağırıyor, tahta barakalar tepinen ayaklar altında sarsılıyordu.

"Ama ne eğleniyoruz!" dedi Mareşal. "Seni seviyorum, canım!"

Frederic o anda mutlu olduğu konusunda en ufak kuşku duymaz oldu, Rosanette'in kullandığı sözcük de nitekim bunu doğrulamaktaydı!

Kendisinden yüz adım ötedeki *milord* tipi gezinti arabasındaki bir hanım gözüne ilişti. Kadın arabanın penceresinden dışarı sarkıp bakıyor ve sonra hemen geri çekiliyordu. Bu hareketi birkaç kez yineledi. Genç adam kadının yüzünü göremiyordu. Yüreğine bir kuşku düştü, bu kadın sanki Bn. Arnoux'ymuş gibi geliyordu ona. Ama olanaksızdı bu! Bn. Arnoux niye kalkıp buralara gelmiş olabilirdi ki? Delikanlı jokeylerin tartıldığı yerin yanında biraz gezineceğini bahane ederek arabadan atladı.

"Hiç de kibar bir beyefendi yapmaz bu yaptığınızı!" dedi Rosanette.

Ama delikanlı ona kulak asmadı, yürüyüp gitti. *Milord* araba yön değiştirdikten sonra tırısa kalktı ve gitti.

Frederic o anda Cisy'ye yakalandı.

"Selam aziz dostum! Nasılsınız? Bakın Hussonnet de orda! Dinlesenize konuşmasını!"

Frédéric *milord* arabaya yetişebilmek için Cisy'nin elinden kurtulmaya çabalıyordu. Bir yandan da Mareşal ona habire işaretler ederek yanına çağırıyordu. Cisy Mareşal'i fark etti, ille de onu selamlamak istiyordu.

Büyükannesinin yas dönemi sona erdikten bu yana, Cisy büyük hayalini gerçekleştirmek, yani "marka olmak" yolunda hızla ilerliyordu. Kısa model bir takım ve ekose yelek, geniş fiyonklu pabuçlar giymiş, giriş kartını da şapkasının kaytanına sokmuştu; gerçekten de kendi deyimiyle "şıklığının" bir tek eksiği bile yoktu, İngiliz meraklısı ve silahşörce bir şıklık. İlk önce iğrenç bir yarış alanı dediği Champ-de-Mars'tan sızlandı ve Chantilly yarışlarıyla orada yapılan binbir çeşit komiklikten söz etti, geceyarısı on ikiyi vururken üst üste on iki bardak şampanya içebileceğine yemin etti ve Mareşal'le bahse girmeye kalkıştı, o sırada onun çifte köpeklerini okşuyordu; öbür dirseğiyle de kapıya dayanırken, bastonunun topuzunu ağzına almış, bacaklar ayrık, gövdesini germiş, abuk sabuk laflar etmeyi sürdürüyordu. Onun yanı başında Frédéric, bir yandan *milord* tipi arabanın nereye kayboluverdiğini anlamaya çalışırken, boyuna sigara içiyordu,

O sırada çan çaldığı için Cisy bırakıp gitti ve Rosanette bir oh çekti, çünkü, dediğine göre Cisy onu müthiş sıkmıştı.

İkinci yarışmada özel hiçbir şey olmadı, eğer sedyeyle taşınan adamı saymazsak, üçüncü yarışma da öyle geçti. Sekiz atın birden Kent Ödülü'ne yarıştığı dördüncü yarışma ondan daha ilginçti.

Tribün seyircileri bankların üstüne çıkmışlardı. Arabalarının içinde dikilip, gözlerinde dürbünle seyredenler de jokeylerin

manevralarını izliyorlardı; hipodromu çepeçevre sarmış kalabalığın ortasında bunların sarı, kırmızı, beyaz ve mavi noktalar halinde kaydığı gözleniyordu. Uzaktan, hızlı koştukları hiç belli olmuyordu, hele Champ-de-Mars'ın öbür başına geldiklerinde, sanki ağırlaşmış gibi bir izlenim bile bırakıyorlardı, adeta koşmuyor da kayıyorlardı ve atların uzanmış bacaklarının büküldüğü görülmeden karınları toprağı yalayıp geçer gibiydi. Ne var ki geri dönüp geldiklerinde görüntüleri irileşiveriyor, geçerken vücutları rüzgarı kesiyor, toynakları yeri titretiyor, çakıllar havada uçuşuyordu; jokeylerin rüzgarla şişen ceketleri birer yelken olup çırpınıyordu; hızla inen kırbaçlarıyla hayvanlarını varış noktasına doğru uçuruyorlardı. Eski rakamlar kaldırılıp başka rakamlar yükseltiliyordu; yarışı kazanan at tartı yerine dek alkışlar arasında, kan ter içinde, boyun öne düşmüş, dizler gerilmiş sürüklenip giderken, eyeri üzerinde jokey öldü ölecek gibi böğürlerini tutuyordu.

Bir sonuca karşı çıkıldığından, sonuncu yarış zamanında başlatılamadı. Kalabalık sıkılıp dört yana dağıldı. Tribünlerin altında erkekler yarenlik ediyorlardı; konuşmalar açık saçıktı ve yüksek tabakadan kadınlar yosmaların yakınında bulunmayı içlerine sindiremeyip orayı terk ettiler.

Halk balolarının ünlü simaları, bulvar tiyatrosunun güldürü aktrisleri de ordaydı; bunlar arasında en çok itibar görenler, en güzelleri değildi. Sözgelişi ihtiyar Giorgine Aubert. Bir vodvilcinin deyişiyle, Fahişelerin XI. Louis'si.[118] Kendisi iğrenç derecede frapan makyajıyla, kış ortasında kalmış gibi samur kürkten etolüne sarınıp, upuzun *kaleş* arabasının içine boylu boyunca uzanmış, ikide birde domuz homurtusuna benzer bir kahkahayla dikkat çekiyordu. Bir dava konusu olup ünlenmiş bulunan Bn.

118) XI. Louis 1461'de tahta geçtiğinde soylu sınıfın muhalefetiyle karşılaştığı gibi, hükümdarlığının daha sonraki yıllarında, Kilise'nin haklarını kısıtladı. (Ç.N.)

de Remoussot ise, *brik* tip arabasının sürücü koltuğunda Amerikalı baylarla birlikte boy gösteriyordu; ya, Gotik tabloların Bakire'si havalarında, kapı yerine güllerle dolu bir çiçeklik yerleştirilmiş *eskargo* tipi tek atlı arabasını entarisinin on iki volanıyla dolduran Therese Bachelu'ye ne demeliydi! Tüm bu şatafat Mareşal'i kıskandırdı; o da dikkati çekmek için başladı abartılı elkol hareketleri yapmaya ve avaz avaz konuşmaya.

Nitekim, centilmen beyler onu hemen tanıyıp selamlar gönderdiler. Rosanette bunlara yanıt verirken, Frederic'e her birinin adını söylüyordu. Kontlar, vikontlar, dükler ve markilerdi bunlar; Frederic de bayağı çalım satıyordu yani, çünkü bu adamların her birinin bakışında, onu şanslı saydıkları ve kendisine saygı duydukları anlaşılıyordu.

Cisy de, çevresindeki olgun yaştaki erkeklerin arasında oldukça mutlu görünüyordu. Kravatlarının tepesinden, dalga geçer gibi gülümsüyorlardı ona; Cisy sonunda en yaşlı olanın avcuna bir şaplak vurup Mareşal'e doğru ilerledi.

Mareşal o sırada, üzerine kaz ciğeri ezmesi sürülmüş dilimini yapmacıklı bir iştahla yemekteydi; Frederic de onun isteğine uyarak, dizleri arasına bir şarap şişesini sıkıştırmış, dilimini yiyordu.

Milord araba yeniden ortaya çıktı, evet, Bn. Arnoux'ydu içindeki. Beti benzi inanılmaz derecede soluverdi.

"Bana şampanya doldur!" dedi Rosanette.

Ve kadehini olabildiğince yükseğe kaldırarak haykırdı:

"Hey! Baksana buraya! Namuslu kadınlar varmış burada! Hey! Benimkinin karısı!"

Çevrede bir kahkaha koptu, *milord* ortadan kayboldu. Frederic kadını eteğinden çekiyordu ve kan başına sıçramak üzereydi. Ama Cisy vardı, az önceki tavrını takınmıştı yine; üstüne üstlük,

kendine olasıya güvenli, o akşam yemeğine davet etti Rosanette'i.

"Olanaksız," dedi Rosanette. "Biz birlikte Kafe Anglais'ye gideceğiz çünkü."

Frédéric sanki hiçbir şey duymamış gibi suskun kaldı; Cisy umduğunu bulamayınca Mareşal'i bırakıp gitti.

Ama arabanın sağ kapısının yanında dikilmiş konuştuğu sırada, sol yandaki kapıdan Hussonnet çıkagelmişti ve bu Kafe Anglais konusuna dönüş yaparak:

"Pek güzel bir yerdir orası! Gidip birşeyler yesek mi? Ne dersiniz?" dedi.

Frédéric arabanın bir köşesine çöküp kalırken: "Canınız nasıl isterse," dedi, ufukta *milord*'un gözden kayboluşuna bakıyordu o sırada... Ve onulmaz bir yara almış bulunan büyük aşkını yitirmiş olduğunu seziyordu. Oysa öbür aşk yanı başındaydı, şen şakrak aşk, kolay aşk! Ne var ki, genç adam bıkkınlık içindeydi, çelişkili isteklerin baskısı altında ne istediğini bile bilmez olmuş, ölçüsüz bir hüzün çökmüştü üstüne, ölmek istiyordu.

Bir sürü ayak sesi ve konuşmalar duyunca, Frédéric başını kaldırıp baktı; pistin kıyısına gerili ipin üstünden atlayan çocuklar tribünleri seyretmeye gelmişlerdi; herkes evine dönüyordu. Birkaç damla yağmur düştü. Arabaların yarattığı sıkışıklık daha da arttı. Hussonnet ortalıkta görünmüyordu.

"Canıma minnet!" dedi Frédéric.

"Baş başa olmayı daha çok seviyoruz," dedi Mareşal, elini onunkinin üstüne bırakarak.

Tam o sırada önlerinden, dört atla çekilen ve *daumont* arabalar tarzında, kadife ceketlerine altın yaldızlı saçaklar geçirilmiş çift seyisle sürülen, bakır ve çelik ışıltılar içinde gözleri kamaştıran muhteşem bir *lando* araba geçti. İçinde, kocasının yanı başı-

na oturmuş Bn. Dambreuse ve karşı kanapede ise Martinon görünüyordu; üçünün yüzünde de bir şaşkınlık vardı.

"Beni tanıdılar!" dedi içinden Frédéric.

Rosanette önlerinden geçenleri daha iyi görebilmek için arabayı durdurtmak istedi. Ama, yeniden Bn. Arnoux'yla karşı karşıya gelinebilirdi. Genç adam arabacıya bağırdı:

"Hadisene! Hadisene! İlerle!"

Ve üstü kapalı *berlin* araba Champs-Elysees yönüne doğru fırladı, öbür arabaların, *kaleş*'lerin, *briçka*'ların, *wurt*'ların, *tandem*'lerin, *tılburi*'lerin, *dog-cart*'ların, içinde çakırkeyif işçilerin şarkılar söylediği meşin perdeli büyük tip *omnibüs*'lerin ve aile babalarının ürkek ürkek sürdükleri *dömi-fortün*'lerin arasına sokuldu. Balık istifi faytonların içinde, öbür yolcuların dizlerine oturtulmuş oğlancıkların ayakları kapıdan dışarı sarkıyordu. Seyis koltuğu kumaşla kaplanmış büyük kupa arabaları uyuklayan kibar dulları gezdiriyordu, ya da rüzgar gibi müthiş bir *stepper* arabanın atı, moda düşkünü birinin siyah frakı gibi sade ve şık bir boş koltuğu gözler önünden geçirip götürüyordu. Bu arada sağanak adamakıllı şiddetlenmişti. Şemsiyeler ve güneş şemsiyeleri açılıyor, su geçirmez üstlükler giyiliyordu ve uzaktan uzağa sesleniliyordu: "Selam! – Nasılsınız? – Evet! – Hayır! – Hoşçakalın!" Ve insan yüzleri karagöz oyunu kişileri gibi hızla geçip gidiyordu. Frédéric'le Rosanette, yanı başlarında sürekli dönen tekerlekleri görmekten şaşalamış bir halde, ağızlarını açıp tek söz etmiyorlardı.

Zaman zaman, fazlasıyla telaş içindeki bu arabaların tümü birden aynı anda, aynı diziler halinde duruveriyordu. İnsanlar iyice yakınlaşmış oluyorlar ve o sırada birbirlerini inceliyorlardı. Üstüne arma işlenmiş kapı kanatlarının kıyısından ilgisiz bakışlar kayıyordu kalabalığın üstüne; faytonların diplerinde ise, im-

renme dolu bakışlar ışıldıyordu; gururla dikleşen başlara aşağılayıcı bakışlar yanıt veriyordu; bir karış açılmış kimi ağızlardan aptalca hayranlıklar okunuyordu; ve şurda burda, yolun ortasında tek başına gezinmekte olan bir kimse, arabaların arasından koşturup gelen bir atlıdan kaçmak için bir sıçrayışta kendini kalabalığın dışında buluyor, kaldırımın kıyısına dar ulaşıyordu. Sonra arabaların tümü yeniden harekete geçiyordu; seyisler dizginleri bırakıveriyorlar ve kırbaçlarını yere indiriyorlardı; coşan atlar suluk zincirlerini şakırdatarak çevreye köpükler saçıyordu; atların ter içinde kalmış sağrılarından da, ıpıslak koşumlarından da, içinden akşam güneşinin kayıp geçtiği su buharları tütüyordu duman duman. Güneşin Arc de Triomphe'un altından geçerken uzattığı adam boyu kızılımsı ışıkta, tekerleklerin poyraları, kapı topuzları, okların uçları ve küçük eyer halkaları ışıl ışıl ışıldıyordu; içinde yelelerin, giysilerin ve kafaların dalgalandığı bir nehire benzeyen anayolun iki yanında, yağmurdan pırıl pırıl olmuş ağaçlar çift sıra yeşil sur duvarları gibi yükseliyordu. Tepede yer yer beliren göğün maviliği, ipek saten yumuşaklığına bürünüyordu.

O sırada Frederic, artık gerilerde kalmış olan ve kendisinin şu arabaların birinin içinde, şu kadınlardan birinin yanı başında olmanın anlatılamaz mutluluğuna özendiği günleri anımsadı. İşte şimdi bu mutluluk avcunun içindeydi ama sevinemiyordu.

Yağmur dinmişti. Yayalar ve Garde-Meubles'ün sütunları arasına sığınmış olanlar yollarına gidiyorlardı artık. Royale Sokağı'nda gezintiye çıkmış olanlar bulvara doğru geri tırmanıyorlardı. Dışişleri Bakanlığı önünde bir sürü işsiz güçsüz budala, basamaklara yerleşmiş bekleşiyordu.

Çin Hamamları'nın yanında, kaldırımda oyuklar bulunduğundan *berlin* araba yavaşladı. Fındıkkabuğu rengi palto giymiş

bir adam kaldırımın kıyısından yürüyordu. Araba makasının altından sıçrayan çamur adamın sırtına geldi. Müthiş sinirlenen adam dönüp arkasına baktı: Frédéric sapsarı olmuştu; Deslauriers'yi hemen tanımıştı çünkü.

Kafe Anglais'nin kapısının önüne geldiklerinde genç adam arabayı başından savdı. Arabacının parasını ödediği sırada, Rosanette merdivenleri çıkmaya başlamıştı.

Frédéric onu merdivenlerde bir adamla konuşurken buldu. Kolunu verdi. Ama koridorda yine bir başka asilzade Rosanette'i durdurdu.

"Hadi sen gidekoy! Ben seninleyim!" dedi Rosanette.

Frédéric lokantadaki özel odaya tek başına girdi. Açık duran iki pencereden, karşı evlerin camlarından insanlar görünüyordu. Kurumaya yüz tutmuş asfaltta titreşen kocaman hareler oluşuyordu, balkona yerleştirilmiş bir manolya içerileri mis gibi kokutuyordu. Bu koku ve bu serinlik genç adamın gergin sinirlerini yatıştırdı; Frédéric kendini aynanın altındaki kırmızı sedirin üzerine bırakıverdi.

Mareşal geldi; Frédéric'in alnına bir öpücük kondurdu:

"Tatlım bir şeye mi üzülmüş?"

"Galiba!" dedi delikanlı.

"Hadi, hadi! Üzüntüleri olan bir tek sen değilsin!" Söylemek istediği şuydu: "Birlikte mutlu olmak için her birimiz kendi derdini unutmalı!"

Daha sonra kadın dudaklarının arasına bir çiçeğin taçyaprağını iliştirdi ve ısırsın diye Frédéric'e uzattı. Bu ince ve nerdeyse sevecence şehvete çağrı jesti delikanlıyı duygulandırdı.

"Bana neden acı çektiriyorsun?" dedi, aklı Bn. Arnoux'da.

"Ben mi acı çektiriyorum?"

Ve gelip genç adamın önünde durdu, iki elini omuzlarına

koymuş, kirpikleri birbirine değercesine kısılmış gözlerle ona bakıyordu.

Tüm erdemi, garazı ve kini birdenbire dipsiz bir uyuşukluğa gömülmüş olan genç adam ona:

"Beni sevmeyi istemiyorsun ya!" dedi ve kadını dizleri üstüne çekti.

Rosanette kendini ona bırakmıştı; Frédéric kollarını kadının beline doladı; ipekli entarisi hışıl hışıl ettikçe delikanlının kanı kaynıyordu.

Koridorda Hussonnet'nın sesi duyuluyordu: "Nerdeler bunlar yahu?"

Mareşal birden kalkıp dikildi ve odanın öbür ucuna fırladı gitti, kapıya arkası dönük durdu.

Istiridye siparişi verdi; birlikte masaya geçtiler.

Hussonnet pek iç açıcı olamadı. Her allahın günü değişik değişik konularda yazı yazmaktan, fazla gazete okumaktan, çok fazla tartışmaya katılmaktan ve göz boyamak için durmadan aykırı düşünce üretmekten gerçek yaşam kavramlarını göremez olmuş, kendi çaktırdığı cılız kıvılcımlardan gözleri adeta kararmıştı. Eskiden dağdağasız ama şimdi güçleşmiş olan yaşamının sıkıntıları onu sürekli hareket halinde tutuyordu; ve bir türlü kabullenmek istemediği yetersizliği onu hırçın ve sarakacı yapmıştı. Yeni sahnelenen *Ozaï* adlı bale konuşulurken, danslara karşı zorlu bir çıkış yaptı, söz danstan açılmışken, operaya verdi veriştirdi, daha sonra opera konuşulmaya başlandığında, İtalyanlara çattı, sonradan İtalyanların yerini almış olan İspanyol aktörler topluluğu için de: "Sanki Kastilyalılardan gına gelmemişti de!" dedi. Bu sözleri İspanya'ya karşı romantik bir sevgisi olan Frédéric'te şok etkisi yaptı; konuşmayı kesmek için, bir süre önce Edgar Quinet ile Mickiewicz'in atıldığı College de Fran-

ce'ta neler olduğunu öğrenmek istedi. Ne var ki, B. de Maistre hayranı Hussonnet'nin Otorite'den ve Maneviyatçılık'tan[119] yana olduğu anlaşıldı. Öte yandan, Hussonnet kanıtlanmış olaylara bile kuşkuyla bakıyor, tarih olgusunu yadsıyor, pozitif anlayışa karşı çıkıyor, hatta, "Geometri de ne palavra ya!" diyebiliyordu. Sahne sanatçılarını taklit ede ede, kafasında her şey birbirine karışmıştı. Örnek diye gösterdiği başkişisi de Sainville[120] idi.

Hussonnet'nin bu boş laflarından sıkılmıştı Frederic. Sinirli bir hareketle, masanın altındaki finolardan birini botuyla yakaladı.

Köpeklerin ikisi birden çok kötü havlamaya başladı.

"Bunları biriyle eve bıraksanız iyi olur!" deyiverdi Rosanette'e.

O da kimseye güvenemeyeceğini bildirince, Frederic bohem arkadaşına dönüp:

"Hadi bakalım, Hussonnet! Bir özveride bulun!"

"Oh! Evet, yavrucuğum! Çok sevinirim!"

Hussonnet fazla yalvartmadan kalktı gitti.

İyiliğinin karşılığı bu mu olacaktı? Frederic bunu aklına bile getirmedi. Hatta baş başa kalmalarının tadını çıkarmaya başlıyordu ki, garson içeri girip:

"Hanımefendi, sizi biri görmek istiyor!" dedi.

"Ne? Yine mi?"

"Yine de gidip bir baksam iyi olur," dedi Rosanette.

Frederic bu kadına susamıştı, ona gereksinimi vardı. Yanından kalkıp gitmesini kendisine karşı olan görevini yapmaması gibi algılıyordu, nerdeyse kabalık ettiğini düşünüyordu. Niyeti neydi? Bn. Arnoux'ya hakaret ettiği yetmiyor muydu yani? O da

119) Fr. *Spiritualisme*. O yıllarda Maddeciliğe karşı savunulan felsefe. (Ç.N.)
120) Sahnede karikatürsü mimikleriyle ünlenmiş ve çokluk aptal adam rolüne çıkan aktör. (Ç.N.)

bunu hak etmedi mi?! Tüm kadınlardan nefret ediyordu artık Frédéric; ve gözyaşlarına boğuluyordu, aşkının değeri bilinmemişti, şehveti ise aldatılmıştı.

Mareşal, yanında Cisy'yle birlikte geri geldi:

"Beyefendiyi davet ettim. İyi ettim, değil mi?"

"Ne dedin? Ha... Elbette iyi ettin!"

Frédéric, işkence gören birinin gülümseyişiyle beyzadeye oturmasını işaret etti.

Mareşal mönüye göz gezdirip tuhaf adları olan yemeklere takılmaya başladı.

"Richelieu tarzı bir tavşan fileto alıp, sonra da bir d'Orleans tarzı puding mi yesek?"

"Aman! D'Orleans yemeyelim!" diye haykırdı Cisy, "çünkü o bir lejitimist'tir[121]" diyerek aklı sıra nükte yaptı.[122]

"Peki Chambord tarzı kalkan balığı yer miydiniz?"

Rosanette'in bu derece üstelemesi Frédéric'i sıktı.

Mareşal kendine sade bir dana fırın, tatlısu ıstakozu, domalan mantarı, ananas salatası ve vanilyalı dondurma istemeye karar verdi.

"Daha sonra, düşünürüz. Benim isteklerim bu kadar, tamam! Ha! Unutuyordum! Bir de sucuk getirin, sarımsaklı olmasın!"

Rosanette garsonu "delikanlı" diye çağırıyor, bıçağıyla bardağına vuruyor ve ekmeğinin içinden kopardığı parçaları tavana fırlatıyordu. Burgonya şarabından hemen içmek istedi.

"Bu şarap en başta alınmaz," dedi Frédéric.

Vikonta göre, kimi zaman alınabilirdi.

"Yok canım! Asla!"

"Tartışılamaz diyorum, inanın bana!"

---

121) Krallık hakkının babadan oğula geçtiğine inanan kişi. (Ç.N.)

122) Burada Cisy'nin yanlış tarih bilgisine sahip olduğu ve Orléans'cılarla lejitimist'leri birbirine karıştırdığı anlaşılıyor. (Ç.N.)

"Ah! Bak gördün mü!"

Bunu söylerken kadın öyle bir baktı ki, anlamı şuydu:

"Bu herif zengin, o öyle diyorsa, öyledir!"

Bu arada kapı her dakika açılıyordu ve garsonların tiz sesleri geliyordu, yandaki özel odada ise külüstür bir piyanoda biri vals çalıyordu. Daha sonra at yarışları konuşulurken söz binicilikten açıldı ve iki rakip sistem üzerinde tartışıldı. Cisy Baucher diyor başka demiyordu, Frédéric ise Kont d'Aure'u tutuyordu, Rosanette omuzlarını kaldırdı ve:

"Yeter, allah aşkına! Görüyorsun ki senden iyi biliyor o!"

Bunu derken dirseğini masaya dayamış, bir narı dişlemekteydi; önündeki şamdanın mumları rüzgarda titreşiyordu; bu beyaz ışık tenine işleyerek çeşitli sedef tonlarına giriyordu; gözkapakları uçuk gülpembe olurken, gözbebekleri ışıldıyordu ve narın al rengi dudaklarının lal rengine karışıyor, incecik burun delikleri açılıp kapanıyordu; bu kadının kişiliğinde hepten bir küstahlık, bir sarhoşluk ve yitmişlik vardı ki Frédéric'i deli ediyor ve yüreğini çılgın isteklerle tutuşturuyordu.

Rosanette bunun ardından sakin bir ses tonuyla, o kocaman kahverengi *lando*'nun kimin olduğunu sordu.

"Kontes Dambreuse'ün arabası," dedi Cisy.

"Demek o kadar zenginler?"

"Öf! Bildiğin gibi değil! Gerçi vali kızı olan Bn. Dambreuse, kendisi yalnızca bir Matmazel Boutron'dur, bir lokmacık da serveti vardır. Buna karşılık kocası, birkaç koldan miras toplamış biridir." Cisy onları saydı döktü; kendisi Dambreuse'lerle içli dışlı olduğundan ailenin geçmişini iyi biliyordu.

Frédéric salt can sıkmak için Cisy'nin her dediğini inatla çürütmeye kalkıştı. Bn. Dambreuse'ün adının De Boutron olduğunu, bunun da onun soyluluğunu kanıtladığını ileri sürdü.

"Bana ne yahu! Benim gözüm onun o şatafatlı arabasıyla, uşak takımında!" Mareşal böyle deyip koltuğuna kaykıldı.

O sırada entarisinin yukarı sıyrılan sol kolundan, üç opal taşlı bileziği ortaya çıkmış oldu.

Frederic bileziği görüverdi.

"A! ama..."

Üçü birbirine baktı ve her biri kızardı.

Kapı usulca aralandı, bir şapkanın kıyısı göründü, ardından da Hussonnet'nin profili.

"Pardon, âşıklar, umarım rahatsız etmiyorum!"

Ama birden durakladı. Cisy'yi görünce şaşırmıştı, hem de onun bıraktığı yere Cisy oturmuştu.

Sofraya bir kişilik servis eklendi. Hussonnet'nin karnı zil çaldığından sofrada artan sürten ne varsa rasgele avuçluyor, bir tabaktan et alıyor, sepetten meyve seçiyordu, bir eliyle doldurduğu kadehi öbür eliyle yuvarlıyordu, bir yandan da görevini nasıl yerine getirdiğini anlatıyordu: Her iki kuçu kuçu da yerini bulmuştu, evde her şey bıraktıkları gibiydi, yalnızca ahçı kadını bir erle birlikte yakalamıştı; uyduruyordu tabii ki, dinleyenler üzerinde etki yapmak için hazırlanmış palavra.

Mareşal mantosunu askıdan aldı. Frederic zilin üstüne atlayıp garsonu uzaktan seslenerek çağırdı:

"Araba çağır!"

"Benim araba burda," dedi vikont.

"Ama, beyefendi!"

"Bakın ama, beyefendi!..."

Ve ikisinin de benzi solmuş, elleri titreyerek, birbirlerinin gözlerinin içine bakıyorlardı.

Sonunda Mareşal Cisy'nin koluna girdi, masaya oturmuş bulunan bohemi göstererek:

"Ona göz kulak olun ha! Boğulacak nerdeyse. Finolarım için gösterdiği özveriden ötürü ölmesini istemem!"

Kapı arkalarından kapandı.

"Ee?" dedi Hussonnet.

"Ee... ne ee'si?"

"Ben sanmıştım ki..."

"Siz ne sanmıştınız?"

"Yani o şey... siz hâlâ?..."

Lafın gerisini hareketle anlattı.

"Olmadı ya! Hiç olmadı!"

Hussonnet fazla üstüne varmadı.

Meğer onun bir amacı varmış da, kendi kendini bu akşam yemeğine bunun için davet etmiş: Adı artık *L'Art* değil de, *Le Flambard* olan ve "Topçular! Haydi iş başına!" parolasıyla çıkmaya başlayan gazetesinin parasal durumu hiç de iyi olmadığından, bu gazeteyi Deslauriers'den yardım almaksızın haftalık dergiye çevirmeyi planlıyormuş. Frédéric'e eski projesini yeniden anlattı, yeni planını da açıkladı.

Frederic kuşkusuz hiçbir şey anlamadığından, yanıt olarak havada birşeyler söyledi. Hussonnet masanın üstünden bir avuç yaprak sigara aşırıp: "Hoşçakal, iyi kalplim!" dedi ve çekti gitti.

Frederic hesabı istedi. Fatura epey kabarıktı. Garson kolunda peçeteyle parasını beklemekteydi. O sırada Martinon'a benzeyen, soluk benizli başka bir herif gelip şöyle dedi:

"Bağışlayın efendim, kasaya fayton ücretini getirmeyi unutmuşlar da."

"Ne faytonuymuş o?"

"Biraz önce burdaki beyefendinin, küçük köpekleri götürmek için bindiği fayton."

Sanki zavallı delikanlıya acıyormuş gibi, garsonun suratı ka-

rarıverdi. Frederic'in içinden adamın suratına tokadı yapıştırmak geldi. Paranın üstü yirmi frangı bahşiş olarak bıraktı.

Peçeteli adam yerlere dek eğilerek selamlarken:

"Sağolun, efendim!" dedi.

Frederic ertesi gün sabahtan akşama böyle küçük düşürülüşünü ve bundan duyduğu öfkeyi kafasında sürekli evirdi çevirdi. Cisy'ye bir tokat aşketmediğine hayıflanıyordu. Mareşal'e gelince, onu bir daha asla görmemeye yemin etti; güzel kadın mı yoktu? Bu tür kadınlara parayla sahip olunduğuna göre, Borsa'da çiftliğinin değerine oynamaya ve zengin olmaya karar verdi. Sahip olacağı lüksle Mareşal'i de, öbürlerini de ezip geçecekti. Akşam olmuştu, delikanlı Bn. Arnoux'nun gün boyu hiç aklına gelmediğine şaştı kaldı.

"Aman isabet! Düşünsem ne yazar?"

Daha ertesi günü, saat sekiz olur olmaz, Pellerin Frederic'i görmeye geldi. Mobilyalara duyduğu hayranlığı dile getirerek başladı işe, ardından pohpohlayıcı sözler gırla gitti. Ve birden:

"Pazar günü at yarışlarına gittiniz, değil mi?" diye sordu.

"Evet, gitmez olaydım!"

Ressam İngiliz atlarının anatomisine karşı söylev çekti, Gericault ve Parthenon atlarını övdü. "Rosanette'le birlikteydiniz, değil mi?" Ve başladı ustalıkla övgüler düzmeye.

Ne var ki Frederic'in buz gibi tavrı karşısında bozum oldu. Ressam portre konusuna nasıl gelebileceğini bir türlü kestiremiyordu.

İlk başta niyeti bir Tiziano tablosu ortaya koymaktı. Ama modelinin çok renkliliği giderek ona esriklik vermişti ve içinden geldiği gibi çalışarak boya üstüne boya, ışık üstüne ışık vurmuştu; Rosanette önce tabloya bayıldı, ama o zamanlar Delmar'la olan randevuları yüzünden seanslar aksamıştı, Pellerin de böyle-

ce gözleri kamaşa kamaşa kendi yapıtını seyretmek için bol bol zaman bulmuştu. Ama sonunda bu hayranlığı yatışınca, durup bir düşündü: Acaba tablosu gerçekten büyük yapıt kusursuzluğuna ulaşmış mıydı? Tiziano tablolarını bir daha gözden geçirince aradaki farkı gördü ve eksiğini kabullendi; bunun üzerine salt konturların üzerinden bir daha geçti. Daha sonra çizgileri derinleştirerek baş ve fon renklerini eritip kaynaştırmaya çalıştı; böylece yüz adamakıllı belirmiş oluyordu, gölgeler ağırlık kazanmıştı; şimdi her şey daha bir kendini gösterir duruma gelmişti. Sonunda Mareşal gelip tabloyu gördü. Bir de onu eleştirmeye yeltenmez mi! Sanatçı elbette sıkı durmuştu. Önce kadının aptallıkları karşısında küplere binmesine binmişti, ama sonra durup, onun haklı olabileceğini düşündü. Böylece kuşku dönemi başlamıştı ve çelişen düşüncelerin neden olduğu mide krampları, uykusuz geceler, yüksek ateşler ve kendi kendinden uzaklaşmayı yaşadı; kendinde rötuşlar yapma gücünü bulabilmiş olsa da, yaptığı işe güven duyamadığı için gönülsüz bir çalışmaydı bu.

Ressam Salon'a girme olanağından yoksun olmasından ötürü sızlandı, bir de Frederic'e, Mareşal'in portresine gelip bakmadı bile diye sitem etti.

"Mareşal umrumda bile değil!"

Böyle bir şeyin söylendiğini duymak ressamı yüreklendirdi:

"Size desem ki bu aptal kadın tabloyu şimdi istemiyor, inanır mısınız?"

Ama Pellerin'in söylemediği bir şey vardı: tablo için Mareşal'den tam bin *ekü* istemişti. Oysa Mareşal tablonun kim tarafından ödeneceği konusunda kafasını pek yormuyordu. Arnoux'dan koparmayı istediği daha başka acil şeyler olduğundan, tablonun sözünü bile etmemişti.

"Peki Arnoux ödemez mi?" dedi Frederic.

Rosanette Pellerin'i ona gitmeye heveslendirmişti. Eski tablo taciri şimdi portreyle falan ilgilenmiyormuş.

"Bu portre Rosanette'e ait diyor, başka demiyor."

"Aslında, doğru söylüyor."

"Ama şimdi kadın gönderdi beni size," deyiverdi Pellerin.

Hani tablonun çok başarılı olduğuna inansa, belki fazla bir şey istemeyebilirmiş de... Ama eleştirmenlere karşı, hatırı sayılır bir meblağ hem onları haksız çıkarır, hem de kendine güvenini pekiştirmiş olur diye. Frederic verip kurtulmak istediği için, ne istediğini efendice sordu.

Çılgın bir rakamdı duyduğu, hemen karşı çıktı:

"Aman! Aman! İstemem!"

"Oysa siz bu kadının âşığısınız ve siparişi veren de sizsiniz!"

"İzninizle, benim yaptığım yalnızca bir aracılıktı."

"Ama tablonun elimde kalmasına göz yumacak değilsiniz, herhalde."

Ressamın giderek kafası kızıyordu.

"Pöh! Sizin bu kadar pinti olduğunuzu bilmezdim."

"Ben de sizin bu kadar paragöz olduğunuzu. Hadi güle güle!"

Pellerin henüz çıkmıştı ki, Sénécal girdi içeri.

Allak bullak olan Frédéric, telaşlandığını gösteren bir hareket yaptı.

"Ne var? N'oldu?"

Sénécal olayı anlattı:

"Cumartesi saat dokuza doğru, Bn. Arnoux Paris'ten bir mektup aldı ve hemen başkente dönmesi gerektiğini söyledi. Ancak fabrikada o sırada Creil'e gidip araba bulup getirecek kimse yoktu, beni göndermeye niyetleniyordu. Benim görev alanıma girmediğini söyleyip isteğini geri çevirdim. O da kalkıp gitti, pazar

akşamı da geri geldi. Dün sabah Arnoux fabrikaya damladı. Bordeaux'lu kız benden şikayetçi olmuş. Aralarında ne geçtiğini bilemem, ama benim verdiğim cezayı herkesin içinde kaldırmış. Birbirimize hoş olmayan şeyler söyledik. Uzun sözün kısası, Arnoux hesabımı gördü ve işte burdayım! Aslında, yaptığıma pişman değilim, ben görevimi yaptım. Önemi yok. Zaten sizin yüzünüzden!"

"O da ne demek?" diye haykırdı Frederic, Senecal'in durumu fark etmiş olmasından korkuyordu.

Ama Senecal hiçbir şeyin farkında değildi, çünkü şu yanıtı verdi:

"Yani, siz olmasaydınız, belki de daha iyi bir iş bulmuş olurdum."

Frederic biraz önceki düşüncesinden ötürü adeta vicdan azabı duydu ve:

"Şu durumda sizin için ne yapabilirim?" diye sordu.

Senecal'in istediği işti, herhangi bir iş, kendine bir yer.

"Bu sizin için kolaydır. Bir sürü tanıdığınız var. Sözgelişi B. Dambreuse. Deslauriers söylemişti bunu bana."

Deslauriers'yi anımsamak dostunun hiç hoşuna gitmedi. Champ-de-Mars'taki karşılaşmadan sonra, Dambreuse'lere gitmeyi pek düşündüğü yoktu.

"Birini onlara önerecek kadar aileyle yakınlığım yok."

Demokrat, bu ret yanıtını kahramanca içine sindirebildi ve bir dakikalık bir susmadan sonra:

"Tüm bunlar, hiç kuşkum yok ki, o Bordaux'lu kızla, sizin Bn. Arnoux'nuzun başının altından çıktı."

Bu *sizin* sözcüğü Frederic'in yüreğinde kalmış son iyi niyet zerreciğini de silip süpürdü. Yine de kibarlığı elden bırakmayıp, çekmecesinin anahtarına uzandı.

Senecal onu önceden uyardı.

"Hayır, teşekkür ederim!"

Daha sonra, bir süre kendi dertlerini unutup vatanın durumlarından söz açtı, Kral'ın özel gününde onur nişanlarının nasıl da rasgele dağıtıldığına dikkat çekti, olası bir kabine değişikliğini ve devrin skandalları olan Drouillard ve Benier davalarını[123] gündeme getirdi, burjuvalara atıp tuttu ve ufukta bir devrim gördüğünü bildirdi.

Duvarda asılı bir Malezya hançerini görünce durakladı. Eline alıp sapından tutarak bir denedi ve sonra tiksinmiş gibi bir tavırla kanapenin üstüne fırlattı.

"Hadi eyvallah! Notre-Dame-de-Lorette'e yetişmem gerek."

"Ya? Ne var ki orda?"

"Bugün Godefroy Cavaignac'ın[124] görev başında öldüğü gündür. İş üstünde ölmüştür kendisi! Ama son gülen iyi güler... Kim bilir?"

Senecal elini yiğitçe uzattı Frédéric'e.

"Bir daha hiç görüşmeyebiliriz, elveda!"

Üst üste söylediği bu "elveda" sözü, hançere bakarken kaşlarının çatılması, reddedilmeyi içine sindirmesi ve asıl o törensel tavrı Frederic'i birtakım hayallere daldırdıysa da, delikanlı çok geçmeden bunları düşünmez oldu.

O hafta içinde, Le Havre'daki vekilinden çiftliğin bedeli geldi: Yüz yetmiş dört bin frank. Frederic bunu ikiye böldü, yarısıyla devlet bonoları aldı, öbür yarısını ise, Borsa'da şansını denemek üzere götürüp borsa görevlisine teslim etti.

Şimdi genç adam günün modası haline gelmiş içkili lokanta-

123) Bu iki şahısla ilgili birtakım büyük yolsuzluklar Hükümet'le muhalefet arasında büyük çekişmelere yol açmıştı. (Ç.N.)

124) Gizli örgütlerde militan olarak çalıştıktan, isyan hareketlerine katıldıktan sonra, 5 Mayıs 1845'te, 44 yaşındayken öldürüldü. 1848'de yürütme erkinin başına geçen General Louis-Eugène Cavaignac'ın kardeşiydi.

larda yemek yiyor, tiyatrolara gidiyor, gönlünü eğlendirmeye bakıyordu. Derken, Hussonnet'den bir mektup geldi: At yarışlarının ertesi günü, Mareşal'in Cisy'yi kapıya koyduğunu ballandıra ballandıra anlatıyordu. Frédéric, niye bohemin ona bu serüveni mektupla bildirmek gereğini duyduğunu merak bile etmeden haberin verdiği mutluluğu yaşadı.

Üç gün sonra, rastlantıya bakın ki genç adam Cisy'yle karşılaştı. Beyzade bayağı soğukkanlı durdu ve hatta Frédéric'i gelecek çarşambaya akşam yemeğine davet bile etti.

O günün sabahı Frédéric Adliye'den gelen bir bildiri aldı: B. Charles-Jean-Baptiste Oudry, kendisine bildiriyordu ki, B. Jacques Arnoux'ya ait Belleville'de bulunan mülkünü, ilgili mahkemenin kararınca satın almış bulunduğundan, satış bedeli olan iki yüz yirmi üç bin frangı kendisine ödemeye hazırdı. Ancak, aynı belgeden anlaşıldığına göre, gayrimenkulün ipotek meblağı satış bedelini aştığından, Frédéric alacağı olan parayı tümüyle yitirmiş oluyordu.

Böyle bir zarara uğramasının nedeni, ipotek kaydının yasal zamanı içinde yenilenmemiş olmasıydı. Bu işlemi yaptırmak Arnoux'nun üstlendiği görevdi, ama unutup gitmişti. Frédéric önce Arnoux'ya kızdı köpürdü, ama öfkesi geçince:

"Eh, sonuçta... ne yani? Eğer bu kadar bir zararla kurtulacaksa, yine iyiydi! Ucunda ölüm yok ya! Unutalım gitsin!" dedi.

Masanın üstündeki kağıt kürekle uğraşırken, Hussonnet'nin mektubu gözüne ilişti. Mektubun altında, daha önce fark etmediği bir notu görüverdi: Hussonnet, gazeteyi yoluna koymak için kendisinden yalnızca beş bin frank istiyordu.

"Öf! Bu herif de sıktı ha!"

Hussonnet'ye az ve öz bir pusula yazarak parayı vermeyi kabaca reddetti. Sonra da giyindi, Maison d'Or'un yolunu tuttu.

Cisy, en saygıdeğer konuğundan başlayarak (ak saçlı şişko bir bey) orada bulunanları tanıttı:

"Bu Marki Gilbert des Aulnays, vaftiz babamdır. Bu da B. Anselme de Forchambeaux," dedi ardından (sarışın, ince yapılı, şimdiden dazlaklaşmış bir genç adam); daha sonra, sade tavırlı, kırk yaşlarında birini göstererek: "Joseph Boffreu, kuzenim olur; bu da eski hocalarımdan Prof. B. Vezou." (Gür favorili, upuzun bir redingot giymiş ve sanki göğsüne bir şal örtmüş gibi, redingotun alttan yalnızca bir düğmesini iliklemiş, yarı arabacı yarı papaz çömezi kılıklı bir adam.)

Cisy bir konuk daha bekliyordu, bu kişi Comaing Baronu'ydu. "Belki gelecek, kesin değil," Dakikada bir dışarı çıkıp bakıyordu, telaşlı görünüyordu; sonunda saat tam sekizde, muhteşem bir ışık düzeni olan salona geçildi, davetli sayısına göre fazla geniş bir salondu burası. Cisy salt şatafat merakından özellikle bu salonu seçmişti.

Eski Fransız usulünce gümüş tabakların dizili olduğu masanın tam ortasına, altın yaldızlı gümüşten, içi çiçekler ve meyvelerle doldurulmuş bir tabak yerleştirilmişti; bunu çevreleyen bir sürü minik kayık tabağa turşu ve salamura yiyeceklerle çeşitli baharat konulmuştu; soğutulmuş gül şarabı dolu testiler aralıklı olarak yerleştirilmişti; her tabağın önüne boy boy beş bardak dizilmişti, birtakım nesneler vardı ki nasıl kullanılacağını allah bilirdi, yemekte kullanılacak bir sürü hünerli gereç duruyordu; masaya yalnızca başlangıç olarak getirilen yiyecekler şunlardı: Şampanyaya yatırılmış mersinbalığı başı, Macar tokaylı York jambonu, ograten ardıçkuşları, kızartılmış bıldırcınlar, beşamel soslu nemse böreği, kırmızı keklik sotesi ve bunların başında ve sonunda servis yapılan tiftilmiş patatesli domalan mantarı. Kırmızı damaskoyla döşenmiş daire, bir avizeyle ve kollu şamdan-

larla aydınlatılmıştı. Maroken koltukların arkasında siyah giysiler içinde dört uşak dikiliyordu. Salonu görür görmez konuklar çığlık attı, en başta da profesör.

"Vallahi, bizim ev sahibi çılgınlıklar yapmış! Inanılmaz güzel şeyler!"

"Bu mu?" dedi Vikont de Cisy. "Hadi canım siz de!"

Ve daha ilk lokmada:

"Ee! Sevgili Aulnays Baba, Palais-Royal'e gidip şu *Pere et Portier*'yi[125] seyrettiniz mi?"

"Biliyorsun ki hiç vaktim yok!" dedi marki.

Zaten sabahları ağaç yetiştirme derslerine ayrılmıştı, akşamları ise Cercle Agricole'de geçiyordu; marki tüm öğle sonraları tarım araçları üreten fabrikalarda inceleme yapıyordu. Yılın dörtte üçünü Saintonge'da geçirdiğinden, başkentin nimetlerinden yararlanmak için inceleme gezilerine çıkıyordu, bir konsolun kıyısına bıraktığı şapkasının içi broşür dolu olurmuş.

O sırada Cisy'nin gözüne, şarabı geri çevirmekte olan B. de Forchambeaux ilişmişti:

"İçsenize allah aşkına! Şu bekarlığa veda yemeğinizde hiç de yürekli görünmüyorsunuz!"

Bu sözü duyar duymaz herkes eğilerek Forchambeaux'yu kutladı.

"Gelin adayı pek sevimli biridir, bundan eminim," dedi profesör.

"Elbette sevimli," diye bağırdı Cisy. "Ama ne yazar, bunun yaptığı da yanlış bir iş; evlenmek çok aptalca bir şey!"

B. des Aulnays'nin gözünden bir damla yaş yuvarlandı, rahmetli eşini anımsamıştı da:

"Olgun düşünmüyorsun dostum," dedi.

125) 1833'te ilk kez sahnelenen bir vodvil.

Forchambeaux ise, Cisy'yi alaya alarak boyuna:

"Seni de görürüz! Seni de görürüz!" deyip duruyordu.

Cisy bu görüşlere karşı çıktı. O gönlünce gezip tozmayı yeğlerdi, yani bekarlığın "sultanlığı"nı. *Paris'in Gizemleri*'ndeki[126] Prens Rodolphe gibi, Cite'nin batakhanelerine girip çıkabilmek için tekme-tokat dövüşmeyi öğrenmek istiyordu. Cebinden kısa piposunu çıkardı, uşakların canına okuyor, sürekli içiyordu; kendini önemli biri gibi göstermek için yemeklerin her birine bir kusur buluyordu. Öyle ki domalanları bile geri gönderdi. Aslında mantara bayılan profesör alçaklık edip:

"Büyükannenizin çırpılmış yumurta akı bunlardan iyiydi," deyiverdi.

Sonra dönüp yanı başında oturan tarım uzmanı markiyle hoşbeşe koyuldu, kırsal yaşamın saymakla bitmez avantajları olduğuna inanan marki, her şey bir yana, kızlarını bu ortamda, onlara sade zevkler aşılayarak yetiştirebilecekti. Profesör, için için Cisy'nin iş adamı olmasını istediğinden, markinin delikanlı üzerinde etkili olabileceğini düşünerek ona yaltaklanıyor, fikirlerinin tümüne alkış tutuyordu.

Gerçi Fréderic buraya Cisy'ye karşı içi hınçla dolu gelmişti ama, onun salaklıklarını görünce balon gibi sönüvermişti. Ne var ki Cisy jestleriyle, suratıyla ve tüm varlığıyla, Kafe Anglais'deki o akşam yemeğini aklına getiriyor ve giderek genç adamın asabını bozuyordu; kuzen Joseph parasız pulsuz, bursla yaşayan, amatör avcı, mert bir gençti ve Frederic onun hoşnutsuzluk içinde mırıldanıp durduğu eleştirilere kulak veriyordu. Cisy kuzenine birkaç kez şaka yollu, "hırsız" dedi ve sonra birden haykırdı:

"A! Baron geldi!"

126) Eugene Sue'nün 1842'de *Journal des Debats*'da tefrika edilmeye başlanan ve okunması günün modası haline gelmiş kitabı.

O anda içeri otuz yaşlarında, irice biri girdi, yüz ifadesinde bir sertlik, buna karşılık kollarında bacaklarında bir gevşeklik göze çarpıyordu, şapkası kulağının üstüne eğikti ve ceketinin yaka iliğine bir çiçek iliştirmişti. Vikontun gözünde, onun ideal tipiydi bu adam. Onun elinin altında bulunması Cisy'yi keyiflendirmişti, öyle ki baronun orada bulunmasıyla iyice havaya girmişti, hatta bir söz oyunu yapmaya bile kalkıştı: Sofraya *coq de bruyère*[127] getirilmişti; Cisy hemen şöyle dedi:

"İşte La Bruyère'in başkarakteri geldi!"[128]

Daha sonra B. de Comaing'e, sosyetede tanınmış olmayan bir yığın kişi üzerine soru sordu; ve aklına birden gelmiş gibi:

"Söylesenize! Benim adımın bu kişiler arasında aklınıza geldiği oldu mu?" diye sordu.

Baron omuzlarını kaldırdı:

"Yaşınız tutmuyor, ufaklık! Olanaksız!"

Cisy barondan kendisini kulüplerine almasını rica etti. Ama baron onun gururunu incitmemek için olacak:

"Bak, unutuyordum! Bahsi kazandığınız için sizi yürekten kutluyorum, azizim," dedi.

"Hangi bahsi?"

"Hani, at yarışları günü, o kadının evine o akşam gidebileceğinizi..."

Frédéric suratına kırbaç yemiş gibi oldu. Cisy'nin bozulan suratını görünce de hemen sakinleşti.

Gerçekten, sabah olur olmaz Mareşal, ilk aşkı, ilk erkeği Arnoux çıkıp gelince, yaptığına pişman olmuştu ve ikisi birlikte vikontu, "can sıktığı" gerekçesiyle ve pek de törene uygun davran-

127) Fr. *coq de bruyère*: çalı horozu. *La bruyere*: çalı. (Ç.N.)

128) La Bruyere: *Les Caracteres* (Karakterler) adlı yapıtıyla ünlenmiş Fransız yazar ve düşünürü (1645-1696). Burada Cisy, "*bruyere*" ile kelime oyunu yapmaya çalışıyor. (Ç.N.)

madan kapı dışarı etmişlerdi.

Cisy duymazlıktan geldi. Baron konuşmasını sürdürdü:

"Güzel Rose ne alemde, bakalım?... Bacakları yine öyle güzel mi?" demekle, Rosanette'le içli dışlı ilişkisi olmuş bulunduğunu kanıtlamış oluyordu.

Frederic'ın duyduğu şeylerden canı sıkılmıştı.

"Kızarıp bozarmaya gerek yok," dedi baron; "turnayı gözünden vurmuşsun ya."

Cisy dilini şaklattı.

"Pöh! Pek sayılmaz."

"Bak hele!"

"Allah aşkınıza! Yalan mı? Her şeyden önce ben bu kadında olağanüstü bir şey göremiyorum. Ayrıca, böyle kadınlar, sonuçta sürüsüne bereket... parasıyla değil mi?"

Frederic sertçe karşılık verdi:

"Herkese değil tabii."

"Kendini başkalarından farklı sanıyor!" dedi Cisy. "Ne komedi ya!"

Ve masadakileri bir gülmedir aldı.

Frederic küt küt çarpan kalbiyle boğulur gibiydi. Üst üste iki bardak su içti.

Ne var ki baronun Rosanette'le ilgili pek güzel anıları vardı.

"Hâlâ şu Arnoux denilen şahısla mı birlikte?"

"Bilmem," dedi Cisy. "O adamı tanımam ki."

Ne var ki, kalkıp Arnoux'nun bir tür dolandırıcı olduğunu ortaya attı.

"Bir dakika!" diye bağırdı Frederic.

"Ama, bu kesin bir gerçek! Hakkında dava bile açıldı."

"Bu doğru değil!"

Frederic Arnoux'yu savunmaya başladı. Onun dürüstlüğü

konusunda güvence veriyordu, sonunda kendisi de inandı söylediklerine, rakamlar uyduruyor, kanıtlar ortaya atıyordu. Gelgelelim, içi kinle dolu olan Cisy, zaten hafif sarhoş da olduğundan, ileri sürdüğü şeylerde inatlaştı, öyle ki Frederic ona ciddi ciddi sordu:

"Amacınız bana hakaret etmek mi, bayım?"

Genç adam bunu söylerken gözleri sigarasının ucu gibi alev alevdi.

"Oh! Kesinlikle böyle bir niyetim yok! Hatta güzel hatırınız için diyebilirim ki, bu Arnoux'nun sahip olduğu çok iyi bir şeyi var: Karısı."

"Bu kadını tanır mısın?"

"Elbette! Sophie Arnoux, bu adı herkes bilir!"

"Ne dediniz?"

Yerinden kalkmış olan Cisy kekeleyerek:

"Herkes tanır, dedim."

"Susunuz! Sizin bildiğiniz kadınlardan değildir bu kadınlar."

"Bununla övünürüm!"

Frederic tabağını kaldırıp Cisy'nin suratına fırlattı.

Yıldırım hızıyla masanın üstünden geçen tabak iki şişeyi devirdi, bir komposto kasesini paraladı ve tam ortaya süs olarak yerleştirilmiş tabağa çarparak üçe bölündükten sonra vikontun karnına çarptı.

Herkes onu tutmak için ayağa kalktı. Bir tür çırpınışa tutulmuş, bağırıyor ve ter ter tepiniyordu; B. des Aulnays sürekli yineliyordu:

"Sakin olun! Sevgili çocuk! Durun ama!"

Profesör bağırıp duruyordu:

"Korkunç bir şey bu!"

Beti benzi eriklerin rengi gibi sararmış Forchambeaux tir tir

titriyordu; Joseph ise kahkahalarla gülmekteydi; garsonlar şarap döküntülerini süngerle çekmekte, yerdeki kırıntıları toplamakta idiler. Baron gidip pencereyi kapadı, ne de olsa içeride olup bitenler, arabaların şamatasına karşın caddeden duyulabilirdi.

Tabağın fırlatıldığı anda herkes birden konuşmakta olduğu için, hakaretin nedeni bir türlü anlaşılamadı: Arnoux yüzünden miydi yoksa karısı yüzünden mi, Rosanette için miydi yoksa bir başkası için mi? Kesin olan bir şey varsa, Frederic'in görülmemiş kabalığıydı; üstelik kendisi bu konuda en ufak bir pişmanlık göstermemekte açık seçik direndi.

Bir yandan B. des Aulnays, bir yandan kuzen Joseph, bir yandan da profesör ve hatta Forchambeaux'nun kendisi, Frederic'i yatıştırmaya çalışıyorlardı. Baron ise, o sırada sinirleri boşanmış, ağlamakta olan Cisy'ye destek veriyordu. Oysa Frederic'in sinirleri, tam tersine, giderek daha da geriliyordu. Eğer baron, aşağıdaki sözüyle olayı bitirmemiş olsaydı, bu böyle sabaha dek sürüp gidebilirdi:

"Vikont beyefendi yarın size tanıklarını gönderecektir."

"Belirlediğiniz saat?"

"İsterseniz, öğleüzeri."

"Çok güzel, beyefendi."

Frederic kendini dışarı atar atmaz, temiz havayı ciğerlerine bolca çekti. Epey uzun zamandır yüreğini baskı altında tutuyordu. Ve işte salıvermişti onu; adeta erkeklik gururunu yaşıyordu ve bir araya gelmiş içsel güçlerin güldür güldür akışıyla sarhoş gibiydi. Ona iki tanık gerekiyordu. İlk aklına gelen Regimbart olduğu için, hemen Saint-Denis Sokağı'ndaki kahvehanenin yolunu tuttu. Vitrin karanlıktı. Ama kapının üstündeki pencerelerden birinde ışık vardı. Kapı açılınca, rüzgarlığın altından iyice eğilerek girdi içeri.

Bomboş salon, tezgahın kıyısına konmuş bir mumla aydınlatılıyordu. Taburelerin tümü, ayakları havada, masaların üstüne dizilmişti. Kahveci ve karısı, çırakla birlikte mutfağın yakınındaki köşede gece yemeği yemekteydiler; Regimbart da, başında şapkasıyla onlara katılmıştı ve hatta, her lokmada yana dönmek zorunda kalan gencin rahatını bile kaçırmış oluyordu. Frederic olup bitenleri ona özetledikten sonra, gelip tanık olarak bulunmasını istedi. Vatandaş ilk önce sustu kaldı; gözlerini döndürüyordu ve sanki birşeyler düşünüyordu, salonu birkaç kez turladıktan sonra:

"Tamam, zevkle!" dedi.

Ve karşıdakinin bir soylu olduğunu öğrenince, yüzünde beliren kıyıcı bir gülümsemeyle keyfini buldu:

"Biz bu işin içinden anlı şanlı çıkacağız, gönlünüzü ferah tutun! Her şeyden önce... kılıçla olmalı..."

Frederic karşı çıktı:

"Bakalım bana böyle bir hak tanıyacaklar mı?"

"Kılıcı seçmelisiniz, diyorum size!" dedi Vatandaş kaba bir tonda. "Kılıç çekmeyi bilir misiniz?"

"Az."

"Öf! Azmış! Hep böyle derler işte! Ama saldırıya geçmek için de sabırsızlanırlar! Eskrim salonlarının varlığı elbet bir şey kanıtlar, değil mi? Beni iyi dinleyin: Belirli çemberlerin içinde kalmaya dikkat edin ve hasmınıza fazla yaklaşmayın ve de onu yorun, adamakıllı yorun! Buna yasaklama yok. Hasmınızı bitkin hale getirin. Ve sonra bastırın kılıcı tepesine, dümdüz indirin kılıcı! Sakın ola cinlik yapmaya kalkışmayın ha! La Fougere[129] tarzı vuruşlara heves etmeyin! Aman ha! Basit bir-iki vuruş ve sonra geri çekin kılıcı. Bakın, anlıyorsunuz değil mi? Sanki kilit açar gi-

129) Fougere, *Le Traite de l'art de faire des armes* adlı yapıtında (1825) sayısız kompleks vuruşları açıklamıştı.

bi dönecek bilek. –Hey, Vauthier Baba, bastonunuzu bana bir versenize! A! Bu yetebilir!"

Regimbart gazı alevlemeye yarayan demir çubuğu kavradı, sol kolunu kıvırarak yuvarlaklaştırdı, sağ kolunu ise büktü. Ve başladı tahta bölmeye vuruşlar yapmaya. Ayağını yere vuruyor, birden coşuyor, birtakım sanal güçlüklerle karşılaşmış gibi hareketler yaparken: "Hani nerdesin sen? Orda mısın?" diye bağırıyordu. Kocaman silueti, nerdeyse tavana değecek şapkasıyla birlikte duvara yansıyordu. Kahveci durup durup bağırıyordu: "Bravo! Çok güzel!" Kahvecinin karısı heyecanlanmasına karşın ona hayran kalıyordu; zaten bir Regimbart hastası olan eski asker Theodore, şaşkınlık içinde olduğu yere çivilenip kalmıştı.

Frederic ertesi sabah erkenden Dussardier'nin işyerine gitti. Kumaşların rafları doldurmuş bulunduğu ya da tezgah üstlerinde enine serilmiş olduğu, ayrıca şurda burda tahta mantarlara takılı şalların sergilendiği bir sürü odadan geçtikten sonra, demir parmaklıklı kafese benzer bir yerde, bir sürü ticari kütüklerin arasında ayakta dikilmiş, bir bankın üstünde birşeyler yazmakta olan Dussardier'yi görüverdi. Mert çocuk Frederic'i görür görmez işini gücünü hemen bıraktı.

Tanıklar öğleden önce geldiler. Frederic nezaket gereği, konuşmalar sırasında orada bulunmadı.

Baronla B. Joseph, basit bir özür dilemenin kendileri için yeterli olacağını bildirdiler. Ne var ki Regimbart, ilke olarak, asla gerilemeyen bir insandı, ayrıca Arnoux'nun onurunu korumak istiyordu (çünkü Frederic ona özel bir tembihte bulunmuş değildi ki); bu nedenle asıl vikontun özür dilemesi gerektiğini savundu. B. de Comaing böyle bir küstahlık karşısında isyan etti. Ancak Regimbart yola gelmeyince, hiçbir uzlaşma olanağı kalmamıştı, düello edeceklerdi.

Gelgelelim başka sorunlar çıktı: Düello silahını seçme hakkı, kurala göre; hakarete uğramış bulunan Cisy'ye aitti. Ancak Regimbart diyordu ki, düelloya davet kendisinden geldiği için, Cisy hakaret eden durumuna geçmiş oluyordu. Buna karşı, Cisy'nin tanıkları tokat atmanın en kıyıcı hakaret olduğunu haykırdılar. Vatandaş ise sözcükleri evirip çevirdikten sonra, bir şey fırlatmanın tokat atmakla aynı şey olmadığı kararına vardı. Sonunda bu konuda subaylara danışmaya karar verildi ve dört tanık birlikte çıkıp herhangi bir kışlaya, subayların görüşünü almaya gittiler.

Orsay İskelesi'ndeki kışlada durdular. B. de Comaing iki subaya yanaşıp, anlaşamadıkları konuyu açıkladı.

Subaylar, Regimbart'ın ikide birde karşı çıkan sözleri sonucu anlatılanlardan hiçbir şey anlayamadılar. Uzun sözün kısası, subaylar bu beylerden bir zabıt tutmalarını istediler; onu okuduktan sonra karar vereceklerdi. Bunun üzerine bir kafeye gidildi; hatta olayın gizliliğinin korunması için Cisy'den (H), Frédéric'ten (K) olarak söz edildi.

Daha sonra kışlaya geri dönüldü. Subaylar dışarı çıkmışlardı. Geri geldiklerinde, silah seçme hakkının elbette B. (H)'ye ait olduğunu bildirdiler. Hepsi birlikte Cisy'nin evine döndüler. Regimbart'la Dussardier kaldırımda durup beklediler.

Vikont düellonun ne tarzda yapılacağını öğrendiğinde öyle büyük bir heyecana kapıldı ki, söylenenleri birkaç kez yineletti; B. de Comaing, Regimbart'ın ileri sürdüğü uzlaşma koşulundan söz edince, bu isteklere uyulabileceğini "yine de" kendi kendine mırıldandığı (uzakta olmadığı için) duyuldu. Ve sonra bir koltuğa çöküverdi ve düello etmeyeceğini söyledi.

"Ha? Ne dedin?" diye sordu baron.

Cisy bir ağız kalabalığı içinde birbirini tutmayan şeyler söy-

lüyordu. Karabina tüfekle vuruşmak istiyordu, ya da tek tabanca usulü, hem de olabildiğince yakın mesafeden.

"Ya da bir bardağa arsenik konulsun ve karar şansa bırakılsın. Böyle de yapıldığı oluyormuş; bir yerde okumuştum!"

Pek sabır gösterecek yapıda olmayan baron, Cisy'ye sert davrandı:

"Dışarıda duran beyler sizden yanıt bekliyorlar. Bu yaptığınız da yakışık almaz yani? Neyle vuruşacaksınız? Hadi söyleyin bakalım! Kılıç mı?"

Vikont başıyla "evet" işareti yaptı ve randevu ertesi gün için kararlaştırıldı: Porte Maillot'da, saat tam yedide.

Dussardier işinin başına dönmek zorunda olduğundan, Frederic'e bilgi vermeyi Regimbart üstlendi.

Gün boyu hiçbir haber alamamış olan genç adam artık dayanamaz hale gelmişti.

"Aman ne iyi!" diye haykırdı.

Onun böyle sıkı durması Vatandaş'ı pek hoşnut etti.

"Bizden özür dilememizi istiyorlardı, düşünebiliyor musunuz? Alt tarafı bir sözcük, bundan kolay ne var ki! Ama ben onları bir güzel atlattım! Yapmam gereken de buydu, değil mi?"

"Gayet tabii," dedi Frederic, ama içinden, keşke tanık olarak bu adamı seçmeseydim, diye düşündü.

Sonra, yalnız başına kaldığında, "Vuruşacağım. İşe bak, vuruşacağım! Ne tuhaf!" diye tekrarlayıp durdu kendi kendine.

Odasını arşınlarken aynanın önünden geçince, yüzünün sararmış olduğunu gördü.

"Korkar mıyım ki?"

Er meydanında korkuya kapılma olasılığı onu müthiş bunalttı.

"Peki ya vurulursam? Babam da böyle ölmemiş mi zaten?

Evet, öleceğim ben!"

O anda annesi geldi gözünün önüne, karalar giymiş; bir sürü çelişkili görüntü geçti hayalinden. Ve korkaklığı onu çileden çıkardı. Birden yiğitliğin doruklarında ve bir kana susamışlık içinde buluverdi kendini. Şu anda karşısına bir ordu çıksa, yine geriletemezdi onu. Bu krizi aştıktan sonra, kendini sarsılmaz bir kararlılık içinde bulmaktan sevinç duydu. Oyalanmak için kalkıp Opera'ya, bir bale gösterisine gitti. Müzik dinledi, cep dürbünüyle dansçılara baktı ve perde arasında gidip bir bardak punç içti. Gelgelelim evine döndüğünde, çalışma odasına, mobilyalarına bakıp, belki de bunları son kez görüşümdür, diye düşününce yeniden yıkıldı.

Bahçesine indi. Yıldızlar ışıl ışıldı; seyretti. Bir kadın uğruna düello etmek onu kendi gözünde yüceltiyor, soylu kılıyordu. Bunun üzerine, yüreği huzur dolu yattı uyudu.

Oysa Cisy'de durum farklıydı. Baron kalkıp gittikten sonra Joseph onun moralini yükseltmeye çalıştıysa da, vikontun buz gibi durduğunu görünce:

"Bak aslanım," dedi, "eğer sen bu işi burada durdurmak istiyorsan, ben gidip haber veririm."

Cisy'nin, "tabii ki evet" demeye gücü yetmiyordu. Ama kuzenine de kızıyordu; kendisine bir şey demeden bu iyiliği yapsa n'olurdu sanki!

Frederic'in bu gece bir beyin kanamasından ölmesini diledi; ya da bir patırtı çıksa da Boulogne Ormanı'nın çevresine barikatlar yüzünden girilemese diyordu içinden, keşke beklenmedik bir olay yüzünden tanıklardan biri gelememiş olsa... çünkü bir düelloda tanıklardan biri eksikse, o düello gerçekleşmezdi. Bir ekspres trene binip kaçmak istiyordu, nereye olursa olsun. Tıptan anlamadığına hayıflanıyordu; yaşamını tehlikeye atmaksızın

bir şey içerek herkesi öldüğüne inandırabilirdi. Hatta ağır hasta olmayı bile isteyecek hale geldi.

Bir yardımı olur, bir öğüt verir umuduyla B. des Aulnays'yi çağırttı. Ne var ki bu seçkin kişi, aldığı bir telgraftan kızlarının birinin rahatsızlandığını öğrenip Saintonge'a geri dönmüştü. Cisy bunu hayra yormadı. İyi ki, hocası B. Vezou onu görmeye gelmişti. Cisy ona açıldı:

"Ne yapsam, Tanrım! Nasıl çıksam işin içinden?"

"Sayın kont, ben sizin yerinizde olsam, halden bır kabadayı ayarlar, onu pestili çıkana dek pataklatırdım."

Cisy yanıt verdi:

"Kimin işi olduğunu hemen anlar!"

Ve durup durup göğüs geçiriyordu Cisy. Sonunda şöyle dedi:

"Peki ama, düello etmek insana tanınmış bir hak mıdır?"

"Bir barbarlık kalıntısı işte. Ne yaparsınız!"

Bir iyilik olarak, eğitmen kendiliğinden akşam yemeğine kaldı. Öğrencisi tek lokma komadı ağzına, ve yemekten sonra biraz dolaşmak gereksinimi duydu.

Bir kilisenin önünden geçtikleri sırada:

"Girip bir baksak mı?..." dedi.

B. Vezou'nun istediği de buydu zaten, Cisy'ye kutsal sudan bile verdi.

Meryem ayıydı, sunak çiçeklerle donatılmıştı, ilahiler duyuluyor, org çalıyordu. Ne var ki Cisy dua falan edemedi, dinsel şaşaa aklına cenaze törenini getiriyordu; uğul uğul *De Profundis*[130] okunduğunu duyar gibi oluyordu.

"Gidelim burdan! Fena oluyorum!"

Geceyi iskambil oynayarak geçirdiler. Vikont şanssızlığı sa-

130) Ölüler için okunan Latince bir dua. (Ç.N.)

vuşturmak için oyunda hep yenilmeye çalışıyordu, B. Vezou da bundan yararlandı. Gün ağarırken, artık dayanamaz hale gelen Cisy yeşil çuhanın üstüne yığıldı ve kötü düşlerden geçilmeyen bir uykuya daldı.

Eğer güçlü görünme çabasına yüreklilik denirse, vikont yürekli davrandı: Kendisini almaya gelen tanıkları görür görmez tüm gücünü toparladı, çünkü gururu ona şunu öğretmişti: Gerilediği anda her şey mahvolurdu. Hatta, B. de Comaing ona, çok iyi göründüğü için iltifat etti.

Ancak yolda, arabanın sarsıntılarına sabah güneşinin ısısı eklenince sinirleri bozuldu. Enerjisi sıfıra indi. Nerede bulunduklarını bile bilmez haldeydi.

Baron onu daha çok korkutmaktan zevkleniyordu, hatta bunun için "ceset"ten söz etti, onu nasıl gizlice kente soktuklarını anlattı. Joseph de barona yanıt yetiştiriyordu; çünkü ikisi de durumu komik bulduklarından, sonunda bir çözüm bulunacağı kanısında idiler.

Cisy hâlâ başı göğsüne düşmüş, duruyordu; usulca kaldırdı kafasını ve doktor çağırmadıkları konusunda onları uyardı.

"Gerek yok," dedi baron.

"Demek ki tehlike falan yok, öyle mi?"

Joseph ciddi ciddi yanıt verdi:

"Umalım ki öyle olsun!"

Ve arabada başka kimse konuşmadı artık.

Saat tam yediyi on geçe, Porte Maillot'ya vardılar. Frederic'le tanıkları, üçü de siyahlar giymiş, ordaydılar. Regimbart kravat takmayıp, asker gibi, kıl örgüden bir boyunluk takmıştı ve elinde, bu tür serüvenlere özel, uzun bir keman kutusu vardı. Soğukça selamlaşıldı. Ve hep birlikte, uygun bir yer bulmak üzere Madrid yolunu izleyerek Boulogne Ormanı'na daldılar.

Regimbart, kendisiyle Dussardier'nin arasında yürümekte olan Frederic'e:

"Pekala," dedi, "şu korkuyla nasıl baş edeceğiz? Herhangi bir gereksiniminiz varsa, çekinmeyin. Halden anlarım! Korku insanoğlu için doğal bir şey."

Ve sesini alçaltıp:

"Sigarayı söndürün artık. İnsanı gevşetir."

Frederic kendisine zaten sıkıntı olmuş olan sigarayı attı. Ve kararlı adımlarla yola devam etti. Cisy arkadan, iki tanığının kollarına asılmış halde geliyordu.

Gelip geçenlerle karşılaştıkları oluyordu. Gökyüzü maviydi, ara sıra tavşanların hopladıkları duyuluyordu. Bir patika sapağında, Madras[131] kumaşından başörtülü bir kadınla, üzerinde iş gömleği bulunan bir adam konuşmakta idiler; ağaçlı yolda, kestane ağaçlarının altında, muşamba ceketli seyisler atlarını dolaştırmaktaydı. Cisy mutlu günlerini anımsıyordu: Al atına binmiş, gözünde kelebek gözlüğü, *kaleş* arabaların kapıları önünden geçip gidiyordu; bu anılar onu bunalttı; dayanılmaz bir susuzlukla yanıp kavruluyordu; atardamarlarda kanının vuruşları sinek vızıltılarına karışıyordu; ve ayakları kuma gömülüp gidiyordu; sanki bu yürüyüş belirsiz zaman içinde başlamış ve sonu gelmez biçimde sürüp gidiyordu.

Tanıklar, yürüyüşü durdurmaksızın, yolun her iki kıyısına dikkatle göz gezdiriyorlardı. Catelan haçına doğru mu, yoksa Bagatelle surlarının dibine doğru mu gidilsin konusunu aralarında görüşüp karara bağladılar ve sağa yöneldiler; sonunda, beşer beşer ağaç dikilmiş tarha benzer bir yerde, çamların altında duruldu.

Zemin yükseltisinin her iki nokta arasında eşit olmasına dik-

131) İpek karıştırılmış pamuklu kumaş. (Ç.N.)

kat edilerek düello yeri saptandı. Her iki düellocunun duracağı nokta işaretlendi. Ve Regimbart kutuyu açtı. İçinde, kırmızı meşin kapitone üzerine uzanmış, ortaları oyuk, kabzaları telkari süslemeli dört cici kılıç vardı. Dalların arasından süzülüp inen bir güneş ışını düştü bunların üstüne; Cisy birdenbire, bir kan göletinde ışılayan, gümüşten dört engerek yılanı görmüş gibi oldu.

Vatandaş kılıçların eşit uzunlukta olduğunu gösterdi; üçüncü kılıcı, gerektiğinde vuruşanları ayırmak üzere eline aldı; B. de Comaing'in elinde ise bir baston vardı. Bir sessizlik oldu. Herkes birbirine baktı. Her bir yüzde dehşet ve kıyıcılık vardı.

Frederic ceketini de yeleğini de çıkarmıştı. Joseph, aynı şeyi yapması için Cisy'ye yardım etti; kravat ortadan kalkınca Cisy'nin boynuna asılı, okunmuş bir madalyon göründü. Regimbart acıyarak gülümsedi.

O sırada, B. de Comaing (Frederic'e son bir kez düşünme fırsatı vermek için) tartışma yaratmaya çalıştı: Eldiven giyme ve sol elle hasmın kılıcını yakalama hakkı tanınmalıydı; aslında aceleci davranan Regimbart buna bir şey demedi. Sonunda baron Frédéric'e şöyle dedi:

"Her şey sizin elinizde, bayım! Bir insanın yanlış yaptığını kabullenmesi hiçbir zaman onursuzluk değildir."

Dussardier de, bir hareketiyle, aynen böyle düşündüğünü belirtti. Ama Vatandaş öfkelendi:

"Yahu biz buraya ördek yolmaya mı geldik! Olur şey değil!...Vaziyet al!"

Hasımlar karşı karşıya, her birinin tanığı yanı başında olduğundan, Regimbart bağırarak işareti verdi:

"Başla!"

Cisy'de bet beniz kalmadı. Kılıcın ucu, kırbaç gibi titriyordu.

Başı arkaya düşmeye başladı, kolları iki yana açıldı, sırt üstü düşüp bayıldı. Joseph onu ayağa kaldırdı; burun deliklerine küçük bir şişe tutarak, bedenini hızlı hızlı sarsıyordu. Vikont gözlerini açtı ve çılgın gibi atladı kılıcının üstüne. Frederic kılıcını elinden bırakmamıştı; gözü Cisy'ye dikilmiş, eli yukarıda, öbürünü beklemekteydi.

Dörtnala giden bir atın ayak sesleriyle birlikte, körüğüyle dalları çatırdatan bir arabanın gürültüsü duyuldu! Ve arabadan dışarı sarkmış bir adam, elindeki beyaz mendili sallayarak, yoldan bağırıyordu: "Durun! Durun!"

B. de Comaing bağıranı polis sanıp, bastonunu havaya kaldırdı.

"Dursanıza! Vikontun kanaması var."

"Bende mi?" diye sordu Cisy.

Gerçekten, yere yıkıldığında sol elinin başparmağı sıyrılmıştı.

"Ama o sıyrık düşerken olmuş bir şey," diyerek karşı çıkıyordu Vatandaş.

Baron duymazlıktan geldi.

Arnoux arabadan atlayıp geldi.

"Çok geç kalmadım ya! Kalmamışım! Tanrı'ya şükürler olsun!"

Frederic'i kollarıyla sımsıkı sarmıştı, onu sıvazlıyor, yüzünü gözünü öpücüğe boğuyordu.

"Düello nedenini biliyorum; yıllanmış dostunuzu savunmak istediniz! Güzel bir şey bu, güzel bir şey! Asla unutmayacağım ben bunu! Ne iyisiniz siz! Sevgili çocuk!"

Arnoux Frederic'e bakarken gözlerinden yaşlar akıyordu, aynı zamanda sevincinden işi şakaya vuruyordu; baron, Joseph'e dönüp dedi ki:

"Galiba bu sevimli aile kutlamasında, bizim çekilmemiz uygun olur. Bu iş bitmiştir, değil mi baylar? – Vikontum kolunuzu askıya alsanız iyi olur; buyurun alın benim şu fularımı, işinizi görür." Daha sonra otoriter bir jestle: "Hadi bakalım! Aranızda kinleşmek falan yok ha! Olmamalı!" dedi.

İki düellocu gevşekçe el sıkıştı.

Vikont, B. de Comaing ve Joseph bir yana, Frederic'le dostları bir yana gittiler.

Madrid restoranı yakın olduğundan, Arnoux oraya gidip bira içmeyi önerdi.

"Kahvaltı da edebiliriz," dedi Regimbart.

Ancak Dussardier'nin işi gücü vardı, bu nedenle bahçede soğuk birşeyler içmekle yetindiler. Tümü birden, iyi biten şeylerin ardından duyulan mutluluğu yaşıyorlardı. Gelgelelim Vatandaş, düello en heyecanlı yerinde kesildiği için kızgınlık duyuyordu.

Arnoux, olayı, Regimbart'ın dostu Compain'den haber almış ve duygusal bir fırlayışla düelloyu durdurmaya koşmuştu, hem zaten, kendisi için düello edildiğini sanıyordu. Bu konuda Frederic'ten biraz daha ayrıntı rica etti. Frederic'in, Arnoux'nun sevgisini biraz önce görmüş olmanın heyecanı içinde, onun daha fazla hayale kapılmasına gönlü razı gelmiyordu.

"Allah aşkına, bundan söz etmeyelim artık!"

Arnoux bu sakınım jestini büyük bir incelik olarak algıladı. O her zamanki hafifliğiyle, bir başka konuya kayıverdi:

"Ne var ne yok Vatandaş?"

Ve başladılar konuşmaya. Poliçeleri konuştular, vadeleri konuştular. Hatta daha rahat konuşabilmek için başka bir masaya geçip, uzakta fısıldaştılar.

Şu sözcükler Frederic'in kulağına çalındı: "Altına benim adımı da ekleyiniz. – Evet ama, tabii ki siz... – Ben işi üç yüze bağ-

ladım! – Doğrusu, iyi bir komisyon!" Uzun sözün kısası, Arnoux'nun bu Vatandaş'la birlikte oldukça karanlık işler çevirmekte olduğu apaçıktı.

Genç adam Arnoux'ya on beş bin frank alacağından söz etmeyi düşündü. Ne var ki onun az önceki girişimi, kendisine en hafif sitemde bulunmayı bile olanaksız kılıyordu. Zaten delikanlı kendini çok yorgun hissediyordu. Hem burası böyle bir şeyin yeri değildi. Konuyu başka güne bıraktı.

Arnoux bir kurtbağrının gölgesine oturmuş keyifle sigarasını tüttürüyordu. Gözlerini kaldırıp, her birinin kapısı bahçeye açılan özel odalara şöyle bir baktıktan sonra, gençliğinde buralara sıkça geldiğini söyledi.

"Herhalde tek başınıza değil?" dedi Vatandaş.

"Tabii ki değil!"

"Evli adama, bu ne hovardalık!"

"Tamam ama, ya sizin yaptıklarınıza ne demeli!" dedi Arnoux, hoşgörülü bir gülümsemeyle: "Hatta ben bu keratanın bir yerlerde bir garsoniyeri olduğuna ve oraya gencecik kızlar attığına kalıbımı basarım."

Vatandaş bunu, yalnızca kaşlarını yukarı kaldırmakla doğrulamış oldu. Ve iki erkek başladılar kadın üzerine zevklerini konuşmaya: Bu ara Arnoux gençlere merak sarmıştı, işçi kızlara; Regimbart ise "yapmacık" tavırlı kadınlardan nefret ediyordu, kadında en çok olumlu yanı seviyordu. Fayans tüccarının vardığı sonuç şuydu: Kadınları ciddiye almayacaksın.

"Oysa karısını seven erkek bu!" diyordu Frederic içinden eve dönüş yolunda; "namussuz" diyordu Arnoux için ve sanki ölümü göze alması onun uğruna imiş gibi, düello yüzünden kızıyordu Arnoux'ya.

Buna karşılık Dussardier'den gördüğü vefa için ona minnet

duymaktaydı; Frederic'in çok üstelemesi üzerine, Dussardier her gün onu yoklar oldu.

Frederic komiye, okuması için kitaplar veriyordu: Thiers, Dulaure, Barante, Lamartine'in *Les Girondins*'i. Yiğit çocuk Frederic'i can kulağıyla dinliyor, onun görüşlerini bir öğretmenin görüşleri gibi değerlendiriyordu.

Bir akşam geldiğinde dehşet içindeydi.

O sabah bulvarda soluk soluğa koşmakta olan biri kendisine çarpmıştı; Dussardier onu Sénécal'in bir dostu olarak hemen tanıyınca, adam ona:

"Sénécal'i tutukladılar, ben de kaçıyorum!" demiş.

Adam doğru söylemişti. Dussardier gün boyu haber toplamış ve Sénécal'in Siyasal Suikastlar Şubesi'nce tutuklanmış bulunduğunu öğrenmişti.

Bir ırgatbaşının oğlu olarak Lyon'da doğan, Chalier'nin eski öğrencilerinden bir profesörün yetiştirdiği Sénécal, Paris'e gelir gelmez Aileler Derneği'ne[132] girmişti; daha önceki eylemleri polisçe bilindiğinden, delikanlı sürekli gözetleniyordu. Mayıs 1839 olaylarına karışmış, o gün bu gündür daha çok gizlenerek yaşamayı yeğlemişti; kendi toplumsal hoşnutsuzluklarını halkın monarşik kökenli hoşnutsuzluklarına katarak, her sabah, iki hafta ya da bir ay içinde dünyayı değiştirecek bir devrim beklentisiyle uyanan Sénécal, gittikçe daha fanatik bir Alibaud[133] yanlısı olup çıkmıştı. Yoldaşlarının gevşekliği onu iğrendiriyordu ve hayallerinin gerçek olmasını engelleyen gecikmeler yüzünden ateş püskürüyordu; sonunda vatandan umudu kesince, yangın bombalı suikasta kimyager olarak katılmıştı. Ve cumhuriyeti kurmak uğruna yapılacak son girişim için Montmartre'a yerleştireceği

132) Devrimci hareketlerde başta gelen gizli bir örgüt.
133) Louis-Philippe'e karşı suikast hareketine adı karışan Alibaud 1836'da idam edilmiştir.

barutu götürürken yakalamışlardı onu.

Dussardier'nin cumhuriyet aşkı da onunkinden aşağı kalmazdı. Çünkü biliyordu ki, cumhuriyet demek, evrensel özgürleşme ve mutluluk demekti. Bir gün –kendisi o zamanlar on beş yaşındaydı– Transnonain Sokağı'ndaki bakkalın karşısında bulunan dükkanın önünde, süngüleri kıpkızıl kan içinde ve dipçiklerine saçlar yapışmış erler görmüştü.[134] O günden beri, Hükümet'i haksızlığın ta kendisi gibi görüyor ve ona kin besliyordu. Jandarmayla katil, onun kafasında, biraz birbirine karışıyordu ve bir ihbarcı, yakınlarından birini öldürmüş insan demekti. Yeryüzündeki tüm kötülükleri, safça İktidar'dan bilirdi o. Ve Hükümet'e karşı duyduğu, yüreğini kaplayan, sürekli ve köklü bir kini vardı ki bu, duyarlılığını bileyen bir kindi. Senecal'in o tumturaklı konuşmaları Dussardier'yi büyülemişti. Suçlu muymuş, değil miymiş, yaptığı Montmartre girişimi iğrenç bir eylem miymiş, hiç önemli değildi! Otorite'nin kurbanı durumundaydı ya, ona destek verilmeliydi.

"Yüce Meclis'in üyeleri, hiç kuşkusuz, Senecal'in suçlu olduğuna karar vereceklerdir. Ve bir kürek mahkumu gibi hapishane hücrelerine götüren arabaya bindirilip, Hükümet'in suçluları ölüme terk ettiği yer olan Mont-Saint-Michel'e kapatılacak. Nitekim Austen orada delirdi! Steuben intihar etti! Barbes'i zindana atarlarken, saçından, bacaklarından tutup sürüklemişler! Üstüne basıyorlarmış ve merdivenlerde baştan sona dek, kafası her basamakta zıplaya zıplaya gitmiş! Ne iğrençlik yahu! Vay aşağılık herifler!"

Dussardier öfkeden hıçkırıklara boğuluyordu ve büyük bir bunalıma düşmüş haliyle, dönüp duruyordu odada.

134) 1834'te, cumhuriyetçilerin çıkarttığı isyan bastırılırken, Transnonain Sokağı'nda bir evin penceresinden ateş açılmış, binaya giren askerler suçsuz pek çok insanı da kılıçtan geçirmişti.

"Ama birşeyler yapmalı! Ne yapılabilir? Ne bileyim, ben! Onu kaçırmaya çalışsak mı, ha? Luxembourg'a götürülürken, koridorda korumaların üstüne atılabiliriz. Şöyle kelle koltukta on ya da on iki kişi bulduk muydu, her kapı açılır o zaman."

Bunu söylerken gözlerinde kor gibi yanan ateş Frederic'i ürpertti.

Senecal'i sandığından daha büyük gördü birden. Onun çektiği sıkıntıları ve çetin yaşamını anımsadı; ona Dussardier'nin duyduğu coşkuyla bağlı olmasa da, kendini bir ülküye adamış her insan için duyduğu hayranlığı duyar oldu Senecal için. Ve kendi kendine, eğer ona vaktiyle yardım etmiş olsaydım şimdi hapse girmiş olmazdı, diye düşündü; Senecal'i kurtarmanın bir yolunu bulmak amacıyla, iki dost enerjik biçimde kafa kafaya verdiler.

Onunla yüz yüze görüşmeyi başaramadılar.

Frederic durumunu gazetelerden izliyordu, üç hafta boyunca okuma odalarını dolaştı durdu.

Günün birinde eline *Le Flambard*'ın birkaç sayısı geçti. Başmakale, her zaman olduğu gibi, ünlü bir adamı yıkmaya yönelikti. Ardından sosyete haberleri veriliyordu, dedikodular. Daha sonra, Odeon Tiyatrosu, Carpentras rehberi, balık üreticiliği ve (varsa) idamlıklar alaya alınıyordu. Bir yolcu gemisinin kayıplara karışması bir yıl boyunca eğlence konusu olmuştu. Üçüncü sütunda, sanat haberleri bölümünde, fıkra ya da öğüt biçiminde verilmiş terzi reklamlarının yanı sıra gece yaşamından özetler, satış ilanları ve kitap tanıtımları vardı ki, burada bir çift çizmeyle bir şiir kitabı aynı kefeye konulmuş bulunuyordu. Bir tek ağırbaşlı bölüm, küçük tiyatrolar üstüne eleştiri bölümüydü ki, burada yönetmenlerden birkaçı yerden yere vuruluyordu; ve Sanat'ın çıkarları Funambules'ün dekorlarıyla ya da Delasse-

ments'ın bir "maşuka"sıyla çağrıştırılıyordu.

Frederic bunları tam fırlatıp gideceği sırada, "Üç böceğe bir çiçek" başlıklı bir yazı gözüne çarptı. O düello anlatılıyordu, hem de şen şakrak ve çapkınca bir üslupla. Frederic kendini tanımakta gecikmedi, çünkü sık sık yaptıkları şu şakayla anıştırma yapılıyordu: "College de Sens'lı, ama kendisi '*sens* yoksunu' bir genç[135]." Hatta Frederic için, zavallı tuhaf taşralı, büyük aristokratlarla ilişki kurmaya çalışan, ne idüğü belirsiz bir budala gibi laflar ediliyordu. Vikont ise, iyi rolde görülüyordu, ilk önce, o akşam yemeğine çağrılmadan katılmış oluyordu, sonra bir bahse girdiği anlatılıyordu, nitekim yosmayı alıp götürmüş oluyordu ve en sonunda düello meydanında, tam bir asilzade gibi davranıyordu. Gerçi Frederic'in yiğitliğine diyecek bir şey yoktu ama, bir aracıdan, *koruyucudan* söz ediliyor ve onun tam zamanında geldiğine dikkat çekilmek isteniyordu. Son tümce yakışıksız olduğu kadar, herhalde haince duyguların bir taşmasıydı:

"Nedir aralarındaki sevginin kaynağı? İşte orada durmak gerek! Ve Bazile'in[136] dediği gibi, hangi şeytana pabucu ters giydiriliyor, acaba?"

Hiç kuşkusuz yazıyı Hussonnet yazmıştı, istediği beş bin frangı vermediği için Frederic'ten öç alıyordu.

Ne yapmalıydı? Hussonnet'ye bunu niye yaptığını sorsa, bohem yapmadığını ve suçsuz olduğunu söyleyecekti, Frederic'in eline de hiçbir şey geçmeyecekti. En iyisi bunu, kimseye bir şey söylemeden yutmaktı. Zaten kim okuyacaktı ki *Le Flambard*'ı?

Okuma odasından çıktığında, bir tablo satıcısının önünde toplanmış bir kalabalık gördü. Bir kadın resmine bakıyorlardı,

135) Fr. *sens* sözcüğüyle kelime oyunu yapılmaktadır. Lise'nin adı olarak büyük harfle yazılmış olan bu sözcük şu anlamlara gelir: akıl, fikir, sağduyu ... "*sens* yoksunu" ise, "akılsız, fikirsiz, sağduyudan uzak" demektir. (Ç.N.)

136) Beaumarchais'nin, *Sevil Berberi*'nde yarattığı, ikiyüzlü, mezhebi geniş ve açgözlü güldürü kişisi. (Ç.N.)

tablonun altında kara harflerle şu satır görülüyordu: "Matmazel Rose-Annette Bron. Bu tablo Nogent'lı B. Frédéric Moreau'ya aittir."

Cepheden bakıldığında, evet Rosanette'in ta kendisiydi –yani aşağı yukarı– oydu, memeler fora, saçlar salıverilmiş, elinde kırmızı kadifeden bir para kesesi, ama bir de arkadan bakıldığında, gagasını öne, Rosanette'in omzuna doğru uzatmış ve yelpaze gibi açılmış kocaman telekleriyle yüksek duvarı örten bir tavuskuşu.

Pellerin bu teşhir eylemine, tablonun karşılığını Frédéric'e ödetmek amacıyla girişmişti, çünkü delikanlının Paris sosyetesinde tanınmış olduğundan emindi ve tüm Paris'in bu rezalet resimle uğraşmak için ayağa kalkacağını sanıyordu.

Acaba işin içinde elbirliğiyle hazırlanmış bir komplo mu vardı? Yoksa, ressamla gazeteci bu darbeyi ortaklaşa mı hazırlamışlardı?

Demek ki, Frédéric düelloyu boşuna göze almıştı. Küçük düşmeyi önleyememişti ve herkes onunla alay ediyordu.

Bundan üç gün sonra, haziran sonlarıydı ve almış olduğu Kuzey hisseleri on beş frank yükselişe geçmişti ve bir önceki ay bu hisselerden iki bin adet almış bulunduğuna göre, otuz bin frank kâr etmişti. Talihin bu gülümsemesiyle, kendine yeniden güven geldi. Ve düşündü ki, kimseye gereksinimi yoktu ve sıkıntılarının kaynağı kendi çekingenliği ve kararsızlıklarıydı. Niye sanki Mareşal'le kaldığı yerden ve paldır küldür yeniden başlamamıştı? Hussonnet'yi daha ilk günden silmiş olmalıydı ve Pellerin'in kendisine zarar vermesine izin vermemeliydi; hiçbir şeye aldırış etmediğini göstermek için de, durup dururken bir akşam Bn. Dambreuse'ün alışılagelmiş gecelerinden birine gitti.

Sofanın orta yerinde Martinon'la burun buruna geldi ve Mar-

tinon şaşkınlık içinde, hatta Frédéric'i burada görmekten bozularak, dönüp ona şöyle dedi:

"Hayrola? Sen buralara gelir miydin?"

"Neden gelmeyeyim ki?"

Frédéric, Martinon'un bu tür yaklaşımının nedenini düşüne düşüne, salona yöneldi.

Salon, köşe bucağa yerleştirilmiş lambalara karşın ölgün bir ışıkla aydınlatılmıştı. Çünkü, ardına dek açık üç pencerenin kocaman ve kara kara üç gölgesi koşut biçimde düşüyordu salona. Tabloların altında duran adam boyu yükseklikteki çiçeklikler yüksek duvarı eşit aralıklarla kapatıyordu ve dipteki gümüş semaver demlikle birlikte aynaya yansıyordu. Alçak sesle konuşmalar duyuluyordu. Ve halıların üstünde gezinen iskarpinlerin gıcırtıları.

Frédéric, siyah kostümler ve kocaman bir abajurla aydınlatılmış yuvarlak bir masa gördü, yazlık tuvaletler giymiş yedi-sekiz kadın vardı ve az ötede Bn. Dambreuse sallanan bir koltukta oturmaktaydı. Leylak rengi taftadan entarisinin yırtmaçlı kollarından köpük köpük muslin taşıyordu ve o tatlı lila tonuyla saçlarının rengi arasında bir uyum vardı. Ayağının ucuyla bir kırlente basarken, hafifçe arkaya kaykılarak oturuyordu, zarafet dolu bir sanat yapıtı, üstün bir kültürle yetiştirilmiş ender bir çiçek gibi sakindi duruşu.

B. Dambreuse ve ak saçlı bir ihtiyar salon boyunca geziniyorlardı birlikte. Kimileri de şurda burda, sedirlerin ucunda söyleşiyorlardı. Öbürleri ise, tam ortada halka olmuşlar, ayakta duruyorlardı.

Seçimleri konuşuyorlardı, yasalardaki düzenlemelerden ve ikinci dereceden düzenlemelerden söz ediyorlardı, B. Grandin'in söylevi ve B. Benoist'nın ona verdiği yanıt tartışılıyordu.

Üçüncü parti de düpedüz çizmeyi aşıyordu. Merkez sol buraya hangi kökenlerden gelmiş olduğunu hiç unutmamalıydı! Kabine de fena yıpratıldı, yani! Buna karşın işin güven verici yanı, bu kabinenin bir alternatifi bulunmuş değildi. Kısacası, durum tıpkı 1834'teki durumdu.

Bunları dinlemekten sıkılan Frederic ordan uzaklaşıp kadınların yanına gitti. Martinon onların yanındaydı, şapkası koltuğunda, ayakta dikiliyordu ve yüzünün profilden azıcık fazlası görünüyordu, duruşu ise tam gerektiği gibiydi, Sevres porseleni gibiydi mübarek! Masaya, *Imitation*'la *Gotha Yıllığı* arasına bırakılmış *Revue des Deux Mondes* sayılarından birini eline aldı, tanınmış bir şairi ona tepeden bakarak değerlendirdi, birazdan Saint-François[137] konferanslarına gideceğini söyledi, ara sıra bir pastil yutarak boğaz ağrısından sızlandı; müzikten söz ediyor, uçarı erkek pozları takınıyordu. Bir kol manşetine nakış işlemekte olan B. Dambreuse'ün yeğeni Matmazel Cecile, soluk mavi gözleriyle alttan alttan ona bakıyordu; yassı burunlu bayan öğretmen Miss Johnson da aynı nedenle elindeki işi bırakmıştı ve ikisi birlikte içlerinden şöyle haykırır gibiydiler:

"Ne yakışıklı erkek!"

Bn. Dambreuse Martinon'a dönüp:

"Yelpazemi alır mısınız, şu konsolun üstünde olacak. Yok, değil! Öbürü!" dedi.

Bn. Dambreuse yerinden kalktı, Martinon geri gelirken salonun ortasında yüz yüze geldiler; Bn. Dambreuse heyecanlı heyecanlı birşeyler söyledi Martinon'a, yüzünün azametli ifadesine bakılırsa, kuşkusuz ona takazada bulundu; Martinon gülümsemeye çalışıyordu o sırada; daha sonra gidip kelli felli adamların aralarında yaptıkları görüşmeye katıldı. Bn. Dambreuse yerine

137) Bir kültür ve araştırma merkezi olan Saint-François d'Assise'den söz ediliyor. (Ç.N.)

geri döndü ve koltuğun kolunun üstünden eğilerek Frederic'e:

"Evvelki gün biriyle karşılaştım, bana sizden söz etti. B. de Cisy. Onu tanıyorsunuz, değil mi?"

"Evet... öyle sayılır."

Ve Bn. Dambreuse birden haykırdı:

"A! Düşes! Bizi ne kadar mutlu ettiniz!"

Bn. Dambreuse, sincabi renk tafta giysili, başına kulaklıkları uzunca bırakılmış gipür dantela başlık giymiş, ihtiyar, ufak tefek bir hanımı karşılamaya, kapıya koştu. Kont d'Artois'nın sürgündeki yoldaşının kızı ve 1830'da Yüksek Meclis üyesi olmuş, İmparatorluk döneminden bir mareşalin dul eşi olan bu kimse, hem eski hem de yeni saraya yakınlığından ötürü pek çok şey elde etme olanağına sahipti. Konuşmayı ayakta sürdürenler açılıp yol verdiler, sonra yeniden konuşmaya başladılar.

O sırada söz halkın yoksulluğundan açılmıştı ve bu beylere bakılırsa, bunu anlatanlar durumu çok fazla abartıyorlardı.

Martinon karşı çıktı:

"Ama ne olursa olsun, sefalet ortada, bunu kabul edelim. Ne var ki çaresi Bilim de değil, İktidar da değil. Salt kişisel bir sorun bu. Aşağı tabaka halk, ne zaman kusurlarından arınmayı kabul ederse, işte o zaman hiçbir gereksinimi kalmaz. Halk ahlaka daha düşkün olsun ve fukaralıktan kurtulsun!"

B. Dambreuse'e göre, hatırı sayılır bir sermaye artışı olmadıkça hiçbir olumlu sonuç alınmazdı. Demek ki tek çözüm, "İlerleme davasını, kamu servetini büyütebilecek kimselerin eline teslim etmekti ki, zaten Saint-Simon'cular da bunu öneriyorlardı (yahu iyi tarafları da vardı bu kimselerin, Sezar'ın hakkı Sezar'a!), ben bunu bilir bunu söylerim." Konuşma böylece ve farkına varılmaksızın, büyük sanayi işletmelerine, demiryolculuğa, madenkömürü konusuna geldi dayandı. Ve B. Dambreuse Fre-

deric'e dönüp, alçak sesle şöyle dedi:

"Bizim şu iş için hiç uğramadınız?"

Frederic hastalandığını öne sürmekle birlikte, bunun çok aptalca bir özür olduğunu sezdi ve:

"Ayrıca servetime gereksinim duydum," dedi.

Bn. Dambreuse, elinde bir fincan çayla oradan geçerken:

"Araba almak için mi?" dedi; başı omzuna hafifçe dönük, bir dakika boyunca süzdü delikanlıyı.

Bn. Dambreuse Frederic'i Rosanette'in âşığı sanıyordu; yaptığı anıştırma apaçıktı. Hatta Frederic'e, tüm kadınlar uzaktan kendisine bakıp fısıldaşıyorlarmış gibi geldi. Ne düşündüklerini anlamak için yine onların yanına gitti.

Masanın öbür başında Martinon, Cecile'in yanı başına oturmuş, bir resim albümüne bakıyordu. Ispanyol kostümlerini gösteren taşbaskılardı bunlar. Resimlerin altındaki yazıları, yüksek sesle birer birer okuyordu: "Sevilla'lı Kadın, Valencia'lı Bahçıvan, Endülüs'lü Boğa Güreşçisi" ve sayfanın altına dek indiğinde, birdenbire:

"Jacques Arnoux, editör," deyiverdi – "Senin dostlarından biri, değil mi?"

Frederic onun söyleyiş tarzından üzüntü duydu. "Evet, dostumdur."

Bn. Dambreuse konuşmaya girdi:

"Sahi bir sabah bize gelmiştiniz... bir ev... içindi, galiba? Evet, karısına ait bir ev için." (Bunun anlamı şuydu: "O sizin metresiniz oluyor.")

Delikanlı kulaklarına dek kızardı ve tam o sırada gelen B. Dambreuse ekledi:

"O gün onlarla pek ilgileniyordunuz."

Bu son sözler yüzünden iyice bozuldu delikanlı. Apaçık gö-

rülen heyecanı yüzünden B. Dambreuse'ün kuşkularının pekişmiş olacağını düşünüyordu ki, B. Dambreuse ona iyice yaklaştı ve ciddi bir ses tonuyla şöyle dedi:

"Umarım, onlarla birlikte iş tutmuyorsunuzdur?"

Sermaye sahibi kişinin niyetinin kendisine öğüt vermek olduğunu ilk anda anlayamayan Frederic, kafasını hayır anlamında, birkaç kez salladı.

İçinden kalkıp gitmek geliyordu. Ne var ki, kendisini bir korkak olarak görmelerinden çekindiği için gidemiyordu da; bir uşak boş çay fincanlarını toplamaktaydı; Bn. Dambreuse maviler giymiş bir hariciyeciyle konuşmaktaydı; iki genç kız kafa kafaya vermiş, bir yüzüğe bakıyorlardı; o sırada yarım daire biçimindeki koltuklarda oturan öbür konuklar, siyah ya da sarı saçlarla çerçevelenmiş soluk yüzlerini usul usul kımıldatıyorlardı; sonuçta Frederic'le kimsenin ilgilendiği yoktu. Genç adam topukları üstünde dönüp, peş peşe uzun zikzaklar çizdikten sonra kendini kapı yakınında buldu, bir konsolun yanından geçerken, konsolun üstünde, bir Çin vazosuyla bir tahta oyma işi arasında, ikiye katlanmış bir gazete gördü, gazeteyi hafifçe çekince şu yazıyı gördü: *Le Flambard*.

Onu buraya kim getirmiş olabilirdi? Cisy! Başka kimse getirmiş olamazdı ki. Zaten o getirmiş, getirmemiş, ne önemi vardı! Yazıyı okuyan herkes, nasıl olsa ona inanacaktı, belki de şu anda inanıyordu bile. Niye bu derece inatla uğraşıyorlardı kendisiyle? Suskun bir küçümseme kuşatıyordu benliğini. Kendini bir çölün ortasında yitmiş görüyordu. O sırada Martinon'un sesi yükseldi:

"Söz Arnoux'dan açılmışken, onun yanında çalışanlardan birinin adını, şu yangın bombaları sanıkları arasında gördüm: Senecal. Bizim Senecal mi bu yoksa?"

"Ta kendisi," dedi Frederic.

Martinon bağıra çağıra yineledi:

"Nasıl yani, bizim Senecal mi! Bizim Senecal!"

Bunun üzerine herkes Martinon'a suikast konusunda sorular sordu; kendisi Savcılık'ta çalıştığına göre bilgi edinmiş bulunuyordur diye.

Bilgisi olmadığını söyledi. Kişiyi de çok uzaktan tanırdı, bir-iki kez görmüşlüğü vardı, ama acayip ve kötü kişi olduğu kesindi!

Frederic buna kızdı ve haykırdı:

"Hiç de değil! Çok dürüst çocuktur o."

Mal mülk sahibi bir beyefendi ona şöyle dedi:

"Eğer bir kimse suikast hazırlıyorsa nasıl dürüst biri olabilir bayım!"

Orada bulunan adamların çoğu en az dört hükümet döneminde görev yapmış kimselerdi; kendi servetlerini güvenceye almak uğruna, rahatlarını kaçıracak, kendilerine sıkıntı yaratacak bir durumu engellemek için, salt alçaklıktan, o içgüdüsel güç hayranlığından, Fransa'yı da, insan soyunu da satabilirlerdi. Tümü birden, siyasal cinayetlerin bağışlanamaz olduğunu belirttiler. Yoksulluk nedeniyle işlenen cinayetler neyse neydi! Ve çocuklarını doyurmak için fırından ekmek çalmış olan o unutulmaz aile babası örneğini vermeyi de unutmadılar.

Hatta üst düzey yöneticilerinden biri şöyle haykırdı:

"Beyefendi, ben, şahsen, suikasta bulaşanı babam olsa bile ihbar ederdim!"

Frederic direnme hakkını öne sürdü ve Deslauriers'den duymuş olduğu birkaç sözü anımsayarak Desolmes'ı, Blackstone'u, İngiltere'deki insan hakları tasarısını ve 91 Anayasası'nın 2. maddesini saydı. Hatta Napoleon'un düşmesi bile bu hak uya-

rınca olmuştu; 1830'da tanınmış ve Anayasa'nın başında yer almış olan madde.

"Zaten bir hükümdar halkla yaptığı sözleşmeye uymazsa, adalet onun devrilmesinden yanadır."

"Ama korkunç bir şey bu!" diye haykırdı bir vali hanımı.

Öbür kadınlar susuyorlardı ve sanki kurşunların vızıltısını duyup dehşete düşmüş gibiydiler. Bn. Dambreuse, Frederic'in konuşmasını koltuğunda sallanarak dinlerken gülümsüyordu.

Eski Carbonaro'lardan[138] biri olan bir sanayici Frederic'e, d'Orleans ailesinin takdire değer bir aile olduğunu, ancak aralarında kuşkusuz aşırıya kaçanların bulunabileceğini anlatmaya çalışıyordu...

"N'olmuş yani?..."

"Ama bunları uluorta sayıp dökmemeli aziz bayım! Biliyor musunuz Muhalefet'in kopardığı o yaygaraların iş dünyasına ne zararlar verdiğini!"

"İş dünyası umrumda bile değil!" dedi Frederic.

Bu eski kurtların kokuşmuşluğu delikanlıyı çileden çıkarıyordu; zaman zaman çekingen kişilere birdenbire gelen o gözükaralıkla, maliyecilere saldırdı, milletvekillerine, Hükümet'e ve Kral'a saldırdı, Arapları savundu, saçma sapan laflar edip duruyordu, kimileri alaylı biçimde daha da körüklüyordu öfkesini: "Hadi söyle, söyle ne varsa, içinde kalmasın!" Buna karşılık kimileri de şöyle fısıldıyorlardı: "Hay allah! Ne taşkınlık!" Sonunda orda artık durmamayı uygun gördü; çıkıp gideceği sırada B. Dambreuse ona boş olan sekreterlik kadrosunu anıştırarak:

"Henüz her şey bitmiş değil! Ama elinizi çabuk tutmalısınız!"

Bn. Dambreuse de:

"Yakında yine görüşeceğiz, değil mi?" dedi.

---

138) İlerici gizli örgütlerden biri. (Ç.N.)

Frédéric bu uğurlamayı son bir kez alay etmeleri olarak algıladı. Bu eve bir daha gelmemeye, bu tür insanlarla bir daha görüşmemeye karar verdi. Dünyada ilgisizliğin ne gayya kuyuları bulunduğunu bilmediğinden, sanıyordu ki bu tür konuşmalarıyla Dambreuse'leri kırmış bulunuyordu. Asıl kadınlaraydı öfkesi. İçlerinden bir teki bile, bakışıyla olsun destek vermiş değildi. Konuşmalarından etkilenmemiş, heyecan duymamış olmalarına kızıyordu! Bn. Dambreuse'e gelince, kişiliğinin hem gevşekçe hem de sert bir yanı bulunduğundan, onu belli bir kalıba göre anlatma olanağı bulamıyordu delikanlı. Bir âşığı var mıydı acaba? Kimdi bu? Şu diplomat olabilirdi, ya da başka biri. Belki de Martinon? Ama olanaksızdı bu! Hem böyle diyor, hem de Martinon'u kıskanıyordu ve Bn. Dambreuse'e karşı için için, anlaşılamaz, düşmanca duygular besliyordu.

Her zamanki gibi kendisini görmeye gelmiş olan Dussardier kapıda bekliyordu. Frédéric üzüntülüydü; Dussardier'ye içini döktü, kırgınlıklarını anlattı, bunlar her ne kadar belirsiz ve anlaşılması güç şeyler idiyse de mert komiye dokundu; Frédéric yalnızlığından bile yakınmıştı. Dussardier şöyle bir duraksadıktan sonra, gidip Deslauriers ile konuşmasını önerdi.

Frederic avukatın adını duyduğu anda, onu yeniden görme gereksinimine kapıldı. Duyduğu kafa yalnızlığı çok derindi ve Dussardier onu dolduramıyordu. Frédéric ona Deslauriers'ye gitme işini ayarlayacağını söyledi.

Dargınlıklarının başladığı günden bu yana Deslauriers de yaşamında bu eksikliği aynen duymaktaydı. Dostça uzanan eli bekletmeden tuttu.

Birbirlerine sarıldılar ve değişik konularda hoşbeş etmeye başladılar.

Deslauriers'nin sakınımlı davranışları Frédéric'i duygulandır-

dı; birşeyleri onarmak için arkadaşına dedi ki, birbirlerinden ayrıldıkları günün ertesi günü on beş bin frank gibi bir para kaybetmişti, ama bu paranın daha önceden Deslauriers'ye vermek üzere ayırmış olduğu para olduğunu hiç söylemedi. Söylemedi de avukat gerçeği anlamadı mı sanki! Bu kötü serüven, Arnoux konusundaki önyargılarını doğrulamış oldu, Frederic'e duyduğu kini sildi süpürdü ve artık eskiden verilmiş sözünü bir daha hiç anımsatmadı ona.

Frederic onun sessiz kalışına bakıp yanıldı, eskiden verilmiş sözü unuttu sandı. Birkaç gün sonra Deslauriers'ye, Arnoux'ya vermiş olduğu ödünç parayı alabilme olanağı olup olmadığını bile sordu.

Daha önceki ipotekler tartışmaya açılabilirdi, rehin malın değerini gizlemekten, Arnoux'ya karşı dava açılabilirdi, ya da evde karısına karşı işlem yürütülebilirdi.

"Yok yok, karısına karşı böyle bir şey yapılmasın," diye haykırdı Frederic. Ve eski avukat çömezinin soruları karşısında, gerçeği ona itiraf etti.

Deslauriers dostunun kendisine –kibarlıktan olsa gerek– gerçeği tümüyle anlatmadığından emindi, bu güvensizlikten kalbi kırıldı.

Oysa eskiden olduğu gibi sıkı fıkıydılar, hatta birlikte olmaktan öylesine haz duyuyorlardı ki, Dussardier'nin varlığı onları sıkmaya başladı. Randevuları olduğu bahanesiyle yavaş yavaş ondan kurtulmaya bakıyorlardı. Öyle insanlar vardır ki bunların misyonu yalnızca öbür insanları kavuşturmaktır; köprüden geçer gibi aşılıp geçilir onlar ve daha uzağa gidilir.

Frederic eski dostundan hiçbir şeyi gizlemiyordu. Ona taşkömürü işini ve B. Dambreuse'ün önerdiği şeyi anlattı. Avukat dalgınlaştı.

"Ne tuhaf!" dedi. "Böyle bir işi yürütmek için sağlam hukuk bilgisi olmalı insanın!"

"Ama sen varsın ya... Bana yardım edersin."

"Ederim... hayret... bu da sorulur mu! Elbette ederim."

Frederic avukata, aynı hafta içinde annesinden gelen bir mektubu da gösterdi.

Bn. Moreau, B. Roque konusunda kötü düşünmekle yanılmış olduğunu söylüyor ve kendini suçluyordu. Çünkü B. Roque kendisine, hal ve gidişi üzerine kuşku bırakmayan açıklamalarda bulunmuş. Bn. Moreau onun servetini de ele alıyordu ve belki Frederic'in ileride Louise'le evlenebileceğini belirtiyordu.

"Belki de akıllıca bir iş olur," dedi avukat.

Frederic'in düşüncesi uzaklara kaydı; şu Roque Baba da ihtiyar hilekarın tekiydi aslında. Avukat bundan dostuna zarar gelmeyeceği düşüncesindeydi.

Temmuz sonlarında –nedendir bilinmez– Kuzey hisse senetleri değer yitirdi. Frederic'in hisseleri hâlâ elindeydi; hiç yoktan altmış bin frank zarar etti. Yıllık geliri de hissedilir derecede azalmıştı. Ya harcamaları durdurmak ya bir işe girmek zorundaydı, ya da avantajlı bir evlilik yapmak.

Bunun üzerine, Deslauriers ona Matmazel Roque'tan söz etti. Gidip pekala her şeyi kendi gözüyle görebilirdi. Frederic biraz yorgundu, taşraya, baba ocağına gitmek onu rahatlatacaktı. Kalktı gitti.

Ay ışığında tırmandığı Nogent sokaklarının görünümü delikanlıyı geçmiş zamanın anılarına taşıdı; uzun yolculuklardan sonra dönenler gibi, adeta yüreği daralıyordu.

Annesinin evinde, eskiden gelip gidenlerin tümü vardı. B. Gamblin, B. Heudras ve B. Chambrion, Lebrun ailesi, "şu Auger kızlar", bir de Roque Baba, ve Bn. Moreau'nun karşısında, bir

oyun masası önünde oturan Matmazel Louise. O artık büyümüş, bir kadın olmuştu. Bir çığlık atarak ayağa fırladı. Herkeste bir hareket oldu. Louise öylece ayakta, hareketsiz kalakaldı; masada duran dört gümüş şamdan, benzinin solukluğunu arttırıyordu. Oyuna yeniden başladığında elleri titriyordu. Bu heyecan, Frederic'in yaralı gururunu fazlasıyla okşadı. "Sen, seveceksin beni!" dedi içinden. Ve öte yanda kendisine çektirilenlerin öcünü alırcasına, Parisli havalarına girdi, ormanlar kralı aslan kesildi, küçük gazetelerden topladığı tiyatro haberlerini verdi, kibarlar sınıfı üzerine olaylar anlattı ve sonunda hemşehrilerinin gözünü kamaştırdı.

Ertesi gün Bn. Moreau, Louise'in iyi yanlarını anlata anlata bitiremedi. Ardından, ona miras kalacak olan koruları, çiftlikleri saydı döktü. B. Roque'un hatırı sayılır bir serveti vardı.

B. Roque bu serveti B. Dambreuse adına yaptığı yatırımlarla elde etmişti; çünkü borç para verdiği kimseler sağlam ipotek garantileri verebilen kişiler olduğu gibi, kendilerinden ek ücret ya da komisyon da alabiliyordu. Anapara, etkin bir gözetim sayesinde her tür rizikodan uzak tutuluyordu. Zaten B. Roque herhangi bir haciz olayı karşısında hiç duraksamadan gereğini yapardı. Ve sonra, ipotek edilmiş malları ucuza kapatırdı. B. Dambreuse de koyduğu parayı geri alabildiğini gördükçe, işlerin çok iyi ayarlanmış olduğunu düşünürdü.

Ne var ki yasa sınırları içinde olmayan bu işleyiş B. Dambreuse'ü, yatırımcısına karşı güç duruma sokuyordu; onun hiçbir ricasını kırmamak zorundaydı. Frederic'e bu denli iyi davranması da, B. Roque'un bu konuda çok fazla üsteleyici davranmış olmasındandı.

İşin aslına bakılırsa, B. Roque'un gönlünde yatan bir aslan vardı. Kızının kontes olmasını istiyordu; çocuğunun mutlulu-

guyla oynamadan bu hayalini gerçekleştirebileceği bir tek genç vardı: Frederic Moreau.

B. Dambreuse'ün yardımıyla Frédéric, ana tarafından soyluluk unvanı alabilirdi; çünkü Bn. Moreau bir Fouvens kontunun kızı olup, Champagne'ın yerli köklü ailelerinden olan Lavernade'larla ve d'Etrigny'lerle akrabalığı vardı. Moreau ailesine gelince, Villeneuve-L'Archevêque değirmenleri civarındaki bir Gotik yazıtta, bu değirmenleri 1596'da yeniden yaptıranın Jacob Moreau olduğu belirtiliyordu ve Jacob'un oğlu Pierre Moreau, Kral IV. Louis döneminde saray başyaveri olduğundan, Saint-Nicolas Kilisesi'nin şapeline gömülüydü.

Bunca saygınlık, eski bir uşak oğlu olan B. Roque'u büyülüyordu. Eğer kontluk tacı elde edilemezse bile, B. Roque'un avunabileceği daha başka bir onur vardı: Yakında B. Dambreuse Yüce Meclis'e üye seçildiğinde, Frédéric de milletvekili olur ve kendisine ayrıcalıklar tanınmada ve yapacağı işlerde araç gereç sağlanmasında yardımcı olabilirdi. Ayrıca delikanlı B. Roque'un hoşuna gidiyordu. Uzun sözün kısası, onu damat olarak istiyordu, bu umudu içinde hep beslemişti ve giderek büyüyordu umudu.

B. Roque bu ara kiliseyi hiç ihmal etmiyordu; Bn. Moreau'nun gönlünü çelmesi asıl soyluluk unvanı yoluyla olmuştu. Yine de kesin yanıt verme hakkını Bn. Moreau elinde tutuyordu.

Frédéric'in gelişinin sekizinci günüydü ve henüz söz falan kesilmemiş olduğu halde, herkes Frédéric'e, Matmazel Louise'in "yavuklusu" gözüyle bakıyordu ve Roque Baba fazla titizlik göstermeyip ara sıra birlikte olmalarına göz yumuyordu.

5

Deslauriers, Frédéric'in evinden vekaletle birlikte kendisine tam yetki verecek biçimde hazırlanmış dört başı mamur yetki devir belgesini alıp gitmişti; ne var ki kendi bürosunun beş kat merdivenini tırmanıp, o hüzünlü çalışma odasında tek başına kalarak meşin koltuğuna oturduğunda, pul yapıştırılmış kağıda bakarken midesi bulanmıştı.

Bıkmıştı artık bu tür şeylerden, otuz iki meteliğe yemek yenilen lokantalardan, posta arabasında yolculuk yapmaktan, içinde yaşadığı sefaletten ve sürekli çalışıp didinmekten bıkmış usanmıştı. Kağıtları eline toparladı, ama yanı başında da vardı bunlardan: Taşkömürü şirketinin prospektüsleri, maden ocakları listesi ve bunların kapasiteleri üstüne ayrıntılar. Frédéric, dostunun bu konudaki görüşlerini almak için, elinde ne var ne yoksa ona vermiş bulunuyordu.

Aklına bir fikir geldi: Gidip B. Dambreuse'den şu sekreterlik işini kendisi için istese. Tabii ki bu yeri elde edebilmek için belli bir sayıda hisse senedi alması gerekirdi. Niyetinin çılgınlık olduğunu kabul etti ve kendi kendine:

"Yok! Yok! Olmaz! Hiç iyi bir şey değil bu!"

Ve başladı on beş bin frangı kurtarmanın yolunu aramaya. Bu kadar bir para Frédéric için bir hiçti! Oysa kendisinin eline

geçseydi, ne işler bitirirdi bu para! Eski avukat çömezi, öbürünün böyle büyük serveti olmasına içerledi.

"Bari bu serveti doğru dürüst kullanmayı bilseydi. Ne gezer! Bencilin teki! Eh, benim de onun on beş bin frangı hiç umrumda değil!"

Niye vermiş bu parayı Arnoux'ya? Bn. Arnoux'nun güzel gözleri için değil mi? Bu kadın onun metresiydi de ondan! Deslauriers'nin öyle olduğundan hiç kuşkusu yoktu. "İşte paranın açtığı bir kapı da budur!" Kindar düşünceler sardı kafasını.

Daha sonra, Frédéric'in tam olarak kişiliğini düşünmeye başladı. Onun çekici kişiliğinden, Deslauriers her zaman, bir kadından etkilenircesine etkilenmişti. Ve o anda, kendisinin başarısız olduğunu kabullendiği bir alandaki başarısına hayranlık duydu.

Bununla birlikte, irade, girişimlerin temel unsuru değil miydi? Onunla her şeyin üstesinden gelindiğine göre ...

"Üf! Ama ne tuhaf olurdu ya!"

Ancak, daha sonra bu hainliğinden utandı ve bir dakika sonra:

"Aldırma! Korkun mu var ondan?" diye düşündü.

Bn. Arnoux'yu (kendisinden söz edildiğini duya duya) hayalinde olağanüstü bir varlık gibi canlandırır olmuştu. Bu aşkın bunca zamandır sürmesi, çözülecek bir sorun gibi sinirine dokunuyordu. Kendisinin sürdüğü çetin yaşam (bir tiyatro sahnesine daha çok yakışırdı) avukata sıkıcı gelmeye başlamıştı artık. Zaten bu sosyetik kadın (kendisi onu öyle görüyordu) avukatın gözünü kamaştırıyor, onun gözünde bilinmeyen binbir zevki simgeliyor ve bunlarla özdeşleşiyordu. Kendisi de yoksul doğmuş biri olarak, en parlak haliyle lükse can atıyordu.

"Sonuçta, Frédéric bana kızacakmış, ne gam! Kendisinin bana öyle kötü davrandığı olmuştur ki! Hiç kızmasın bana. Hem

bu kadının onun metresi olduğunu gösteren hiçbir şey yok ki! Hem Frederic de bunu hep inkar etmiştir. Demek ki hiçbir şey yok beni bağlayan!"

Bundan böyle bu girişim kafasına takıntı oldu. Bu yolla, sahip olduğu güçleri bir sınamak istiyordu; şöyle ki günün birinde botlarını kendi eliyle parlattı, beyaz eldiven satın aldı, kendini Frederic'in yerine koyarak, hem intikam ve duygudaşlık, hem öykünme ve kendini bilmezlik içeren tuhaf bir zihinsel dönüşüm sonucu kendini onunla özdeşleştirerek yola koyuldu.

"Doktor Deslauriers" olarak verdi adını, hizmetçiye.

Bn. Arnoux, eve doktor çağırtmadığı için şaşırdı.

"Oh! Çok çok özür dilerim, hukuk doktoruyum. B. Moreau adına gelmiş bulunuyorum."

Kadın bu adı duyunca heyecanlanmış göründü.

"Iyi ya!" dedi içinden eski çömez; "ötekini nasıl istediyse, beni de isteyecektir!" ve, "bir koca değiştirmekten daha kolaydır sevgili değiştirmek" düşüncesiyle yüreklendi.

Günlerden bir gün –tarihini de söyledi– kendisine Adliye'de rastlamak zevkine ermişti. Belleğin böylesine şaştı kaldı Bn. Arnoux. Avukat iyiliksever bir sesle:

"Demek o vakit de... işlerinizle ilgili... bir sıkıntınız olmuştu!"

Bn. Arnoux yanıt vermedi, demek doğruymuş dediği.

Deslauriers şurdan burdan, konuttan, fabrikadan konuşmaya başladı; o sırada, aynanın kenarında madalyonlar görünce:

"A! Aile resimleri, herhalde?" dedi.

İhtiyar bir kadın resmi gözüne çarptı, Bn. Arnoux'nun annesi.

"Çok iyi bir insan hali var, Güneyli bir kimse."

Ve Bn. Arnoux'nun ona, Güneyli değil Chartres'lı olduğunu

söylemesi üzerine:

"Chartres! Güzel kenttir," dedi.

Sonra bu kentin katedralini ve *paté*'lerini[139] övdü; daha sonra resim konusuna dönüp Bn. Arnoux'da annesine benzeyen çizgiler buldu ve dolaylı olarak iltifatlarda bulunmaya başladı. Bn. Arnoux buna tepki vermeyince, kendine güven duyarak, Arnoux'yu uzun süredir tanıdığını söyledi.

"İyi çocuktur! Ama kendini tehlikeye atıyor! Örneğin şu ipotek... Böyle bir düşüncesizlik..."

Kadın omuz silkerek: "Evet! Biliyorum," dedi.

Böylece kocasının aşağılanmasına kadının istemeyerek katılması, Deslauriers'yi devam etmeye yüreklendirmiş oldu.

"Şu kaolin işi de öyle, belki de sizin haberiniz yok, nerdeyse felakete gidiyordu, hatta itibarını bile..."

Kaşların çatılması onu durdurdu.

Bunun üzerine genellemeye giderek, servetlerine kocaları tarafından el konulan zavallı kadınlara acıdığını bildirdi.

"Ama servet kendisinin beyefendi; benim hiçbir şeyim yok ki!"

Ne önemi var! Böyle olduğu bilinmiyordu da... Deneyimli biri yardım edebilirdi. Kendisinin bunu seve seve yapabileceğini söyledi ve kendi erdemlerini göklere çıkardı; camları yansımalar yapan gözlüğünün ardından kadının yüzüne bakıyordu.

Bn. Arnoux hafif bir uyuşukluğa gömülür gibiydi ki, birden:

"İşimize bakalım, rica ederim!" dedi.

Avukat dosyayı açıp gösterdi.

"Şu Frederic'in verdiği vekalet. Elinde bu tür belge bulunan bir mübaşir bile, ne isterse yirmi dört saatte..." (Kadın renk vermedi, bunun üzerine avukat taktik değiştirdi.) "Ben aslında, Fré-

139) İçi kıymalı bir tür unlu mamul, et ve balık ezmesi. (Ç.N.)

deric'in bu parayı niye istediğini anlamış değilim; çünkü buna gereksinimi yok."

"B. Moreau bize öyle iyi davranıyor ki..."

"Ha! O iyi davranır!"

Ve Deslauriers başladı onu övmeye, ama ardından yergiye sıra gelince, usul usul, önce onu unutkan gösterdi, sonra bencil ve pinti.

"Dostu olduğunuzu sanırdım?"

"Bu onun kusurlarını görmeme engel değildir. Kendisi... nasıl diyeyim, duygusal yakınlık falan tanımaz! Duygusal yakınlık..."

Bn. Arnoux koca defterin sayfalarını çevirirken, avukatın sözünü kesip bir sözcüğün anlamını sordu.

Avukat onun omzunun üstünden eğildi ve öyle yanaştı ki kadına, yanağı yanağına değdi. Bn. Arnoux kızardı; bunu gören Deslauriers daha da ateşlendi ve kadının elini yabanice bir açlıkla öptü.

"Ne yapıyorsunuz, beyefendi!"

Bn. Arnoux ayağa fırladı ve duvarın önünde, iri siyah gözleriyle ona öyle bakıyordu ki, adam kıpırdanamaz hale geldi.

"Bakın! Sizi seviyorum!"

Bn. Arnoux birden kahkahayla gülmeye başladı, batıcı, umut kıran, acımasız bir gülüştü bu. Deslauriers öyle bir öfke duydu ki kadını boğabilirdi. Kendini tuttu; yenilgiye uğramış yüzüyle yalvarıyordu:

"Ah! Haksızlık ediyorsunuz! Ben onun gittiği yoldan gidecek biri değilim ki!"

"Siz kimden söz ediyorsunuz, allah aşkına?"

"Frédéric'ten!"

"Bakın! B. Moreau'yla ilgilendiğim yok, size söylüyorum? Ta-

mam mı!"

"Aman! Pardon!... Pardon!"

Deslauriers, iğneleyici bir sesle ve lafını yaya yaya konuştu:

"Ben kendisiyle bayağı ilgileneceğinizi düşünmüştüm oysa, ve bir haberini almaktan mutluluk duya..."

Kadının rengi soluverdi. Eski çömez hemen söyledi:

"Evleniyor da!"

"O mu?"

"Bir aya kalmaz... Matmazel Roque'la... B. Dambreuse'ün kahyasının kızı olur. Frederic, salt bu hayırlı iş için, Nogent'a gitti bile."

Bn. Arnoux elini kalbinin üstüne bastırdı, büyük bir darbenin şokuna uğramış gibiydi, ama hemen zilin ipini çekti. Deslauriers kovulmayı beklemeden çıktı gitti. Kadın arkasını döner dönmez, ortadan kayboldu.

Bn. Arnoux'nun soluğu tıkanır gibi oldu. Nefes alabilmek için pencerenin önüne gitti.

Yolun öbür kıyısında, kaldırımda, kolları sıvalı bir demir bağlayıcı, çivi çakmaktaydı. Faytonlar geçip gidiyordu. Kadın pencereyi kapatıp gelip yerine oturdu. Yüksek komşu binalar güneşi kestiğinden, eve soğuk bir gün ışığı geliyordu. Çocukları dışarı çıkmışlardı, çevresinde yaprak kımıldamıyordu. Sonsuz bir terk edilmişlik içinde gibiydi.

"Evlenecekmiş? Olacak şey mi bu?"

Sinirsel bir titreme sardı vücudunu.

"Neden böyle oluyorum ben, yoksa onu seviyor muyum?"

Ve sonra birden:

"Elbette, onu seviyorum!... Onu seviyorum!" dedi.

Kadın, dipsiz bir derinliğe iner gibi oluyordu. Saat üçü vurdu. Bn. Arnoux, ses titreşimleri sönene dek dinledi. Koltuğunun

kenarına ilişmiş, gözleri kımıltısız, yüzünde hep o gülümsemeyle donup kalmıştı.

Aynı gün öğleden sonra, aynı saatlerde Frederic'le Louise, B. Roque'un adanın ucundaki bahçesinde geziniyorlardı. İhtiyar Catherine onları uzaktan gözetiyordu; iki genç yan yana yürüyorlardı ve Frederic şöyle diyordu:

"Sizi yanıma alıp kırlara götürdüğümü anımsıyor musunuz?"

"Bana öyle iyi davranırdınız ki!" diye yanıtladı Louise. "Kumdan küçük evler yaparken, çiçek suladığım minik kovama su doldururken ve kolanla kurulmuş salıncağımda sallanırken bana hep yardım ederdiniz!"

"Hani bir sürü bebeğiniz vardı, onlara ya kraliçelerin ya da markizlerin adı verilmişti, sahi n'oldu onlar?"

"Vallahi, hiç bilmiyorum!"

"Ya küçük köpeğiniz Moricaud?"

"O boğuldu, zavallı yavrucak!"

"Peki ya *Don Kişot*? Hani içindeki resimleri birlikte boyardık?"

"Onu sakladım!"

Frederic ona ilk komünyon törenini anımsattı; akşam duası okunduğu sırada başındaki o beyaz tülü ve elinde kocaman mumuyla ne tatlı kızdı! Tüm küçük kızlar koronun çevresinde dönerlerken çanlar çalıyordu.

Herhalde Matmazel Roque için bu anılar pek o kadar etkileyici değildi ki, söyleyecek fazla bir şey bulamadı; hemen bir dakika sonra:

"Vefasız!" dedi. "Bana bir tek mektup bile yazmadınız, sizden hiçbir haber vermediniz!"

Frederic buna yanıt olarak, işten güçten hiç vakit bulamadığını söyledi.

"Peki, ne iş yapıyorsunuz?"

Böyle bir soru genç adamı bunalttı, sonunda, Siyasal Bilgiler okuduğunu söyledi.

"Ya!"

Ve gerisini sormadan, şöyle dedi:

"Demek ki bu sizi oyalıyor, oysa ben!..."

Sonra Frédéric'e, yaşamının bir çöl olduğunu anlattı: Ne görüşeceği bir kimse vardı, ne bir eğlence, ne bir zevk! Ata binmeyi isterdi.

"Papaz yardımcısı bunun genç kızlara yakışmayacağını söylüyor; ne aptalca şeyler bu kurallar! Eskiden canım ne isterse onu yapardım, ama şimdi, her şey yasak!"

"Ama babanız sizi sever!"

"Sever de..."

Louise göğüs geçirdi, "mutlu olmama yetmiyor ki" anlamında.

Sonra sustular. Yalnızca ayaklarının altındaki kumun hışırtısıyla, yüksekten düşen suyun uğultusunu duyuyorlardı; çünkü Seine Nehri Nogent'ın yukarılarında iki kola ayrılır. Değirmenleri döndüren kol tam burada en azgın sularını en derin noktaya fırlattıktan sonra, az daha aşağıda nehrin doğal akışına kavuşur; ve köprülerin bulunduğu yandan gelen kimse, suyun sağ kıyısında, çayırlık çimenlik tepenin yamacında, çevreye egemen durumda yükselen beyaz evi görebilir; soldaki çayırlıkta kavaklar, nehrin kıvrım çizdiği ufka dek yayılmaktadır. O sırada sular burda ayna gibi dümdüzdü, durgun suyun üstünde koca koca böcekler kayıp gidiyordu. Şurda burda, kamış öbeklerinin yanı sıra demet demet sazlar kıyıya gelişigüzel dizilmişti; oraya dek sürüklenmiş çeşit çeşit bitkiler, düğünçiçeklerine karışmış sarı salkımlarını sallandırmış, kızıl renkli horozibiği örekeleri dikmiş ve rasgele yeşil yeşil iğler oluşturmuştu. Kıyı çizgisinin büklü-

münde minik koy nilüferlerle kaplıydı; kurt kapanlarını gizleyen bir dizi kocamış söğüt ağacı, adanın bu ucunda bahçenin korunmasını tek başına üstlenmiş bulunuyordu.

Daha bu yanda ve içte, üstü çatı biçiminde arduvaz döşenmiş dört duvarla çevrili sebzeliğin içinde, yeni sürülmüş toprak kareler esmer düzlükler oluşturuyordu. Kavunların daracık yatakları üstüne geçirilmiş çan biçimi cam kapakları, bir dizi halinde ışıldıyordu; küçük bir tüy ormanını andıran kuşkonmaz alanına dek, enginarlar, fasulyeler, ıspanak, havuç ve domatesler sırayla gidiyordu.

Direktuvar[140] döneminde bu mekan tümüyle bir *folie*[141] olarak düzenlenmişti. O günden bu güne ağaçlar inanılmaz derecede büyümüştü. Gürgen fidanlığını filbaharlar sarmış, ağaçlı yolları yosun kaplamıştı ve ortalık böğürtlenden geçilmiyordu. Otların dibi heykel parçalarından ufalanmış alçı kırıntılarıyla doluydu. İnsan burda yürürken, eski bir istihkam yerinin dikenli tellerinin kalıntıları arasında yürüyormuş gibi oluyordu. Eski *folie*'den geriye kalan yalnızca zemindeki iki odayla, mavi duvar kağıdının soyulan parçalarıydı. Ön tarafta uzanan İtalyan tipi bir çardağın tuğladan sütunlarının üstünü, tahta çubuklardan örülmüş bir kafes örtüyordu ve çardak baştan başa asma dallarıyla sarılmıştı.

Birlikte çardağın altına gelmişlerdi, ışık asma yapraklarının irili ufaklı aralıklarından süzülmekteydi, o sırada Louise'in yanı başında durmuş konuşmakta olan Fréderic, bir yandan da genç kızın yüzüne düşen yaprakların gölgelerini seyrediyordu.

Louise, topuz yaptığı kızıl saçlarını, ucunda imitasyon zümrüt topu bulunan bir iğneyle tutturmuştu; henüz yasta olmasına

140) Fr. *Directoire*: Fransa'da 26 Ekim 1795'ten 9 Kasım 1799'a dek sürmüş siyasal yönetim. (Ç.N.)

141) *Folie* sözcüğü burada, kent içinde ya da dışında kurulmuş lüks eğlence yeri, payvon anlamında kullanılmıştır. (Ç.N.)

karşın ayağına (ne safça bir zevksizliği vardı!), kuşkusuz bir fuardan alınmış, pembe saten süslemeli hasır bir terlik geçirmişti, şu avam tipi, ilgi çeken şeylerden.

Frederic bunu görünce, alaycı iltifatlarda bulundu.

"Benimle alay etmeyin," dedi Louise.

Ve hemen o da Frederic'i tepeden tırnağa, gri fötr şapkasından ipekli şosetine değin süzdükten sonra:

"Ne kadar şıksınız!" dedi.

Daha sonra Frederic'ten, okumak için birkaç kitap adı istedi. Ancak Frederic ona bir sürü kitabın adını verince:

"Ne kadar da bilgilisiniz!"

Louise çok küçük yaşta, şu çocukluk aşkı dedikleri, din duygusu kadar saf ve bir gereksinim kadar şiddetli aşklardan birine düşmüştü. Frederic onun için hem bir arkadaş, hem bir ağabey ve bir eğitici olarak zihnini şenlendirmiş, kalbini çarptırmış ve istemeyerek benliğine gizliden gizliye bir esriklik akıtan varlık haline gelmişti. Ne var ki daha annesinin öldüğü gün, kızcağız acıklı bir bunalıma düşmüşken, Frederic'in onu bırakıp gitmesiyle Louise iki acıyı birden yaşamıştı. Aralarına giren uzaklık, Louise'in anılarında kalmış olan delikanlıyı idealleştirmesine neden olmuştu; şimdi de başında bir tür haleyle çıkagelmişti delikanlı işte. Genç kız yüreğinin tüm saflığıyla, ona kavuşmanın mutluluğuna kapıp koyuvermişti kendini.

Frederic, yaşamında ilk kez sevildiğini duyumsamış oluyordu; öbür güzel duyguları sarsmadan yaşanabilen bu yepyeni hazla içsel bir doluluğa ulaşmıştı; öyle ki genç adam, başını arkaya attı ve kollarını iki yana açtı.

O anda gökyüzünden koca bir bulut geçmekteydi.

"Paris yönüne gidiyor," dedi Louise; "siz de onun peşine takılıp gitmeyi isterdiniz, değil mi?"

"Ben mi? Nedenmiş o?"

"Kim bılir?"

Ve Frederic'in ta içine işleyen bir bakışla:

"Belki orada biri vardır..." (sözcüğü bir süre aradı) "sevdiğiniz."

"Haa! Sevdiğim falan yok."

"Sahiden mi?"

"Elbette, matmazel, sahiden yok."

Louise'i bırakıp gideli henüz bir yıl bile olmamıştı ama, Frederic genç kızda olağanüstü bir değişim görüyordu ve şaşıyordu buna. Bir dakika sustuktan sonra:

"Eskiden olduğu gibi birbirimize 'sen' desek, ne dersiniz?" diye sordu.

"Olmaz."

"Niye olmasın?"

"Çünkü olmaz işte."

Frederic üsteledi. Louise başını öne eğerek yanıt verdi:

"Göze alamıyorum!"

Şimdi bahçenin Livon kumsalındaki çıkışına gelmiş bulunuyorlardı. Frederic çocuklaşarak, topladığı çakılları suda sektirmeye girişmişti. Louise gelip oturmasını söyledi. Frederic gelip oturdu; yüksekten dökülen sulara bakıp:

"Niagara Şelalesi gibi," dedi.

Uzak diyarlardan ve uzun yolculuklardan söz etmeye başladılar. Birlikte geziye çıkmayı düşünmek Louise'e esriklik veriyordu. Hiçbir şeyden korkusu olmazdı o sırada, ne fırtınalardan, ne de aslanlardan korkardı.

Yan yana oturmuşlar, önlerinden avuç avuç kum alıp sonra elleri arasından akıtırken tatlı tatlı konuşuyorlardı; ovalardan esen ılık rüzgar, alavere havuzunun ardına bağlı bir kayıktan

yükselen katran kokusuyla birlikte buram buram lavanta kokuları yayıyordu. Çağlayana güneş vurmuştu; suların döküldüğü küçük duvarın yeşilimsi blokları sürekli açılan bir top gümüş tül gibi, suların altından görünüyordu. Belli bir ritimle köpüklerden olma uzunca bir çubuk kalkıp dikeliyor ve yeniden düşüp, kaynaşmalar, burgaçlar ve binlerce ters akıntı yaptıktan sonra, tümü birbirine karışarak dupduru bir örtü halini alıyordu.

Louise, balıkların yaşamına imrendiğini fısıldadı.

"Suların içinde gönlünce yatıp yuvarlanmak ve bedeninin her bir yerinde suyun okşayışların duymak ne tatlı şeydir kim bilir."

Ve genç kız kösnül okşayış hareketlerinin ürpertileri içindeydi.

Ama bir ses yükseldi o anda:

"Louise, nerdesin?"

"Dadınız sizi çağırıyor," dedi Frédéric.

"Tamam! Tamam!"

Louise oralı olmuyordu.

"Sonra size kızar," dedi genç adam.

"Kızarsa kızsın! Ne yani..." Matmazel Roque bir hareketle Frédéric'e, dadının ağzının sıkı olduğunu anlattı.

Yine de yerinden kalktı, başının ağrımaya başladığını söyledi. Ve içi çalı çırpı dolu koca bir hangarın önünden geçerlerken:

"Şunun altına girip gizlenelim mi, ne dersiniz?"

Delikanlı, Louise'in yerel şiveyle söylediği bu sözü duymazlıktan geldiği gibi, onunla aksanı üzerine şakalaşmaya bile kalktı. Genç kızın ağzının köşeleri sımsıkı kapandı, dudaklarını ısırıyordu; bir kenara çekilip suratını astı.

Frédéric yanına gitti ve ona yeminle, kendisine zarar vermeyi istemediğini, onu çok sevdiğini söyledi.

Genç kız, hafif çilli yüzünü tümüyle aydınlatan bir gülümsemeyle baktı delikanlıya:

"İnanayım mı?"

Frederic onun duygularının dobralığına karşı koyamadı, gençliğinin körpeliğine dayanamadı.

"Sana neden yalan söyleyeyim ki?" dedi. "Demek bana inanmıyorsun... ha?" Ve sol elini onun beline dolayıverdi.

Kuğurma gibi tatlı bir çığlık geldi kızın boğazından; başı arkaya düştü ve dizlerinin bağı çözülür gibi oldu, Frederic onu tuttu. Dürüstlük kaygıları etkisiz kaldı o anda, kendini sunan bu bakire karşısında Frederic'in içini bir korku sardı. Ve kıza, usul usul birkaç adım attırdı. Onu sözcüklerle okşamayı kesmişti artık, boş laflar etmeye başladı, Nogent sosyetesinden olan kimseleri anlatıyordu.

Louise delikanlıyı birden itiverdi ve acı acı şöyle dedi:

"Söyle, beni alıp götürme yürekliliği gösterebilecek misin!" Frederic büyük bir şaşkınlığa düşmüş, hareketsiz kalakalmıştı. Kız hıçkırıklara boğuldu, başını delikanlının göğsüne gömerek:

"Sensiz nasıl yaşarım!" dedi.

Genç adam onu avutmaya çalışıyordu. Louise gözlerinin içine bakabilmek için iki elini Frederic'in omuzlarına koydu ve yabanılca denebilecek nemli, yeşil gözbebeklerini onun gözbebeklerine dikerek sordu:

"Kocam olmayı istiyor musun?"

"Yani..." dedi Frederic, ne diyeceğini bilemeden, "elbette... Daha ne isterim?"

Tam o sırada B. Roque'un kasketi, leylak dalının arasından çıkıverdi.

B. Roque "genç dostu"nu alıp, çevrede sahibi olduğu mülkleri gezdirmek için iki gün onunla birlikte dolaştı; Frederic dönüşte, annesinin evine gönderilmiş üç mektup buldu.

Birincisi B. Dambreuse'den kısa bir nottu: Geçen salı günü

için kendisini akşam yemeğine davet ediyordu. Bu nezaket de nereden icap etmişti acaba? O çılgınca davranışından ötürü bağışlanmış mı oluyordu?

İkinci zarf Rosanette'ten idi. Kendisi için yaşamını hiçe saydığından ötürü ona teşekkür ediyordu; genç adam onun ne demek istediğini ilk önce anlayamadı; bunun ardından Rosanette, bir sürü dolambaçlı laf ettikten sonra, acil gereksinim nedeniyle ve ekmek ister gibi, önünde diz çöküp yalvararak, genç adamdan beş yüz franklık küçük bir yardım istiyordu, bunun için, Frederic'e olan dostluğunu anımsatıyor ve onun inceliğine güvendiğini belirtiyordu. Frederic bu parayı ona hemen ulaştırmaya karar verdi.

Üçüncü mektup ise Deslauriers'den geliyordu: Vekaletten söz eden uzun ve anlaşılması güç bir mektuptu. Avukat henüz hiçbir karara varmış değildi. Frederic'e, Paris'e dönmekte acele etmesine hiç gerek olmadığını anlatıyordu. "Boşuna dönme!" diyordu, hatta bu konuda biraz garip bir üsteleyişi vardı.

Frederic avukatın bu tutumunu anlamak için kendi kendine yürüttüğü çeşitli varsayımlar içinde bunaldı ve geri dönme isteğine kapıldı; kendi yaşamını arkadaşının yönlendirmeye kalkışması midesini bulandırmıştı çünkü.

Zaten bulvar özlemi onu sarmaya başlamıştı; ayrıca annesi onu öyle fazla sıkıştırıyor, B. Roque çevresinde öylesine dönüyor ve Louise kendisini öyle aşırı derecede seviyordu ki, artık bir karara varmadan daha fazla dayanacak hali kalmamıştı. Düşünme gereksinimi içindeydi ve bu uzaklaşma sayesinde, yapacağı değerlendirmeler daha sağlıklı olurdu.

Yolculuğunu iyi bir nedene dayandırmak için birşeyler uydurdu; herkese çok çabuk döneceğini söyledi ve buna kendi de inanarak kalkıp gitti.

6

Frederic Paris'e dönmekten hiç zevk alamadı; ağustos sonlarında bir akşamüstü geldi; bulvar boşalmış gibiydi, asık suratlı yayalar birbiri ardından geçip gidiyorlardı, şurda burda asfalt kazanlarından dumanlar yükseliyordu, bir çok evin pajurları sımsıkı kapalıydı; genç adam evine vardı; duvar kağıtlarının üstüne bir karış toz birikmişti; akşam yemeğini tek başına yerken, Frederic garip bir terk edilmiş duygusuna kapıldı ve Matmazel Roque'u düşündü.

Evlenmek fikrini şimdi o kadar aykırı görmüyordu artık. Yolculuklar yapar, İtalya'ya, Doğu'ya giderlerdi! Louise'i bir tepenin başına dikilmiş peyzaj seyrederken, ya da Floransa'daki galerilerden birinde, koluna iyice yaslanmış, her bir tablonun önünde durup bakarken görür gibi oluyordu. Bu gencecik ve saf varlığın Sanat'ın ve Doğa'nın görkemli güzelliklerine açıldığını görmek ne hoş olurdu! Louise kendi ortamından bir kurtulsa, çok geçmeden harika bir yaşam arkadaşı olurdu! Zaten B. Roque'un serveti genç adama cazip geliyordu. Ama yine de buna yönelik bir karar vermek delikanlıyı bir düşüklük, bir alçalma gibi tiksindiriyordu.

Ancak şunda (ne pahasına olursa olsun) kesin kararlıydı: Yaşam tarzını değiştirecekti, bir başka deyişle, bundan böyle duy-

gularını kısır tutkularla boşa harcamayacaktı, hatta Louise'in ısmarladığı bir şeyi alıp almamakta kararsızlık içindeydi: Troyes Vali Konağı'nda bir eşi bulunan, Arnoux ürünü, renkli bir çift zenci heykeliydi bu. Genç kız üretici numarasını bile vermişti ve başka bir yerin ürününü istemiyordu. Frédéric ise, yeniden eski aşkına kapılır korkusuyla *onlara* gitmeyi göze alamıyordu.

Akşam saatlerini bunları düşünerek geçirdi; tam yatmaya gideceği anda içeri bir kadın girdi.

"Ben geldim," dedi Matmazel Vatnaz gülerek. "Rosanette gönderdi."

Demek barışmışlardı, ha?

"Barıştık vallahi! Ben, bilirsiniz, kötü biri değilimdir. Üstelik, zavallı kızcağız... size anlatmak uzun sürer."

Uzun sözün kısası, Mareşal genç adamı görmek istiyordu ve hemen bir yanıt bekliyordu, çünkü daha önce gönderdiği mektup Paris'ten Nogent'a epey yolculuk yapmıştı; mektuba neler yazdığını da Matmazel Vatnaz hiç bilmiyordu. Bunun üzerine Frédéric ona Mareşal'i sordu.

Mareşal şimdi çok zengin bir Rusla *birlikte* yaşıyormuş, kendisini geçen yaz Champ-de-Mars'ta, at yarışlarında görmüş olan Prens Çernukof'muş[142] bu adam.

"Üç arabamız var, ayrıca binek atımız, üniformalı uşaklarımız, bir de, şu şık İngilizce adıyla *groom* dedikleri özel kıyafetli bir hizmetkar, bir kır evi, Italiens Tiyatrosu'nda özel locamız ve daha neler neler. İşte durum buydu, canım."

Bn. Vatnaz da, sanki bu zenginleşmeden payını almış gibi, daha neşeli ve pek mutlu görünüyordu. Eldivenlerini çıkardı, odadaki mobilya ve bibloları gözden geçirdi. Her birini, bir ikinci el satıcısı gibi tam fiyatına göre değerlendirebiliyordu. Keşke

142) Özgün metinde Tzernoukoff: Çernukof. (Ç.N.)

Frédéric, daha ucuza getirmek için bunları alırken kendisine bir danışsaymış; genç adamı zevkinden ötürü kutluyordu da:

"Aman! Şu pek güzel, şahane! Zaten böyle bir seçimi sizden başkası yapamazdı."

Daha sonra, yüklüğün baş tarafında bir kapı görünce:

"Cici bayanların çıkış kapısı bu mu oluyor?" dedi.

Ve dostça çenesini okşadı delikanlının. Frédéric onun ince uzun, etsiz ve yumuşak ellerinin dokunmasıyla ürperdi. Yeşil entarisinin kollarının ucuna dantela geçirilmişti ve korsajının üzeri piyade erleri gibi şeritlerle süslenmişti. Kenarları aşağı indirilmiş siyah tül şapkanın altından alnı pek görünmese de gözleri ışıldıyordu. Uzunca dökülen saçlarının arasından bir paçuli[143] kokusu yayılıyordu. Bir sehpa üzerine konmuş *Carcel* lambası, tiyatro sahnesi önünde olduğu gibi alttan ışık vererek kadının çenesini ortaya çıkarıyordu; birdenbire bu çirkin ve vücudu panter vücudu gibi oynak kadın için delikanlı öyle bir istek duydu ki... hayvansı bir şehvetti bu.

Cüzdanından kare biçiminde üç karton çıkaran kadın, eğilip bükülen yalpak bir sesle:

"Size şunları vereceğiz," dedi.

Delmar yararına bir temsil için üç bilet...

"Nasıl? Şu Delmar mı?"

"Tabii ki!"

Matmazel Vatnaz, başkaca bir açıklama yapmaksızın dedi ki, Delmar'a her zamankinden daha çok tapıyormuş. Dediğine bakılırsa, Delmar artık kesin olarak "devrin doruklarında" yerini almış bulunuyordu. O şimdi şu ya da bu kişiyi değil, başlı başına Fransız ruhunu, halkın ta kendisini simgeliyordu! "İnsanlıkçı bir ruh"a sahipti o. Sanatın üstlendiği görevin bilincindeydi!

143) Fr. *patchouli*: Tropikal bir bitkiden elde edilen, biraz ağır bir parfüm. (Ç.N.)

–Frédéric bu övgülerden kurtulmak için üç biletin parasını verdi.

"Temsile geldiğinizde umarım bunun lafını bile etmezsiniz! – Tanrım! Vakit nasıl da ilerlemiş! Gitmeliyim. Ha! Adresi vermeyi unutuyordum: Grange-Batelière Sokağı, 14 numara."

Eşikte durup:

"Hoşçakal, sevilen adam!" dedi.

"Kimin tarafından sevilen?" diye kendi kendine sordu Frédéric. "Ne garip bir kadın!"

Bir gün Dussardier'nin bu kadın için: "Pek önemsenecek biri değil!" dediği geldi aklına. Böyle derken, hiç de onur vermeyen olaylara anıştırma yapar gibiydi.

Ertesi günü Frédéric, Mareşal'i görmeye gitti. Storları sokağa çıkıntı yapan yeni bir binada oturuyordu. Her bir sahanlığın duvarına bir ayna asılmıştı, pencerelerin her birinin önünde rüstik bir çiçeklik asılıydı. Merdiven basamakları baştan başa döşemelikle kaplanmıştı; dışardan gelindiğinde, merdivenlerin serinliği insanın içini açıyordu.

Kapıyı açmaya bir erkek hizmetçi geldi, kırmızı yelekli bir uşak. Sofadaki arkalıksız kanapede iki adam ve bir kadın (satıcılar olsa gerek), bir bakan odası kapısında bekler gibi bekliyorlardı. Solda, yemek salonunun aralık kalmış kapısından, büfenin üzerine bırakılmış boş şişeler ve sandalyelerin arkalığına asılı peçeteler göze çarpıyordu. Yemek odasına paralel koridorda, altın sarısı sopalara yaslanmış bir gül çardağı bulunuyordu. Aşağıda, avluda, kolları sıvalı iki işçi çocuk bir *lando* arabayı parlatmaya çalışıyorlardı. Bir taşa sürtünüp duran raspanın aralıklı hışırtılarına karışan konuşmaları buraya dek geliyordu.

Uşak geri geldi. "Hanımefendi sizi kabul edecekler," dedi. Uşağı izleyerek ve ikinci bir odadan geçerek duvarları sarı bro-

kar imitasyonu bir kumaşla kaplı ve köşe başlarına tavanda birbirine kavuşan burma sütunlar dikilmiş bir salona geldiler; tavana asılı, urgana benzeyen ve bir sürü kıvrık dallarla süslenmiş avize bu sütun başlarının bir uzantısı gibi görünüyordu. Önceki akşam bu salonda bir kutlama şöleni yapıldığı belliydi. Konsolların üstünde tütün külleri kalmıştı çünkü.

En sonunda Frederic, renkli vitraylarla şöyle böyle aydınlatılmış, kadın odasına benzer bir yere geldi. Kapı üstleri tahta oyma yoncalarla bezenmişti; bir parmaklığın ardında, üç kırmızı şilte yan yana getirilerek kurulmuş divanın üstünde, platin bir nargilenin marpucu bırakılmıştı. Şöminenin üstüne, ayna konulan yere, piramit biçiminde bir etajer yerleştirilmişti; raflarında, her çeşit merak çekici nesneler derlemesi yer alıyordu: Antika gümüş kol saatleri, Bohemya piramit vazoları, değerli süs iğneleri, yeşim taşından düğmeler, mineli şeyler, tuhaf porselen heykelcikler, lal rengi uzun üstlük giymiş Bizans stili bir Meryem heykelciği; tüm bu şeyler altın sarısı bir sabah loşluğunda, halının mavimsi rengi, taburelerin sedef parıltısı ve kahverengi meşin kaplı duvarların mora dönük renginde eriyip gidiyordu. Salonun köşelerinde, altlıklara yerleştirilmiş bronz vazolardaki demet demet çiçekler havayı ağırlaştırıyordu.

Rosanette göründü, pembe ceketinin altına beyaz kaşmir bir pantolon giymişti, boynunda kuruşlardan oluşan bir kolye, başında bir yasemin dalıyla çevrelenmiş kırmızı bir başlık vardı.

Frederic yaptığı bir hareketle şaşırdığını açığa vurmuş oldu; sonra Rosanette'e "o şeyi" getirdiğini söyledi ve banknotu uzattı.

Kadın ona büyük bir şaşkınlık içinde baktı; Frederic parayı koyacak yer bulamadığından hâlâ elinde tutmaktaydı:

"Alsanıza!"

Kadın parayı aldı; sonra divanın üstüne fırlatırken:

"Çok naziksiniz!" dedi Frédéric e.

Bellevue'de aldığı bir arazi için ödediği yıllık paraymış bu. Böylesine bir rahat davranış Frédéric'in hiç hoşuna gitmedi. Aslına bakılırsa, buna sevinmesi gerekirdi! Geçmişin öcünü almış oluyordu çünkü.

"Buyurun oturun!" dedi Rosanette. Şuraya, daha yakınıma." Ve ağırbaşlı bir ton alarak: "Her şeyden önce, yaşamınızı tehlikeye attığınız için size teşekkür borçluyum."

"O! Önemi yok!"

"Olmaz olur mu? Harika bir şey bu!"

Mareşal ona minnetini belirtirken sıkıntılı bir hali vardı; herhalde Frédéric'in bu düello işini yalnızca Arnoux için yaptığını sanıyordu, Arnoux kendisi böyle sandığı için bunu Rosanette'e de anlatmak gereksinimi duymuş olabilirdi.

"Galiba benimle alay ediyor," düşüncesi geçti, Frédéric'in içinden.

Yapılacak iş bitmişti, bir randevusu olduğunu bahane ederek ayağa kalktı.

"Yo, olmaz böyle! Gitmeyin!"

Genç adam yeniden oturdu ve Rosanette'e kıyafeti konusunda iltifat etti.

Kadın, sıkıntılı bir havayla yanıt verdi:

"Prens beni böyle seviyormuş! Bir de şu zımbırtıları tüttürmem gerekiyor!" Bunu söylerken nargileyi işaret ediyordu. "Birlikte tüttürelim mi, şimdi? Ne dersiniz?"

Ateş getirtti, ama tömbeki bir türlü yanmayınca, sabırsızlanıp tepinmeye başladı. Ardından, bir rehavet çöktü üzerine; divanın üstünde vücudu hafifçe burulmuş durumdaydı, bir dizi bükülmüş, öbür bacak ise iyice gerilmişti ve koltuğunun altında bir kırlent... Yerde halka halka duran, kırmızı marokenden upuzun

yılan koluna dolanıyordu. Amber imameyi dudaklarına bastırırken çıkan ve çevresini halka halka saran dumanlar arasından gözlerini kırpıştırarak Frederic'e bakıyordu. Soluk alıp verişiyle sular fokur fokur ediyor ve kadının mırıldandığı duyuluyordu:

"Tatlı çocuk, canım benim!"

Genç adam sevimli bir konuşma konusu arayışı içindeydi, aklına yine Vatnaz geldi.

Onun giyimini kuşamını şıklaşmış bulduğunu söyledi.

"Vallahi, benimle olmaktan çok mutlu!" yanıtını verdi Mareşal, başkaca bir açıklaması olmadı, çünkü aralarında konuşma öyle sınırlıydı ki artık.

İkisi de bir engel, bir baskı hissediyorlardı. Gerçek şuydu ki, kendisi için sandığı düello Rosanette'in gururunu okşamıştı. Genç adamın, hemen sonra kendisine koşup gelerek yaptığı şeyi değerlendirmek istememesine şaşıp kalmıştı, onu buraya gelmeye zorlamak için kendisinden beş yüz frank borç istemeyi bile düşünebilmişti. Nasıl oluyordu da Frederic, yaptığı şeye karşılık biraz sevgi istemiyordu! Bu Rosanette'i mest eden bir incelikti. Rosanette de yürekten kopan bir sevgiyle ona:

"Bizimle denize gitmeye ne dersiniz?" dedi.

"Biz dediğiniz de kim?"

"Ben ve benim prens; şu eski zaman komedilerinde olduğu gibi sizi kuzen diye tanıtırım."

"Eksik olmayın!"

"Peki, bizim eve yakın bir ev tutmaya ne dersiniz?"

Zengin bir adamdan gizlenerek yaşamak Frederic'in gururuna dokunuyordu.

"Hayır. Olmaz!"

"Keyfinize kalmış!"

Rosanette, gözkapaklarının kıyısında bir damla yaşla başını

öte yana çevirdi. Bu, delikanlının gözünden kaçmadı. Ona ilgisini göstermek amacıyla, kendisini gördüğüne, hele böyle çok iyi durumda gördüğüne pek sevindiğini söyledi.

Kadın şöyle bir omuz silkti. Peki, onu böyle üzen kimdi? Yoksa sevilmiyor muydu?

"Ha! Ben mi? Her zaman seviliyorum ben!"

Ve ekledi:

"Bir de nasıl sevildiğimi bilseniz!"

Mareşal, "sıcaktan pişiyorum" diyerek ceketini çıkarıp attı; gövdesini örten bir tek ipek gömlekle, başını omzuna doğru eğerken, bir cariye gibi baştan çıkarıcıydı.

Frédéric kadar düşünceli olup da kendi kendini yenemeyen bir başka erkek ya vikonta, ya B. de Comaing'e, ya da bir başkasına yakalanabileceğini gözardı edebilirdi. Ama Frédéric bu bakışların kaç kez kurbanı olduğu için, artık bir daha kendini küçük düşürecek bir duruma yanaşmazdı.

Kadın onun yeni ilişkilerini ve eğlencelerini bilmek istedi; işlerinin nasıl gittiğini bile sordu, hatta (eğer gerekiyorsa) ödünç para vermeye kalkıştı. Frédéric dayanamayıp, şapkasına sarıldı.

"Hadi eyvallah canikom! Gittiğiniz yerlerde size iyi eğlenceler!"

Kadın iri iri açtı gözlerini, sonra sertçe:

"Güle güle!" dedi.

Frédéric sarı salondan, sonra ikinci odadan geçip gitti. Masanın üstünde, kartvizit dolu bir vazo ile bir yazı takımının arasında, oyma işli gümüş bir mücevher kutusu gördü. Bn. Arnoux'ya ait mücevher kutusuydu bu! Hem duygulandı, hem de kutsal bir şeyin kirletilmesi gibi bir rezilliğin şokuyla sarsıldı. Bu kutuya dokunmak, onu açmak geldi içinden. Biri görebilir diye korktu ve bırakıp gitti.

Frederic erdemli bir erkek gibi davrandı. Arnoux'ların evine bir daha adımını atmadı.

İki zenci heykelini aldırmaya da uşağını gönderdi ve adamı, dikkat etmesi gereken özellikler konusunda iyice uyardı; o akşam, hazırlanmış olan kasa Nogent'a gönderildi. Ertesi gün Frederic Deslauriers'ye giderken, Vivienne Sokağı'yla bulvarın dönemecinde Bn. Arnoux'yla burun buruna geliverdi.

İkisinin de yaptığı ilk hareket gerilemek oldu; sonra ikisinin dudaklarında da aynı gülümseme belirdi ve birbirlerine yaklaştılar. Bir dakika boyunca ikisi de sustu.

Güneş çevreliyordu kadını; böylece onun oval yüzünü, uzun kirpiklerini, omuzlarının biçimini almış siyah dantela şalını, güvercin bağrı rengindeki entarisini, başlığının köşesine iliştirilmiş bir menekşe demetini olağandışı bir ışıltı içinde görebildi genç adam. O güzel gözlerinden bitimsiz bir tatlılık akıyordu. Frederic kekeleyerek, rasgele konuştu:

"Arnoux nasıl, iyi mi?"

"Teşekkür ederim!"

"Çocuklarınız iyiler mi?"

"Çok iyiler!"

"Oh!...oh! – Hava da ne güzel, değil mi?"

"Nefis bir hava, doğrusu!"

"Alışverişe mi çıktınız?"

"Evet."

Ve başını ağır ağır eğerek:

"Hoşçakalın!" dedi.

Bn. Arnoux ona elini uzatmamıştı, tek bir sevgi sözcüğü söylemiş değildi, evine davet bile etmemişti, ama ne önemi vardı! Serüvenlerin en güzeline değişmezdi Frederic bu karşılaşmayı; yol boyunca bunun tadını yineledi durdu içinden.

Deslauriers karşısında Frederic'ı görünce şaşırdı, ama bozulduğunu belli etmedi, çünkü Bn. Arnoux konusunda hâlâ ve inatla umut besliyordu; girişeceği manevralarda serbestçe davranabilmek için Frédéric'e Nogent'da kalmasını yazmıştı.

Ancak ona, Bn. Arnoux'ya gittiğini açıkladı: Acaba sözleşmede karı-koca ortaklığına dair özel madde var mı, bilmesi gerekmişti, çünkü o durumda, kadından da ödeme isteğinde bulunulabilirdi; "Senin evleneceğini duyduğunda, suratının ne biçim olduğunu görecektin," dedi.

"Yok canım! Uyduruyorsun."

"Paraya gereksinim duyacağını anlatmak için, evleneceğini söylemek gereğini duydum! İlgi duymayan bir kadın, öyle bayılacak gibi olmazdı ki."

"Sahi mi söylüyorsun?" diye haykırdı Frédéric.

"Vay, nasıl da kendini ele verdin, oğlum! Dürüst olalım, hadi, açık söyle!"

Bn. Arnoux'nun âşığını müthiş bir kalleşlik sarmıştı.

"Yok yahu!...İnan ki öyle!... Şerefim üzerine yemin ederim!"

Deslauriers bu gevşekçe yadsımalar sonunda ona inandı. Arkadaşına iltifatlarda bulundu. Kimi "ayrıntıları" anlatmasını istedi. Frédéric anlatmadığı gibi, birşeyler uydurup söyleme isteğine de karşı koydu.

İpoteğe gelince, avukata hiçbir şey yapmadan beklemesini söyledi. Deslauriers bu konuda Frédéric'in yanlış davrandığını belirtti. Hatta, takaza ederken kabalaştı bile.

Zaten Deslauriers'nin bu derece hüzünlü, kötücül ve tez öfkelenir olduğu asla görülmemişti. Eğer bir yıl içinde kaderi değişmezse, bir gemiye binip Amerika'ya gidecekti, ya da beynini dağıtarak intihar edecekti. Kısacası, her şeye karşı öylesine hınçlı ve öylesine ödünsüz bir radikal tavır içindeydi ki, Frédéric ona:

"İyice Senecal'e benzedin," demekten kendini alamadı.

Deslauriers o konuda bilgi verdi: Soruşturma sonucunda yeterli kanıt bulunamadığı için, Senecal Sainte-Pelagie Hapishanesi'nden serbest bırakılmıştı.

Onun salıverilmesiyle sevinçten bayram eden Dussardier, bunu bir "punç partisi" vererek kutlamaya kalktı ve Frederic'ten "aralarında bulunmasını" rica ederken, Senecal'in kurtulması için gösterdiği çabalarla harika bir insanlık sergilemiş olan Hussonnet'nin de partiye katılacağını bildirdi.

Gerçekte *Le Flambard*'a kısa süre önce bir ticaret bürosu eklenmişti ve tanıtma ilanlarında, Bağcılık Ticareti –Reklam Bürosu– Tahsilat ve İstihbarat Bürosu gibi birşeyler yazıyordu. Ne var ki bohem genç, yaptığı bu işin edebiyatçı olarak itibarını zedelemesinden korkuyordu ve yardımcı olarak, hesapları tutsun diye matematikçiyi yanına almıştı. Gerçi bu çok ufak bir işti, ama bu da olmasa Senecal açlıktan ölürdü. Frederic mert komiyi kırmamak için Dussardier'nin davetini kabul etti.

Üç gün evvel Dussardier, yaşadığı tavan arasının kırmızı döşeme tahtalarını kendi eliyle cilalamış, koltuğu döverek tozunu silkelemiş ve şöminenin tozunu almıştı. Şöminenin üstünde bir cam fanusun içinde, sarkıt biçiminde bir süsle bir hindistancevizi arasında kaymaktaşından bir rakkas görülüyordu. Kendi iki şamdanı ve bir mumluk yeterince ışık veremediği için, iki şamdan da kapıcıdan istemişti. Böylece komodinin üstünde parlayan beş ışık altına badem kurabiyelerini, bisküvileri ve *brioche*'u, on iki adet şişeyle birlikte daha uygun biçimde sunmak için üç adet peçete serilmişti. Sarı kağıtla kaplanmış karşı yüksek duvara dayalı maun rengi ufak bir kitaplıkta Lachambeaudie'nin *Masallar*'ı, *Paris'in Gizemleri*, Norvins'in *Napoleon* adlı kitabı duruyordu –ve yüklük girintisinin ortasından, pelesenk bir çerçeve

içinden Beranger gülümsüyordu.

Konuklar (Deslauriers'yle Senecal'den başka) şunlardı: Yeni mezun ama henüz iş kurma olanaklarını bulamamış bir eczacı; Dussardier'nin kendi şirketinden bir genç, bir şarap plasörü, bir mimar ve Sosyal Sigortalar'dan bir memur. Regimbart gelememişti. Buna herkes üzüldü.

Frédéric büyük sevgi gösterisiyle karşılandı, çünkü Dambreuse'lerde ne biçim bir dille konuştuğunu duymayan kalmamıştı. Senecal ona, başı dimdik, yalnızca elini gururla uzattı.

Şöminenin yanına dikilmişti Senecal. Öbürleri ağızlarında pipoları oturmuşlar, onun genel seçimler üzerine söylevini dinliyorlardı. Demokrasinin zaferi de, İncil'in ilkelerinin yaşama geçirilmesi de bu seçimlerin sonucuna bağlıydı. Zaten taşrada, reformcuları bir araya getiren şölenler gittikçe sıklaşıyordu; Piemonte'de, Napoli'de, Toscana'da...

Deslauriers kestirip attı: "Doğru," dedi. "Bu böyle uzun sürmez!"

Ve durumu şöyle özetledi:

Louis-Philippe'in İngiltere'ce tanınması uğruna Hollanda'yı gözden çıkarmıştık; İngiltere'yle yapılan o ünlü anlaşma,[144] İspanyollarla yapılan evlilikler yüzünden bozulmuştu! İsviçre'de ise, B. Guizot, Avusturya Prensi'nin[145] peşine takılmış, boyuna 1815 anlaşmalarını savunuyordu. Prusya'ya gelince, şu *Zollverein*'ıyla[146] ileride Fransa'ya sıkıntı yaratacaktı. Askıya alınmış bir de Doğu sorunu vardı.

"Grandük Constantin B. d'Aumale'e armağanlar gönderiyor diye Rusya'ya güvenecek değiliz elbette. İçerideki duruma bakarsak, hiçbir zaman bu derece aymazlık, bu derece aptallık gö-

144) *Entente Cordiale* adıyla bilinen anlaşma (1840-41) söz konusudur. (Ç.N.)
145) Avusturya Prensi Metternich-Winnebourg (1773-1859), reformcu atılımlara karşı çıkmasıyla bilinirdi.
146) Almanca "gümrük birliği" anlamına gelir. (Ç.N.)

rülmemiştir! Kendileri çoğunlukta oldukları halde bunu bile sağlama alamıyorlar artık! Nereye baksanız, yanıt için uygun tek sözcük var: Hiç! Hiç! Hiç!" Avukat yumruklarını kalçasına dayayıp sözlerini sürdürdü: "Ve onca utanç karşısında, kendileri yine de hoşnutlarmış meğerse!"

Akıllardan çıkmayan seçime anıştırma yapılınca[147] bir alkış koptu. Dussardier bir şişe bira açtı, köpükler perdelere dek fışkırdı, ama o hiç aldırış etmedi; kendisi pipolara tütün basıyor, *brioche*'tan dilimler kesip dağıtıyordu, punç geliyor mu diye kaç kez aşağı inip bakmıştı; oradakilerin tümü birden İktidar'a ateş püskürünce kısa sürede bir coşku havası oluştu. Ve bunun tek nedeni haksızlığa duyulan nefret olunca, bu coşku şiddetli oldu; öyle ki en haklı eleştirilere en aptalca takazalar karışmış bulunuyordu.

Eczacı, donanmamızın acınacak halinden yakındı. Sigorta pazarlamacısı, Mareşal Soult'ya[148] iki nöbetçi verilmesini içine sindiremiyordu. Deslauriers, Cizvitlerin Lille'e gelip resmen yerleştiklerini söyledi.[149] Sénécal'in en çok tiksindiği kişi ise B. Cousin'di.[150] Çünkü seçgenlik felsefesi aklın gerçekçi yanını seçtiği için bencilliği körüklemekte ve dayanışmayı baltalamaktaydı; şarap plasörü bu konulardan pek anlamadığı için, Sénécal'in, bu adamların daha nice namussuzluklarını saymayı unuttuğuna dikkat çekti:

"Kuzey hattında Kral vagonu seksen bin franga patlıyor olmalı. Kimin cebinden çıkacak bu para?"

Ticarethane komisi, bu parayı sanki cebinden söke söke alıyorlarmış gibi öfkeden köpüre köpüre yeniden sordu:

147) 1844 seçimleri söz konusudur. (Ç.N.)
148) Bu kimse 1847 yılına dek Savaş Bakanlığı yaptığından, konutunu iki nöbetçi bekliyordu.
149) Cizvitler daha önce (1845'te) Lille'den ikinci kez atılmışlardı, ama karar kesin bir biçimde uygulanmamıştı.
150) Victor Cousin (1792-1867): Fransız düşünür ve siyaset adamı. (Ç.N.)

"Söylesenize, kim ödeyecek bu parayı?"

Bunun ardından, Borsa'nın doymak bilmez kurtlarına ve yozlaşan memur ahlakına verip veriştirildi. Senecal'e göre bunun kökenini çok daha gerilerde aramalı ve Naiplik dönemi ahlak anlayışını hortlatmaya çalışan prensleri suçlamalıydı.

"Haberiniz yok mu, geçenlerde Montpensier Dükü ve arkadaşları Vincennes'den dönerken, herhalde sarhoştular ki şarkılarıyla Saint-Antoine'daki işçileri rahatsız etmişler?"

Eczacı lafın sonunu getirdi: "'Kahrolsun hırsızlar!' diye bağırıldı bile. Ben oradaydım, onlarla birlikte bağırdım!"

"İyi yapmışsınız! Zaten Teste-Cubières davasından beri halkın gözü açıldı."[151]

"Bu dava bana acı verdi," dedi Dussardier, "ne de olsa emekli bir generalin onuru yara almış oldu!"

Senecal şu sözlerle sürdürdü konuşmasını:

"Haberiniz var mı, Praslin Düşesi'nin evinde ne bulduklarından?..."[152]

O sırada kapı bir tekmeyle açıldı ve içeri Hussonnet girdi.

"Selamlıyorum senyörler!" dedi yatağa otururken.

Kimse gazetede çıkan o makalesine herhangi bir anıştırma yapmadı, zaten Mareşal'den zılgıt yedikten sonra, yaptığına kendisi de bin pişmandı.

Dumas Tiyatrosu'ndan geliyordu, *Le Chevalier de Maison-Rouge*'u seyretmişti ve "piyesi sıkıcı mı sıkıcı" buluyordu.

Bu tür bir yargı demokratları çok şaşırttı, bu dram ideolojik içeriğiyle olduğu kadar özellikle dekorlarıyla da bu kesimin tutkularını besliyordu. Tümü birden karşı çıktılar. Senecal son

151) Eski bakanlardan General de Cubières ile Temyiz Mahkemesi Başkanı Teste arasındaki bir arsa satışı yolsuzluğundan ötürü açılmış dava.

152) 1847'de evinde ölü bulunan Düşes de Choiseul-Praslin'in, kocası tarafından öldürülmüş olabileceği kuşkusu uyanınca, kocası intihar etti. Ancak muhalefet, iktidarın adamın İngiltere'ye kaçmasını sağladığını ileri sürdü.

noktayı koymak için, bu piyesin Demokrasi'ye herhangi bir katkısı olup olmadığını sordu.

"Elbette... olabilir; ama piyesin öyle bir üslubu var ki..."

"Tamam, iyi diyelim öyleyse, sizin üslup dediğiniz nedir ki? Fikirdir fikir, önemli olan!"

Ve Frederic daha ağzını açıp bir şey diyemeden, öbürü:

"Ha? Ne diyordum? Şu Praslin davasında ..." Hussonnet onu susturdu.

"Temcit pilavı gibi yahu! Bu da bana dokunuyor işte!"

"Ama bir tek size mi dokunuyor!" dedi Deslauriers. "Bu dava, hiç değilse beş gazeteyi etkilemiş! Bakın düşülen bir notu okuyorum, dinleyin:

'Cumhuriyetlerin en güzeli kurulalı beri, bizlere karşı tam bin iki yüz yirmi dokuz basın davası açılmış. Bunların sonucunda, yazarlar aleyhine toplam üç bin yüz kırk bir yıl hapis ve hafif tarafından, yedi milyon yüz on bin beş yüz frank para cezası.' Nasıl, kıyak değil mi?"

Tümü birden acı acı güldüler. Çevresindekilerle birlikte coşan Frederic de:

"*La Democratie Pacifique*'e de, yayımladığı bir 'arkası yarın' romandan ötürü dava açılmış, *Kadınların Payı* adlı bir roman bu."

"Haydaa! İyi be!" dedi Hussonnet. "Kadınlardan bize düşen payımız da yasaklanırsa artık!

"Yasaklanmayan ne kaldı ki?" diye bağırdı Deslauriers. "Luxembourg Parkı'nda sigara içmek yasak, Papa IX. Pius'a yazılmış ilahiyi okumak yasak!"

"Basımcıların şöleni de yasaklandı ya!" dedi boğukça bir ses.

Bu sesin sahibi, yüklük girintisinin loşluğuna gizlenmiş ve o ana dek ağzını hiç açmamış olan mimardı. Ve şunu ekledi: "Ge-

çen hafta, Kral'a hakaret suçundan Rouget adlı birini tutuklamışlar."

"Yandı gitti *rouget*!"[153] dedi Hussonnet.

Böyle bir şakaya fena bozulan Senecal Hussonnet'ye, "hain Dumouriez'nin dostu olan Belediye soytarısını"[154] savunduğu için takazada bulundu.

"Ben mi? Tam tersi!"

Kendisi Louis-Philippe'i basmakalıp, fazla "ulusal muhafız" buluyordu, başında bonesi eksik tam bir bakkal çakkal tipi! Ve bohem genç elini göğsüne bastırarak büyük lafları sıraladı: "Her zaman yepyeni bir zevkle... –Polonya milliyetçiliği ölmeyecektir... –Büyük işler yapmaya devam edeceğiz... Bana mütevazı ailem için para veriniz..." Gülmekten kırılıyorlardı, herkes Hussonnet'nin çok esprili ve şen şakrak bir çocuk olduğunu söylüyordu. Garson punç doldurulmuş kaseyle göründüğünde, daha da neşelendiler.

Alkolün ateşiyle şamdanların alevi birleşince, Dussardier'nin evi çabucak ısınmıştı; tavan arası ışıkları avluyu aşarak karşı çatının kıyısıyla birlikte gecenin karanlığında kapkara dikilen bacanın borusunu aydınlatıyordu. Hep bir ağızdan ve bağıra çağıra konuşuyorlardı; redingotlar çıkarılmıştı; yürürken eşyaya çarpıyorlar, bardakları tokuşturuyorlardı.

Hussonnet şöyle haykırdı:

"Hadi bakalım, *les grandes dames*,[155] söyleyin de burası Nesle Kulesi'nden daha otantik bir yer olsun[156] ve bir Rembrandt ortamına dönüşsün."

153) Fransızcada *le rouget* sözcüğü barbunya balığı anlamına gelir. Burada bundan yararlanılarak kelime oyunu yapılmış. (Ç.N.)
154) Louis-Philippe 1840'ta Belediye Sarayı'nda kral ilan edilmişti.
155) A. Dumas, *La Tour de Nesle* adlı dramında bulunan "Ce sont des grandes dames" (bunlar soylu hanımlar) tümcesini adeta nakaratlaştırmıştı.
156) Bir halk söylentisine göre, âşıklarını gizlice Nesle Kulesi'ne alan Marguerite de Bourgogne, bunları daha sonra Seine Nehri'ne atarmış.

Ve puncu dalgın dalgın karıştırmakta olan eczacı, göğsünün olanca havasını boşaltarak bir şarkı tutturdu:

Damda iki koca öküzüm var,
Bir çift ak öküzdür bunlar...[157]

Senecal elini eczacının ağzına kapatarak susturdu onu, çünkü kargaşadan hiç hoşlanmazdı; nitekim kiracılar, Dussardier'nin kaldığı tavan arasında daha önce hiç görmedikleri bir şamata üzerine pencerelerine çıkıp çıkıp bakmaya başlamışlardı.

Mert çocuk pek keyiflenmişti, bunun kendisine, eskiden Napoléon Rıhtımı'nda yaptıkları küçük toplantıları anımsattığını söyledi; ama eksik kişiler vardı, sözgelimi Pellerin...

"O olmasa da olur," dedi Frédéric.

Deslauriers de Martinon'un ne olduğunu sordu.

"O orijinal kişilik ne alemde?"

Frédéric onu tutmadığını hemen belirtti ve kafa yapısını, karakterini, sahte kibarlığını ve tepeden tırnağa kişiliğini yerdi. Tamı tamına sonradan görme köylü örneğiydi Martinon! Yeni aristokratlar ve burjuvalar, eskilerle ve soylu sınıfla asla boy ölçüşemezdi. Frédéric bunu biliyor buna inanıyordu ve de tüm demokratlar –sanki delikanlı o sınıftan biriymiş ve kendilerinin de eski aristokratlarla sıkı ilişkileri olmuş gibi, Frédéric'e katılıyorlardı. Herkes onu pek sevdi. Hatta eczacı Frédéric'i, B. d'Alton-Shée[158] ile kıyasladı.

Kalkıp gitme vakti gelmişti. Birbirlerinden uzun uzun el sıkışarak ayrıldılar; Dussardier, duyduğu sevgiden, Frédéric'le Des-

157) Zamanın şair ve şanson yazarı Pierre Dupont'un ünlü *Öküzler* şansonundan (1845).

158) Kont d'Alton-Shée Yüksek Meclis üyesi, Guizot yanlısı ve tutucu iken, 1847'de halkın tarafına geçip cumhuriyetçi olarak Devrim'e katıldı.

lauriers'yi geçirdi. Dışarı çıkar çıkmaz avukat düşünceli bir hal aldı, bir an sessiz kaldıktan sonra:

"Demek Pellerin'e çok fazla kızgınsın, öyle mi?" dedi.

Frédéric içindeki öfkeyi gizlemedi.

Oysa ressam o tabloyu sergilemez olmuştu artık. Olur olmaz şeyler için insanlarla bozuşmamalıydı! Düşman kazanmanın ne gereği vardı?

"Meteliksiz bir insanın bir an için öfkeye kapılmasıydı bu, hoş görmeli. Ama sen Pellerin'in içinde bulunduğu koşulları anlayamazsın ki!"

Ve Deslauriers yukarı çıkınca, komi de Frédéric'i bırakmak istemedi; hatta onu tabloyu satın almaya heveslendirme çabasına girdi. Gerçekte Pellerin, Frédéric'in gözünü korkutamayacağını anlayınca, işi sonuçlandırmak üzere bu ikiliden destek istemişti.

Deslauriers konuyu yeniden açtı ve üsteledi. Sanatçı fazla bir şey istemiyordu.

"Eminim beş yüz franga bırakır..."

"Tamam! Ver gitsin şu parayı ona, al işte beş yüz frank," deyiverdi Frédéric.

Hemen o akşam getirildi tablo. Genç adam onu ilk gördüğünden daha da berbat buldu. Hafif boyanmış ve gölge vurulmuş yerler, rötuş yapıla yapıla kurşuni bir renk almıştı ve ışıklı bölümlere göre karartılmış havası veriyordu, aydınlık kalmış bir-iki yer ise, tablonun bütünlüğü içinde sırıtıyordu.

Frédéric verdiği paradan ötürü hıncını çıkarmak için tabloyu acı acı yerdi. Deslauriers onun her dediğine peki dedi ve ona hak verdi. Çünkü gönlünde yatan bir aslan vardı: Kendisinin başkanı olacağı bir grup kurmak istiyordu. Öyle ya, kimi insanlar kendi sevmedikleri işleri eşe dosta yaptırır.

O ara Frederic Dambreuse'lere hiç gitmedi. Elinde parayla gitmesi gerekiyordu çünkü, o da yoktu. Öyle çok açıklamaya gerek vardı ki iş yılan hikayesine dönmüştü, bir türlü karar veremiyordu. Belki de haklıydı? İnsanlar hiçbir şeyden emin olamıyorlardı şimdi, madenkömürleri için de durum aynıydı: Böyle bir ortamdan elini eteğini çekmeliydi insan; sonuçta Deslauriers Frederic'i bu girişimi yapmaktan caydırdı. İçinde kin biriktikçe, erdemi artıyordu zaten; hem Frederic'i orta halli biri olarak daha çok seviyordu. O zaman eşite eşit oluyorlardı ve Deslauriers onunla daha iyi kaynaşabiliyordu.

Matmazel Roque'un verdiği siparişler hiç de isteğe uygun yapılmamıştı. Mektup babasından geliyordu, yapılacak şeyleri gayet net biçimde belirttikten sonra, mektubunu bir şakayla bitiriyor ve "zenci köle gibi çalışmanız gerekecek" diyordu.

Bu durumda, genç adam Arnoux'ların yerine gitmek zorunda kaldı. Mağazaya çıktığında kimseyi göremedi. Ticarethane çökerken görevliler de kaytarmakta patronlarından aşağı kalmıyorlardı.

Delikanlı, mağazanın tam ortasında baştan başa uzanan, fayanslarla dolu etajeri izleyerek en dibe, tezgahın önüne değin geldikten sonra, varlığını hissettirmek için daha hızlı yürüdü.

Kapı perdesi açıldığında, karşısında Bn. Arnoux'yu buldu.

"Siz burda mısınız? Mağazada pek bulunmazdınız da?"

"Evet," diye kekeledi kadın, biraz heyecanlanarak. "Şeye bakacaktım da..."

Frederic, tezgahın dibinde onun mendilini gördü ve kocasına birşeyler sormaya, herhalde kaygı duyduğu bir konuda bilgi almaya gelmiş olabileceğini düşündü.

"Ha... bir şeye mi gereksiniminiz var yoksa?" dedi Bn. Arnoux.

"Çok önemsiz bir şeye, hanımefendi."

"Bu komiler de işi azıttılar! Ikide birde çekip gidiyorlar."

Onlara hiç kızmamak gerekirdi. Tam tersine, genç adam koşullardan ötürü kendini kutluyordu.

Bn. Arnoux genç adama alaylı alaylı baktı.

"Ee, n'oldu şu evlilik işi?"

"Ne evliliği?"

"Sizin evlilik!"

"Ben mi? Asla!"

Kadın bir ret hareketi yaptı.

"Yani, sonuçta bunun ne zaman olacağı mı? Güzel şeyler hayal etmişsinizdir, ama umutsuzluktan, sonunda sıradan yaşama sığınırsınız?"

"Ama hayalleriniz her zaman pek... safça değildi!"

"Ne demek istediniz?"

"At yarışlarında gezerken, yanınızda bulunan... kimseler!"

Frederic Mareşal'e lanet etti. Ama o anda bir anı canlandı gözünde:

"Bir zamanlar siz istemiştiniz gidip ara sıra o kadını görmemi, hani Arnoux için?"

Bn. Arnoux başını sallayarak yanıt verdi:

"Demek siz de bundan yararlanıp gönül eğlendirdiniz."

"Allah aşkına, bırakalım bu saçma şeyleri!"

"Doğru. Artık evleneceğinize göre!"

Bn. Arnoux, içini çekerek rahatlamak isteğine karşı koyarken, dudaklarını ısırıyordu.

Genç adam şöyle haykırdı:

"Size, bir kez daha söylüyorum ki, evlenmeyeceğim! Düşünebiliyor musunuz, onca entelektüel gereksinimlerimi ve alıştığım şeyleri bir yana bırakıp taşraya gideceğim, kapanacağım ve yaşamımı iskambil oynayarak, duvarcı işçilerin başında durarak ve

ayağımda takunyalarla gezip dolaşarak geçireceğim, öyle mi? Peki hangi amaçla? Size onun çok zengin olduğunu söylediler, değil mi? Ha! Para benim umrumda bile değil! Ben dünyanın en güzel, en sevecen, en büyüleyici varlığını, insan suretinde cenneti isterken, sonunda bu hayalim gerçek olmuşsa ve gözüm artık başka şey görmez olmuşsa..."

Genç adam kadının başını iki eli arasına alıp, gözkapaklarından öpmeye başladı; durmadan yineliyordu:

"Hayır! Hayır! Hayır! Asla evlenmeyeceğim! Asla! Asla!"

Bn. Arnoux şaşkınlık içinde ve kendinden geçerek donup kalmış bir halde, Frederic'in öpüşlerine karşı koymuyordu.

Mağazanın kapısı merdivene doğru açıldı. Bn. Arnoux sıçradı ve açılmış eli, sanki Frederic'i susturmak için uzanıp kalmıştı. Adımlar yaklaştı. Dışarıda biri sordu:

"Hanımefendi burda mı?"

"Girin!"

Bn. Arnoux, dirseği tezgaha dayalı, elindeki bir divit-kalemi sakin sakin döndürüp dururken, içeri muhasebe defterlerini tutan kişi girdi.

Frederic ayağa kalktı.

"Hanımefendi, sizi selamlamaktan onur duyarım. Umarım, siparişim hazır olur? Güvenebilir miyim?"

Kadın yanıt vermedi. Ancak bu sessiz suç ortaklığı, kocasını aldatmış olmaktan ötürü yanaklarının al al olmasına neden oldu.

Ertesi gün Frederic yine onu görmeye gitti, hemen içeri alındı; lehine dönmüş durumunu daha da iyileştirmek isteğiyle söze hemen, giriş falan yapmadan başladı ve Champ-de-Mars'ta karşılaştıkları gün, kendisinin suçsuz olduğunu anlatmaya girişti. O gün o kadının yanında olması salt rastlantı sonucuydu. Bu

kadının güzelliğini (ki güzel falan değildi) bir an kabul etse bile, bir başkasına tutulmuşken, nasıl olurdu da aklı, bir dakika bile olsa, bir başkasına kayabilirdi!

"Bunu biliyorsunuz zaten, daha önce de söyledim."

Bn. Arnoux başını eğdi:

"Söylediğiniz için kızıyorum size."

"Ama neden?"

"Çünkü şu durumda, en basit edep kurallarına göre, sizi bir daha asla görmemem gerekir!"

Delikanlı kendisini masum bir aşkla sevdiği için, kadının bu düşüncesine karşı çıktı. Geçmişi geleceğin güvencesi olarak görmeliydi; ayrıca kendi kendine söz vermişti: Onun yaşamını asla altüst etmeyecekti, asla sızlanmayacak, onu güç durumda bırakmayacaktı.

"Ama dün kalbim yerinden fırlayacak gibi oldu."

"O ânı bir daha aklımıza getirmeyelim, dostum!"

Peki ama, iki mutsuz insanın karşılıklı hüzünlerini paylaşmalarında ne kötülük olabilirdi?

"Çünkü sizin de mutlu olmadığınızı biliyorum! Ah! Sizi iyi tanıyorum, sevgi ve sadakat gereksiniminizi karşılayacak kimseniz yok; siz ne isterseniz onu yaparım ben! Onurunuza dokunacak hiçbir şey yapmam!...Yemin ederim."

Frederic diz çöktü, yüreğindeki büyük ağırlık yüzünden başka türlü duramıyordu ki.

"Kalkınız!" dedi kadın, "kalkmanızı istiyorum!"

Ve delikanlıya buyururcasına dedi ki, eğer kalkmayacak olursa bir daha kendisini hiç göremeyecekti.

"Ah! İşte bunu bana yapamazsınız!" dedi Frederic. "Benim şu dünyada yapacak başka neyim var ki? Başkaları ya para peşindedir, ya şan şeref, ya da erk peşinde. Oysa benim bir mesleğim bi-

le yok, yaşamımı dolduran yalnızca sizsiniz, tüm servetim, tek ereğim sizsiniz, yaşamımın merkezinde siz, düşüncelerimin merkezinde siz varsınız. Nasıl gökyüzünün havası olmadan yaşayamazsam, siz olmadan da yaşayamam ben! Ruhumun ruhunuza kavuşmak için yanıp tutuştuğunu ve ruhlarımızın kavuşmak zorunda olduklarını hissetmiyor musunuz, benim bu yolda ölmekte olduğumu görmüyor musunuz?"

Bn. Arnoux bedeninin her zerresiyle tir tir titremeye başladı.

"Oh! Gidin burdan! Rica ederim, gidin!"

Ve yüzünün allak bullak hali Frederic'i durdurdu. Genç adam, sonra, ona doğru bir adım attı. Ama Bn. Arnoux, iki eli kenetlenmiş, geri geri gidiyordu.

"Bırakın beni! Allah aşkına bırakın, size yalvarıyorum."

Sevgisi öyle büyüktü ki, Frederic hemen dışarı çıktı.

Ne var ki, çıkar çıkmaz kendine çok kızdı, aptallık ettiğini düşündü ve yirmi dört saat sonra yine gitti kadına.

Hanımefendi evde yoktu. Frederic, gücenik ve öfkeden alıklaşmış halde merdiven sahanlığında kalakalmıştı. Arnoux çıktı geldi. Karısı o sabah, Auteuil'de kiraladıkları (Saint-Cloud yazlığını elden çıkarmışlardı ya...) mütevazı yazlığa gidip yerleşmişti.

"İşte hanımın yine delice bir isteği! Neyse. Mademki ona böylesi uygun gelmiş! Doğrusu, benim de canıma minnet, daha ne isterim! Var mısın bu akşam birlikte yemeye?"

Frederic bir işi çıktığını bahane etti ve soluğu Auteuil'de aldı.

Bn. Arnoux onu görür görmez sevinç çığlığını tutamadı. Frederic'in hıncı da o anda balon gibi sönüverdi.

Aşkından hiç söz etmedi. Bn. Arnoux'ya daha çok güven vermek isteğiyle, sakınımlı olmakta aşırıya kaçtığı bile oluyordu;

buraya yine gelebilir mi diye sorduğunda, Bn. Arnoux ona: "Elbette gelebilirsiniz," dedikten sonra elini uzattı, ama hemen çekiverdi.

Frederic Auteuil'e sık sık gider oldu. Arabacıya kıyak bahşişler vaadine karşın, çoğu kez atın yeterince hızlı gitmemesi yüzünden sabırsızlanıp arabadan iniyor, ama soluk soluğa kalıp bir posta arabasına atlıyordu ve önünde oturanların suratlarına, Bn. Arnoux'ya gidiyor olmadıkları için nasıl da küçümseyerek bakıyordu!

Evi uzaktan, çatı tahtalarını yalnızca bir yandan kaplamış kocaman hanımelinden tanıyordu; kırmızıya boyanmış, dış balkonu olan ve İsviçre şalelerini andıran bir köy eviydi bu. Bahçesinde yıllanmış üç atkestanesi ve orta yerde bulunan toprak setin üzerinde, bir ağaç gövdesine tutturulmuş, üstü buğday saplarıyla örtülü bir gölgelik vardı. Bahçe duvarlarının üstünü örten arduvazların altındaki bir asma çubuğu, iyi bağlanmamış olduğundan, yer yer çürümüş halat gibi sarkıyordu. Parmaklık kapıdaki zili çekerken insan biraz zorlanıyordu, çıngırağın sesi uzayıp gidiyor, açmaya geleni uzun süre bekletiyordu. Genç adam her kezinde bir bunalım yaşıyor ve içini belirsiz bir korku sarıyordu.

Daha sonra hizmetçinin kumlara çarpan terlikleri duyuluyordu, ya da kapıya Bn. Arnoux kendisi geliyordu. Bir gün geldiğinde, onu arkası kapıya dönük, çimenlerin önüne çömelmiş, menekşe toplarken buldu.

Kızının birtakım ters davranışları yüzünden, Bn. Arnoux onu bir rahibe okuluna yatılı vermek zorunda kalmıştı. Küçük oğlu ise öğle sonralarını okulda geçiriyordu. Arnoux, Regimbart'la ve onun dostu Compain'le birlikte Palais-Royal'de saatlerce süren öğle yemekleri yiyordu. Böylece, can sıkacak hiç kimse gelip on-

ları bulamazdı.

Şu iyice anlaşılmıştı ki, asla birbirlerinin olmayacaklardı. Bu anlaşma onları tehlikeden koruyan bir güvence olduğu gibi, aynı zamanda birbirlerine açılmalarını da kolaylaştırmış oluyordu.

Bn. Arnoux Frederic'e, Chartres'da, annesinin yanında geçen eski yıllarını anlattı; on iki yaşlarında nasıl dine düşkünlüğünün arttığını, bir de müziğe nasıl hırsla kendini kaptırdığını, kentin surlarına bakan küçük odasında, geceleri geç saatlere dek nasıl şarkı söylediğini. Frederic de ona hüzünlü kolej yıllarını, nasıl şiirli göğünde bir kadın yüzünün ışıldadığını ve onu daha sonra görür görmez nasıl tanıyıverdiğini anlattı.

Genelde bu konuşmalar, birbirleriyle tanışıp görüştükleri yıllarla ilgili oluyordu. Frederic ona anlamsız ayrıntıları anımsatıyordu: O dönemde giydiği entarinin rengini, bir gün çıkıp gelen falan kişiyi, bir başka gün Bn. Arnoux'nun söylemiş olduğu bir sözü; Bn. Arnoux da, bir esrime içinde yanıt veriyordu:

"Evet, anımsıyorum!"

Zevkleri birdi, yargıları birdi. Konuştukları sırada, kimi zaman biri ötekinin söylediklerini dinledikten sonra şöyle haykırıyordu:

"Evet! Ben de!"

Bir başka kez, biri bir şey dediğinde öteki haykırıyordu:

"Ben de!"

Daha sonra, Yaradan'a bitmez tükenmez sızlanışları başlıyordu:

"Niye Tanrım böyle reva görmüş! Daha önce karşılaşmış olsaydık keşke!.."

"Ah! Keşke daha genç olsaydım!" diyerek içini çekiyordu Bn. Arnoux.

"Yok, hayır! Keşke ben daha erken doğmuş olsaydım."

Ve hayal kuruyorlardı; salt aşkla yoğrulmuş, en dipsiz yalnızlıkları doldurmaya yetecek kadar zenginleştirici bir aşk ki binbir sevinçle dolup taşacak, bitimsiz iç dökmelerle saatlerin unutulduğu ve tüm sefaletlere meydan okuyan bir ömür ki titreşen yıldızlar gibi yüce ve parıltılı ...

Hemen hemen hep dışarda, merdivenin üst başında eğleşiyorlardı. Güzün sararttığı ağaçların irili ufaklı ve top top tepeleri, soluk gökyüzünün bittiği çizgiye dek gözlerinin önünde uzanıyordu; ya da ağaçlı yolun sonunda bulunan, içinde gri örtü çekilmiş kanapeden başka eşyası bulunmayan kulübeye gidip oturuyorlardı. Camlar kara kara noktacıklarla kirlenmiş oluyordu; yüksek duvarlardan küf kokusu yayılıyordu; ama onlar orda kalıp, kendileri ya da başkaları üzerine, ya da herhangi bir konuda konuşurken kendilerinden geçiyorlardı. Ara sıra, kepenklerin arasından süzülen güneş ışınları tavandan yerdeki döşeme taşlarına düşerek bir rübabın telleri gibi gerilirdi ve bu ışıklı çubukların arasında toz zerrecikleri çevrim çevrim uçuşurdu. Bn. Arnoux eliyle bunları bölmeye çalışarak eğlenirdi; Frédéric bu eli usulca yakalardı; damarların dağılışına bakardı, derisinin taneciklerini incelerdi, parmaklarının biçimini seyrederdi. Onun gözünde bu parmakların her biri, bir nesne olmanın ötesinde, birer insandı adeta.

Bn. Arnoux Frédéric'e eldivenlerini verdi, ertesi hafta da mendilini. Ona "Frédéric" diyordu, Frédéric de ona "Marie" diyordu ve taptığı bu adın özel olarak esrime ve iç çekmeye uygun yaratılmış bir ad olduğunu ve özünde günlük buhurlarıyla sunu çiçekleri taşıdığını söylüyordu.

Giderek genç adamın geleceği günleri önceden belirlemeye başladılar; Marie, sanki bir rastlantıymış gibi çıkıyor, böylece yolda karşılaşmış oluyorlardı.

Bn. Arnoux delikanlının aşkını arttıracak hiçbir harekette bulunmuyordu ve sanki büyük mutluluklara özgü o umursamazlıkta yitmiş gibiydi. Mevsim boyunca sürekli giydiği, kahverengi ipekliden ve aynı renk bordür geçirilmiş, bol bir sabahlıktı; bu giysi onun rahat hareketlerine ve ağırbaşlı yüz ifadesine pek uygun düşüyordu. Aslında kadınlığının hemen hemen ağustosunu bulmuştu, sevecenlikle düşüncenin birleştiği çağdır bu; yüreğin gücüne yaşam deneyimi eklenince ve de kadının tam kendini bulmasına doğru edindiği olanca zenginlikler, güzelliğinin uyumu içinde tüm benliğinden taşar hale geldiği zaman görülen o olgunlaşma, gözleri renklendiren daha derin bir ışıltıyla bakışları derinleştirir. Bn. Arnoux hiç bu kadar tatlı ve hoşgörülü olmamıştı. Kendine duyduğu güvenden tam emin olmanın rahatlığıyla, çektiği onca acılara karşılık hak ettiğine inandığı duyguya kendini bırakıyordu. Ve gerçekten ne kadar hoştu, yaşamında ilk kez tattığı bu duygu! Arnoux'nun kabalıklarıyla Frederic'in taparcasına sevgisi arasında ne derin bir uçurum vardı!

Frédéric elde ettiğini düşündüğü bu şeyleri bir tek sözcükle yitiriverir korkusuyla titriyordu ve kendi kendine, kaçan herhangi bir fırsat yine çıkabilir ama yapılan bir aptallıktan geri dönüş yoktur, diye düşünüyordu. Onu zorla elde etmeyi değil, onun kendini isteyerek vermesini diliyordu. Aşkından emin olduğu için, cinsel sahip olmanın ön zevkini çıkarıyordu ve sevdiği kadının kişiliğindeki çekicilik, öbür duyulardan daha çok titretiyordu yüreğini. Bu öyle ad verilmemiş bir büyük mutluluk ve öyle bir sarhoşluktu ki, genç adama dört başı mamur mutluluklar olasılığını unutturuyordu. Marie'den uzak kaldığında, müthiş doyumsuzlukların pençesinde kıvranıyordu.

Bir süre sonra, konuşmaları uzun susmalarla kesilir oldu. Öyle zamanlar oluyordu ki, bir tür cinsel utangaçlık ikisinin de

kızarmasına neden oluyordu. Aşklarını gizlemek için aldıkları onca önlem onu daha çok ele veriyordu; aşk güçlendikçe, kendilerini daha sıkı tutmaları gerekiyordu. Böyle bir yalanla yaşamaktan aşırı derecede duyarlı hale geldiler. Nemli yaprak kokularından büyük bir haz duyuyorlardı, doğu yelinden bile üşür oldular, ortada neden yokken sinirlendikleri oluyor, tekinsiz önsezilere saplanıp kalıyorlardı; bir ayak sesi, bir tahta gıcırtısı, sanki suç işlemişler gibi dehşete kapılmalarına neden oluyordu; uçuruma doğru itildiklerini hissediyorlardı; fırtına kopacak bir atmosferle sarılmış gibiydiler; Frédéric'in ağzından bir tek sızlanma sözcüğü çıkıverse, Bn. Arnoux hemen kendini suçluyordu.

"Evet! Kötülük yapmaktayım! Hafifmeşrep bir kadın gibi davranıyorum! Artık gelmeseniz iyi olur!"

O vakit genç adam aynı yeminleri yineliyor, öteki de, her kezinde bunları zevkle dinliyordu.

Genç adamın Paris'e dönüşü ve yılbaşının yarattığı kimi engeller yüzünden bir süre buluşamadılar. Geri dönüşünde ise, Frédéric'in hareketleri daha bir rahattı. Bn. Arnoux ikide birde odadan çıkıp talimatlar veriyordu ve Frédéric'in ricalarına aldırmayıp, kendisini görmeye gelen burjuvaların tümünü kabul ediyordu. Ve Leotade, Guizot, Papa, Palermo ayaklanması ve XII. arondismanın kaygı verici şöleni konuşuluyordu. Frédéric Hükümet'i yerden yere vurarak rahatlıyordu; o da Deslauriers gibi köklü bir değişiklik istiyordu artık, öyle hırçınlaşmıştı ki çünkü. Bn. Arnoux'ya gelince, giderek neşesini yitiriyordu.

Kocası münasebetsizliklerini daha da arttırarak fabrikada çalışan bir işçi kızı, şu Bordeaux'lu dediklerini kendine metres yapmıştı. Bn. Arnoux bu haberi Frédéric'ten kendi kulaklarıyla duydu. Genç adam bunu isteklerine bir dayanak olarak kullan-

mak istiyordu, "kocası da onu aldattığına göre"...

"Aman, umursadığım yok!" dedi kadın.

Bu açıklama sanki aralarında doğan yakınlığı iyice pekiştirmiş oluyordu. Acaba Arnoux hiç kuşkulanmıyor muydu?

"Hayır! Şu an için, kuşkulanmıyor!"

Ardından Bn. Arnoux şunu anlattı: Bir akşam ikisini baş başa bırakıp çıkmış, sonra geri gelip kapıyı dinlemiş ve ikisi arasında geçen konuşmanın bu tür bir şeyle hiç ilgisi olmadığını anlayınca, o zamandan beri tam bir güven içinde yaşıyormuş.

"Haklı olarak, değil mi ya?" dedi Frederic acı acı.

"Evet, elbette!"

Keşke Bn. Arnoux bu sözü ağzından kaçırmamış olsaydı.

Bir gün, her zaman geldiği saatte Bn. Arnoux'yu evde bulamamıştı. Delikanlı bunu aşkına bir ihanet gibi gördü.

Daha sonra, ona her zaman getirdiği çiçekleri yine bir su bardağında dikilir görünce kızdı.

"Peki nereye koymamı isterdiniz?"

"O! Herhalde buraya değil. Zaten, kalbinizdeki yerleri burdan daha soğuk."

Bir zaman geçti, genç adam yine bir gelişinde ona, bir gün önce kendisinden habersiz Italiens Tiyatrosu'na gittiği için sitem etti. Başkaları onu görmüş, beğenmiş ve belki de sevmişlerdi; Frederic'in bu tür kuşkulara sarılışı salt onunla kavga arandığı ve ona eziyet etmek istediği içindi; çünkü ondan nefret etmeye başlıyordu ve kendi çektiği acıları, bir nebze olsun onun da çekmesini istiyordu.

Bir öğle sonrası (şubat ortalarına doğru), Frederic geldiğinde Bn. Arnoux'yu heyecan içinde buldu. Eugene boğazının çok ağrıdığını söylüyordu. Doktor ise, korkulacak bir şey olmadığını, ağır bir nezle ve grip geçirdiğini söylemişti. Frederic çocuğun

sarhoş gibi halini görünce şaşırdıysa da, annesini rahatlatıcı sözler söyledi, onun yaşında pek çok ufaklığın böyle hastalanıp sonra iyileştiklerini örnek gösterdi.

"Sahiden mi?"

"Elbette, doğru söylüyorum!"

"Ah! Öyle iyisiniz ki!"

Ve o sırada Frédéric'in elini tuttu. Genç adam bu eli avcunda sıktı.

"Oh! Bırakın elimi."

"Ne çıkar yani? Korkularınızı yatıştıran kişiye uzatılmış bir el değil mi?... Böyle şeylerde, ne desem inanıyorsunuz da, bana güveniniz yok... Yani aşkımdan söz ettiğimde!"

"Sevgili dostum, sevginizden kuşku duymuyorum!"

"Ama niye bu güvensizlik... ben sanki bundan yararlanmaya kalkışacak sefil bir adammışım gibi!..."

"Yok, canım!"

"Bana bunun bir tek kanıtını verseniz!..."

"Nasıl bir kanıt?"

"Hiç tanımadığınız birine verilebilen bir kanıt bu, bir zamanlar benden de esirgemediğiniz şey."

Bunun üzerine Bn. Arnoux'ya, nasıl bir gün, bir kış günü akşama doğru, sisli bir havada birlikte dışarı çıkmış olduklarını anımsattı. Çok uzaklarda kalmış anılardı bunlar! Şimdi kim engel oluyordu yani herkesin önünde onun koluna girip, kendine güvenerek, Frédéric ise hiçbir art düşüncesi olmadan, birlikte yürümelerine? Şu anda yanlarında yabancı göz de yoktu hani, onları tedirgin edecek?

"Kabul," dedi Bn. Arnoux, kararında gösterdiği yiğitlikle herkesten önce Frédéric'i şaşkınlığa uğratarak.

Ama Frédéric hiç vakit geçirmeden sonuca bağlamak istedi:

"İster misiniz, sizi Tronchet Sokağı'yla La Ferme Sokağı'nın köşesinde bekleyeyim?

"Tanrım," diyordu Bn. Arnoux dili dolaşarak... "Dostum..."

Genç adam onun düşünmesine fırsat vermeden, ekledi:

"Gelecek salı, olur mu?"

"Salı?"

"Evet, saat ikiyle üç arası!"

"Geleceğim."

Bn. Arnoux utanarak yüzünü öteye çevirdi. Frederic ensesine dudaklarını değdirdi.

"A! Bu iyi değil işte," dedi. "Beni caydıracaksınız ama."

Frederic, kadınların bilinen değişkenliğinden korktuğu için hemen geriledi. Ve eşikte, kararlaştırılmış bir şeyi söyler gibi bir tonda, usulcacık fısıldadı:

"Salı günü görüşmek üzere!"

Bn. Arnoux o güzel gözlerini edepli ve kabullenmiş bir tarzda öne eğdi.

Frederic'in kafasında bir tasarısı vardı.

Ya yağmurdan ya da güneşten, Bn. Arnoux'yu bir kapının saçak altında durdurabilmeyi umuyordu, eğer bir kapının saçağının altında durulursa, o eve girilirdi de. İşin zor yanı, uygun bir ev bulabilmekti.

Böylece, başladı ev aramaya, Tronchet Sokağı'nın ortalarında, uzaktan gördüğü bir tabelada okudu: *Dayalı döşeli daireler.*

Otele bakan çocuk Frederic'in niyetini anlamıştı, ona kat arasında, bir yatak odasıyla tuvaleti olan, iki ayrı çıkışlı bir yer gösterdi. Frederic orayı bir aylığına kiraladı ve peşin ödeme yaptı.

Bundan sonra üç mağaza dolaşıp en nadide kokulardan aldı; kırmızı pamuklu kumaştan yapılmış o iğrenç yatak örtüsünü kaldırıp yerine örtmek üzere gipür dantela taklidi bir kumaş seç-

ti, bir çift mavi saten terlik aldı; ancak kabalık olur korkusu onu aşırı alışverişten alıkoydu ve şaraplı ekmek ayini için mihrap hazırlayan dindarlardan daha coşkulu bir şevkle eşyaların yerini değiştirdi, kendi eliyle perdelerin plilerini ayarladı, şöminenin üstüne funda dalları, komodinin üstüne menekşe demeti koydu; elinden gelse odanın tabanını baştan başa altınla kaplardı. "Yarın," diyordu, "evet yarın! Hayal değil, gerçek!" Ve umudun sayıklamaları içinde, kalbinin gümbür gümbür attığını duyuyordu. Ve her şey hazır olduğunda, sanki burada uyumakta olan mutluluk uçup gidiverirmiş gibi, evin anahtarını cebine soktu.

Evde kendisini annesinin mektubu beklemekteydi.

"Bu kadar uzayan ayrılık niye? Davranış tarzın gülünç olmaya başladı artık. Bir yerde, bu evlilik karşısında duraksamanı, belli bir ölçüde anlayışla karşılıyorum; ama iyi düşün!"

Annesi ortaya çıkan durumları netleştiriyordu: Yıllık kırk beş bin frank gelir sahibi. Zaten "herkesin dilinde" imiş bu sıralar; B. Roque kesin bir yanıt bekliyormuş; kıza gelince, gerçekten güç durumda imiş. "Seni çok seviyor."

Frederic mektubu sonuna dek okumadan fırlatıp attı, öbür mektubu açtı, Deslauriers'nin bir notu:

"Arkadaşım,

Armut[159] pişmiş... Verdiğin söze güvenerek seni bekliyoruz. Yarın sabah erkenden toplanıyoruz. Pantheon Meydanı'nda ol. Kafe Soufflot'ya gir. Gösteriden önce sana söyleyeceklerim var."

"Aman! Bilmez miyim ben onları, sevsinler gösterilerini. Ben-

159) Zamanın karikatürlerinde Louis-Philippe'in kafası armut biçiminde çizilirdi. Ayrıca, "Armut piş, ağzıma düş" tekerlemesi anımsatılıyor. (Ç.N.)

den paso! Benim yarın gideceğim yer çok daha zevkli."

Ve ertesi gün, saat on bir olur olmaz çıkmıştı Frederic. Yapmış olduğu hazırlıkları son bir kez gözden geçirmek istiyordu; hem sonra belli mi olurdu, Bn. Arnoux şu ya da bu durum yüzünden erken gelebilirdi? Tronchet Sokağı'ndan çıkar çıkmaz, Madeleine Kilisesi'nin ardında büyük bir şamata duydu; ama yoluna devam etti ve gördü ki meydanın sonlarında, solda, işçi gömlekli adamlar ve burjuva görünümlü halk toplanmıştı.

Gerçekten, gazetelerde çıkan bir ilanla, reformcu şölene katılmış olanların burada toplanmaları isteniyordu. Bakanlık, bu ilanın hemen ardından, bu toplantının yasaklandığını bildiren bir afiş astı. Bir gün öncesi akşamı, parlamentonun muhalefet kanadı geri adım attıysa da, büyüklerinin bu kararından haberi olmayan vatandaşlar, yanlarında bir sürü meraklı kalabalığını da sürükleyerek randevu yerine gelmişlerdi. Okullar arası hoşnutsuzluk grubu az önce Odilon Barrot'nun evine gitmiş bulunuyordu. O yıllarda bu konut Dışişleri bünyesinde idi; şimdi bu miting yapılacak mıydı yoksa tehditle yanıt vermiş olan Hükümet'çe engellenecek miydi ve hemen ulusal muhafızlar sökün edecek miydi? Bunu kimse bilmiyordu. Bu yüzden hem Hükümet'e, hem de milletvekillerine kızılıyordu. Ancak *La Marseillaise*'in nakaratı havayı birdenbire titretmeye başladığı anda, kalabalık daha da artmaya başladı.

Üniversite öğrencileri sıraya dizilmiş geliyorlardı. İki dizi halinde ve düzen içinde, ağır adımlarla, elleri sopasız silahsız, ama öfkeli bir görünüm sergileyerek ilerliyorlar ve durup durup hep bir ağızdan bağırıyorlardı:

"Yaşasın Reform! Kahrolsun Guizot!"

Frederic'in dostları tabii ki onların arasındaydı. Frederic'i görür görmez, hemen aralarına çekerlerdi. Delikanlı hızla L'Arcade

Sokağı'na sığındı.

Üniversiteliler, Madeleine Kilisesi'nin çevresinde iki kez döndükten sonra Concorde Meydanı'na indiler. Hınca hınç doluydu alan; uzaktan bakıldığında, yoğun kalabalık, tarlalarda kara kara dalgalanan başakları andırıyordu.

Savaş birliği aynı anda gelip, kilisenin solunda saf tuttu.

Oysa gruplaşmalarda henüz bir hareketlenme yoktu. Bunları harekete geçirmek isteyen sivil polisler, biraz dikbaşlı gördüklerini yakalayıp ite kaka karakola götürüyorlardı. Frederic sinirlense de sesini çıkarmadı; sonra onu da alıp götürürlerdi ve Bn. Arnoux'yu kaçırmış olurdu.

Çok geçmeden Paris muhafız erlerinin kaskları göründü. Ve başladılar çevrelerine kılıç sallamaya; kılıcı habire yanlamasına savuruyorlardı. Bir at tökezleyip yere yıkıldı; halk koşup yardım etti, ama süvari eyere oturur oturmaz herkes kaçıştı.

Sonra bir sessizlik oldu. Çiseleyen yağmur asfaltı ıslattıktan sonra durmuştu. Batıdan esen rüzgarın önünde bulutlar gevşeyerek dağılıyordu.

Frederic, arkasına önüne bakınarak Tronchet Sokağı'ndan koşmaya başladı.

Ve saat ikiyi çaldı.

"Oh! Işte şu anda," dedi, "tam evden çıkıyor olmalı, artık geliyordur." Bir dakika sonra: "Ama gelmesi elbet vakit alacak." Saat üçe değin sakin olmaya çalıştı. "Yok, geç kalmış sayılmaz; biraz daha sabredeyim!"

Frederic ne yapacağını bilemeyip, birbirinden uzak uzak yer alan mağazalara bakmaya başladı: Bir kitapçı, bir saraç, yas gereçleri dükkanı. Bir süre geçtikten sonra tüm kitapları, koşum takımlarının tümünü, tüm yas kumaşlarını bilir oldu. Satıcılar onun defalarca geçmesine önce şaşırdılar, sonra bundan ürktü-

ler ve vitrinlerini kapattılar.

Kuşkusuz, Bn. Arnoux'nun bir engeli çıkmıştı ve belki o da acı çekiyordu. Ama daha demin, Frédéric ne büyük bir mutluluk duyuyordu! Gelecekti o, kesin gelirdi! "Bana söz verdiydi ya!" O sırada ruhunu dayanılmaz bir kaygı sarmaktaydı.

Sanki Bn. Arnoux oraya gitmiş olabilirmiş gibi, saçma bir düşünceyle otele girdi, ve birden, tam o sırada gelebilir diye sokağa koştu. Ne gelen vardı ne giden! Yeniden başladı kaldırımı arşınlamaya.

Döşeme taşlarının yarıklarına, yağmur oluklarının ağızlarına, sokak fenerlerine, kapı numaralarına dek dikkat ediyordu. En önemsiz nesneler ona arkadaş oluyor ya da alaycı birer göz halini alıyordu; evlerin dümdüz alnaçları genç adama acımasız geliyordu. Buz kesmiş ayaklarında dayanacak hal kalmamıştı. Uğradığı yıkımın ağırlığı altında erir gibiydi. Ayak seslerinin yansıması beynini oyuyordu.

Saatin dörde gelmiş olduğunu görüverince, adeta başı döndü, dehşete kapıldı. İçinden dizeler okumaya çalıştı, herhangi bir şey hesaplamayı denedi, bir hikaye uydurmak istedi. Olanaksızdı! Bn. Arnoux'nun hayali peşini bırakmıyordu. Onu karşılamaya koşsa mıydı acaba? Ama hangi yoldan gitmeliydi ki karşılaşabilsin?

Uygun birini bulup eline beş frank sıkıştırdı ve Paradis Sokağı'ndaki Jacques Arnoux'nun evine gönderdi: Kapıcıdan, "Hanımefendi evde mi, değil mi?" öğrenmesini istedi. Daha sonra kendisi de Tronchet Sokağı'yla La Ferme Sokağı'nın köşesine, her iki sokağı görebilecek biçimde dikildi. Yolun bitiminde, anacadde üzerinde, hayal meyal kütlelerin kayıp gittiğini görebiliyordu. Zaman zaman bir süvarinin tuğu, bir kadının şapkası gözüne çarpıyordu ve iyice görebilmek için gözlerini aça aça bakıyordu.

Hırpani kılıklı bir oğlan, elindeki kutuya koyduğu bir dağsıçanını gösteriyor ve gülümseyerek sadaka istiyordu.

Kadife ceketli adam geri dönüp bildirdi: "Kapıcı bugün Bn. Arnoux'nun çıktığını görmemiş." Onu alıkoyan kim olabilirdi? Hasta falan olsa, kapıcı duyardı. Bir ziyaretçisi mi acaba? Ama bundan kolay ne var, kabul etmezdi, olur biterdi. Frederic birden elini alnına vurdu:

"Ah! Ne aptalım ben! Ayaklanma oldu ya!..." İş kendiliğinden anlaşılınca, delikanlı rahat bir soluk aldı. Ama sonra birden aklına geldi: "Onun bulunduğu yerde ayaklanma falan yoktu ki." Korkunç bir kuşku sardı içini. "Yoksa geleceği falan yokken mi söz vermişti? Salt beni başından savmak için? Hayır! Hayır!" Gelmesine engel olan, kuşkusuz, olağandışı bir olaydı, tasarlanan şeyleri altüst edecek türden bir olay. Ama, öyle olsaydı bir not yazar gönderirdi. Frederic oteldeki çocuğu Rumfort Sokağı'ndaki evine, kendisi için mektup falan var mı, bakmaya gönderdi.

Kendisine hiç mektup gelmemiş. Hiç haber olmaması yüreğine su serpti.

Rastlantısal olarak avcuna almış olduğu bozuk paraların sayısına, gelip geçenlerin yüz ifadelerine, gördüğü atların tüy rengine göre fal bakıyordu; olumsuz sonuç çıkarsa, inanmamaya çalışıyordu. Bn. Arnoux'ya karşı adamakıllı sinirlendiği anlarda, ona fısıl fısıl küfrediyordu. Daha sonra, aşkının dayanılmazlığı karşısında düşüp bayılacak gibiyken, birdenbire yine umutlanarak göklere uçuyordu. Onu birazdan görüverecekti karşısında. İşte gelmişti, arkasında duruyordu. Dönüp bakıyordu: Yok! Bir kezinde otuz adım kadar ötede, aynı boyda, aynı entariyi giymiş bir kadın görüverdi. Hemen yanına gitti; meğer başka kadınmış!

Saat beşe geldi! Beş buçuk oldu! Altı oldu! Gaz lambaları yanmaya başladı! O hâlâ gelmemişti.

Bir gece öncesi Bn. Arnoux düşünde, kendini Tronchet Sokağı'nın kaldırımında epey zamandır bekler gördü. Orada belirsiz bir şeyi bekliyordu, yine de önemli bir şeydi beklediği ve nedenini bilmeden, biri onu görür diye korkuyordu. Ve de kendisini rahat bırakmayan lanet olası bir köpek yavrusu eteğinin ucundan ısırıp ikide birde çekiştiriyordu. Köpek yavrusu gidip gidip inatla geri geliyordu ve gittikçe daha hızlı havlıyordu. Bn. Arnoux uyandı. Köpek havlaması sürüyordu. Sese kulak verdi. Oğlunun odasından geliyordu ses. Yalınayak koştu yanına. Çocuk öksürüyordu. Elleri alev alev yanıyordu oğlanın, yüzü kıpkırmızıydı ve boğuk boğuk tuhaf bir ses çıkarıyordu. Her an soluk almakta daha çok zorlanıyordu. Bn. Arnoux gün ağarana dek, yorganın üstüne eğilmiş, gözlerini oğlundan ayırmadan bekledi.

Saat sekizde ulusal muhafızlar trompetinin sesiyle uyanan B. Arnoux, arkadaşlarının kendisini beklemekte olduklarını anımsadı. Hızla giyinip çıkarken, aile hekimi B. Colot'ya hemen uğrayacağına söz verdi. Saat on olduğu halde B. Colot gelmeyince, Bn. Arnoux hizmetçiyi gönderdi. Doktor Colot Paris dışında yolculuğa çıktığı için, onun yerine bakan genç doktor hastaları yoklamaya gitmiş.

Eugene başını yastığa yan koymuş, kaşlarını çatmış, burun deliklerini açık tutmaya çalışıyordu; zavallı ufacık yüzü öyle soluktu ki çarşaflardan zor ayırt ediliyordu; her soluk verişinde boğazından ıslık gibi, gittikçe daha kısa, daha sert ve madeni bir ses çıkıyordu. Öksürüğü ise, karton köpekleri havlatan şu ilkel zımbırtı seslerine benziyordu.

Bn. Arnoux'nun ödü koptu. Yardım istemek içen hemen zillere asılarak bağırdı:

"Doktor çağırın! Doktor!

On dakika sonra, yaşlı, beyaz kravat takmış, düzgün kesim

kıranta favorili bir adam çıkageldi. Çocuk hastanın alışkanlıkları, yaşı ve huyu suyu üzerine bir sürü soru sorduktan sonra çocuğun boğazını muayene etti, başını sırtına dayayıp dinledi ve bir reçete yazdı. Adamcağızın rahat hali iğrençti. Üzerinden parfüm kokuları yayılıyordu. Bn. Arnoux elinden gelse dövecekti adamı. Doktor akşam saatlerinde yine geleceğini söyleyip gitti.

Çok geçmeden o müthiş öksürük nöbetleri yeniden tuttu. Öksürürken çocuğun kalkıp dikildiği oluyordu. Gerilip kasılma hareketleriyle çocuğun göğüs kaslarının sarsıldığı görülüyordu ve çocuk soluk alırken, sanki soluğu daralıyormuş gibi karnı içe çöküyordu. Daha sonra kendini yeniden yatağa atarken başı arkaya düşüyor, ağzı iyice açılmış halde kalıyordu. Bn. Arnoux çocuğa, son derece dikkatle, şişelerin dibinde kalan ilaçları, ipeka şurubunu[160] ve balgam söktürücü suyu içirmeye çalışıyordu. Ne var ki çocuk cansız bir sesle inleyerek kaşığı itiyordu. Sözcükleri artık soluğa dönüşmüştü sanki.

Bn. Arnoux ara sıra reçeteyi alıp bir daha bakıyordu. Formüllere baktıkça yüreğini bir korku sarıyordu. Belki de eczacı yanlışlık yapmıştır! Elinden bir şey gelmeyince, umutsuzluğa kapılıyordu. Dr. Colot'nun öğrencisi geldi.

Mütevazı tavırlı, genç ve deneyimsiz bir adamdı, çocuğun kendisinde bıraktığı izlenimi gizlemedi. İlk önce karar veremedi, kendisi için tehlikeli bir iş yapmayı istemiyordu. Sonunda hastaya buz parçaları uygulamayı öğütledi. Buzu bulmak vakit aldı. Ardından buz kabı çatladı. Gömlek değiştirmek gerekti. Ve tüm bu rahatsızlıklardan ötürü hasta, öncekinden daha korkunç öksürüklerle sarsılmaya başladı.

Çocuk, soluğunu engelleyen şeyi içinden fırlatıp atmak istercesine boynundaki buz bezlerini söküp atıyor, duvarları tırmalı-

160) Balgam söktürdüğü gibi kusturucu olan bir ilaç. (Ç.N.)

yor ve soluk alabilmek için tutunacak bir yer arayışı içinde yatağının perdelerine asılıyordu. Yüzü morumsu bir renk almıştı şimdi ve buz gibi terler içinde kalmış bedeni iyice ufalmış görünüyordu. Korku dolu gözlerini, dehşet içinde annesine dikmişti. Kollarını umutsuzca annesinin boynuna doluyor, orada öylece asılıp kalıyordu; Bn. Arnoux, hıçkırıklarını gizleyerek, küçüğe tatlı sözler mırıldanıyordu:

"Evet aşkım, evet meleğim, her şeyim benim!"

Ardından dingin devre başlamış oluyordu.

Bn. Arnoux gidip birkaç oyuncak, bir kukla, bir resimler derlemesi bulup getirdi, oğlunu eğlendirmek için onları yatağın üzerine yaydı. Ona şarkı söylemeyi bile denedi.

Ona eskiden söylediği bir ninniydi bu, üstü kumaş kaplı şu iskemleye yatırıp onu kundakladığı ve salladığı zamanlar söylediği ninni. Ama birdenbire çocukta, bedeninin tüm uzunluğuyla, rüzgarda suyun dalgalanışı gibi bir ürperme oldu; gözleri yuvalarından fırlayacak gibiydi; anne onu ölüyor sandı ve görmemek için başını çevirdi.

Bir dakika sonra, dönüp bakma gücünü buldu kendinde. Yaşıyordu oğlu. Ezici, acı dolu, geçmek bilmez, umutsuz saatler birbirini izledi. Kadıncağız şimdi, yalnızca bu can çekişme sürecindeki ilerlemeye göre sayıyordu dakikaları. Küçük hastanın göğsü öyle sarsılıyordu ki, bedeni kopacakmış gibi öne fırlıyordu; sonunda tuhaf bir şey kustu çocuk, kağıt tüp gibi bir şey. Neydi ki bu? Bağırsaklardan kopup gelen bir parçacık sandı anne. Ama çocuk artık geniş geniş ve düzenli soluyordu şimdi. Bu rahatlamış görünüm kadar Bn. Arnoux'yu korkutan bir şey olmamıştı; B. Colot geldiğinde, anneyi donup kalmış, kolları iki yana düşmüş, gözleri bir noktaya sabitleşmiş, dikilir halde buldu. Doktor, çocuğun kefeni yırttığı kanısındaydı.

Bn. Arnoux önce bunu anlamadı ve B. Colot'ya bir kez daha söyletti. Doktorların şu bilinen avutucu sözlerinden biri değil miydi bu? B. Colot, içi rahat, bırakıp gitti. İşte o anda, sanki Bn. Arnoux'nun yüreğini sıkan ipler çözülüverdi.

"Oğlum kurtuldu! İnanılır gibi değil!"

Tam o anda, Bn. Arnoux'nun kafasında, Frederic düşüncesi net olarak ve bir acımasızlık içinde belirdi: Olup bitenler Tanrı'nın kendisini bir uyarmasıydı. Yine de Esirgeyici Tanrı onu tam olarak cezalandırmış değildi! Bu aşkı böyle sürdürüp gitse, onu ileride ne biçim bir cezayla ödeyecekti acaba? Kuşkusuz, kendisi yüzünden oğlu hakaret görecekti; Bn. Arnoux onu büyümüş ve genç adam olmuş, bir vuruşmada yaralandığı için sedyeye uzatılmış ve son nefesini verirken gördü. Hemen sıçradı ve bir hamlede küçük iskemlenin üstüne çıktı; ruhunu, olanca gücüyle göklere, Tanrı'ya uçurdu; böylece yaşamının biricik aşkını, karşı duramadığı tutkuyu O'na kurban etti.

Frederic evine geri dönmüştü. Bir koltuğa çivilenip kalmış, kendinde Bn. Arnoux'yu lanetleyecek gücü bile bulamıyordu. Uykuya dalar gibi oldu; gördüğü karabasan arasında, kendini hâlâ kaldırımın üstünde sandığından, yağmurun sesini duyuyordu.

Ertesi gün, son bir alçalma olarak, Bn. Arnoux'nun evine yine birini gönderdi.

Ya Savoie'lı görevini gerektiği gibi yapamadığından, ya da Bn. Arnoux'nun kendisine anlatacağı şeyler öyle tek sözcüğe sığacak gibi olmadığından, gönderilen ulak yanıt olarak yine bir gün evvelkini getirdi. Küstahlığın bu kadarı fazlaydı doğrusu. Frederic derin bir gurur hıncına kapıldı. Ve bu kadına bir daha dönüp bakmayacağına yemin etti; aşkı, zorlu bir fırtınaya tutulmuş bir yaprak gibi uçup gitti. Delikanlı bundan rahatlama bile duydu,

direnebilmenin sevinciydi bu, ne var ki hemen ardından müthiş olaylar yaşama isteği duydu, çıkıp sokaklarda rasgele dolaşmaya başladı.

Varoşlardan kalkıp gelmiş, silahlı ya da eski tip kılıç kuşanmış adamlar, kimilerinin başında kırmızı takkeler, tümünün ağzında ya *La Marseillaise* ya da *Les Girondins* geçip geçip gidiyorlardı. Şurda burda bir ulusal muhafız, ait olduğu belediyeye bir an önce ulaşmaya çalışıyordu. Uzaklardan davul sesleri geliyordu. Saint-Martin Kapısı'nda dövüşülüyormuş. Havada neşeli ve savaşçı bir şey vardı. Frederic sokaklarda dolaşmayı sürdürüyordu. Koca kentin yerinden oynaması onu coşturuyordu.

Frascati'nin yakınından geçerken Mareşal'in pencereleri gözüne çarptı; delice bir hevese kapıldı, bir gençlik tepkisiydi bu. Bulvarı geçti.

Tam o sırada dış kapıyı kapamaktaydılar; oda hizmetçisi Delphine, eline bir kömür almış kapının üstüne yazmaktaydı: "Silahlar teslim edilmiştir". Genç adama heyecan içinde şöyle dedi:

"Ah! Bilseniz, hanımefendinin durumu berbat! Kendisine hakaret eden *groom*'una bu sabah yol verdi. Evinin talan edileceğini takmış kafasına! Beyefendi kendisini bırakıp gittiği için de, korkudan ödü kopuyor!"

"Hangi beyefendi?"

"Prens canım!"

Frederic kadın odasına daldı. Mareşal, üstünde yalnızca jüponuyla, saçları sırtına yayılmış, yüzü perişan, göründü.

"Aman ne iyi! Beni kurtarmaya geldin, teşekkür ederim. Bu beni ikinci kez kurtarışın. Asla bedelinin ne olacağını hesaba katmadan yaparsın bunu sen!"

"Çok özür dilerim!" dedi Frederic, iki eliyle kadını belinden

kavrayarak.

"Ne? Ne yapmaktasın sen?" diye fısıldadı Mareşal, delikanlının hareketleri onu hem şaşırtmış hem de eğlendirmişti.

Frederic yanıt verdi:

"Modayı izliyorum, kendimi reforma soktum da..."

Kadın kanapeye yatırılmasına engel olmadı, bir yandan da genç adamın öpücükleri altında gülüp duruyordu.

Öğle sonrasını birlikte, pencerede, sokağa dökülmüş halka bakarak geçirdiler. Akşam Frederic Mareşal'i, Provence'lı Üç Kardeşler'e yemeğe götürdü. Uzun sürdü bu yemek ve güzel bir yemek oldu. Araba bulunmadığı için eve yaya döndüler.

Hükümet'te bakanların değiştirileceği haberiyle Paris baştan başa değişiverdi. Halk bayram ediyordu; sokaklar ordan oraya gidip gelen yayalarla dolmuştu. Binaların her katına asılmış Venedik fenerleriyle ortalık gündüz gibi aydınlanmıştı. Askerler bitkin ve üzgün, ağır ağır kışlalarına geri dönüyorlardı. Halk onları, "Yaşasın piyade bölüğü!" diye bağırarak selamlıyordu. Onlarsa, yanıt vermeden devam ediyorlardı yollarına. Oysa ulusal muhafız alayından suratları heyecandan kıpkırmızı olmuş subaylar, kılıçlarını sallayarak ve bağırıp çağırarak, "Yaşasın reform!" diye haykırıyorlardı; ve bu sözcük her duyuşlarında iki sevgiliyi güldürüyordu. Frederic dalga geçiyordu, neşesi yerindeydi.

Duphot Sokağı'ndan geçip bulvarlara ulaştılar. Evlere asılmış Venedik fenerleri ateş çemberleri oluşturmuştu. Bunların altında karmakarışık bir kalabalık karınca yuvası gibi kaynaşıyordu; yarı karanlıkta yer yer ağarıveren süngü uçları ışıldayıp kayboluyordu. Büyük bir şamata yükseliyordu. Kalabalığın içine iğne atsan yere düşmeyecek gibiydi, bizimkilerin düz yollardan eve dönmesi olanaksızdı; Caumartin Sokağı'na girmişlerdi ki arkala-

rında bir gürültü koptu, yırtılan kocaman bir ipek kumaşın cayırtısına benziyordu bu ses. Capucines Bulvarı'ndaki kurşuna dizme olayı.[161]

"Of! Birkaç burjuvanın hesabı görüldü," dedi Frederic sakin sakin: Çünkü öyle durumlar olur ki, en katı yürekli kişi bile insanlıktan kopuk hale gelir ve insan soyunun yok edilişini kılı kıpırdamadan seyredebilir.

O anda genç adamın kolunda yürüyen Mareşal'in dişleri birbirine çarpıyordu. Yirmi adımdan fazla gidemeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Frederic, Bn. Arnoux'ya duyduğu hıncın inceliği içinde ve onu ruhunda daha da aşağılamak için, Tronchet Sokağı'ndaki otelinde Bn. Arnoux için hazırlamış olduğu daireye Mareşal'i götürdü.

Çiçekler daha solmamıştı. Gipür dantela yatağın üstüne yayılıydı. Küçük terlikleri dolaptan çıkardı. Rosanette önceden yapılan bu hazırlıkları son derece kibar bir jest olarak gördü.

Saat bire doğru kadın uzaklardan gelen davul sesleriyle uyandığında, Frederic başını yastıklara gömmüş hıçkırmaktaydı.

"Neyin var aşkım?"

"Çok fazla mutluluktan," dedi delikanlı. "Seni uzun zamandır istiyordum da."

161) O gün (23 Şubat 1848), Capucines Bulvarı'nda açılan ateşte yüz kişi yaşamını yitirmişti. Zaten ertesi gün, Louis-Philippe Tuileries Sarayı'ndan kaçmak zorunda kaldı.

Üçüncü Bölüm

1

Bir yaylım ateşinin gürültüsü Frederic'i uykusundan uyandırdı; delikanlı Rosanette'in direnmelerine aldırış etmeden koşa koşa ne olup bittiğini görmeye gitti. Silah seslerinin geldiği Champs-Elysees'ye doğru indi. Sokağın başında karşılaştığı işçi gömleği giymiş adamlar onu durdurdular:

"Sakın burdan gitmeyin! Dosdoğru Palais-Royal'e!"

Genç adam onların peşine takılıp gitti. Assomption'un[162] demir parmaklıkları sökülmüştü. Az ötede, yolun ortasında gördüğü üç kaldırım taşı, barikatın ilk taşları olacaktı herhalde, ayrıca cam ve şişe kırıklarıyla dikenli tel tomarları da süvari birliğinin geçmesini engellemek içindi; tam o sırada dar sokakların birinden uzun boylu, soluk yüzlü ve simsiyah saçları omuzlarını saran bezelye tanesi rengindeki fanilasının üstünde dalgalanmakta olan bir genç fırladı birdenbire. Elinde upuzun asker tüfeği, terliklerinin ucuna basa basa, bir uyurgezer hafifliğiyle ve kaplan gibi çevik koşturuyordu. İkide birde bir patlama duyuluyordu.

Bir gün evvel akşamüzeri Capucines Bulvarı'nda kurşunlananlardan beşinin cesedini bir el arabasına yığılmış gören halkın ruh hali belli bir yönelim almıştı; Tuileries Sarayı'nda yaverlerden birinin gidip ötekinin gelmesi, yeni kabineyi kurmakla gö-

162) Hz. Meryem'in melekler tarafından göklere çıkarılması (15 Ağustos günü), Assomption adlı kilisede kutlanırdı.

revli B. Mole'nin bu işi bir türlü sonuçlandıramaması, öte yandan B. Thiers'in öbür kabineye koşut apayrı bir kabine kurma girişimi, üstüne üstlük Kral'ın işi şakaya vurup bir karar verememesi ve daha sonra da Bugeaud'yu, kendisi için tehlikesiz hale getirmek amacıyla başkumandan yapması sonucu, bu ayaklanma, sanki tek bir el tarafından yönlendiriliyormuş gibi harika biçimde örgütlenmekteydi. Birer söylev hastası kesilmişçesine her köşe başında konuşan insanlar, halkın beynini yıkıyorlardı; kimileri kiliselerde, tehlike çanlarının tümünü birden harekete geçiriyordu; kurşunlar dökülüyordu, fişekler yapılıyordu; bulvarların ağaçları, erkek tuvalet barakaları, banklar, parmaklıklar, sokak fenerleri, ne var ne yoksa her şey sökülüp atıldı; Paris sabah sabah barikatlardan geçilmiyordu. Direniş çabuk kırıldı. Her yerde, çatışanları ayıran ulusal muhafızlar görülüyordu; öyle ya da böyle, saat sekiz olduğunda, halk, beş askeri karargahı, hemen hemen tüm belediyeleri ve en güvenli stratejik noktaları ele geçirmiş bulunuyordu. Monarşi, sarsılmadan ve kendi kendine çöküyor, hızla eriyordu; artık isyancılar, elli mahkumu kurtarmak için Château-d'Eau Karakolu'na saldırmaya başlamışlarsa da, mahkumları orada bulamayacaklardı.

Frederic meydanın girişinde haliyle durmak zorunda kaldı. Silahlı gruplar doldurmuştu burayı. Savunma hattı birlikleri Saint-Thomas Sokağı'yla Fromanteau Sokağı'nı tutmuşlardı. Valois Sokağı'nın girişini ise kocaman bir barikat tıkamıştı. Sokağın tepesinde yalpalayan dumanlar aralandığında, alabildiğine elkol hareketleri yaparak barikatın üstüne üstüne koşturan adamlar göründü, ama sonra yok oldular ve yaylım ateşi yeniden başladı. Karakolun içinde kimse görünmediği halde, ateşe yaylım ateşiyle yanıt veriliyordu; meşe kepenklerle korunan pencereler mazgallardan delik deşikti. Çift kanatlı ve iki katlı bu güzel bi-

na, birinci katta çeşmesi ve tam ortasındaki küçük kapısıyla bu anıt-yapı, çarpan mermilerden aldığı yaralarla, ak lekelerden beneklenmeye başlamıştı. Üç basamak merdivenle çıkılan taşlıkta kimseler yoktu artık.

Frederic'in yanı başında, triko hırkasının üstünde fişek çantası asılı, başına Yunan tipi başlık geçirmiş bir adamla, Madras kumaşından başörtüsü örtmüş bir kadın tartışmaktaydı:

"Dönsene eve! Dön hadi!" diyordu kadın.

"Beni rahat bırak!" diye karşılık veriyordu kocası. "Kapıcılık görevini sen pekala yürütebilirsin. Vatandaşlar, siz söyleyin, haksız mıyım? Şimdiye dek, nerde olsa görevimi yaptım: 1830'da, 32'de, 34'te ve 39'da! Gün, savaş günüdür! Benim de savaşmam gerek! – Çek git burdan!"

Kapıcının karısı, bir yandan kocasının bu çıkışmalarına, bir yandan da, orada durmakta olan kırk yaşlarında, safça yüzünü süsleyen sarışın çember sakallı ulusal muhafızın laflarına dayanamayıp sonunda pes etti. Muhafız ayaklanmanın göbeğinde Frederic'le sohbeti sürdürürken, bir yandan da, bir bahçıvanın kendi bahçesindeki rahatlıkla silahına mermi sürüyor ve ateş ediyordu. Çuval bezinden bir önlük geçirmiş yeniyetme bir oğlan, kendisine "bir bey"in vermiş olduğu güzel bir av tüfeğini (bir karabina) kullanabilmek için, muhafızı tavlayarak ondan mermi koparmaya çalışıyordu.

"Sırtımdan avuçlasana" dedi burjuva. "Sonra da toz ol! Geberip gideceksin buralarda!"

Trampetler saldırı borusunu öttürüyordu. Tiz bağrışlar, zaferin hurra sesleri yükseliyordu. Kalabalık sürekli bir içten kaynaşmayla yalpalanmaktaydı. İki koca kitle arasında kalmış olan Frederic, büyülenmiş gibi kıpırdayamıyordu, aslında çok eğleniyordu da. Yere yığılıp kalan yaralılar, uzanıp giden cesetler ona

gerçek yaralı, gerçek ölü gibi gelmiyordu çünkü. Bir gösteri seyrediyordu sanki.

Kalabalığın ortasında, kafaların üstünden, siyah giysili bir ihtiyar göründü, kadife eyer vurulmuş beyaz bir atın üstündeydi. Bir elinde yeşil bir dal, öbür elinde bir kağıt, inatla sallayıp duruyordu. Sonunda kendini dinletebilmekten umudunu kesti ve çekilip gitti.

Ordu birliği gitmişti ve karakolu yalnızca inzibat birliği koruyordu artık. Gözüpek adamlar seli binanın önündeki taşlığa doluştu. Yere düşenler oldu, başka savaşçılar gelip onların yerini aldı; demir çubuklarla zorlandıkça yerinden oynamış olan kapı gümbür gümbür ötüyordu. İnzibat erleri pes etmiyorlardı. O zaman, içi kuru ot dolu bir binek arabasını ateşe verilmiş halde sürükleyip getirerek, karakol duvarına dev bir meşale gibi dayadılar. Hemen çalı çırpı, saman ve bir varil dolusu şarap ispirtosu getirildi. Binanın tepesine dek yükseldi ateş; karakol, bir kükürtleme aygıtı gibi her yerinden dumanlar salıyordu; en tepede koca koca alevler, taraça parmaklığının arasından tiz seslerle fışkırmaktaydı. Palais-Royal'in içi ulusal muhafızlarla doluydu. Meydana bakan pencerelerin her birinden ateş ediliyordu; kurşunlar vızır vızırdı; isabet almış olan çeşmenin suyuna kan karışıyordu ve yerlerde kanlı su birikintileri oluşuyordu; insan çamura basınca, giysiler, şapkalar ve silahlar üstünde kayıyordu; nitekim Frederic ayağının altında yumuşak bir şey hissetti; gri kaputu içinde, akıntıların üstüne yüzükoyun uzanıvermiş bir polisin eliydi bu. Akın akın gelen halkın ardı arkası kesilmiyordu ve yeni gelenler savaşanları karakola doğru itiyorlardı. Yaylım ateşleri daha sıklaşmıştı. Meyhaneler açıktı ve ara sıra insanlar gidip bir puro tüttürüyor, kocaman bir bardak bira içiyorlardı ve sonra yeniden dövüşmeye gidiliyordu. Sahibini arayan bir

köpek uluyup duruyordu. Ve herkesi güldürüyordu.

Frederic, böğrüne kurşun saplanmış bir adamın hırıldayarak düşerken omzuna çarpmasıyla sarsıldı. Belki de kendisine yöneltilmiş bu darbeden ötürü çok fazla sinirlendi; tam öne atılmak üzereyken bir muhafız onu durdurdu.

"Gerek kalmadı! Kral gitti. Ha! Eğer bana inanmıyorsanız, gidip gözünüzle görün!"

Frederic bunu duyunca yatıştı. Carrousel Meydanı dingin bir havaya bürünmüştü. Uzakta Nantes Malikanesi, her zamanki gibi tek başına yükseliyordu; ve ardındaki binalar, karşıda Louvre'un kubbesi, sağda upuzun yeşillik tüneli ve seyyar sergicilerin barakalarına dek dalga dalga uzanan sınırı belirsiz alan, uzaktan gelen uğultuların sislere karışmış halde duyulduğu havanın kurşuni renginde hayal meyal seçiliyordu; buna karşılık, meydanın öbür başında, bulutların aralanmasıyla çiğ bir ışık Tuileries Sarayı'nın alnacına düşüyor ve pencerelerin tümünü akçıllaşmış çizgileriyle ortaya çıkarıyordu. Arc de Triomphe'un hemen yanında bir at ölüsü upuzun yatıyordu. Parkın parmaklıklarının ardında beş-altı kişilik gruplar aralarında söyleşmekteydi. Sarayın kapıları açık duruyordu; hizmetkarlar eşikte durmuş, gelenleri içeri alıyorlardı.

Girişte, küçük bir salonda, gelenlere sütlü kahve veriliyordu. Birkaç meraklı, aralarında şakalaşarak masalara kuruldular, ötekiler ise ayakta duruyorlardı ve aralarında bir fayton sürücüsü vardı. Arabacı, içine tozşeker doldurulmuş bir kavanozu iki eliyle yakaladı, tedirgince sağa sola baktı ve başladı şekeri yabanice, burnunu batıra batıra yemeye. Büyük merdivenin alt basamağında bir adam, imza defterine birşeyler yazmaktaydı. Frederic onu arkadan tanıdı.

"Vay! Hussonnet!"

"Tam üstüne bastın!" dedi bohem genç. "İşte saraya girmiş bulunuyorum. Şu komediye bak!"

"Gel, istersen, yukarı çıkıp bakalım."

Mareşaller Salonu'na geldiler. Başkumandan Bugeaud'nun karnı deşilmiş resmi dışında, tümünün resimleri el değmemiş haldeydi. Her biri kılıcına dayanmış, arka planda bir top kundağı, şimdiki koşullara tam ters düşen harika pozlarda görülüyordu. Kocaman bir duvar saatinde, biri yirmi geçiyordu.

Saray birdenbire *La Marseillaise*'le çınladı. Hussonnet'yle Frédéric tırabzandan eğilip aşağı baktılar. Halkın sesiydi bu. Ve topluluk hızla merdivene aktı. Bu baş döndürücü dalgalanma, çıplak kafaların, miğferlerin, kırmızı başlıkların, süngülerin ve omuzların yalpalana yalpalana bu müthiş akışı öyle bir şeydi ki, bir gündönümünde suların kabarmasıyla gerilemiş bir nehrin sonra birden gürüldeyerek gelişi gibi, uzunca bir kükremeyle ve karşı durulamaz bir atılışla büyüyen bu kitlede, birey olarak siliniyordu artık insan. Merdivenin bitiminde kitle salona yayıldı, marş da bitti.

Bir sürü ayakkabının çıkardığı sesle, insanların arasındaki konuşmaların uğultusundan başka ses duyulmuyordu artık. Halk zarar vermekten uzak, bakmakla yetiniyordu. Ancak, ara sıra yer darlığından ötürü bir dirseğin camı kırdığı oluyordu, ya da bir vazo, bir heykelcik, konsolun üstünden yuvarlanıp yere düşüyordu. Sıkışmış parkeler patlıyordu. Yüzlerin tümü kıpkırmızıydı, koca koca terler damlıyordu; Hussonnet görüş bildirdi:

"Kahramanlar pek iyi kokmuyorlar!"

"Siz de kaşınıyorsunuz yani," dedi Frédéric.

Kalabalığın itmesiyle girdikleri bölümde, tepesine kırmızı kadifeden sayvan gerilmiş bir tahtın üzerinde kara bıyıklı bir işçi, o komik hali ve maymun gibi salak suratıyla oturuyordu. Öbür-

leri, tahta oturabilmek için kerevete tırmanıyorlardı.

"Bir masaldayız sanki!" dedi Hussonnet. "İşte halk egemenliği!"

Kollar uzanıp yerinden kaldırılan taht koltuğu, salonu, eller üstünde salına salına, baştan başa geçti.

"Vay canına! Taka gibi sallanıyor! Devlet gemisi fırtınaya tutulmuş, yalpa vuruyor! Kankan dansı yapıyor, kankan dansı!"

Koltuk pencereye getirilmişti, ıslıklar arasında aşağı atıldı.

Hussonnet onun bahçeye düştüğünü görünce: "Vah zavallı köhne taht, vah!" dedi. Nitekim bahçeden çabucak alınıp sokaklarda gezdirilen taht koltuğu, Bastille Meydanı'na götürülüp yakıldı.

O sırada, sanki tahtın yerini sınırsız bir mutluluk almış gibi bir sevinç patlaması oldu; halk öç alma duygusundan öte, şimdi her şeyin tek sahibi olduğunu göstermek istercesine camları, aynaları kırdı, perdeleri indirdi, avizeleri, şamdanları, masaları, sandalyeleri, tabureleri, desen albümlerinden nakış sepetlerine dek ellerine geçirdikleri her şeyi kırdı döktü. Zafer onundu ya... eğlenmeyecek miydi yani? Züğürt halk takımı, komedi oynanıyormuş gibi, dantelalar, kaşmirler giyindi kuşandı. Sırma saçaklar işçi gömleklerinin koluna dolandı, devekuşu tüyüyle süslenmiş şapkalar demircilerin başını süsledi, lejyondonör nişanı kurdelaları orospulara kemer oldu. Her biri kendi hevesini alıyordu: Kimileri dans ediyor, kimileri içiyordu. Bir kadın, Kraliçe'nin odasına girmiş, saçlarına parlatıcı pomat sürüyordu; bir paravananın ardında iki amatör oyuncu iskambil oynuyorlardı; Hussonnet Frédéric'e, balkonda dirsek keyfi ederek kısa piposunu içmekte olan adamı gösterdi; bu taşkınlık, kırılıp dökülen porselenlerin durmak bilmez gürültüsüyle yerlerde yuvarlanırken akordeon tuşu gibi öten kristallerin şamatasını gittikçe arttırıyordu.

Ve sonra taşkınlık daha da kötüye gitti. Edepsizce bir merakla özel odalar, tüm köşe bucak karıştırıldı, çekmeceler açıldı. Kürek mahkumları prenseslerin yataklarına el attılar, onların ırzına geçememenin acısını, bu yataklarda yatıp yuvarlanarak çıkartıyorlardı. Kimileri de daha tekinsiz suratlarla, çalıp çırpacak birşeyler arayarak dolaşıyorlardı; ama öyle çok insan vardı ki... Kapı aralıklarından ve pencere boşluklarından bakıldığında, bir dizi daire arasında ve bir toz bulutu altında görünen tek şey, altın yaldızlı şeyler içinde kalmış donuk bir insan topluluğuydu. Göğüsler soluk soluğa idi; sıcak giderek daha da boğucu oluyordu; iki dost boğulacak gibi oldular ve dışarı çıktılar.

Sarayın girişindeki holde, bir giysi yığınının üstünde özgürlük heykeli gibi dikilmiş bir fahişe, gözleri faltaşı gibi açılmış, kımıltısız dururken, ürküntü veriyordu.

Henüz üç adım atmışlardı ki, sırtlarında kaputlarıyla belediye inzibatlarının, sıkılmış bir yumru gibi toplanmış, kendilerine doğru ilerlediğini, başlarındaki polis şapkalarını çıkarıp hafif dazlaklaşmış kafalarıyla yerlere dek eğilerek halkı selamladığını gördüler. Bu saygı gösterisi karşısında, baldırı çıplak kahramanlar şişindiler. Hussonnet'yle Frederic'in de bundan zevk almadıkları söylenemez.

Şimdi yüreklerini sarmış bulunan ateşten, yerlerinde duramaz hale gelmişlerdi. Palais-Royal'e geri döndüler. Fromanteau Sokağı'nın başında, cesetler samanların üstüne balık istifi yığılmıştı. Kılları kıpırdamadan geçip gittiler, hatta soğukkanlı kalabildikleri için gurur bile duyuyorlardı.

Saray bir insan seliyle dolup taşıyordu. İç avluda, yedi yerde meydan ateşi yakılmıştı. Pencerelerden piyanolar, konsollar, duvar saatleri fırlatılıyordu. Yangın tulumbaları çatılara dek su fışkırtıyordu. Birkaç azgın, kılıçlarıyla su borularını kesmeye kal-

kışınca, Frédéric bir Politeknik Okul öğrencisi buldu, birlikte buna engel olmaya çalıştılar. Çocuk yapılanı anlayamadı, salağın tekiydi zaten. Çepeçevre iki dehlizi dolduran avam, şarap mahzenlerini ele geçirip kıyasıya bir içki şölenine dalmış bulunuyordu. Şarap sel gibi akıyor, ayaklar şarapla yıkanıyor, birkaç haydut kırık şişelerin dibini bardak yapmış içerken, sendeleye sendeleye küfürleri basıyorlardı.

"Çıkalım burdan," dedi Hussonnet, "bu insanlar beni iğrendiriyor."

Baştan başa Orleans Galerisi, yerlerde şiltelerin üstüne yatırılmış hastalarla doluydu, üstlerine kan kırmızısı perdeler örtülmüştü; mahalledeki küçük burjuva sınıfından kadınlar bakıyordu onlara, çamaşır, et suyu getiriyorlardı.

"Kim ne derse desin," dedi Frédéric, "benim gözümde yüce bir halk bu."

Burunlarından soluyan bir insan burgacı kaplamıştı büyük holü; üst katlara çıkıp kırılmadık dökülmedik bir şey bırakmamak için uğraşıyorlardı; merdiven basamaklarında dikilmiş ulusal muhafızlar onları engellemeye çalışıyorlardı. Kalabalığın içinde en gözü kara olanı, başı açık, saçları kirpi gibi bir avcıydı; kayış takımı paralanmış, üzerindeki gömlek pantolonuyla ceketin arasında boru gibi sarkmış, öbürlerinin arasında kıyasıya çarpışıyordu. Keskin görüşlü Hussonnet, uzaktan Arnoux'yu tanıyıverdi.

Rahat bir soluk almak için Tuileries Parkı'na gittiler. Bir banka oturdular ve gözlerini kapattılar; kafaları kazan gibiydi, öyle ki tek laf edecek halleri kalmamıştı. Gelip geçenler aralarında gruplaşır oldular: Orleans Düşesi naibeliğe seçilmişti; her şey tamamdı artık; insanlar adeta, çabuk ulaşılan çözümlerden sonra duyulan rahatlık içindeydi. Sarayın tavan arası pencerelerinden

her birinde, uşakların ve hizmetçilerin üzerlerindeki üniformaları çıkarıp parçaladıkları görüldü. Bunları, işi bıraktıklarına dair simgeler olarak aşağı atıyorlardı. Halk onları yuhaladı. Uşaklar da pencerelerden çekildiler.

Frederic'le Hussonnet'nin dikkatini, omzunda tüfekle ağaçların arasında hızlı hızlı yürüyen boylu boslu, iriyarı birisi çekti. Adam beline, kırmızı bir aba gömleğin üstüne fişeklik kuşanmış, alnına doladığı yağlığın üstüne bir kasket geçirmişti. O anda başını çevirdi. Dussardier'nin ta kendisiydi... Hemen koştu, Frederic'le Hussonnet'nin boynuna sarılırken:

"Sevgili dostlarım, şükür bu günleri gördük!" diyebildi. Sevinçten ve bitkinlikten soluk soluğa, daha fazla konuşacak hali mi vardı zaten!

Tam kırk sekiz saattir ayaktaymış. Quartier Latin'de barikatların kurulmasına yardım etmiş, Rambuteau Sokağı'ndaki vuruşmada üç dragon süvarisini kurtarmış, daha sonra Dunoyer'nin birliğine katılıp Tuileries Sarayı'na girmiş, bunun ardından Meclis'e gitmiş, daha sonra da Belediye Sarayı'na.

"Şimdi ordan geliyorum! İşler yolunda! Halk zaferi kazandı! İşçilerle burjuvalar kucaklaşmakta! Yaşasın be! Bilseniz bu gözler neler gördü! Ne yiğit adamlardı onlar! Ama bunlar ne güzel şeyler!"

Ve dostlarının silahsız olduklarını fark etmeyip dedi ki:

"Sizi de orada bulacağımı adım gibi biliyordum. İlk başlarda biraz güçlük çekildi ama, önemi yok artık!"

Yanağına sızan bir damla kan görüp sordular:

"Aman, adı mı olur! Bir damla kan! Süngü ucunun sıyırdığı yer!"

"Yine de tedavi görmen gerek."

"Aldırmayın yahu! Demir gibiyim işte! Hiç önemi yok! Cum-

huriyet ilan edildi ya... Herkes mutlu yaşayacak artık! Demin gazeteciler önümde görüşüyorlardı ve diyorlardı ki, Polonya'ya da, İtalya'ya da özgürlük yolunu göstermiş olacağız! Kral mıral yok artık, düşünebiliyor musunuz! Fransa baştan başa özgür! Tüm Fransa!"

Dussardier, tek bir bakışıyla ufku kucaklarken, zaferin tadını çıkarırcasına açtı kollarını iki yana. Ama upuzun bir insan dizisi hızla taraçaya, suya doğru koşturuyordu.

"Hay allah! Lanet olasılar! Unutmamam gerekirdi: Tabyalar işgal altında! Gitmem gerek! Hoşçakalın!"

Arkasını dönüp bağırdı onlara, aynı zamanda tüfeğini havada sallıyordu:

"Yaşasın cumhuriyet!"

Tuileries Şatosu'nun bacalarından burula burula çıkan kocaman kara dumanlar, kıvılcımları uzaklara götürüp saçıyordu. Uzaklarda çalan çanların sesi, pek ürkmüş koyunların melemesi gibi duyuluyordu. Zafer kazananların, sağda solda silahlarını boşalttıkları duyuluyordu. Frederic bir savaşçı olmamakla birlikte, damarlarındaki Galyalı kanın kaynadığını duyumsadı. Taşkın kalabalığın çekim alanına girmiş bulunuyordu artık. Barut kokan fırtınalı havayı haz duya duya ciğerlerine çekiyordu; aynı anda, umman gibi bir aşkın yayıntılarının etkisinde ürperiyor, evrensel ve yüce bir sevginin etkisinde yüreğinin eridiğini duyumsuyordu, sanki göğsünde atmakta olan kalp, tüm insanlığın kalbiydi.

Hussonnet, esneyerek şöyle dedi:

"Sanırım gidip halk kitlelerini bilgilendirmem gerek!"

Frederic ona gazetenin Borsa Meydanı'ndaki bürosuna değin eşlik etti; oturup Troyes gazetesi için, yaşananların şiir dolu bir özetini yapmaya girişti ve çok güzel bir yazı hazırlayıp altına im-

zasını attı. Sonra birlikte bir meyhaneye gidip akşam yemeği yediler. Hussonnet'nin kafası karışmıştı. Devrim'le yaşanan sıradışı olaylar, kendi kişiliğindeki tuhaflıkların ötesine geçmişti çünkü.

Kafeden sonra kalkıp, daha sonraki yenilikleri öğrenmek üzere Belediye Sarayı'nın yolunu tuttuklarında, bohem delikanlının içindeki doğal kalmış küçük oğlan yanı ağır bastı ve dağkeçisi gibi barikatlara tırmandı, nöbetçilerin sorularına vatanseverce şakalarla yanıtlar verdi.

Meşalelerin ışığında geçici Hükümet'in kurulduğu haberini dinlediler. Sonunda, gecenin bir yarısında Frederic bitkin düşüp evinin yolunu tuttu.

Soyunmasına yardım eden uşağına:

"Ee?" dedi. "Sevindin mi?"

"Evet, efendim, elbette sevindim! Ama halkın şu tören yürüyüşleri hiç hoşuma gitmiyor!"

Ertesi sabah Frederic uyanır uyanmaz, Deslauriers geldi aklına. Kalkıp evine gitti. Ama avukatı evinde bulamadı: Polis komiseri olarak taşraya atanmıştı.[163] Deslauriers bir akşam önce Ledru-Rollin'e[164] ulaşmayı başarmıştı ve onu Hukuk Mektepleri konusunda öyle dolduruşa getirmişti ki, sonunda bir iş, bir görev koparmıştı. Zaten gelecek hafta bize yazacak, diyordu kapıcı, adresini de bildirecek.

Frederic, daha sonra Mareşal'i görmeye gitti. Ama kadın ona kendisini bırakıp gittiği için kızgındı, pek yüz vermedi. Ne var ki, duyduğu inandırıcı barışma sözlerinin yinelenip durmasıyla hıncı geçti. Şimdi ortalık durulmuştu artık, korkması için en ufak bir neden yoktu, genç adam ona sarılıp öpüyordu, Mareşal

163) Fransa'da geçici Hükümet zamanında, eyaletlere vali olarak, acilen, polis komiserleri atanmıştı.
164) Geçici Hükümet'in içişleri bakanı.

de cumhuriyetçi olduğunu ilan ediverdi; zaten Paris Başpiskoposu hazretlerinin çoktan yaptığı da buydu, nitekim işin aciliyeti uğruna harika bir çabayla, üst düzey memurlarıyla yargıçlar, Şurayıdevlet, Institut de France, Changarnier ve B. de Falloux gibi mareşaller, tüm Bonaparte'çılar, tüm Kralcılar ve çok sayıda d'Orleans'cı da kısa bir süre sonra aynı şeyi yapmadılar mı?

Monarşi öyle çabuk yıkılıvermişti ki, ilk günlerin şaşkınlığı geçer geçmez, burjuvalar hâlâ hayatta olduklarına inanamadılar. Yargısız kurşuna dizilen birkaç hırsızın tantanasız infazı, "çok yerinde bir iş" olarak algılandı. Bir ay boyunca, Lamartine'in kırmızı bayrak konusundaki şu sözü dillerden düşmedi: "Kırmızı bayrak yalnızca Champ-de-Mars'ta dolaştı, oysa üç renkli bayrak... falan filan[165]"; herkes üç renkli bayrağın gölgesine sığındı, çünkü her parti onda yalnızca kendine ait rengi görüyordu –ve de en güçlü duruma gelir gelmez, öbür iki rengi kesinkes atmaya, kendi kendine söz veriyordu.

İşler askıya alındığından, tedirgin ve aylak insanlar evde durmaz olmuşlardı. Kılık kıyafette görülen umursamazlık sosyal sınıf farklarını yumuşatıyor, kinler bastırılıyor, umutlar açığa vuruluyordu, halk yumuşak ve uysaldı. Kazanılmış bir hakkın gururu vardı yüzlerde. Herkeste bir karnaval sevinci, adeta açık hava yaşamının halleri vardı. O ilk günlerin Paris'i kadar eğlenceli bir şey olamazdı.

Fréderic Mareşal'i koluna takıyor, birlikte sokaklarda geziyorlardı. Rosanette herkesin yakasında bir rozet gördükçe, pencerelere asılmış bayraklara ve duvarlara yapıştırılmış rengarenk afişlere baktıkça eğleniyordu, yaralılar için şurda burda sokak ortasına, bir sandalyenin üstüne yerleştirilmiş yardım kutularına

165) Kırmızı bayrak isteyen isyancılara karşı Lamartine'in yanıtının gerisi, mealen şöyledir: "...oysa üç renkli bayrak, ülkenin adını, şan şerefini ve özgürlüğünü tüm dünyaya tanıttı."

birkaç kuruş atıyordu. Sonra Louis-Philippe'i bir pastacı, soytarı, köpek ya da sülük gibi gösteren karikatürlerin önünde durup bakıyordu. Ne var ki, Caussidiere'in[166] adamları onu, kılıçları ve eşarplarıyla birazcık korkutuyorlardı. Kimi zaman da, bir Özgürlük fidanı dikildiği görülüyordu. Din adamları, sırma şeritli kıyafetleri içinde uşaklar takımını da yanlarına alarak törenlere katılıyor ve cumhuriyeti kutsuyorlardı; halk bu davranışı çok yerinde buluyordu. Sıkça karşılaşılan görünümlerden biri de, dileklerini iletmek üzere Belediye Sarayı'nı ziyaret eden falanca ya da filanca elçiler topluluğu oluyordu, öyle ya, her meslek grubu, her sanayi kuruluşu Hükümet'ten derdine kesin bir çözüm bekliyordu. Kimileri, gerçekten Belediye'yi kutlamak, ona önerilerde bulunmak ya da yalnızca bir ziyarette bulunup bu mekanizmanın nasıl işlediğini görmek amacıyla gidiyorlardı.

Martın ortalarına doğru bir gün, Frederic Rosanette'in bir işi için Quartier Latin'e giderken, tam Arcole Köprüsü'nden geçmekteydi ki, acayip şapkalı ve uzun sakallı bir dizi adamın yürüdüğünü gördü. Trampet çala çala başı çeken adam, eskiden atölyelerde modellik yapan bir zenciydi, üzerinde "Ressam Sanatçılar" yazısıyla rüzgarda dalgalanan bayrağı taşıyan kişi ise Pellerin'in ta kendisiydi.

Frédéric'e bekle işareti yaptı ve beş dakika sonra göründü Pellerin: Beş dakika zamanı vardı zaten, çünkü kendilerinden önce gelmiş bulunan "Taş Yontucular" içeri alınmıştı. Pellerin, meslektaşlarıyla birlikte, aynı zamanda Estetik'le ilgili çıkarlarının tartışılacağı bir tür Sanat Borsası, daha doğrusu bir Sanat Forumu'nun kurulmasını isteyeceklermiş; burada sanatçılar ortaklaşa bir çalışmayla dehalarını birleştirecekleri için, çok üstün ya-

166) Eski isyancı militanlardan olup, geçici Hükümet'çe polis müdürü atanmış olan Caussidiere'in kurduğu özel kıyafetli muhafız birliği ürkütücü bir etki bırakıyordu.

pıtlar verebileceklerdi. Paris yakında dev anıtlarla donanmış bir yer olacaktı; Pellerin de bunları renklendirecekti; bir cumhuriyet tablosu yapmıştı bile. Ressam arkadaşlarından biri gelip Pellerin'i çağırdı, çünkü kümes hayvanları tacirleri grubu kendilerine baskı yapıyormuş.

Kalabalığın arasından biri homurdandı:

"Ne aptalca işler yahu! Boyuna palavra sıkılıyor! Şöyle dişe dokunur bir iş yok ortada!

Bunu söyleyen Regimbart idi. Frederic'e selam sabah demeden, fırsatı bulmuşken ona dert döktü.

Vatandaş vaktini sokaklarda dolaşarak geçiriyor, bıyıklarını çekiştire çekiştire, gözlerini devire devire iç karartıcı haberleri alıp çevreye yayıyordu; dilinden düşürmediği bir çift lafı vardı: "Dikkatli olun, taşmamıza az kaldı!" ya da; "Hay allah kahretsin! Bunlar cumhuriyeti kendilerine benzetecekler!" Hoşnut olduğu tek şey yoktu, özellikle de doğal coğrafya sınırlarımıza bir daha geri dönemediğimizden ötürü hoşnutsuzdu. Lamartine'in daha adını duyar duymaz omuz silkiyordu. Ledru-Rollin'i sorunu çözecek yeterlikte bulmuyordu. Dupont'a (Dupont de l'Eure) ihtiyar mankafa deyip geçti, Albert'e geri zekalı, Louis-Blanc'a ütopyacı deyiverdi; Blanqui ise son derece tehlikeli adamdı; Frederic ona, peki ne yapmalıydık diye sorduğunda, Vatandaş yanıt olarak genç adamın kolunu koparırcasına sıktı:

"Ren'i almalıydık, diyorum size! Almalıydık Ren'i! Ne harika olurdu!"

Daha sonra, irticayı suçladı.

İrtica şimdi maskesini indiriyor ve gerçek yüzünü gösteriyordu. Neuilly ve Suresnes şatolarının talan edilmesi, Batignolles yangınları, Lyon'da çıkan karışıklıklar ve tüm ölçüsüzlükler, tüm sızlanmalar, şimdi bunlar biraz abartılı bir hal almış bulu-

nuyordu, Ledru-Rollin'in genelgesi de tuz biber ekmişti, banknotların zorunlu tedavülü, yıllık gelirin altmış frank düzeyine inmiş olması, ve de en sonunda (haksızlığın dik âlâsı), son ve öldürücü vuruş olarak ve sanki ölümlerden ölüm beğen der gibi, vergiler %45 arttırıldı! Üstüne üstlük sosyalizm de cabasıydı! Gerçi sosyalizm kaz oyunları kadar yeni bir şeydi, ama kuramları, belki kırk yıldır yeterince tartışılmış ve kitaplıklara çoktan girmiş olduğu halde, bu kuramlar burjuva sınıfı için gökten yağan taşlar kadar ürkütücü oldu; her yeni fikir gibi bunlara da nefretle karşı çıkıldı, çünkü sonuçta bunlar da birer fikirdi, başlangıçta lanetlense bile, daha sonraları bunlardan şan şeref duyulurdu ve en önemsizi bile, öfkelendirdiği insanların üstünde yerini alırdı.

O yıllarda mülkiyet din düzeyinde bir saygı gördü ve adeta Tanrı'yla yarıştı. Mülkiyete yapılan herhangi bir saldırı, kutsala yapılan saldırıydı ve günah sayılır, adeta yamyamlıkla bir tutulurdu. O zamana dek görülmemiş derecede insancıl yasalara karşın, 93'ün hayaleti yine belirdi ve giyotinin bıçağı cumhuriyetin her bir hecesini titretti; zayıf yanları yüzünden, cumhuriyet hor görülmekten kurtulamadı. Kendini sahipsiz kalmış hisseden Fransa, bastonunu yitirmiş kör gibi, sütannesiz kalmış bebek gibi başladı haykırmaya.

Ancak, en yürekten titreyen B. Dambreuse'dü. Oluşmuş bu yeni durum serveti için bir tehlike olduğu gibi, edindiği onca deneyimi de kof çıkarıyordu. Nerdeydi o eski güzel sistem! Ve nerdeydi öylesine akıllı uslu bir kral! Olacak şey miydi bu? Dünyanın sonu geliyordu herhalde! B. Dambreuse hemen ertesi gün üç hizmetçiye yol verdi, atlarını sattı ve sokakta dolaşabilmek için kendine şu her biçime sokulabilir şapkalardan satın aldı, hatta sakal bırakmayı bile düşündü; bir felaket havası içinde ev-

de oturup kendi fikirlerine taban tabana zıt gazeteleri tekrar tekrar okuyordu, neşesini hepten yitirmiş ve öyle karamsar hale gelmişti ki, Flocon'un piposu üstüne fıkralar bile gülümsetemiyordu onu.

Yıkılan rejimin savunucusu olarak, kendisinden öç almak isteyecek olan halkın, Champagne'da bulunan topraklarına zarar verebileceğinden korkuyordu ki, tam o günlerde Frédéric'in yazısı geçti eline.[167] Ve genç dostunun belki de sözü geçen biri olabileceğini, kendisine yardım edebileceğini, en azından kendisini koruyabileceğini düşündü; bir sabah yanına Martinon'u alıp Frédéric'in evine gitti.

Frédéric'e, kendisini görmek ve biraz hoşbeş etmek amacıyla geldiğini söyledi. Sonuçta, kendisi de her zaman için bir ilerici olduğundan, gelişen olaylardan ötürü sevinçliydi ve "yüce düsturumuz *Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik*'i" yürekten benimsiyordu. Eski rejim döneminde Hükümet'e oy vermesi de, nasıl olsa kaçınılmaz olan bir "son"u çabuklaştırmak amacını taşıyordu. Hatta Guizot'ya, "Bizi fena yaktı, bunu kabul etmek gerek!" diyerek, ateş püskürdüğü de oldu. Buna karşılık Lamartine'e büyük hayranlığı vardı, "Kırmızı bayrak konusunda, doğrusu, yiğitlik göstermiş..."

"Evet! Öyle!" dedi Frédéric.

Bunun ardından Dambreuse, işçilere duyduğu yakınlıktan söz etti.

"Ne de olsa, hepimiz, az çok işçiyiz!" Ayrıca, o derece bir tarafsızlık sergiledi ki, Proudhon'u[168] mantıklı bulduğunu söyledi. "Aman! Ne mantık ya! Şeytani!" Ve sonra, üstün bir zekanın ta-

167) Daha önce sözü edilen, Troyes gazetesine verilmiş yazı söz konusu olabilir.
168) Fransız siyaset kuramcısı Pierre Joseph Proudhon (1809-1865), bireyci ve anarşiye yaklaşan düşünceler sergiledi, "mülkiyet hırsızlıktır" tezini savundu. (Ç.N.)

rafsızlığıyla, bir resim sergisinde gördüğü Pellerin'e ait bir tablodan söz etti, yapıtı özgün buluyordu ve çok etkilenmişti.

Martinon ise, B. Dambreuse'ün her sözcüğünü onaylayan bir şey söylüyordu; zaten kendisi de, "Cumhuriyete açıkça destek olmak" görüşündeydi ve çiftçi olan babasını bir köylü, bir halk adamı olarak öne sürüyordu. Söz döndü dolaştı, yakında yapılacak olan milletvekili seçimlerine ve sonunda Fortelle bölgesi adaylarına geldi. Muhalefetin adayına pek fazla şans tanınmıyordu.

"Onun yerini siz almalısınız," dedi B. Dambreuse.

Frederic hemen karşı çıktı.

"Ama neden olmasın ki?" Çünkü kişisel görüşleriyle aşırı uçtakilerin oylarını pekala alabilirdi, tutucuların oylarını da aile kökeni sayesinde alırdı. "Bu sonuncuda herhalde benim de az buçuk etkim olacaktır," dedi banker gülümseyerek.

Frederic yol yordam bilmediğini ileri sürerek yine karşı çıktı. Ama bundan kolay ne vardı? Başkentteki bir kulübün sizi Aube vatanseverlerine önermelerini sağlamanızla bu iş olurdu, ancak, günümüz siyasetçilerinin yaptığı gibi ortaya çıkıp inançlarınızı anlatacağımıza, belirleyeceğimiz bir sürü önemli ilkeyi açıklamalısınız.

"Siz bunları hazırlayıp getirin bana; yöre olarak yapılacak şeylerin neler olduğunu ben biliyorum! Yine söylüyorum, siz bu ülkeye önemli hizmetler verirsiniz, hepimize yararınız dokunur, tabii ki bana da."

Zaman yardımlaşma zamanıydı. Acaba Frederic'in, ya da dostlarının bir isteği var mıydı? Hemen...

"Oh! Çok ama çok teşekkür ederim, efendim!"

"Elbette her şey karşılıklıdır, değil mi ya!"

Banker, kuşkusuz iyi adamdı.

Frederic onun önerisi üzerinde düşünmeden edemedi; çok geçmeden gözleri kamaştı, adeta başı döndü:

Kurucu Meclis'teki önemli simalar gözlerinin önünden birer birer geçtiler. Genç adama öyle geliyordu ki görülmemiş bir şafak sökmekteydi. Roma, Viyana, Berlin ayaklanmıştı, Avusturyalılar Venedik'ten kovulmuştu; Avrupa baştan başa kıpır kıpırdı gözlerinin önünde. Harekete katılmanın zamanıydı, belki de hareketi hızlandırmanın zamanıydı; ayrıca milletvekillerinin giyeceği söylenen kıyafete bayılmıştı Frederic, kendini şimdiden devrik yakalı yeleğin içinde, beline üç renkli kemer kuşanmış olarak görüyordu; bu halüsinasyon hali ve bu dayanılmaz istek onu öyle sarmıştı ki, Dussardier'ye söylemeden edemedi.

Mert çocuk, Devrim'in coşkusunu bir zerre olsun yitirmiş değildi.

"Çok doğru... kesinlikle! Adaylığınızı koyun siz."

Frederic yine de Deslauriers'nin fikrini sordu. Polis müdürünün etkinliğini kendi bölgesinde baltalayan aptal muhalefet, avukatı liberalizme daha çok yakınlaştırmıştı. Böylece Frederic'i coşkulu sözlerle hemen yüreklendirdi.

Ama o, bu niyetinin daha çok kimse tarafından onaylandığını görmek istiyordu; konuyu bir gün Rosanette'e açtı, o sırada Matmazel Vatnaz da orada bulunuyordu.

Matmazel Vatnaz, Paris'te yaşayan bir sürü bekar kadından biriydi, bunlar gün boyu ya özel ders verirler, ya yaptıkları ufak tefek resimleri satmaya çalışırlar, ya da zavallı bir kitabı kabul edecek bir yer arar dururlar, akşam olur olmaz etekleri çamur içinde eve dönerler ve yiyecek bir şey hazırlayıp yalnız yalnız yedikten sonra, ayaklarını mangala doğru uzatıp kirlenmiş lamba camının ışığında bir aşk, bir aile, bir yuva, bol para, yani yoksun oldukları şeylerin hayalini kurarlar. Bu yüzden, Matmazel Vat-

naz da öbür bir çok yalnız kadın gibi, Devrim'i bir öç olanağı olarak selamlamıştı ve artık sosyalizmin abartılı bir savunucusu olup çıkmıştı.

Matmazel Vatnaz'a göre, emekçi sınıfın kurtuluşu, ancak ve ancak kadının kurtuluşuyla gerçekleşebilirdi. Kadın istediği her mesleğe girebilmeli, çocuğu için babalık davası açabilmeli, kadına özel bir medeni kanun hazırlanmalıydı, buna göre evlilik kurumu kaldırılmalı ya da hiç değilse "daha akıllıca düzenlenmiş" bir yasaya bağlanmalıydı. Ve her Fransız kadın, bir Fransız erkekle evlenmek ya da koca olarak yanına bir yaşlı erkek almakla yükümlü olmalıydı. Ebe ve bebek bakıcıları ücretli devlet memuru statüsüne alınmalıydı; kadın sanat yapıtları için özel bir jüri, özel editörler olmalıydı, kadınlar için özel bir teknik yüksek okulu açılmalı, özel bir muhafız birliği oluşturulmalıydı, yani kadınlar için her şey yapılmalıydı! Madem ki Hükümet onların haklarını tanımıyordu, öyleyse kadınlar güce karşı güç kullanarak onu yenmeliydiler. İyi silahlanmış on bin kadın vatandaş Belediye'yi tir tir titretebilirdi!

Frederic'in adaylığını bu düşüncelerine uygun gördüğü için, Matmazel Vatnaz genç adamı yüreklendirdi. Şan şeref çok yakındı! Rosanette ise, Meclis'te söz sahibi bir erkeğinin bulunacağına pek sevindi.

"Herhalde iyi bir mevkie getirilirsin."

Zaten, karşı koyamadığı onca şey olan Frederic, bu evrensel çılgınlığa kendini hemen kaptırdı. Kalkıp bir söylev hazırladı ve onu B. Dambreuse'e göstermeye gitti.

Kapanan koca kapının gürültüsüyle, pencere perdesi yarı aralandı, bir kadın göründü. Frederic onun kim olduğunu anlayamadan kadın içeri girdi. Ama holde görüverdiği tablo durakalmasına neden oldu: Pellerin'in tablosuydu bu; herhalde sonra

kaldırılmak üzere bir sandalyenin üzerine konulmuştu.

Tabloda, balta girmemiş bir ormanda bir lokomotifi süren Hz. İsa, Cumhuriyeti, İlerlemeyi ya da Uygarlığı simgeliyordu. Frederic şöyle bir baktıktan sonra:

"Ne rezalet yahu!" diye bağırdı.

Bu sözü işiten B. Dambreuse bulunduğu yerden ortaya çıkarak, yanıt verdi:

"Değil mi ya?" Çünkü o Frédéric'in tepkisini, resme karşı değil de bu resimde yüceltilen şeylere karşı sanmıştı. Tam o anda Martinon da geldi. Ve çalışma odasına geçildi; Frédéric kağıdı cebinden çıkarırken, Matmazel Cecile içeri dalıp safça bir tonla sordu:

"Yengem burda mı?"

"Olmadığını gördün," dedi banker. "Ama, olup olmaması fark etmez! Gelin buyurun."

"Gelmeyeyim, teşekkür ederim! Gideyim."

Kız çıkar çıkmaz, Martinon mendilini arar gibi yaptı.

"Özür dilerim, paltomun cebinde kalmış mendilim. Gidip alayım."

"Tamam!" dedi B. Dambreuse.

Elbet farkındaydı bu manevranın, hatta olaya destek de veriyordu. Peki neden? Martinon geri geldi ve Frédéric başladı söylevini okumaya. Daha ikinci sayfada, parasal çıkarları ön plana almanın utanç verici bir davranış olduğunu belirtiyordu, banker yüzünü ekşitti. Ardından reformları ele alıyordu ve serbest ticaret isteminde bulunuyordu.

"Ne...? Orda durun bakalım!"

Ama Frédéric hiçbir şey duymuyordu, devam etti. Gelir vergisi konmasını ve artarak giden vergi sistemi getirilmesini istiyordu, bir Avrupa federasyonu öneriyor, halkın eğitilmesini sa-

vunuyor ve güzel sanatlara sınırsız destek verilmesi gerektiğini söylüyordu.

"Bu ülke Delacroix gibi, Hugo gibi sanatçılarına yıllık yüz bin frank sağlasa fena mı olurdu?"

Söylevin tamamı varlıklı tabakaya verilen öğütlerle son buluyordu:

"Zenginler! Veriniz, esirgemeden veriniz! Veriniz!"

Frédéric bitirip ayakta bekledi. İki dinleyicisi de susuyordu. Martinon gözlerini iri iri açıyordu. B. Dambreuse'ün suratı sıva toprağı rengini almıştı. Yine de tedirginliğini buruk bir gülümsemeyle örterek:

"Söyleviniz harika olmuş!" dedi. Ve içeriği üzerinde konuşmaktan kaçınmak için biçimsel niteliklerini bolca övdü.

Kendi halinde bir gencin, böylesine zehir zemberek tavrı, hele geleceğin bir belirtisi olarak, bankeri ürkütüyordu. Martinon onu rahatlatmaya çalıştı. Muhafazakar Parti, çok geçmeden öcünü alırdı, bundan kuşkusu olmasındı. Nitekim bir çok ilde, geçici Hükümet'in atadığı polis müdürleri kovulmuştu: Nasıl olsa 23 Nisan'da seçim vardı, demek ki daha zaman vardı; kısacası Aube'da B. Dambreuse kendisi aday olmalıydı; o günden sonra Martinon B. Dambreuse'ün yanından hiç ayrılmadı, sekreteri oldu, ona oğlu gibi davrandı.

Frédéric Rosanette'in yanına döndüğünde, kendinden pek hoşnuttu. Delmar da oradaydı ve Frédéric'e dediğine bakılırsa, seçime Seine bölgesinden gireceği kesinleşmişti. Bir afişte, sen diyerek yaptığı "halka sesleniş"te, sanatçı halkı anlayan bir kimse olmakla övünüyordu ve "halkın" kurtuluşu için sanatın çarmıha gerdiği kişi olmaktan gurur duyuyordu; öyle ki, halkla özdeşleşmişti, onun ülküsünü simgeleyen kişi haline gelmişti; Delmar kitleler üzerinde çok büyük bir etkisi olduğuna gerçekten

inanıyordu ve günün birinde bir bakanlıkta çıkan bir ayaklanmayı tek başına bastırabileceğini ileri sürdü. Bu işi nasıl bir yolla yapacağını sorduklarında ise, şu yanıtı verdi:

"Hiç korkmayın, onlara yüzümü göstermekten başka bir şey yapacak değilim!"

Frédéric onun cakasını sulandırmak için, kendi adaylığını haber verdi. Şişinen oyuncu baktı ki ileride meslektaşı olabilecek olan Frederic'in gözü taşrada, ona hemen desteğini sundu ve kendisini istediği kulüplerle tanıştırabileceğini söyledi.

Gitmedikleri kulüp kalmadı, hemen hemen tümü yoklandı, kızıllara ve soylulara, azgınlara ve ılımlılara, sıkı ahlakçılara, kalenderlere, mistiklere ve ayyaşlara, krallara ölüm fermanı imzalayanlara, bakkalın çakkalın hilelerini açığa vuran yerlere gidildi; nereye gitseler kiracı ev sahibini lanetliyor, işçi gömleklisi takım giysiliye diş biliyordu ve kimi zenginler yoksullara karşı dolap çeviriyordu. Çoğu, polisin eski kurbanları olduklarını söyleyerek tazminat istiyor, kimileri de yaptıkları buluşları ortaya koyabilmeleri için ödenek bekliyordu, ya da emekçilerin paylaşıma dayalı ortak yaşam planları, kantonlara özgü pazaryeri tasarımları, toplumun mutluluğunu sağlayacak sistemler gündeme getiriliyordu; birdenbire, bu aptalca tozutmalar arasında, şurda burda sıçrantılar halinde, bir zeka pırıltısı oluyordu, küfürle dile getirilmiş bir hak, çıplak göğsüne yalın kılıcın kayışı asılmış çam yarması adamın dudaklarından dökülen söz çiçekleri. Kimi zaman da hali tavrı alçakgönüllü, halk ağzına yaraşır laflar eden ve nasırlı görünsün diye ellerini yıkamamış, aslında aristokrat sınıfından olan biriyle karşılaştıkları oluyordu. Ama aralarından biri bu adamı tanıyınca, en erdemliler bile ona etmediklerini komuyorlardı ve adam da, yüreği hınç dolu, çekilip gidiyordu. Sağduyulu biri olduğunuzu göstermek için, avukatları da bulup

haber vermek, ayrıca şu sözleri elden geldiğince sık kullanmak gerekiyordu: "Çorbada tuzu bulunmak, toplumsal sorun, atölye."

Delmar konuşmalarına coşku katmak fırsatını hiç kaçırmıyordu; söyleyecek bir şey bulamadığı zamanlar da başvurduğu öbür kaynak vardı: Bir elini yumruk yapıp kalçasına koyuyor, öbür elini de yeleğinin altına sokup, başı profilden ve en iyi görünecek biçimde yana dönerek poz alıyordu. Ve bir alkış kopuyordu. Salonun diplerinden gelen, Matmazel Vatnaz'ın alkışı.

Konuşmacılar genelde hiç susmak bilmezler ya, Frédéric ise, bu konuda çekingen davranıyordu. Önündeki dinleyici kalabalığı ona çok cahil ve kendisine karşıymış gibi görünüyordu.

Bunun üzerine Dussardier araştırmalar yaptı ve Saint-Jacques Sokağı'nda, *Zeka Kulübü* adında bir kulüp olduğunu söyledi. Adına bakılınca, bu kulüp umut vericiydi. Zaten dostlarını da getirebilecekti.

Dussardier oraya, bir süre önce punç içmeye çağırdığı kimseleri getirdi: Muhasebeci, şarap plasörü, mimar; Pellerin bile gelmişti, belki Hussonnet de gelirdi. Kapının önünde Regimbart, yanında iki kişiyle durmuş bekliyordu bunlardan biri sadık dostu Compain'di, bodur boylu, yüzü çiçekbozuğu, kızarık gözlü bir adam, öbürü ise, Regimbart'ın yalnızca "Barselonalı bir vatandaş" olarak bildiği, her yeri kıl içinde, maymunsu, zenci tipli biri.

Ağaçlı bir yolu geçtikten sonra, genişçe bir salona alındılar ki, herhalde burası daha önce bir marangoz atölyesiymiş, zaten duvarları taze badana kokuyordu. Birbirine paralel asılmış dört gaz lambası odaya berbat bir ışık yayıyordu. Dipteki sekinin üstünde bir yazı masası, üstünde küçük bir çıngırak vardı, sekinin alt yanında ise, tribün yerini tutan bir masa, onun iki yanında,

yazmanlar için daha alçak iki masa duruyordu. Tahta sıraları doldurmuş olan dinleyiciler grubu, adı sanı olmayan ihtiyar ressamlardan, yatılı okul etüt öğretmenlerinden ve basılmış yapıtı olmayan edebiyatçılardan oluşuyordu. Yakası yağ bağlamış şu paltolar dizisi arasında, ara sıra bir bayan hotozu ya da kısa bir işçi gömleği beliriyordu. Salonun en arkasına işçiler doldurulmuştu, bunlar ya aylak oldukları için buraya gelmişler, ya da kendilerini alkışlatmak amacıyla kimi konuşmacılar tarafından buraya toplanmaları sağlanmıştı.

Delmar salonun öbür ucunda dikilmiş, salona egemen olurken, Frederic özellikle Dussardier ile Regimbart'ın arasındaki yeri seçip oturmuştu; Regimbart ise, oturur oturmaz iki elini bastonuna, çenesini de ellerinin üstüne dayamış, gözlerini hemen yummuştu.

Başkanlık masasında Sénécal göründü.

Bu sürprizi, iyi kalpli komi, Frédéric'in hoşuna gider düşüncesiyle hazırlamıştı. Ama onun canı sıkıldı buna.

Salondakiler başkanlarına büyük saygı gösteriyorlardı: Sénécal, daha 25 Şubat'ta, emekçi haklarının düzene sokulmasını destekleyenlerden biri olmuştu; ertesi günü, Prado'da, Belediye Sarayı'na saldırmalarını önerdi. Herkes kendine birini örnek alarak bir görünüm verdiğinden (örneğin kimi Saint-Just'ü taklit ediyordu, kimi Danton'u, bir başkası da Marat'yı), Sénecal de Blanqui'ye benzemeye çalışıyordu ki, Blanqui zaten Robespierre'i taklit ediyordu. Böylece siyah eldivenleri ve fırça gibi saçlarıyla ödünsüz duruşu, birebir uygun düşüyordu.

Sénecal konuşmayı İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'yle açtı ki, alışılmış bir inanç tazelemeydi bu. Bunun ardından, gür sesli biri Béranger'nin *Halkın Anıları* adlı şarkısını okudu.

Buna başka sesler eşlik etti:

"Hayır! Hayır! Bu olmaz!"

Salonun dibindeki işçi vatandaşlar grubu avaz avaz:

"*Kasket!*" diye bağrışıyordu.

Ve günün şiirini, koro halinde okudular:

Eğiliniz kasketimin[169] *önünde,*
Diz çökünüz işçilerin önünde!

Başkanın uyarısı üzerine salon susuverdi. Yazmanlardan biri mektupları teker teker açmaya başladı.

"Gençler, her akşam Pantheon'un önünde *L'Assemblee nationale*'in[170] bir sayısını yaktıklarını söylüyorlar ve tüm vatanseverlerin gelip aynı şeyi yapmalarını öneriyorlar."

Kalabalık haykırdı:

"Bravo! Kabul!"

"Dauphine Sokağı sakinlerinden basımcı bir vatandaş, Jean-Jacques Langreneux, Termidor[171] şehitleri anısına bir anıt dikilsin ister."

"Michel-Evariste-Nepomucene Vincent adlı emekli öğretmen, bir dileğini belirtiyor: Avrupa demokrasisi ortak bir dil benimsemelidir. Bu dilin, geliştirilmiş Latince de olabileceği görüşündeymiş."

Mimar haykırdı:

"Latince olmaz!"

Bir belletmen sordu:

"Neden olmasın ki?"

Ve bu iki bay başladılar tartışmaya; başkaları da katıldı, her

169) Kasket, proleteryanın aylaklığının simgesi haline gelmişti.
170) 1848'de, geçici Hükümet'e karşı savaşmak üzere çıkarılmaya başlanmış, Temmuz Monarşisi'nin görüşlerini savunan bir gazete.
171) Fransız Devrim takviminin 11. ayına Termidor denir. (Ç.N.)

biri parlamak için bir söz söylüyordu ve sonunda konuşmalar öyle yavanlaştı ki dinleyicilerin çoğu kalkıp gitmeye hazırlandı.

O sırada, ufak tefek ve yeşil çerçeveli gözlüğünü alnının altında, inanılmaz biçimde yüksek tutabilen bir ihtiyar, acil bir duyuru için söz istedi:

Vergi dağılımı üstüne bir inceleme yazısıydı bu. Rakamların ardı arkası kesilmiyor, konuşma bitmek bilmiyordu! Sabırların taşması ilk önce fısıltılar, daha sonra konuşmalarla gösterildi; adamın kılı kıpırdamıyordu. Ve ıslıklar başladı, "Hoşt!" diye bağırıyorlardı; Senecal kalabalığı azarladı; konuşmacı kurulmuş makine gibi gidiyordu. Onu durdurmak için kolundan tutup çekmeleri gerekti. Adamcağız o zaman, bir düşten uyanır gibi oldu ve gözlüğünü sakin sakin yukarı çekerken:

"Pardon! Vatandaşlar! Pardon! Tamam çekiliyorum! Çok çok özür dilerim!"

Bu konuşmanın fiyasko ile sonuçlanması Frederic'te bozgun yarattı. Cebinde hazır duran söylevini bir yana bırakıp doğaçtan konuşması daha iyi olurdu herhalde.

Sonunda başkan, işin en önemli aşamasına, yani seçim konusuna geçileceğini bildirdi. Cumhuriyetçi ana listeleri tartışmaya açacak değillerdi. Bununla birlikte, "Belediye Sarayı paşaları kusura bakmasınlardı ama", Zeka Kulübü de öbür kulüpler gibi, kendi listesini oluşturma hakkına sahipti. Ve milletvekili olmak isteyen vatandaşlar kendilerini tanıtabilirlerdi.

"Hadi bakalım!" dedi Dussardier Frederic'e.

Papaz latası giymiş, kıvırcık saçlı ve kıpır kıpır yüzlü bir adam elini kaldırmıştı bile. Çabuk çabuk ve sözlerini geveleyerek konuştuğu için ne dediği pek anlaşılmıyordu: Ducretot adlı bu adam tarımcı bir rahipmiş. *Gübre Çeşitleri* adında bir kitabı varmış. Halk ona gidip bahçıvanlarla çalışmasını önerdi.

Ardından işçi gömlekli bir vatandaş çıktı kürsüye. Bu adam geniş omuzlu, ay gibi dolgun ve yumuşacık yüzlü, uzun simsiyah saçlı bir halk adamıydı. Kalabalığı baştan başa adeta şehvetli bir bakışla süzdükten sonra, başını arkaya attı ve iki kolunu yana açıp:

"Ey benim kadeşlerim, Ducretot'yu itmekle iyi ettiniz, ama bunu dine karşı olduğunuz için yapmış falan değilsiniz, içimizde dinsiz olan yoktur ki," dedi.

Dinleyenlerden kiminin ağzı açık kalmıştı ve esrik pozlar içinde, dine girmeye hazır görünüyorlardı.

"Kendisi rahip olduğu için böyle davranmış da değilsiniz, çünkü biz de rahibiz, her birimiz bir rahip! İşçi bir rahiptir, çünkü sosyalizmin kurucusu, efendimiz Hz. İsa'nın kendisi de rahiptir."

Tanrı egemenliğini başlatmanın zamanı gelmişti! İncil insanları dosdoğru 89'a götürüyordu! Kölelik yıkıldıktan sonra, sıra proleterliğin ortadan kaldırılmasına gelmişti. Bir nefret çağı yaşandıktan sonra, sıra sevgi çağındaydı.

"Hıristiyanlık bir kilit taşıdır, yeni bina edilenin temelidir..."

Şarap taciri bağırdı:

"Bizimle dalga mı geçiyorsunuz? Kim sardı başımıza bu papaz efendiyi?"

Konuşmanın böyle kesilmesi bir skandal havası yarattı. Hemen hemen salonun tümü sıraların üstüne çıkmış, yumruklar havada, bağrışıyorlardı: "Seni allahsız kitapsız! Seni aristokrat seni! İt herif!" Başkan durmadan çıngırağı sallarken, "Herkes yerine! Sakin olun bakalım!" sözlerini yineleyip duruyordu. Ne var ki gözünü budaktan sakınmaz öteki, zaten buraya gelmeden önce üst üste içtiği "üç fincan kahvenin" de etkisinde, kalabalığın ortasında, rahat durmuyordu ki...

"Ne yani! Aristokratmışım ben, öyle mi? Ben ha! Hadi ordan!"

Sonunda şarap tacirinin konuşmasına izin verildi, o da papazlar oldukça asla rahat yüzü görmeyeceğimizi belirtti ve az önce tasarruftan söz ediyorduk ya, dedi, en iyisi şu kiliseleri yerlebir etmek ve tüm kutsal kudas kaplarını, daha doğrusu dinmezhep ne varsa topunu birden silmek gerek... işte bu çok iyi bir şey olurdu.

Kalabalığın arasından bir ses yükseldi ve ona:

"Sen de fazla ileri gittin ha!" dedi.

"Eveeet! İleri gittim elbet! Ama gemi fırtınaya yakalanmışsa ve..."

Benzetmenin sonunu beklemeden bir başkası yanıt verdi:

"Tamam! Ama vur dediysek öldür demedik ya... hani gözü bağlı duvarcının önüne geleni yıkması gibi..."

"Duvarcılara hakarettir!" diye haykırdı, üstü başı kireç bulaşığı bir adam. Ve üstüne gelindiğini bahane ederek açtı ağzını yumdu gözünü, küfürün bini bir para. Canı dövüşmek istiyordu ve oturduğu kanapeye öyle bir sarılmıştı ki, onu dışarı atmak için üç adam gerekti.

O sırada kürsüdeki kişi hâlâ ordaydı. İki yazman, inmesi için kendisini uyardılar. Haksızlığa uğradığını ileri sürerek inmek istemiyordu adam.

"Beni susturamayacaksınız: Aziz Fransa'mıza ilahi aşk! Ve de sevgili cumhuriyetimize!"

"Vatandaşlarım!" dedi Compain. "Vatandaşlarım!"

Bu sözcüğü üst üste söyleyince, bir sessizlik oldu; o da bu sessizlikten yararlanarak iki kırmızı elini birer et parçası gibi masaya dayayıp öne doğru eğildi ve gözlerini kırpıştıra kırpıştıra:

172) Yazar, merakı ayakta tutabilmek amacıyla bunun açıklamasını kitabın sonuna bırakmış.

"Düşünüyorum ki Dana Kelle'ye[172] daha kapsamlı, daha iyi bir yer verilmelidir."

Dinleyicilerden her biri, iyi işitmediğini sanarak susuyordu.

"Evet öyle, Dana Kelle diyorum."

Üç yüz ağız birden kahkahayı bastı. Salonun tavanı sarsıldı. Neşeden allak bullak olmuş suratlar karşısında Compain geriledi. Öfkeden deliye dönmüştü, sordu:

"Ne? Yoksa siz Dana Kelle'nin kim olduğunu bilmez misiniz!"

Kahkaha tufanı alabildiğine gidiyor, taşkınlığa dönüşüyordu. İnsanlar kasıklarını tuta tuta gülüyorlardı, yerlere yuvarlananlar oldu, bankların altına. Compain sonunda pes etti ve Regimbart'ın yanına sığındı, birlikte çıkıp gitmeleri için onu çekiştirip duruyordu.

"Olmaz!" dedi Vatandaş. "Ben sonuna dek kalacağım!"

Bu söz üzerine Frederic kararını verdi; sağda solda kendisini destekleyecek dostlar aranırken, Pellerin'i kürsüde, karşısında görüverdi. Sanatçı kalabalığın arasında onu seçebilmişti.

"Bunların arasında, hani nerde sanat temsilcisi? Ben bir tablo yaptım ki..."

Elmacık kemiklerinin üstünde kırmızı kırmızı lekeleri olan sıska bir herif:

"Tablo nemize gerek!" deyiverdi, kaba saba bir tonda.

Pellerin, sözünün kesildiğini ileri sürerek karşı çıktı.

Ama öbürü pek acıklı bir tonda şöyle dedi:

"Hükümet her şeyden önce bir kararnameyle sefaleti ve fuhuşu ortadan kaldırsaydı ya." Ve bu sözleri söyler söylemez halkın desteğini alınca, büyük kentlerdeki kokuşmuşluğa karşı esti gürledi.

"Utanç ve utanmazlık! Burjuvaları Maison d'Or'dan çıkarlar-

ken yakalayıp yüzlerine tükürmeli! Hiç değilse, Hükümet sefahat yaşamını desteklemese! Oysa oktruva[173] memurları nasıl da edepsizce bakıyorlar kızlarımıza ve kız kardeşlerimize..."

Uzaktan bir ses geldi:

"Gel de gülme!"

"Atın şu herifi dışarı."

"Bizden toplanan vergilerle ahlaksızlık destekleniyor! Aktörlere ödenen o yüksek aylıklara..."

"Yani bana ödenen...!" diye haykırdı Delmar.

Tribüne hopladı, önünde duranları itip, o bilinen pozunu aldı; bu tür tatsız suçlamalara değer vermediğini belirttikten sonra, bir tiyatro sanatçısının toplum eğitimindeki uygarlaştırıcı misyonunu anlatmaya girişti. Tiyatro bir ulusal eğitim ocağı olduğuna göre, kendisi tiyatro reformundan yanaydı; her şeyden önce yönetim kaldırılmalıydı, ayrıcalıklara son verilmeliydi.

"Evet! Kimseye, hiçbir ayrıcalık yok!"

Aktörün oyunculuğu halkı ateşliyordu ve her yönden yıkıcı öneriler yağmaktaydı:

"Akademiler kaldırılsın! Institut de France kaldırılsın!"

"Özel misyonlara son!"

"Lise olgunluk diploması kalksın!"

"Üniversite titrleri kaldırılsın!"

"Hiçbirini kaldırmayalım," dedi Senecal, "ancak, genel halk oylamasıyla belirlensin bunlar, doğru seçim yapacak tek yargıç Halk'tır, onun dediği olsun."

Aslında yapılması gereken en yararlı iş bu değildi. İlk önce zenginlerin kafalarını hizaya getirmek gerekirdi! Konuşmacı onlardan söz ederken, yaldızlı tavanları altında yaşarken boğazlarına dek suça batmış kişiler olduklarını söyledi; buna karşılık der-

173) Eskiden kente giriş için ödenen kapı (ayakbastı) vergisi.

me çatma konutlarda açlıktan kıvranan yoksulların yüreği tüm erdemlerin kaynağıdır der demez öyle bir alkış koptu ki, Sénécal durup beklemek zorunda kaldı. Bu birkaç dakikalık süreçte, başını arkaya atıp gözlerini kapayarak, sanki yol açtığı öfke selinin üstünde yüzer gibiydi.

Ve sonra yeniden, yasa gibi buyurucu tümcelerle ve kestirip atan bir tonda sürdürdü konuşmasını: "Devlet, banka ve sigortalara el koymalıdır. Veraset hakkı kaldırılmalıdır. Emekçi sınıf için bir toplumsal fon oluşturulmalıdır. İleride daha başka önlemler de alınsa iyi olur. Şimdilik bu kadarı yeterlidir. Gelelim seçimlere."

"Hiç kirlenmemiş, yepyeni kişilere gereksinim vardır! Aday olmak isteyen var mı?"

Frédéric ayağa kalktı. Dostlarının yarattığı onaylayıcı bir uğultu oldu. Ne var ki Sénécal, bir Fouquier-Tinville suratı takınarak ona adını, soyadını, anne babasının kimliklerini sordu, yaşam biçimini ve alışkanlıklarını öğrenmek istedi.

Frédéric ona kısa kısa yanıtlar veriyor ve dudaklarını ısırıyordu. Sénécal topluluğa, bu adaylığa engel oluşturacak bir şey olup olmadığını sordu.

"Yoktur! Yoktur!"

Ama Sénécal öyle düşünmüyordu. Herkes öne eğildi ve söylenenlere kulak verdi: Aday olmak isteyen bu vatandaş, bir zamanlar bir demokrasi organı olan gazete için söz verdiği parayı ödememişti. Ayrıca 22 Şubat gecesi, pekala haber verildiği halde, Pantheon Meydanı'na gelmemişti.

Dussardier bağırdı:

"Onun Tuileries'de olduğuna yemin ederim."

"Onu Pantheon'da gördüğünüze yemin eder misiniz?"

Dussardier başını öne eğdi; Frédéric susuyordu; beklemedik-

leri bir durum karşısında iyiden iyiye bozulan dostları ona kaygıyla bakıyorlardı.

"Hiç değilse," dedi Sénecal, "ilkeleriniz konusunda bize güvence verebilecek bir kimse var mı?"

"Ben!" dedi Dussardier.

"Ama, yeterli değil! İkinci bir kimse gerek!"

Frédéric dönüp Pellerin'e baktı. Sanatçı ona birtakım jestlerle şunu anlatmaya çalışıyordu:

"Sevgili dostum, ben az önce itilmiş biriyim! Hay allah! Ne yapabilirim ki!"

Bunun üzerine Frédéric dirseğiyle Regimbart'ı dürttü.

"Ha! Evet! Tam zamanı, gideyim konuşayım."

Regimbart tribüne tırmandı; ve arkasından gelen İspanyol'u göstererek:

"Vatandaşlar, izin verirseniz size Barselonalı bir vatanseveri tanıtayım."

Vatansever genişçe bir selamdan sonra, gümüş rengi gözlerini robot gibi devirdi ve elini göğsüne bastırıp konuşmaya başladı:

"Ciudadanos! Mucho aprecio el honor que me dispensáis, y si grande es vuestra bondad mayor es vuestra atención."

"Söz istiyorum!" diye bağırdı Frédéric.

"Desde que se proclamó la constitución de Cadiz, ese pacto fundamental de las libertades españolas, hasta la última revolución, nuestra patria cuenta numerosos y heroicos mártires."

Frédéric bir kez daha sesini duyurmaya çalıştı:

"Ama, vatandaşlar!..."

İspanyol konuşmasını sürdürüyordu:

"El martes próximo tendrá lugar en la iglesia de la Magdelena un servico fúnebre."

"Saçmalık sürüp gidiyor. Kimsenin anladığı yok ki!"

Bu sözler kalabalığı çileden çıkardı.

"Çık dışarı! Çık dışarı!"

"Kim? Ben mi?" diye sordu Frédéric.

"Evet siz!" dedi Senécal, kurumlu.

Frédéric çıkmak üzere ayağa kalktı; İberyalının sesini duya duya gitti:

"Y todos los Españoles desearian ver alli reunidas las deputaciones de los clubs y de la milicia nacional. Une oracion fúnebre en honor de la libertad española y del mundo entero, sera pronunciada por un miembro del clero de Paris en la sala Bonne-Nouvelle. Honor al pueblo francés, que llamaria yo el primero pueblo del mundo, si no fuese cuidadano de otra nación!"[174]

Kızgınlık içinde kendini avluya atmaya çalışan Frédéric'e, bir külhanbeyi yumruk sallayarak bağırdı:

"Hey, beyzade!"

Frédéric kendisine yöneltilen eleştirilerin hiç de iftira olmadığını düşünmeden, şimdiye değin göstermiş olduğu bağlılığa hayıflandı. Bu adaylık fikri de amma da uğursuzmuş ha! Ya o hayvanlara ne demeli! Ne salak herifler yahu! Frédéric kendini bu insanlarla karşılaştırıp, onların aptallığını yaralı gururuna merhem yapıyordu.

Sonunda Rosanette'i görmeyi istedi. Onca çirkinliklerin ve tumturaklı söylevlerin ardından, bu kadının tatlı kişiliği onu dinlendirirdi. Zaten Rosanette'e akşama bir kulübe gitmesi gerektiğini söylemişti. Öyle olduğu halde, genç adam içeri girdi-

174) Bu İspanyolca konuşmanın özetini sunuyoruz: "Bana çok büyük iyilik ve yakınlık gösterdiniz, şeref verdiniz. İspanyol özgürlük antlaşması niteliğindeki Cadiz Anayasası'nın ilanından en son devrime değin, ülkemiz sayısız şehit verdi. Bu şehitler için, gelecek salı, Madeleine Kilisesi'nde bir cenaze töreni düzenlenecektir. İspanyollar, kulüplerin tüm adaylarını, ulusal muhafız birliğiyle birlikte orada görmeyi diler. Başka bir ulusa ait olmasaydım, Fransız ulusuna dünyanın en birinci ulusu derdim."

ginde, kadın ona bu kulüple ilgili bir tek soru sormadı.

Şöminenin yakınına oturmuş bir entari astarını sökmekteydi. Frederic onu bu tür bir işle uğraşır görünce şaşırdı.

"Hey! Neler yapıyorsun sen öyle?"

"Ne yaptığımı görüyorsun ya," dedi sertçe. "Eski püskü giyeceklerimi tamir ediyorum. Senin cumhuriyetinin marifeti bunlar."

"Niye benim cumhuriyetim oluyormuş?"

"Herhalde benim cumhuriyetim değil!"

Ve başladı Rosanette, iki aydır Fransa'da tüm olup bitenlerden Frédéric'i sorumlu tutmaya; onu Devrim yapmakla ve böylece insanların iflasına neden olmakla suçluyordu; zengin kimseler Paris'i terk ediyorlardı, kendisi de, sonunda hastane köşelerinde ölür giderdi herhalde.

"Senin tuzun kuru, gelirin var çünkü, konuya istediğin açıdan ve güle oynaya bakabilirsin. Ama bu gidişle, yakında senin gelir kaynakların da tehlikeye girer."

"Olabilir," dedi Frédéric, "zaten cumhuriyete yürekten bağlı kalmış olanlar, iyilikleri bilinmemiş kimselerdir; ve birlikte uğruna tehlikeye atıldığınız kaba saba adamlar yüzünden, bulunduğunuz özveriden nefret etmeye başlarsınız!"

Rosanette ona gözlerini kısarak baktı:

"Ha! Ne dedin? Ne özverisi bu? Anlaşılan beyefendi başarılı olamamış? Aman ne iyi! Hem de vatandaş olarak ülkeye bağış yapmayı öğrenmiş olursun. Hadi hadi, gizleme benden! Onlara üç yüz frank verdiğini biliyorum, sevgili cumhuriyetinin yaşaması için para gerek çünkü! Öyle olsun, benim saf erkeğim, hadi git, cumhuriyet eğlendirsin gönlünü!"

Genç adam bu saçma sapan laf yağmurunun altında, içinde bulunduğu hayal kırıklığından daha ağır bir hayal kırıklığına

düştü.

Ve gidip odanın dip bucağına çekilirken, kadın yanına geldi:

"Bak! Bir düşünsene! Bir ülkeye, tıpkı bir eve olduğu gibi, bir efendi gerekir; aksi halde, insanların her biri bir yana çeker. Her şeyden önce, şunu bilmeyen yok ki Ledru-Rollin gırtlağına dek borca batmış durumdadır! Lamartine'e gelince, bir şairin politikayla uzlaşması düşünülemez, değil mi? Ha! Kafa sallıyorsun ama boşuna, kendini herkesten akıllı sanıyorsun ama, söylediklerim doğru, aslında! Gelgelelim, ne söylesek, sen hemen karşı çıkıyorsun, seninle de doğru dürüst iki laf edemez olduk. Bak, işte Fournier-Fontaine ve Saint-Roch mağazaları: Biliyor musun bütçeleri ne kadar içerdeymiş? Tam sekiz yüz bin frank! Ya Gomer, şu karşıdaki ambalajcı, o da bir başka cumhuriyetçi türü. Karısının başında maşaları kırıyormuş ve bir kez absenti öyle fazla kaçırmış ki, kendisini bir sağlık evine yatıracaklarmış. İşte tümü böyle cumhuriyetçilerin! Yüzde yirmi beşlik bir cumhuriyetçi edersin sen! Yalan mı yani? Sen övün gez bakalım!"

Frédéric çekti gitti. Bu kadının halk ağzıyla konuşmasında birdenbire ortaya çıkan yetersizliği midesini bulandırıyordu. Ve sanki yeniden içindeki biraz vatanseverliğin depreştiğini duyumsar gibi oldu.

Rosanette giderek daha da huysuzlaştı. Matmazel Vatnaz'ın coşkulu halleri onun sinirlerini bozuyordu. Misyon sahibi bir kimseymiş gibi, durmadan tumturaklı söylev konuşmaları yapıyor, boyuna akıl çelmeye uğraşıyor ve bu konuda dostu Rosanette'ten daha bilgili olduğundan, onu binbir türden kanıtla bunaltıyordu.

Günün birinde Vatnaz, Hussonnet'ye ateş püskürerek çıkageldi: Kadınlar kulübünde, utanmadan çapkınlıklar yapmış. Rosanette Hussonnet'yi tuttu ve hatta dedi ki, erkek kılığına girip

o kadınların arasına karışacak ve "yaptıkları şeyleri yüzlerine vurduktan sonra topunu birden bir güzel kırbaçtan geçirecekti." Tam o sırada geldi Frédéric.

"Sen de benimle gelirsin, değil mi?" dedi Rosanette.

Ve genç adamın önünde, biri burjuva havalarına girip, öteki bayan filozof tavırları takınarak iki kadın birbirlerine girdiler.

Rosanette diyordu ki, kadınlar yalnızca aşk yapmak, çocuk doğurmak ve evleri çekip çevirmek için yaratılmışlardır.

Matmazel Vatnaz ise, kadınların devlet yönetiminde yerlerini almaları gerektiğini savunuyordu. Eski zamanlarda Galyalı kadınlar yasama görevine katılırlardı, Anglosakson kadınları da... Huron[175] kadınları eşleriyle birlikte kabile meclislerinde yerlerini alırlardı. Uygarlaşma bir ortak yapıttı. Tüm kadınlar buna katılmalı ve bencilliğin yerini kardeşlik, bireyciliğin yerini ortak yaşam, bölünmüşlüğün yerini küresel kültür almalıydı.

"Hadi hadi! Şimdi de başımıza kültür alimi kesildin!"

"Neden olmasın? Madem ki insanlık ve onun geleceği söz konusu..."

"Sen kendi geleceğinle uğraş!"

"O benim bileceğim iş!"

Kavga edeceklerdi. Frederic aralarına girdi. Vatnaz adamakıllı kızmıştı, işi komünizmi desteklemeye dek ileri götürdü.

"Amma da aptalca fikir," dedi Rosanette. "Hiç olacak şey mi bu?"

Öteki başladı kanıtlarını sayıp dökmeye: Essenliler kabilesi, Moravyalı kardeşler, Paraguaylı Cizvitler, Auvergne'de (Thiers yakınında) Pingons ailesi... ve çokça el-kol hareketleri yaptığı sırada kol saatinin zincirine, bileğindeki bir sürü takılarından biri, minik bir altın koyun takılmıştı, Rosanette bunu görüverdi.

175) Kanada'da Huron gölü kıyısında yaşamış olan yerli halk. (Ç.N.)

Ve beti benzi attı.

Matmazel Vatnaz takılan biblosunu zincirden çıkarmaya çalışıyordu.

"Kendini yormana gerek yok; şimdi anladım artık senin siyasal görüşlerini."

"Ne dedin!" dedi Vatnaz, bakire kızlar gibi kızarırken.

"Oo! Bal gibi anladın, ne dediğimi!"

Frederic hiçbir şey anlamış değildi. Bu iki kadının arasında, herhalde sosyalizmden daha önemli, daha özel bir şey olmuştu.

Vatnaz, korkusuzca dikilerek yanıt verdi ona:

"Haa, zamanını mı bilmek istiyorsun? Bunu ben geri vermek üzere aldım şekerim: Senin borca karşı ödünç takı..."

"Hay allah! Borcumu inkar etmedim ki! Birkaç bin frankçık için ne olay! Ben ödünç alırım ama kimseyi soymam."

Matmazel Vatnaz zoraki bir gülücükle:

"Ha! Bu konuda elimi ateşe sokarım."

"Dikkat et! Çok kuru bir el, yanıverir."

Kız kurusu sağ elini dümdüz ona uzattı ve tam karşısında havada tutup, şöyle dedi:

"Ama senin erkeklerin arasında bu eli zevklerine uygun bulanlar var!"

"Endülüslü erkekler mi demek istiyorsun? Kastanyet[176] sanmış olabilirler!"

"Orospu!"

Mareşal kolunu alabildiğine açarak bir selam verdi:

"Hiç bu denli çekici olmamıştınız!"

Matmazel Vatnaz yanıt vermedi. Şakaklarında ter damlaları belirdi. Gözleri halıya takılı kalmıştı. İri iri soluyordu. Sonunda kapıya yöneldi ve hızla çarparak:

176) Birbirine vurulduğunda ses çıkardığı için dansözlerin kullandığı tahtadan ya da fildişinden yapılmış bir tür zil. (Ç.N.)

"İyi akşamlar! Haberimi yakında alırsınız!" dedi.

"Senin için iyi olur!" dedi Rosanette.

Zorlanmaktan bitkin düşmüştü kadın. Sedire yığıldı kaldı; tir tir titriyor, gözyaşları içinde küfürler mırıldanıyor ve hastane köşelerinde ölüp gideceğini söylüyordu. Onu böyle perişan eden Matmazel Vatnaz'ın savurduğu tehdit miydi acaba? Yok canım! Ona gülüp geçiyordu! Tam bir hesap tutulsa, borçlu kalan öbür kadındı belki de. Rosanette, bir armağan olan altın koyun için üzülüyordu. Gözyaşları arasında Delmar adını ağzından kaçırdı. Demek seviyordu o aktör bozuntusunu!

"O halde, Rosanette niye benimle birlikte?" diye düşündü Frederic. "Peki nasıl oldu da Delmar geri dönüş yaptı? Beni elinde tutması için bu kadını zorlayan kim acaba? Ne anlama geliyor bu olup bitenler?"

Rosanette hâlâ ufak ufak hıçkırıyordu. Hâlâ sedirin kıyısındaydı, yan yatmış, sağ yanağını iki elinin üstüne dayamıştı; öyle narin, masum ve üzgün bir varlık görünümü içindeydi ki, genç adam yaklaşıp usulca alnından öptü.

Rosanette de ona, sevgisine inandırıcı sözler söyledi. Prens gitmişti artık, özgürce yaşayabileceklerdi. Ne var ki, bu ara... parasal sıkıntı içindeydi. "Geçen gün gözünle gördün, eski entari astarlarından nasıl birşeyler yapmaya çalıştığımı." Ne uşaklar vardı artık, ne araba! Durum bu kadarla kalsa, yine iyiydi: Döşemeci odadaki ve büyük salondaki mobilyaları geri alacağını söylüyordu. Kendisi de ne yapacağını bilemez olmuştu.

Frederic'in içinden ona: "Sıkma canını! Ben öderim," demek geldi. Gelgelelim, kadın yalan söylüyor olabilirdi. Deneyimleri ona çok şey öğretmişti çünkü. Rosanette'e avutucu sözler söylemekle yetindi.

Oysa Rosanette'in korkuları boşuna değildi; nitekim mobil-

yaları geri vermek ve Drouot Sokağı'ndaki güzelim daireden taşınmak zorunda kaldı. Poissonniere Bulvarı'nda bir başka daireye taşındı, dördüncü kata. Kadın odasındaki ilginç parçalarla yeni evin üç odasını yeterince süsleyip püsleyebildi. Taraça tenteyle örtülmüştü, pencerelerde Çin malı storlar vardı; salona elden düşme ama yepyeni bir halı serdiler, pembe ipekli kumaş kaplanmış puflar koydular. Bunları alırken Frédéric'in geniş çapta katkıları olmuştu; yeni evli bir erkeğin mutluluğunu yaşıyordu: Kendine ait bir ev, kendine ait bir kadın. Bundan çok zevk aldığı için hemen hemen her gece yatmaya buraya geliyordu.

Bir sabah, holden çıkıp merdivenden inerken, üçüncü katta, muhafız şapkalı birinin yukarı çıkmakta olduğunu gördü. Nereye gidiyordu acaba? Frédéric olduğu yerde durdu. Adam, başı öne eğik hâlâ çıkmaktaydı. Frédéric başını kaldırıp bakınca, Arnoux beyefendiyi tanıdı. Durum söz gerektirmiyordu. Her iki erkek de aynı sıkıntıyla kıpkırmızı kesildiler.

Çıkış yolunu bulan yine Arnoux oldu:

"Rosanette iyileşmiş, değil mi?"

Sanki Rosanette hastaymış da Arnoux ondan haber alabilmek için kendisini görmeye gidiyormuş gibi.

Frédéric açılan bu girişten ilerledi:

"Evet, iyileşmiş herhalde! Hizmetçisi öyle dedi."

Frédéric de böylece, Rosanette'i görmeden gittiğini belirtmiş oluyordu.

Ve sonra karşılıklı birbirlerine bakıp kaldılar, kararsız ve birbirlerini inceleyerek. İkisinden hangisi kalıcıydı? Yine Arnoux oldu karara bağlayan:

"Hadi, boş ver! Daha sonra uğrarım! Böyle siz nereye gidiyordunuz? Ben de geleyim sizinle!"

Böylece birlikte sokağa çıktıklarında, Arnoux eskiden konuş-

tuğu gibi doğal bir tarzda konuşmaya başladı. Herhalde kıskanmayan bir yapıya sahipti, ya da öbür erkeğe kızamayacak kadar iyi kalpliydi.

Zaten o artık vatan millet derdindeymiş. Üniformasını hiç çıkarmıyormuş. 29 Mart günü *La Presse* gazetesinin bürolarının savunmasını üstlenmiş. Meclis'e baskın yapıldığında, Arnoux'nun gözüpekliği dikkat çekmiş ve kendisi Amiens Muhafızlar Birliği'ne verilen şölene davet edilmiş.

Kendisiyle aynı serviste olan Hussonnet, onun yaprak sigaralarından ve matarasından herkesten çok yararlanan kişiymiş; ne var ki saygısızlık onun doğasında bulunduğu için, Arnoux ne dese, Hussonnet onun tam tersini söylemekten zevk duyarmış ve gerek kararnamelerde gerekse Luxembourg konferanslarındaki üslup yanlışlarını bulup çıkarır, Vesuvienne'leri,[177] Tirol insanlarını,[178] öküz yerine atların koşulduğu ve çirkin kızların sürdüğü arabalara dek her şeyi ama her şeyi alaya alırmış. Buna karşılık, Arnoux İktidar'ı savunuyordu ve partiler arası birliği hayal ediyordu. Bu arada işleri de biraz bozulmuş, ama o buna pek aldırmıyormuş.

Mareşal'le Frederic'in ilişkilerine Arnoux hiç de üzülmedi: Bunu öğrenmekle, Mareşal'e prens gideliden beri istemediği halde ödemeye başladığı aylığı (gönül rahatlığıyla) kesme hakkını gördü kendinde. İşlerin kesat oluşunu ileri sürdü, fazla ofladı pofladı, Mareşal'in de cömertliği tuttu. Böylece B. Arnoux kendini has âşık olarak görmeye başladı, bu da onun özgüvenini besleyip Arnoux'yu gençleştirdi. Frédéric'in Mareşal'e para verdiğinden en ufak bir kuşkusu olmadığından, genç adama ayrıca "güzel bir oyun oynadığını" sanıyor ve bu yüzden gizlenme yo-

177) Aşırı ilerici ve feminist kadınlardan oluşan askeri birlik.
178) Tüy takılmış fötr şapkalarından ötürü. (Ç.N.)

luna gidiyordu; karşılaştıkları zamanlar, kendisi çekiliverip meydanı Frederic'e bırakıyordu.

Paylaşmak genç adamın gururuna dokunuyordu, rakibinin nazik davranışları ise, fazla uzamış bir alay gibi geliyordu ona. Gelgelelim, öbür kadına dönüş olanağını hepten yitirmek korkusuyla Arnoux'yla bozuşmayı da göze alamıyordu, çünkü o zaman Bn. Arnoux'dan söz edecek kimseyi bulamazdı. Fayans tüccarı ya âdet edindiği için, ya da belki iblisçe davranarak, her konuşmasında karısının adını geçiriyor ve hatta genç adama niye onu görmeye gelmediğini bile soruyordu.

Frederic bahane bulamaz olunca, Bn. Arnoux'yu birkaç kez görmeye gittiyse de kendisini evde bulamadığını kesin bir dille söyledi. Arnoux da buna hemen inandı, çünkü karısına heyecanla, "Dostumuz niye ortadan kayboldu," diye sorduğunda, aldığı yanıt hep aynı olmuştu: "Gelmiş ama karşılaşamadık." Öyle ki, bu iki yalan birbirini çürüteceğine, pekiştirmiş oluyordu.

Genç adamın uysallığı ve onu kolayca aldatarak elinde tutması, Arnoux'nun Frederic'e olan sevgisini arttırmıştı. Arnoux, delikanlıyla yakınlığını uç noktalara dek götürüyordu ve bunun nedeni onu küçümsemesi değil, ona olan güveniydi. Bir gün Frederic'e gönderdiği bir notta, acilen ve yirmi dört saatliğine Paris dışına gideceğini ve onun yerine nöbet tutmasını istedi. Frederic Arnoux'ya hayır diyemedi ve Carrousel Karakolu'nun yolunu tuttu.

Ve orada, muhafızların topunu birden çekmesi gerekti! İçlerinden biri dışında –su gibi içki içen matrak bir adamdı bu, köklü bir toplumsal temizlikten yanaydı– topu birden Frederic'e, omuzlarına asılı fişeklikten daha aptalca göründüler. Yaptıkları en can alıcı konuşma, üniforma takım kayışı mı takacaklar, yoksa yalnızca bellerine palaska mı kuşanacaklar sorunu üzerine y-

di. Kimileri de ulusal atölyelere atıp tutuyordu. "Nereye gidiyoruz?" diyorlardı ikide bir. Bu çığlığı duyan öteki, bir uçurumun kıyısındaymış gibi gözlerini iri iri açarak, "Nereye gidiyoruz?" diye yanıt veriyordu. Bunun üzerine daha yürekli bir ses yükseliyordu: "Bu böyle sürüp gidemez! Buna bir son verilsin!..." Ve akşama dek aynı sözleri dinleye dinleye Frederic sıkıntıdan patladı.

Daha saat on birde Arnoux'yu karşısında gören genç adam çok şaştı; öteki bunu şöyle açıkladı: Frederic'i azat etmek için hemen koşup gelmişti.

İşi falan yoktu aslında. Rosanette'le tek başına yirmi dört saat geçirmek isteğiyle uydurmuştu bu yalanı. Ne var ki, yiğit Arnoux o sırada kendinden çok şey ummuştu, ama şimdi bitkinlik içindeydi, üstelik vicdan azabı da duyuyordu. Ve gelmiş Frederic'e teşekkür ediyordu, hem de onu bir gece yemeğine götürmek istiyordu.

"Çok, çok teşekkür ederim. Aç değilim. Tek istediğim yatıp uyumak!"

"Hemen gidip birlikte birşeyler atıştırmak için bundan iyi fırsat mı olur? Siz de amma uyuşuk adammışsınız ha! Bu saatte eve gidip kapanılır mı! Aman, çok geç olmuş! Başına bir şey gelir falan!"

Frederic yine hayır diyemedi. Arnoux'yu hiç beklemeyen silah arkadaşları, en başta toplumsal temizlikçi, ona sevgi gösterdiler. Fayansçıyı zaten herkes severdi. Arnoux öyle iyi çocuktu ki, Hussonnet'nin orada olmayışına bile üzüldü. Ama önce azıcık uyuması gerekiyordu, yalnızca bir dakika, fazla değil.

"Siz de şöyle yanı başıma uzanın," dedi Frederic'e ve kendisi de üniforma kayışını çıkarmadan uzandı karakol yatağına.

Herhangi bir silahbaşı alarmı yapılabilir korkusuyla, yönet-

meliğe ters düşmesine karşın silahını yanından ayırmadı; daha sonra, "Tatlım! Benim küçük meleğim!" gibi birkaç laf mırıldandı ve hemen ardından uykuya daldı.

Konuşmalar kesildi; karakol giderek derin bir sessizliğe büründü. Pirelerden feleğini şaşıran Frederic çevresine bakınıyordu. Sarı boyalı yüksek karakol duvarının ortalarına doğru çakılmış upuzun bir tahtaya asılı çantalar bir dizi tümsek oluşturuyordu. Kurşun rengi tüfekler ise, çantaların altında birbiri dibine dikili sıralanmıştı. Karanlıkta karınları belirsiz çizgiler halinde yitmiş muhafızların horultuları yükseliyordu. Sobanın üstünde bir boş şişe ve tabaklar duruyordu. Çevresinde üç hasır sandalye bulunan masanın üstünde iskambil kağıtları duruyordu. Tahta kanapenin ortasında bir trampet ve üzerinden sarkmış omuz kayışı göze çarpıyordu. Kapıdan gelen sıcak hava gaz lambasını tüttürüyordu. Arnoux, kollarını yana açmış uyuyordu. Tüfeği biraz eğikçe ve namlusu aşağı gelecek biçimde yan yatırılmış olduğundan, namlunun ağzı tam koltukaltına çevrilmişti. Frederic bunu fark edince dehşet içinde kaldı.

"Yok canım! Bana öyle gelmiştir! Korkacak bir şey yok. Ama ya ölürse!..."

Ve hemen bitmez tükenmez tablolar birbiri ardından sökün etti: Kendisi geceleyin bir karakol koltuğunda oturuyordu ve yanı başında Bn. Arnoux vardı; sonra bir yaz akşamı, bir nehir kıyısında, bir lambanın yansıyan ışığında, onların evinde – kendi evlerinde. Ev harcamalarının hesabını bile yaptı, hizmetçilerin durumuyla ilgilendi, o sırada mutluluğunu seyrediyor, hatta bu mutluluğa dokunabiliyordu; evet bunların gerçeğe dönüşmesi için yalnızca şu tüfeğin horozu yukarı çekilivercekti! Ayağının başparmağının ucuyla itse bile olurdu; ateş alırdı tüfek, rastlantı olurdu adı, o kadar!

Fréderic bu düşünceyi kafasında bir tiyatro piyesi kurgularcasına işledi. Birdenbire delikanlıya öyle geldi ki, nerdeyse düşünce eyleme dönüşecekti ve kendisi de buna katılmış olacaktı, bunu yapmaya için için istek duyuyordu; bunun üzerine büyük bir korkuya kapıldı. Bu bunalımda ayrıca bir zevk de duyuyor, gittikçe bu zevke gömüldüğünü hissediyordu, vicdanının sesinin giderek bastırıldığını dehşetle fark ediyordu; kurduğu tutkulu hayalde dünyanın geri kalanı siliniyordu çünkü; genç adam ancak göğsü dayanılmaz derecede sıkışınca kendine gelebildi.

"Beyaz şarap içelim mi?" dedi toplum temizlikçisi, uykusundan uyanırken.

Arnoux yere atladı; beyaz şarap içildikten sonra Frederic'ten nöbeti devralma isteğinde bulundu.

Daha sonra Arnoux genç adamı, Chartres Sokağı'ndaki Parly'nin yerine yemeğe götürdü. Ve gücü yerine gelsin diye kendine çift porsiyon et yemeği, bir ıstakoz, bir romlu omlet, salata vb. getirtti... Bunların üstüne, yemek üstü şampanya ve likörlerin dışında, her şeyin şerefine bir şişe 1819 beyaz Bordo şarabıyla bir şişe 1842 kırmızı Burgonya şarabı içildi.

Frederic adamın siparişlerine hiç karşı çıkmadı. Arnoux sanki onun az önce aklından geçirdiklerinin izlerini yüzünden okumuş gibi tedirgindi genç adam.

Arnoux ise, dirseklerini masaya dayamış, iyice eğilmiş, Frederic'i yoran bakışıyla ona kurduğu hayalleri sayıp dökülyordu:

Patates ekmek üzere, Kuzey hattının her iki yanındaki dolgu toprakları kiralamayı düşünüyormuş. Ya da bulvarlarda, "zamanın ünlü kişileri"nin katılacağı çok büyük bir at gezintisi düzenleyecekmiş ve caddeye bakan tüm pencereleri seyircilere kiralayarak –ki her biri ortalama üç frank getirirdi– hatırı sayılır bir

para kazanacakmış. Uzun sözün kısası Arnoux, tekelci istifçilik yoluyla büyük vurgunların hayalini kurmaktaydı. Öte yandan, ahlakçıydı da; aşırılıklara karşıydı, doğru yoldan sapanları ayıplardı ve sık sık "babacığı"nı anardı ve derdi ki, adamcağız ruhunu Tanrı'ya teslim etmeden önce, her akşam vicdan hesaplaşması yaparmış.

"Biraz küraso likörüne ne dersiniz?"

"Siz bilirsiniz!"

Cumhuriyete gelince, işler yoluna girecekti; sonuçta, kendini dünyanın en mutlu adamı sayıyordu; durumu unutup Rosanette'in hoş taraflarını övdü, kendi karısıyla kıyaslama bile yaptı. Apayrı bir şeydi bu! Böyle güzel kalçalar hayal bile edilemezdi.

"Sağlığınıza!"

Frederic kadehini tokuşturdu. Hatır için biraz fazla içmişti; zaten aşırı güneş de gözünü kamaştırıyordu; Vivienne Sokağı'nı birlikte tırmanırlarken, apoletleri kardeş kardeş birbirine dokunuyordu.

Frederic evine geldiğinde saat yediye dek uyudu. Sonra Mareşal'e gitti. Ama onun biriyle çıktığını öğrendi. Arnoux'yla mı çıkmıştı acaba? Genç adam ne yapacağını bilemiyordu, bulvarda gezinmeyi sürdürdü. Ancak Saint-Martin Kapısı'nı geçemedi; öyle bir kalabalık vardı ki...

Büyük bir işçi kitlesi sefaletle baş başa bırakılmış durumdaydı; bu işçiler her akşam buraya gelip boy gösterirler ve herhalde bir işaret beklerlerdi. Toplantı yasağı koyan yasaya karşın, *umutsuzluk kulüplerinin* sayıları korkunç derecede artmıştı; burjuvaların çoğu, ya yiğitlikten ya da modaya uyup buraya gelirlerdi.

Frederic, üç adım ötesinde B. Dambreuse'le Martinon'u görüverdi ve hemen başını çevirdi. Çünkü B. Dambreuse'un milletvekili adayı seçilmiş olmasına içerlemişti. Ne var ki kapitalist,

genç adamı durdurdu.

"Size bir tek şey söyleyeceğim, beyefendiciğim. Bir açıklamada bulunmak istiyorum."

"Gerek yok."

"Allah aşkına beni bir dinleyin!"

Olay hiç de kendi hatası değilmiş. Kendisinden ricada bulunmuşlar, bir yerde zorlanmış. Martinon onun sözlerini hemen doğruladı: Nogent'lı bir heyet B. Dambreuse'ün evine gelmiş.

"Zaten artık o aşamadan sonra kendimi özgür bildim ben..."

Kalabalığın itmesiyle B. Dambreuse kaldırımdan çekilmek zorunda kaldı. Bir dakika sonra yeniden göründüğünde, Martinon'a şöyle diyordu:

"Bana çok büyük iyilik etmiş oldunuz! Ama asla pişman olmayacaksınız..."

Üçü birlikte, daha rahat görüşebilmek için bir dükkana sırtlarını dayadılar.

Ara ara bağrışmalar duyuluyordu: "Yaşasın Napoleon![179] Yaşasın Barbes! Kahrolsun Marie![180]" Büyük kalabalık sesini iyice yükseltmiş bulunuyordu; binaların yansıladığı bu sesler, bir limandaki kesintisiz dalga uğultusunu andırıyordu. Kalabalığın sustuğu anlarda ise *La Marseillaise* yükseliyordu. Giriş kapılarının altında, tavırları gizemli kişiler, işçilere çivili sopalar veriyorlardı. Kimi zaman art arda yürüyen iki adam birbirlerine göz kırpıp hızlıca uzaklaşıyorlardı. Kaldırımlar işsiz güçsüz insanlarla dolmuştu; döşeme taşlarının üstünde yoğun bir kalabalık kıpır kıpırdı. Ara sokaklardan çıkıp gelen polis birlikleri, yeniden daldıkları sokaklarda hemen ortadan kayboluyorlardı. Şurda burda küçük kırmızı bayraklar alev alev bir görünüm sergiliyordu; arabacılar otur-

179) Louis-Napoleon (1808-1873), yani III. Napoleon söz konusudur. (Ç.N.)
180) O sırada işçi sorunlarını çözmek üzere görevlendirilmiş, ancak başarısız olmuş, ayrıca Hükümet'e polis gücü veren yasayı desteklemiş içişleri bakanı.

dukları yerden el-kol hareketleri yapıp geri gidiyorlardı. Görülmemiş bir hareket vardı ve çok garip bir manzaraydı bu.

"Matmazel Cecile burda olsaydı, bunlara bakıp ne eğlenirdi!" dedi Martinon.

"Biliyorsunuz ki karım yeğenimin sizinle dolaşmasını istemez," dedi B. Dambreuse, gülümseyerek.

Tanınmayacak kadar değişmişti B. Dambreuse. Üç aydır "Yaşasın cumhuriyet!" diye bağırıyordu. Daha da ileri giderek, d'Orléans'ların ülkeyi terk etmeleri yönünde oy kullanmıştı. Ancak ödünlere bir son verilmeliydi artık. Şimdi, cebinde muşta taşıyacak kadar öfkeli bir insan olmuştu.

Martinon'un cebinde de aynı muştadan vardı. Yargıçların yeri ömür boyu değiştirilemez ilkesi kaldırıldığı için savcılıktan istifa etmişti ve şimdi şiddette B. Dambreuse'ü geçerdi.

Banker en çok Lamartine'den (Ledru-Rollin'i desteklediği için) nefret ediyordu, ama Lamartine'le birlikte Pierre Leroux, Proudhon, Considérant, Lamennais de aynı nefretten payını alıyordu ve de tüm ateşli kafalar, tüm sosyalistler...

"Yani, nedir bunların istediği? Bundan böyle etten duhuliye vergisi alınmayacak artık, borç yüzünden tutukluluk hali de kaldırılmış oldu. İşte bugünlerde ipotek işleri için bir banka tasarısı incelemeye alındı. Geçen gün de bir merkez bankası projesi gündemdeydi! İşte bütçede beş milyon işçiler için ayrılmış para. Ama B. de Falloux sayesinde, allaha şükür bu iş burada bitmiş oldu.[181] Güle güle! Defolup gitsinler!"

Gerçekte, ulusal atölyelerden ekmek yiyen yüz otuz bin adamı nasıl besleyeceğini bilemeyen Bayındırlık Bakanı Marie, aynı gün imzaladığı bir kararnameyle on sekiz-yirmi yaş arası gençleri er olarak görev almaya çağırdı, ya da taşraya giderek toprakla

181) Lejitimist bakan B. de Falloux ulusal atölyelerin tümünü kapattı.

uğraşmaya.

Gençler bu ikinci seçeneği içlerine sindiremediler; sanki cumhuriyeti yıkmak içindi bunlar. Başkentten uzakta bir yaşam onlara sürgünde yaşamak gibi geliyordu. Kendilerini yabani beldelerde ateşli hastalıklardan ölüm döşeğinde yatar görüyorlardı. Zaten bu gençlerin çoğu ince işlere alışık oldukları için, toprakla uğraşmayı aşağılanma gibi algılıyorlardı; bu bir tuzak değil miydi, insanlarla eğlenmek değil de neydi, verilen sözlerin su götürmez bir inkarı olmuyor muydu? Bu kararnameye karşı çıksalar, nasıl olsa zor kullanılacaktı; bundan kuşkuları yoktu ve böyle bir şeyin başlarına gelmemesi için çabalıyorlardı.

Saat dokuza doğru, Bastille'de ve Châtelet'de toplanmış kalabalık bulvara doğru geriledi. Saint-Denis Kapısı'yla Saint-Martin Kapısı arasında görülmemiş bir kaynaşma gözleniyordu, koyu lacivert, siyahımsı, masif bir kütleydi bu. Şöyle böyle seçilen erkeklerin gözleri alev alev, benizleri uçuktu, açlıktan kadidi çıkmış suratları haksızlıklardan ötürü tedirginlik içindeydi. O sırada bulutlar küme küme olmuştu; fırtına beklentisi içinde bir gökyüzü kalabalıktaki elektriklenmeyi daha da ısıtıyordu ve geniş bir çalkantı içindeki kararsız topluluk, derinliklerinde gizlenmiş ölçüdışı bir gizil güçle, adeta bir elementin kendi tözüyle olduğu yerde kasırga olup esiyordu. Ansızın hep bir ağızdan tempo tutup bağırmaya başladılar: "I-şık-lar! I-şık-lar!"[182] Işığını yakmayan epeyce pencere vardı, bunların camları taşlandı. Bunun üzerine B. Dambreuse, sakınımlı davranıp eve dönmesinin iyi olacağını düşündü. İki genç onu evine bıraktılar.

B. Dambreuse büyük felaketler olacağını seziyordu. Meclis yeniden baskına uğrayabilirdi. Bu vesileyle, 15 Mayıs olayları sırasında, ulusal muhafızlardan birinin yardımı olmasaydı, kendi-

182) Restorasyon döneminde, kalabalık, olaylar istediği gibi gelişiyorsa, böyle bağırarak evlerin ışıklarının yakılmasını istiyordu.

sinin nasıl ölmüş olabileceğini anlattı.

"Ha! Unutmuşum! Bu ulusal muhafız sizin dostunuz, fayans üreticisi Jacques Arnoux'dur!" Ayaklanma sırasında B. Dambreuse kalabalığın arasında sıkışıp kalmış, boğulmak üzereymiş! O mert vatandaş B. Dambreuse'u kucaklayıp ordan uzaklaştırmış. Böylece o günden beri aralarında bir yakınlık kurulmuş. "Yakında kendisiyle birlikte bir akşam yemeği yememiz iyi olur. Ayrıca, siz kendisini sık sık görüyorsunuzdur, kendisine lütfen onu çok sevdiğimi söyleyin. Bence ona iftira edilmiş, eşsiz bir insan o; şen şakrak bir adam, esprili bir kişi! Lütfen komplimanlarımı iletin kendisine! Size iyi akşamlar!..."

Frederic, B. Dambreuse'ü evine bıraktıktan sonra Mareşal'in yanına döndü. Oldukça canı sıkkın görünüyordu ve kadına, kendisiyle Arnoux arasında seçimini yapması gerektiğini söyledi. Rosanette uysal uysal verdiği yanıtında, bu tür "boş laflar"dan bir şey anlamadığını ve Arnoux'ya âşık falan olmadığına göre, ona meraklı da olmadığını söyledi. Frederic o sırada Paris dışına çıkmaya can atıyordu. Rosanette bu fanteziye karşı çıkmadı ve ertesi günün sabahı kalkıp Fontainebleau'ya gittiler.

Kaldıkları otelin özelliği, avlusunun ortasında şırıldayan fıskiye idi. Manastır yapılarında olduğu gibi tüm odalar tek bir koridora açılıyordu. Onlara verilen oda kocamandı ve kaliteli eşyalarla döşenmiş olup duvarları dokuma bezle kaplanmıştı. Otelde fazla müşteri bulunmadığı için burası sessiz sakin bir yerdi. Aylak burjuvalar evlerin duvarlarının dibinden gelip geçiyorlardı; hava kararırken, sokaktaki çocuklar bir fasıl tutsak alma oyunu oynadılar; Paris'in gürültü patırtısının ardından burada karşılaştıkları dinginlik Frederic'le Rosanette'i hem şaşırtıyor, hem de yatıştırıyordu.

Sabahleyin erkenden şatoyu görmeye gittiler. Parmaklıklı ka-

pıdan içeri girdikleri sırada şatonun ön yüzü tümüyle gözlerinin önüne serilmiş oldu; ayrıca sivri çatılı beş küçük evi ve avlunun dip tarafını kaplayan, at nalı biçimindeki merdivenle, onun iki yanına sağlı sollu dizilmiş daha alçak damlı yapılar blokunu görebildiler. Döşeme taşlarını sarmış likenler, uzaktan, tuğlaların morumsu tonuyla kaynaşmış görünüyordu ve tümüyle bir eski zaman zırhını andıran pas rengi sarayda sanki şahane bir aldırmazlık, askerce ve gamlı bir tür azamet vardı sanki.

Beklerken, bir tomar anahtarla bir uşak göründü. İlk önce onlara kraliçelere ait daireleri, Papa'nın[183] ibadet salonunu, I. François Galerisi'ni, Imparator'un tahttan feragat ettiğine dair belgeyi imzaladığı küçük maun masayı ve eski Geyikler Galerisi'ni bölen odalardan birinde bulunan, Christina'nın[184] Monaldeschi'yi öldürttüğü yeri gösterdi. Rosanette bu öyküyü can kulağıyla dinledi; daha sonra Frederic'e dönüp şöyle dedi:

"Herhalde Kraliçe onu kıskançlıktan öldürtmüştür! Aman ha! Ayağını denk al!"

Daha sonra Konsey Salonu'nu, Muhafızlar Salonu'nu, Taht Salonu'nu ve XIII. Louis Salonu'nu gezdiler. Perdesiz yüksek pencerelerden içeriye beyaz bir ışık akıyordu; demir sürgülerin topuzlarıyla konsolların bakırdan ayakları tozdan hafifçe donuklaşmıştı; koltukların her birinin üstüne kaba bezden bir örtü çekilmişti; kapı üstü süslemelerinde XV. Louis'nin av sahnelerine yer verilmişti; şuraya buraya atılmış halı döşemelere ise, ya Olympos tanrıları ya Psykhe ya da Büyük İskender'in savaşları işlenmişti.

Rosanette aynaların önünden geçerken bir dakika durup yüzünün iki yanına düşürülmüş saçlarını sıvazlıyordu.

183) Bu şatoda tutsak yaşamış (1812-1814) olan Papa VII. Pius anlaşılmalıdır. (Ç.N.)
184) İsveç Kraliçesi Christina söz konusudur. (Ç.N.)

Burç meydanını ve küçük Saint-Saturnin Kilisesi'ni geçtikten sonra balo salonuna geldiler.

Sekizgen bölmeler halinde, altın-gümüşle süslenmiş ve bir mücevherden daha ince işli yüksek tavanın görkeminden ve Fransa armalarının asıldığı demir çubukla oklukların bulunduğu devasa şömineden salonun öbür ucuna, salon genişliğince kurulmuş orkestra kerevetine dek yüksek duvarları baştan başa kaplayan resim bolluğundan ikisinin de gözleri kamaştı. Kemerli on pencereden onu da açıktı; güneş resimleri ışıldatıyor ve masmavi gökyüzü, yarım daire kemerlerin ötesinde alabildiğine, sınırsızca uzayıp gidiyordu; buğulu tepeleriyle ufku kuşatmış ormanların derinliğinden, geyiği ormandan dışarı uğratmış avcıların fildişi borulara üflediği naraların yankıları geliyordu sanki... ve işte mitologya danslarının yeşilliğin göbeğinde bir araya getirdiği su perisi kılığına girmiş prenseslerle her biri bir orman tanrısı gibi giyinmiş asilzadeler, –çağ, iblisçe olmayan bilimin, azgın tutkuların ve şaşaalı sanatın çağıdır, en yüce ülkünün tüm dünyayı Hesperos'ların[185] bir tek rüyasına sığdırıp götürmek olacağı çağ ve de krallarının gözdelerinin gökteki yıldızlarla kaynaştığı çağ. Dillere destan bu güzellerin en güzeli, Avcı Diane adıyla sağ tarafa resmini çizdirmiş, hatta onun mezar ötesi gücünü belirtmek için olsa gerek, bu resme Cehennem Kadın da deniyormuş. Öyle ya da böyle, tüm bu simgelerle Diane'ın görkemi pekiştirilmiş oluyordu; ve bu görkemden kalmış birşeyler vardı burada, belli belirsiz bir sesti bu, havada dalgalanan ve sürüp giden bir ışıltı.

Frederic kendini geçmişe dönük, açıklanamaz cinsel isteklerle dolmuş buldu. Ve bu istekleri başka yöne çevirmek amacıyla

185) Yunan mitolojisinde Hesperos ile her biri bir su perisi olan kızlarının sahip olduğu bahçedeki bir ağaç, ölümsüzlük meyvesi üretiyordu. (Ç.N.)

Rosanette'e sevgiyle baktı: Ona bir de bu kadının yerinde olmak ister miydi diye sordu.

"Hangi kadının?"

"Diane de Poitiers'nin."

Frederic yineledi:

"Diane de Poitiers, II. Henri'nin metresi."

Rosanette ufacık bir "Ha!" yaptı ve başka bir şey demedi.

Susması açıkça gösteriyordu ki, bu konuda hiç bilgisi yoktu, hiçbir şey anlamış değildi; Frederic gönlünü almak için:

"Sıkıldın mı yoksa?" diye sordu.

"Yok, yok. Ne sıkılması!"

Rosanette çenesi havada, çevresine ifadesiz bakışlar fırlatarak şöyle deyiverdi:

"Akla anıları getiriyor bunlar!"

Bunu söylerken kadının yüzünden saygılı davranmak için gösterdiği çaba okunuyordu ve bu ağırbaşlı hava onu daha da güzelleştirdiğinden, Frederic Rosanette'in kusurlarını hoş gördü.

Rosanette'i asıl eğlendiren, içi sazan balıklarıyla dolu havuz oldu. Çeyrek saat boyunca onlara ekmek kırıntısı atarak balıkların su yüzüne sıçramalarını seyretti.

Ihlamur ağaçlarının altında, Frederic kadının yanı başına oturdu. Şu duvarların arasından gelmiş geçmiş onca insanı geçiriyordu aklından: Charles Quint, Valois sülalesi, IV. Henri, Büyük Petro[186], Jean-Jacques Rousseau ve "parter localarında gözyaşı dökmüş güzel kadınlar",[187] Voltaire, Napoleon, Papa VII. Pius, Louis-Philippe; şimdi çevresinin kıvıl kıvıl bir sürü ölüyle sarılmış bulunduğunu hissediyordu; onca görüntüden bulanmış kafası uğulduyordu, ama bunun da apayrı bir zevki vardı.

186) Rus Çarı ve İmparatoru (1721-1725) Büyük Petro söz konusudur. (Ç.N.)
187) Jean-Jacques Rousseau'nun *Le devin du village* adlı yapıtı oynandığı sırada gözyaşı dökenlere anıştırma yapılıyor. (Ç.N.)

Gele gele çiçek bahçesine ulaşmışlardı.

Bu uçsuz bucaksız dikdörtgen avludan bakıldığında, sararmış ağaçlı geniş yolları, kare biçiminde çimlikleri, şerit şerit şimşirlikleri, piramit biçimindeki porsukağaçlarını, toprağa yapışık bodur bitkileri ve kurşuni renk toprağa saçılmış benek benek lekeler oluşturan çiçeklerin açtığı daracık tarhları görebiliyordunuz. Bahçenin bitiminde, uzun bir kanalın baştan başa geçtiği park ise, alabildiğine uzanıp gidiyordu.

Kral evlerinin kendine özgü kasvetli bir hali vardır ki, herhalde pek az insan barındırdıkları halde yapıların aşırı büyük oluşundandır bu; herhalde yaşanan onca tantananın ardından birdenbire gelen ve şaşkınlık yaratan suskunluktan ötürüdür; ya da yüzyıllar devirmiş şu durağan debdebenin bu denli yıllanmışlığı onlara, sülalelerin de gelip geçici olduğunu ve her şeyi kıskıvrak saran bir sefaletin içinde bulduğumuzu kanıtlamış olmasındandır; yüzyıllardan yükselen bu uyuşturucu ve iç karartan buğular, en saf kafalara bile kendini hissettirir. Rosanette kocaman kocaman esniyordu. Otele döndüler.

Kahvaltıdan kalktıktan sonra, kendilerine gönderilen üstü açık bir arabaya bindiler. Genişçe bir kavşaktan dönerek Fontainebleau'dan çıkış yaptılar, daha sonra kumlu bir yolu tırmanarak çam fidanı dolu bir koruluğa girdiler. Giderek ağaçlar daha büyümüş görünüyordu ve arabacı, güzel manzaralı yerleri haber vermeyi unutmadığı gibi, "İşte Freres-Siamois (Siyam İkizleri), işte Le Pharamond ve Bouquet-du-Roi (Kral Korusu)..." diyerek buraları gösteriyor, hatta durup durup manzarayı biraz olsun seyrettiriyordu.

Ulu ağaçların bulunduğu Franchard Ormanı'na girdiler. Araba çimenlerin üstünden kızak kayar gibi geçiyordu; görünmeyen güvercinler kuğurduyordu; karşılarına birden bir kahveci çırağı çıktı; önüne yuvarlak masalar dizilmiş bir bahçenin par-

maklığı önünde arabadan indiler. Daha sonra, yıkıntı halindeki bir manastırın duvarlarını solda bırakıp, koca koca kayalara basarak yürüdüler ve az sonra boğazın sonuna ulaştılar.

Boğazın bir yanı örtülüydü, kumlu taş ve ardıçlarla kapanmıştı, öbür yanı ise hemen hemen çıplak araziydi ve vadi çukuruna doğru eğimliydi. Funda renkleri arasında soluk bir keçiyolu oluşmuştu ve iyice uzaklarda düzleşmiş zirvesiyle bir tepe, arkasında ise bir telgraf direği vardı.

Yarım saat sonra, ikinci kez yere bastılar ve Aspremont'un yukarılarına tırmandılar.

Yol, çıkıntı yapan kayalıkların altında, bodur çamların arasında zikzaklar çiziyordu; bu orman köşeğinin yabanılca ve içine kapanmış, boğuk bir hali vardı. Insanın aklına keşişleri getiriyordu: Alnının ortasında, iki boynuzunun arasında alevden bir haç çizili kocaman geyiklere yoldaşlık eden ve mağaralarının kapısına oturup iyi Fransa krallarını babaca bir gülümsemeyle karşılayan keşişleri. Sıcak havayı bir reçine kokusu kaplıyordu, toprak düzeyinde, damarlar gibi birbirine girmiş kökler vardı. Rosanette'in ayağı bunlara takılıp sendeliyordu, çok mutsuzdu, ağlayası geliyordu.

Ancak tepeye vardıklarında keyfi yerine geldi. Dallarla örtülü, tahta oyma işleri satan, kabare gibi bir yer bulmuşlardı. Rosanette bir limonata içti, bir dal çobanpüskülü satın aldı ve bulunduğu yayladan aşağıdaki manzaraya bir göz atmadan, elindeki meşaleyle önden ilerleyen küçük oğlanı izleyerek Cavernedes-Brigands'a (Haydutlar Mağarası) daldı.

Arabaları aşağıda, Bas-Breau'da beklemekteydi.

Mavi gömlekli bir ressam, bir meşe ağacının altında, boya kutusu dizlerinin üstünde çalışmaktaydı. Başını kaldırıp, geçerlerken onlara baktı.

Chailly yokuşunun ortalarına geldiklerinde, birden patlayan bir bulut yüzünden arabanın körüğünü yukarı çekmek zorunda kaldılar. Yağmurun başlamasıyla bitmesi bir oldu, kente girdiklerinde döşeme taşları güneşin altında parlıyordu.

Yeni gelen yolcuların anlattıklarına bakılırsa, korkunç bir savaş Paris'i kana bulamaktaydı. Rosanette'le sevgilisi buna hiç şaşmadılar. Sonra herkes dağıldı, otel yeniden sessiz sakin bir hal aldı, gaz lambası söndü ve avludaki fıskıyenin çağıltısında uykuya daldılar.

Ertesi gün Kurt-Boğazı'nı, Perili Bataklık'ı, Uzun Kaya'yı ve Marlotte'u gezdiler; daha ertesi gün ise, arabacının keyfine göre, rasgele dolaştılar; nereye gelmiş bulunduklarını bile sormadan, hatta manzarasının güzelliğiyle ünlü yerleri geçip geçip giderek...

Sedir gibi alçak ve üstü hafifçe solmuş çizgili bir brandayla örtülü eski model *landо* arabalarında öyle rahattılar ki! Çalılıklarla kaplı çukurlar gözlerinin önünden yumuşak ve kesintisiz bir hareketle kayıp gidiyordu. Boy atmış eğreltiotlarının tepesinden beyaz ışınlar ok gibi geçiveriyordu; zaman zaman karşılarına kullanılmaz olmuş bir yol çıkıveriyordu, dümdüz; şurasında burasında gevşek gevşek dikilen otlar bitmişti. Her kavşakta bir haç vardı, yolun göbeğinde, dört kolunu birden uzatmış birer haç; kimi yerlerde direkler ölü ağaçlar gibi eğilmişlerdi, daracık patikalar eğrilerek gidiyor ve yaprakların altında görünmez oluyordu, insanın izleyesi geliyordu her patikayı; o anda at yön değiştiriyor, patikaya giriyordu ve çamura gömülüyordu araba; az ileride derin tekerlek izlerinin kıyısında yosunlar bitmişti.

Herkesten uzak, tek başlarına olduklarını sanıyorlardı. Ama karşılarına birden sırtında tüfeğiyle bir orman korucusu çıkıveriyordu, ya da yırtık pırtık giysileriyle, sırtına uzun uzun çalılardan yüklenmiş götüren bir sürü kadın.

Araba durduğu zamanlar ortalık sus pus oluveriyordu, yalnızca çift okun arasından atın soluması duyuluyordu, yinelenen, cılız bir kuş sesiyle.

Kimi yerlerde ışık koruluğun yalnızca sınırlarını aydınlattığından, dipler alacakaranlık oluyordu; ya da görüşe yakın olan ön planda, tan ağartısıyla hafiflemiş olan karanlıkta ışık, uzaklara morumsu buğularla ak bir ışıltı veriyordu. Buna karşılık gün ortasında güneş genişçe yeşil alanın üstüne dik geldiğinden, buralara renk sıçrantıları yapıyor, dalların ucuna gümüş damlalar asıyor, çimin üstünde zümrüt akıntılar bırakıyor, kuru yaprak yatağına altın benekler serpiyordu. Başınızı yan yatırıp yukarı baktığınızda, ağaçların tepeleri arasından gökyüzü görünüyordu. Bu ağaçlardan ölçüsüzce boy atmış olanları vardı ki Ahd-i Atik peygamberleri ve imparatorlar gibi dikiliyordu, ya da başlarını birleştirip upuzun gövdeleriyle birer zafer takı oluşturmuşlardı, kimileri de daha fidan iken eğri büyüdükleri için her an yıkılıverecek gibi duran sütunları andırıyorlardı.

Bu dikey kalın çizgiler kalabalığı aralandığında, irili ufaklı kabartma süslemeler görünümünde dev gibi yeşil dalgalar vadilerin yüzeyine dek açılıyordu ve sonra, donuk sarı ovaların üstünde yükselen daha başka tepelerin yamacı görünmeye başlıyor, sarımsı ovalar ise belirsiz bir solukluğa gömülerek yitip gidiyorlardı.

Rosanette'le Frederic arazinin herhangi bir yüksek yerinde durup rüzgarı içlerine çekerlerken, sanki daha özgür bir yaşamın gururu dolmaktaydı ruhlarına, sanki içlerindeki güç kat kat artmaktaydı ve nedensiz bir sevinç duymaktaydılar.

Ağaç çeşitlerinin bolluğu her an bir başka manzara ortaya koyuyordu: Düzgün ak kabuklarıyla kayınağaçları taçlarını birbiriyle kaynaştırıyordu; dişbudakların su yeşili dalı budağı gevşek-

çe yere eğilmişti; gürgenlerin demetler halindeki fışkınları arasında çobanpüsküllerı sanki bronzdan dökülmüş gibi ve diken diken görünüyordu; bunların ardından ince ince kızılağaçlar, dokunaklı bir ağıt eğilişi içinde dizilmişlerdi sanki; çamlar ise, org boruları gibi simetrik düzeniyle sürekli sağa sola sallanarak şarkı söyler gibiydiler. Dev gibi meşeler vardı pürtük pürtük ve toprağın üstünde kıvranıp duran, gerinen, birbirine sarılan; bunlar gövdeleri üstünde öyle sıkı duruyorlardı ki, görseniz insan gövdesi derdiniz, çıplak kollarıyla birbirine umutsuzca haykıran ve kızgın tehditler savuran, öfkeleriyle donmuş kalmış Titanlar'dı[188] sanki. Bataklıkların üstünde dalgalanan daha ağır bir şey vardı, bunların sularını dikenli çalılar arasında bölük pörçük eden hasta bir rehavet. Kurtların su içmeye geldiği bu kıyılarda biten, adeta cadı ayağıyla kıvama gelmiş, kükürt rengi likenler göze çarpıyordu. Ve kurbağalar bitmek bilmez vıraklamalarıyla tepede dönüp duran kuzgunların çığlıklarına yanıt veriyorlardı. Daha sonra, birbirine benzer seyrek ağaçlık yerlerden geçerlerken, burda kesilmesi yasaklanmış olan ağaçlar gördüler. Demir sesleri geliyordu, çok sayıda ve sürekli vuruşlar çınlıyordu: Bir dağın yamacıydı burası. Taşocağı işleten bir şirket kayaları kırıyordu. Gittikçe bu şirketlerin sayısı artmaktaydı ve sonunda tüm manzarayı kaplar oldular. Binalar gibi kübik, asfalt döşemeler gibi özelliksiz, yitik bir kentin tanınmaz ve korkunç yıkıntıları gibi birbirine dayanmış, iç içe geçmiş ve birbirine sarkmış haldeydiler. Ne var ki, şirketlerin kuduruk kaosları bile, bunların ötesinde daha ne volkanları, ne tufanları ve bunların adı bilinmez daha ne korkunç etkimelerini düşündürüyordu insana. Frederic taşocağı şirketlerinin dünya kurulalı beri var olduklarını ve kıyamete değin var olacaklarını söylüyordu; Rosanette ise

188) Yunan mitolojisinde Olympos tanrılarından önce var olan ve sonunda Zeus'a yenilmiş bulunan on iki dev. (Ç.N.)

başını öte yana çevirirken, "İnsanı çıldırtır bu," diyor ve funda toplamaya gidiyordu. Birbiri dibine kümelenmiş menekşe moru minik funda çiçekleri irili ufaklı tabakalar oluşturmuştu, ama alttan alttan kayan toprak, mika pullu kumun kıyısına kara kara saçaklar örüyordu.

Bir gün salt kumluk bir tepenin yarı yerine dek ulaştılar. İnsan ayağı basmamış bu toprak yüzeyi simetrik dalgalar halinde yol yol olmuştu; suyu çekilmiş bir okyanus yatağında, şurda burda yükselen burunlar gibi, belirsiz hayvan biçimleri almış kayalar görülüyordu, başını öne uzatmış yürüyen bir kaplumbağa, tırmanan foklar, suaygırları ve ayılar. Tek insan yoktu. Çıt çıkmıyordu. Güneş vurmuş kumlar insanın gözünü alıyordu; birdenbire, bu ışık titreşimi içinde bu hayvanlar başladı kımıldamaya sanki. Rosanette'le genç adam, bu baş döndürücü yerden dehşete düşmüşçesine kaçıp geri döndüler.

Ormanın ağır basan havasından gittikçe etkilenmeye başlamışlardı. Tek laf etmeden geçirdikleri saatler boyunca kendilerini beşik gibi sallanan arabanın yaylarına bırakıyorlar, dingin bir esriklik içinde, uyuşmuş gibi duruyorlardı. Kuşlar cıvıldaşırken Frederic'in kolu Rosanette'in belinde, onun konuşmalarını dinliyordu, aynı anda hem onun şapkasının siyah üzümlerine bakıyor hem de ardıçlar koyunu seyrediyordu, bir yandan şapkasının tülünün kıvrımlarına bakıyor, bir yandan da bulutların kadifemsi yumuşaklığına. Rosanette'e doğru eğildiği zamanlar, cildinin tazeliği, koruların dört bir yanı sarmış kokusuna karışıyordu. Ne görseler eğleniyorlar ve ilginç bir şey gibi birbirlerine gösteriyorlardı; çalıların ucuna takılmış şeytan örümcekleri, taşların göbeğindeki su dolmuş çukurlar, ağaçta gördükleri bir sincap, peşlerine takılmış iki kelebek; ya da yirmi metre ötelerinde, ağaçların gölgesinde, soylu ve uysal bir edayla, yanı başında yav-

rusu, sakin sakin yürüyen bir dişi geyik. Rosanette peşinden koşup onu yakalamak ve sevmek isterdi.

Bir kezinde, birdenbire karşısına çıkan ve ona bir kutunun içindeki üç engerek yılanı gösteren adam ödünü koparmıştı. Kendini ok gibi Frédéric'ten yana attı; kadının zayıf oluşu delikanlıyı mutlu etti ve onu koruyacak güçte olduğuna sevindi.

O gün akşam yemeğini Seine Nehri kıyısındaki bir han lokantasında yediler. Masa pencerenin dibindeydi, Rosanette tam karşısına oturmuştu. Frédéric onun minicik beyaz ve narin burnunu, uçları kalkık dudaklarını, açık renk gözlerini, iki yana kabarıkça düşen kestane rengi saçlarını ve güzel oval yüzünü seyrediyordu. İnce ham ipekten entarisi hafif düşük omuzlarına oturmuştu ve düz renk manşetlerden çıkan elleri birşeyler kesiyor, bardağa birşeyler dolduruyor, örtünün üzerinde uzanıyordu. Sofraya dörde bölünmüş ve sosla zenginleştirilmiş bütün bir tavuk geldi, yanında beyaz kilden bir çömlekte şaraplı yılanbalığı yahnisi, sert bir şarap, kaskatı ekmek ve et-balık bıçakları getirildi. Tüm bunlar zevke zevk katıyor, hayal alemini zenginleştiriyordu. Kendilerini bir İtalya yolculuğunun ortasında falan sanmaya başlamışlardı, balayında.

Yola çıkmadan önce sahilde bir dolaştılar.

Yumuşacık bir mavilik içinde ve kubbe gibi yuvarlacık olmuş gökyüzü, ufukta, ormanlardan örülü dantela gibi bezeğe tutunmuştu. Karşı çayırlığın bitiminde bir köyün çan kulesi görünüyordu; daha ötede soldaki bir binanın çatısı, eğilip bükülüşleri içinde donmuş gibi duran nehrin sularına kırmızı bir leke gibi düşmüştü. Bununla birlikte sazlar suya eğilmekteydi ve sular, kıyıya ağları asmak için dikilmiş direkleri usul usul sallıyordu; kamıştan bir av sepetiyle, iki-üç taka sandal duruyordu oralarda. Hanın yakınında, başında hasır şapka, bir kız kovalarla su

çekiyordu; yukarı çekilen her kovanın çıkardığı zincir şıkırtısı Frédéric için anlatılamaz bir sevinç oluyordu.

Mutluluğu ona öyle doğal ve gerek kendi yaşamına gerekse bu kadının benliğine öylesine işlemiş görünüyordu ki, ömrünün sonuna dek bu mutluluğun süreceğinden hiç kuşku duymuyordu. Kadına güzel şeyler söylemek geliyordu içinden. Rosanette de delikanlıya hoş sözlerle, omzuna hafif hafif dokunarak yanıt veriyordu, öyle güzel şeyler bulup yapıyordu ki, her biri Frédéric için müthiş zevk aldığı birer sürpriz oluyordu. Demek ki Frédéric bu kadında yepyeni bir güzellik keşfetmiş bulunuyordu; yalnızca çevrenin bir yansısı olabilirdi bu. Yoksa ikisinin de sahip olduğu, ama bilmedikleri gizil güçlerinin etkisiyle mi doğup serpilmişti Rosanette'te bulduğu bu apayrı güzellik?

Birlikte güneş şemsiyesinin altında kırlarda dinlenirlerken, delikanlı başını Rosanette'in dizlerine bırakıyordu; ya da ikisi birlikte otların arasına karşı karşıya yüzükoyun yatıp, gözleri gözlerine dalmış, sürekli bakışıyorlardı, birbirlerine susamış halde ve sürekli birbirlerini doyurarak, en sonunda gözleri yarı kapalı, hiç konuşmadan, öylece duruyorlardı.

Ara sıra, çok uzaklardan gelen bir davulun gümbürtülerini duyuyorlardı. Paris'i korumaya gidecek olanları toplamak üzere köylerde yapılan toplanma çağrısıydı bu.

"Ha! Demek yine ayaklanma var!" diyordu Frédéric, küçümseme dolu bir acımayla; aşklarının ve sonsuz olan doğanın yanında, tüm bu kargaşa ona pek zavallı görünüyordu çünkü.

Kimi zaman olur olmaz konularda söyleşiyorlar, ikisinin de çok iyi bildiği şeyleri, kendilerini hiç ilgilendirmeyen kişileri ve incir çekirdeğini doldurmaz bir sürü şeyi konuşuyorlardı. Rosanette ona oda hizmetçisini anlatıyordu, kuaförünü anlatıyordu. Bir gün boş bulunup yaşını söyleyiverdi: Yirmi dokuz yaşına gir-

miş; ihtiyarlamaya başladığını söylüyordu.

Birkaç kez, istemeyerek, kendisi hakkında ufak tefek bilgiler vermiş oldu. Vaktiyle bir mağazada çalışmıştı, sonra İngiltere'ye gitmiş, aktris olmak için eğitim görmeye başlamış; bunları bölük pörçük, birbiriyle bağlantısız olarak anlatıyordu, Frederic bir bütün oluşturamıyordu. Günün birinde, bir çayırlığın bitimindeki çınarın altında otururlarken, Rosanette kendinden daha uzun söz etti. Aşağıda, yolun kıyısında küçük bir kız, tozların içinde yalınayak, inek güdüyordu. Kız onları görünce gelip sadaka dilendi; o sırada bir eliyle yırtık pırtık etekliğini tutarken, öbür eliyle esmer başını bir XIV. Louis perukası gibi çevreleyen siyah saçlarını kaşıyordu; yüzünü aydınlatan ışıl ışıl gözleri bir içim suydu.

"Büyüyünce bir afet olacak," dedi Frederic.

"Eğer annesi yoksa, ne büyük şans onun için!" dedi Rosanette.

"Ne dedin? Nasıl yani?"

"Tabii ya! İşte benim durumum, annem olmasaydı..."

Rosanette iç çekti ve çocukluğunu anlatmaya başladı: Annesiyle babası Croix-Rousse'ta,[189] bir ipek fabrikasına bağlı ipek dokuyucusu olarak çalışırlarmış. Rosanette de babasına çıraklık edermiş. Zavallı adamcağız çaresizce çalışır çabalarmış, karısı ise ona etmediğini komaz, evde ne varsa satar savar, içkiye verirmiş. Rosanette yaşadıkları odayı görür gibi oluyordu: İşte pencerelerin arasına sıralanmış dokuma tezgahı, sobanın üstünde su kaynatılıyor, işte maun rengine boyanmış karyola, karşısında giysi dolabı ve işte on beş yaşına dek yattığı yarı karanlık kerevet. Günün birinde bir bay çıkagelmişti, ensesi kalın, suratı şimşir rengi, hali tavrı din düşkünü gibi ve siyahlar giymiş bir adam. Otu-

189) Lyon'da bir mahallenin adı. (Ç.N.)

rup annesiyle bir görüşme yapmıştı... Sonuç: Üç gün geçmeden... Rosanette durdu, acı dolu ve utanmayı bırakmış bir bakışla:

"İş oldu!" dedi.

Ve Frederic'in jestine yanıt olarak:

"N'olacak, evli barklı adammış, (kendi evinde böyle bir şeye girişmeyi göze alamadığından) bir lokantada küçük bir oda açtırmış, beni alıp oraya götürdüler ve bana mutlu olacağımı, bir de güzel armağan alacağımı söylediler.

"Odaya adımımı atarken, beni ilk etkileyen şey, yaldızlı gümüşten şamdan oldu; iki kişi için hazırlanmış yemek masasında duruyordu bu şamdan. Masanın üstündeki şeyler tavandaki aynaya yansıyordu, duvarların mavi ipekli kumaşla kaplı olması, buraya bir yatak odası havası veriyordu. Hoş bir şaşma içindeydim. Düşünsene, ömründe böyle şeyler görmemiş zavallı bir varlık! Gözlerimi kamaştıran şeylere karşın içimde bir korku vardı. Çıkıp gitmek geliyordu içimden. Ama gitmedim işte.

"Masanın önünde uzanan sedirden başka oturacak tek yer yoktu. Oturunca, yumuşacık gömülüp gittim içine. Yerdeki halının arasında bulunan kalorifer deliğinden soluk gibi sıcak hava geliyordu üstüme. Ve elimi hiçbir şeye sürmeden orada oturdum. Ayakta dikilen garson, birşeyler yemeye özendiriyordu beni. Hemen bana koca bir bardak şarap doldurdu; ama başım dönüyordu, pencereyi açmak istediğimde garson bana, "Olmaz matmazel. Yasak," dedi. Sonunda garson beni öylece bıraktı gitti. Masanın üstü bilmediğim şeylerle doluydu. Hiçbirini canım çekmedi. Sonunda bir reçel kabına yumuldum ve adamı bekleyip durdum. Ne engeli varsa, gelemiyordu. Çok geç olmuştu. En azından geceyarısı olmuştu, yorgunluktan daha fazla dayanamadım; biraz daha uzanabilmek için sedirin yastıklarından birini azıcık iterken elime albüm gibi bir şey geldi, bir defter; açık sa-

çık resimlerdi bunlar... Adam içeri girdiğinde, bunların üstünde uyumaktaydım."

Rosanette başını eğdi ve düşünüp kaldı.

Çevrelerinde fısıl fısıl ediyordu yapraklar, bir ot yumağı içinde upuzun bir yüksükotu dalgalanmaktaydı, ışık dalga halinde akıyordu çimenlerin üstüne; ve artık görünmez olmuş ineğin otları hızlı hızlı kemirmeleriyle bozuluyordu sessizlik.

Rosanette gözlerini bir yere dikmiş, tam üç adım ötesinde bir noktaya bakıyordu, dalgın dalgın ve burun delikleri kalkıp iniyordu. Frédéric elini eline aldı.

"Zavallı sevgilim, meğer ne acılar çekmişsin!"

"Evet öyle," dedi Rosanette, "sandığından da fazla!... Yaşamıma son vermeyi isteyecek kadar; ama kurtardılar işte."

"Bu nasıl oldu?"

"Vazgeç, unut gitsin!... Seni seviyorum ya! Mutluyum! Öp beni." Entarisinin eteğine batmış diken uçlarını birer birer topladı.

Frederic onun asıl anlatmadığı şeyleri düşünüyordu. Hangi aşamalardan geçerek aşmıştı acaba sefalet dönemini? Hangi âşığına borçluydu eğitimini? Evine Frédéric'in ayak bastığı güne değin neler gelip geçmişti yaşamından? Ama son itiraf sözcüğünden sonra Rosanette'e soru sorulamazdı ki. Delikanlının tek sorusu, Arnoux'yla nasıl tanıştıkları oldu.

"Vatnaz aracılığıyla."

"Seni o ikisiyle birlikte bir gün Palais-Royal'de görmüştüm, değil mi?"

Frédéric tam tarihini söyledi. Rosanette anımsamaya çalıştı.

"Tamam, haklısın!... O dönemde pek keyfim yoktu!"

Ama Arnoux kendisine çok iyi davranmıştı. Frédéric'in zaten bundan kuşkusu yoktu ki... ama ne olursa olsun, dostları Arno-

ux garip adamdı vesselam!... Bir sürü kusuru vardı; Frederic üşenmeyip bunları anımsatmak için bir bir saydı döktü. Rosanette'in buna bir diyeceği yoktu.

"Olsun!...Herif yine de seviliyor, edepsiz adam!"

"Hâlâ mı?" diye sordu Frederic.

Yarı güleç yarı öfkeli, Rosanette kızarmaya başladı.

"Ne münasebet canım! Eski hikaye! Senden saklım gizlim mi var benim. Hem sevsem bile, onun sevgisi apayrı bir şey. Zaten, kurbanına karşı, seni hiç de nazik bulmuyorum ben."

"Ne kurbanı?"

Rosanette onun çenesine parmağıyla dokundu.

"Elbette kurbanın!"

Ve dilini bir dadı gibi peltekleştirerek:

"Ara sıra yaramazlık yapmışızdır! Karısıyla 'E, e, e!...ninni!' yapıyorduk ya!"

"Ben mi yaptım? Asla böyle bir şey olmadı!"

Rosanette gülümsedi. Genç adam bu gülümsemeden ötürü gücendi kadına, bunun ona vız geldiğini göstermiş oldu diye. Ne var ki Rosanette usulca yine sordu... hem de kendisine yalan söylenmesi için yalvaran bakışlarla:

"Sahi mi söylüyorsun?"

"Evet, hiç kuşkun olmasın!"

Ve genç adam, bir başka kadının aşkıyla yanıp tutuşurken, Bn. Arnoux'yu aklından bile geçirmediğine şerefi üzerine yemin etti.

"Kim bu kadın?"

"Kim olacak, sizsiniz, güzelim!"

"Benimle alay etme! Canımı sıkıyorsun!"

Frederic işi sağlama almak için, bir öykü, bir aşk uydurmayı uygun gördü. En ince ayrıntılara dek kurguladı. Zaten o kadın

da mutlu edememişti onu.

"Belli ki aşkta şansın yokmuş!" dedi Rosanette.

"Ya? Olabilir!" Frederic böyle derken, Rosanette'in üzerinde daha iyi bir izlenim bıraksın diye şansın kendisine güldüğü zamanları es geçmek istediğini sezdirmek istiyordu; nasıl ki Rosanette de, Frederic kendisini daha çok beğensin diye kimi âşıklarının adını es geçiyor idiyse; – çünkü en içli dışlı sırdaşlıklarda bile, kişiler utanmış gibi yaparak, kimi zaman kibarlıktan ya da acıma duygusuyla, birtakım kısıtlamalara başvururlar. İnsan karşısındakinde ya da kendinde, anlatılması güç birtakım felaketler ya da çirkinlikler bulabilir; hatta anlatsa bile, insanların bunu anlayamayacaklarını sezer; anlatılan şey ne olursa olsun, onu tamı tamına anlatmak kolay değildir; işte bu yüzden, iki insanın birbirini tam olarak anlaması az rastlanır bir durumdur.

Zavallı Mareşal de, şimdiye dek, şu andakinden daha iyi anlama ve anlaşılma olayına rastlamış değildi. Bu nedenle, Frederic'e bakarken çoğu kez gözleri doluyordu ve yaşlar gözkapaklarının kıyısına dek geliyordu da, başını kaldırıp gözlerini uzaklara, ufka dikmek gereğini duyuyordu; sanki görkemli bir şafak, uçsuz bucaksız bir mutluluk perspektifine bakıyormuş gibi. Sonunda bir gün, "aşkımıza uğur getirsin diye" dua okutmak istediğini itiraf etti.

Madem öyle, neden uzun süre bu aşka karşı durmuştu? Nedenini o da bilmiyormuş. Frederic bu soruyu ona kaç kez sordu; Rosanette yanıt olarak genç adama sımsıkı sarılıp şöyle diyordu:

"Sevgilim, seni çok fazla sevmekten korkuyordum çünkü!"

Pazar sabahı Frederic, bir gazetede yayımlanmış olan yaralılar listesinde Dussardier adını görüverdi. Bir çığlık attı ve yazıyı Rosanette'e gösterip, hemen Paris'e gideceğini söyledi.

"Ne yapmaya?"

"Ne yapmayası var mı! Ona bakacağım."

"Herhalde beni tek başıma bırakmayacaksın?"

"Sen de gel."

"Ha! Gidip de kendimi o kargaşaya atayım, öyle mi? Mersi! Almayayım!"

"Ama ben gitmesem olmaz ki..."

"Git canım, git! Hastanelerde hastabakıcı kalmamış çünkü! Hem sana ne bu heriften? Yağın varsa kendi başına çal!"

Frederic Rosanette'in bencilliğine kızdı ve o anda Paris'te, öbürlerinin yanında olmadığına hayıflandı. Vatanın düştüğü derde ilgisiz kalmayı bayağı ve çapsız buldu. Aşkı genç adama birdenbire cinayet gibi geldi. Bir saat boyunca birbirlerine surat astılar.

Bunun ardından, Rosanette ona, uygun zamanı kollaması, kendini tehlikeye atmaması için yalvardı.

"Ya seni öldürürlerse!"

"Ee! O zaman, yalnızca görevimi yapmış olurum."

Rosanette yerinden fırladı. Delikanlının en başta gelen görevi kendisini sevmekti. Demek bıkmıştı artık kendisinden! Akıl alacak şey miydi bu yaptığı? Böyle şey mi olur, Tanrım!

Frederic çıngırağı sallayıp hesabı istedi. Gelgelelim, burdan kalkıp Paris'e gitmek kolay iş değildi. Arabacı Leloir az önce gitmişti; Lecomte'un *lando*'ları bugün çalışmıyormuş. Bourbonnais postası ise gece geç vakit geçecekmiş, hem bakalım yer bulunacak mıydı? Şimdiden bir şey söylenemezdi. Genç adam bu bilgileri alırken çok vakit kaybetmişti, o sırada aklına posta arabasını kapatmak geldi. Ne var ki Frederic'in pasaportu olmadığından, posta sahibi ona atlarını vermek istemedi. Sonunda *kaleş* türü bir araba kiraladı (onları gezdirmiş olan arabaydı bu) ve sa-

at beşe doğru Melun'a, Ticaretevi'nin önüne geldiler.

Pazar yeri çatılmış tüfeklerle doluydu. Vali, ulusal muhafızlara Paris çevresinde toplanmayı yasaklamıştı. Melun'lu olmayanlar yola devam etmek istiyorlardı. Bir bağrış çığrıştır gidiyordu. Han gürültü patırtı içindeydi.

Rosanette korkuya kapıldı ve artık daha uzağa gitmek istemediğini söyleyerek Frederic'e kalması için yalvardı. Hancıyla karısı da ona destek verdiler. Akşam yemeği yemekte olan bir adamcağız da konuşmaya katıldı ve savaşın bitmesine az kaldığını belirtti, ama herkes görevini yapmalıydı. Bunun üzerine Mareşal başladı daha çok hıçkırmaya. Frederic çileden çıkmıştı. Rosanette'in eline parasını tutuşturdu, ona sımsıkı sarıldıktan sonra ortadan kayboldu.

Corbeil'e geldiğinde istasyonda öğrendi ki, ayaklanmacılar yer yer rayları sökmüşlerdi; arabacı, Frederic'e daha uzağa gidemeyeceğini bildirdi, atların "bitkin" düştüğünü söyledi.

Arabacının yardımıyla genç adam eski püskü, tek atlı bir körüklü araba bulabildi, bahşiş dışında altmış frank ödeyeceği bu arabayla İtalyan girişine dek gidebilecekti. Ne var ki daha yüz adım gitmeden arabacı onu indirdi ve araba tersyüz geri döndü. Frederic yaya ilerlerken, bir nöbetçi süngüsünü önüne gerdi. Dört kişi onu enselediler, bir yandan da şöyle bağırıyorlardı:

"İşte onlardan biri! Dikkatli olun! Arayın üstünü! Haydut! Rezil seni!"

Frederic o kadar çok şaşırmıştı ki, kendisini bariyerin dibindeki karakola sürükleyip götürmelerine karşı direnmedi bile, burası tamı tamına Godefroy ve Mouffetard sokaklarıyla Hôpital ve Gobelins bulvarlarının kesiştiği yuvarlak dönemeç oluyordu.

Dört yolun ağzında yükselen dört barikat, kocaman kaldırım taşlarıyla tümsekler oluşturmuştu; şurda burda meşaleler cızır-

dıyordu; ortalığın toz duman olmasına karşın, Frederic yaya erlerin yanı sıra ulusal muhafızları seçebiliyordu, tümünün yüzleri kapkara, göğsü bağrı açıktı ve halleri tavırları yabani yabaniydi. Az önce meydana girmişler ve epeyce insanı kurşuna dizmişlerdi; ama hâlâ öfkeleri yatışmış değildi. Frederic, Bellefond Sokağı'nda oturan yaralı bir arkadaşına yardım etmek için kalkıp Fontainebleau'dan buraya gelmiş olduğunu söyledi; ilk önce kimse ona inanmamakta direndi; ellerini dikkatle incelediler, hatta barut kokusu falan var mı diye kulaklarını bile kokladılar.

Genç adam aynı açıklamayı yapa yapa sonunda bir subayı inandırabildi ve bu subay onu tüfekli adama teslim ederek Botanik Bahçesi'ndeki karakola gönderdi.

Hôpital Bulvarı'na çıktılar. Şiddetli bir imbat esiyordu. Bu esinti Frederic'i diriltti.

Sonra Marche-aux-Chevaux Sokağı'ndan dönüş yaptılar. Botanik Bahçesi sağda kocaman kara bir kütle oluşturuyordu; solda ise Pitie Hastanesi'nin ön yüzü, ışıkları yanan pencereleriyle bir yangın yerini andırıyordu ve camların ardından hızlı hızlı gölgeler geçiyordu.

Frederic'in yanındaki iki adam delikanlıyı bırakıp gittiler. Başka biri onu Politeknik Okul'a dek götürdü.

Saint-Victor Sokağı zifiri karanlıktı, bir tek sokak feneri yanmıyordu, evlerde ise karartma yapılmıştı. On dakikada bir uyarı yapılıyordu:

"Nöbetçiler! Dikkaaat!" Ve sessizliğin bağrına düşen bu haykırış, uçuruma fırlatılan bir taşın yankıları gibi yinelenerek gidiyordu.

Ara sıra, yere sertçe vuran ayak seslerinin yaklaştığı duyuluyordu. En azından yüz kişilik bir devriye birliğiydi bu; gözle seçilemeyen kitleden fısıldaşmalar ve demir tıkırtıları geliyordu;

daha sonra birlik, yalpalı bir tempo düzeni içinde uzaklaşarak alacakaranlıkta gözden kayboldu.

Dörtyolların her birinde, tam merkezde, bir dragon süvarisi atın üstünde hareketsiz bekliyordu. Kimi zaman bir ulak dörtnala geçip gidiyor ve yeniden sessizlik oluyordu. Uzaklarda, sokaklarda ilerleyen top arabalarının döşeme taşlarında çıkardığı boğuk boğuk ve iç hoplatan gümbürtüler duyuluyordu; alışılmış günlük seslere benzemeyen bu sesler yürekleri daraltıyordu. Derin ve som, hatta kara sessizlik, bu seslerle büyüyüp yayılıyordu sanki. Beyaz gömlekli adamlar erlere yaklaşıp bir tek söz söyledikten sonra, hayalet gibi uçup gidiyorlardı.

Politeknik Okul karakolu insan kaynıyordu. Oğullarını ya da kocalarını görmek isteyen kadınlar eşiğe yığılıp yolu kapatmışlardı. Onlara, ceset deposu haline sokulmuş Pantheon'un yolu gösteriliyordu, Frederic'i de dinleyen yoktu. Genç adam direniyor, dostu Dussardier'nin kendisini beklediğini yeminle anlatıyor ve nerdeyse ölüp gideceğini söylüyordu. Sonunda Frederic'in yanına bir onbaşı kattılar ve Saint-Jacques Sokağı'nın yukarılarına, XII. arondisman belediyesine gönderdiler.

Pantheon Meydanı samanların üstüne yatmış erlerle dolmuştu. Güneş yükseliyordu. Açıkta kurulmuş ordugahların ışıkları sönmekteydi.

Başkaldırı olayı bu semtte hatırı sayılır izler bırakmıştı. Sokakların yüzeyi irili ufaklı tümseklerden geçilmiyordu. Yıkık barikatların üstünde, posta arabaları, gaz boruları, araba tekerlekleri ve ufak ufak, kara kara birikintiler –kan herhalde– vardı. Evler mermilerden kalbura dönmüştü ve dökülmüş sıvaların altından çatı görünüyordu. Tek çiviyle asılıp kalmış panjurlar birer paçavra olmuş sarkmaktaydı. Merdivenleri yıkılmış katların kapıları boşluğa açılıyordu artık. Odaların içi lime lime olmuş du-

var kağıdıyla ortaya çıkıyordu; narin şeylere genellikle bir şey olmamıştı. Frédéric'in gözüne bir rakkaslı saat, bir papağan tüneği ve de gravürler çarptı.

Frederic Belediye Sarayı'na girdiğinde, muhafızlar hâlâ Brea'nın ve Négrier'nin, anlata anlata bitiremedikleri ölümlerini konuşuyorlardı, bir de temsilci Charbonnel'le Paris Başpiskoposu'nun ölümlerini... Söylentilere bakılırsa, Dük d'Aumale Boulogne'da bırakılmış, Barbès ise Vincennes Hapishanesi'nden kaçmış, topçu birlikleri Bourges'dan geliyormuş ve taşradan gelen yardımların ardı arkası kesilmiyormuş. Saat üç sularında birileri iyi haberler getirdi: Meclis Başkanı isyancı halkın vekilleriyle görüşmeye razı olmuş.

Herkes sevinçten bayram ediyordu. Frédéric cebinde duran on iki frangıyla on iki şişe şarap ısmarladı. Bu yolla daha çabuk çıkabileceğini umuyordu. Ama birdenbire bir yaylım ateşinin sesleri duyuldu. Şarap sunu töreni yarım kaldı; içeri getirilen yabancıya güvensiz bakışlar çevrildi. V. Henri olabilirdi bu kişi.[190]

Sorumluluk almamak için görevliler onu XI. arondisman karakoluna götürdüler; ertesi sabah saat dokuza kadar orada kalacaktı.

Frédéric sabah karakoldan çıkınca Voltaire İskelesi'ne dek koşarak gitti. Açık kalmış bir pencerenin önünde ceketsiz bir ihtiyar, gözleri gökyüzüne dikilmiş ağlıyordu. Seine Nehri sessiz sakin akmaktaydı. Gökyüzü masmaviydi; Tuileries Parkı'nın ağaçları arasında kuşlar şakıyordu.

Frédéric Carrousel'den geçerken sedyeyle birini taşıdıklarını gördü. Nöbetçi eri silahıyla selam durdu, elini şapkasına götüren subay ise: "Şan olsun bahtsız kahramana!" dedi. Söylenmesi artık zorunlu hale gelmiş bir tümceydi bu; bunu söyleyen kişi de, her kezinde bir tören heyecanı duyarak söyler olmuştu bu

190) Henri de Bourbon (1820-1883): X. Charles'ın ölümünden sonra, kendini yasal vâris sayan Fransız prensi. (Ç.N.)

sözü. Öfkeli bir kortej sarmıştı sedyenin çevresini:

"Öcünüzü alacağız! Öcünüzü alacağız!" diye bağırıyorlardı.

Bulvarda arabalar gidip geliyordu. Kapı önlerindeki kadınlar, yaralılar için sargı bezleri hazırlıyorlardı. Bu sırada, isyan başarıya ulaşamamış, hemen hemen püskürtülmüştü. Cavaignac'ın az önce asılmış ilanıyla bildiriliyordu bu. Vivienne Sokağı'nın yukarılarında, gezici jandarmalardan oluşan kalabalık görününce, burjuvalar sevinç çığlıkları attılar; şapkalar havada, alkışlar gırla gidiyordu, insanlar dans ediyorlar ve jandarmaları kucaklamak istiyorlar, onlara içki ikram ediyorlardı, kadınlar balkonlardan çiçek atıyorlardı.

Sonunda, saat on sularında, top arabası Saint-Antoine Mahallesi'ni ele geçirmek için gürültü kopardığında, Frédéric Dussardier'nin evine ulaşmış bulunuyordu. Onu tavan arasındaki odasında, sırt üstü serilip kalmış halde buldu. Bitişik odadan, sessiz adımlarla bir kadın çıkıp geldi, Matmazel Vatnaz'dı bu.

Genç adamı bir kenara çekip, ona Dussardier'nin nasıl yaralandığını anlattı.

Geçen cumartesi, Lafayette Sokağı'nda, bir barikatın tepesine tırmanan üç renkli bayrağa sarınmış bir velet, ulusal muhafızlara şöyle haykırıyormuş: "Kardeş kardeşi vurur mu?" Ama muhafızlar bunu dinlemeyip ilerleyince, Dussardier silahını yere atmış ve ötekileri uzaklaştırıp barikatın üstüne tırmanmış, sonra da sille tokat girişerek isyancının bayrağını elinden alıp onu yere yıkmış. Dussardier'yi yıkıntılar içinde, kalçasında bir bakır külçesinin açtığı delikle bulmuşlar. Yarayı açarak içindeki kurşunu çıkarmaları gerekmiş. O akşamdan beri Matmazel Vatnaz yaralının başından ayrılmamış.

Pansuman için gerekli şeyleri akıllıca hazırlıyor, ona birşeyler içiriyordu ve isteklerini dikkatle dinliyordu; kendisi kuş gibi

hafif giriyor çıkıyor, Dussardier'ye sevecen sevecen bakıyordu.

Frederic iki hafta boyunca her sabah geldi; bir gün ona Vatnaz'ın özverili davranışından söz ederken, Dussardier omuz silkti:

"Yok canım! İşin içinde çıkarı vardır!"

"Öyle mi dersin?"

"Bundan eminim," dedi Dussardier, daha fazla konuşmak istemese de.

Vatnaz Dussardier'nin bir dediğini iki etmiyor, hatta onu o güzel davranışından ötürü öve öve bitiremeyen gazeteleri bulup geliyordu. Bu övgüler galiba Dussardier'yi rahatsız ediyordu, Frederic'e vicdan azabı duyduğunu bile itiraf etti:

Kendisinin herhalde öbürlerinin, yani işçilerin yanında yerini alması daha uygun olurdu, çünkü onlara bir yığın söz verilmiş ama tutulmamıştı. Bu çatışmadan zaferle çıkanlar cumhuriyeti hiç sevmiyorlardı; üstelik işçilere çok kötü davranılmıştı. Haksız oldukları yanlar olabilirdi, ama haklı oldukları yanlar da yok değildi. Ve mert çocuk, belki de haklarını isteyenlere karşı savaşmış olabileceği düşüncesiyle kendi kendini yiyordu.

Oysa, Tuileries Sarayı'nın taraçasında, suyun kıyısına hapsedilmiş bulunan Sénecal'in bu tür vicdani rahatsızlıklarla hiç ilgisi yoktu.

Orada hapis yatan dokuz yüz kişiydiler, pislik içinde, balık istifi, karmakarışık yaşıyorlardı, barut tozundan ve pıhtılaşmış kandan marsığa dönmüşlerdi, öfkeden haykırıyorlar, ateşten titriyorlardı. Ve gelir gelmez ölenler canlıların arasında tutuluyordu. Ara sıra, birdenbire patlayan bir silah sesinde, tümü birden yaylım ateşine tutulacaklarını sanıyorlar ve duvarlara tırmanıyorlar, ama sonra yine oldukları yere düşüveriyorlardı, yaşadıkları acı yüzünden öyle sersemlemiş bir halleri vardı ki, bir karabasan

görmekte olduklarını ya da ölümcül bir halüsinasyon içinde bulunduklarını sanıyorlardı. Tavana asılı lamba bir kan lekesine benziyordu; mahzenden yayılan gazlardan kaynaklanan sarılı yeşilli minik alevler orda burda pır pır ediyordu. Salgın hastalık korkusuyla bir komisyon kuruldu. Komisyon başkanı merdivenin daha ilk basamaklarında, dışkı ve ceset kokusundan dehşete düşüp geriledi. Mahpuslardan biri hava almak için küçük hücre deliğine yaklaşacak olsa, nöbet beklemekte olan muhafızla, süngüyü rasgele içeri, kalabalığın üstüne üstüne sallıyorlardı.

Muhafızlar genellikle acımasız davranıyordu. Savaşa katılmamış olanlar gösteriş derdindeydi. Bir korkunun taşmasıydı bu. Gazetelerden, kulüplerden, toplantılardan, doktrinlerden, üç aydan beri çileden çıkaran şeylerin tümünden birden öç almaktı; gerçi zafer kazanılmıştı ama, eşitlik alabildiğine sürdürüyordu egemenliğini (onu savunanlar cezalarını bulmuşlardı sanki, eşitlik düşmanlarıyla ise adeta dalga geçiliyordu), vahşi hayvanlar arasındaki bir eşitlikti bu, kan dökücü alçaklıkta eşit düzeye gelinmişti; çünkü kimilerinin çıkarcı bağnazlığıyla ötekilerin gereksinimlerden kaynaklanan taşkınlıkları birbirini dengelemişti, aristokratlar da sefiller ölçüsünde bağırıp çağırdılar; beyaz takkeler sınıfı kırmızı takkeler sınıfı kadar iğrençleşti. Nasıl doğa büyük sarsıntılara uğradığında insan aklı dengesini yitiriyorsa, şimdi de insanların aklı başından gitmişti. Kimi aklı başında kişiler bu aptallaşmayı yaşam boyu üzerlerinden atamadılar.

Roque Baba tam bir yiğitlik gösterdi, gözüpek davrandığı söylenebilir. 26 Şubat günü, Nogent'lılarla Paris'e geldi, ama onlarla birlikte geri döneceğine, Tuileries bahçelerinde karargah kuran muhafız birliğine katılarak Seine Nehri kıyısındaki taraçanın önüne nöbetçi dikildi, kendisi de bu görevden çok hoşnuttu. Böylece alttaki o haydutları en azından egemenliği altında tu-

tuyordu! Yenilmiş ve böyle aşağılık bir duruma düşmüş olmalarından ötürü bayram ediyordu, bu mahkumlara sövüp saymaktan kendini alamıyordu.

Onlardan biri, uzun sarı saçlı bir yeniyetme genç, yüzünü demir parmaklıklara dayayıp ekmek istedi. B. Roque ona buyruk verdi: "Kapa çeneni!" Ne var ki delikanlı aynı sızlanıcı sesle yineledi:

"Ekmek!"

"Bende var mı ki sana vereyim!"

Öbür mahkumlar da, diken diken olmuş sakalları ve alev alev yanan gözleriyle hava deliğinin yanına toplandılar, kendilerini öne doğru ata ata ve hep bir ağızdan uludular:

"Ekmek!"

Roque Baba otoritesinin geçmediğini görünce öfkelendi. Mahpusları korkutmak için tüfeğini üzerlerine doğrulttu. Kendisini boğacak gibi sıkıştıran kalabalıkla tonoza doğru yükselmiş olan yeniyetme başını arkaya devirip son bir kez haykırdı:

"Ekmek!"

"Al sana ekmek!" dedi Roque Baba, tüfeğini boşaltırken.

Korkunç bir haykırış duyuldu, sonra sessizlik oldu. Su kovasının dibine beyaz bir şey yığılıp kaldı.

Daha sonra, B. Roque evine döndü; Saint-Martin Sokağı'nda kendine bir uğrak yeri edinmişti. İsyancıların bu evin ön yüzündeki camlı bölümüne verdikleri zarar ziyan az buz değildi ve galiba öfkesini kudurtan etken de bu olmuştu. Evi yeniden gördüğünde kendisine yapılan kötülüğü biraz fazla abarttığı duygusuna kapıldı. Az önceki eylemi onu, sanki tazminat almışçasına rahatlatmıştı.

Kapıyı açan kızı oldu. Babasına hemen dedi ki, böyle uzun süre ayrı kalınca, başına bir felaket mi geldi acaba, yoksa yaralandı mı diye meraklanmıştı.

Evladının kendisine olan sevgisini görmek Roque Baba'yı

duygulandırdı. Kızının Catherine'siz yola çıkmasına şaştı.

"Onu bir iş için göndermiştim de," dedi Louise.

Daha sonra babasına sağlığıyla ilgili sorular sordu, ardından şundan bundan söz edildi... ve Louise, ilgisiz görünmeye çalışan bir havayla, Frédéric'le hiç karşılaştığı oldu mu, diye sordu.

"Hayır! Hiç olmadı!"

Louise bu yolculuğu salt Frédéric için yapmıştı.

Koridordan biri geçti.

"Oh! Pardon!"

Ve Louise gitti.

Catherine Frédéric'i bulamamıştı. Birkaç gündür Paris'te görülmüyormuş, dostu Deslauriers de taşrada yaşamaya başlamış.

Louise tir tir titriyordu, konuşamaz olmuştu. Mobilyalara tutunarak duruyordu.

"Neyin var? N'oldu sana?" diye haykırıyordu babası.

Louise, önemsiz der gibi bir işaret yaptı ve iradesini bayağı zorlayarak kendine gelebildi.

Karşı lokantadan çorba getirildi. Ne var ki Roque Baba çok şiddetli bir heyecan yaşamıştı. "Rahatsızlığı bir türlü geçmiyordu", öyle ki yemeğin sonlarına doğru, tatlı yedikleri sırada, bayılacak gibi oldu. Acilen çağrılan doktor bir şurup yazdı. Yatağa yatırdıklarında, Roque Baba ne varsa üzerine örttürdü, iyice bir terlemek istiyordu. Zaman zaman göğüs geçiriyor, inliyordu.

"Sağol Catherine'ciğim! –Hadi babanı bir öp, tatlım! Ah bu devrimler, ah!"

O sırada Louise ona, kendisi için dertlenip hasta düştüğü için çıkışırken, kızına:

"Evet! Doğru! Ama elimde değil! Fazla duyarlıyım işte!" dedi.

2

Bn. Dambreuse, odasında, yeğeniyle Miss Johnson'un arasına oturmuş, çatışma sırasında çektiği cefaları anlatan B. Roque'u dinliyordu.

Ve dudaklarını ısırıyor, üzüldüğü görülüyordu.

"Oh! Meraklanmayın! Çabuk geçer bunlar!"

"Bugün de sizin tanıdıklardan biri olacak akşam yemekte: B. Moreau," deyiverdi Bn. Dambreuse.

Louise sıçradı.

"Ayrıca aileye yakın olan birkaç kişiyle birlikte Alfred de Cisy de var."

Bn. Dambreuse Cisy'yi, hareketlerinin kibarlığı, yüzünün hoşluğu ve en başta iyi ahlakı nedeniyle övdü.

Doğrusu, Bn. Dambreuse gerçekten inandığı şeyleri söylüyordu; vikont da evlilik hayalleri kurmaktaydı. Bundan Martinon'a söz etmişti, Matmazel Cecile'in kendisinden hoşlanacağından ve büyüklerinin de bu evliliği onaylayacaklarından emin olduğunu söylemişti.

Bu tür bir açıklamayı göze alabilmesi için, drahoma konusunda iç açıcı bilgiler edinmiş olmalıydı. Martinon'a gelince, Cecile'in B. Dambreuse'ün evlilikdışı kızı olabileceğinden kuşkulanmaktaydı ve bu kıza uluorta evlenme teklif etmenin çizmeyi

aşmak olacağı kanısındaydı. Bu tür bir ataklığın birtakım rizikoları olurdu; işte bu yüzden Martinon şimdiye değin kendini kötü duruma düşürmekten kaçınarak hareket etmişti; hem zaten bir de teyzeden yakayı nasıl sıyıracağını bilemiyordu. Cisy adı ondaki kararsızlığı bitirdi; bankere isteğini bildirdi, banker bunda herhangi bir sakınca görmediğinden durumu Bn. Dambreuse'e açmıştı.

Cisy göründü. Bn. Dambreuse kalkıp:

"Siz bizi unuttunuz artık... Hadi Cecile *shake hands*![191]" dedi.

Tam o anda girdi Frederic.

"O! Şükür kavuşturana!" diye haykırdı Roque Baba. "Bu hafta, Louise'le birlikte tam üç kez sizi evinizde aradık!"

Frederic onlarla karşılaşmamaya özen göstermişti. Tüm vaktini yaralı bir arkadaşının evinde geçirdiğini bahane ederek açıklamada bulundu. Zaten uzun zamandır işten başını kaşıyacak vakti olmuyordu ki (ne uydursam diye düşünüyordu). İyi ki tam o sırada konuklar geliverdiler: İlk gelen, geçen baloda delikanlının şöyle bir gözüne ilişen diplomat B. Gremonville oldu; ardından Fumichon, şu bir akşam tutucu özverisiyle Frederic'i çok şaşırtmış olan sanayici ve onları izleyen ihtiyar Montreuil-Nantua Düşesi ...

Ama sofadan yükselen iki ses duyuldu:

"Bundan eminim," diyordu seslerden biri.

"Sevgili güzel bayan! Sevgili güzel bayan!" diye karşılık veriyordu öbürü. "Allah aşkına sakin olun!"

Konuşanlar, güzellik kremleri içinde mumyaya dönmüş yakışıklı ihtiyar B. de Nonancourt ile Louis-Philippe valilerinden birinin hanımı Bn. de Larsillois idi. Kadın sürekli titriyordu, çünkü az önce laternayla çalınan polkanın, isyancılar arasında

191) İngilizcede "el sıkışın". (Ç.N.)

bir parola olduğu kanısındaydı. Az mı burjuva vardı, hayali böyle geniş olan! Yeraltı gömütlüğünde gizlenmiş adamların Saint-Germain Mahallesi'ni havaya uçuracaklarına inananlar vardı, güya mahzenlerden sesler geliyormuş, pencerelerde dönen kuşku uyandırıcı birtakım şeyler gözleniyormuş.

Yine de herkes birden Bn. de Larsillois'yı yatıştırmaya çalıştı. Ortalık sakinleşmişti. Korkulacak bir şey yoktu artık. "Cavaignac bizi kurtardı!" Sanki isyanlardan kaynaklanmış musibetler yetmezmiş gibi, bir de onları abartmaya kalkıyorlardı. Sosyalistlerden kürek mahkumu edilmiş tam yirmi üç bin kişi varmış, eksiksiz yirmi üç bin!

Yiyeceklere zehir karıştırıldığı konusunda kimsenin kuşkusu yoktu, iki tahta arasına konulup testereyle kesilen muhafızlar olduğuna kesin gözüyle bakılıyordu ve bayrakların üstüne "yağmalayın, yakın yıkın" gibi yazılar yazıldığı söylentileri vardı.

Eski vali hanımı ekledi: "Hatta daha da ileri gidenler varmış!"

Bn. Dambreuse, ar duygusuyla, üç genç kızı gözüyle işaret etti:

"Aman! Şekerim!"

B. Dambreuse, yanında Martinon'la çalışma odasından çıktı. Bn. Dambreuse başını çevirip Pellerin'in selamına karşılık verdi. Ressam duvarlara korkuyla bakıyordu. Banker onu kenara çekip, Devrim konulu tablosunu şimdilik ortaya çıkarmadığını hissettiren şeyler söyledi.

Zeka Kulübü fiyaskosuyla fikirleri değişmiş bulunan Pellerin: "İsabet buyurmuşsunuz!" yanıtını verdi.

B. Dambreuse de ona, pek kibar bir ifadeyle, kendisine daha başka tablo siparişleri de vereceğini fısıldadı.

"Bir dakika, izninizle!... –Vay sevgili dostum! Sizi görmek ne mutluluk!"

B. ve Bn. Arnoux Frederic'le burun buruna geldiler.

Genç adamın başı döner gibi oldu. Zaten, öğleden akşama dek Rosanette, subaylara duyduğu hayranlıkla onu sinir etmişti ve Frederic'in içindeki küllenmiş aşk birden alevlendi.

Sofracıbaşı gelip Bn. Dambreuse'e yemeğin hazır olduğunu bildirdi. O da, bir göz işaretiyle vikonta, Cecile'e kolunu vermesini buyurdu, sonra sesini kısarak Martinon'a: "Alçak!" dedi ve yemek salonuna geçildi.

Sofra örtüsünün ortasındaki bir ananasın yeşil yaprakları altına upuzun uzanmış bir zargana balığının gaga-burnu kocaman bir karaca parçasına doğrultulmuştu, kuyruğu ise piramit biçiminde yığılmış tatlısu ıstakozlarına değiyordu. Eski Saksonya işi meyveliklere incirler, yumruk gibi iri iri kirazlar, armutlar ve üzümler (bunlar Paris'in yerli turfandalarıydı) piramit biçimi verilerek yığılmıştı; aralıklı dizilmiş öbek öbek çiçeklerle gümüş takımların ışıltıları birbirine karışıyordu; pencerelerin önüne çekilmiş beyaz ipek storlar içeriye tatlı bir ışık veriyordu. İçine buz parçaları atılmış iki çeşmeyle serinletilmişti burası ve servis yapan külot pantolonlu çok sayıda uşak vardı. Geçmiş günlerde yaşanan o heyecandan sonra, burada bulunan her şey çok güzel geliyordu insana. Nerdeyse yitirme korkusunu yaşadıkları zevklere ve tatlara yeniden kavuşmuş oluyorlardı; zaten Nonancourt da:

"Ah! Umarım cumhuriyetçi beyler izin verirler de yemeğimizi yeriz!" diyerek genel duygulara tercüman olmuş oldu.

Roque Baba, esprili biçimde gerisini getirdi: "Herhalde kardeşlik ilkeleri başka türlü davranmalarına izin vermez!"

Bu iki onur konuğu Bn. Dambreuse'ün sağında ve solunda yerlerini almışlardı. Kocası karşısına geçip Bn. de Larsillois ile ihtiyar düşesin arasına oturdu, diplomat Bn. de Larsillois'nın ya-

nına, Fumichon ise düşesin yanı başına oturmuşlardı. Arkadan sırayla ressam, fayans taciri ve Matmazel Louise geliyorlardı; Cecile'in yanına geçebilmek için Frederic'in yerini almış olan Martinon'un sayesinde Frederic'e Bn. Arnoux'nun yanı başı düştü.

Bn. Arnoux ince yünlüden siyah bir entari giymiş, bileğine altın bir halka takmıştı ve saçlarının arasında, Frederic'in onlara ilk kez yemeğe gittiği akşamki gibi kırmızılı bir şey vardı, topuzuna batırdığı, birkaç kez bükülmüş bir fuşya dalıydı bu. Genç adam:

"Görüşmeyeli bayağı çok oldu!" demekten kendini alamadı.

"Ya!" dedi kadın, buz gibi bir tavırla.

Frederic sesini yumuşatarak, sorduğu sorudaki küstahlığı hafifletmiş gibi oldu.

"Ara sıra beni düşündüğünüz oldu mu?"

"Sizi niye düşünecekmişim?"

Bu yanıt Frederic'in yüreğini yaraladı.

"Sonuçta, haklı olabilirsiniz."

Ancak, böyle bir yanıt verdiği için hemen hayıflandı ve ona, anılarıyla içi ezilmeden yaşadığı bir tek günü bile olmadığına yemin etti.

"Söylediklerinizin tek sözcüğüne bile inanmıyorum beyefendi!"

"Ama sizi sevdiğimi biliyorsunuz."

Bn. Arnoux hiç yanıt vermedi.

"Biliyorsunuz ki sizi seviyorum."

Bn. Arnoux hep susuyordu.

"Öyleyse, hadi güle güle!" dedi Frederic içinden.

Ve başını kaldırıp bakar bakmaz, masanın öbür ucuna oturmuş bulunan Matmazel Roque'u görüverdi.

Yeşiller giymekle pek şık olacağını sanmıştı genç kız, oysa

saçlarının kızıl tonuyla yeşil kaba saba bir uyumsuzluk sergilemekteydi. Kemerinin tokası fazla yüksek duruyordu, aşırı dik yakalığı yüzünden boynu içinde bir görünümü vardı; belki de Frederic'in Louise'de gördüğü bu zarafet eksikliği, genç kıza yaklaşımını soğuk kılan etkenlerden biriydi. Louise genç adama uzaktan tuhaf bir dikkatle bakıyordu; yanı başında oturan Arnoux ona ne diller dökmüş, ne iltifatlar etmişti ama boşuna: Louise tek söz etmemişti. Sonunda Arnoux sevimli görünmekten vazgeçip konuşulanları dinlemekle yetindi. Şimdi konuşma Luxembourg ananasıyla yapılan püre çeşitleri üzerinde dönmekteydi.

Fumichon'a bakılırsa, Louis Blanc'ın Saint-Dominique Sokağı'nda bir malikanesi varmış da işçilere kiralamaya yanaşmıyormuş.

"Benim tuhafıma giden şey de," dedi Nonancourt, "Ledru-Rollin'in Kraliyet arazisinde avlanması!"

Cisy lafa karıştı: "Bir kuyumcuya da yirmi bin frank borcu varmış! Hatta diyorlar ki..."

Bn. Dambreuse onu susturdu:

"A! Hiç hoş değil, böyle siyasete kendini kaptırmak! Hem de genç bir insan için, çok yazık! Yanı başınızdaki genç kızla ilgilenseniz çok daha iyi edersiniz!"

Daha sonra, kelli felli beyler gazetelere veryansın ettiler.

Arnoux ise onları savundu; Frédéric de karıştı bu tartışmaya ve gazete yönetimlerini de tıpkı öbürleri gibi birer ticarethane olarak adlandırdı. Gazete yazarları da ya salak kişilerdi, ya da palavracılar. Frederic onları iyi tanır havalarına girdi ve dostunun bol keseden dağıttığı olumlu görüşleri, her birini sarakaya alarak birer birer çürütmeye girişti. Bunu Bn. Arnoux'dan öç almak için yaptığını, Bn. Arnoux anlamadı.

O sırada vikont da, Cecile'in gönlünü çelebilmek için kafa yoruyordu. İşe, sanatçı yönüyle zevklerini ortaya koymakla başladı: Küçük sürahilerin biçimine laf söyledi, bıçakların üstüne çizilmiş gravürleri de beğenmedi. Derken din konusunu açtı ve görevlerini tümüyle yerine getirdiğini vurgulamanın bir yolunu buldu.

Martinon ise bu yönde daha becerikli davranıyordu. Gözlerini genç kızdan ayırmaksızın ve tekdüze bir sesle, kuşa benzer profiline, tatsız sarımsı saçlarına, güdük denebilecek gibi kısacık ellerine boyuna övgüler diziyordu. Çirkin kız bu tatlı söz sağanağının altında zevkten kendinden geçiyordu.

Herkes yüksek sesle konuştuğu için Martinon'un sözlerini duyan olmuyordu. B. Roque'a göre ülkeyi yönetecek bir "demir pençe" gerekiyordu. Hatta Nonancourt, bu bağlamda, siyasal suçlar için idam sehpasının kaldırılmış olmasına hayıflanıyordu. Bu itlerin topunu birden gebertmek vardı!

"Aslında korkak herifler bunlar," dedi Fumichon. "Barikatların ardına gizlenmek, bence yiğitlik değildir!"

B. Dambreuse Frédéric'e dönerek: "Yeri gelmişken, şu Dussardier'den söz etsenize bize!" dedi.

Mert komi şimdi, tıpkı Sallesse gibi, Jeanson Kardeşler ve Pequillet Kadın gibi bir kahraman olarak anılıyordu artık.

Frédéric, kendine yalvartmadan başladı dostunun öyküsünü anlatmaya; ve onu hak ettiği zafer aylası içinde tanıttı.

Haliyle söz, gözüpekliğin farklı yönlerini konuşmaya geldi. Diplomat, düello olaylarında tanıklık etmiş biri olarak diyordu ki, ölümü göze almak pek öyle zor değildir.

"Bu konuda vikontu konuşturmak gerek," dedi Martinon.

Kıpkırmızı kesildi vikont.

Konukların bakışları ona yönelmişti; öbürlerinden daha çok şaşırmış bulunan Louise:

"N'oldu ki?" diye mırıldandı.

Arnoux ona fısıldayarak yanıt verdi:

"Frederic'ın önünde dizlerinin bağı çözülmüş de..."

Aynı anda Nonancourt, sordu:

"Yoksa bir bildiğiniz mi var matmazel?" Ve Bn. Dambreuse'e yanıt verdi; o da başını hafifçe eğerek Frederic'e bakmaya başladı.

Martinon, Cecile'in sorularını beklemeden açıklama yaptı ve ona bu düellonun şu anda burada bulunan, adı açıklanamayacak bir kimse uğruna yapıldığını söyledi. Genç kız bunun üzerine, aman bu *libertin*[192] bizden uzak olsun der gibi, sandalyesi üzerinde hafifçe geri çekildi.

Konuşma yeniden başlamıştı. Koca koca bardaklara Bordeaux şarabı dolduruluyordu, herkeste daha bir canlanma başlamıştı; Pellerin, hepten yitirdiğimiz İspanyol müzesi yüzünden Devrim'e kızıyordu. Bir ressam olarak, içi en çok buna yanmıştı. Bu konuşmayı dinleyen B. Roque birden ona:

"Yanılmıyorsam, şu pek dikkat çekici tabloda sizin imzanız vardı, değil mi?" diye sordu.

"Olabilir! Hangi tablo?"

"Bir bayan var tabloda... Giyim kuşamı... Doğrusu... biraz açık saçıkça. Bir para kesesi, arka planda bir tavuskuşu."

Bu kez Frederic kıpkırmızı kesildi. Pellerin anlamazlıktan geliyordu.

"Ama bu tablo sizin yapıtınız! Altında imzanız var. Bir de tablonun sahibinin B. Moreau olduğuna dair bir satır yazılmış."

Bir gün B. Roque ve kızı Frederic'in evinde, oturmuşlar onun gelmesini bekliyorlarmış, Mareşal'in resmini o zaman görmüş-

192) "Doğru yoldan çıkmış, dinsiz, çapkın" anlamında kullanılan Fransızca sözcük. (Ç.N.)

ler. Adamcağız bu resme "Gotik bir tablo" diyerek bakmış.

Pellerin sertçe:

"Hayır," dedi, "o bir kadın resmidir."

Martinon ekledi:

"Ama capcanlı bir kadının resmi! Öyle değil mi, Cisy?"

"Ya! Ne bileyim ben."

"Kadını tanıdığınızı sanıyordum da. Ama bu sizin canınızı sıktıysa, çok özür dilerim!"

Cisy bakışlarını kaçırdı. Sıkıntılı hali, bu portre vesilesiyle zavallı bir duruma düştüğünü kanıtlamış oluyordu. Frederic'e gelince, resme model olan kadın, olsa olsa metresi olabilirdi. İşte herkesin inancı hemen bu doğrultuda oluştu, insanların yüzlerinden açıkça okunuyordu bu.

"Bana nasıl da yalan söylüyormuş!" dedi içinden Bn. Arnoux.

"Demek beni bu kadın uğruna terk etmiş!" diye düşündü Matmazel Louise.

Frederic bu iki olayın kendisine zarar verebileceğini düşünüyordu. Bahçeye çıktıklarında, Martinon'a bu konuda takazada bulundu.

Matmazel Cécile'in âşığı, Frederic'in suratına pıs diye güldü.

"Hiç de sandığın gibi değil! Bunlar senin işine yarayacak şeyler! Sen işine bak!"

Martinon ne demek istiyordu? Hem hiç âdeti olmadığı halde niye Frederic'e bu denli iyi niyetli davranıyordu? Hiçbir açıklama yapmadan uzaklaşan Martinon, kadınların oturduğu dip tarafa yöneldi. Erkekler ayakta duruyordu ve ortalarına aldıkları Pellerin birtakım görüşler ortaya atmaktaydı. Sanatlar için en yararlı rejim, elbette monarşiydi. Yeni çağdan hiç hoşnut değildi; eğer yenilik yalnızca ulusal muhafızlık konusunda olacak idiyse, Ortaçağ'ın ya da XIV. Louis devrinin suyu mu çıkmıştı! B. Ro-

que da ona alkış tutuyordu ve hatta, Pellerin'i tanıdıktan sonra, sanatçılar konusundaki önyargılarının altüst olduğunu itiraf etti. Ancak Fumichon'un sesi Martinon'u çekmişti, oradan hemen uzaklaştı. Arnoux, sosyalizmin bir iyisi bir de kötüsü olduğunu göstermeye çalışıyordu. Ama mülkiyet sözcüğüyle tepesi atmış olan sanayici, iki tip sosyalizmi de aynı kefeye koyabiliyordu.

"Mülkiyet hakkı doğanın kitabında yazılıdır! Çocuklar oyuncaklarına sıkıca sarılırlar; tüm uluslar ve hayvanlar alemi bile benimle aynı fikirdedir; hatta ormanların aslanı bile... dili olsaydı, ormanın sahibi benim diye bağırırdı! Bakınız, beyler, ben on beş bin franklık bir sermayeyle işe başladım! Tam otuz yıl, her allahın günü, sabahın dördünde kalkmışımdır! Ben bu serveti kazanmak için akla karayı seçtim! Şimdi kalkıp bana diyeceklermiş ki, bu servetin sahibi ben değilim, bu para benim değil ve mülkiyet hırsızlıktır!"

"Evet ama Proudhon..."

"Proudhon'unuzla sıkmayın şimdi canımı! Onu bulsam, kendi ellerimle boğarım!"

Boğardı da. Hele başa vuran o şarapları içtikten sonra, Fumichon kendinde değildi artık ve kasılıp kalmış suratı bir havan topu mermisi gibi patlamaya hazırdı.

Hussonnet çimenlikten kıvrakça geçip: "Günaydın Arnoux," diye seslendi.

B. Dambreuse'e, *L'Hydre* adlı broşürün ilk sayfasını getirmişti. Çünkü banker, yeniliğe karşı bir çevrenin çıkarlarını koruyan bu bohem genci konuklarına böyle tanıtmıştı.

Hussonnet, önce içyağı tüccarlarının her akşam üç yüz doksan iki çocuğu, para karşılığında "I-şık-lar! I-şık-lar!" diye bağırttığını ileri sürerek konukları eğlendirdi; ardından 89 Devrimi ilkelerini alaya alarak neşe yarattı, daha sonra zenci köleliği-

nin yıkılmasını ve solcu hatipleri de sarakaya aldı; hatta, burjuvaların pek güzel yiyip içmiş olmalarını safça kıskanıp *Barikatın tepesinde Prudhomme*'ı okumaya kalkışınca, komiklik pek tutmadı ve suratlar asılıverdi.

Hem dalga geçmenin zamanı mıydı şimdi! Nonancourt böyle demiş ve Monsenyör Affre'la[193] birlikte General Brea'nın öldürülmelerini anımsatmıştı. Zaten bu iki ölüm sürekli gündemde tutuluyordu; cumhuriyetçilerce dayanak olarak kullanılıyordu bunlar. B. Roque başpiskoposun öldürülmesiyle, "dünyanın en yüce şeyi"nin katledilmiş olduğunu söyledi; Fumichon ise, defne dallarıyla onurlandırılacak ölünün General Brea olduğu inancını taşıyordu. Böylece, bu iki ölüm olayına üzülmekle kalmayıp, hangi ölümün kamuoyu üzerinde daha şiddetli bir öfke yaratmış olabileceğini tartıştılar. Daha sonra, ikinci bir paralellik kuruldu: B. Dambreuse'ün yücelttiği Cavaignac ile Nonancourt'un tuttuğu aday Lamorciere arasında. İçlerinden, bu iki kahramanı görev başında tanımış olan bir tek Arnoux'ydu. Bununla birlikte, her biri bunların gösterdikleri kahramanlıkları tartışmasız bir dille ortaya koymaktan geri kalmadı. Frederic askerlik yapmadığını bildirerek, bu konuda fikir yürütmeye yetkisi bulunmadığını söyledi. B. Dambreuse'le diplomat onu bir baş işaretiyle onayladılar. Gerçekte, isyancılarla savaşmak cumhuriyeti savunmak demekti. Gerçi zafer karşı tarafındı ama, yine de cumhuriyet bundan güçlenerek çıkmıştı; artık yenilmişlerden kurtulduklarına göre, şimdi de yenenlerden kurtulmaktı dilekleri.

Bahçeye çıkar çıkmaz Bn. Dambreuse Cisy'yi bir kenara çekip beceriksizliğinden ötürü azarlamıştı; Martinon'u görünce de Cisy'yi gönderdi, sonra gelecekteki damadına, vikonta niye öyle şakalar yaptığını sordu.

193) Paris Başpiskoposu Denis Auguste Affre (1793-1848), barış önerisiyle çıktığı barikatın üstünde öldürülmüştü. (Ç.N.)

"Belli bir nedeni yok ki..."

"Ve her şey B. Moreau'nun onuruna yapılıyor, öyle mi? Ama ne amaçla?"

"Hiçbir amacım yoktu. Frédéric iyi çocuktur. Kendisini çok severim."

"Ben de severim kendisini. Hadi buraya gelsin! Gidip çağırın onu!"

Bir-iki alışılmış sözden sonra Bn. Dambreuse konuklarını hafiften kötüleme yoluna gitti, bu karşısındakini öbürlerinden üstün görmek anlamına geliyordu. Frédéric de öbür kadınları birazcık çekiştirmekten geri kalmadı ki, bu da Bn. Dambreuse'e ustaca iltifatlar etmesine vesile oldu. Ne var ki, kabul günü olduğu için hanımlar geldikçe Bn. Dambreuse kalkıp gidiyordu, sonra yerine geri gelip oturuyordu. Konuklara rasgele yer gösterildiği için, ikisi arasında geçen konuşmaları duyan olmuyordu.

Bn. Dambreuse kimi zaman şen şakrak, kimi zaman ağırbaşlı, kimi zaman da hüzünlü ve mantıklı göründü. Gün boyu uğraştığı şeyler onu pek fazla ilgilendirmiyordu; gelip geçici olmayan daha başka duygular da vardı yaşanacak. Gerçeği çarpıtan şairlerden hoşnut değildi. Sonra gözlerini kaldırıp gökyüzüne baktı ve Frédéric'e bir yıldızın adını sordu.

Ağaçların arasına birkaç renkli fener asılmıştı, bunlar rüzgarda sallanıyordu ve renkli ışıkları kadının beyaz entarisinin üzerinde titreşiyordu. Her zamanki duruşuyla, koltuğunda hafifçe geriye kaykılarak oturuyor ve önüne bir tabure koyuyordu; siyah saten pabuçlarından birinin burnu görünüyordu; Bn. Dambreuse zaman zaman sesini yükselterek bir şey söylüyordu, zaman zaman kahkaha attığı bile oluyordu.

Ne var ki onun bu şuh halleri, Cécile'e kendini iyiden iyiye kaptırmış olan Martinon'a ulaşamıyordu; Bn. Arnoux'yla sohbe-

te girişmiş bulunan küçük Roque hanımefendiyi etkilemekteydi. Bunca kadın arasında bir tek Bn. Arnoux'nun hali tavrı, genç kıza küçümseyici gelmiyordu. Bu nedenle onun yanına gelip oturmuştu; biraz sonra içinden gelen ona açılmak isteğine karşı koyamadı:

"Güzel konuşuyor, değil mi, Frédéric Moreau?"

"Onu tanır mısınız?"

"O! Çok iyi tanırım! Komşuyuz da... küçükken benimle oyunlar oynardı."

Bn. Arnoux Louise'e uzunca bir baktı. "Umarım, ona âşık değilsiniz?" anlamında.

Genç kızın bakışı sakince yanıt verdi: "Evet, seviyorum onu."

"Öyleyse, sıkça görüşüyor olmalısınız?"

"Oh! Hayır! Yalnızca annesini görmeye geldiği zamanlar. On ay oldu uğramayalı! Oysa gelmemezlik etmeyeceğine söz vermişti."

"Yavrucuğum, erkeklerin sözüne pek güvenmemeli."

"Ama o beni aldatmış falan değil!"

"Yani başka kadınları aldattığı gibi mi!"

Louise ürperdi: "Yoksa Frédéric'in bu kadına da verilmiş herhangi bir sözü mü vardı?" Kızın yüzü kuşku ve kinle gerildi.

Bn. Arnoux adeta korkmuştu; keşke öyle söylememiş olsaydı. Sonra ikisi de sustu.

Frédéric tam karşıda, bir iskemlede oturuyordu ve iki kadının gözü de onun üzerindeydi, biri gözucuyla ve terbiye sınırları içinde bakıyordu, öbürü ise açıktan açığa ve ağzı açık kalmış durumda... öyle ki Bn. Dambreuse Frédéric'e:

"Biraz dönün de sizi görebilsin?"

"Kim görecek?"

"Roque'un kızı!"

Ve Bn. Dambreuse taşralı genç kızın aşkıyla ilgili şakalar yaptı. Genç adam gülmeye çalışarak kendini savunuyordu.

"Olacak şey mi yani? Sorarım size! Şu güzellikten nasibini almamış kızla!"

Bununla birlikte, okşanmış boş gururunun alabildiğine zevkini tatmaktaydı. Bir önceki gece eğlencesini, şu adamakıllı küçük düşürülmüş olmanın ezikliği içinde çıkıp gittiği akşamı düşündükçe, şimdi rahat ve derin derin soluk alıyordu; kendi gerçek ortamında, kendine ait bir alanda yaşar gibiydi; sanki tüm bu şeyler, hatta Dambreuse konağı bile onun mülkü gibiydi artık. Hanımlar bir yarım daire halinde çevresine toplanmış, onu dinliyorlardı; Frederic daha da parlamak için, boşanma hakkının yeniden tanınması görüşünü ortaya attı, boşanma öyle kolaylaştırılmalıydı ki eşler istedikleri zaman birbirlerinden ayrılabilmeli, isterlerse yeniden birleşebilmeliydiler, yani diledikleri gibi... Kadınlar bağrıştılar; kimileri de fısıldaşıyorlardı; karanlıktan, loğusaotu sarılmış duvarın dibinden ufak ufak çığlıklar geliyordu. Kadınlar keyiflenmiş, tavuk gıdaklar gibi sesler çıkarıyorlardı; Frederic ise, beğenildiğini bilmenin sağladığı yere sıkı basmanın rahatlığı içinde teorisini geliştirmekteydi. Uşaklardan biri, üstü dondurmalarla dolu bir tepsiyl, çardağın altına girdi. Beyler yaklaştılar. O sırada tutuklamalar gündeme gelmişti.

Frederic bu durumda, vikonttan öç almak için, onu belki de lejitimist diye tutuklayabileceklerini söyledi. Öteki, odasından dışarı adımını atmadığını söyleyerek karşı çıkıyordu; düşmanı kötü olasılıkları karşısına istifledi; B. Dambreuse'le B. de Grémonville pek eğlendiler. Daha sonra Frederic'e iltifatlar ettilerse de, onun bu yeteneklerini toplum düzeninin korunması yolunda kullanamamasına üzülüyorlardı; genç adamla el sıkışmaları da pek yürekten oldu; bundan böyle Frederic onlara güvenebilirdi. Sonun-

da, herkes kalkıp giderken, vikont yerlere dek eğilip Cecile'e:

"Matmazel, size iyi geceler dilerken şeref duyarım," dedi.

Cecile sert bir tonda yanıt verdi:

"İyi geceler!" Ama Martinon'a uzaktan gülümsedi.

Roque Baba Arnoux'yla tartışmasını sürdürmek için, "hanımıyla birlikte" kendisini evine bırakmayı önerdi, nasıl olsa evleri yolunun üstündeydi. Louise'le Frederic önden gidiyorlardı. Genç kız Frederic'in kolunu tuttu. Ve öbürlerinden biraz uzaklaştıklarında, ona şöyle dedi:

"Ah! Nasıl da bekledim bu yemeğin bitmesini! Çok şükür, bitti. Yemek boyunca ne acılar çektim ben! Nasıl da hain o kadınlar öyle! Nasıl tepeden bakıyorlar insana!"

Frederic kadınları savunmak istedi.

"Her şeyden önce, içeri girerken benimle konuşabilirdin, zaten bir yıldır Nogent'a uğradığın yok!"

"Daha bir yıl olmadı ki," dedi Frederic. Öbür sorularından kurtulmak umuduyla Louise'i bu ayrıntı üzerinde oyalamaktan hoşnuttu.

"Olsun! Zaman geçmek bilmiyordu, ne yapayım, hepsi bu! Gelelim şu lanet olası akşam yemeğine. Sanki benden utanıyormuşsun gibi bir halin vardı! Ha! Evet, bende o kadınlar gibi kendimi sevdirecek şeyler yok, değil mi?"

"Yanılıyorsun," dedi Frederic.

"Sahi mi söylüyorsun? O kadınlardan hiçbirini sevmediğine yemin eder misin?"

Frederic yemin etti.

"Ve bir tek beni sevdiğine?"

"Tanrım, elbette!"

Bu güvenceyi alınca genç kızın neşesi yerine geldi. Gece boyunca Frederic'le birlikte dolaşmak için, sokaklarda koşup kay-

bolmayı isterdi.

"Senden uzaktayken öyle kaygılar yaşadım ki! Barikattan başka laf edilmez olmuştu! Seni sırt üstü uzanıp kalmış, kanlar içinde görüyordum! Annen romatizma ağrılarından ötürü yataktan kalkamıyordu. Ve hiçbir şeyden haberi yoktu. Ağzımdan bir şey kaçırmamalıydım! Dayanacak gücüm kalmamıştı. İşte sonunda Catherine'i yanıma alıp geldim."

Louise ona evden ayrılışlarını, tüm yolculuğunu ve babasına nasıl yalan attıklarını anlattı.

"İki gün sonra memlekete dönüyoruz. Yarın akşam bize gel. Geçerken uğramışsın gibi yap ve fırsatı değerlendirip beni babamdan iste."

Frédéric evlenmek niyetinden hiç bu kadar uzak olmamıştı. Zaten Matmazel Roque'u pek gülünç bir kişilik olarak görmekteydi. Bn. Dambreuse gibi bir kadınla Louise arasında dağlar kadar fark vardı! Kendisini bekleyen bambaşka bir gelecek vardı artık. Şu anda Frédéric bundan en ufak bir kuşku duymuyordu; işte bunun için, bugünlerde duygusal bir jestle bu derece önemli bir adım atmanın ve durup dururken herhangi bir bağlanmaya girmenin hiç de zamanı değildi. Akılcı olmak gerekiyordu; hem zaten Bn. Arnoux'yla yeniden karşılaşmıştı. Ama Louise'in açık kalpli konuşmaları karşısında bunalıyordu. Genç kıza şu yanıtı verdi:

"Sen bu işi enine boyuna düşündün mü?"

Şaşkınlıktan ve öfkeden donup kalan Louise:

"Ne dedin sen?" diye haykırdı.

Frédéric ona, şu anda evlenmenin akıl kârı olmayacağını söyledi.

"Ya! Demek beni istemiyorsun?"

"Ama sen benim ne demek istediğimi anlamıyorsun ki!"

Ve bunun üzerine, içinden çıkılmaz bir laf salatasına dalarak Louise'e, elini kolunu bağlayan birtakım şeylerin bulunduğunu, bir türlü yoluna girmeyen kimi işleri olduğunu, hatta servetinin bile tehlikeye girdiğini (genç kız tüm bunları bir tek sözcükle kestirip atıyordu), üstelik siyasal koşulların da buna elvermediğini söyledi. Mantık biraz sabırlı olmayı gerektiriyordu. Kuşkusuz her şey yoluna girecekti, en azından kendisi bunu umuyordu; genç adam bunların dışında gösterecek başka engel bulamayınca, birdenbire Dussardier'ye gitmekte tam iki saat geciktiğini fark etmiş gibi yaptı.

Ve öbürlerine de "hoşçakalın" diyerek hemen Hauteville Sokağı'na daldı, Gymnase'ın çevresinde bir tur atıp bulvara geri döndü ve Rosanette'in dört kat merdivenini koşarak çıktı.

Arnoux'lar, Saint-Denis Sokağı'nın başında Roque Baba'yla kızından ayrıldılar. Hiç konuşmadan eve girdiler; B. Arnoux fazla gevezelik etmekten konuşacak halde değildi, öbürü ise müthiş bir bitkinlik içindeydi, öyle ki kocasının omzuna dayanarak yürüyordu. Bu yemek boyunca, dürüst duygular sergilemiş olan tek erkek Arnoux'ydu. Bn. Arnoux ona karşı yüreğinin hoşgörüyle dolup taştığını hissetti. Bununla birlikte Frederic'e karşı biraz kini vardı.

"Portreden söz edilirken suratının nasıl olduğunu gördün değil mi? O kadının âşığı olduğunu söylüyordum da bana inanmıyordun."

"Ha! Evet! Yanılmışım!" dedi Bn. Arnoux.

Arnoux, haklı çıkmanın zevki içinde, üsteledi:

"Hatta, bahse girerim ki, o kadına gitmek için bizi ekti! Şimdi ordadır. Ya! Geceyi onunla geçirecek."

Bn. Arnoux kukuletasını iyice indirmişti.

"Ama sen titriyorsun?"

"Üşüdüm de ondan," dedi.

Babası uyur uyumaz, Louise Catherine'in odasına girdi ve onu omzundan tutup sarstı:

"Kalk... Çabuk ol. Daha çabuk! Hemen bir araba çağır."

Catherine ona bu saatte araba falan yoktur diye karşı çıktı.

"Öyleyse, bana sen eşlik edeceksin!"

"Nereye?"

"Frederic'in evine."

"Olamaz! Peki niye?"

Delikanlıyla konuşacaktı Louise. Bekleyemezdi. Onu hemen şimdi görmeyi istiyordu.

"Ne demezsiniz! Gece vakti böyle bir eve gitmek, ha! Zaten, şu anda uyuyordur!"

"Onu uyandıracağım!"

"Ama bir genç kıza yakışmaz böyle davranmak!"

"Bir genç kız değilim ben! Karısıyım onun! Ve seviyorum onu. Hadi bakalım, şalını at omzuna."

Catherine, yatağının dibinde dikilmiş, düşünüyordu. Kararını bildirdi:

"Hayır! Ben gitmek istemiyorum."

"Pekala! Kal o zaman! Ben, gidiyorum!"

Louise, merdivene yılan gibi kaydı. Catherine peşinden koştu, onu kaldırımda yakaladı. Dadı uyarmak için ne dediyse dinlemedi Louise; böylece kadıncağız bir yandan üstlüğünü düğmeliyor, bir yandan da genç kızı izliyordu. Yol ona bitmez tükenmez gibi geldi. İhtiyar bacaklarından yakınıyordu.

"Bu hale gelmişim ben, içimde sizdeki ateş olmadıktan sonra... öyle ya!"

Bunun ardından hemen duygulanıveriyordu:

"Ah zavallı yavrum! Catau'cuğundan başka kimin var senin!

Bak gördün mü, yanındayım!"

Zaman zaman yeniden vesveseye kaptırıyordu kendini:

"Ah, ah! Beni ne biçim işlere sürüklemektesiniz böyle? Ya babanız uyanıverirse! Büyük allahım! İnşallah başımıza bir felaket gelmez!"

Varyete Tiyatrosu'nun önünde, devriye gezen muhafızlardan biri durdurdu onları. Louise hemen dadısıyla birlikte, Rumfort Sokağı'ndan acilen bir doktor çağırmaya gittiklerini söyledi. Geçmelerine izin verildi.

Madeleine Kilisesi yakınında ikinci bir devriye çıktı karşılarına, Louise aynı açıklamayı yapınca, vatandaşlardan biri:

"Acaba dokuz aylık bir hastalık için mi doktor çağıracaksınız, cicikom?"

Yüzbaşı azarladı:

"Gougibaud! Görev yaparken çapkınlık yok! – Geçin bayanlar!"

Verilen buyruğa karşın nükteli laflar atıldı:

"Eğlenceniz bol olsun!"

"Doktora saygılarımı söyleyin!"

"Aman kurt kapmasın!"

Catherine açık açık şöyle dedi:

"Neşeleri yerinde, gençlik işte!"

Sonunda Frederic'in evine geldiler. Louise zilin ipini birkaç kez hırsla çekti. Kapı aralandı ve kapıcı sorulan soruları yanıtladı:

"Hayır yok!"

"Ama yatıyor olmalı?"

"Size evde yok, diyorum. Nerdeyse üç aydır evinde yatmıyor."

Kapıcı kulübesinin küçük pencere camı, giyotin iner gibi ini-

verdi. Karanlıkta, kapı kemerinin altında kalakaldılar. Öfkeli bir ses:

"Hadi çekin gidin!"

Kapı yeniden aralandı; çıktılar.

Louise bir sınır taşının üstüne oturmak zorunda kaldı; başını elleri arasına alıp doya doya ve içten içten ağladı. Gün doğuyordu, yük arabaları geçmeye başlamıştı.

Catherine ona destek vere vere, onu öpe öpe geri götürürken, kendi deneyimlerinden kazandığı onca güzel şeyleri bir bir anlattı ona: Âşık olduğumuz erkekler için kendimizi bu derece harap etmeye değmezdi. Louise, o olmazsa, başkasını bulurdu!

3

Rosanette, devriye gezen muhafızlara duyduğu merak yatıştıktan sonra, her zamankinden daha hoş bir kadın oldu ve Frederic, farkında olmadan onun evinde yaşamaya alıştı.

Günün en hoş zamanı, sabahları terasta geçirdikleri bölümdü. Rosanette patiska ceketinin içinde, çıplak ayağına giydiği terlikleriyle Frédéric'in çevresinde dönüp durur, kanaryalarının kafesini temizler, kırmızı balıklarının suyunu tazeler ve elinde ateş küreği, çardak gibi duvarı sarmış latinçiçeğinin bulunduğu kasanın toprağını kabartırdı. Daha sonra kollarını balkon korkuluğuna dayayıp, birlikte sokaktan geçen arabalara, yayalara bakarlardı; bir yandan da güneşlenirken, akşama ne yapacaklarını kararlaştırırlardı. Frederic evden en çok iki saat uzak kalırdı; sonra birlikte bir tiyatroya giderler, ön koltuklara otururlardı; Rosanette elinde kocaman bir demet çiçek, müziği dinlerken, Frederic onun kulağına eğilip şen şakrak ve iltifat dolu sözler fısıldardı. Kimi zaman da bir *kaleş* araba kiralayıp Boulogne Ormanı'na giderler, geç vakte, hatta gece yarılarına dek gezip tozarlardı. Dönüşte Arc de Triomphe'un altından geçerek, ana caddeden havayı ciğerlerine çeke çeke eve yürürlerken, başlarının üstünde yıldızlar parlardı; görebildikleri yere değin tüm havagazı sokak lambaları yanmış, bir çift kordona dizili, sağlı sollu ışılda-

yan inci taneleri gibi olurdu.

Birlikte çıkacakları vakit Frederic hep beklerdi Rosanette'i; kadın, mantosunun kukuletasının bir çift kurdelesini çenesinin altından bağlarken çok ağır davranırdı; giysi dolabının aynasında kendine bakıp gülümserdi, sonra da kolunu Frederic'in kolunun üstüne uzatıp onu aynaya doğru çekerek, ille de ikisinin birlikte yansımasını görmek isterdi:

"Birlikte yan yana ne güzel duruyoruz böyle! Ah! Yerim ben seni, zavallı aşkım!"

Frédéric ona aitti artık, onun malı olmuştu. Bundan ötürü Rosanette'in yüzünde sürekli bir ışıltı vardı şimdi, hali tavrı daha bir rehavetli, orası burası daha bir yuvarlakça görünüyordu; Frederic onun değiştiğini görüyordu da, bunun ne tarzda bir değişiklik olduğunu niteleyemiyordu.

Bir gün Frederic'e, pek önemli bir haber veriyormuş gibi, B. Arnoux'nun, eskiden fabrikasında tanımış olduğu bir işçi kız adına bir iç çamaşırı mağazası açmış olduğunu söyledi; Arnoux her akşam ordaymış ve "su gibi para harcıyormuş, daha geçen hafta, kıza pelesenk ağacından bir oda takımı alıvermiş."

"Nerden duydun?" diye sordu Frédéric.

"Eh, güvenilir bir kaynaktan!"

Delphine, hanımından aldığı buyruk üzerine araştırıp öğrenmişti bunları. Bu derece ilgilendiğine göre, demek Rosanette hâlâ seviyordu Arnoux'yu. Genç adam şöyle demekle yetindi:

"Bundan sana ne?"

Bu soru Rosanette'i şaşırttı.

"Ama adi herifin bana borcu var! Onun kalkıp sokak süprüntülerine para yedirmesi iğrenç değil mi!"

Ve sonra nefretine eklenmiş gurur dolu bir ifadeyle:

"Zaten kız bir güzel eğleniyormuş Arnoux'yla! Arnoux'dan

başka üç erkeği daha varmış. Oh! Canıma değsin! Arnoux'yu son meteliğine dek soyup soğana çevirsin ki, ben bayram edeyim!"

Aslına bakılırsa Arnoux, "işi bitmiş" âşıklara özgü hoşgörüyle, bu Bordeaux'lu kızın kendisini sömürmesine aldırmıyordu.

Fabrikası çalışmaz olmuştu; işlerinin hali baştan sona içler acısıydı; bunları yoluna koymak için ilk başta bir müzikli-kafe açmayı planladı, burada yalnızca vatansever şarkılar söylenecekti, bakanlık parasal destekte bulunacağından, bu kafe hem bir propaganda ocağı, hem de bir gelir kaynağı olacaktı. Ne var ki iktidarla birlikte yönetim değişince, projenin gerçekleşmesi olanaksız duruma geldi. Şu anda Arnoux'nun hayalini kurduğu şey, bir asker şapkası mağazasıydı. Ama açacak sermayeyi bulamıyordu.

Aile yaşamında da bir o kadar mutsuzdu. Bn. Arnoux ona eskisi gibi uysal davranmıyor, hatta biraz haşinleştiği bile oluyordu. Marthe sürekli babasının yanında yer alıyordu, bu da aile içindeki uyumsuzluğu arttırıyor ve evdeki yaşamı çekilmez hale getiriyordu. Çoğu zaman Arnoux erkenden evden çıkar gider, oyalanmak için bitmez tükenmez alışverişlere dalarak vakit geçirir ve akşam yemeğini küçük bir kır meyhanesinde, tek başına, düşüne düşüne yerdi.

Frederic'in uzadıkça uzayan yokluğu yüzünden alışkanlıkları altüst olmuştu. Bir akşamüstü çıkageldi delikanlı; Arnoux ona eskisi gibi sıkça gelmesi için yalvardı ve söz aldı.

Gelgelelim Frederic Bn. Arnoux'ya gitmeyi göze alamıyordu. İçinde onu aldatmış olduğu duygusu vardı. Ancak böyle sürdürüp gitmesi de mertçe bir tutum değildi. Dilenmesi gereken özürler vardı. Buna bir son vermek gerekiyordu! Bir akşam harekete geçti.

Yağmur başladığı sırada Jouffroy pasajına girmiş bulunuyordu. Vitrinlerin ışığında, kasketli, şişman ve bodurca bir adam kendisine yaklaştı. Frédéric Compain'i tanımakta zorluk çekmedi. Kulüpte, verdiği önerge sonunda kürsüde konuşurken, salonu kahkahalara boğmuş olan konuşmacıydı bu. Eski zuhaf eri[194] gibi kırmızı başlık giymiş birinin koluna yaslanıyordu, üst dudağı epey uzun, benzi portakal sarısı olan adamın çenesini örten bir teke sakalı vardı ve hayranlıktan kayganlaşmış iri gözleriyle bakıyordu Frédéric'e.

Compain, onunla gurur duyuyor olmalıydı, çünkü şöyle dedi:

"Arkadaşı size tanıtayım! Kendisi dostlarımın kunduracısıdır ve vatanseverlerden biridir. Bir şey içelim mi?"

Frédéric buna istekli görünmeyince, Compain, aristokratların bir oyunu olarak gördüğü Rateau[195] önerisi konusunda başladı bağırıp çağırmaya. Bu işi burada bitirmek için, 93'e dönmek gerekiyordu! Daha sonra Regimbart'ın nasıl olduğunu sordu ve herkesçe Regimbart kadar tanınmış olan Masselin, Sanson, Lecornu, Marechal'den haberler almak istedi, bir de Deslauriers diye birinden... hani şu Troyes'da ele geçirilmiş, karabinalar işine adı karışan kişi...

Frédéric'in bunlardan hiç haberi yoktu. Compain de daha fazla bir şey bilmiyordu. Frédéric'ten ayrılıp giderken şöyle dedi:

"Yakında görüşmek üzere, tamam mı? Sen de ondansın ya!"

"Nedenmişim ben?"

"Dana Kelle'den!"

"Ne Dana Kellesi?"

"Seni oyuncu seni," dedi Compain, Frédéric'in karnına bir şaplak vurarak.

194) Fransa'nın Afrika ordusu piyade birliklerinden birine bağlı asker. (Ç.N.)
195) Fransız bilim adamı Denis Rateau, 1849'da, Kurucu Meclis'in kaldırılmasını önerenlerdendi.

Ve iki terörist birlikte bir kafeye daldılar.

On dakika sonra Frédéric Deslauriers'yi unutup gitmişti bile. Paradis Sokağı'nın kaldırımında, bir evin önündeydi; gözlerini ikinci kata dikmişti, perdelerin ardına, lambanın ışığına.

Sonunda merdiveni çıktı.

"Arnoux evde mi?"

Oda hizmetçisi kadın yanıt verdi:

"Hayır. Ama siz buyurun."

Hizmetçi bir odanın kapısını çabucak açıp:

"B. Moreau geldi, hanımefendi!" dedi.

Bn. Arnoux, yüzü yakalığından daha soluk, ayağa kalktı, titriyordu:

"Acaba bu... beklenmedik... ziyaretin şerefini neye borçluyum?"

"Öylesine geldim. Eski dostları görmek zevktir benim için."

Frédéric otururken sordu:

"Nasıl bizim sevgili Arnoux, iyi mi?"

"Çok iyidir. Dışarı çıktı."

"Ha, evet! Anlıyorum! Eski gece alışkanlıkları tabii; biraz eğlence!"

"Neden olmasın? Sabahtan akşama hesaplarla kafa patlattıktan sonra biraz zihni dinlendirmek gerek!"

Bn. Arnoux kocasının çalışkanlığını övdü bile. Bu övgü Frédéric'in sinirine dokunuyordu. Bn. Arnoux'nun o sırada dizlerinin üstünde tuttuğu siyah bir kumaşı ve mavi renk sutaşlarını gösterip sordu:

"Bunu ne yapacaksınız?"

"Kızıma ceket dikeceğim."

"Ha, sahi, kızınız nerde, onu göremiyorum."

"Bir yatılı okulda," dedi Bn. Arnoux.

Ve gözleri yaşlarla doldu; iğneyi hızlı hızlı iterken kendini güçlükle tutuyordu. Genç adam görünüşü kurtarmak gereğiyle, masanın üstünde, Bn. Arnoux'nun yanı başında duran *L'Illustration*'ların bir sayısını eline almış bakar gibi yapıyordu.

"Cham'ın karikatürleri de çok garip şeyler, değil mi?"

"Evet."

Sonra ikisi de suskunluğa gömüldüler.

Şiddetli bir yağmurla camlar birden zangırdadı.

"Ne hava!" dedi Frederic.

"Gerçekten, bu korkunç yağmurun altında bizi görmeye gelmeniz büyük incelik!"

"Oh! Ben var ya, yağmura falan aldırmam. Yağmur başladı diye randevularına gitmeyenlerden değilim."

Bn. Arnoux saf saf sordu:

"Ne randevusu bu?"

"Demek unuttunuz, öyle mi?"

Bir titremedir aldı kadını. Ve başını önüne eğdi.

Genç adam elini usulca onun kolunun üstüne koydu.

"Inanın, çok acı çektirdiniz bana!"

Bn. Arnoux sızlanış dolu bir sesle yanıtladı:

"Çünkü çocuğum için büyük bir korku yaşamıştım ben!"

Ve ona küçük Eugene'in hastalığını, o gün yaşadığı sıkıntıları anlattı.

"Teşekkür ederim! Teşekkür ederim! Artık en ufak kuşkum kalmadı: Sizi her zamanki gibi seviyorum."

"Ama hayır, bu doğru değil!"

"Nedenmiş o?"

Bn. Arnoux soğuk bir bakışla:

"Öbür kadını unutuyorsunuz! Şu at yarışlarına götürdüğünüz kadın! Evinizde resmi bulunan, birlikte yaşadığınız kadın!"

"Evet, öyle!" diye haykırdı genç adam. "İnkar etmiyorum! Sefil bir adamım ben! Dinleyin beni."

Eğer bu kadınla olmuşsa, umutsuzluktan olmuştu, intihar edercesine. Zaten kendi utancının öcünü ondan aldığı için, onu çok mutsuz etmişti. "Nasıl bir işkencedir bu! Anlamıyor musunuz?"

Bn. Arnoux güzel yüzünü genç adama çevirdi ve elini uzattı; ikisi de gözlerini kapadılar, tatlı ve benzersiz bir sallanış gibi bir esrikliğe gömülmüşlerdi. Daha sonra, birbirlerine dönüp, diz dize, uzun zaman bakıştılar.

"Sizi artık sevmediğime inanabiliyor muydunuz?"

Kadın, okşayışlarla dolu bir sesle fısıldadı:

"Hayır! Ne olursa olsun, yüreğimin derinliklerinde bunun olanaksızlığını duyuyordum ve günün birinde aramızdaki engelin kalkacağını biliyordum!"

"Ben de öyle! Ve sizi ölürcesine özlüyordum!"

"Bir gün," dedi Bn. Arnoux, "Palais-Royal'de, sizin dibinizden geçtim gittimdi."

"Sahi mi söylüyorsunuz?"

Dambreuse'lerde karşılaşmanın kendisini nasıl da mutlu ettiğini anlattı Frederic.

"Ama gece çıkıp giderken, sizden öyle nefret ediyordum ki!"

"Zavallı çocuk!"

"Yaşamım öyle hüzünlü ki!"

"Ya benimki!... Yalnızca zevce ve ana olarak çektiklerim, o acılar, kaygılar ve gurur yaraları olsaydı, nasıl olsa sonunda ölüm var deyip bunları sineye çekerdim; bunların ötesinde daha da korkunç olanı, yalnızlığım, kimsesiz oluşum..."

"Ama ben varım! Ben!"

"Ha! Evet!"

Bir sevgi hıçkırığıyla sarsıldı Bn. Arnoux. Kolları iki yana açılıverdi ve ayakta, birbirlerine sımsıkı sarılarak uzun süre öpüştüler.

Parkede bir gıcırtı duyuldu. Yanı başlarında bir kadın dikiliyordu: Rosanette. Bn. Arnoux onu tanımıştı; şaşkınlık ve öfkeden faltaşı gibi açılmış gözlerle kadını inceliyordu. Sonunda Rosanette şöyle dedi:

"B. Arnoux'yla iş görüşmeye geldim."

"Evde değil, gördüğünüz gibi."

"Ha! Öyle!" dedi Mareşal. "Hizmetçiniz doğru söylemiş! Çok özür dilerim."

Ve Frederic'e dönüp:

"İşte, demek burdaymışsın, ha?" dedi.

Bn. Arnoux'nun önünde genç adamla böyle senli benli konuşması, yüzüne tokat yemiş gibi yüzünü kızarttı Bn. Arnoux'nun.

"Arnoux evde değil, size daha önce de söyledim."

Bunun üzerine, çevresine sakin sakin bakınmakta olan Mareşal:

"Gidelim mi? Fayton bekliyor aşağıda."

Frederic duymazlıktan geliyordu.

"Hadi gelsene!"

"A! Elbette, fırsat çıkmışken! Hadi gidin! Gidin!" dedi Bn. Arnoux.

Çıktılar gittiler. Bn. Arnoux merdiven korkuluğuna abanıp onlara baktı; en tepeden, gidenlerin üstüne tiz bir kahkaha boşandı, acıtıcı. Frederic Rosanette'i faytonun içine tıktı, kendisi karşısına oturdu ve yol boyunca hiç konuşmadı.

Genç adama sıçrayan ve onu kirleten bu alçaklık yine kendi yüzünden işlenmişti. Ezici bir aşağılanmanın utancıyla birlikte,

büyük mutluluğunu yitirmenin acısını duyuyordu, mutluluğu tam yakalamışken, asla geri gelmeyecek biçimde yıkılmıştı – ve şu kadının yüzünden, şu orospunun, şu kaltağın! Onu elleriyle boğuvermeyi isterdi; kendisi boğuluyordu çünkü. Eve varır varmaz, şapkasını bir mobilyanın üstüne fırlatıp, kravatını çekip attı.

"Ah, ah! Çok pis bir iş yaptın, bunu kabul et!"

Kadın gururla gelip dikildi karşısına.

"Başka diyeceğin var mı? Kötülük bunun neresinde?"

"Neresinde ha? Benim ne yaptığımı gözetliyorsun sen, öyle mi?"

"Suç bende mi yani? Niye gönül eğlendirmeye namuslu kadınlara gidiyorsun?"

"Ne yaparsam yaparım! Ama onlara hakaret ettirmem."

"Hani hakaret nerde?"

Frédéric verecek yanıt bulamadı; daha da kin dolu bir sesle konuştu:

"Ama geçenlerde, Champ-de-Mars'ta..."

"Kes be! Yetti senin eski sevgililerin!"

"Seni sefil seni!"

Frédéric'in yumruğu havaya kalkmıştı ki:

"Canımı bağışla! Gebeyim çünkü!"

"Yalan!"

"Gel, kendin bak!"

Rosanette şamdanı alıp yüzüne yaklaştırdı:

"Gördün değil mi?"

Tuhaf bir biçimde şişmiş yüzü minik sarı lekelerle doluydu. Frédéric gerçeği inkar edemedi. Gitti pencereyi açtı ve bir süre volta attıktan sonra koltuğa çöküverdi.

Bu olay felaketin ta kendisiydi, Rosanette'ten ayrılmasını ge-

ciktirecek ve tasarladığı şeyleri altüst edecekti. Zaten baba olmak bile ona gülünç geliyordu, kolay kabullenebileceği şey değildi. Peki niye başına gelmişti bu? Bu çocuk Mareşal'den olacağına...? Ve hayal kurarken öyle derinlere daldı ki, halüsinasyon görür gibi oldu: Halının üstünde, şöminenin önünde, bir minik kız. Bn. Arnoux'ya benziyordu, biraz da kendine; hem esmerce hem de beyaz tenli, iri iri siyah gözleri, bayağı uzun kaşları vardı... bukle bukle saçlarında pembe kurdele! (Ah! Onu nasıl severdi!) Sesini duyar gibi oluyordu: "Baba! Baba!"

Soyunmuş olan Rosanette Frederic'e yaklaştı, genç adamın gözünde bir damla yaş gördü ve onu ağırbaşlı bir jestle alnından öptü. Frederic, ayağa kalkarken şöyle diyordu:

"Hay allah! Bu veledi öldürecek değiliz herhalde!"

Bunun üzerine Rosanette çokça konuştu. Elbette oğlan olacaktı! Adını Frederic koyarlardı. Bebek şeylerini hazırlamaya başlamak gerekti. Genç adam onu çok mutlu gördükçe, Rosanette'e acımaya başladı. Öfkesi artık geçtiğinden ona, Bn. Arnoux'nun evine çıkıp gelişinin nedenini sordu.

Matmazel Vatnaz bugün Rosanette'e, çoktan beri protesto edilmiş bir senedi göndermişti. O da para için hemen Arnoux'ya koşmuştu.

"Ben sana para verirdim!" dedi Frederic.

"Benim olan parayı Arnoux'dan alıp öbür tarafa bin franklık alacağını vermek daha kolay işti."

"Bari bin frank borcunu kapatıyor mu?"

"Tabii ki!" dedi Rosanette.

Ertesi gün akşam saat dokuzda (kapıcının dediği saatte), Frederic Matmazel Vatnaz'ın evine gitti.

Girer girmez, sofada yığılı eşyaya çarptı. Bununla birlikte bir ses ve müzik vardı yol gösteren. Frederic bunları izleyerek gitti

ve bir kapıyı açar açmaz bir *raout*'la[196] karşı karşıya geldi. Piyano çalan gözlüklü bir kızın karşısında papa gibi ağırbaşlı dikilmiş Delmar, fuhuş üzerine insancı bir şiir okumaktaydı; kısık sesi piyanonun akort vuruşlarıyla desteklenerek akıp gidiyordu. Duvar boyunca, genellikle koyu renk ve kolsuz-yakasız giysiler içinde bir dizi kadın görülüyordu. Tümü fikir adamı beş-altı erkek, oraya buraya, sandalyelere oturmuşlardı. Bir koltukta oturmakta olan eski bir masal yazarı vardı, adeta insan molozu. Her iki lambanın genzi yakan kokularıyla, oyun masasının üstünde birbiri dibinde duran fincanlardaki kakao kokuları birbirine karışıyordu.

Matmazel Vatnaz beline Doğu tarzı bir eşarp bağlamış, şöminenin köşesinde duruyordu. Onun karşısına, öbür uca ise Dussardier oturmuştu ve bulunduğu durum onu biraz sıkıyordu. Zaten bu sanat çevresi onu ürkekleştirmişti.

Matmazel Vatnaz hâlâ Delmar'dan ayrılmamış mıydı acaba? Ayrılmamıştır, belki de ayrılmıştır. Bununla birlikte, kadın mert komiyi de kıskanıyor gibiydi; öyle ki genç adam kendisiyle biraz konuşmak isteyince, Vatnaz bitişik odaya geçerlerken komiye de gelmesini işaret etti. Bin frank masaya dizildiğinde, Vatnaz bir de faizini istedi.

"Değmez," dedi Dussardier.

"Sen susar mısın!"

Böylesine mert bir delikanlının pısması, kendi durumunu haklı çıkardığı için Frédéric'in çok hoşuna gitti. Senedi getirip Mareşal'e teslim eden Frédéric, ona Bn. Arnoux'da yaşanmış olan rezaletten bir daha asla söz etmedi. Ama o günden başlayarak Rosanette'in tüm kusurları gözüne batar oldu.

Mareşal'in zevki gelişmemişti ve gelişeceği de yoktu, akıl al-

196) Şenlikli ziyafet anlamına gelen Ingilizce sözcük. (Ç.N.)

maz derecede tembeldi, bir vahşi ancak onun kadar cahil olabilirdi, Doktor Desrogis'i çok ünlü biri sanacak derecede cahildi; doktoru ve eşini, "evli oldukları için" evinde, birlikte ağırlamaktan gurur duyuyordu. Cılız bir sesi olan kızcağız Matmazel Irma'nın yaşamı konusunda ukalaca akıl hocalığı etmeye pek hevesli Rosanette, Irma'nın birlikte yaşadığı, eski gümrük memurlarından ve "çok iyi bir insan" olan, ayrıca iskambil oyunlarındaki ustalığıyla tanınmış sevgilisine "Şişko Köpeciğim"[197] adını takmıştı. Frederic onun ikide birde kullandığı "Havacıva! Chaillot Müzesi'ne! Asla anlaşılamadı vb." gibi aptalca sözlerine dayanamaz olmuştu; bir de her sabah bibloların tozunu almak için eline eski beyaz eldivenini giymekten asla vazgeçmemesine! Frederic'in asla kabullenemediği bir şey de, ücretinin ödenmesi sürekli ertelenen, hatta gerektiğinde kadına ödünç para veren hizmetçiye karşı Rosanette'in davranış tarzıydı. Hesap görme günlerinde iki mahalle karısı gibi birbirlerine girerlerdi ve sonra da sarılıp barışırlardı. Frederic'le Mareşal baş başa kaldığında hüzünlü bir hava esiyordu artık. Böylece, Bn. Dambreuse'ün akşam yemeklerinin yeniden başlaması Frederic'i rahatlattı.

Bu kadın hiç değilse onu eğlendiriyordu! Sosyete entrikalarını bilir, büyükelçi atamalarından haberi olur ve terzi yamaklarını tanırdı; kazara ağzından beylik bir görüş kaçmış olsa bile bu öyle uygun bir kalıba sokulmuş olurdu ki, herkes onu ya bir saygı tümcesi ya da bir şaka olarak alırdı. Birbiriyle konuşan yirmi kişinin ortasında görecektiniz Bn. Dambreuse'ü: Tümüyle birden iletişim kurar, tehlikeli olan şeyleri kendine değdirmeden, her konuşandan kendi istediği yanıtı almayı bilirdi! Onun anlattığı en basit şeyler, birer iç dökme gibi gelirdi insana; en hafif gülümseyişi insana hayal kurdururdu; kısacası kadının öyle

197) Fr. *Mon gros loulou*: "Küçük köpek" anlamına gelen *loulou* sözcüğü, 1830'dan sonra, "oğlan, oğlan çocuğu" anlamında kullanılıyordu. (Ç.N.)

bir çekiciliği vardı ki, her gün üzerinde taşıdığı nefis kokuya benzeyen, karmaşık ve anlatılamaz bir şeydi. Frederic onunla birlikteyken hep birşeyler keşfetmenin zevkini duyardı; oysa kadını her zaman berrak sulardaki yansılar gibi bir dinginlik içinde bulurdu. Peki ama, yeğenine karşı davranışlarındaki o soğukluk niyeydi? Hatta ara sıra genç kıza çevrilen bir anlık, tuhaf göz atmaları oluyordu.

Evlilik ortaya atılır atılmaz, Bn. Dambreuse "sevgili yavrunun" sağlığını öne sürerek kocasının düşüncesine karşı çıkmış ve genç kızı apar topar Balaruc Kaplıcaları'na götürmüştü. Ordan döner dönmez de başka bahaneler bulundu: Damat adayı henüz bellı bir mevkie gelmiş değildi ve gözbebeği bu genç, havai görünüyordu, biraz beklemekle yitirecekleri bir şey yoktu ki. Martinon bekleyeceğini söyledi. Ve kendisi harika davranışlarda bulundu: Frederic'ten övgüyle söz etti. Dahası Frederic'e, Bn. Dambreuse'ün nelerden hoşlanıp nelerden hoşlanmadığı konusunda ipuçları verdi; hatta yeğeninden öğrendiğine göre, teyzenin Frederic'ten hoşlandığını da çıtlattı ona.

B. Dambreuse'e gelince, kıskançlık etmek şöyle dursun genç dostuna yakın ilgi gösteriyor, çeşitli konularda onun görüşünü alıyordu ve hatta geleceği konusunda kaygılanıyordu, öyle ki günün birinde, B. Roque'un adı geçtiğinde, Frederic'in kulağına eğilip işini bilir bir havayla:

"İyi ettiniz," deyivermişti.

Ve bu evde, Cecile, Miss Johnson, hizmetçiler, kapıcı, Frederic'e çok iyi davranıyordu. Her akşam, Rosanette'i evde yalnız bırakıp buraya gelmeye başlamıştı. Anne olmayı beklerken, daha ağırbaşlı, ama hafif mahzun bir hava gelmişti Rosanette'e, sanki kimi kaygıları yüzünden azap çekiyormuş gibiydi. Sorulan tüm sorulara aynı yanıtı veriyordu:

"Sana öyle geliyor! Iyiyim ben!"

Eskiden imzaladığı senet meğerse bir değil beş adet imiş. Birincisi ödendikten sonra Frédéric'e gerisini söylemeye dili varmamıştı ve kalkıp Arnoux'lara gitti. Arnoux ise, Languedoc yöresindeki kentleri havagazıyla aydınlatma projesinden (ne harika projeydi ama!) elde edilecek kârın üçte birini Rosanette'e vereceğini yazılı bir belgeyle bildirmişti, ancak ortaklarla yapılacak toplantıdan önce bu mektubu ortaya çıkarmamasını önerdi; bu toplantıya gelince, haftadan haftaya boyuna erteleniyordu.

Ne var ki Mareşal'in paraya gereksinimi vardı. Ölürdü de bu parayı Frédéric'ten istemezdi. Ondan para almak istemiyordu. Çünkü bu, aşklarını çirkinleştirirdi. Zaten genç adam evin giderlerini karşılıyordu; gelgelelim Dambreuse'lere gitmeye başlayalıdan beri, aylık küçük bir araba kiralaması ve öbür kaçınılmaz harcamalar, metresine daha çok para ayırmasına olanak vermiyordu. Bir-iki kez Frédéric eve alışılmamış saatlerde döndüğünde, kapı aralarından geçiveren erkek sırtları görür gibi oldu; ayrıca Mareşal, nereye gittiğini söylemeden sık sık çıkıp gidiyordu. Genç adam bu konuyu fazla kurcalamak istemedi. Nasıl olsa yakında kesin bir karar verecekti. Çünkü apayrı bir yaşam hayal etmekteydi o, daha eğlenceli ve üstün bir yaşam. Zaten gönlünde yatan bu istek nedeniyle, Dambreuse konağına karşı daha hoşgörülü davranıyordu.

Poitiers Sokağı'nda küçük, candan bir bürocuk... Frédéric orda büyük M. A.'ya, ünlü B.'ye, derin C.'ye, usta konuşmacı Z.'ye, değeri ölçülemez Y.'ye, Merkez Sol'un ihtiyar tenorlarına, Sağ'ın yiğitlerine ve Orta Yol'un geri kafalı moruklarına rastladı, yani bu komedinin hiç eksik olmayan insancıklarına... Frédéric onların pis pis konuşmalarına, bayağılıklarına, kinlerine, kötü niyetlerine –Anayasa'ya oy verip de şimdi onu yıkmaya çalışan

tüm bu insanlara– şaşakaldı; ama nasıl da uğraşıyorlar, ne bildiriler, ne yergiler, ne yaşam öyküleri yazıp ortaya atıyorlardı; Hussonnet'nin yazdığı Fumichon'un yaşamöyküsü harika olmuştu. Nonancourt taşrayı gezip propaganda yapmaktaydı, B. de Grémonville kilise adamları üzerinde sürdürüyordu çalışmalarını, Martinon ise genç burjuvaları alaya almayı iş edinmişti. Her biri kendi olanaklarına göre elinden geleni yaptı, Cisy bile. Vikont artık gün boyu daha önemli işlere kafa yoruyor, *kabriyole* arabasıyla parti yararına koşturup duruyordu.

B. Dambreuse, bir barometre gibi sürekli partinin iniş çıkışlarını yansıtıyordu. Bir halk adamının sözü olan "Şiir yetiversin artık!" demeden Lamartine'i ağzına almazdı. Cavaignac onun gözünde bir hain olup çıkmıştı. Üç aydır hayranlık duyduğu Cumhurbaşkanı gözünden düşmeye başlamıştı (onda "yeterli enerji"yi göremediğini söylüyordu hep); ama kendisi hep bir kurtarıcıya gereksinim duyan biri olduğundan Konservatuvar Olayı'ndan[198] beri minnet duyguları Changarnier'ye yönelmiş durumdaydı: "Iyi ki Changarnier... umut ederiz ki Changarnier... Changarnier sağ oldukça..."

Yazar olduğu kadar düşünür olarak da belirmiş bulunan B. Thiers, sosyalizme karşı yazdığı kitabıyla, en başta göklere çıkarılan kişi olmuştu. Mecliste, düşünürlerden pasajlar okuyan Pierre Leroux'ya kahkahalarla gülünüyordu. Falanster[199] kuyruklarıyla dalga geçiliyordu. *Foire aux idees*'ye[200] gidilip alkışlanıyordu ve yazarlar Aristophanes'le kıyaslanıyordu. Herkes gibi Frederic de gitti.

198) Changarnier, 1849'da çıkan isyanı bastırmasıyla, Conservatoire des arts et des métiers'ye sığınmış bulunan Ledru-Rollin'in yaşamını kurtarmış oldu.
199) Fransız iktisatçı Charles Fourier'nin (1772-1837) kurduğu eşitlikçi düzenden söz ediliyor: Belli bir alan (*phalange*) üstünde yaşayan emekçiler (*phalanstères*) birlikte çalışıp elde ettikleri geliri eşit biçimde paylaşarak ortak bir yaşam sürüyorlardı. (Ç.N.)
200) Cumhuriyeti alaya alan güldürü serisi. (Ç.N.)

Boş siyaset lafları ve güzel yemekler genç adamı ahlaksal gevşemeye götürüyordu. Bu kimseleri pek sıradan bulmasına karşın onlarla düşüp kalkmak gururunu okşuyordu ve için için burjuvalar arasında itibar kazanmayı istiyordu. Bn. Dambreuse gibi bir sevgilisi olursa, bu onu gerektiği yere oturturdu.

Ne gerekiyorsa yapmaya başladı.

Kadın gezinti yaparken delikanlı aniden yoluna çıkıveriyor, tiyatroda ise, kalkıp onu selamlamaya gidiyordu; kiliseye gittiği saatleri bildiğinden, kendisi de o saatlerde gidip bir sütunun ardında, hüzünlü bir pozda yer alıyordu. İlgi çekici şeyleri birbirine duyurma, bir konser için bilgi edinme, aralarında kitaplar ya da dergiler alıp verme vesilesiyle birbirlerine sürekli küçük pusulalar yazıp gönderiyorlardı. Düzenli gece ziyaretlerinin dışında, Frederic kimi zaman akşama doğru da kadını görmeye gidiyor ve yolunun her aşamasında duyduğu sevinç giderek büyüyordu: İlk önce ana kapıdan giriş, avludan geçip sofaya geliş, art arda iki salonu geçtikten sonra, işte bir mezar gibi suskun ve ana rahmi gibi ılık kadın odası. İnsan bu odadaki çeşit çeşit şey arasında, şifoniyerler, ısı siperleri, kadehler ve lake, bakalit, fildişi, malakit tepsiler, sık sık yenilenen pahalı ufak tefek şeyler arasında mobilya kapitonelerine çarpıyordu. Basit şeyler de vardı: Kağıtlar uçmasın diye üstüne konulan, Etretat sahilinden getirilmiş üç çakıl taşı, bir Çin paravanına asılı Friz'li kadın bonesi gibi. Ancak tüm bu nesneler birbiriyle uyum içindeydi; hatta insan tüm olarak bunlardaki soyluluktan etkileniyordu: Tavanların yüksek oluşunun, kapı perdelerinin zengin dökülüşünün ve taburelerin yaldız sürülmüş çubukları üstünde sallanan uzun ipek saçakların rolü olmalıydı bu etkilenmede.

Genç adam geldiğinde, Bn. Dambreuse, hemen hemen her zaman pencere aralığını süsleyen çiçekliğin yanına konmuş küçük

fiskos kanapesinde otururdu. Frédéric ise ruletli kocaman bir pufun üstünde, ona olabildiğince gerçeğe uygun iltifatlar ederdi, o da başı hafifçe yanda, gülümseyerek bakardı delikanlıya.

Bn. Dambreuse'ü heyecanlandırmak ve onun hayranlığını kazanmak için tüm ruhunu katarak sayfalarca şiir okurdu ona. Kadın, bir çekiştirme tümcesiyle ya da basit bir gözlemini aktarmak için durdururdu Frédéric'i; söyleşirlerken, söz dönüp dolaşıp hep Aşk konusuna gelirdi! İki insanın birbirine âşık olmasının nedenini sorarlardı birbirlerine, acaba kadınlar aşkı erkeklerden daha mı çok duyarlardı? Peki, ikisinin duyuşları arasında nasıl bir fark vardı? Frédéric kendi görüşünü söylerken, yavan ve kaba olmamaya çalışıyordu. Aralarında, kimi zaman hoş, ama kimi zaman usanç verici bir dalaşma gibi oluyordu bu.

Frédéric Bn. Dambreuse'le birlikteyken, tüm varlığıyla bir esrikliğe ulaşıp Bn. Arnoux'ya doğru kanatlandığını duyamadığı gibi, Rosanette'in yanında ilk zamanlarda tattığı o neşeli şaşkınlığı da bulamıyordu. Ne var ki bu kadını, soylu, zengin ve de dindar olduğu için, elde edilmesi güç ve normalin dışında bir şey gibi, tüm varlığıyla istiyordu, çünkü onun, tıpkı az bulunur dantelaları gibi, ince ince duyguları olduğunu düşünüyordu, derisinin üstüne sarkıttığı muska ve nazarlıkları olduğu gibi, bir ahlak çöküntüsüyle iç içe bulunan ar-haya duyguları vardı.

Genç adam eski aşkından yararlandı. Bir zamanlar Bn. Arnoux için duymuş olduğu şeyleri sanki Bn. Dambreuse'den ve şimdi esinlenmiş gibi ona anlattı: Aşkıyla sararıp solmalarını, yaşadığı kaygıları ve kurmakta olduğu hayallerini. Bn. Dambreuse ise, bunları böyle şeylere alışık biri gibi dinliyor ve kabul ediyordu. Ancak delikanlıyı kesin biçimde itmeden ona hiçbir şey vermiyordu; böylece, Martinon Cécile'le evlenemediği gibi, Frédéric de Bn. Dambreuse'ü kendine âşık edemiyordu. Kadın, yeğe-

nine âşık görünen delikanlının işini bitirmek için, onu servet avcılığıyla suçladığı gibi, kocasından onu sınamasını rica etti. B. Dambreuse de Martinon'a, Cecile'in fakir bir anne-babanın yetimi olduğunu, hiçbir servet "umudu" olmadığı gibi, drahomasının da bulunmadığını anlattı.

Martinon bunun gerçekdışı olduğu kanısındaydı, öte yandan gerilemek için artık çok geçti, ya da o aptalca inatlarından biri tutmuştu –ilk bakışta kendisini aptal durumuna düşürmekle birlikte, aslında bir dâhi olduğunu gösteren bir davranıştı bu– ve on beş bin franklık kendi baba mirasıyla gül gibi geçinip gidebilecekleri yanıtını verdi. Banker hiç beklemediği bu tokgözlülük karşısında duygulanarak, Martinon için kefalet akçesi yatırarak damat adayına bir iş bulacağına söz verdi ve Mayıs 1850'de Cecile'le Martinon evlendiler. Balo olmadı. Hemen o akşam yeni evliler İtalya'ya hareket ettiler. Ertesi gün Frederic Bn. Dambreuse'ü görmeye gitti. Onu her zamankinden daha solgun buldu. Kadın, önemsiz bir-iki konuda Frederic'e ters ters yanıtlar verdi ve haşin davrandı. Zaten erkeklerin tümü bencil yaratıklar değil miydi?

Ama içlerinde özveriyle bağlananlar da vardı, örneğin kendisi tek başına alındığında.

"Hadi canım! Al birini vur birine!"

Gözkapakları kırmızı kırmızıydı; ağlıyordu Bn. Dambreuse. Sonra, gülümsemeye çalışarak:

"Özür dilerim! Haksızlık ettim! Aklıma üzüntülü bir düşünce gelmişti de..." dedi.

Genç adam hiçbir şey anlamış değildi.

"Önemi yok! Ben kendisini daha güçlü bir kadın sanırdım, meğer değilmiş," dedi Frederic içinden.

Bn. Dambreuse zilin ipini çekip bir bardak su istedi, yalnız-

ca bir yudum içti, bardağı geri verdi ve sonra hizmetçilerin doğru dürüst çalışmadığından yakındı. Frederic kadını eğlendirmek için kendini ona hizmetçi olarak sundu: Pekala tabak-çanak verebilir, mobilyaların tozunu alabilir, gelen gideni haber verebilirdi; oda hizmetçiliği yapar, gerçi modası geçmişti ama, onun üniformalı uşağı olurdu. Horoz tüyünden şapkasıyla, arabasının ardında durmayı ne kadar isterdi.

"Ve kolumun üstünde küçük bir köpekle, nasıl da izlerdim sizi adım adım, haşmetle!"

"Bakıyorum, şen şakraksınız!" dedi Bn. Dambreuse.

"Her şeyi ciddiye almak delilik değil midir?" dedi Frederic. "Yeryüzünde var olan sefaletler yetmezmiş gibi, yenilerini mi yaratmalı? Hiçbir şey uğrunda acı çekmeye değmez." Bn. Dambreuse kaşlarını, belli belirsiz onay verir gibi kaldırdı kaldı.

Bu duygu beraberliğinden yüreklenen Frederic daha bir ataklaştı. Geçmişin hayal kırıklıkları şimdi ona her şeyi daha açık seçik gösteriyordu. Ve şöyle devam etti:

"Dedelerimiz bizden daha iyi yaşıyorlarmış. Niye içimizdeki itkiye göre hareket etmiyoruz? Aşk, aslında, o kadar da önemli bir şey değil ki..."

"Ama bu söylediğiniz ahlaksızlık!"

Bn. Dambreuse şimdi yine fiskos kanapesine oturmuştu. Frederic gelip onun ayaklarının dibine, kanapenin kıyısına oturdu.

"Yalan söylemekte olduğumu görmüyor musunuz! Çünkü kadınların hoşuna gitmek için ya bir soytarı kaygısızlığı sergileyeceksin, ya da tragedyalardaki gibi ateş püsküreceksin! Bir kadına sade bir dille kendisini sevdiğinizi söylediğinizde, sizi hemen alaya alır! Ben kadınları bu abartılarla eğlenir görmekle, gerçek aşkın kutsallığına ters düştüklerini sanıyorum; insan gerçek aşkı nasıl dile getireceğini bilmez oluyor, hele kadınların

önünde... fazla zeki kadınların..."

Bn. Dambreuse yarı kısık kirpikleri arasından bakıyordu ona. Delikanlı kadının yüzüne doğru eğilirken, sesini alçaltıyordu.

"Evet! Beni korkutuyorsunuz! Belki size saygısızlık ettim... Bağışlayın... Size bunları söylemek istemezdim! Benim suçum değil! Çünkü öyle güzelsiniz ki!"

Bn. Dambreuse gözlerini kapadı ve genç adam zaferi bu kadar kolay kazanmasına şaştı. Bahçede gevşek gevşek titreşen ulu ağaçlar birden duruverdi. Gökyüzü kıpırtısız bulutlardan uzun uzun ve kırmızı kırmızı çizildi. Ve sanki evrendeki her şey askıya alındı. O sırada Frederic'in aklına, böyle suskunlukların yaşandığı akşamlar geldi, belli belirsiz. Peki nerede görmüştü onları?...

Delikanlı diz çöküp elini eline aldı ve ona aşkının sonsuza dek süreceğine yemin etti. Daha sonra Bn. Dambreuse, Frederic'in konuşmasını keserek verdiği bir işaretle fısıldadı:

"Akşam yemeğine bekliyorum! Baş başa olacağız!"

Merdivenleri inerken Frederic, sanki sıcak seraların hoş kokulu atmosferiyle sarılmış başka bir adam olmuştu ve yasak aşklarla büyük entrikaların yaşandığı asillere ait o üstün dünyaya kesin olarak ayak basmış gibiydi. Bu dünyada en baş yeri tutabilmek içinse, tam bu kadın gibi bir kadının olması yeterliydi. Kuşkusuz güce ve eyleme doymayan, evlendiği orta halli adama olağanüstü destek sağlayan kadın, onu getirdiği noktada yönlendirecek çok güçlü birini mi arzuluyordu? Frederic için açılmayacak kapı yoktu artık. Ve şimdi at üstünde iki yüz fersah yol alabilir, geceleri uyumadan, yorgunluk nedir bilmeden günlerce çalışabilirdi, bu nedenle yüreği gururla dolup taşıyordu.

Kaldırımda, eski püskü paltosuna bürünmüş önünden giden ve yüzü yerde yürüyen bir adamın öyle bunalmış bir hali vardı ki, Frederic durup bir daha baktı ona. Öteki de kafasını kaldır-

dı o sırada. Deslauriers'ydi bu. Çekingen davranıyordu. Frederic koşup onun boynuna sarıldı.

"Ah benim sevgili dostum! Nasıl olur! Sensin, ha!"

Frederic ona sorular sora sora, alıp evine götürdü.

Ledru-Rollin'in eski komiseri her şeyi anlattı. İlk önce çektiği azapları: Bir yandan tutuculara kardeşlik derken, sosyalistlere de yasalara saygı diyordu; birinciler ona ateş etmişlerdi, ikinciler ise asmak için önüne ipi koymuşlardı. Haziran sonrası birdenbire azledilmişti. Ve kendini bir komplonun içinde buluvermişti: Şu Troyes'da el konulan silahlar. Delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştı. Ama eylem komitesi onu Londra'ya yollamıştı ve orada, bir şölen sırasında öbür kardeşlerle sille tokat kavga çıkmıştı. Ve Paris'e geri döndüğünde...

"Ama niye bana çıkıp gelmedin?"

"Evde hiç bulunmuyordun ki! Senin kapıcının da gizemli bir hali vardı, ne düşüneceğimi bilemez oldum; hem yenik durumda karşına gelmeyi de istemiyordum."

Demokrasi kapılarını çalmış ve kalemiyle, konuşmasıyla, girişimleriyle demokrasiye destek verebileceğini belirtmiş, ama tüm kapılar yüzüne kapanmıştı. Ona güvenmiyorlardı çünkü; ayakta durabilmek için saatini, kıtaplığını, sırtındaki çamaşırı satmıştı.

"Senecal'le birlikte Belle-Isle dubaları üstünde gebermek varmış!"

O sırada kravatıyla uğraşmakta olan Frederic, bu habere pek heyecan göstermedi.

"Ya! Demek Senecal'ımız oraya sürgün edildi!"

Deslauriers, duvarlara gıptayla bakarken yanıt verdi:

"Herkes senin gibi şanslı olamaz ki!"

"Senden özür diliyorum," dedi Frederic, dostunun yaptığı

anıştırmaya dikkat bile etmeksizin... "Akşam yemeğine davetliyim de. Sana yemeğini yedirirler. Canın ne istiyorsa söyle onlara! Yatağımda da yatabilirsin."

Böyle eksiksiz bir yakınlık karşısında Deslauriers acılarını unuttu.

"Senin yatağın mı? Ama... seni rahatsız ederim!"

"Yok canım! Başka yatağım da var benim!"

Avukat gülerek: "Ya! Çok güzel! Peki kiminle yiyorsun akşam yemeğini?" dedi.

"Bn. Dambreuse'le. Evinde."

"Yani... acaba... demek istediğin şey...?"

"Fazla meraklısın," dedi Frederic ve o gülümsemesiyle, dostunun aklından geçen şeyi doğrulamış oldu.

Sonra duvar saatine bakıp, yine yerine oturdu.

"İşte böyle! Benim halk savunucusu dostum, ama insan umudunu asla yitirmemeli!"

"Aman! Umrumda değil artık!"

İşçilerden nefret ediyordu avukat... onlardan az mı çekmişti, başlı başına bir taşkömürü yatağı olan şu taşra yöresinde çalışırken! Her maden işletme kuyusunun ayrı bir geçici hükümeti vardı ve her biri kendine göre buyruklar veriyordu ona.

"Nerde olursa olsun, tutumları bir hoştu zaten: Lyon'da, Lille'de, Le Havre'da, Paris'te. Çünkü ithal ürünlere karşı çıkan sanayicilere bakıp, bu baylar da yabancı işçilerin sınırdışı edilmesini, yani İngiliz, Alman, Belçikalı ve Savoie'lı işçilerin kovulmasını istiyorlardı! Aralarında vardıkları anlaşmaya gelince, bu ne getirdi? Restorasyon döneminde kurdukları *compagnonnage*[201] neye yaradı? 1830'da, ulusal muhafız birliğine katılmasına katıl-

201) İkinci Restorasyon döneminde işçiler kendi aralarında örgütlenerek, karşılıklı yardım ve mesleksel gelişmeye destek amacıyla, *compagnonnage* olarak bilinen birleşmeye gittiler. (Ç.N.)

dılar da, birliğe egemen olma sağduyusunu bile gösteremediler! Ve 48 olayının hemen ertesi günü, tüm işçi birlikleri, her biri kendi meslek flamasını eline alarak ortalara dökülmediler mi! Hem de kendileri için, bir tek onlar adına konuşacak, halk temsilcileri isteyecek kadar ileri gittiler! Yalnızca şekerpancarı konusuyla ilgilenen pancar temsilcileri gibi! –Aman bıktım bu tuhaf adamlardan ben... önce Robespierre'in darağacı önünde eğildiler, sonra Imparator'un çizmeleri önünde, daha sonra da Louis-Philippe'in şemsiyesi önünde. Önlerine bir lokma ekmek atanın sonsuza dek kulu kölesi olan adi herifler! Talleyrand ve Mirabeau için satılık adamlar diye kıyametler koparıldı, ama alt sınıftan bir komisyoncu, satış başına kendisine üç frank getirecek bir tarife uğruna, elli santime vatanı bile satardı! Ah, ah! Ne büyük yanlış yaptık biz! Yakacaktık ki Avrupa'nın dört bucağını!"

Frédéric ona yanıt verdi:

"Bunun için gereken kıvılcım eksikti! Çünkü sizler, her biriniz sade birer küçük burjuva idiniz, en iyileriniz ise, ne oldum delisi olmuş birer ukala! İşçilere gelince, sizden yakınmakta haklılar; çünkü onlar için Hazine-i Hassa'dan koparmayı başardığınız ve adice binbir dalkavukluk ederek aktardığınız bir milyonun dışında, bolca laf üretmekten başka ne yaptınız işçiler için! İşçinin sicil defteri, patronun elindedir, işçi ise, ücretini almasına karşın (adalet karşısında bile) sözü geçmediğine göre, patronun aşağısında kalmaktadır. Bir yerde cumhuriyet bana eskimiş görünüyor. Kim bilir? Belki de İlerleme'yi aristokrasi sınıfı gerçekleştirecek? Ya da bir adam çıkar, bunu yapar? Girişim hep tepeden inme olur zaten! Kim ne derse desin, halk henüz yetkin değil."

"Belki de haklısın," dedi Deslauriers.

Frédéric'e bakılırsa, vatandaşların büyük çoğunluğu savaş-

mak istemiyordu (kendisi Dambreuse malikanesinde bulunmakla, bu alanda bilgisini arttırmıştı) ve şans tümüyle tutucu sınıftan yanaydı. Bununla birlikte partide yeni adam kıtlığı çekiliyordu.

"Keşke adaylığını koysaydın, eminim ki..."

Sözünü bitirmedi. Deslauriers anlamıştı çünkü, iki elini birden alnından geçirdi; sonra birden:

"Ya sen? Hiçbir engelin yok. Niye milletvekili olmayasın?" İki aşamalı bir seçimin sonunda, L'Aube beldesinde boş bir adaylık vardı. B. Dambreuse Yasama Meclisi'ne yeniden seçildiğine göre, bir başka arondismana geçmiş oluyordu. "Istersen ben bu işle ilgilenirim?" Deslauriers'nin tanıdığı bir çok meyhaneci, öğretmen, doktor, noter ya da avukat yardımcısı ve patron vardı. "Hem köylüler, ne dense ona inanırlar!"

Frederic gönlünde yatan hırsın yeniden alevlendiğini hissetti.

Deslauriers sözlerine ekledi:

"Eh, bana da Paris'te bir iş bulursun artık."

"O! Arada B. Dambreuse olduktan sonra, bu hiç de zor olmaz."

"Söz taşkömüründen açılmışken," dedi avukat, "B. Dambreuse'ün o koca şirketi n'oldu acaba? Tam o tür bir işim olmasını isterdim! Hem bağımsız kalabilir, hem de onlara yararlı olurdum."

Frederic onu üç gün içinde bankere götüreceğine söz verdi.

Bn. Dambreuse'le baş başa yemek şahane bir şey oldu. Masanın öbür başında, tam karşısına oturan Bn. Dambreuse, asılı lambanın ışığında, bir çiçek sepetinin üstünden ona gülümsüyordu; pencere açık bırakıldığı için yıldızları görebiliyorlardı. Kuşkusuz, açık verirler diye kendilerine pek güvenemediklerinden fazla konuşmadılar; ancak hizmetçiler arkalarını döner dönmez, dudaklarının ucuyla birbirlerine öpücük gönderiyorlardı.

Genç adam ona adaylığını koymaya niyetli olduğunu söyledi. Bn. Dambreuse bunu destekledi, hatta B. Dambreuse'ün yardımını sağlayacağına söz verdi.

Gece ziyaretlerine gelen birkaç dost hem aileyi kutladılar, hem de allah kavuşturusun dediler: Yeğeninin ayrılığına dayanmak bayağı zor olmalıydı Bn. Dambreuse için? Yeni evlilerin yolculuğa çıkmaları da iyi olmuş denildi; ileride çoluk çocukla ayakları bağlandığında sıkıntı çekerlerdi! Ama İtalya hiç de insanın beklediği gibi değildi ki. Sonuçta, onlar şimdi hayal kurma yaşındaydılar! Balayı da her şeyi güzel gösterirdi zaten! En son giden B. de Gremonville'le Frederic oldu. Diplomat bir türlü kalkıp gitmiyordu. Ancak geceyarısı kalktı. Bn. Dambreuse Frederic'e, diplomatla birlikte gitmesini işaret etti ve söz dinlediğinden ötürü elini sıkarak ona teşekkür etti: Bu el sıkışı ise her şeyden daha tatlıydı!

Mareşal Frederic'i karşısında görünce bir sevinç çığlığı attı. Tam beş saattir yolunu bekliyordu. Frederic gerekçe olarak, Deslauriers'nin yararına bir iş için böyle geciktiğini söyledi. Genç adamın yüzünde bir zafer havası, bir hale vardı ki Rosanette'in gözleri kamaştı.

"Herhalde siyah sana çok yakışır ya, ondan," dedi. "Ama seni hiç bu kadar yakışıklı görmemiştim! Ne hoşsun böyle!"

Rosanette, yüreğinden taşan bir sevgiyle, içinden yemin etti: Açlıktan ölse bile, bundan sonra, ne olursa olsun, bir başka erkeği olmayacaktı!

Yaşarmış o güzel gözleri böylesine güçlü bir tutkunun ateşiyle cıvıl cıvıl olunca, Frederic onu yakalayıp dizlerinin üstüne çekti ve içinden, tam ahlaksızlığının dumanı üstünde zaferine alkış tutarken, "Ne aşağılık herifim ben!" dedi.

4

B. Dambreuse, tam Deslauriers'nin kendisiyle tanıştırıldığı gece, taşkömürü işini canlandırmayı düşünmüştü. Ama, bir çok şirketin tek bir şirket adı altında birleştirilmesine hiç de iyi gözle bakılmıyordu ve sanki bu tür işletmelere çok büyük sermayeler gerektiği unutularak, tekelciliğe karşı veryansın ediliyordu!

Deslauriers, önceden Gobet'nin kitabını ve B. Chappe'ın *Journal des mines*'de (Maden Ocakları Dergisi) çıkan makalelerini okuyup da gelmişti ve konuyu çok iyi biliyordu. 1810 yasasıyla, imtiyaz sahibi lehine, kesin bir hak tanındığını B. Dambreuse'e gösterdi. Aslında bu girişim, demokratik bir renk altında da sunulabilirdi: Maden ocağı şirketlerinin birleşmesine karşı çıkmak, ortaklık kurma ilkesini zedelemek demekti.

B. Dambreuse ona bir önerge hazırlaması için gerekli notları verdi. Çalışmasının karşılığını ödemeye gelince, tam net şeyler söylememekle, çok daha iyi vaatlerde bulunmuş oluyordu.

Deslauriers Frederic'in evine geldi ve görüşmeyi ona aktardı. Ayrıca, çıkıp giderken, merdivenin alt başında Bn. Dambreuse'ü görmüştü.

"Vay be! Seni kutlarım!"

Ardından, seçimleri konuştular. Birşeyler yaratmak gerekiyordu.

Üzerinden üç gün geçmişti ki, Deslauriers elinde gazetelerde yayımlanacak bir yazıyla çıktı geldi: Bu tanıdık mektupta, B. Dambreuse Frédéric'in adaylığını onaylıyordu. Böylece bir tutucunun desteğini almanın yanı sıra bir kızıl tarafından önerilmiş olan bu adaylığın başarı şansı yüksekti. Peki, özene bezene hazırlanmış bu şaheser mektuba (!) kapitalist kişi nasıl atmıştı imzasını? Deslauriers, hiç çekinmeden ve kendi girişimiyle, mektubu götürüp Bn. Dambreuse'e göstermişti. O da çok beğendiğini söyleyerek yazıyı almış ve işin gerisini kendisi halletmişti.

Dostunun bu girişimi Frédéric'i şaşırttıysa da, davranışı onayladı. Daha sonra baktı ki Deslauriers B. Roque'la görüşmeye başlamıştı, ona hemen Louise'le olan durumunu anlattı.

"Sen onlara kafana göre birşeyler bulup söyle, işlerimin karışık olduğunu, ama her şeyi düzene sokacağımı söyle; kızın yaşı henüz küçük, bekleyebilir!"

Deslauriers kalkıp gitti; Frédéric o anda kendini çok güçlü bir adam olarak gördü. Zaten bir gönenmişlik ve derin bir hoşnutluk duymaktaydı. Zengin bir kadına sahip olmanın sevincini bozacak hiçbir terslik yoktu; duygular ve ortam birbiriyle uyumluydu. Şimdi yaşamında, nereye baksa bir başka tatlılık buluyordu.

Herhalde en tatlı şey Bn. Dambreuse'ü kendi salonunda, bir sürü kişinin arasında seyretmekti. Örf ve âdetlere uygun davranışları delikanlının hayalinde daha başka hallerini çağrıştırıyordu; kadın soğuk bir ses tonuyla sohbet ederken, dili peltekleşerek kendisine mırıldandığı sevgi sözcüklerini anımsıyordu Frédéric; herkesin onun erdemli haline duyduğu saygının dolaylı olarak kendisine yansıdığını düşünmeye bayılıyordu ve zaman zaman şöyle haykırmak geliyordu içinden: "Ama ben onu sizden daha iyi tanıyorum! Benimdir o!"

Bu ilişki çok geçmeden çevrece onaylandı, benimsendi. Kış

boyunca, Bn. Dambreuse delikanlıyı sosyetede ordan oraya taşıdı.

Frederic hemen her zaman daha erken gelirdi; böylece onun, çıplak kollarıyla, elinde yelpazesi, saçlarının arasına serpiştirilmiş inci taneleriyle içeri girişini görmüş olurdu. Kadın hemen girmeyip eşikte bir an duraklardı (kapı kirişi onu çerçeve içine alınmış gibi gösterirdi o sırada) ve gözkapaklarını kısarak Frederic'in gelip gelmediğine bakarken kısa bir kararsızlık geçirirdi. Dönüşte delikanlıyı arabasına alırdı; yağmur başlardı vasistasları dövmeye; yayalar, birer gölge gibi kaynaşırlardı çamurların içinde; ve birbirine sokulmuş çift, olup bitenleri belli belirsiz fark eder, aldırış etmeden dudak bükerlerdi. Frederic şunu bunu bahane edip, dolu dolu bir saat odasında kalıp öyle giderdi.

Bn. Dambreuse bu ilişkiye iç sıkıntısından razı oldu. Ancak ne olursa olsun, bu son deneyimi ıskalanmış olmamaydı. Kadın büyük bir aşk istiyordu ve delikanlıyı övgülere, okşamalara boğuyordu.

Ona durup durup çiçek gönderiyordu; Frederic için elişi örtüyle kaplanmış özel bir sandalye yaptırdı; ona sigara tablası, yazı takımı, günlük yaşamda kullanması için binbir küçük şey armağan etti ki, kendisini anımsamadan, bağımsız, en ufak bir yaşantısı olmasın diye. Frederic ilk başta bu hoş jestlere bayıldı, ama bir süre sonra bunları doğal bulmaya başladı.

Bn. Dambreuse bir faytona atlayıp, bir pasajın girişine dek gidiyordu, pasajın öbür ucundan çıkıp, yüzünde çift kat tül, duvar diplerinden hızla kayarak Frederic'in nöbet tutmakta olduğu sokağa ulaşır ulaşmaz, delikanlı çabucak kadının koluna girip onu kendi evine sokuyordu. İki hizmetçi çıkıp dolaşıyorlar, kapıcı ise alışverişe gönderilmiş oluyordu; Bn. Dambreuse çevresine şöyle bir bakınıyordu; korkulacak hiçbir şey yoktu! Bu-

nun üzerine, vatanına kavuşmuş bir sürgün gibi iç çekiyordu. Şansları yaver gittikçe korkuları azalıyordu ve daha sık buluşmaya başladılar. Hatta bir akşam, Bn. Dambreuse balo kıyafetiyle çıkageldi. Böyle sürprizler tehlikeli olabilirdi; fazla yürekli davrandığı için Frederic ona çıkıştı; doğrusunu isterseniz, kadın pek hoşuna gitmemişti. Fazla açık dekoltesinden gördüğü göğsü çok sıskaydı.

Genç adam kendinden bile gizlediği gerçeği kabul etti: Duyularında yaşadığı hayal kırıklığı. Bu Frederic'in müthiş ateşli görünmesine engel değildi; gelgelelim o ateşi duymak için Rosanette'i ya da Bn. Arnoux'yu gözünün önüne getirmesi gerekiyordu.

Bu duygu körelmesi nedeniyle bağımsız düşünebiliyordu ve yüksek sosyetede iyi bir mevkie yükselme hırsı her zamankinden daha canlıydı. Ayağının altında böyle bir basamak varken, bundan yararlanmaktan doğal ne olabilirdi?

Ocak ayının ortalarına doğru bir sabah, çalışma odasına Senecal girdi. Frederic şaşkınlıktan çığlık atarken, öteki ona, Deslauriers'nin sekreteri olduğunu söyledi. Kendisine bir de mektup getirmişti. Haberler iyiydi ve Deslauriers kendisine ihmalkar davrandığı için çıkışıyordu; Nogent'a bir uğramak gerekiyordu.

Geleceğin milletvekili, hemen ertesi günü yola çıkacağını bildirdi.

Senecal onun adaylığı konusunda bir şey demedi. Kendinden ve memleket işlerinden söz etti.

İşler acınacak halde olmasına karşın, Senecal'ın sevindiği şeyler olmaktaydı; sonuçta Fransa komünizme doğru ilerlemekteydi. Her şeyden önce, yönetim kendiliğinden komünizme sürüklüyordu ülkeyi, öyle ya, her geçen gün devlet daha çok görevi üstlenmekteydi. Mülkiyet hakkına gelince, 48 anayasası, içer-

diği boşluklara karşın, mülkiyet hakkını koruyan bir anayasa değildi. Şöyle ki, kamu yararı söz konusu olduğunda, devlet kendine uygun görünen her şeyi alabilecekti. Senecal yetkeden yanaydı; Frederic onun konuşmalarında, Deslauriers'ye aktardığı kendine ait düşüncelerin abartılı biçimini buluyordu. Hatta cumhuriyetçi, kitlelerin güçsüzlüğünü haykıracak kadar ileri gitti:

"Robespierre küçük halk topluluğunun haklarını savunurken, XVI. Louis'yi Ulusal Konvansiyon'a taşıdı ve halkı kurtarmış oldu. Bir şeyin haklılığı, nasıl bir sonuç doğurduğuna bağlıdır. Varılan sonuç doğru olsun da, ona hangi yoldan gidilirse gidilsin. Öyle durumlar vardır ki, diktatörlük tek çıkış yoludur. Yaşasın dikta, yeter ki zorba iyi iş yapsın!"

Bu tartışma epey sürdü. Senecal kalkıp gideceği zaman, B. Dambreuse'un suskunluğunun Deslauriers'nin sabrını zorlamaya başladığını açıkça belirtti (ziyaretinin asıl nedeni buydu belki de).

Oysa B. Dambreuse hastaydı. Aileye yakın oluşundan ötürü, Frederic onu her gün yokluyordu.

General Changarnier'nin görevden uzaklaştırılması[202] bu kapitalist üzerinde şok etkisi yapmıştı. O gece, göğsünde müthiş bir yanma duymuştu ve tıkanır gibi olduğundan, uzanıp yatamaz hale gelmişti. Sülükler yapıştırıldı da hemen bir rahatlama sağlandı. Kuru öksürük geçti ve solunum normale döndü, sekiz gün sonra, et suyunu yudumlarken:

"Oh! Şimdi daha iyiyim," dedi, "desenize kefeni yırttık!"

"Bensiz gidemezdin zaten!" diye haykırdı Bn. Dambreuse; bu sözüyle, kocası ölürse kendisinin de yaşayamayacağına anıştırma yapmış oluyordu.

202) Changarnier monarşi yanlısı bilindiği için 1851'de görevden azledildi.

B. Dambreuse hiç yanıt vermedi, buna karşılık karısıyla âşığına yöneltilmiş öyle tuhaf bir gülümsemesi oldu ki, bunda hem boyun eğiş, hem hoşgörme, hem ince alay ve hatta bir tür nükte, neşeli denebilecek bir anıştırma bile vardı.

Genç adam Nogent'a gitmek istediyse de, Bn. Dambreuse buna karşı çıktı; hastalığın iniş çıkışlarına göre, Frederic paketleri bir bağlıyor, bir çözüyordu.

Çünkü B. Dambreuse'ün ağzından birdenbire çokça kan gelmişti. "Tıbbın kralları" konsültasyon yaptılarsa da yeni bir şey bulamadılar. Hastanın bacakları şişiyor, gücü giderek azalıyordu. Birkaç kez Cecile'i görme isteğini belirtti. Cecile, bir ay kadar önce vergi denetim görevlisi olarak atanan kocasıyla birlikte Fransa'nın öbür ucunda yaşıyordu. B. Dambreuse Paris'e getirtilmeleri için özel buyruk verdi. Bn. Dambreuse üç ayrı mektup yazdı ve bunları kocasına gösterdi.

Rahibeye bile güvenmeyen Bn. Dambreuse, kocasının başından bir saniye olsun ayrılmıyordu, uyku nedir bilmez olmuştu. Hasta yoklamaya gelip de adlarını kapıcıya yazdıranlar, gerekli bilgiyi, hayranlık duyarak Bn. Dambreuse'den alıyorlardı; yoldan gelip geçenler de sokağa ve pencere altlarına dökülen samana bakıp saygı duyuyorlardı.[203]

12 Şubat günü saat beşte, hastada korkunç bir kan tükürme başladı. Başında nöbet tutan doktor hastalığın ağırlaşma yoluna girdiğini haber verdi. Hemen koşup bir rahip çağırdılar.

B. Dambreuse günah çıkartırken, karısı ona uzaktan tuhaf tuhaf bakıyordu. Daha sonra genç hekim hastaya güçlü bir yakı uyguladı ve bekledi.

Lambaların mobilyalarla kesilen ışığı odanın değişik yerlerini farklı biçimde aydınlatıyordu. Yatağın ayakucunda dikilen Fre-

203) Ağır hasta bulunan evlerin çevresine, sokağın gürültüsünü kesmek için saman dökülürdü.

deric'le Bn. Dambreuse can vermekte olan hastaya dikkatle bakıyorlardı. Bir pencere aralığında, doktorla rahip alçak sesle sohbet ediyorlardı; iyi kalpli rahibe diz çökmüş, dualar mırıldanıyordu.

Sonunda hastanın boğazından bir hırıltı geldi. Elleri buz gibi oluyordu, benzi solmaya başlamıştı. Ara sıra uzunca bir soluk alıyordu, ama zamanla aralandı bu soluklar, anlaşılamayan bir-iki söz çıktı ağzından, gözleri dönmekteydi ve hafifçe bir soluk verdi ve başı yana, yastığa düşüverdi.

Odadakiler bir dakika kadar sessiz kaldılar.

Bn. Dambreuse cenazeye yaklaştı ve fazla bir çabaya gerek kalmadan, görev yapmanın yalınlığı içinde kocasının gözlerini kapattı.

Sonra iki kolunu yana açtı, zor tutulur çaresiz bir acıyla kasılan vücudu büküldü, doktorla rahibenin verdikleri destekle, ikisinin arasında çıktı odadan. Çeyrek saat sonra Frederic kadının odasına çıktı.

Bu odada, orayı dolduran kibar şeylerden yükselen tanımlanamaz bir koku duyuluyordu. Yatağın ortasına uzatılmış olan siyah bir entari, pembe renk yatak örtüsünü keskin bir bıçak gibi kesiyordu.

Bn. Dambreuse şöminenin bir ucunda, ayakta dikiliyordu. Frederic onun şiddetli acılar çektiğini sanmasa da biraz hüzünlü olduğunu düşünüyordu. Sesini titreterek sordu:

"Acı çekiyor musun?"

"Ben mi? Yok canım!"

Ve arkasını döndüğünde, entari gözüne ilişti, şöyle bir baktı; sonra delikanlıya dönüp, rahatına bakmasını söyledi.

"İstersen sigara içebilirsin! Burası benim evim!"

Ve derinden bir iç çektikten sonra:

"Oh, kutsal Meryem! Sıkıntıdan kurtuldum işte!"

Frederic buna şaştı. Kadının elini alıp öperken:

"Ama bizi engelleyen olmuyordu ki!" diye konuştu.

Aşklarının kolay bir aşk oluşuna yapılan bu anıştırma Bn. Dambreuse'ün gururuna dokunmuştu.

"Öyle ya! Sen ona bunun için ne iyilikler ettiğimi ve benim ne sıkıntılar çektiğimi nereden bileceksin!"

"Nasıl yani?"

"Tabii ya! Evleneli daha beş yıl olmadan, küçük bir kız çocuğun, yani o piçin aileye girmesi ve dibimde sürekli onu görmek güvenimi sarsmadı mı sanıyorsun? Ben olmasaydım, o kız yüzünden daha ne aptallıklar ederdi o!"

Böylece Frederic'e parasal durumunu açıkladı: B. Dambreuse'le evlilikleri mal ayrımı ilkesine dayalıydı. Bn. Dambreuse'ün babasından kalan üç yüz bin frangı varmış. B. Dambreuse yaptıkları akit gereği, eğer karısından önce ölecek olursa, ona on beş bin franklık gelirle birlikte, sahibi olduğu malikaneyi bırakmış olacaktı. Ne var ki kocası, bir süre sonra hazırladığı vasiyetnamede, tüm malvarlığını Bn. Dambreuse'e bırakıyordu; bu servet kadının bugünkü koşullarda aşağı yukarı öngördüğü rakamlarla, üç milyondan fazlaymış.

Frederic'in gözleri parladı.

"Nasıl, beklemeye değermiş, değil mi? Aslında bu servetin oluşmasında benim de katkım oldu. Bir yerde, kendi servetimin bekçiliğini yapmış oldum ben; yoksa Cecile beni haksızca soyardı."

"Peki neden gelmedi acaba babasının ölümünde?"

Bn. Dambreuse bu soru üzerine Frederic'i şöyle bir süzdükten sonra, sertçe:

"Ne bileyim ben? Kalpsiz olduğundan, kuşkusuz. O var ya!

Ben onu iyi tanırım! İşte zaten bu yüzden, paradan zırnık koklatmayacağım ona!" dedi.

Ama Cécile kendisi için dert değildi artık, en azından evlendikten sonra.

"Aman ne evlilik ya!" diyerek alaya aldı Bn. Dambreuse.

Bu aptal kıza fazla iyi davrandığı için kendine kızıyordu, kıskanç, çıkarcı ve ikiyüzlü kız... "Babasının kusurları tümüyle onda!" Kocasını gittikçe daha çok kötülüyordu. Böylesine sahtelik kimsede görülmezdi, zaten acımasız biriydi o, yüreği taştandı sanki. "Kötü adamdı o! Kötü adam vesselam!"

Herkes yanlış yapabilir, en aklı başında kimseler bile. Kini taştığı için, Bn. Dambreuse de yanlış yapmıştı işte. Karşısında berjer koltuğa oturmuş bulunan Frédéric, şoka uğramış gibi, düşünceliydi.

Kadın kalkıp usulca Frédéric'in dizlerine oturdu:

"Bir tek sen iyisin, ben yalnız seni seviyorum!"

Bn. Dambreuse delikanlıya bakarken yüreği eridi, sinirsel bir tepkiyle gözleri doluverdi ve şöyle mırıldandı:

"Benimle evlenir misin?"

Genç adam önce yanlış duyduğunu sandı. Bu servet kafasını bulandırmıştı çünkü. Kadın sesini daha yükselterek yineledi:

"Benimle evlenir misin?

Sonunda Frédéric gülümseyerek yanıt verdi:

"Bundan kuşkun mu var?"

Birden utandı ve ölüye yaptığı saygısızlığı onarmak için, onu gece tek başına beklemeyi üstlendi. Ama bu sofuca duyguyu kendine yediremediğinden, ilgisiz bir tavırla:

"Herhalde böylesi daha uygun olur," dedi.

"Evet, herhalde iyi olur," dedi kadın, "hizmetçiler açısından."

Yatağı yüklüğün içinden çekmişlerdi. Rahibe ayakucunda

oturuyordu; başucunda ise bir rahip duruyordu, bu başka bir rahipti, uzun boylu, sıska, İspanyol havalı ve bağnaz görünümlü biri. Başucu sehpasına beyaz bir peçete örtülmüştü ve üzerinde yanmakta olan üç şamdan vardı.

Frederic bir sandalye alıp oturdu ve ölüye baktı.

Benzi saman sarısıydı, ağzının kenarlarını belirginleştiren hafif kanlı bir köpük vardı. Bir fularla çenesi çekilmiş, örme bir yelek giydirilmişti, göğsüne çapraz konmuş kollarının arasında gümüş bir haç duruyordu.

Bitmişti artık, dur durak bilmeyen o hareketli yaşam! Az mı koşuşturmuştu o bürodan öbür büroya, az mı rakam dizmişti yan yana, az mı dolap çevirmişti, az mı rapor dinlemişti! Ne şarlatanca laflar, ne gülücükler, ne bel kırmalardı onlar! Öyle ya B. Dambreuse Napoleon'u ve Kazakları[204], XVIII. Louis'yi ve 1830'u, işçileri ve her gelen rejimi alkışlamıştı; çünkü onda öyle bir iktidar aşkı vardı ki, bu uğurda kendini bile satardı.

Ne var ki, Fortelle arazisini de, Picardie'deki üç fabrikayı da, Yonne'daki Crance ormanlarını da, Orleans çiftliğini de, hatırı sayılır taşınır değerlerle birlikte her şeyini ardında bırakıp gidiyordu işte.

Frederic böylece onun malını mülkünü şöyle bir özetlemiş oldu; ama bunların tümü kendisine kalacaktı! İlk önce, "Herkes ne der?" dedi içinden, annesine bir armağan vermeyi düşündü, gelecekteki at-araba konusunu gözden geçirdi, aileden olan bir seyisi kapıcı olarak görevlendirmeyi tasarladı. Uşaklar-hizmetçiler takımı olduğu gibi kalamazdı elbette. Çalışma odası olarak büyük salonu almayı düşünüyordu. İkinci katta, üç duvarın yıkılmasıyla düzenleyeceği bir resim galerisine kimin ne diyeceği olabilirdi ki! Aşağı katta belki bir Türk hamamı düzeni kurula-

204) Devrimci gösterilere karşı polis desteği olarak kullanılmışlardı. (Ç.N.)

bilirdi. Peki B. Dambreuse'ün pek sevimsiz olan şimdiki çalışma odası nasıl kullanılabilirdi acaba?

Papazın burnunu silmesi ya da rahibenin ateşi karıştırması Frederic'in kurduğu hayalleri birdenbire kesintiye uğratıyordu. Ama bunları doğrulayan gerçek, işte cenaze ortada durmaktaydı. Gözleri yeniden aralanmıştı; gerçi gözbebekleri yapışkan bir karanlığın içinde boğulmuş gibiydi, ama yine de bakışları anlaşılmaz ve dayanılmaz bir anlam yüklüydü. Frederic sonuçta bu bakışların kendisini yargıladığı kanısına varır gibi oldu ve adeta vicdanında rahatsızlık duydu, çünkü bu adamcağızdan en ufak bir kötülük görmüş değildi, tam tersine... "Hadi yahu! Zavallı moruk!" ve yüreğini pek tutmak için şimdi onu daha yakından inceliyordu, hatta kafasından şöyle bağırmak geçiyordu:

"Ne yani? Sanki seni ben öldürmüşüm, öyle mi?"

O sırada rahip dua kitabını okumaktaydı; rahibe kımıldamadan duruyor, uyukluyordu; üç şamdanın alevleri giderek uzuyordu.

Iki saat boyunca Halles'e taşınan arabaların boğuk tekerlek sesleri duyuldu. Pencerelerin camları ağardı, bir fayton geçti, daha sonra dişi eşeklerin döşeme taşlarında tıkıdık tıkıdık sesleri duyuldu, ardından çekiç vuruşları, seyyar satıcılar, trompet sesleri; tüm bunlar uyanmakta olan Paris'in ulu sesine karışmaya başlamıştı bile.

Frederic başladı koşuşturmaya: Önce vefat bildirimi için belediyeye gitti; hükümet tabibi ölüm raporunu yazdıktan sonra, ailenin seçtiği kabristanı bildirmek üzere ikinci kez belediyeye gitti ve cenaze törenini hazırlayacak olan büroyla anlaştı.

Cenaze işleri görevlisi Frédéric'in önüne şemalarla birlikte bir program koydu, birincisi sosyal sınıflara göre defin biçimlerini, öbürü ise dekorlarla ilgili tüm ayrıntıları gösteriyordu. Acaba si-

lindir biçimli, üstü kapalı cenaze arabası mı isterlerdi, yoksa tepesi şatafatlı biçimde süslenmiş bir cenaze arabası mı? Atların koşumu kordonlarla örülmüş, uşakların başları tuğlu falan...? Acaba ölenin arması mı, yoksa armasının baş harfleri mi konacaktı? Cenaze fenerleri...? Acaba kişiye ait tüm onur nişanlarını taşıyacak ayrı bir adam isteniyor muydu? Peki kaç araba gerekiyordu? Frederic bol keseden harcıyordu, çünkü Bn. Dambreuse hiçbir şey esirgenmesin istemişti.

Ordan çıkıp kiliseye uğradı.

Cenaze alaylarına bakan papaz, her şeyden önce cenaze işleri bürosunun sömürücü tutumunu kınadı. Onur nişanları için ayrı birine gerçekten hiç gerek yoktu. Onun yerine daha çok mum yakılsaydı, çok daha iyi olurdu! Müzik desteğinde dua okunarak yapılacak bir ayinde karar kılındı. Frederic, ortak kefillik yoluyla tüm masrafları karşılamak üzere, ayin kararını imzaladı.

Kiliseden sonra belediyeye, mezar yeri satın almaya gitti. İki metre boyunda bir metre enindeki bir mezar arsası beş yüz frank ediyordu. Yarım yüzyıllık bir yer mi isterlerdi, yoksa süresiz bir yer mi?

"Süresiz olsun!" dedi Frederic.

İşi ciddiye almıştı delikanlı ve zahmetlere giriyordu. Belediye avlusunda kendisini bekleyen mermerci ona Yunan, Mısır ve Kuzey Afrika mezar örnekleriyle fiyat listelerini gösterecekti; ne var ki evlerini yapan mimar bu konuyu daha önce Bn. Dambreuse'le konuşmuştu. Holdeki masanın üstü her tür prospektüsle dolmuştu: Yatakların temizlenmesi, odaları dezenfekte etme, çeşitli tahnit yöntemleri.

Akşam yemeğini yedikten sonra Frederic, hizmetçilerin yas giysileri için yine terziye gitti; son yapacağı iş de eldivenciye ge-

ri gitmek oldu: Kunduz kürkünden eldiven siparişi vermişti, oysa ham ipekten olması iyi olurmuş.

Ertesi gün geldiğinde, saat onda büyük salon gelenlerle dolmaktaydı ve hemen hemen herkes, mahzun bir havayla birbirlerine yaklaşıp şöyle diyordu:

"Onu daha geçen ay gördüm! Tanrım! Hepimizin gideceği yer orası!"

"Orası öyle de, allah gecinden versin!"

O zaman her biri hoşnut, ufacık gülüveriyordu, hatta durumla hiç ilgisi olmayan konuşmalar yapmaya başlıyorlardı. Sonunda, işte Fransız tarzı siyah paltosu ve külot pantolonuyla tören başkanı, ince uzun kılıcı yandan sarkıtılmış, üç köşeli şapkası koltuğunda, yanı başında ağıtçı kadınlar... başkan kalabalığı selamlayarak, âdet olmuş sözcükleri söyledi: "Baylar, ne zaman isterseniz." Böylece cenaze alayı yola çıkmış oldu.

O gün Madeleine Meydanı'nda çiçek pazarı kurulmuştu. Hoş ve dupduru bir hava vardı; çadır bezinden barakaları hafifçe sarsan imbat koca giriş kapısına gerilmiş kara örtünün kıyılarını şişiriyordu. Örtünün üç ayrı yerinde, B. Dambreuse'ün kare biçimi kadifeden arması yer almıştı: Altın tozundan, sıkılmış yumruk biçiminde ve gümüş eldivenli bir sol el, bir de kontluk tacıyla birlikte, armayı özetleyici şu söz: Sonuca götüren tüm yollardan.[205]

Taşıyıcılar, kurşun gibi tabutu merdivenin başına dek taşıdılar ve kiliseye girildi.

Mihraplı altı odanın altısı, yarım daire biçimi amfi ve tüm sandalyeler siyah bezle kaplanmıştı. Katafalk, koro bölümününün aşağısında, kocaman mumlarıyla, sarı ışıktan olma tek odak görünümündeydi. İki baştaki şamdanların üstünde ispirto alev-

205) Bu sözle, bir asilzadenin değil bir işletmecinin yaşamı özetlenmektedir. (Ç.N.)

leri yükselmekteydi.

Ekabir sınıfı mihrapta durdu, ötekiler de orta sahında yerlerini aldılar; böylece ayin başlamış oldu.

Birkaç kişinin dışında genel olarak din bilgileri öyle yetersizdi ki, tören başkanı onlara zaman zaman ayağa kalkmalarını, diz çökmelerini ya da yeniden yerlerine oturmalarını işaret ediyordu. İki kontrbasla bir orgun sesi, insan sesleriyle birlikte birbirini izleyerek sürüyordu. Sessizlik olan aralarda ise, rahibin mihrapta dua mırıldandığı duyuluyordu; sonra yine müzik ve ilahiler başlıyordu.

Üç kubbenin tavanından donuk bir ışık dökülüyordu; buna karşılık açık duran kapıdan yatay olarak gelen ve çıplak kafalara vuran beyaz bir ışık seli vardı; ve havada, sahının yarı yüksekliğinde, sütun başlıklarının yapraklı dallarıyla fakulyaların[206] yol yol süslemelerini oluşturan altının ışıltıları sinmiş bir gölge uçuşuyordu.

Frederic oyalanmak için *Dies iraie*'yi dinledi; ayine katılanları inceliyordu ve sonra ta tepedeki Madeleine'in yaşamını anlatan resimlere bakıyordu. Allahtan Pellerin gelip durdu yanına ve hemen freskler üzerine uzun uzun açıklamalar yapmaya başladı. Çan çaldı. Kiliseden çıktılar.

Yeleleri saçörgü kangallarla bezenmiş, başları tuğlu ve sırtlarına toynaklarına dek inen gümüş telkari işlemeli haşalar örtülmüş dört siyah atın çektiği ve üstü yerlere dek kıvrım kıvrım dökülen örtülerle ve uzun uzun dikilmiş sorguçlarla süslenmiş cenaze arabası Père-Lachaise kabristanının yolunu tutmuştu. Her bir seyis uzun konçlu çizme giymişti ve başındaki üç köşe şapkasının kıyısından uzunca yas tülü sarkıyordu. Dört kordonu dört ayrı kişi tutuyordu: Sırayla, Millet Meclisi idare amirlerinden biri, bir

206) Bir mimarlık terimi olup eşanlamlısı "küresel bingi"dir. (Ç.N.)

L'Aube İl Meclisi üyesi, taşkömürü şirketinin hissedarlarından biri ve bir dostu olarak da, Fumichon. Merhumun *kaleş* arabasıyla on iki yas arabası da art arda, arkaya dizilmişlerdi. En arkada ise, çağrılı kişiler topluluğu, bulvarın ortasını kaplamışlardı.

Herkes durup bunları seyrediyordu; çocuklarını kucaklayıp sandalyelerin üstüne çıkmış kadınlar vardı; kafelerde bira içmekte olanlar ellerinde bilardo istekalarıyla, pencerelerde görünüyorlardı.

Yol uzundu; nasıl tören yemeklerinde, ilk önce herkes çekingen çekingen durur da sonra birden içinden geldiği gibi hareket geçerse, bu tören havası da sonunda gevşedi. Herkesin dilinde, devlet başkanı için öngörülen ödeneğe Meclis'te karşı çıkılması haberi vardı.[207] B. Piscatory'nın üslubu fazla sert değil miydi? Ama Montalembert "her zaman olduğu gibi müthişti doğrusu", B. Chambolle, Pidoux ve Creton, hatta herkes birden B. Quantin-Bouchard'la Dufour'u dinleseler, daha iyi ederlerdi.

Konuşmalar, iki yanına dükkanlar dizili Roquette Sokağı'na dek sürdü gitti, bu dükkanlarda yalnızca renkli camdan zincirlerle, üstüne resimler ve altın harfler çizilmiş siyah rondelalar satılır; bu yüzden bu dükkanlar sanki sarkıtlarla dolu birer mağara görünümündedir, ya da fayans mağazalarını andırırlar. Ancak, kabristanın parmaklığına gelindiğinde herkes birden susuverdi.

Ağaçların arasından yükseliyordu mezarlar... kırık sütunlar, piramitler, tapınaklar, dolmenler, dikilitaşlar ve bronz kapılı yeraltı Etrüsk gömütlükleri. Bunların birkaçında, ölü hazırlama odaları gibi yerler göze çarpıyordu ve buralara rustik koltuklarla, katlanabilir iskemleler konulmuştu. İçine ölü külleri doldurulmuş toprak vazoların incecik zincirlerinden örümcek ağları

207) 3 Şubat 1851 günü, Millet Meclisi'nde, Başkanlık giderleri için istenen ek ödeneğe, özellikle monarşi yanlısı muhalefetten karşı çıkanlar olmuştu.

paçavralar gibi sarkıyordu; saten kurdeleli buketlerin ve haçların üstünü bir karış toz kaplamıştı. Her yerde, parmaklıkların aralarında, kabirlerin üstünde, herdem taze çiçeklerden örülü küçük çelenkler, şamdanlar, vazolar, çiçekler, üstü altın harflerle süslenmiş siyah kurslar,[208] alçıdan heykelcikler (minik oğlan ve kız çocuk heykelcikleri ya da pirinç tellerle havada asılı durdurulan melek bebekler). Bunların kimilerinin başının üstünde çinko bir çatı bile oluyordu. Mezar taşlarının tepesinden kapak taşının eteğine dek, boa yılanları gibi koca koca kıvrımlar halinde inen, eğrilmiş bükülmüş siyah, beyaz ve mavi cam lifinden örülü kordonlar... Tepeden vuran güneş, bunları siyah tahta haçların arasından ışıldatıyordu; o sırada cenaze arabası, kent içi yolları gibi arnavut kaldırımı döşenmiş geniş yoldan ilerlemekteydi. Ara sıra dingiller gıcırdıyordu. Entarileri otların içine sarkmış kadınlar diz üstü gelmiş, ölüleriyle usul usul konuşmakta idiler. Porsukağaçlarının yeşilliği arasından beyaza çalan tütsü dumanları yükseliyordu. Oraya bırakılmış ve yakılmış adaklar ve onların artıklarıydı bunlar.

B. Dambreuse için kazılan çukur, Manuel ve Benjamin Constant'ın mezarlarına yakındı. Bu noktada arazi dik bir yamacın tepesine denk geliyordu. Öyle ki ağaçların yemyeşil tepeleri ayağınızın altındaydı; daha uzakta hidrolik su dağıtım tesisi bacaları görülüyordu, onların ardında ise baştan başa uzanan koca kent.

Konuşmalar yapılırken, Frederic manzarayı zevkle seyretti.

İlk konuşma Millet Meclisi üyeleri adına oldu, ikincisi L'Aube Genel Meclisi adına, üçüncüsü ise Saône-et-Loire Taşkömürü Şirketi adınaydı, dördüncü konuşma L'Yonne Bölgesi Tarım İşletmesi adına yapıldı; insansever bir dernek adına da biri ko-

208) Eski zamanlarda, Batı ülkelerinde kapı üstlerine konulan kanatlı kursların insanları felaketlerden koruduğuna inanılırdı. (Ç.N.)

nuştu; tam bırakıp gidileceği sırada, kimsenin tanımadığı bir adam çıkıp Amiens Antikacılar Derneği adına altıncı konuşmayı yapmaya başladı.

Ve konuşmacılardan her biri, "fırsattan istifade", B. Dambreuse'ün uğruna kurban gittiği sosyalizme atıp tuttu. Ortalığın anarşik bir görünüme bürünmesi ve B. Dambreuse'ün kurulu düzene bağlılık çabaları ömrünü kısaltmıştı. Kafasının aydınlığı, dürüstlüğü, cömertliği ve hatta, bir halk temsilcisi olarak suskunluğu bile övüldü. O bir hatip değildi ama, çok daha yeğ tutulan bu sağlam niteliklere sahipti, vb. Ve de söylenmesi gereken ne varsa söylendi: "Vakitsiz kayıp – Seni hep özleyeceğiz – Öbür dünya – Elveda, yok hayır, bir gün kavuşmak üzere!"

Çakılla karışık toprak tabutun üstünü örttü, böylece B. Dambreuse'ün bu dünyayla ilişiği tümüyle kesilmiş oldu.

Mezarlıktan aşağı doğru yürürken biraz daha söz edildi kendisinden; kimse merhumun lehine konuşmak zahmetine falan girmiyordu. Gazeteler için cenaze töreni üzerine yazı hazırlayacak olan Hussonnet bile, yapılan konuşmaların tümünü alaya aldı; çünkü bir yerde, Dambreuse denen adamcağız, son saltanatın en seçkin rüşvetçilerinden biri değil miydi? Daha sonra, yas arabaları burjuvaları işlerine geri götürdü; tören fazla uzamamıştı ya, bundan ötürü kendilerini kutluyorlardı.

Frédéric, yorgun argın evine döndü.

Ertesi gün Dambreuse konağına gittiğinde, kendisine, hanımefendinin aşağı katta çalışma odasında olduğunu söylediler, çalışmaktaymış. Karton kutular, çekmeceler altüst edilip, karmakarışık ortalığa dökülmüştü, hesap defterleri sağa sola fırlatılmıştı; "batık alacaklar" adı altında rulo yapılmış bir tomar kağıt yerde sürünüyordu; Frédéric tökezleyip bunun üstüne düşeyazdı ve tomarı yerden aldı. Bn. Dambreuse kocaman koltuğun içi-

ne gömülüp gitmiş, görünmez olmuştu.

"Hey! Nerdesiniz? Bir şey mi oldu?"

Kadın yerinden sıçrayıp kalktı:

"Olan şu ki, ben mahvoldum! Mahvoldum! Anlıyor musun?"

Noter B. Adolphe Langlois kadını bürosuna çağırtmış ve ona, kocasının kendisiyle evlenmeden önce yazmış bulunduğu vasiyetnameyi vermişti. Tüm malvarlığını Cécile'e bırakıyordu; Dambreuse'ün evlendikten sonra hazırladığı ikinci vasiyetname ise ortadan kaybolmuştu. Frédéric'te bet beniz kalmadı. Herhalde kadın ikinci vasiyetnameyi iyice aramamıştı?

Ne var ki, Bn. Dambreuse evin durumunu işaret ederek genç adama yanıt verdi:

"Baksana şu hale!"

Gerçekten iki kasanın ikisinin de dibi baltayla parçalanmıştı ve kapakları açık duruyordu. Bn. Dambreuse yazı masasının gözlerini altüst etmiş bakmıştı, gömme dolapları didik didik aramış ve paspasları silkeleyip bakmıştı; birden bir çığlık attı ve o sırada görüverdiği bakır kilitli küçük bir kutunun bulunduğu köşeye koştu; kutuyu açtı, vasiyetname falan yoktu içinde!

"Vay, sefil vay! Ben ki sana ne biçim bakmıştım, hem de ne özveriyle!"

Ve hıçkırıklara boğuldu.

"Belki de başka yerden çıkar?" dedi Frédéric.

"Çıkacağı falan yok! Burda dururdu çünkü, kutunun içinde! En son orda görmüştüm. Vasiyetname yakılmış! Bundan eminim!"

Bir gün, hastalığının yeni ortaya çıktığı günlerde, B. Dambreuse kimi şeyleri imzalamak için aşağı inmişti.

"İşte o gün vurmuş olacak darbeyi!"

Yıkılmıştı kadın sanki, bir sandalyenin üstüne çöküverdi. Boş kasaların önünde Bn. Dambreuse'ün çektiği acı, boş beşik önün-

de evlat acısı çeken bir ananın acısıdan aşağı kalmazdı. Sonuçta, aşağılık bir nedene dayansa bile, bu acı öyle derin görünüyordu ki, Frederic kadını avutmaya çalıştı. Ne olursa olsun, sefalet içinde yaşayacak falan değildi ya...

"Sefalet değil de ne! Sana hatırı sayılır bir servet sunamadıktan sonra!"

Bundan böyle, herhalde on sekiz-yirmi milyon *livr*[209] değerindeki malikane bir yana bırakılırsa, yalnızca otuz milyon *livr* bir geliri olacaktı.

Gerçi bu koşullar Frederic için bayağı bir bolluk sayılırdı, ama yine de hayal kırıklığından kendini alamıyordu. Elveda kurduğu onca hayaller, elveda yaşamayı umduğu o krallara yaraşır yaşam! Onur onun Bn. Dambreuse'le evlenmesini gerektiriyordu. Bir saniye düşündükten sonra, sevgi dolu bir havayla:

"Bir tek sen benim ol, yeter!" dedi.

Kadın delikanlının kollarına atıldı; Frederic onu göğsüne bastırırken duygulandı, bunda biraz da kendine duyduğu hayranlık vardı. Gözyaşları dinmiş olan Bn. Dambreuse başını kaldırdı, yüzü mutluluktan ışıl ışıldı; genç adamın elini eline alarak:

"Oh! Senden asla kuşkum olmamıştır! Sevgine hep inandım!" dedi.

Güzel bir hareket olarak gördüğü bir şeyden kadının böylesine önceden ve çok emin olması Frederic'in zevkini kaçırdı.

Daha sonra Bn. Dambreuse Frederic'i alıp odasına götürdü, gelecek üzerine planlar yaptılar. Frederic için yükselmenin zamanı gelmişti. Ayrıca milletvekilliği adaylığı konusunda, Bn. Dambreuse genç adama çok değerli öğütler verdi.

En başta gelen şey siyasal iktisat üzerine birkaç söz söyleye-

209) Franktan önce kullanılmış olan bir Fransız sikkesi. (Ç.N.)

bilmekti. Genç adam bir uzmanlık alanı seçmeliydi, örneğin haralar[210]... Bölgesel ilgi uyandırabilecek bir konuda bir-iki yazı yazmak gerekirdi, birkaç posta bürosuyla tekel bürosunu kendine bağlamalıydı ve bir sürü ufak tefek iyilikler yapmalıydı. B. Dambreuse bu konuda şaşmaz bir örnek olmayı başarmıştı. Şöyle ki, kırsal bölgede bulundukları sırada bir gün, içinde tahta kanapeler bulunan bir yolcu arabasına dostlarını doldurmuş giderken, küçük bir kunduracı dükkanının önünde durup dostları için tam on iki çift pabuç, kendine de kaba saba felaket bir çift bot almıştı –ve de onu on beş gün ayağından hiç çıkarmama kahramanlığını göstermişti. Bu komik olay ikisini de neşelendirdi. Bn. Dambreuse gençleşmiş, eski kibar ve esprili kişiliğine kavuşmuş haliyle delikanlıya daha başka fıkralar da anlattı.

Frédéric'ın hemen Nogent'a gitme fikrini Bn. Dambreuse yerinde buldu. Ayrılmaları duygu oldu yüklü oldu; eşikte kadın bir kez daha mırıldandı:

"Beni seviyorsun, değil mi?"

"Sonsuza dek seveceğim!"

Onu evinde bir ulak beklemekteydi; Rosanette'in kurşun kalemle yazdığı ve doğumun yaklaştığını bildiren notu vardı adamın elinde. Frédéric son bir-iki gündür öyle doluydu ki, kadıncağızı düşünmeye fırsat bulamamıştı. Rosanette, Chaillot'da özel bir doğumevine yatmıştı.

Frédéric bir faytona atlayıp hemen oraya gitti.

Marbeuf Sokağı'nın başında, bir levha üstüne iri harflerle yazılmış şu yazıyı okudu: "Doğumevi'nin eski öğrencilerinden, bir çok kitabı yayımlanmış birinci sınıf ebe Bn. Alessandri tarafından yönetilen Sağlık Ocağı ve Doğumevi, vb." Daha sonra, sokağın ortalarına doğru ilerlediğinde, kapının üstünde (küçük ve

210) Flaubert'in *Yerleşik Düşünceler Sözlüğü*'nde, haraların, Millet Meclisi'nde çok tartışılan konulardan biri olduğu yazar.

kısa bir kapı) Doğumevi sözcüğü yinelenmeksizin tabelanın yinelendiğini gördü: "Bn. Alessandri tarafından yönetilen Sağlık Ocağı" ve sıralanmış tüm öbür nitelikleri.

Frederic tokmakla kapıyı tıklattı.

Güldürü tiyatrosunda hizmetçi rolünde görmeye alıştığımız tipte bir oda hizmetçisi Frederic'i salona aldı, burası maun bir masa, narçiçeği kadife koltuklar ve cam fanus içinde rakkaslı bir duvar saatiyle süslenmişti.

Hemen hemen aynı anda, Bn. Alessandri göründü. Kırk yaşlarında, boylu boslu, ince belli, esmer, güzel gözlü ve toplumsal yaşama ayak uydurmasını bilen bir bayandı bu. Frederic'e annenin sağ salim doğum yaptığını müjdeledikten sonra, onu alıp loğusanın odasına çıkardı.

Rosanette tatlı tatlı gülümsemeye başladı; sevgi seli altında boğulur gibi olduğundan, alçak sesle:

"Oğlan, ya!" dedi ve yatağın yakınında duran asma beşiği gösterdi.

Genç adam beşiğin tüllerini araladı ve sarılıp sarmalanmış, sarımtırak kırmızı, bumburuşuk suratlı, pis kokulu ve viyaklayıp duran şeyi gördü.

"Hadi öp onu!"

Frederic duyduğu iğrenmeyi gizlemek için:

"Aman, bir yerini acıtırım falan?"

"Yok! Yok!"

Bunun üzerine, genç adam dudaklarının ucuyla öptü evladını.

"Sana nasıl da benziyor!"

Rosanette güçsüz kollarıyla delikanlının boynuna asılırken, Frederic'in hiç görmediği bir sevgi coşkunluğu içindeydi.

Birden Bn. Dambreuse geldi genç adamın aklına. Benliğinin tüm içtenliğiyle seven ve acı çeken bu zavallı varlığı aldatmanın

bir canavarlık olduğunu düşündü. Ve günlerce, akşamlara dek Rosanette'in yanından ayrılmadı.

Rosanette bu ağzı sıkı insanların arasında yaşamaktan hoşnuttu; öyle ki binanın ön panjurları sürekli kapalı tutuluyordu; duvarları açık renk Hint kumaşıyla kaplanmış odası kocaman bir bahçeye bakıyordu; tek kusuru ünlü doktorları senli benli dostu gibi göstermek olan Bn. Alessandri kendisine pek özen gösteriyordu; hemen hemen tümü hiç evlenmemiş taşralı kızlar olan hastane arkadaşları, onları yoklamaya gelen kimseleri olmadığı için ölesiye sıkılıyorlardı; Rosanette, kendisine gıpta edildiğini fark etti ve bunu Frederic'e gururla söyledi. Aman, yine de yavaş konuşmalıydılar; odaların arasındaki bölmeler inceydi ve sürekli duyulan piyano seslerine karşın, bitişik odalardan gelen seslere kulak veriliyordu.

Frederic tam Nogent'a hareket edeceği gün, Deslauriers'den bir mektup aldı.

Iki adayın daha ortaya çıkmış bulunduğunu bildiriyordu, biri tutucu, öbürü kızıl; bu durumda, kim olursa olsun, üçüncü bir adayın başarı şansı hiç yoktu. Ve bunda suç Frederic'indi: uygun olan zamanı kaçırmıştı, daha erken gelmesi ve bir varlık göstermesi gerekirdi. "Tarım ıslah komisyonlarında bile ortalarda yoktun!" Avukat, hiçbir gazeteyle bağ kuramamış olduğu için onu eleştiriyordu. "Ah! Vaktiyle öğütlerimi dinlemiş olsaydın! Ikimizin ortak bir yayın sayfamız olsaydı!" Bu noktada üsteledikçe üsteliyordu. Zaten B. Dambreuse'e verdikleri önemden ötürü Frederic lehine oy kullananlardan çoğu şimdi onu terk edeceklerdi. Deslauriers'nin kendisi bile. Çünkü kapitalistin kendinden bir şey beklemez olunca, onun kayırdığı kişiyi niye desteklesindi ki.

Delikanlı Deslauriers'nin bu mektubunu Bn. Dambreuse'e

gösterdi.

"Demek sen Nogent'a gitmedin?"

"Nerden çıkardın gitmediğimi?"

"Üç gün önce Deslauriers'yle görüştüm de."

Avukat, kocasının ölümü üzerine, taşkömürü üzerine notlarını getirip Bn. Dambreuse'e teslim etmiş ve işadamı olarak kendisine hizmet sunabileceğini bildirmiş. Frederic bunu garipsedi. Arkadaşı neyin peşindeydi acaba oralarda?

Bn. Dambreuse, ayrıldıkları günden bu yana Frederic'in neyle vakit geçirdiğini öğrenmek istedi.

"Hastaydım," dedi Frederic.

"Bana haber verseydin ya."

"Oh! Pek bir şeye yaramayacaktı; randevular, gelip gidenler derken..."

Bundan böyle delikanlı ikili yaşam sürmeye başladı: Geceleri hiç şaşmadan Mareşal'e gidiyor, öğle sonralarını ise Bn. Dambreuse'un yanında geçiriyordu, öyle ki kendine, gün ortasında, bir saatçik bir zaman kalmış oluyordu.

Bebeği taşraya, Andilly'ye bırakmışlardı. Onu her hafta görmeye gidiyorlardı.

Sütanne, köyün yamacında, ufacık ve obruk gibi loş bir avlunun uç tarafında, tabanına saman döşenmiş evinde otururdu, şurda burda tavuklar dolaşır ve hangarın altında bir sebze arabası dururdu. Rosanette ilk önce bebeciğini deli gibi öper de öperdi, sonra bir heyecan seline kapılmışçasına oraya buraya seğirtir, keçi sağmayı deneyecek olur, köylülerin yaptığı ekmekten yer, gübre kokusunu içine çeker, hatta birazcık mendiline sarıp götürmeye kalkardı.

Uzun gezintilere çıktıkları da olurdu; Rosanette fidanlık sahiplerinin yanına çıkar, çitlerden dışarı sarkan leylak dallarını

koparır, derme çatma arabalara koşulmuş eşeklere, "Deh sığpacık, deh!" diye bağırır, güzel bahçeleri parmaklıkların arasından seyrederdi; kimi zaman da sütanne bebeği kucaklar gelir ve ceviz ağacının gölgesine otururlardı ve iki kadın, saatlerce, ipe sapa gelmez laflar ederek kafa ütülerlerdi.

Frederic onların yanı başına oturup yamaçlardaki üzümbağı evleklerini ve bir ağacın şurasından burasından fışkırmış filizlerini, grimsi kurdelelere benzer tozlu yolları ve yeşilliğin arasına kırmızı beyaz benekler gibi kondurulmuş evleri seyrederdi; kimi zaman da bir lokomotifin yeşile bürünmüş tepelerin eteğine enlemesine uzanmış ve ucu hafifçe kalkık, koca bir devekuşu teleğine benzeyen kara dumanlarını...

Sonra bakışları yeniden oğluna çevrilirdi. Onu delikanlı olmuş hayal ederdi, kendisiyle arkadaş gibi olacaktı; ama belki de aptalın teki olurdu, zaten mutsuz olacağı kesindi. Evlilikdışı doğmuş olmaktan, hep ezilecekti; Frederic, keşke doğmasaydı, bu onun için daha iyi olurdu, diye düşünürken, yüreği anlaşılmaz bir acıyla dolarak mırıldanıyordu: "Zavallı yavrucak!"

Çokluk, dönüş için son arabayı kaçırıyorlardı. O zaman Bn. Dambreuse, vaktinde gelmediği için delikanlıya çıkışıyordu. O da bir şey uydurup anlatıyordu kadına.

Rosanette için de birşeyler uydurması gerekiyordu. Kadıncağız onun tüm gecelerini dolduracak ne gibi bir işi olduğunu anlayamıyordu doğrusu; evine birini gönderdiği zamanlar ise, onu hiç evde bulamıyorlardı! Evde bulunduğu bir gün, iki kadın da aynı zamanda çıkageldiler. Annesinin geleceğini söyleyerek Mareşal'i savdı, Bn. Dambreuse'ü de bir yere gizledi.

Giderek bu uydurma masallar genç adamı eğlendirmeye başladı; az önce birine ettiği yemini, az sonra aynen ötekine ediyordu, her ikisine gönderdiği buketler birbirinin aynı oluyordu, iki-

sine aynı anda mektup yazıyordu ve iki kadın arasında kıyaslamalar yapıyordu; ama bir üçüncü kadın vardı ki, o aklından hiç çıkmıyordu. Ona sahip olmasının olanaksızlığı, genç adamın bir kadından ötekine giderek ikisini birden aldatmasını ve bundan duyduğu katlanmış zevki haklı gösteriyordu; hangi kadını aldatmışsa, o kendisini daha çok sevmeye başlıyordu, sanki her ikisinin aşkları, yarışırcasına, birbirini ateşleyerek, biri ötekini unutturmaya çalışıyordu.

Günün birinde Bn. Dambreuse, elinde tuttuğu ve B. Moreau'nun Rose Bron adında bir kadınla birlikte yaşadığını kendisine ihbar eden bir mektubu açarken:

"Şunu oku da sana duyduğum güvenin değerini bil!" deyiverdi.

"Bu kız şu at yarışlarında seninle görmüş olduğumuz kız mı yoksa?"

"Ne saçma düşünce! Versene şunu bana."

Latin harfleriyle yazılmış, imzasız bir mektuptu bu. Bn. Dambreuse ilk zamanlar, kendi yasak aşklarını örtmeye yarayan bu ilişkiye katlanmıştı. Ancak tutkusu coştukça bu ilişkinin bitirilmesini istedi, Frederic'e bakılırsa çoktan bitmişti bile; delikanlı karşı çıkan bu açıklamasını bitirir bitirmez, kadın ona göz kapaklarını kısarak, muslin kumaş altından sivrilen bir hançerin ucu gibi bakışıyla:

"Peki, ya öteki?" dedi.

"Öteki de kim?"

"Fayansçının karısı!"

Delikanlı küçümsemeyle omuz silkti. Kadın da fazla üstüne varmadı.

Ama bir ay sonra, aralarında onurdan ve dürüstlükten söz ederken ve Frederic (her olasılığa karşı ve yeri gelmişken) ken-

di dürüstlüğünü övdüğü sırada, kadın ona:

"Öyle," dedi, "dürüst birisin sen: Bir daha gitmedin ona."

Frederic Mareşal'den söz edildiğini sanıp geveledi:

"Kimmiş o?"

"Bn. Arnoux."

Frederic ona yalvar yakar oldu: Kimden öğrenmişti bunları. Terzisinin yardımcısı olan Bn. Regimbart söylemiş!

İşte böyleydi durum, Bn. Dambreuse onun tüm yaşamını biliyordu da kendisi kadının hiçbir şeyini bilmiyordu.

Ha... kadın odasında uzun bıyıklı bir erkeğin minyatür fotoğrafı geçmişti eline. Bir zamanlar, yeterince aydınlatılmamış bir intihar olayının kahramanı yoksa bu adam mıydı o? Ama bu öykünün gerisini nereden öğrenebilecekti ki! Hem öğrense ne yazardı! Kadınların kalbi, şu küçük şifreli mobilyalar gibi iç içe çekmecelerle doludur; bir sürü zahmete girip, tırnaklarınızı kırma pahasına açtığınızda, nedir kutunun dibinde bulduğunuz? Yalnızca kurutulmuş bir çiçek, toz zerrecikleri –ya da bir hiç! Bir de, beklediğinden daha fazlasını bulmak da vardı işin sonunda.

Bn. Dambreuse birlikte gidemeyecekleri yerlerin davetiyelerini hiç almamasını söylemişti Frederic'e, böylece onu dizinin dibinde tutuyor, yitirmekten korkuyordu;

Ve her gün daha bir yakınlaşmalarına karşın iki paralık şeyler yüzünden, örneğin bir kimseyi ya da bir sanat yapıtını beğenip beğenmemekte, ikisi arasında uçurumlar açılıveriyordu birden.

Bn. Dambreuse'ün falsosuz ve sert bir piyano çalışı vardı. Ruhların varlığına inanması (onların yıldızların arasına göç ettikleri kanısını taşırdı) hesaplarını eksiksiz tutmasına engel değildi. Hizmetinde çalışanlara yüksekten bakardı; fakir fukaranın görünümü yüreğini sızlatmazdı. Kullandığı günlük deyimlerin-

de safça bir bencillik göze çarpıyordu: "Bundan bana ne? Ona karşı pek iyi davranacakmışım. Ne gereksinimim var ki?" Ve daha yüzlerce önemsiz ama anlaşılamaz iğrenç davranışlar. Kapı dinleyebilirdi, günah çıkarttığı rahibe yalan söylüyordu herhalde. Buyurucu bir anlayışla, pazar günü kiliseye giderken Frederic'in kendisine eşlik etmesini istedi. Genç adam bu isteğe uydu ve dua kitabını da taşıdı.

Mirası kaçırması Bn. Dambreuse'ü çok değiştirmişti. Herkes acının onun yüzünde bıraktığı ve kendisine ilginç bir hava veren çizgileri, kocasının ölümüne yoruyordu; her zaman olduğu gibi yine çok konuk ağırlıyordu. Frederic'in seçimlerde başarısız oluşundan sonra, Bn. Dambreuse'ün gönlünde yatan dilek, orta elçi olarak ikisinin birlikte Almanya'ya gönderilmeleriydi; bu nedenle, yapılacak ilk şey önem kazanmış olan düşünce ve görüşlere ayak uydurmak olacaktı.

Kimileri İmparatorluk yanlısıydı, kimileri ise Orleans'cıları tutuyordu, Chambord Kontu'nu isteyenler de çıkıyordu; ama halkın tümüyle birleştiği şeyler de vardı: Merkezciliğin hemen kaldırılması. Bunun için çözümler de üretilmişti: Paris bir yığın kalabalık caddelere bölünerek köyler oluşturulmalıydı. Fakülteleri Bourges'da toplayarak Hükümet merkezini Versailles'a taşımalıydı, kitaplıkları kaldırmalı ve yapılacak tüm işleri köylere bölünmüş kenti yönetmeyi üstlenecek olan generallere bırakmalıydı; bu arada kırsal kesim olabildiğince önemseniyordu, çünkü kara cahil köylüler haliyle ötekilerden daha sağduyulu davranmaktaydılar. Kinler çoğalıyordu: İlkokul öğretmenlerine karşı kin, şarap tacirlerine karşı kin, felsefe sınıflarına karşı kin, tarih derslerine, romanlara, kırmızı yeleklere kin, uzun sakallara, her türden bağımsızlığa ve her türlü bireysel gösteriye kin... çünkü "otorite ilkesini" diriltmek gerekiyordu; kimin otoritesi

olursa olsun, hangi yönden gelirse gelsindi, yeter ki bir Güç ve bir Otorite olsundu! Tutucu kimseler Senecal gibi konuşur olmuşlardı. Frédéric'in de kafası karıştı: Bu fikirleri, aynı adamların ağzından, eski metresinin evinde duyar olmuştu!

Orospu salonları (bu tarihlerde önem kazanmaya başlamıştır), değişik çıkışlı gericilerin buluştukları nötr salonlara dönüşmeye başlamıştı. İşi gücü dönemin ünlü kişilerini çekiştirmek (Asayiş'i yeniden kurmak için ne iyiydi bu!) olan Hussonnet, Rosanette'i, öbür fahişeler gibi salonunu gece toplantılarına açmaya heveslendirdi; kendisi de bu suareleri özetleyen yazılar yazacaktı; böylece, ilk konuk olarak ağırbaşlı bir kişiyi çağırdı: Fumichon; ardından Nonancourt, B. de Gremonville, eski kaymakam Larsillois beyefendi sökün ettiler, ve de, şimdi tarım uzmanı olan, kendisi Güney Brötanyalı ve her zamankinden daha sıkı Hıristiyan Cisy.

Ayrıca Mareşal'in eski âşıkları, Comaing Baronu, Jumillac Kontu ve daha başkaları da geliyorlardı; bunların pek rahat davranışlarına bozuluyordu Frédéric.

Evin beyi olduğunu göstermek için iç hizmetleri genişletti. Bir *groom* alındı, ev değiştirildi, mobilyalar yenilendi. Kurduğu evin az çok kendi servetinin ayarında olduğunu göstermek için Frédéric bu harcamaları yapmak gereğini duyuyordu. Bu yüzden bu servet korkunç derecede ufalmaktaydı; Rosanette'in ise hiç aklı ermiyordu bu tür şeylere!

O bir burjuva iken sınıfının aşağısına düşmüş bir kadın olarak, bayılıyordu evinin kadını olmaya ve sessiz sakin yaşamaya. Ama bir "günü" olacağı için seviniyordu; "O kadınlar!" diye söz ediyordu öbürlerinden; bir "sosyete hanımefendisi" olmak istiyordu, kendini öyle de görüyordu zaten. Frédéric'ten, bundan böyle salonda sigara içmemesini rica etti ve günün modasına

uyarak ona diyet yaptırmaya çalıştı.

Neşeli görünmesi yalnızca bir roldü, çünkü yüzü hemen ciddileşiveriyordu ve yatağa girerken bile biraz hüzünlü oluyordu, tıpkı bir meyhane önündeki kara selviler gibi.

Genç adam bunun nedenini anladı: Kadın nikah istiyordu, –o da! Delikanlıyı çileden çıkardı bu. Zaten, Bn. Arnoux'nun evinde boy gösterdiğini unutmuş değildi; ayrıca kadının bunca zamandır yaşamından çıkmamakta direnmesine hınçlanıyordu.

Bununla birlikte, daha önceki âşıklarını öğrenmeden de edemiyordu. Kadın tümünü birden inkar etti. Genç adam kıskançlığa benzer bir duyguya kapılmıştı. Rosanette'e daha önce verilmiş armağanlara da, kadının hâlâ armağan kabul etmesine de sinir oluyordu; Rosanette'in kişiliğinin özü giderek Frederic'in sinirine dokunduğu halde, buruk ve hayvansı bir şehvetin tadı delikanlıyı sürekli ona itiyordu, ama delikanlının bir anlık aldanışları hemen kine dönüşüyordu.

Rosanette'in sözleri, sesi, gülümseyişi her şeyi Frederic'in sinirine dokunmaya başlamıştı, özellikle de bakışları, o sonsuza dek dupduru ve yeteneksiz kadın bakışı. Zaman zaman delikanlı öyle çileden çıkıyordu ki, bu kadının geberdiğini görse kılı kıpırdamazdı. Peki ama ona ne deyip de kızabilirdi? Rosanette'in, insanı hükmen yenik düşüren öyle bir uysallığı vardı ki.

Deslauriers yeniden ortaya çıktı ve Nogent'a niye gittiğini açıkladı: Bir avukatlık yazıhanesini devralmak için pazarlık yapmaktaymış. Onu görmek Frederic'i mutlu etti; Deslauriers boş biri değildi ki! Onu aralarına aldı.

Deslauriers ara sıra onlara akşam yemeğine geliyordu. Ve ufak tefek tartışmalarda sürekli Rosanette'i tutuyordu, öyle ki Frederic ona bir kezinde:

"Ha... o kadar hoşuna gidiyorsa, koynuna gir bari!" deyiver-

di. Kendisi bu kadından kurtulmayı bu derece istiyordu işte.

Haziran ayının ortalarına doğru Rosanette'e, mübaşir Athanase Gautherot tarafından bir ödeme emri geldi: Mübaşir, Matmazel Clemence Vatnaz'a olan dört bin frank borcunu hemen ödemesini istiyordu, aksi halde ertesi gün evine haciz koymaya gelecekti.

Gerçekten, bir zamanlar imzalamış olduğu dört adet borç senedinden yalnızca birini ödemişti Rosanette ve eline para geçtikçe başka gereksinimleri karşılamıştı.

Arnoux'ların evine koştu hemen. Şimdi Saint-Germain semtinde oturuyorlardı, ama kapıcı sokağın adını bilmiyordu. Rosanette bir çok dostun kapısını çaldıysa da kimseyi bulamadı ve umutsuzca eve döndü. Frederic bu yeni olayı duyarsa, birlikte yaşamları bozulur diye ödü kopuyordu, bu nedenle ona söylemek istemiyordu.

Ertesi günün sabahı, Üstat Athanase Gautherot yanında iki yamağıyla çıktı geldi, biri soluk tenli, hasetlikten kendini yiyip bitirmiş, kurnaz suratlı, öteki ise boynuna bir yakalık takmış, taban altı lastiklerini adamakıllı germiş, işaret parmağının ucuna siyah taftadan bir yüksük geçirmiş, – ama ikisi de leş gibi pis idiler, yakaları yağ içinde, sırtlarında kolları kısa gelen bir redingot.

Oysa patronları pek yakışıklı adamdı, işe girişmeden önce, üstlendiği ama yerine getirilmesi zor görevden ötürü özür dilerken evi şöyle bir gözden geçirerek, "Allah için, güzel şeyleriniz var!" dedi ve ekledi: "Haciz konulamaz şeylerin dışında yani." İşaret verir vermez, iki yardımcı haciz tanığı ortadan kayboldu.

Adam iltifatları arttırdı. İnsanın inanası gelmiyordu doğrusu: Böyle... hoş bir hanımın nasıl iş bitirir bir dostu yoktu! Mahkeme yoluyla satış, felaket demekti! İnsan bir daha belini doğrultamazdı. Üstat Gautherot kadını önce korkutma yoluna gitti;

baktı ki heyecanlanıyor, hemen baba gibi davranmaya başladı. Muhiti genişti, o hanımların çoğuyla iş yapmıştı; bir yandan o kadınların adlarını sıralarken, bir yandan da duvarlarda asılı tabloları inceliyordu. İyi dost Arnoux'dan kalma resimler, Sombaz'ın eskizleri, Burieu'nün suluboya yapıtları, Dittmer'den üç peyzaj. Tabii ki Rosanette bunların değerini bilmiyordu. Üstat Gautherot ona dönüp:

"Bakınız," dedi, "size iyi bir insan olduğumu göstermek istiyorum, yapacağımız şey şudur: Siz bana şu Dittmer'leri verin! Ben de borcunuzun tümünü ödeyeyim. Anlaştık mı?"

O sırada, sofada Delphine'den her şeyi öğrenmiş ve iki çömezi de görmüş olan Frederic, başında şapkasıyla paldır küldür içeri girdi. Üstat Gautherot ağırbaşlı tavrını takındı; kapı aralık durduğundan:

"Buyurun, kayda geçirin baylar!" dedi. "İkinci odada bulunan eşya için şöyle diyoruz: Meşe bir masa, yanında iki uzatma tahtası, iki adet büfe..."

Frederic onu durdurdu: Hacizi durdurmak için yapabileceği bir şey yok muydu?

"O! Pekala var! Bu mobilyaların parasını kim ödedi?"

"Ben."

"Tamam işte, hemen bir dilekçe yazıp hak iddiasında bulunun; böylece epey zaman kazanmış olursunuz."

Üstat Gautherot yazacağı şeyleri çabucak yazdı ve tuttuğu zabıtta Matmazel Bron'u ilgili kişi olarak gösterdi, sonra çekip gitti.

Frederic en ufak bir takazada bulunmadı. Gözlerini, icra memurlarının pabuçlarının halının üstünde bıraktığı çamur izlerine dikmişti; kendi kendine:

"Gidip para bulmam gerekecek!" dedi.

Mareşal birden:

"Hay allah! Ne aptal kadınım ben!" dedi.

Ve hemen çekmeceyi karıştırdı, oradan bir mektubu çekip aldı ve hisselerini paraya çevirtmek üzere hemen Languedoc Aydınlatma Şirketi'nin yolunu tuttu.

Bir saat sonra döndü. Hisseler bir başkasına satılmıştı! Memur Rosanette'in elindeki, Arnoux tarafından imzalanmış yazılı vaat belgesini inceledikten sonra: "Bu belgeyle siz kesinlikle hisse sahibi olamazsınız. Şirket böyle bir şeyi tanımaz," dedi. Uzun sözün kısası, eli boş savmıştı onu memur, Rosanette boğulacak gibi oluyordu; Frederic hemen Arnoux'ya gidip işin iç yüzünü öğrenmeliydi.

Ne var ki, Arnoux belki de Frédéric'in eskiden şu ipotek sorunu yüzünden alamamış olduğu on beş bin franklık alacağını bu yolla kurtarmaya geldiğini sanacaktı; bir zamanlar metresinin âşığı olmuş bir adama gidip bu parayı istemek de delikanlıya rezalet gibi görünüyordu. Bir orta yol çözümü seçti ve Dambreuse malikanesine gidip Bn. Regimbart'ın adresini öğrenmeye karar verdi, daha sonra bu adrese bir ulak gönderip Vatandaş'ın o sıralar en çok gittiği kafeyi öğrenmiş oldu.

Bastille Meydanı'nda küçük bir kafeydi burası. Vatandaş orada, sağdaki köşede, en dipte, akşama değin eğleşir, binanın bir parçası olmuş gibi hiç kımıldamadan otururdu.

İlk önce yarım fincan (büyük çay fincanıyla) kahvesini içtikten sonra, sıcak bir şey içmiş, ardından şekerli-limonlu şarap almış, hatta şarap katılmış su içmeyi de unutmamıştı, ve daha sonra yeniden en başa, yani biraya dönüş yapmış bulunuyordu; yarım saatte bir, dudaklarından "*bock*"[211] sözcüğü dökülüyordu; konuşmayı en az düzeye indirmişti çünkü. Frederic ona, ara sıra Arnoux'yu görüp görmediğini sordu.

211) Çeyrek litrelik bira bardağı anlamında Almanca sözcük. (Ç.N.)

"Hayır!"

"A! Ama neden?"

"Aptalın teki o!"

Aralarına giren siyaset mi olmuştu acaba? Genç adam ona özellikle Compain'i sormanın iyi olacağını düşündü.

"Ayı herif," dedi Regimbart.

"Nasıl yani?"

"Şu Dana Kelle'si var ya..."

"Ha, sahi! Söyler misiniz, ne demek oluyor bu Dana Kelle?"

Regimbart acır gibi gülümsedi:

"Bir sürü budalalık!"

Delikanlı uzunca bir süre sustuktan sonra:

"Demek aynı evde oturmuyor artık?" dedi.

"Kim?"

"Arnoux, diyorum."

"Evet, Fleurus Sokağı!"

"Numarası?"

"Ben yalan dolan adamlarıyla ahbaplık etmiyorum ki bileyim!"

"Ne yalanı dolanı?"

Vatandaş öfkeden köpüre köpüre yanıt verdi:

"O domuz herif, kendisiyle tanıştırdığım bir vatandaşın parasını çarpıp tesbih tacirliğine başladı!"

"Olamaz!"

"Gidin, gözlerinizle görün!"

İşin yalanı yoktu; geçirdiği bir kriz sonucu zayıf düşmüş olan Arnoux, kendini dine vermişti; zaten onun "mayasında vardı din", bir de o doğal saflığıyla bezirganlığı birleştirerek hem ahireti kurtarmak, hem de dünyalık kazanmak amacıyla dinsel nesneler ticaretine girişmişti.

Frederic onun dükkanını bulmakta pek güçlük çekmedi, tabelasında şunlar yazılıydı: "Gotik Sanatlara Geliniz – İnancı Yeşertme – Kilise Süsleri – Rengarenk Heykeller – Müneccim Kralların[212] buhurları, vb."

Vitrinin iki köşesinde, altın sarısı, kızıl ve açık mavi renklere boyanmış iki ağaç heykel yükseliyordu; kuzu postuyla bir Vaftizci Yahya heykeli, bir de etekliği güllerle dolu, koltuğunda bir örekeyle Ermiş Genevieve görülüyordu. Alçıdan yapılmış kompozisyonlar vardı: Küçük bir kız çocuğa ders veren rahibe, küçük bir bebek yatağının önüne diz çökmüş anne, kutsal masaya oturmuş üç liseli. Ama en güzeli, bebek İsa'nın konulduğu kreşi simgeleyen kulübemsi şeyle, samanların (gerçek saman) üstüne bırakılmış eşek, öküz ve bebekti. Rafların tepesinden aşağıya dek düzine düzine madalyalar, çeşit çeşit tesbihler, denizkabuğu biçiminde kutsal su kapları ve kilise büyüklerinin portreleri görülüyordu ki, bunların arasında Monsenyör Affre ile Aziz Babamız Papa'nın yüzleri ışıldıyordu ve ikisi de gülümsemekteydi.

Arnoux, tezgahının ardında başı öne düşmüş uyukluyordu. İnanılmaz biçimde çökmüştü, şakaklarının çevresini pembe renkte sivilceler ve etbenleri sarmıştı, güneş vurmuş altın yaldızlı haçların ışıltıları vuruyordu bunların üstüne.

Bu düşkünleşme karşısında delikanlının yüreği burkuldu. Mareşal'in hatırına, çıkıp gitmeyip direndi ve birkaç adım attı; dükkanın dip tarafında Bn. Arnoux'yu görüverince, tersyüz geri dönüp fırladı çıktı.

"Arnoux'yu bulamadım," dedi eve döndüğünde.

Ama ne çare! Hemen Arnoux'nun Le Havre'daki vekiline yazıp para isteyeceğini söylemesi de boşunaydı. Rosanette zıvana-

212) Doğu kökenli üç bilge kişinin (Melkhior, Gaspard ve Balthazar) bir yıldızı izleyerek, Hz. İsa'ya tapmak üzere Beytüllahim'e gelmiş olduklarına inanılırdı. (Ç.N.)

dan çıkmıştı. Böyle zayıf, böyle ruhsuz erkek mi olurdu! Kendisi binbir özveriye katlanırken, keyif çatanlar vardı.

Frédéric o anda Bn. Arnoux'nun evinin içinin kim bilir ne yürek burkan duruma düştüğünü hayal etmeye çalışıyordu. Kendisi yazı masasına geçmişti; ama Rosanette'in hırçın sesi hâlâ duyuluyordu:

"Aman! Allahını seversen, sus!"

"Şimdi de kalkıp bana onları mı savunacaksın?"

"Evet, iyi bildin!" diye haykırdı. "Ne istiyorsun onlardan?"

"Ya sen, niye onlardan para çıksın istemiyorsun? Eski gözağrın üzülecek diye mi korkuyorsun, hadi doğruyu söyle!"

O anda Frédéric'in, duvar saatini alıp kadının kafasına geçiresi geldi; ağzını açıp tek söz söyleyemedi. Sustu kaldı. Rosanette odayı arşınlarken, konuşmasını sürdürdü:

"Ben de senin o sevgili Arnoux'na dava açayım da gör. Aman! Sensiz de başarırım!" Dudaklarını büzüştürerek: "Bu işi bilen birine danışacağım," dedi.

Üç gün sonra, Delphine odaya birden daldı:

"Hanımım, hanımım, bir adam geldi, elinde kola kutusuyla, korktum ben."

Rosanette mutfağa geçip baktı: Yüzü çiçekbozuğu, bir kolu felçli, zil zurna sarhoş bir serseri vardı birşeyler geveleyip duran.

Üstat Gautherot'nun ilan yapıştırıcısıydı bu. Hacize yapılan itiraz onaylanmayınca, haliyle satışa gidilecekti.

Adam zahmet edip merdiven çıktığı için önce bir bardak su istedi, daha sonra hanımefendinin aktris olduğunu sanarak, lütfedip bir tiyatro bileti vermesini istedi. Ve sonra, bir süre anlaşılmayan biçimde göz kırptı durdu; en sonunda baklayı ağzından çıkardı: Kendisine kırk metelik verilirse, bina kapısına yapıştırdığı ilanın iki ucunu yırtıverecekti geçip giderken. Afişte

Rosanette'in açık adı yazılıydı ki, Vatnaz'ın kinini ortaya koyan, görülmemiş duyulmamış bir şiddetti bu.

Bir zamanlar duygulu bir kızdı Matmazel Vatnaz, hatta aşk acısı çektiği bir döneminde Béranger'ye mektup yazıp akıl bile danışmıştı. Ne var ki yaşamın fırtınaları onu hırçınlaştırmıştı. Önceleri piyano dersleri verirdi, sonra bir tabldot işinin başına geçmişti, moda dergilerinde çalıştı, ikinci elden daire kiralama işleri yaptı, hafifmeşrep kadınlara dantela sattı, o sırada tanıştığı bir çok kişiye iyilik etti, bunlardan biri de Arnoux'ydu. Matmazel Vatnaz daha önce bir ticarethanede çalışmıştı.

Oradaki görevi, muhasebeden aldığı ücretleri işçi kızlara dağıtmaktı; her işçiye ait iki defterden biri kendisinde dururdu. İyilik olsun diye Hortense Baslin adındaki işçinin hesabını tutuveren Dussardier, bir gün tam kasadan Vatnaz'a bu işçi için ücret ödenirken oradaydı; Vatnaz'ın defterinde yazılı olan 1682 frank ödendi. Oysa, bir gün öncesi Dussardier'nin Hortense Baslin'in defterine yazdığı ücret 1082 franktı. Dussardier daha sonra, bir bahane bulup kızdan defterini istedi ve iade etmedi, defteri yitirdiğini söyledi. Kız da bu olayı safça Matmazel Vatnaz'a anlattı; Matmazel Vatnaz da, iç rahatlığı için, önemsemez bir havayla defteri Dussardier'den istedi: "Onu yaktım," dedi Dussardier ve konu kapandı. Ancak Matmazel Vatnaz bu işyerinden ayrıldığında, Dussardier'nin defteri yok ettiğine inanmıyordu ve saklamış olduğunu sanıyordu.

Dussardier'nin yaralandığını duyunca, Matmazel Vatnaz bu defteri geri alma niyetiyle çocuğun evine koştu. Ancak, onu iğne arar gibi aramasına karşın bulamayınca, böyle dürüst, tatlı ve kahraman ruhlu, üstelik pek güçlü kuvvetli çocuğa saygı duydu ve çok geçmeden ona âşık oldu. Doğrusu o yaşında, başına böyle bir talih kuşu konacağı hiç aklına gelmezdi. Canavar iştahıyla

atladı üstüne ve uğruna her şeyi terk etti: Edebiyatı, sosyalizmi, "avutucu doktrinlerle, bol keseden ütopyaları", *Kadının İkinci Dereceye Düşürülmesi* konusunda vermekte olduğu dersleri, her şeyi, hatta Delmar'ı bile; sonunda Dussardier ile yaşamını birleştirmeye karar verdi.

Dussardier'nin metresi olmuştu, ama genç adam Vatnaz'a hiç de âşık değildi. Zaten işçi kızın parasını çaldığını hiç unutmamıştı. Hem o fazla zengin bir kadındı. Dussardier evlenmek istemedi onunla. Bunun üzerine, Vatnaz genç adama, gözyaşları içinde, kurduğu hayalleri anlattı: İkisine ait bir konfeksiyon mağazaları olacaktı. Kendisi bunun için gereken anaparaya sahipti ve bir hafta sonra dört bin frank daha eklenecekti; Mareşal'e karşı açtığı icra davasını anlattı ona.

Bunu duyunca, dostu adına Dussardier'nin içi yandı: Frédéric'in karakolda kendisine verdiği sigara tablasını anımsadı, Napoléon Rıhtımı'ndaki akşamlar, o tatlı sohbetler, kendisine verilen kitaplar geldi aklına, daha Frédéric'ten gördüğü binbir iyilik... Vatnaz'dan davayı geri çekmesini rica etti.

Kadın Dussardier'nin saflığıyla dalga geçti, Rosanette'e karşı da akıl almaz bir nefreti vardı; servet edinmeyi istemesinin biricik nedeni de, ileride sahip olacağı lüks arabasıyla Rosanette'i ezip geçmekmiş.

Dussardier bu kötülük deryasına bakıp ürperdi ve satışın gerçekleştirileceği tarihi net olarak öğrendikten sonra, evden çıktı gitti. Ertesi sabah ise, utana sıkıla Frédéric'in kapısından giriyordu.

"Ben sizden özür dilemeye geldim."

"Neden ki?"

"Herhalde bana bir nankör gözüyle bakmışsınızdır; öyle ya bu kadın benim..." Kekeliyordu. "Ama artık onu bir daha gör-

meyeceğim, onun suç ortağı olmayacağım!" Öteki ona şaşkın şaşkın bakınca: "Üç gün sonra metresinizin mobilyaları satılıyormuş, değil mi?" dedi.

"Kimden duydunuz?"

"Vatnaz'ın kendi söyledi. Ama sizi incitmekten çekiniyorum..."

"Asla, sevgili dostum!"

"Ah! Bilmez miyim! Siz öyle iyi bir insansınız ki..."

Ve o sırada, meşin bir cüzdanı uzatıyordu çekingen çekingen.

Tam dört bin frank, biriktirdiği tüm parasıydı bu para.

"Nasıl! Dünyada olmaz!... Yok, olmaz!..."

Dussardier'nin gözünde bir damla yaş belirdi:

"Sizi inciteceğimi biliyordum zaten," dedi.

Frederic onun elini tutup sıktı; mert çocuk, yalvaran bir sesle:

"N'olur kabul edin bu parayı! Sevindirin beni! Zaten müthiş üzgünüm ben! Ortalığın şu durumu, zaten her şeyin sonu değil mi? –Devrim yapmıştık, bundan böyle mutlu yaşayacağımızı sanmıştım ben. Anımsayın... ne güzeldi yaşananlar! Nasıl da herkes rahat bir soluk alır olmuştu! Ama bakın işte, eskisinden beter halimiz!"

Ve gözlerini yere dikerek sürdürdü konuşmasını:

"Şimdi de cumhuriyetimizi yıkmaya çalışıyorlar, öbürünü, yani Roma cumhuriyetini yıktıkları gibi! Zavallı Venedik, zavallı Polonya, zavallı Macaristan! Ne iğrenç şeyler bunlar! İlk önce özgürlük ağaçlarını devirdiler, daha sonra seçme hakkı kısıtlandı, kulüpler kapatıldı, sansür hortlatıldı ve eğitim-öğretim papazlara teslim edildi, engizisyon yoldadır. Olmaz demeyin! Tutucuların derdi Kazakları getirip başımıza dikmek! İdam cezası-

na karşı çıkan gazeteler hapse atılıyor, Paris deseniz piyade erinden geçilmez olmuş, zaten on altı bölge sıkıyönetim altında; genel af ise yine uzaklara itildi."

Alnını iki eli arasına aldı; iki kolunu yana açarken çok acı çektiği anlaşılıyordu:

"Oysa biraz çaba gösterilseydi! Ve de iyi niyetli olunsaydı, pekala anlaşabilirlerdi! Ama ne gezer! İşçilerle burjuvaları, al birini vur birine, yalan mı? Nitekim, Elbeuf'te yangın çıktığında, işçiler yardım isteğini geri çevirmişler. Şaşkınlar... Barbès'e aristokrat gözüyle bakıyorlar. Şimdi de halkla alay edercesine, duvarcı ustası Nadaud'yu cumhurbaşkanı seçmek istiyorlar, buna ne buyrulur!! Umutsuz durum! Umarsız! Herkes de bize kızıyor! – Ben ne kötülük yapmışım ki... ama yine de durumun ağırlığı mideme vuruyor sanki. Böyle giderse, aklımı kaçıracağım. En iyisi, beni öldürsünler. Dedim ya, para pul istemiyorum artık! Hay allah, alın şu parayı, sonra iade edersiniz. Borç almış olun!"

Aslında paraya sıkışık durumda olan Frederic, bu dört bin frangı sonunda aldı. Böylece Vatnaz yönünden gönülleri rahat olabilirdi artık.

Bununla birlikte, Rosanette'in Arnoux'ya karşı açtığı dava düşmüştü ve kendisi inatla İstinaf Mahkemesi'ne[213] başvurmak istiyordu.

Ona Arnoux'nun yazdığı vaat mektubunun hukuksal yönden ne bir hibe ne de bir havale değeri taşımadığını anlatana dek Deslauriers'nin göbeği çatlıyordu; Rosanette'in dinlediği falan yoktu, yasada haksızlık görüyordu; kendisi onca erkeğe karşı ne de olsa bir kadındı ve yılan yılanı sokmazdı! Ama sonunda, yine de Deslauriers'nin sözünü dinledi.

213) Eskiden normal mahkemelerle Yargıtay arasında yer alan bir üst mahkeme (Ç.N.)

Kendi evindeymiş gibi rahat davranan Deslauriers, Senecal'i kaç kez yemeğe getirmişti; ama, gerektiğinde dostuna ödünç para veren, hatta götürüp onu kendi terzisinden giydiren Frederic bu teklifsizlikten hiç hoşlanmadı; ayrıca avukat eski ceketlerini, neyle yaşadığı belirsiz sosyaliste veriyordu.

Deslauriers yine de Rosanette'in gönlünü almayı istiyordu. Bir gün kadın ona, Kaolin Şirketi'nin (Arnoux'yu otuz bin frank ödemek zorunda bırakan şirketti bu) kendisinde bulunan on iki hissesini gösterince, avukat ona:

"İşte bu şaibeli iş demektir! Harika doğrusu!" dedi.

Bu durumda Rosanette'in Arnoux'yu yargıç karşısına çıkarma hakkı doğuyordu. İlk önce Rosanette onun, şirkete ait borçları müteselsil olarak ödemek zorunda olduğunu kanıtlamış olacaktı, ardından da, buna karşın Arnoux'nun kişisel borçları ortaklaşa borçlar gibi gösterdiğini ortaya koyacaktı, sonuçta, şirketten malvarlığıyla ilgili senetler kaçırmış bulunduğunu gösterirdi bu.

"Bu söylediklerim onun, Ticaret Yasası'na göre (586. ve 587. maddeler) hileli iflas suçu işlemiş olduğunu gösterir ki, emin ol güzelim, Arnoux'yu kodese tıkacağız."

Rosanette avukatın boynuna sarıldı. Deslauriers onu ertesi gün eski patronuna emanet etti, kendisi bu dava ile uğraşamayacaktı, çünkü Nogent'a gitmek zorundaydı; acil bir durum olursa Senecal kendisine mektupla bildirecekti.

Nogent'da bir avukatlık yazıhanesini devralma pazarlıkları, Deslauriers'ce uydurulmuş bir bahaneden başka bir şey değildi. Gerçekte vaktini B. Roque'un evinde geçirmekteydi ve yaptığı ilk şey bir yandan Frédéric'i övmek, bir yandan da onun halini tavrını ve konuşmalarını elinden geldiğince taklit etmek oldu; böylece Louise'in güvenini kazandığı gibi, Ledru-Rollin'i yerin dibine batırarak B. Roque'un da güvenini kazanmış oluyordu.

Eğer Frederic Nogent'a gelmiyorsa, bunun nedeni yüksek sosyeteyle haşır neşir olmasıydı; Deslauriers onlara ufaktan ufaktan anlattı: Frédéric birini seviyordu, bir çocuğu olmuştu, bir metresi vardı.

Louise üzüntüden mahvoldu, Bn. Moreau'nun öfkesi de Louise'in üzüntüsü kadar büyük oldu. Oğlunu bir kasırgaya kapılmış, belirsiz bir uçurumun dibine doğru çevrine çevrine sürüklenmekte gibi görüyordu, kendisi ise, dine bağlanır gibi bağlı olduğu doğru şeylere olan inancından vurulmuştu ve kişisel bir ayıbın içinde görüyordu kendini... ama sonra birden yüz ifadesi değişiverdi. Oğlunu soranlara, içinden pazarlıklı bir havayla yanıt veriyordu:

"İyidir, hem de çok iyi."

Çünkü onun Bn. Dambreuse'le evleneceğini öğrenmiş bulunuyordu.

Nikah tarihi bile saptanmıştı ve hatta delikanlı bunu Rosanette'e nasıl yutturacağını düşünmeye başlamıştı bile.

Güz ortalarında, Rosanette kaolin hisseleriyle ilgili davayı kazandı. Frédéric bu haberi, duruşmadan çıkıp gelmiş olan ve evinin kapısında karşılaştığı Senecal'den öğrendi.

Davanın sonunda B. Arnoux, her tür sahteciliğin suç ortağı olarak görünüyordu. Eski matematik belletmeni buna öylesine sevinmiş görünüyordu ki, Frédéric onu eşikte durdurdu ve Rosanette'e verilecek haberleri vermeyi kendisinin üstlendiğini kesin bir dille söyledi. Sonra öfkeli bir suratla içeri daldı:

"Hadi bakalım erdin sonunda muradına!"

Rosanette bu sözleri duymadı bile ve delikanlıya:

"Baksana şuna!" dedi.

Ve ona, şöminenin yanı başında, beşikte yatan çocuğu gösterdi. Rosanette bebeği bu sabah, bakıcının evinde çok kötü du-

rumda bulunca, alıp Paris'e getirmişti.

Bebeğin kolları-bacakları görülmemiş biçimde cılızlaşmıştı ve dudaklarının üstünü kaplamış olan beyazımsı noktalar, ağzının içlerinde süt pıhtısı gibi bir hal alıyordu.

"Doktor ne dedi?"

"Ha... doktor! Onun dediğine göre, bebeğin Paris'e yolculuk yapması sonucu, bilmem nesinin düşmesine ...*it* ile biten bir sözcüktü... sonuçta çocuk pamukçuk olmuş. Nedir bilir misin, pamukçuk?"

Frederic duraksamadan, hemen yanıt verdi: "Elbette bilirim." Ve bunun hiç önemsiz bir hastalık olduğunu ekledi.

Ne var ki akşam saatlerinde, bebeğin görünüşündeki halsizlik ve küfe benzeyen beyaz pamukçukların böylesine hızlı çoğalması genç adamı ürküttü: Sanki yaşam bu zavallı minik bedenden çıkıp giderken, onu, üstünde bitki biten bir maddeye çevirmişti. Elleri buz gibi olmuştu, hiçbir şey yutamaz olmuştu artık; kapıcının bir işçi bürosundan rasgele bulup getirdiği yeni sütanne:

"Çok ağır hasta, çok ağır!" deyip duruyordu.

Rosanette gece boyunca ayaktaydı.

Sabah olur olmaz, Frederic'i çağırmaya gitti.

"Gel bir bak. Hiç kımıldamıyor artık."

Bebek ölmüştü. Rosanette onu kucaklayıp sarstı, en tatlı adlarla çağırıyordu bebeğini, öpücüklere ve hıçkırıklara boğuyordu, çılgına dönmüş halde olduğu yerde dönüp duruyor, saçını başını yoluyor, çığlıklar atıyordu; sonunda kanapenin kıyısına çöktü kaldı, ağzı açıkgözlerinde sel gibi yaş, bakışları bir noktaya kilitlenmiş. Ardından Rosanette'in üstüne bir uyuşukluk geldi ve evin içi birden dingin bir hal aldı. Mobilyalar yere devrilmiş durumdaydı. Bir-iki havlu yerlerde sürünüyordu. Saat altıyı çaldı. Gece lambası söndü.

Frederic tüm bu şeylere bakarken, düş gördüğünü sanıyordu. Yüreği daralıyordu acıdan. Delikanlıya öyle geliyordu ki, bu ölüm yalnızca bir başlangıçtı, ardından daha büyük bir felaket bekliyordu onları.

Rosanette birdenbire, tatlı bir ses tonuyla:

"Onu toprağa vermeyeceğiz, değil mi?"

Bebeği mumyalatmak istiyordu. Oysa buna engel olan bir çok neden vardı. Frederic'e bakılırsa, çok küçük çocuklar için uygun bir yöntem değildi bu. En iyisi bir resmini yaptırmak olurdu. Rosanette'in aklı yattı buna. Frederic Pellerin'e bir pusula yazıp Delphine'e verdi, o da koşarak gitti.

Pellerin gecikmeden geldi, bu çabasıyla, daha önceki davranışının izlerini silmek istiyordu çünkü. Hemen şöyle dedi:

"Zavallı meleğim, Tanrım! Ah ne acı!"

Ama giderek, sanatı ağır bastığından, görüşünü belirtti: Bebeğin zifir gibi kararmış şu gözleriyle ve teninin mora çalar rengiyle pek bir şey yapılamazdı, şu haliyle zaten gerçek bir natürmort değil miydi? Çok yetenekli olmayı gerektiren bir işti bu; ressam boyuna söyleniyordu:

"Oh! Hiç de uygun değil, uygun değil!"

"Kendisine benzesin yeter," diyerek karşı çıktı Rosanette.

"Eh! Benzeyip benzememesi bana vız gelir! Batsın gerçekçilik! Resimde ruhtur canlandırılan. Siz bana bırakın! Nasıl olması gerektiğini şöyle bir gözümde canlandırmaya çalışacağım."

Alnı sol eline dayalı, dirseği sağ eline, biraz düşündükten sonra:

"Hah! Aklıma bir fikir geldi! Pastel olabilir! Ara renklerle ve hemen hemen dümdüz geçilerek boyanır, yalnızca kenarlarda hoş bir belirginlik..." dedi.

Hizmetçi kadını boya kutusunu alıp getirmeye yolladı; bir

sandalye ayakları altına, bir sandalye de yanı başına çektikten sonra, başladı çabuk çabuk çiziktirmeye, karşısında dökme model varmış gibi sakindi çalışırken. Correggio'nun bebek Saint-Jean resimlerini, Velasquez'in *Infante Rose* adlı tablosunu, Reynolds'un süt gibi tenlerini, Lawrence portrelerindeki kibarlığı ve özellikle Leydi Glower'in dizlerinde oturan uzun saçlı çocuk tablosunu öve öve bitiremedi.

"Zaten bu afacan çocuklardan daha sevimli ne vardır ki! Yüce kadın tipi (Raffaello'nun Madonna'larıyla simgeleştirildiği gibi), çocuğunu kucaklamış ana tipidir."

Rosanette boğulur gibi oldu ve odadan çıktı; Pellerin hemen:

"Ee? Arnoux!... Başına geleni biliyorsun tabii?" dedi.

"Hayır! N'olmuş ki?"

"Olacağı buydu zaten!"

"Ne var? Ne olmuş?"

"Şu anda Arnoux belki de... Bir dakika!"

Sanatçı ayağa kalkıp küçük cesedin başını yükseltti.

Frederic ressamın yarım bıraktığı sözü anımsatarak:

"Şu anda Arnoux belki de... diyordunuz," dedi.

Pellerin, ölçülerini iyi ayarlamak için gözlerini kısarken, sürdürdü konuşmayı:

"Diyordum ki, Arnoux belki de şu anda kafese girmiştir bile!"

Sonra hoşnut bir tonla:

"Bak bakalım! Oldu mu?" diye sordu.

"Evet, çok güzel! Peki Arnoux?"

Pellerin kalemi bıraktı.

"Anlayabildiğim kadarıyla, Arnoux'nun peşine düşen, Mignot diye biriymiş, Regimbart'ın yakın dostu; kafalı adamdır ha, Regimbart? Ama ne aptallık! Düşünebiliyor musunuz, günün bi-

rinde..."

"E! Bırak şimdi Regimbart'ı!"

"Evet, haklısın. Gelelim Arnoux'ya: Dün gece, tam on iki bin frank bulması gerekiyordu, bulamadıysa, hapı yuttu demektir."

"Oh! Hep biraz abartılır, öyle değil mi?" dedi Frédéric.

"Yok canım! Ne abartması! Bana hali çok fena göründü, çok!"

O sırada Rosanette, gözlerinin içi kan çanağı gibi olmuş, geldi, gözkapaklarına kırmızı far sürülmüşe benziyordu. Resmin yanında durup baktı. Pellerin Frédéric'e, Rosanette'ten ötürü sustuğunu işaret etti. Ancak öteki, hiç aldırış etmedi:

"Yine de, inanamıyorum ben..."

Ressam üsteledi:

"Ama, diyorum size, dün akşam gördüm onu, saat yedide, Jacob Sokağı'nda. Her olasılığa karşı, yanına pasaportunu bile almış; bir gemiye atlayıp kapağı Le Havre'a atmaktan söz ediyordu, hem de maaile."

"Nasıl yani? Karısını da mı götürüyor?"

"Elbette! Arnoux çok iyi bir aile babasıdır, yalnız olamaz ki!"

"Bu söylediklerinizden emin misiniz?"

"Sorulacak şey mi bu! Kim verecek ona on iki bin frangı?"

Delikanlı odanın içinde bir-iki dolaştı. Hızlı hızlı soluyor, dudaklarını ısırıyordu, birden şapkasını aldı.

"Nereye?" dedi Rosanette.

Frédéric yanıt vermedi, çıktı gitti.

5

Ya on iki bin frangı bulacaktı, ya da Bn. Arnoux'yu bir daha göremeyecekti; yüreğinde sönmeyen tek bir umut kalmıştı. Bu kadın onun yüreğinin özü, yaşamının temel taşı değil miydi? Kaldırımda birkaç dakika, içi içini yiyerek, kararsız kaldı, ama bir yerde Rosanette'ten koptuğuna da seviniyordu.

Parayı nerden bulmalı? Frederic ha deyince para bulmanın, bedeli ne olursa olsun, hiç de kolay olmadığını bilmez değildi. Ona yardım edebilecek bir tek kişi vardı, o da Bn. Dambreuse idi. Yazı masasının gözünde her zaman çok sayıda banknot bulundururdu. Delikanlı kalkıp Bn. Dambreuse'e gitti ve yüreklice sordu:

"Bana on iki bin frank borç verebilir misin?"

"Ne yapacaksın?"

Başkasının sırrıydı bu, söylenmezdi. Kadın ille de öğrenmek istedi. Delikanlı pes etmedi. Karşılıklı inatlaşıyorlardı. Sonunda Bn. Dambreuse, bu parayı nereye kullanacağını öğrenmeden tek kuruş vermeyeceğini bildirdi. Genç adam kıpkırmızı oldu. Arkadaşlarından biri hırsızlık yapmıştı. Bu parayı bugün yerine vermek gerekiyordu.

"Adı ne arkadaşının? Soyadı nasıl? Ama hadi söyle adını?"

"Dussardier!"

Ve kadının dizlerine kapandı, kimseye söylemesin diye yalvardı ona.

"Beni tanımıyormuşsun gibi konuşuyorsun?" dedi Bn. Dambreuse. "Gören de hırsızlık yapanın sen olduğunu sanır. Hadi, bırak şimdi bu trajik halleri! İşte, al şu parayı, inşallah işe yarar!"

Delikanlı Arnoux'ların dükkanına koştu. Tüccar orada değildi. Ama hâlâ Paradis Sokağı'nda oturuyordu. Aslında iki evi vardı Arnoux'nun.

Frederic Paradis Sokağı'na vardığında, kapıcı ona yeminle, "B. Arnoux dünden beri yok," dedi; hanımefendi içinse bir şey demeye çekiniyordu; bunun üzerine Frederic merdiveni ok gibi çıktı, kulağını kilide dayadı. Sonunda kapı açıldı. Hanımefendi ve beyefendi birlikte çıkmışlardı, hizmetçi ne zaman döneceklerini bilmiyordu; kendisine ücretini ödemişlerdi; o da gitmek üzereydi.

Birdenbire bir kapı gıcırtısı duyuldu.

"Ama içerde biri var?"

"Yok bayım, rüzgardır...!"

Frederic bunun üzerine çekilip gitti. Öyle ya da böyle, bu birdenbire ortadan kaybolmanın bir açıklaması olmalıydı.

Regimbart Mignot'nun yakın arkadaşı olduğuna göre, herhalde ona bilgi verebilirdi. Genç adam bir arabaya atlayıp gideceği adres olarak Regimbart'ın adresini verdi: Montmartre, Empereur Sokağı.

Regimbart'ın oturduğu binanın yanı başında bulunan ve parmaklıkla çevrilmiş minik bahçenin girişini örten demir levhalar kapı görevini yapıyordu. Üç basamakla çıkılan sekiden ötürü evin alnacı yükselmiş bulunuyordu. Ve kaldırımdan geçen biri, zemin kattaki iki odanın içini görebiliyordu; birinci odada (burası salondu) mobilyaların üstüne, her yere entariler atılmıştı,

ikinci odada ise Bn. Regimbart'ın yardımcıları olan kızlar çalışıyordu.

Bu kızların tümü, beyefendinin çok önemli işlerle uğraştığı, çok önemli kişilerle düşüp kalktığı ve gerçekten sıradışı bir adam olduğu kanısını taşırlardı. Kenarları kalkık şapkası, uzun ve ağırbaşlı yüzü, yeşil renk ceketiyle adam koridordan geçerken, ellerindeki işi bırakıp ona bakarlardı. O da onlara yüreklendirici bir söz söylemeden, özdeyiş biçiminde bir nezaket lafı etmeden geçip gitmezdi zaten; akşam kocalarının yanına döndüklerinde, Regimbart'ı ideal erkek olarak gördükleri için, mutsuz olurlardı.

Ancak hiçbiri onu Bn. Regimbart gibi sevemezdi: Bu akıllı ve ufak tefek kadın, zanaatıyla kocasını geçindirmekteydi.

B. Moreau adını verir vermez, Bn. Regimbart onu karşılamaya koşup geldi, çünkü bu adın Bn. Dambreuse için ne demek olduğunu hizmetçilerden duymuştu. Kocası "şimdi gelir"di; Frederic onu izlerken, her yeri muşamba kaplanmış evin bakımlı haline hayran oldu. Sonra, Vatandaş'ın düşünmek için çekildiği yazıhane benzeri odada birkaç dakika bekledi.

Regimbart genç adamı her zamanki kadar ters karşılamadı.

Ona Arnoux olayını anlattı. Eski fayans fabrikatörü, *Le Siecle*'in yüz hissesinin sahibi olan vatandaş Mignot'nun aklını çelmiş; demokrasi açısından, gazetenin yönetim ve yazı işleri kadrosunu değiştirmek gerektiğine onu iyice inandırmış; bir sonraki hissedarlar toplantısında bu fikri öne çıkarıp benimsetme vaadinde bulunarak, karşılığında Mignot'dan elli hisse istemiş; güya bunları sadık bildiği dostlara dağıtacakmış da onlar da oylamada Mignot'yu destekleyeceklermiş. Mignot hiçbir sorumluluk almayıp, kimseyle kötü olmayacakmış; daha sonra başarıya ulaşınca, Arnoux'yu yönetimde, ayda en azından beş-altı bin frank

maaşla iyi bir yere getirecekmiş. Mignot hisseleri teslim etmiş. Ama Arnoux, onları ele geçirir geçirmez satmış ve dinsel nesneler ticareti yapan biriyle ortak olmuş. Bunun üzerine Mignot yapılan vaatlerin yerine getirilmesini istedikçe, Arnoux savsaklamaktan başka bir şey yapmıyormuş; sonunda vatandaş, Arnoux'ya, eğer hisselerini ya da onların tutarı kadar parayı (elli bin frank istemiş) getirip kendisine teslim etmezse, dolandırıcılıktan dava açacağı tehdidinde bulunmuş.

Frederic iyice umutsuzluğa düşmüştü.

"Dahası var," dedi Vatandaş. "Mert bir adam olan Mignot, bu alacağın dörtte birine razı olmuş. Ötekinden yine vaatler, tabii ki yine üçkağıtçılık. Uzun sözün kısası, evvelki günün sabahı Mignot kendisine, borcu olan on iki bin frangı (geri kalanından vazgeçerek) yirmi dört saat içinde ödemesi için ihtar çekmiş."

"Ama bu para bende var!" dedi Frederic.

Vatandaş usulca döndü:

"Vay palavracı vay!"

"Pardon! Bu para şu anda cebimde. Arnoux'ya vermek için getirmiştim."

"Şaşırtıyorsunuz insanı! Hem de böyle gencecik bir delikanlının bunu yapması... Zaten, iş işten geçmiş: Dava açılmış, Arnoux kaçmış."

"Tek başına mı?"

"Hayır! Karısıyla birlikte. Onları Le Havre garında gören var."

Frederic'in beti benzi attı. Bn. Regimbart delikanlının bayılacağını sandı. Frederic kendini tuttuğu gibi, gücünü toparlayıp olay üzerine bir-iki soru bile sorabildi. Regimbart, tüm bunlar sonuçta Demokrasi'ye zarar verdiği için, olaydan ötürü üzüntü duyuyordu. Zaten Arnoux ne zaman düzgün biri olmuş, ne zaman doğru dürüst hareket etmişti ki!

"Kuş beyinli herif! Her zaman savurganca yaşadı! Zamparalıktan bu hallere geldi o. Ben ona değil, karısına acıyorum!" Vatandaş erdemli kadınlara hayranlık duyuyordu çünkü ve Bn. Arnoux'ya apayrı bir değer veriyordu. "Kadın müthiş acı çekmiş olmalı!"

Frederic bu sempatiden ötürü ona minnet duydu; sanki Regimbart'dan herhangi bir iyilik görmüş gibi elini sevgiyle sıktı.

"Yapılacak işlerin tümünü yaptın mı bari?" dedi Rosanette Frederic'i görünce.

Delikanlı kendinde o gücü bulamadığını söyledi, zihnini uyuşturana değin sokaklarda rasgele dolaşıp durmuştu.

Saat sekizde yemek salonuna geçtiler; ancak ikisi de hiç konuşmadı, arada uzunca bir iç çekiyorlardı ve gelen yemekleri geri çeviriyorlardı. Frederic rakı içti. Kendini çok kötü hissediyordu, ezik, bitik ve müthiş bir yorgunluğun dışında hiçbir şey düşünemez haldeydi.

Rosanette resmi alıp getirdi. Kocaman lekeler halinde kırmızı, sarı, yeşil ve indigo mavisi birbiriyle zıtlaşıyor ve tüm olarak çok kötü bir resim oluşturuyordu, nerdeyse gülünç bir şey.

Zaten artık minik ölü tanınmaz hale gelmişti. Dudaklarının morumsu tonu cildini daha soluklaştırıyordu; burun delikleri daha incelmiş, gözleri iyice çökmüştü; ve başı mavi taftadan bir yastığın üzerinde, kamelya, güz gülleri ve menekşe taçyapraklarının arasında duruyordu; fikir oda hizmetçisinden gelmişti ve sonra iki kadın yürekten bir inançla yapmışlardı bunu. Önüne gipür danteladan bir örtü çekilmiş şöminenin üstünde, altın yaldızlı gümüş şamdanlar aralıklı olarak dizilmişti, aradaki boşluklara ise dualı şimşir demetleri yerleştirilmişti; köşelere konmuş vazoların her birinde kokulu macunlar yanmaktaydı; tüm bunlar, bir de beşik, ayin için süslenmiş, sunağa benzer bir köşe

oluşturuyordu; Frederic B. Dambreuse'ün cenazesini beklediği o geceyi anımsadı.

Rosanette aşağı yukarı her çeyrek saatte, çocuğuna bakmak için perdeleri açıyordu. Onu birkaç ay sonra, yürümeye başlarken görüyordu, daha sonra lisede, avlunun ortasında, tutsak almaca oyunu oynarken... ve bir süre sonra da yirmi yaşında, delikanlı olmuş haliyle... öyle ki kafasında yarattığı tüm bu imajların sayısı kadar oğlu ölmüş gibi oluyordu; aşırı acısı analık duygusunu çoğaltıyordu.

Frederic, öbür koltuğa oturmuş Bn. Arnoux'yu düşünüyordu.

Herhalde trendedir şimdi, yüzü cama dönük, kırların geri geri, Paris'e doğru akıp gidişine bakıyordur, ya da Frederic'le ilk karşılaştığı günkü gibi bir buharlı geminin güvertesindedir; ama bu gemi almış başını, Bn. Arnoux'nun girip de bir daha asla çıkmayacağı memleketlere doğru gidiyordu, belirsizce. Ve onu bir han odasında görüyordu, balyalar yerlerde, duvar kağıdı lime lime olmuş, rüzgar estikçe titreyen kapı. Peki sonra n'olacaktı hali? Belki ilkokul öğretmeni, belki refakatçi kadın olurdu, belki de oda hizmetçisi? Yaşamı sefaletin her tür rastlantısına bırakılmıştı. Onun geleceği üzerine hiçbir şey bilmemek genç adama azap veriyordu. Keşke kaçıp gitmesine engel olmuş olsaydı, ya da hemen peşine düşmüş olsaydı. Asıl kocası kendisi değil miydi? Ve onu bir daha asla göremeyeceğini, her şeyin bittiğini, onu sonsuza dek yitirdiğini düşündükçe, tüm varlığının paramparça olduğunu hissediyordu; sabahtan beri birikmiş gözyaşları birdenbire taşıverdi.

Rosanette bunu fark etti.

"Ah! Sen de ağlıyorsun, benim ağladığım gibi! Çok mu acı çekiyorsun?"

"Evet! Evet! Acı çekiyorum ben..."

Delikanlı kadını göğsüne bastırdı ve ikisi birden hıçkırıyorlardı, birbirlerine sarılmış halde.

Bn. Dambreuse de, yatağa yüzükoyun yatmış, başı elleri arasında, ağlıyordu.

Olympe Regimbart, akşamüzeri ilk renkli entarisinin provası için ona uğradığında, Frederic'in ziyaretini anlatmış, hatta üzerinde B. Arnoux için hazırladığı on iki bin frank bulunduğunu da söylemişti.

Demek bu para, kendi paracıkları, öbür kadının gitmesini önlemek ve el altında bir metres bulundurmak içindi.

Bn. Dambreuse önce bir öfke nöbetine tutuldu; onu bir uşak kovar gibi kovmaya karar verdi. Bol bol akan gözyaşları sonunda onu sakinleştirdi. Her şeyi içine atması, ona bir şey dememesi daha iyi olurdu.

Ertesi gün Frederic bu on iki bin frangı geri getirdi.

Kadın bu paranın Frederic'in kendinde durmasını rica etti, olur ya, arkadaşının gereksinimi olabilirdi; ama bu beyefendi konusunda genç adama epey soru sordu. Peki kim itmişti arkadaşını, başkalarının güvenini böyle kötüye kullanmaya? Bir kadındır, herhalde! Kadınlar insana türlü türlü suç işletirler.

Frederic, kadının böyle alaycı tonda konuşmasına bozuldu. Ve başkasına böyle iftira ettiğine hayıflandı. Ama genç adamın içi rahattı, bir yerde Bn. Dambreuse nereden bilecekti gerçeği.

Ama kadın inadı elden bırakmadı: ertesi gün, yine birşeyler sordu sevgili arkadaşı üzerine. Bir de başka bir arkadaşı üzerine sorular sordu: Deslauriers üzerine.

"Güvenilir ve zeki biri midir bu adam?"

Frederic Deslauriers'yi övdü.

"Önümüzdeki günlerden birinde, bir sabah bize gelmesini ri-

ca et: Ona bir şey danışacağım."

Bn. Dambreuse'ün elinde, Arnoux'ya ait ve kesinkes protesto edilmiş epeyce senet vardı ve bunların üstünde Bn. Arnoux'nun imzası da bulunuyordu. Nitekim Frederic B. Dambreuse'le bunu görüşmeye, bir sabah kahvaltısına gelmişti de, banker Bn. Arnoux adına kovuşturma istemeye niyeti olmadığını belirtmişti; ne var ki Ticaret Mahkemesi'ne uğrayıp Arnoux aleyhine işlem yaptırırken, karısı için de aynı işlemi istemişti, ancak Arnoux bunu karısına bildirmeyi uygun görmemişti.

Bn. Dambreuse için bundan iyi silah mı olurdu! Kadın bu konuda en ufak bir kuşkuya düşmüyordu. Gelgelelim vekiline söylese, adam belki de bunu yapmamasını öğütleyecekti; daha bir karanlık işler adamı bulmalıydı; aklına birden, kendisine hizmet sunmuş bulunan şu küstah suratlı, şeytanın art bacağı herif geldi.

Bizim Frederic de saf saf Deslauriers'yi çağırıverdi.

Böyle yüksek tabakadan bir hanımefendinin işini alacağı için avukatın etekleri zil çalıyordu.

Hemen koştu.

Bn. Dambreuse ona, tek vârisinin yeğeni olduğunu söyledi ve Martinon çiftini olabildiğince uğraştırmayı istediğine göre, ileride ona ödenecek olan bu alacakların şimdiden toplanması gerekmekteydi.

Deslauriers bu işin içinde bir bit yeniği olduğunu anlamıştı; senetleri elinde evirip çevirirken hayale dalmıştı. Bn. Arnoux'nun kendi eliyle atılmış imzasını görüverdi, imzasıyla birlikte tüm kişiliği belirdi avukatın gözlerinin önünde... aynı zamanda bu kadından gördüğü hakaret de. İşte öç alma fırsatı geçmişti eline, kaçırılır mıydı böyle bir fırsat?

Bn. Dambreuse'e şu öneride bulundu: Vârise dayalı protesto

edilmiş senetlerin tümünü açık arttırmayla satacaktı. Başkası adına suç üstlenici bir adam çıkıp bunları gizlice satın alacak ve borçlu kişi aleyhine kovuşturma açtırtacaktı. Bu kişiyi, Deslauriers kendisinin bulacağını söyledi.

Kasım sonlarına doğru, Frederic Arnoux'ların oturduğu sokaktan geçerken, başını kaldırıp pencerelere baktığında, binanın kapısına yapıştırılmış ve iri iri harflerle yazılmış ilan gözüne çarptı:

"Zengin eşya satışı: Mutfak eşyası, iç çamaşırı ve masa örtüleri, gömlekler, dantelalar, jüponlar, pantolonlar, Fransız ve Hint kaşmirleri, bir Erard piyano, Rönesans stili bir çift meşe sandık, Venedik aynaları, Çin ve Japon seramik takımlar."

"Bu onların eşyaları!" dedi delikanlı içinden, kapıcı da onun içinden geçenleri doğruladı.

Ama satışı kimin istediği konusunda bilgisi olmadığını söyledi. Ancak, belki haciz memuru B. Berthelmot'da aydınlatıcı bilgiler bulunabilirdi.

İlgili memur, ilk önce satışı yaptıran kişinin alacaklılardan hangisi olduğunu söylemek istemedi. Frederic üsteledi. Memur, bu kişinin, iş takipçiliği yapan Senecal adlı biri olduğunu söyledi; yaptığı iyiliği daha da ileri götürüp *Küçük İlanlar* gazetesini Frederic'e verdi.

Genç adam Rosanette'e gidip dergiyi, açık pozisyonda masaya attı.

"Okusana şunu!"

"Pekala, n'olmuş ki?" Ama kadının yüzü öyle tepkisizdi ki Frederic'i çileden çıkardı.

"Öf! Bana masumluk taslamanın gereği yok!"

"Hiçbir şey anlamıyorum."

"Bn. Arnoux'nun eşyalarını sattıran sensin, değil mi?"

Rosanette ilana bir daha baktı:

"Hani nerde adı?"

"Ee! Mobilya onun mobilyası ama. Sen bunu benden iyi biliyorsun!"

"Benimle ne ilgisi var bunun?" dedi Rosanette omuz silkerek.

"Ne ilgisi mi var? Öç alıyorsun, hepsi bu! İkisine de bir kez kancayı taktın ya! Sen değil misin, kadıncağızın ta evine gelip taciz eden? Sen ki bir sokak kadını, bir hiçsin. O ise kadınların en kutsalı, en cana yakını ve en hası! Niye onu mahvetmek için çullanıyorsun üstüne?"

"Yanılıyorsun, yemin ederim öyle."

"Hadi ordan! Sen değil misin Senecal'i harekete geçiren!"

"Saçma!"

Frederic bunun üzerine büsbütün köpürdü.

"Yalan söylüyorsun! Yalan! Sefil kadın! Onu kıskanıyorsun! Zaten kocasını mahkum ettirdin. Senecal'i işlerine karıştırdın artık! Arnoux'dan nefret eder o, iki düşman birleştiniz işte. Sen kaolin davasını kazandığın zaman onun nasıl sevindiğini gözümle gördüm. Bu herif zaten... hadi inkar et bakalım!"

"Şerefim üzerine..."

"Aman! Bilirim o yeminlerini!"

Ve genç adam ona bir bir saydı âşıklarının adlarını... durumlarıyla ilgili ayrıntılara varana dek. Rosanette, beti benzi atmış, geri geri gidiyordu.

"Ne o? Pek mi şaşırdın? Göz yumuyordum diye beni kör mü sandıydın? Yetti artık be! Senin türünden bir kadının aldatmaları yüzünden ölünmez. İşi azıtırlarsa, çeker gidersin; onları cezalandırmak alçaltır insanı!"

Eli kolu kasılıyordu Rosanette'in:

"Tanrım, onu böyle değiştiren nedir?"

"Senden başkası değil!"

Rosanette gözyaşları arasında:

"Ve tüm bunlar Bn. Arnoux uğruna!" diye haykırdı.

Frédéric, buz gibi:

"Sevdiğim tek kadın odur!" dedi.

Bu hakaret gözyaşlarını kuruttu:

"Zevkini anlamış olduk! Yaşını başını almış bir kadın, teni meyankökü rengini almış, beli hantallaşmış, koca gözleri birer mahzen penceresi gibi, bomboş bakışlar. Pek hoşuna gidiyorsa, ne duruyorsun, koş ona!"

"İşte ben de bunu söyleyecektim! Sağol!"

Olağandışı bu davranışlar karşısında Rosanette'in şaşkınlıktan basireti bağlanmıştı, öylece dikilip kaldı. Kapının ardından kapanmasına da bakakaldı; ama birden sıçradı, Frederic'i holde yakaladı ve onu kollarıyla sararak:

"Delisin sen! Deli! Bu yaptığın saçmalık! Ben seviyorum seni!" dedi.

Yalvarıyordu: "Allah aşkına, çocuğumuzun hatırı için..."

"Hadi itiraf et, ona sen vurdun bu darbeyi, değil mi?"

Bir kez daha masum olduğunu söyleyerek karşı çıktı Rosanette.

"Demek itiraf etmeyeceksin?"

"Hayır, etmeyeceğim."

"Öyleyse, elveda! Buraya kadar...!"

"Dinle beni!"

Delikanlı ona döndü:

"Eğer beni gerçekten tanımış olsaydın, kararımdan dönmeyeceğimi bilirdin!"

"Hah! Hah! Bana döneceksin sen!"

"Asla!"

Ve kapıyı sertçe kapatıp çıktı.

Rosanette Deslauriers'ye bir pusula yazıp, kendisini hemen görmek istediğini bildirdi.

Avukat beş gün sonra, bir akşam çıkageldi; Rosanette'ten Frédéric'le bozuşmalarını dinledikten sonra:

"Demek, felaket dediğinin hepsi buymuş! Böyle felakete can kurban!" dedi.

Rosanette Deslauriers'nin Frédéric'i ona geri getirebileceğini ummuştu; ama artık her şey bitmişti. Kapıcısından öğrendi, Frédéric yakında Bn. Dambreuse'le evleniyormuş.

Deslauriers ona moral verdi, hatta şaşılacak derecede neşeli ve eğlendirici bir hali vardı, zirzopluklar bile etti; gecenin ilerlemiş bir saati olduğu için de geceyi koltuğun üstünde geçirmek için izin istedi. Ertesi sabah da Nogent'a dönüyordu, Rosanette'le bir daha ne zaman görüşeceklerinin belli olmadığını söyledi. Hem zaten, pek yakında yaşamı baştan aşağı değişebilirmiş!

Onun Nogent'a dönüşünün üzerinden iki saat geçmişti ki kent ayağa kalktı. Frédéric'in Bn. Dambreuse'le evleneceği haberi yayılmıştı. Sonunda üç kız kardeş Auger'ler dayanamayıp Bn. Moreau'nun evine gittiler, o da bu haberi gururlanarak doğruladı. Roque Baba bu yüzden yatağa düştü. Louise eve kapandı; hatta kızın çıldırdığı yönünde dedikodular çıktı.

Buna karşın, Frédéric hüzünlü halini gizleyemiyordu. Bn. Dambreuse, herhalde derdini unutturmak umuduyla, ona her zamankinden kat kat fazla ilgi gösteriyor, her gün öğleden sonra delikalıyı yanına alıp arabayla gezmeye çıkıyordu. Bir gün Borsa Meydanı'ndan geçerlerken, aklına esti, eğlenmek için Müzayede Evi'ne girmeyi istedi.

1 Aralık günüydü, Bn. Arnoux'nun eşyasının satış günü. Frederic tarihi aklında tutmuştu. Bu nedenle, buranın gürültülü patırtılı ve fazla kalabalık bir yer olduğu için dolaşmaya elverişli olmadığını söyleyerek isteksizliğini gösterdi. Kadın ise, şöyle bir göz atıp hemen çıkacağını söyledi. Zaten araba durdurulmuştu ve delikanlı kadının peşinden gitmek zorundaydı.

Avluda küvetsiz lavabolar, döşemesi çıkmış koltuklar, eski püskü sepetler, kırık porselenler, boş şişeler, şilteler görülüyordu; gömlekli ya da kirli paslı ceket giymiş herifler, kimileri omuzunda bez torbalarla, birbirinden ayrı öbek öbek hoşbeş ediyorlar ya da uzaktan uzağa birbirlerine avaz avaz sesleniyorlardı.

Genç adam daha öteye gitmenin sakıncalı olduğunu söyleyerek dönmelerini önerdi:

"Boş ver, yukarı çıkalım!"

Merdivenden çıktılar.

Baştan sağdaki ilk salonda, ellerinde katalog bulunan adamlar tabloları inceliyorlardı; öbür salonda Çin işi bir silah koleksiyonu satılıyordu. Bn. Dambreuse aşağı inmek istedi. Kapı üstlerindeki numaralara baka baka, Frederic'i koridorun sonuna değin sürüklemiş oldu, müthiş kalabalık bir salonun önünde durdular.

Genç adam *L'Art industriel*'deki iki etajeri, Bn. Moreaux'nun elişi sepetini ve mobilyalarını hemen tanıyıverdi! Boy sırasına konularak dip tarafa yığılmış bu eşyalar, zeminden pencerelere dek geniş bir yığın oluşturmuştu. Salonun öbür yanlarına, boydan boya duvarlara, tavandan aşağı dümdüz inen halılar ve perdeler asılıydı. Bunların altındaki tahta sıralara oturmuş uyuklayan ihtiyar adamcağızlar görülüyordu. Solda tezgah gibi yükselen şeyin önünde ayakta dikilen beyaz kravatlı müzayede memuru, elinde tutmakta olduğu çekici usus usul sallamaktaydı.

Onun yanındaki delikanlı boyuna yazı yazıyordu. Tezgahın alt yanında dikilen, biraz seyyar satıcıya biraz da kontrmarka tiyatro bileti[214] satıcısına benzer, kanlı canlı bir delikanlı, satılık her eşyayı bağırarak duyuruyordu. Üç yeniyetme oğlan satılacağı duyurulan her malı, çevresine hırdavatçılarla ikinci el eşya satıcılarının dizilmiş bulunduğu masaya bırakıyordu. Halk kalabalığı ise bunların arkasında dolaşıyordu.

Frédéric içeri girdiğinde, jüponlar, atkılar, mendiller, kombinezonlara varana dek Bn. Arnoux'nun her şeyi elden ele dolaştı, evire çevire incelendi; kimi zaman bir parçanın uzaktan fırlatılıp atıldığı oluyordu ve havadan baştan başa bir beyazlık geçiveriyordu. Bunun ardından entarileri satıldı, sonra tüylerinden biri kopmuş ve düşmek üzere olan bir şapkası... ardından kürkleri ve üç çift potini; onun vücudunun belli belirsiz çizgilerini almış bulunan bu kutsal anı-giysilerin birer orta malı haline gelmesi Frédéric'e canavarca geliyordu ve sanki cesedine üşüşmüş yığınla karganın onu lokma lokma parçaladığını görüyordu. Onca insanın soluğuyla ağırlaşmış olan hava midesini bulandırdı. Bn. Dambreuse delikanlıya kolonya şişesini uzattı; kendisi çok eğleniyormuş, Frédéric'e öyle söyledi.

Ve Arnoux'ların yatak odalarının eşyası ortalara döküldü.

Üstat Berthelmot bir fiyat biçtikten sonra, ardından tellal bu fiyatı yüksek sesle bağırarak duyuruyordu; üç simsar sakin sakin çekiçle vurulmasını bekliyorlar, sonra söz konusu eşyayı bitişik odaya alıp götürüyorlardı. Böylece birbiri ardından ortadan kaybolanlar: Bn. Arnoux'nun Frédéric'e doğru yürürken minik ayaklarının değdiği kocaman mavi yer halısı, ardından baş başa kaldıklarında Frédéric'in Bn. Arnoux'nun karşısına çekip oturduğu kumaş kaplı, küçük berjer koltuk; kadının elleri değince

214) Tiyatroda, geri dönmek üzere çıkanlara verilen bilete denir. (Ç.N.)

fildişinden kapakları kadife gibi oluveren şömine; hâlâ üzerine batırılmış iğneleriyle duran kadifeden iğnelik. Bu eşyalar götürülürken, sanki genç adamın yüreğinden parçalar sökülüp götürülüyordu; hep aynı seslerin, aynı hareketlerin verdiği yorgunluktan uyuşmuş gibiydi Frederic, hüzünlü bir uyuşma, bir çözülme içindeydi.

Bir ipek hışıltısı geldi kulağına; Rosanette'ti kendisine dokunan.

Bugün satışın yapılacağını Frederic'ten duymuştu. Öfkesi geçtikten sonra, belki avantajlı bir şey bulurum düşüncesiyle kalkıp gelmişti. Vücuduna sımsıkı oturmuş, etekleri farbelalı entarisinin üstüne inci düğmeli beyaz saten yelek giymiş, zafer kazanmış gibi bir havayla duruyordu.

Delikanlının yüzü öfkeden kül gibi oldu. Rosanette Frederic'in yanındaki kadına baktı.

Bn. Dambreuse onu tanımıştı; iki kadın, bir dakika kadar birbirlerini, eksik, kusur arayışı içinde tepeden tırnağa adamakıllı süzdüler; herhalde biri ötekinin körpeliğine haset ederken, beriki de rakibinin pek kibar duruşu ve soylu sadeliğine bozuluyordu.

Sonunda Bn. Dambreuse, anlatılmaz derecede küstah bir gülümsemeyle başını çevirdi.

Tellal bir piyanoyu açtı —onun piyanosu! Adam ayakta dikilip sağ eliyle bir gam yaptı ve fiyatını bağırdı: Bin iki yüz frank, sonra bine, sekiz yüze ve yedi yüze indi.

Bn. Dambreuse çalgıyı külüstür bularak, pek şen şakrak bir tavırla dalga geçti.

İkinci el satıcılarının önüne, kabartma resimleri olan, köşeleri ve fermuarları gümüşten, minik bir mücevher kutusu getirilip konuldu; Frederic'in, Arnoux'ların Choiseul Sokağı'ndaki evleri-

ne ilk olarak akşam yemeğine gittiği gün gördüğü, daha sonraları Rosanette'in evinde bir süre durup, sonra yine Bn. Arnoux'ya geri dönmüş olan kutuydu bu; çoğu kez birlikte konuşurlarken Frédéric'in gözleri bu kutuya takılırdı; en güzel anıları bağlanmış bulunuyordu ona ve tam yüreği sevgiden erirken, Bn. Dambreuse:

"Ama ne! Bu kutuyu satın alacağım!" dedi.

"İlginç bir yanı yok ki..?" dedi delikanlı kadına.

Tam tersine, kadın kutuyu çok güzel buluyordu; tellal da o sırada kutunun zarifliğini övmekteydi.

"Bir Rönesans mücevheri bu. Baylar, yalnızca sekiz yüz frank! Nerdeyse her yeri gümüş! Tebeşir tozuyla azıcık ovuverin, bakın nasıl parlayacak!"

Bn. Dambreuse kalabalığın arasından geçmeye çalışırken:

"Ne garip fikir!" dedi genç adam.

"Yoksa bu sizi üzüyor mu?"

"Yok hayır! Ama alıp da ne yapacaksınız bu bibloyu?"

"Kim bilir? Aşk mektupları konur içine, belki de!"

Kadının öyle bir bakışı oldu ki, neyi anıştırdığı apaçıktı.

"Hem ölüleri gizlerinden ayırmamak için de bu kutuyu almamak gerek."

"Ama ben onun o kadar da ölmüş olduğunu sanmıyordum."

Ve açıkça artırmayı yaptı: "Sekiz yüz seksen frank!"

"Yaptığınız şey hiç de güzel değil," diye mırıldandı Frédéric.

Kadın boyuna gülüyordu.

"Ama sevgili dostum, sizden ilk kez hatırım için bir şey yapmanızı istiyorum."

"Ama siz de pek hatırsayar bir koca olacağa benzemiyorsunuz, haberiniz olsun."

Artıran olmuştu; Bn. Dambreuse elini kaldırdı:

"Dokuz yüz frank!"

"Dokuz yüz frank!" diye yineledi Üstat Berthelmot.

"Dokuz yüz on... yirmi... otuz!" Tellal arada bir kafa sallayarak orada bulunanları sırayla gözden geçirirken, cırlak sesiyle bağırmayı da sürdürüyordu.

"Hadi bana mantıklı bir karım olduğunu gösterin," dedi Frederic.

Ve Bn. Dambreuse'ü usulca kapıya doğru çekti götürdü.

Mezatçı:

"Haydi baylar, haydi, dokuz yüz otuz! Var mı dokuz yüz otuzu artıran?"

Eşiğe dek gelmiş olan Bn. Dambreuse durdu ve bağırdı:

"Bin frank!"

Kalabalıkta bir ürperme oldu... sessizlik.

"Bin frank, baylar, bin frank! Kimse bir şey demedi, görebildiğim kadarıyla? Bin frank! – Saaattım!"

Fildişi çekiç indi.

Kadın kartını yolladı, kendisine parçayı ulaştırdılar. Onu manşonunun içine soktu.

Frederic yüreğinin buz gibi soğudunu hissetti.

Bn. Dambreuse genç adamın kolunu hâlâ tutmaktaydı; arabasının beklediği sokağa çıkana değin onun yüzüne bakmayı göze alamadı.

Hırsızmış da kaçıyormuş gibi attı kendini arabaya ve oturur oturmaz Frederic'e dönüp baktı. Delikanlı elinde şapkasıyla duruyordu.

"Binmiyor musunuz?"

"Hayır, efendim."

Ve kadını soğukça selamladıktan sonra kapıyı kapattı, arabacıya kalk işaretini verdi.

İlk önce içine bir sevinç ve yeniden kavuştuğu bağımsızlık duygusu doldu. Bn. Arnoux'nun öcünü alabilmek uğruna bir serveti teptiği için yüreği gururla doldu; bunu nasıl yapabildiğine şaşıyordu, sonra üstüne bitimsiz bir kırıklık çöktü.

Ertesi sabah, uşağından öğrendi haberleri. Sıkıyönetim[215] ilan edilmiş, Meclis feshedilmiş ve halkın temsilcilerinin bir bölümü Mazas Hapishanesi'ne kapatılmıştı. Frederic'in kafası kendi işleriyle öyle yüklüydü ki toplumsal olaylardan etkilenmedi.

Ona şu anda biraz alçakça bir çıkarcılık gibi görünen evlenmesiyle ilgili vermiş olduğu siparişleri, her bir işyerine bir mektup yazarak iptal etti; nerdeyse kendisini aşağılık bir duruma düşürecek olan Bn. Dambreuse'den iğreniyordu. Bu kadın ona Mareşal'i unutturmuştu, Bn. Arnoux için tasalanmayı bile bırakmıştı artık –kendini, bir tek kendini düşünebiliyordu çünkü–, hayallerinin yıkıntıları arasında, hasta, acılar ve yılgınlıklar içindeydi; pek çok acılar çektiği bu yapmacıklı ortama duyduğu tiksintiyle, otların serinliğini, taşra yaşamının rahatını, doğduğu çatının gölgesinde, saf yürekli insanların arasında geçireceği uyuşuk bir yaşamı özler oldu. Ve çarşamba akşamı, sonunda evden dışarı çıktı.

Bulvarda öbek öbek bir sürü insan birikmişti. Zaman zaman devriye gezen erler bunları dağıtıyorlarsa da, onlar geçer geçmez insanlar yeniden toplaşıyorlardı. Herkes istediği gibi konuşuyordu, devriye bölüğüne bağıra çağıra küfürler savruluyor, erlerle şakalaşılıyor, ama daha ileri gidilmiyordu.

Frederic bir işçiye soracak oldu:

"Nasıl yani? Savaşmayacak mısınız?"

Gömlekli işçi şu yanıtı verdi:

"Burjuvalar için ölecek kadar aptal mıyız biz? Ne halleri var-

215) 2 Aralık 1851 kararnamesiyle.

sa görsünler!"

Bir beyefendi varoşlu adama ters ters bakarak homurdandı:

"Sosyalist denilen rezil herifler! Bu kez kökleri bir kazınsa bari!"

Delikanlı bunca kının, bunca aptallığın nedenini anlayamıyordu. Bu yüzden Paris'ten daha da çok nefret eder oldu. Ve ertesi gün, ilk trene binip Nogent'ın yolunu tuttu.

Biraz sonra evler görünmez oldu, kırlar ise açıldıkça açılıyordu. Kompartımanda tek başına oturan genç adam ayaklarını kanapenin üstüne uzatmış, son günlerde yaşadığı olayları ve tüm geçmişi kafasında evirip çeviriyordu. Birden Louise geldi aklına.

"Bu kız beni seviyordu! Böyle bir mutluluğu elimden kaçırmakla hata ettim... Boş ver! Unut gitsin!"

Ama beş dakika sonra:

"Kim bilir, belki yine de?... Zaman içinde, neden olmasın?" diye düşündü.

Hayalleri, tıpkı bakışları gibi, puslu ufuklarda yitip gidiyordu.

"Saf kızdı, köylü kızı, yabanice... ama öyle iyi kızdı ki o!"

Delikanlı Nogent'a yaklaştıkça, Louise de ona yakınlaşıyordu. Sourdun çayırlığını geçtikten sonra, kızı küçükkenki haliyle kavakların altında, su birikintilerinin kıyılarında kamışları koparırken görür gibi oldu; yolculuk sona ermek üzereydi; trenden indi.

Ve köprünün üstünde, dirseklerini dayayıp adayı, güneşli bir günde Louise'le birlikte gezindikleri bahçeyi görmeye çalıştı; yolculuktan ve açık havadan ötürü kafasındaki sersemlik, yakın zamanların heyecanlarından kalma yorgunlukla birleşince, Frederic'in içinde bir çalkantı yaratmıştı; kendi kendine:

"Belki de Louise dışarıdadır; ister misin karşılaşıverelim az sonra!" dedi.

Saint-Laurent Kilisesi'nin çanları çalıyordu; kilise meydanında, kilisenin kapısının önünde toplanmış fakirler görülüyordu, bir de bir *kaleş* tipi araba, Nogent'da bulunan (ve düğünlerde yararlanılan) tek *kaleş*... o sırada koca kapının önünde, birden bir sürü beyaz kravatlı burjuva belirdi, ardından gelinle damat çıktılar.

Frederic birdenbire bir halüsinasyon gördüğünü sandı. Olamazdı! Louise'di bu gelin, ta kendisi! – Kızıl saçlarından topuklarına dek inen beyaz duvağıyla; evet damat da Deslauriers'den başkası değildi! Üstünde gümüş sırmalı mavi bir kostüm vardı, vali giysisi. Peki neden?

Düğün alayı geçip giderken, Frederic bir binanın köşesine gizlendi.

Utanmış, yenilmiş, ezilmiş halde istasyona döndü ve Paris'e geri geldi.

Fayton sürücüsü ona, Château-d'Eau'dan Gymnase'a değin tüm yolların barikatlarla kapatılmış bulunduğunu kesin bir dille anlattı ve dış mahalle Saint-Martin'den geçmeyi yeğledi. Provence Sokağı'nın başında Frederic arabadan indi ve bulvarlara dek yürümesi gerekti.

Saat beşti, yağmur ince ince çiseliyordu. Burjuvalar Opera tarafındaki kaldırımı doldurmuşlardı. Karşı evlerde kapı pencere kapalıydı. Tek kişi yoktu pencerelerde. Bulvarı enlemesine doldurmuş dragon süvariler, atlarının üstüne eğilmiş ve kılıçlarını çekmiş, dörtnala, son hızlarıyla gidiyorlardı; tolgalarının tuğları ve arkalarında savrulan koca beyaz kaputları, sisler içinde rüzgar estikçe eğilip bükülen gaz lambalarının ışığının üstünden geçip geçip gidiyordu. Halk sessizce bakıyordu onlara, dehşet içinde.

Süvari atışları arasında, belediye zabıta mangası da boy gös-

terip, halkı iç sokaklara püskürtüyordu.

Ancak, Kafe Tortoni'nin basamakları üzerinde bir adam, –Dussardier– boylu boslu olduğundan uzaktan seçilebiliyordu, heykel gibi kımıldamadan duruyordu.

Manganın başında yürüyen, üç köşeli şapkayı gözlerinin üstüne düşürmüş zabıta memurlarından biri, merdivende dikilen adama kılıcıyla gözdağı verdi.

Bunun üzerine, öteki bir adım attı ve bağırmaya başladı:

"Yaşasın cumhuriyet!"

Sırt üstü devrildi, kolları iki yana açıldı.

Halkın arasından bir nefret çığlığı yükseldi. Zabıta memuru dört yana şöyle bir göz gezdirdi; işte o anda Senecal'i tanıyıveren Frederic'in ağzı açık kaldı.

6

Gezmediği ülke kalmadı.

Yolcu vapurlarının hüznünü tattı, çadırlarda üşüyerek uyanmayı öğrendi, manzaralar ve yıkıntılar karşısında şaşkınlığa düştüğü zamanlar oldu, yarıda kesilmiş yakınlaşmaların acısını anladı.

Ve döndü geldi.

Kibarlar alemine girdi, daha başka aşklar da yaşadı. Ne var ki ilk aşkının anısı, bundan sonraki tüm aşkları gözünde yavanlaştırıyordu; zaten eskisi kadar şiddetli bir istek duyamıyordu, ayrıca duyguların o çiçeği açmaz olmuştu artık. Zihinsel hırsları da azalmıştı. Böyle geçti gitti nice yıllar; zihninin aylak kalmasına katlanıyor, yüreğinin durgunluğunu sineye çekiyordu.

1867 Mart'ının hemen hemen sonlarıydı, ortalık kararırken, çalışma odasında yapayalnız olduğu bir anda, içeri bir kadın girdi.[216]

"Bn. Arnoux!"

"Frédéric!"

Kadın onu ellerinden tutup usulca penecereye yaklaştırdı, ona bakarken hep şöyle diyordu:

"Bu o! Evet o!"

Akşam vakti alacakaranlığında, Frédéric kadının yüzünü ör-

216) Bu sahnenin, Flaubert ile Bn. Schlesinger'in son buluşma sahnesi (1864 ya da 1865) olduğu sanılmaktadır.

ten siyah danteladan ince peçenin ardında yalnızca gözlerini görebiliyordu.

Bn. Arnoux narçiçeği rengi kadifeden küçük bir cüzdanı şöminenin kıyısına koyduktan sonra oturdu. İkisinin de dili tutulmuş gibi konuşmuyor, gülümseyerek bakışıyorlardı.

Sonunda Frederic ona kendisiyle ve kocasıyla ilgili bir yığın soru sordu.

Yaşamı ucuza getirebilmek ve borçlarını ödemek için Brötanya'nın ücra bir yerinde oturuyorlarmış. Arnoux'nun başı hemen hemen yastıktan kalkmıyormuş ve bayağı ihtiyarlamış. Kızı Bordeaux'da evlenmiş, oğlu ise Mostaganem'deki[217] bir garnizonda bulunuyormuş.

Bn. Arnoux sonra başını kaldırıp şöyle dedi:

"Sizi gördüm ya! Mutluyum!"

Frédéric, başlarına gelen felaketi duyar duymaz onlara koştuğunu söylemeden edemedi.

"Biliyorum!"

"Nerden öğrendiniz?"

Meğerse o gün kendisi avludaymış, Frederic'i görünce gizlenmiş.

"Ama neden?"

Bn. Arnoux sözcükler arasında uzun uzun durarak ve titrek bir sesle:

"Çünkü korkuyordum!" dedi. "Evet... sizden korkuyordum... kendimden de!"

Bu itiraf Frédéric'te birden şehvet uyandırır gibi oldu. Kalbi küt küt atıyordu. Bn. Arnoux konuşmasını sürdürdü:

"Daha erken gelmediğim için beni bağışlayın." Üzerine altın sarısı palmiye yaprakları işlenmiş narçiçeği küçük çantayı göste-

217) Cezayir'de bir liman ve ticaret merkezi. (Ç.N.)

rerek: "Bunu özel olarak sizin için işledim. İçinde o para var. Belleville'deki arazinin teminat gösterilmesiyle sağlanabildi."

Frederic verdiği armağan için ona teşekkür etti, ama kendine bir sürü zahmet verdiği için de kızdı.

"Yok, hayır! Bunun için gelmiş değilim buraya! Çok istiyordum bu ziyareti yapmayı, sonra hemen döneceğim... oraya."

Oturduğu yeri anlattı:

Tek katlı, alçak bir bina, dev şimşirlerin bulunduğu bir bahçenin içinde, iki yanına kestane ağaçları dizili, çift gidiş gelişli anayol ta tepeye tırmanıyor ve oradan deniz görünüyor.

"Oraya gittiğimde, Frederic bankı adını verdiğim o banka oturacağım."

Sonra Bn. Arnoux eşyalara, biblolara, resimlere, alıcı gözle bakmaya başladı; çünkü onları belleğine yerleştirip götürmeyi istiyordu. Mareşal'in portresi yarı yarıya bir perdeyle gizlenmişti. Ama altın yaldızlı olan yerlerle beyazlıklar karanlıkta belirerek ortaya çıktığı için dikkatini çekti.

"Bu kadını tanıyormuşum gibi geliyor bana?"

"Olanaksız!" dedi Frederic. "Çünkü eski bir İtalyan resmidir o."

Bn. Arnoux Frederic'in kolunda sokaklarda dolaşmak istediğini gizlemedi.

Dışarı çıktılar.

Soluk profili dükkanların ışığında bir beliriyor bir kayboluyordu ve sonra yeniden karanlığa gömülüyordu; arabaların, insanların, onca gürültü patırtının arasında, birbirlerinin varlığını duya duya, sanki kırlarda güz yapraklarından bir döşek üstünde birlikte yürüyen iki insan gibi, dışarıdan gelen seslerden habersiz, yürüyorlardı.

Eski günleri andılar, *L'Art industriel* dönemindeki akşam ye-

meklerini, Arnoux'nun kimi takıntılarını, sözgelişi, yakalığının iki sivri ucunu çekiştirip durmasını, bıyıkları üstüne koyduğu kozmetiği ezişini ve daha kendilerine özel ve daha derin nice şeyleri andılar. Bn. Arnoux'yu şarkı söylerken ilk kez dinlemek ne güzeldi! Saint-Cloud'da isim günü kutlandığı gece nasıl da güzel olmuştu! Frédéric ona Auteuil'deki küçük bahçesini, tiyatroda geçirdikleri akşamları, bir gün bulvarda karşılaşmalarını, eski hizmetkarları ve zenci dadıcığını anımsattı.

Bn. Arnoux Frédéric'teki bu belleğe şaştı kaldı. O sırada ona şöyle diyordu:

"Sizin söylemiş olduğunuz sözleri bir çan sesinde rüzgarla taşınmış, uzaktan uzağa gelen yankılar gibi hâlâ duyarım. Ve kitaplarda aşk sayfalarını okurken, siz yanımdaymışsınız gibi olurum."

Frédéric de ona:

"İnsanların aşkta abartılı deyip geçtikleri şeyleri bana yaşatan siz oldunuz. Sayenizde tüm Werther'leri anlar oldum ve Charlotte'un ona kahvaltılarda sunduğu yağlı ballı şeylerden nasıl olup da asla bıkmadığını da."

"Zavallı sevgilim benim!"

Ve göğüs geçirdi Bn. Arnoux. Uzunca bir sessizliği şu sözleriyle bozdu:

"Olsun, biz birbirimizi çok sevmiş olacağız."

"Ama asla birbirimizin olamadan!"

"Böylesi daha iyi, belki de," dedi kadın.

"Yok! Hayır! Ama ne büyük bir mutluluk tatmış olurduk...!"

"Ah! Evet, buna inanıyorum, çünkü sizinki gibi bir aşk olunca...!"

Böylesine uzun bir ayrılığa karşın sürdüğüne göre çok güçlü bir aşk olmalıydı bu!

Frédéric ona, aşkını ilk olarak ne zaman fark ettiğini sordu.

"Bir akşam, eldivenimle manşetin arasından bileğimi öptüğünüzde. Kendi kendime: 'Beni seviyor...beni seviyor!' dedim. Ama, bundan emin olmaya da korkuyordum. Öyle hoş bir sakınım gösteriyordunuz ki, bu içinizden gelen ve asla değişmeyen saygıdan her zaman zevkle yararlandım."

Frédéric hiçbir şeye hayıflanmıyordu artık. Bir zamanlar çektiği acılar tümüyle ödülünü almıştı.

Eve döndüklerinde, Bn. Arnoux şapkasını çıkardı. Bir konsolun üstüne konulmuş lambanın ışığı onun ağarmış saçlarını aydınlattı. Frédéric göğsüne bir darbe yemiş gibi oldu.

Bu hayal kırıklığını ona belli etmemek için yere diz çöktü ve ellerini ellerine alarak tatlı aşk sözleri söyledi ona.

"Sizin varlığınız ve yaptığınız en önemsiz hareketler, benim için, yeryüzünde insanüstü bir değer taşıyordu. Yüreğim, attığınız adımların kaldırdığı toz gibi, coşkuyla kabarıyordu. Sizin benliğimdeki etkiniz, bir yaz gecesi, dünya mis gibi koktuğu, tatlı gölgelerle, aydınlıklarla dolduğu ve sonsuzlaştığı zaman, kalbimde balkıyan ay ışığı oldu; kendi kendime yineleyip durduğum ve dudaklarımda öpmeye çalıştığım adınız, benim için tensel ve ruhsal tatların tümü demekti. Bundan öte bir şey hayal etmiyordum. Nasılsa öyle bir Bn. Arnoux: İki yavrusuyla, sevecen, ağırbaşlı varlığınız ve göz kamaştıran güzelliğiniz, bir de öylesine iyi bir insan oluşunuz! Bu imge, bütün öbür imgeleri silip geçiyordu. Ve yalnızca düşünmekle sınırlı değildi bu aşk! Çünkü benliğimin derinliklerinde sesinizin müziğini duyuyordum, gözlerinizin görkemli parlaklığını görüyordum."

Bn. Arnoux artık var olmayan kadına ait bu tapınırcasına sevgi sözlerini kendinden geçerek dinliyordu. Frédéric kendi sözlerinin esrikliği içinde, nerdeyse inanıyordu söylediklerine. Bn. Arnoux sırtı ışığa dönük, ona doğru eğilmişti. Frédéric alnında

kadının soluğunun okşayışlarını ve giysilerinin üstünden, onun bedeninin boylu boyunca kendisine belli belirsiz dokunuşunu duyuyordu. Elleri birbirine kenetlendi; Bn. Arnoux'nun potininin burnu entarisinin altından hafifçe çıkıyordu; Frederic, nerdeyse direnci kırılırken, ona:

"Ayağınızı görünce allak bullak oluyorum," dedi.

Bn. Arnoux bir utanma hareketiyle ayağa kalktı. Ve kımıldamadan durup, adeta uyurgezerlere özgü tuhaf bir ses tonuyla:

"Benim yaşımda bir kadın! Ve o! Frederic!... Hiçbir kadın benim sevildiğim gibi sevilmemiştir! Yok, hayır! Genç olmak neye yarar ki! Gülüp geçerim, gencim diyenlere! Onları, buraya gelen tüm kadınları küçümsüyorum!"

Frederic, gönül alıcı bir tavırla:

"Ama kimsenin geldiği yok buraya!"

Bn. Arnoux'nun yüzü aydınlanıverdi ve genç adamın evlenip evlenmeyeceğini öğrenmek istedi.

Frédéric asla evlenmeyeceğine yemin etti.

"Bundan emin misiniz? Ama neden?"

Frédéric ona sarılarak:

"Siz varsınız çünkü."

Belini arkaya vermiş, dudakları aralık, gözleri yukarı dikilmiş, kımıldamadan duruyordu, ama Frederic'i birden, umutsuzca uzaklaştırdı; adam kendisine bir açıklama yapması için yalvarırken, kadın başını eğerek:

"Sizi mutlu etmek isterdim," dedi.

Frédéric o anda, Bn. Arnoux'nun kendini vermek için gelmiş olabileceğinden kuşkulandı; gerçekten bu kadını hiçbir zaman o anda istediği kadar istememişti, öyle dehşetli ve zaptedilmez bir isteğe kapıldı ki... Ama bir yandan da bir itme, anlatılması olanaksız bir şey duyuyordu, el sürülemez bir şeyden duyulan korku.

Onu durduran bir başka korkusu daha vardı: İleride, sevdiği kadından iğrenme korkusu. Zaten kim bilir ne üzüntüler doğururdu bu! – Böylece hem sakınımlı davranmak, hem de idealleşmiş aşkını düşürmemek için, arkasını dönüp bir sigara sarmaya koyuldu.

Kadın ona derin bir hayranlıkla bakıyordu:

"Siz öyle ince ruhlu bir erkeksiniz ki! Sizin gibisi yoktur! Bir tek siz böylesiniz!"

Saat on biri vurdu.

"Ne çabuk ilerlemiş vakit!" dedi. "On beş dakika daha kalıp gideceğim."

Yerine oturdu, ama gözü saatteydi; Frederic ise, sigarasını içerek salonda dolanıyordu. İkisi de birbirlerine söyleyecek bir şey bulamaz oldular. Ayrılıklarda bir an gelir ki, sevdiğiniz insan epeydir sizinle değildir artık.

Sonunda yelkovan yirmi beşinci dakikayı geçtiğinde, Bn. Arnoux şapkasını bağcıklarından usulca tutup aldı.

"Elveda sevgilim, elveda canım sevgilim. Sizi bir daha hiç görmeyeceğim. Bu benim kadınca yaptığım son çıkıştı. Ruhum yanınızdan hiç ayrılmayacaktır. Tanrı'ya emanet olun!"

Ve onu, bir ana gibi, alnından öptü.

Ama Bn. Arnoux bir şey aranır gibiydi, Frederic'ten bir makas istedi.

Tarağını çıkardı, ak saçları tümüyle ensesine düştü.

Saçlarının ta dibinden hoyratça tutup uzunca bir demet kestikten sonra:

"Bu sizde kalsın! Elveda!"

Kadın çıkar çıkmaz, Frederic hemen pencereyi açıp baktı. Bn. Arnoux kaldırımda, geçmekte olan bir faytona yaklaşması için işaret verdi. Bindi. Araba görünmez oldu.

Ve her şey burda bitti.

7

O kışın başlarında, Frederic'le Deslauriers, yapılarının değişmez kaderi gereği hep kavuşup birbirlerini seven iki dost olarak yeniden barışmışlardı ve ateşin başında söyleşiyorlardı.

Biri Bn. Dambreuse'le bozuşmalarını kısaca anlattı, bu kadın daha sonra bir İngilizle evlenmişti.

Öbürü ise, Matmazel Roque'la nasıl evlendiğini es geçerek, karısının günün birinde bir şarkıcıyla kaçtığını anlattı. Bu gülünç durumunu biraz olsun unutturmak için, Hükümet'e yaranma gayretkeşliğinde aşırıya kaçarak Valilik mevkiini sarsmış, sonunda görevden azledilmişti. Bundan sonra, Cezayir'de kolonileşme şefi olarak çalışmış, ardından bir paşanın sekreterliğini yapmış, bir gazetenin yazı işleri müdürü olmuş, ilan işlerinde komisyonculuk yaptıktan sonra, şimdi bir sanayi şirketinin davalı işler bölümünde görev almış.

Frederic'e gelince, servetinin üçte ikisini yediğinden, şimdi küçük burjuva olarak yaşıyordu.

Ve birbirlerine dostlardan haber sordular.

Martinon senatör olmuş.

Hussonnet yüksek mevkilere ulaşmış, tiyatroların tümünü ve basını elinde tutan kişiymiş artık.

Cisy, kendini dine vermiş ve sekiz çocuk babası olarak atala-

rından kalma şatosunda yaşamaktaymış.

Pellerin de, sırayla Fourrier tarzı yapıtlar verip, sonra homeopatiye[218] ve ruh çağırma işlerine merak sarmış, Gotik sanatla ve insanlıkçı resimle uğraştıktan sonra, en sonunda fotoğrafçı olmuş. Şimdi Pellerin, Paris'in tüm duvar afişlerinde, siyah takımı içinde, minnacık bir beden üstünde kocaman bir kafa olarak çiziliyormuş.

Frédéric sordu:

"Ya pek yakın arkadaşın Senecal?"

"Kayıp! Hiç haberim yok! Ya senin büyük aşkın, Bn. Arnoux?"

"Şu anda Roma'da olmalı, avcı birliğinde teğmen olan oğlunun yanında."

"Kocası?"

"Geçen yıl ölmüş."

"Ya!" dedi avukat.

Sonra elini alnına vurarak:

"Ha, sahi! Geçen gün bir mağazada, şu bizim iyi kız Mareşal'i gördüm, evlat edindiği küçük bir oğlanın elinden tutmuştu. Evlendiği B. Oudry adlı kişi ölmüş, kendisi de bir şişmanlamış ki görme, korkunç olmuş! Ne düşme yahu! Bir zamanlar nasıl da incecik beli vardı!"

Deslauriers bu arada, Mareşal'in üzüntülü devresinden yararlanarak bir zamanlar onu kendine bağladığını açıkça itiraf etti.

"Zaten bunun için bana izin vermiştin ya."

Avukat, Bn. Arnoux'yu elde etmek için yaptığı girişimi gizlemesine karşılık, Mareşal olayını söylemişti işte. Ama aslında, öbür girişimini söylese bile –nasıl olsa fiyaskoyla sonuçlandığından– Frédéric kızmazdı ki!

218) XVIII. yy. sonunda bir Alman hekim tarafından ortaya atılan bir tür deneysel tedavi yöntemi. (Ç.N.)

Frederic bunu duyunca, için için gücendiyse de gülüp geçer havasında göründü; söz Mareşal'den açılınca da, aklına Matmazel Vatnaz geldi.

Deslauriers Vatnaz'ı hiç görmemişti, Arnoux'ya uğrayan öbürleriyle de hiç karşılaşmamış, ama Regimbart'ı unutmamıştı.

"Demek yaşıyor ha?"

"Buna yaşamak denirse! Akşamları, hiç şaşmadan, Grammont Sokağı'yla Montmartre Sokağı arasında, kafelerin önünde iki büklüm, güç kuvvet kalmamış, adeta içi boşalmış, hayalet gibi sürüklenip duruyor."

"Pekala, Compain n'oldu?"

Frederic sevinçle haykırdı ve geçici Hükümet'in eski yetkili kişisinden şu Dana Kelle sözünün aslı astarı nedir, anlatmasını istedi.

"Aslında İngilizlerden kaptığımız bir sözcük bu. Her 30 Ocak tarihinde Kralcıların kutladığı bayramla alay etmek için Bağımsızlar da yılda bir şölen düzenlemeye başladılar. Bu şölende dana kellesi yenilir, kafatasından da kırmızı şarap içerlerken, kafataslarını tokuşturanlar 'Stuart'ların yok edilmesine' deyip öyle içerlerdi. Termidor'dan sonra, isyancılar da bunun aynısı bir dernek kurdular. Yani aptallık kolay yayılıyor."

"Bakıyorum da siyaset konusunda yatışmışsın artık."

"Yaşın etkisi," dedi avukat.

Sonunda, yaşamlarını özetlediler.

İkisi de ıskalamıştı yaşamı: Aşkın peşine düşen de, erkin peşinden koşan da. Peki neden?

"Belki de dümdüz yoldan gidilmemesinden," dedi Frederic.

"Bu senin için geçerli olabilir. Ama ben, tam tersine, aşırı düz gitmekle yanlış yaptım; binlerce yan yol vardı görmezlikten geldiğim, hem de daha erk dolu yollar. Ben fazla mantıklı oldum,

sen ise fazla duygusal."

Ardından kaderi, koşulları, yaşadıkları devri suçladılar.

Frederic konuştu:

"Biliyor musun, biz College de Sens'ta okurken, gelmeyi umduğumuz yer hiç de burası değildi: Sen eleştirmeli bir felsefe tarihi yazmayı planlıyordun, ben de Nogent üzerine büyük bir Ortaçağ romanı. Konuyu Froissart'dan esinlenmiştim: Monsenyör Brokars de Fenestranges'la Troyes Piskoposu, Monsenyör Eustache d'Ambrecicourt'u nasıl öldürmüşlerdi? Anımsıyor musun?"

Zaten küllenmiş gençlik yıllarını çağırdıkları bu konuşmalarda, her tümcenin sonunda birbirlerine:

"Anımsıyor musun?" diyorlardı.

Ve kolejin avlusu, küçük kilisesi, ziyaretçi odası, merdiven altındaki eskrim salonu, bir sürü mubassır[219] ve öğrenci yüzleri gözlerinin önüne geliyordu hani Angelmarre adında, Versailles'lı, eski botlardan kendine taban altı kayışları kesen biri vardı; kızıl favorili B. Mirbal, hani şu birbirleriyle sürekli çatışan iki resim öğretmeni Varaud ve Suriret vardı ya, biri grafik-resim öbürü *gran stil* resim öğretmeni, bir de Polonyalı, Kopernik'in vatandaşı, gezgin gökbilimci vardı, kartondan yaptığı gezegenler sistemini göstermesi karşılığında kendisine okul yemekhanesinde yemek ısmarlanmıştı; bir de gezintiye çıktıkları bir gün körkütük sarhoş olup nasıl da eğlenmişlerdi, ilk pipo içtikleri günü anımsıyorlardı, ödüllerin dağıtıldığı günü de... ve ardından tatile kavuşmanın sevincini...

Türk Kadın'ın evine gitmeleri ise, 1837 yılının yaz tatilinde olmuştu.

---

219) Eskiden, özellikle yatılı okullarda düzeni ve disiplini sağlayan gözetmen. (Ç.N.)

Bu kadının asıl adı Zoraïde Turc'tü; çokları onu Müslüman ve Türk sanırdı; bu da onun, surların ardında, suyun kıyısına kurulmuş şiirsel mekanına şiir katardı; evinin çevresi yaz ortasında bile gölge olurdu; bu evin belirgin işareti, bir pencereye yerleştirilmiş muhabbetçiçeğinin dibinde bulunan ve içinde kırmızı balıkların yüzdüğü kavanozdu. Pencerelere çıkan beyaz kombinezonlu, elmacık kemiklerine allık sürmüş ve kulaklarında upuzun küpeleriyle yosmalar her gelip geçene camı tıklatırlardı, akşamları kapı önünde genizden gelen sesleriyle usul usul şarkılar mırıldanırlardı.

Bu kötü yer tüm eyalette akıl almaz bir skandal yaratıyordu. Dolaylı sözler kullanılırdı bu evden söz edilirken: "O bilinen yer –bilmem ne sokağı– köprülerin aşağısındaki ev." Çevredeki çiftlik sahiplerinin hanımlarının, kocaları için, ödleri kopardı bu kötü yerden, burjuva kadınlar ise, hizmetçi kadınları için korku duyarlardı: Kaymakamın ahçısı olan kadın orada yakalanmamış mıydı! Ve tabii ki bu ev, yörenin yeniyetme oğlanlarının tümünün gizli takıntısıydı.

Böylece bir pazar günü, herkes akşam duasında iken, önceden tıraş falan olmuş olan Frederic'le Deslauriers, Bn. Moreau'nun bahçesinden çiçek topladıktan sonra kırlara açılan kapıdan çıkıp gittiler ve üzüm bağlarına doğru uzunca bir sapağa girdikten sonra Dalyan tarafına dönerek, ellerinde kocaman buketlerle Türk'ün oraya girdiler.

Frederic kendi buketini, bir âşığın nişanlısına çiçek verdiği gibi götürüp hemen verdi. Gelgelelim, havanın korkunç sıcak oluşu, bilinmezin verdiği korku, pişmanlığa benzer bir duygu ve hatta şöyle bir bakışıyla onca kadını "emrine amade" bilmenin zevki birleşince, öyle bir heyecana kapıldı ki beti benzi attı ve hiçbir şey diyemeden olduğu yerde duruverdi. Kadınlar onun sı-

kıntısına bakıp hep birden gülüyorlardı; Frederic kendisiyle alay edildiğini sanıp kaçtı gitti; para Frederic'te olduğu için, Deslauriers de onunla gitmek zorunda kaldı.

Ama bu ikilinin o evden çıktıklarını gören olmuş. Ve bu, olay yaratmıştı, öyle ki üzerinden üç yıl geçtikten sonra bile hâlâ unutulmuş değildi.

Her biri öbürünün anlattığı anının unutulan yerini tamamlayarak, konuşmayı uzattıkça uzattılar; bitirdiklerinde:

"Yaşamımızın en güzel yıllarıymış meğerse!" dedi Frederic.

"Evet, belki de öyle? En güzel yıllarımız!" dedi Deslauriers.

GUSTAVE FLAUBERT

AŞK EĞİTİMİ

Aşk Eğitimi, 1848 Devrimi dönemine ait bir Fransa panaroması sunuyor. Yalın, durgun ve görkemli bir temel yapıt... Genç bir adamla, kendisinden daha yaşlı ve evli bir kadının ilişkisi, dönemin kahramanlarının çelişkileri, umutları, hataları ve yalanlarıyla birlikte anlatılıyor.

"Flaubert'in gün ışığına çıkardığı gerçek, 'kendini feda etmiş' ya da 'harcanmış' tüm kuşaklar için ve de yürekleri hınçla dolu tüm delikanlılar için geçerlidir."

Maurice Nadeau

"Gerçekten de, birçok Flaubert uzmanının vurguladığı gibi "içinde hiçbir şey geçmeyen" bir anlatıdır bu, birtakım ayrıntıların, küçük, tekdüze olayların birbirine eklenmesinden oluşmuştur. Gene de bir kusursuzluk örneğidir bence, tekdüzeliğiyle bile sürükler insanı. Flaubert'e birçok çağdaş romancının öncüsü olma niteliğini kazandıran da **Aşk Eğitimi**'nin bu özelliğidir.

Tahsin Yücel

ISBN 975-273-036-1

9 789752 730366

ithaki